
3 1761 08116898 1

LUMÍR

MĚSÍČNÍ REVUE

PRO

LITERATURU, UMĚNÍ A SPOLEČNOST.

ORGÁN LITERÁRNÍHO ODBORU UMĚLECKÉ BESEDY.

ROČNÍK XLIV.

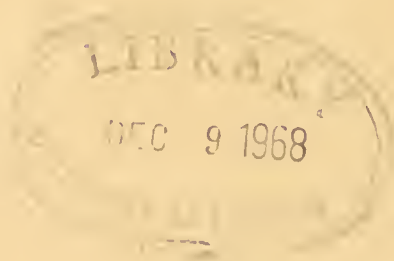
REDAKTOŘI

VIKTOR DYK A DR. HANUŠ JELÍNEK.

V PRAZE - - - - - - 1916

NÁKLADEM J. OTTY

Tiskem „UNIE“ v Praze.

OBSAH.

BÁSNĚ.

Strana

KRÁSNÁ PRÓSA.

ČLÁNKY A STUDIE.

FEUILLETON.

LITERATURA.

DIVADLO.

R. XLIV. LUMÍR ČÍSLO 1.

ANTONÍN SOVA:

HÔTEL V POHOŘÍ.

Nevěrné hýří slunce. Hôtel z bílých skal
do žlutých stromů temnem zavýskal.
Déšť stíhá slunce. Vůně vstává hnilobná
a krajina je duši podobna,
jež mlčí jakýms klamem zpustošena
neb jako po ztracené lásce touží žena
a marně touží. Zlý a smytý rys
se ostří, vítr hvízdá: kdys...

A po pěšinách hosté nudu vlekou.
Ten, dravčí typ, ten s výslovností měkkou
cos cizí řečí zazpívá.
Jak vítr bouří, fičí, mrazí, provívá...
Je vlhký, řeže, zdá se páchne, zvlhá
zem celá v daleku. Za mlhou mlha.

Svět mezinárodní, svět každodenní
barevná sklíčka protřásá a mění:
generál, abbé, bankéř, athlet, rváč,
žid, jenž kraj prolézá jak vyzvědač,
obstárlé dámy stolují tu s vámi,
s drzými hochy, s dětmi, dívenkami
a poblíž v kaštanové aleji
krasavci s automobilů se sklánějí.
Křik, řinkot talířů, příborů smích
na bílé ploše stolů prostřených.
Chvat sklepníků zrcadlí drobný basin.

Posunky, horečka. Tvé srdce, blázen,
klid namlouvá si: množství utopí
je v cizotě své, zláká, uchopí,
uzavře, odvleče v uzounké pasti

kde zadrhnutý úsměv nad krajem,
a jak by duše měly bloudit v něm,
tajemné pochyby se kol nich předou,
vsi krajem se vši zakřiknutou bědou
se zdají rozhlížet...

A někde... přec se nový rodí svět?..

SOBĚ.

V nebi jsme u svatých prodleli dny,
k radostem věčným nás obláčky nesly.
Klesnuvše, s ďábly jsme řádili v pekle,
to pouště jsme bouřili, tišili moře vzteklé
a nezmohli je vesly.

Z padlých andělů lidmi jsme,
mysl se k prapůvodu vrací.
Přes vše, co v pekle jsme nabyli, co jsme získali v nebi,
před námi všemi se osud zkázy šklebí,
bytí na ceně ztrácí.

V minulo ani v budoucno
návštěvy srdce a mozku nechť nás nezavedou.
Malinké domky zpět krčí se našeho mládí,
architektury příštího života mramory chladí,
v neznámo schody vedou.

Zabořme tedy pluh svůj v dnešní poušť.
Kladivy všemi a pákami pozdvihněm sebe dnes k dílu.
Na vše, co kvetlo v nás a co v nás rostlo a co v nás zrálo,
ať nás tu zbude již jak chce málo,
jak chce málo,
vydejme živnou svou sílu...

ARNE NOVÁK:

ČTVERO POSELSTVÍ JANA AMOSE KOMENSKÉHO.

„Mezi nimi šli stavitelé tvého chrámu. Ti jediní ze všech
poznávali se znameními. Jako slib jiných nebes a země
viděli hrůzu a nádheru věcí. V plnosti nesčíslných forem
cítili prvotní napětí tvého tvůrčího dechu,
jež jako Eliášovo světlo ze všech nejvyšších linií krásy se jiskří
nad krajinami oblaky věků zatíženými
a ranami blesků ochromí zčernalou ruku odvážlivého.
Vykoupením tajemné viny byla jim bolest a práce.“

Ot. Březina: Stavitelé chrámu.

S napětím, jež jest rozkoší, s marnou touhou, která jest povzbuzením, hledáváme za chrámovými díly, rozpiatými do nekonečna a do neosobna, lidskou bytost jejich tvůrců. Vznešený chlad přísných kleneb a nadlidských kopulí, jenž, unikaje žalům i radostem této země, sahá až na pomezí oblačných světů, nezabraňuje nám, abychom nepátrali po teplém a důvěrném člověčenství, které stavitelé katedrál dali nadobro pohltiti konstruktivní myšlenkou. Což nespí, zazděno kdesi ve vzdušném svorníku odvážného žebroví, plamenné srdce nepřístupného architekta se všemi zkušenostmi lásky a zklamání, bolesti a vítězství, snu a skutečnosti? Což neudeří po letech pokorného studia a pronikavého chápání přece hodina, kdy srdce se rozbuší, aby potomkové a dědici porozuměli jeho pravdě nejosobnější?

A nejinak stáváme nad knihami bohoslovců a myslitelů náboženských: nejistota naší zvídavosti jest tím hlubší, čím jejich myšlení pohrouženo jest do tmavších vod minulosti. Vše tu bývá abstrakcí, obecným zákonem, nadosobní zkušeností; rozum jejich usiloval, aby vytvořil věroučné zásady pro všecky, a mravní jejich vůle toužila vybudovati ethickou cestu pro zástupy — kde tu sled individuálního řešení života? Duchům skutečně náboženským jest empirický, jednotlivý člověk sotva více než plaše míjející stín, jehož třeba nedbati; skutečnost náleží vyššímu, odtažitému typu, odpoutanému od místa, od plemene, od času: synu božímu, a sledujíce tohoto, pohřbili náboženští myslitelé v hrobkách zapomenutí úmyslně své já. A my přece znali bychom právě je tak rádi! Podobáme se věřícím, kteří hledají ostatky světců, kosti a roucha jejich, ačkoliv vědí, že vše záleží jen na příkladě a pravidle života: uschováváme v křišťálných skřínkách lidsky důvěrné do-

pisy hlasatelů slova božího, zasadili bychom mezi šperky ochotně útržky z upřímných osobních konfesí vyznavačů hodnot mimoosobních, a jak drahý by nám byl hranol věty, v níž zkameněla bezprostřední slza, neb v níž zableskl neovládnutý smích toho, kdo se chtěl povznésti nad pláč i nad radost prostého člověčenství!

Zůstanou nám skutečně navždy zastřeny mlhou lidské postavy našich náboženských obnovitelů? Nebo bude nám popřáno přece někdy vyčísti z tklivě vlídného úsměvu Mistra Jana Husi více než matný pablesk neurčitých hnutí obětavé pokory, něžné vděčnosti a přísného vědomí zodpovědnosti, které nechce znáti osobního blaha? Podaří se jednou některému psychologu dějinnému rozhrnouti divokou houštinu tvrdých a ostnatých větví Petra Chelčického do té míry, aby se vynořila zamračená selská tvář radikálního zjednodušovatele, i aby z hlubokých vrásek vyoraných myšlenkou vzlétla jako poplašené ptáče citová zkušenost neúprosného horlitele? A vzlétne-li jednou před námi, zakvílí písní zklamání idealistova či hrůzou naprosté samoty srdce stvořeného pro družnost? Pod rozvětvenými řečnickými zdobami učence a theologa skrývá se pohrobeno bohaté a jasné lidství Jana Blahoslava, v němž tušíme — zda správně? — oddanou a jarou lásku k zemi a k jejím zvučným darům, k hudbě a k slovu, k moudrosti výmluvné a k větě, která dobývá mezi lidmi shody, k verši otevírajícímu jako klíč srdce otupělá, a k okřídlené periodě kazatelově, jež letí až k prahu království božího.

Zdá se na pohled, jako by Jan Amos Komenský byl v dílech svých zanechal nám nad jiné věrný a štědrý otisk důvěrného svého lidství. Zůstaly po něm dopisy, které jsou přímo zpovědí; jinotaje jeho křesťanských a mudřeckých knih mají silnou a trpkou příchut osobního prožitku; životopisné poznámky tak hojné v dedikacích, předmluvách i vsuvkách jeho prací odborných i časových podávají vedle zevního rámce též vnitřní příběh duše; spisky obranné neúčtují pouze s protivníky, nýbrž i se sebou samým: Komenský byl přímý a otevřený genij upřímnosti.

Životního jeho obsahu nevyčerpal, kdo pojal do duše tři hlavní proudy jeho činnosti: úsilí pedagogické, jež lidstvo stupňovitě vychovává, snahy pansofické, které uvádějí národy k svatebním hodům vážného křesťanství s kvetoucí skutečností, a horování irenické smiřující znepřátelené člověčenství — toť pouze Komenský veřejný, světoobčan a organisátor, člověk obecného poslání, jenž se úplně ztrácí ve své evropské úloze. Do široka, zrcadlíc v plných a klidných vlnách nekonečnost, tehdy sotva tušenou, plyne toto

trojřičí, jež, přijavši přítoky z kvetoucích luhů vědecké renaissance i se strmých hor nauk reformačních, vtéká do moře encyklopedického osvícenství; bílí ptáci ryzejší lidskosti vznášejí se toužebně nad těmito valnými vodami, na jejichž dně jako báchorka spí obrazy biblického křesťanství.

Řečištěm mnohem těsnějším, jež občas zúží nebezpečná skaliska, prodírá se čtvrtý proud; naráží divoce na slapy, tvoří záludné víry, hučí a kvílí, leč chvílemi zvoní stříbrem o tvrdý kámen. Jest to onen hlas přemýšlení a utrpení, který k nám mluví z Komenského děl osobních, ať myslíme na alegorie básnické, ať na rozjímání náboženská, ať na zpovědi srdce či na odkazy křesťanského syntetika. Slavné dvě knihy stojí v čele: „Labyrint světa a lusthaus srdce", kde z gulliverské trpkosti postřehu neúprosného ve své správnosti vykupuje posvěcení přímo dantovské, a oratorium opouštějící zemi s posvátným úsměvem opravdového znovuzrození „Hlubina bezpečnosti". Stejně památný spis uzavírá řadu: rukověť soustředění vnitřních sil, která předejímá v podivuhodné zkratce praktický idealism zámořský, „Unum necessarium". Není mnoho děl Komenského, vyplňujících tuto skupinu; avšak mezi nimi jsou Amosovy knihy a traktáty nejtragičtější, při nichž přestává býti nadsázkou, dí-li se, že jsou psány slzami a krví: vedle chmurného a chvílemi až vášnivého dialogu „Truchlivý" („to jest smutné a teskllivé člověka křesťana nad žalostnými vlasti a církve bídami naříkání") dvojí slovo na rozloučenou bratřím a rodákům, „Kšaft umírající Matky Jednoty Bratrské" a „Smutný hlas zaplašeného hněvem božím pastýře k rozplašenému hynoucímu stádu".

Jsou však tato díla osobní, tak podstatně odlišná od předmětných knih Komenského, v pravém slova smyslu tím, co nazýváme důvěrnými konfesemi? Odhodlal se Jan Amos v nich skutečně zrcadliti lidskou svou tvář, jak ji rozleptaly čas, vyhnanství, zklamání a bolest, tvář, která se odvrací od zevnějšího světa, aby soustředila ve svém pohledu toliko odlesk znepokojeného vnitra? Řadí se snad těmito několika knihami k oněm velkým a příkrým svéhlavcům upřímnosti, kteří jakožto daň za okázalé sebeodhalování vymáhají na čtenáři, aby byl shovívav k jejich krajnímu sobectví? Vede též v této věci jakási skrytá stezka od Komenského k Rousseauovi?

Pravý opak jest pravdou: i zde, kde mluví ze srdce přetékajícího, Komenský, muž kázně a sebevýchovy, drží své já v otěžích. Strádaje příliš, odvažuje se prudké a dramaticky vystupňované

pře s rozumem, s věrou a s Kristem, leč oč vede vlastně svůj vášnivý spor? O vlastní utrpení, o rodinné ztráty, o poplenění veškerých životních nadějí? Nikoliv, vlastním předmětem jeho námitek, stesků a protestů jest obecné strádání Jednoty a národa. Třikráte v kmetství se odhodlal podati svůj odkaz; ne pouze proto, že jeho dnů jest již na mále, nýbrž spíše, že lidu českému se připozdívá, a že církev bratrská se ocitla na sklonku dní. V podání Komenského jeví se všecko osobní utrpení, i když trhá srdce a ledví a vyvrací celou bytost z kořen, jako součástka hromadné bolesti, jíž jeden musil dáti výraz za všecky: co zde zoufá, co zde kvílí, co zde však opět vzpíná naděje k Bohu a z toho čerpá nových sil k zápasu s hrůzami osudu — toť není velký jednotlivec sám, jemuž žal a umírání rozvázaly jazyk, toť celé bratrství v agonii, toť národ český v zápase smrtelném. Kde očekáváme samomluvu, zaduje k nám chór, v němž šumí na tisíce hlasů a bije na tisíce zkormoucených srdcí.

Zamysleme se nad tímto paradoxem: díla, jejichž původní inspirací byla nezadržitelná plnost vlastního hoře, přepodstatnila se při organickém růstu v projevy utrpení hromadného, které zvolna pohltilo všecek osobní žal. Jest to snad pouhý paradox složitého rozumu a jeho výbojných sil? Nikoliv: toť paradox mravního hrdinství.

*

Jest ještě jiná, takměř slovesně odborná příčina, proč tak těžko proniknouti k důvěrně lidské pravdě Komenského.

Jazykový výraz Komenského není naprosto tím, co nazýváme zpravidla slohem osobním. Spisovatelská individuálnost ukryta jest tu pod oběma mocnými živly, které myšlenkově i výrazově určují směr jeho literárnímu působení; Komenský, jenž se vyhýbá nestilované řeči mluvené, píše vždy jazykem humanistické vědy a biblického křesťanství. V jeho široce a uměle rozpředených periodách, stavených dle architektonického zákona přísné souměrnosti a mířících k ustrnulé kráse těžkopádné monumentality, stýká se zdobná výmluvnost učencova s pádným a účinným důrazem kazatelovým.

I věta, která se prodírá z hloubky srdce a jež porosena jest studenými kapkami bouřlivých srážek životních, u Komenského prochází zešeřelou učencovou studovnou, kde převlečena jest do důstojného kroje humanistické latinity, a to stejně, mluví-li Čech svou mateřštinou, jako vyjadřuje-li se světoobčan jazykem mezi-

národním. Slohový ideál XVII. století není již rozumová jasnost a břitká přiléhavost výrazu, ke kterému tíhli humanisté věku Erasmova: vše se rozvíjí do šíře, vsuvky a ozdoby přetěžují přehlednou konstrukci větnou, přemíra synonym a epithet dusí dramatický život slovesa; vznešená a pathetická dignita zavádí ke strnulosti. Takto psal Komenský latinsky, takto i česky. V proslulém místě „Kšaftu", kde odkazuje národu jazyk otcovský, naznačuje několika slovy vůdčí své zásady v kultuře řeči: jazyk má býti „pulérován, vyčišťován a vzděláván", mábýti psáno perem „vybroušeným", při pěstování jazyka, jež jest věcné i formálné, vedle moudrosti má zavládati také výmluvnost — tedy ideál řeči stavěné, stilisované, konstruované.

Leč ve slohu jako v myšlení není Komenský ani ciceronovcem ani erasmovcem, jeho směrem jest křesťanský humanism, v jazyku přistupují k prvkům učeneckým silné živly biblické. Nejsou u Komenského vzácností odstavce, jež se podobají pouhé mosaice výrazů a citátů z Písma: umným, ano rafinovaným ovládnutím dorozumívacího jazyka bohoslovců bratrských dociluje mocných účinů netoliko u těch, kdož vědí, které nové odstíny i významy dovedl vylouditi z běžných obratův a metafor, ale též u nezasvěcenců, kteří slyší, jak mohutně mluví syn boží řečí svého otce. Leč i tím, že svou literární osobnost podřídil nadobro slovní a slohové autoritě bible, zbavil se Komenský možnosti vyjadřovati se důvěrně a bezprostředně: věty oblečené v talár a baret učencův vystupují s gesty kazatelovými, který klade ruku na bibli a stále pomýšlí na ohlas v zbožném posluchačstvu.

A přece nejde tu nikterak o pouhou reformační konvenci. Právě v dílech, kde odhaluje své já, arciť spíše já národní a bratrské než osobní, Komenský přiklání se k určité skupině biblických knih. Jsou to vedle žalmů starozákonní proroci a přede všemi Jeremiáš. Rozhodlo tu nesporně silné spříznění vnitřní. Komenský nemohl necítiti, že osud obklíčil jej hrůzou obdobné situace životní, z níž se političtí lyrikové a náboženští řečníci hebrejští prosekávali ocelí své mravní síly a výbuchy hromadného svého pathosu: Bůh, nelítostný pán nebe zataženého a blesků zurážejících nejvyšší vrcholky, určil jej jako kdysi proroky za mluvčího lidu vyvoleného. Ale z hněvu Hospodina, přísně trestajícího a pronásledujícího bez milosrdí, dlužno souditi, že národ především jest vyvolen ke zkouškám a k utrpení; naléhavě a neúnavně musí hlásati vyslanec boží a tlumočník lidu, že všecky muky jsou buď očistou neb zkušebním kamenem pravého synovství božího. I mluvčí

sám má své rány a strázně, jako je měli tragičtí básníci starožidovští, avšak jak by mohl mysliti na ně, kdyžtě rána národa právě kvasí za kruté bolesti a kdyžtě strázeň církve boží mění se ve výkřik zoufalství? Jak by mohl neobětovati svého hoře hromadnému strádání zástupu? Jest to způsob Davidův, Izaiášův a Jeremiášův, pro nějž se rozhodl Komenský. Mohl volati k Bohu z osamělosti hrdinského mudřectví Jobova nebo z jedinečnosti trpké elegie Kazatelovy, ale jeho duši, naplněné přísným vědomím zodpovědnosti, jevila se jedinečnost pýchou a osamělost pohodlím, a tak rozbil svůj stan na horách proroků, nad nimiž se valí mračna a vichry tragedie národní.

Pro tuto hlubokou duševní shodu působí též dikce starozákonní u Komenského tak úchvatně, ať jsou to doslovně uváděné výroky žalmistovy i proroků, či obraty a obrazy ryté v jejich monumentálním slohu — Komenský se dotrpěl práva vyjadřovati se starozákonně. Zde se bible jen necituje na odiv jako tradiční skvost, zde se neplení jako účinná pomůcka homiletická: Komenský ji prožívá jako děsně pravdivou skutečnost a jako neodbytně naléhavou přítomnost; jsa jí proniknut do dřeně svých kostí, myslí v jejím duchu, mluví jejím slovníkem, větoslovím a rytmem — česká kultura biblická, zahájená v husitství se selským primitivismem, dospívá v Komenském promyšleného vyvrcholení.

Jediné ten, kdo se včetl až na dno podivuhodně složitého slohu Komenského, vycítí tu vedle široké dignity humanistické a tragického pathosu biblického ještě živel třetí, ukrytý a nejvzácnější. „Kšaft" se zmiňuje skorem jen mimoděk o „ušlechtilé spanilosti v řeči", nazývá jazyk otcovský „milostným" a zachycuje tím pevně vzdušný let onoho tajemství nejvlastnějšího. Humanistická pouta a biblická kázeň dovolují Komenskému ovšem jen zřídka, aby nakapal do svého obětního kalichu trochu své nejosobnější esence výrazové; pak buď v zladění epitheta nebo v koloritu obrazu nebo i ve výběru slovesa proniká teplý onen tón něžné lidské účasti, růžový přídech důvěrné vroucnosti, jejž známe tak dobře z myšlenkové oblasti Komenského, kde se toto řešení rozvádí do krajních důsledků praktických. Kde se mu to podaří a kde přísná mluva jeho v tomto jarním vánku náhle rozjihne, jsme přímo okouzleni touto „ušlechtilou spanilostí", touž, kterou pozdější velcí spisovatelé slovanští, Mickiewicz, Palacký, Tolstoj, dovedli plně harmonisovati i slovesně, jakmile odhodili všecky okovy literární konvence. Jako oni má již Komenský zvláštní dar, vzácný na jihu, na severu, i na západě: pojímá v objektivismu širém

a skladném všecky jevy tehdejšího lidství, ale bez lhostejnosti a dokonce bez chladu; jeho srdce živí je z nevysychajícího zdroje své účasti. Filosoficky jest tato mocná struna Komenského známa; soustředíme-li však svůj sluch, zazvoní k nám její teplé stříbro i ze slohového výrazu Jana Amose.

Kde najdeme toto vše, co odemyká nám lusthaus srdce Komenského, obsaženo u větší míře než v oněch čtyřech velkých poselstvích, která si vynutily situace v životě nejtragičtější? Přes to se zdá, že pro „Labyrint světa" příliš se zapomíná na „Truchlivého", na „Kšaft", na „Smutný hlas pastýřův" a na „Jediné potřebné". Ochuzujeme se tím vždy, v přítomnosti však nejbolestněji.

*

Ó temné stráně zachmuřených lesů jehličnatých v předhoří orlickém, které v zimě, v létě sestupujete s týmž vážným žalem k šumícím vodám prudké bystřiny, pospíchající nedočkavě do volných a klidných prostor rovinných! Zdaž mlžný, opar stroucí se za jiter a soumraků teskně nad vámi, není týž, v který zhoustly před třemi věky vzdechy a úzkosti osamělce brandýsského?

Sedí a přemýšlí za těžkého roku 1622 pod Klopoty; ztrativ ženu a děti, láme z nejistého chleba dočasného pohostinství a ochutnává v něm předkrmi neodvratného exilia; den ze dne vidí i v pohorském závětří žerotínském, jak mračna bouřlivého času stahují se netoliko nad jeho hlavou, ale i nad osudy celé Jednoty. Dokud střely hněvu Hospodinova zasáhly pouze jeho rodinu, dovedl se ukonejšiti — rozumná a mírná resignace křesťanská klene se v promyšleném traktátě „O s i r o b ě" jako bledé nebe, vyjasněné po bouři nad smutky a ztrátami osobními. Leč stesk trpící duše mění se v divokou vichřici při pohledu na události veřejné:

— tehdy vášnivě vyráží Komenský výkřik zoufalé otázky: Což by měl opravdu dojíti vrchu a panování Gog s Magogem?

V památném dopise k Montanovi zachytil Komenský nezapomenutelně situaci z let 1622 a 1623, kdy „zdálo se, že nižádné nepozůstává naděje o lidské pomoci neb radě": beze snu zmítá se v nevýslovných úzkostech a pokušeních, o půlnoci vytrhuje se

z lože a soustředí ducha v horoucí modlitbu; prudce chápe se bible a otevírá proroka Isaiáše, aby v něm četl s úpěním; odevzdává se pak i ostatním prorokům a v ustavičném rozmlouvání s Bohem nachází východiště ze svého zoufalství. Tak vznikl dvojdílný dialog „Truchlivý to jest smutné a tesklivé člověka křesťana nad žalostnými vlasti a církve bídami naříkání“, snad nejdramatičtější z děl Komenského. Prudký životní pocit muže třicetiletého, v němž jest nastřádáno mnoho vášně, vzdoru a nejistot, bouří knihou; ani biblické podání prvního dílu, ani humanistické vyšperkování části druhé, která se těsně přichyluje k holandskému učenci Lipsiovi, nedovedou udusiti této překypující vášnivosti. I forma jest ryze dramatická. Nelze říci, že Komenský sáhl k dialogu pouze proto, že to byl nejoblíbenější útvar humanistických rétorů XVI. a XVII. věku; později zpracoval svá nejosobnější díla vesměs monologicky, někdy jako samomluvy kazatelovy, jindy jako kšafty odcházejícího. Ale zde rodí se celá skladba z napětí a sporu: pobouřená duše křesťanská odmítá nejprve s temnou úporností všecky chladné záruky Rozumu, vzpírá se pak usmiřovacím pokusům klidné Víry, nevzdává se posléze ani Kristu na ráz, nýbrž teprve v tuhém a krvavém zápase jest odzbrojena jeho svrchovaností. Jen velký mistr vzrušené síly myšlenky i slova mohl napsati mohutný výjev, kde Kristus se náhle zjeví a zahrne Truchlivého výčitkami pro námitky všetečného zoufalství; podobá se to bleskurychlému vodotrysku světla a záře, jímž na Grünewaldově oltáři kolmarském vzkříšený Vykupitel k zemi poráží a oslepuje malomocné žoldnéře.

Drama, jež se v dialogu tom odehrává, jest drama náboženskonárodní. Jde o bytí a nebytí ústřední ideje Komenského, zda národ náš, nositel pravdy boží, jest opravdu lidem vyvoleným. Triumf vojska babylonského a dočasné oslavení jeho po celém okršku světa nasvědčují, jako by chtěl Hospodin odejmouti navždy berlu od Judy a obrátiti se k národům jiným; duch unaven jest čekáním, míra zkoušek jest dovršena, vody naději opadly. Vše se vzpírá v Truchlivém, aby uvěřil těmto hlasům pokušení, které chtějí v něm otřásti samou věrou v mravní zákon na světě a v pathosu Jeremiášově stená: „Ó střeva má, bolest trpím, ó osrdí mé, kormoutí se ve mně srdce mé, že potření za potřením provolává se lidu tomu!“ Avšak Kristus, spíše starozákonní Mesiáš národních nadějí hebrejských než tichý a pokojný král z evangelií, vede Truchlivého k moudrosti vyšší. Srdce statečné a nepochybující nepřeceňuje okamžitého úspěchu násilníkova; nezapomíná, že Hos-

podin mu v jeho vlastních vítězstvích dává zráti ke konečnému zhubení; chápe, že pád shůry, ke kterému dochovává trestající Bůh vítěze, jest pádem nejbolestnějším. Nezdolné mravní přesvědčení o konečném vítězství pravdy boží spojeno jest tu nerozlučně s politickou důvěrou českého protestanta,

To jest ta rada, kteráž zavřína jest, a poněvadž Hospodin zástupů tak usoudil, kdo to zruší, ruku jeho kdo odvrátí? Říká sic Babylon: Sedím královna a pláče neuzřím; ale přijdou v jeden den rány její, smrt a hlad a pláč, ohněm spálena bude; nebo silný jest Pán, kterýž ji odsoudil, i plakati budou všickni kupci jeho po krajinách, zdaleka stojíce i pomoci nemohouce; ale radovati se bude nebe i svatí apoštolé i proroci i církev na zemi."

*

Důvěra statečného křesťana, že Bohem vyvolený národ český určen jest v budoucnosti k velkým věcem, neochabovala v Komenském ani za nejtěžších zkoušek vyplňujících jeho mužná léta; avšak nábožensko-národní naděje, pokud se živily z politické a válečné konstelace, rozplývaly se jako předivo snů pod plným závanem chladně střízlivého dne. Rok 1648 ranil krutým rozčarováním všecky české psance, jimž země byla dána ne za „vlast a příbytek, ale za místo vyhnanství a pohostinství". Ve Vestfálském míru, od něhož Čechové čekali bezpečně záruku návratu do vlasti a svobody ve víře, opustili posléze věc Jednoty právě oni národové ze zemí půlnočních, od kterých se Bratři nadáli osvobození z poroby a pod

*

jejichž prapory bojovali po dvacet let. Čechy navždy zůstaly uzavřeny exulantům, vyhnanství připadlo jim za věčný podíl jako plesnivý chléb. Ještě dříve než kormutlivá rozhodnutí míru byla zpečetěna, vyzpovídal se Komenský za rodáky a souvěrce ze všech úzkostí v hořekujícím listě kancléři Oxenstjernovi. Jest to teskná žaloba věřícího idealisty, který se nechce vzdáti naději, jež udržovaly po léta jeho životní sílu, ač vidí, že byly to pouhé iluse; nesmělý podzimní paprsek bázlivého doufání kmitá se přece mezi řádky dopisu. I tento mihotavý zablesk zhasl: „jiní v říši národové sobě pokoj jednajíce, nás opustili a z téhož pokoje s celou vlastí vypustivše, v hrdle Antikristu věčnými časy zanechali.“ Tehdy Komenský píše r. 1650 „Kšaft Umírající Matky Jednoty Bratrské, kterýmž (v národu svém a obzvláštnosti své dokonávajíc) svěřené sobě od Boha poklady mezi syny a dědice své rozděluje“.

Zádumčivost stáří rozestírá své listopadové mlhy nad knihou; celý lidský věk leží za spisovatelem dramatické vzrušení „Truchlivého“. Dokud byl Komenský mlád, vracíval se rád k pomyslu nepřetržitého kolotání, teď oddává se idei stálé pomíjejícnosti všeho tvorstva, zahloubává se do představy vadnutí a odumírání, dumá nad melancholickým zákonem odvěké proměny, kde organism ustupuje organismu, forma formě. Mrazivým zdrojem této elegické inspirace novověké rozjímavé lyriky křtěna jest knížka Komenského, v které se zřetelně hlásí stařectví, a ovzduší smrti a loučení se vane nad každou z vět „Kšaftu“. Ústřední obraz Jednoty hotovící se ke skonu jest přesně v celé osnově zachován; dědicové a synové stojí kolem smrtelného lože Matky své a naslouchají slovům jejího odkazu, který prýští z resignovaného poznání, že Jednota naplnila čas a úkol svůj. Básník elegik staví se tu však záhy zcela do služeb representačního bohoslovce: jest to hlavně poslední biskup Českých bratří, kdož se tu ujímá slova, aby vděčně a laskavě stanovil církve evangelické za náboženské dědičky Jednoty. Ni na okamžik nedoléhá k nám nesnášenlivý hlas urputného sektáře, který v malé a dočasné pravdě své církvičky vidí jediné blaženství. Vstupuje v šlépěje Budovcovy a podávaje si družně ruku s ireniky holandskými a anglickými, Komenský chce smír mezi skupinami reformačními a v době jízlivých polemik protestantských hlásá „roztoužení se po jednomyslnosti a smíření se a spojení v víře a lásce k jednotě ducha“. Zde třeba hledati výklad, proč Komenský si dovede sám připustiti bolestnou skutečnost, že Jednota bratrská dokonala svou dráhu a že odchází „do místa mlčení věčného“; Když obsah

jest přelit a odevzdán jiným k lepšímu opatrování, může býti rozbita a zmařena nádoba, jež byla v ruce boží toliko dočasnou a přechodnou formou.

Při tom nevzdává se Komenský přece nábožensko-národní myšlenky mesiášské, kterou vyznával od let mladosti. V dialogu „Truchlivém", kam doléhají bezprostřední ohlasy Bílé Hory, sdružoval ohnivý politik nerozlučně češství s bratrstvím a bezpečil se spojeným vítězstvím obou; nyní v monologickém „Kšaftu", odrážejícím nálady a myšlenky Vestfálského míru, přenáší celé poslání mesiášské na národ. Ten není jen přechodnou a dočasnou formou, která může pominouti a býti nahrazena, nýbrž věčným vykonavatelem úradku Hospodinova. Projde hrůzami, ale budou to pro něho pouze zkoušky; bude vydán v pohoršení, avšak vyjde vítězem z pokušení těch; omýlí se na cestách svých, leč konečně najde zase stezku k pravdě. Komenský, rozpomínaje se na Mistra Jana Husa, ukládá vlasti své před jinými národy milost k pravdě boží čisté: nikoliv panování nad jiným, nikoliv moc meče a zlata, nýbrž duchovní poslání činí Komenskému národ český lidem vyvoleným. A proto při „dokonalém loučení" odkazuje Jednota národu českému a moravskému všecky své statky: od pokladů bohoslovných až po péči o mateřský jazyk a po reformy vychovatelské, „slovem všecky své pozůstalosti jako popel po svém shoření".

A zde náhlý proud vznešené výmluvnosti, jaká pojednou chvátívá jazyk umírajících, zmocňuje se Jana Amose Komenského. Všecky řečnické přízdoby a učené chrie, v nichž liboval si humanism, padají; samostatně a směle básní Čech v duchu a jazyku biblickém; obrazy střídmě, ale účinně vložené mezi apostrofy rostou z prožité nutnosti; kde zazní otázka, odpovídají přímo nebesa k jejímu naléhavému vzrušení. Tak psal kdysi Mistr Jan Hus věrným Čechům ze žaláře kostnického, třebaže mnohem prostěji a skromněji, ale i tenkráte blízkost osobního zničení byla oknem otevřeným do národní budoucnosti. Všecka stísněnost, jež zahalovala první kapitoly „Kšaftu", mizí v tomto jarním vichru posvátných nadějí; tam před zrakem zestárlým vše pomíjelo a bralo proměnu, zde náhle z pustiny zoufání zelená se představa „ratolesti rostoucí, ratolesti rostoucí podle studnic, ratolesti rostoucí nad zeď".

Vyjímajíc vznešenou přísnost Dantovu a okřídlené nadšení Petrarcovo, není před romantickou dobou v literaturách evropských odstavce, jenž by se mohutnou velebností národního cítění a náboženským pathosem mesiášské naděje mohl vyrovnati závěru „Kšaftu", avšak psali-li oba Vlachové své apoteosy na úsvitě nového času slibného

pro národ, věštil Komenský, usedaje mezi blínem a bodláčím na zříceninách vlasti. Byl to pták poslaný s nebe, jenž mu přinášel chléb důvěry, a jehož peruti slyšíme šuměti nad těmito větami:

„Živ buď, národe posvěcený Bohu; neumírej! Muži tvoji ať jsou bez počtu. Požehnejž, o Hospodine, rytěřování jeho a v práci rukou jeho zalib se tobě! Zlomuj ledví nepřátel jeho a těch, kteříž ho nenávidí, aby nepovstali! Přijdiž čas tvůj, aby říkali národové: Blahoslavený jsi, Izraeli; kdo jest podobný tobě, lide vysvobozený skrze Hospodina, jenž jest pavéza zpomožení tvého a meč důstojnosti tvé? Tvoji zajisté nepřátelé poníženi budou, ale ty po povýšenostech jejich šlapati budeš!“

*

V nábožensko-národním chorálu „Kšaftu Umírající Matky Jednoty Bratrské“ zanikly nadobro všecky tóny osobní; ani slovem nezmínil se tu Komenský o svých útrapách a ztrátách. Rok 1648 neučinil jim konec, naopak, na hlavu starcovu měly přikvačiti rány těžší. To, co stihlo muže třicetiletého v Brandýse, opakovalo se, když dovršil šedesátku v Lešně: podruhé ovdovělý Komenský pozbyl v plamenech lešenských několikaletého drahého útulku, domku i knihovny, rukopisů i náčrtků, a chladná cesta nového vyhnanství kynula unavenému poutníku. Osobní vzrušení hrozné této doby klikatí se zsinalými blesky v nových projevech Komenského; i ti, kdož se jindy zbožně obdivují učenci a filosofu, pokládají za vhodné omlouvati šetrně mystika a chiliastu, který tenkráte odevzdal své poplašené srdce příležitostným prorokům.

Na lavici žalobců a odpůrců Komenského zasedli předáci osvícenského rozumářství, Descartes, Bayle, Maresius, Adelung; zvolíme si jejich stanovisko, či budeme právi okřídlené odhodlanosti náboženského nadšení Komenského? Mladistvý Palacký měl odvahu rozhodnouti se pro Komenského proti „nevěře, duši a city vysušující“, ale zůstal osamocen, — s jak zasmušilou tváří litují životopisci Komenského jeho spojení s Drabíkem, Poniatowskou a s Kotterem a jak by rádi vyškrtli z řady jeho publikací osudný spisek „Lux in tenebris!“ Nepochopil však Komenského úplně ten, kdo v omluvném determinismu vysvětluje jeho přilnutí k visionářským prorokům z nekonečného utrpení životního, které pohnulo jej v dravých proudech chytati se stébla i břitvy; nikoliv zevní nouze, nýbrž vnitřní nutnost pudila jej, aby viděl světlo v temnotách tam, kde střízlivý pohled osvícenců pozoroval toliko zrádné kmitání bludiček.

Komenský patřil k rodu duchů dramaticky náboženských, jejichž Bůh jest bytost neúnavná v činnosti neustávající: jako projevuje nepřetržitě svou moc věčně obnovovaným divadlem stvoření, tak odhaluje stále svou vůli nikdy nedokončeným zjevením; netoliko v Písmech z posvátné starodávnosti hebrejské a křesťanské, ale i v hlasech vyvolených proroků a věštců našich dnů proniká tajemné vnuknutí Prozřetelnosti. Proto Komenský uvítal vřele Kottera, Poniatowskou, Drabíka, z jichž tuch a předpovědí kynula mu záruka, že přece Gog a Magog nezvítězí nad pravdou boží. Nedovedl ukládati hlavu k odpočinku u vědomí, že by za jeho života pře dítek božích prohrála nadobro proti Babylonu.

Všecky projevy, psané „u západního moře", v Amsterodamě, prosyceny jsou touto stařeckou náladou nedalekého odchodu; v „Kšaftu" loučila se odumírající Jednota, nyní loučí se poslední její biskup, odstrojený k věčnému spaní. Nikde tklivěji než v „Smutném hlasu zaplašeného hněvem božím pastýře k rozplašenému hynoucímu stádu" z r. 1660. Tón jest všecek měkký, pohnutý, elegický; napomenutí duchovního vůdce jihnou ve stesk; pobídky kazatelovy mění se v tichý nářek. Kmet touží po odpočinku a vidí otevírající se hrob v nedaleku, ale přísné vědomí zodpovědnosti pobízí jej, aby před odchodem řekl několik slov povzbuzení. Zrak jest zakalen, takže minulost tratí se v mlhách, a o čem by poučoval pohled do čtyřicetiletého oplakávání „Sionu českého, vydaného sousedům k pošlapání?" Jen o tom, že všecko doufání v pomoc a v osvobození se vždy ukázalo přeludem, a že by bylo marno klamati se novými nadějemi. Nedovede nic zadržeti konce Jednoty a rozptýlení lidu českého; sotva zavře oči poslední pastýř, zmařeno bude stádo. Komenský sotva se odvažuje tentokráte vyslovovati nadějí mesiášských. Ale tragická krása spisku, který se sám hlásí za pokračování „Kšaftu" a podobá se mu celou skladbou myšlenek, nespočívá v jeho zádumčivé elegičnosti, s níž „poslední vrátný po sobě dveře zavírá", ani v jeho žíznivé touze po odpočinutí. Komenský ani zde není učitelem stýskání, nýbrž vůdcem ke statečnosti.

Silný duch rozhodnosti ethické vane novou závětí hrdinského kmeta. Jeho Hospodin není Bohem shovívavosti, strpení, odpuštění, nýbrž stále starozákonním Sabaothem soudu a trestu, jenž na spravedlivých vážkách rozhoduje o vině a pokutě synů svých; ježto hřešili, musí zemříti. Takový nepodplatně přísný rozsudek vynáší tu Komenský nad lidem svým, když byl pohleděl do jeho svědomí — životní tragedie Jednoty jest dramatem mravním;

opětně — a tentokráte se zřetelným důrazem — přihlašuje se Komenský k Jeremiášovu národně náboženskému úřadu soudcovskému.

Avšak i pro ty, kdož jsou neodvratně zasvěceni smrti, má Komenský radu a povzbuzení: hotovu býti vždy, strojiti se ochotně na cestu za žehnání a posléze umírati s potěšením vítězně! Jak chrabrá, mužná slova v hodině rozloučení! Jaká velkolepá synthesa osudů a zkušeností neúnavného poutníka a bojovníka! Jaký božský úder zvonu, rozléhající se po krajině, než zmlkne vše ve spánku smrtelném!

Pak Komenský ještě vstupuje, podoben Mojžíšovi, na vrchol hory Nebo, aby umřel, nevkročiv do země zaslíbené. I krok ten přináší mu nový žal: nenechává po sobě Jozuy, jenž by lid vedl. V nezdolné své důvěře v Boha jistí se však, že Hospodin sám bude českému sloupem a vůdcem lidu.

*

Na samém závěru „Hlasu pastýře" poznamenává Komenský: „Mějtež se dobře, přátelé milí! a po mně se již nejinak než jako byste mne do hrobu položili, ohlédejte. Neb ač dýchání mé ještě jest při mně dnes, zítra však budeli, nevím. A byť i něco dnů přidal Pán, nechť je mám k odpočinutí a na věčnou cestu se strojení: ať ještě poobčerstvím, dřív než se odsud vyhostím!" Knihou tohoto občerstvení, posledním projevem myšlenkové koncentrace těsně před skonem jest latinské dílo, vydané v sedmdesátém šestém roce života, proslulý brevíř křesťanského mudřectví „Unum necessarium"

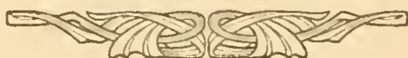
Komenský — a v tom již nesl část kletby nás lidí moderních — neušel rozptylování duchovních sil, kvapné specialisaci práce, extensivnímu těkání po obvodu činnosti lidské; ačkoliv duše jeho prahla vždy po jednotě životního díla a po soustředění tvůrčích sil v bezpečném centru, přece, podoben pečlivé Martě z Písma, pedagog a pansofik, bohoslovný vůdce Jednoty a irenický smiřovatel rozvaděného protestantství, jazykovědec a dějepisec bratrství, „rmoutil se při mnohých věcech". Trpěl sám dočasnou jednostranností, která rušila rovnováhu duševních mohutností a vytýkal si, že nedovede vzdorovati bludu světa, který pro shon po marnostech ztrácí schopnost zmocniti se v mravní rozhodnosti toho, na čem vše záleží. A tak v hodině posledního vzchopení životní energie volá krásná slova evangelia: „Ale jednoho jest potřebí! Mariať dobrou stránku vyvolila, kteráž nebude odjata od ní." Kdyby byl jen kazatelem a karatelem, byl by je volal k pobloudilému světu, ale jako mudřec volal je především k sobě samému.

Podivuhodně souvisí toto synthetické dílko Komenského s ostatními projevy jeho nejvniternějšího života. Není to jen humanistická příkrasa, zachycuje-li kolotání a lopocení lidské trojím hutným obrazem antickým, Minoovým bludištěm, balvanem Sisyfovým a nenasytným pohybem vždy lačného Tantala: dávná představa světového labyrintu, jež jej inspirovala v mladosti ke skladbě šíře všelidské, vrací se na mysl starcovu, aby kruh byl uzavřen: což i on sám znovu a znovu bez spasné niti Ariadniny nedával se zlákávati k bloudění v labyrintu? Nyní prohlédá bludiště světa znovu a zobrazuje je dle trojího zřetele, hranolem filosofie, politiky a náboženství, jímž procházelo po desetiletí jeho myšlení vlastní. Zase zří všude sebeklam a honbu za stínem, zatím co vniterná pravda a duchovní podstata unikají udychtěnému lidstvu, — a přece není člověku ničeho třeba, než ponořiti se v sebe sama, býti věren svému duchovnímu já, které jest odleskem božství. Odkaz Komenského, provázený posvátným kynem pozdravu na rozloučenou, není ničím jiným než Pascalova chmurná samomluva neb melodická duma Rousseauova — výkřikem po štěstí, jež jest dosažitelno jen za plnou cenu velkého mravního uvolnění, uvolnění od předsudků rozkoše smyslové i intelektuální, uvolnění k hrdinství duchové pokory, která otevírá přístup k Bohu. Slova řeckého intelektualismu, jak je formuloval Plato s Demokritem, stojí napsána v bráně knihy, spiritualistická přirovnání a hesla biblická provázejí ji od začátku do konce, ale co vane z díla silnějším proudem než duch východní mystiky, která klade člověku na srdce hlubokou moudrost „Odhazuj, abys neztrácel?“ Není to náhodou, že se Komenský v závěru spisu rozpomíná na překrásnou parabolu, naplněnou duchem Arabie, o člověku kupci, který prodal všecko, co měl, aby koupil jedinou drahou perlu — —

Tento soustředěný zápas o vnitřní dokonalost skýtá Komenskému posléze pravé měřítko, když ještě jedenkráte, ve velikých obrysech, přehlíží vlastní svůj život. Ocitnuv se na vrcholu hory Nebo, nalezl odstup od pozemské minulosti, na kterou může se dívati takřka neosobně, ano s objektivností dějepiscovou: nepozoruje jí již v perspektivě politické, ani v zrcadlení církevním, neváží si v ní příliš ani úspěchů pedagogických ani nelituje irenikova ztroskotání, ptá se jen, pokud ho dráha vedla k bezpečnému centru, k oné vnitřní dokonalosti, která slove Bohem. Stanul výše než kde tkvěl, píše „Kšaft“ neb „Hlas pastýřův“: netesknί, netruchlí, neobává se — děkuje Bohu a žehná za osud svůj, v jehož zkouškách se mu konečně zalíbilo. Docílil toho, co doporoučel v „Smut-

ném hlasu“: umírá vesele, v plném potěšení božím, s plesáním a s triumfem.

Mísí se snad do posledního šepotu Komenského, který splývá se šuměním oblaků, stesk do toho, že mu bylo souzeno býti synem malého národa, bezmocného a rozplašeného a nésti tíhu jeho krutých dějů? Nikoliv, v těchto tichých a vznešených zvucích, při nichž nelze nevzpomenouti modlitby Pascalovy, stenů Miltonova Samsona a plesného vzletu Corneillova Polyeucta, chvěje se dík nebesům za to, že poslední biskup Jednoty směl životem, přemýšlením i činem ukázati příkladně svému lidu strmou cestu, která se prodírá k vnitřní dokonalosti — všemu na vzdory!

OTAKAR THEER:

FAËTHON.

OSOBY:

Hélios, bůh slunce.
Faëthon, syn jeho a Klymenin.
Tři Hóry: Eiréné, Diké, Eunomia.
Dvanáct Služek.

Zadní stěnu tvoří Héliův palác s dvěma vchody. Větším, (od diváka) vlevo, vchází se do domu, jehož střecha je na těchto místech vyvrcholena v cimbuří; menší vchod, vpravo, vede do stájí. Obě boční stěny jsou uzavřeny branami. Levou z nich, k světu obrácenou, střeží Eunomia; Diké bdí nad pravou, za niž nutno si myslit dům Dne a Noci, z hlediště neviditelný, a nebeský prostor. Podélné stupně rozdělují jeviště v část vyšší a nižší. Nádvoří je vydlážděno zlatými dlážkami. — Je před svítáním. Šero však postupně mizí, až s Héliovým příchodem úplně se rozprchne.

Eiréné a dvanáct Služek (v stáji; chvílemi zařinčí postroje, zlaté řetězy a vědra, o kovovou dlažbu zazvoní koňská kopyta).

Milo je před svítáním
s lůžka seskočit, jarem vonného!
Diké-bohyně
u brány Času bděla,
pevně skuté, mocnými sevřené hřeby.
Závor hřmot brzy ozve se,
řetězy zarachotí pod naší silnou rukou.
Slyším
tmavý chaos tisícerých hlasů doznívat
v prostoru tmavém.

Služky Noci
hvězdnatou roušku jí přes tvář spouštějí,
mladý Den mladé protahuje údy.

Milo je před svítáním
v stáj spěchat vlahou, zlacenou!
Tepou podlahu
hřebci klabonosí,
perutných kopyt, rychlejší orlice lačné.
Z nektaru vědra nechť pijí žíznivě,
až jim na sta naskočí žilek na vysokých šíjích.
Hřeblo,
jež plamenný démon pod Étnou skul, létá, křídlaté,
teplou srstí.
Pod sklopené nozdry
udidlo přijměte, milá zvířata,
rychle, čas kvapí, již se rozednívá!

Klidný a beze sporů,
bez krutých vášní, kéž je den!
Nad moře zdí,
nad země řekami, svahy,
nad Olympu chlumem, kéž vládnou dobrá jen božstva!
K Pravdy a Řádu metě posvátné
kéž co nejtěsněj vůz Ine trojokého
Dia!
Foibe, Delfíne všech, kteří bloudí, s námi buď!
Smrtelných plémě
neklidné, v bázni
nechť na hradech žije i za měst ohradou!
Ostatkem tak se staň, jak neměnná určila Moira!

(Buší se na bránu, kterou střeží Eunomia.)

Faëthon (za scénou):
Hola hej! Hej, hola! Bránu otevři, ó bohyně!

Eunomia:
Kdo jsi, ó cizinče? Nepoznávám tváře, ni roucha.

Faëthon:
Tvého pána z nejbližších nejbližší. Nuž, otevř!

Eunomia:
Jméno rci! Jasu nevidím, ni božské berly.

Faëthon:

Krve jeho krev jsem. Pospěš! Nechť při posvátné bráně
netratím času. Brzo kohout zazpívá,
svaté beránky na role růžoprsté Zory
sestra tvá, Eiréné, brzo vyšle.

Eunomia (sestoupila zatím a otevřela bránu): Vítej!

(Faëthon vejde zahalen v chlamydu, s petasem na hlavě. Ze stáje kráčí mu vstříc Eiréné.)

Eiréné:

Otázku opakuji, smrtelný, jméno rci, rod svůj!

Faëthon:

Ani ty, (rozpaží z chlamydy ruce a pošine do týla petasos) takto když
před tebou stojím, neznáš mne, nesmrtelná?
Běda, ach běda!... Což jiný než Héliuv rod
zlatou tak má kadeř, slunný zrak, plavnou chůzi,
tělo bez poskvrny, skvělé nebeskou radostí?

Eiréné:

A hledáš, ztepilý?

Faëthon: Toho, jejž přicházet vidím.

(Vrhne se k nohám Héliovi, vstupujícímu z palácové brány.)

Můj otče! Na plece laskavou vlož mi dlaň,
pohledem posilň mne! Nechť moudré otcovské síly
teplo cítím, nepoznané. Černý Epafos...
Ach, otče, otče! Rci: jsi můj otec? Kývni!
Znamení dej úsměvu, ať vše vůkol jasem zazáří!

Hélios:

Proč vzdycháš, proč pláčeš, synku můj? Necítíš, proudná
že rychlej kvapí mi krev, když ruku mám na tvé hlavě?
Teď, co tě bolí, mně řekni!

Faëthon (na kolenou): Dík! Dík! Slyšíte, bohyně?
Jasná líbám ti kolena!

Hélios (vzpřímí jej): Můj Faëthonte!

Faëthon:

Černý Epafos, rohaté Io syn —
trojhlavý kéž shltne jej pes! — dávno,
že lžu, říká, božský mi upírá původ.
„Já," říká, „Diův jsem syn. Jen v paví chvost popatř!
Ta oka z Arga jsou Titana. Pln všecek byl očí
po celém těle, když za strážce žárlivá Héra
matce mé jej určila. Neb velebnou Io

v krávu tehdy začarovali a krutý střeček ji štval
ze země do země. Přilét však Hermés, posel Diův,
a Okáče uspal a zabil... Až zemřeš, Faëthonte,
jen královský bude ti nápis. Mně však: byl z boha,
bohů otce byl syn..." Již i mé bratry,
šestero bratrů mých získal. „Co se pyšníš?" praví,
„stejní jsou nám rodiče, Merops vládce,
Klymené ctná; ze stejného jsme lože..." Tatíčku!
Ustrň se nade mnou! Vyslyš mne! Učiň, ať vědí!
Před tváří všech mne vyznej!

Hélios: Tak budiž!

Faëthon:
Sladký, krásný jsi, otče! Tak je mi blaze,
jako když do kovárny člověk-chudák v chladném dni
ohřát se přijde. Slunce mé!

Hélios: Teď ty mi však řekni
jaké vnukla ti přání Athéna bystrá.
Nechť cokoli, chlapče milý, vše, při sám Styx, splním,
pokud zákon můj věčný tím nevezme újmy
a Diova vůle posvátná. Nu, pověz!

Faëthon:
Vůz mi dej a své koně, ó Hélie! Jednou jen
drahou, denně již ty stoupáš, po jasné obloze jet chci!

Hélios:
Co pravíš? Co žes to řekl? Ne dobré božstvo,
démon zlý ti to všeptal. Snad z Gigantů někdo,
vzpurných, jež před věky s Kronovcem vysokohřmícím
šípy jsem proklál. Teď v Tartaru, zrůdní, se trápí,
nám zmar, bohům světlým, snujíce.

Faëthon: Ó, prosím!

Hélios:
Jiné přednes mi přání, spravedlivější!

Faëthon:
Spravedlivé jen chci, otče! Z tří soudců podsvětních
kterýkoli, když se ho zeptáš, v souhlas mi kývne.
Před tváří všech jsem trpěl, před tváří všech ať jsem pomstěn!

Hélios:
Jiné, pravím, měj přání! Božskému božské,
lidské lidskému buď! Zem přikovat k nebi
hříšno je.

Faëthon: Tak tedy bůh mstí syna!
Z lidských mých bratří člověk-otec, nejchudší, nejbědnější,
jenž na holé zemi spí, synu-li ukřivdíš, tasí nůž.
Čím je mu zákon? Krev, znectěná, synovská,
krví dá se jen smýt, krev za krev, za křivdu křivdą.
Vy však, všemocní, bozi, otcové jste neotečtí,
vlastní vlády zákonem spoutáni hůř než otrok a v mysli
sebe jen máte. Jen mezi bohy nalézt lze
nelítostnou krutost Urana, jenž vlastní své děti
požírá... Co mi teď zbude, než abych z láskyplné náruče
otce-boha v nesynovský dům se vrátil,
pokořen, bratří svých sluha, Epafův rab?

Hélios:
Rouhavě, Faëthonte, mluvíš! Já věru,
Diův že nad námi hněv zle zahřmí, se lekám.
(Sepne ruce k modlitbě.) Mládí mu odpusť, otče! Hříbátku roven
loukou života pádí, bujarý. Blesk svůj
od jeho kštice oddal! (Faëthontovi.) Zříš, zpozdilý hochu,
láska že otecká božským srdcem též proudí,
kalu však lidského prosta?

Faëthon: Před Diem strach zřím jen.
Vám věčným — čím jsme my smrtelní? Slunno a zřejmo
vám co je, nám v temnosvit zahaleno, v tmavém víru
naše hruď se mate; vám klidné hladiny hláď.
Na zlatých svých vozech k věčným Pravdám spějete,
étheru báň sinou větrným proletujete krokem,
my však mravenčím krokem, udýcháni, se plazíme
luhy země. Tak asi rychlonohý běžec,
jenž nad mořským břehem kvapí, větru sok,
na želvu se dívá. Sám obzíravým zrakem
sláně dálku vidí nejzazší, ona však, ubohá,
písek jen a kameny... Vavřínem ověnčeni a myrtou,
při života věčném zdroji sedíce, šťastni,
po kapkách nám v pohár uštědřujete. V otrocké pouto
života příslib, smrtí hrozba ková nás. Kdo však
číši hotov je rozbít, vám roven proti vám stojí,
do očí vám zírá neoslepen, nezkrušen, nebázliv,
bůh proti bohům, proti Věčnosti Odvaha...

Hélios: Ustaň!
Života zdroji svatému proč se rouháš?

Při vodě, od styžských proudů již přinese Iris
zlatokřídlá, z nás bohů někdo-li selže,
květu spícímu roven se schýlí, a přes to,
svěží že vstal zas, když prošlo měsíců dvanáct,
v hrůze má dni, kdy radost i světlo snem byly.
Nad to, že žijí, lidem co vzácnějšího?
Na krátko, na mžik téměř vám dopřáno vkročit
v jarní života háj, dlít s vůněmi, v jasu,
spatřit a hmatat závratný zráni zázrak.
Sotva jste vešli, nůžkami zařinčí mrazně
Sudička, zhasne svit a chladná vás ruka
v bezkrvý sen šle, v Hádovu mátožnou říši...
Cokoli, Faëthonte, přej si, čím život
bohatěj roste, a nebe i země mi svědkem,
neobdarován že se nevrátíš. — Kterak jen, dítě,
z vlastního domu tě vyslat v zmar skoro jistý,
z otecké hřivny ti do dlaně, chladný, vtisknout
smrti peníz?

Faëthon: Ne, jak díš, ubozí jsme, otče!
Pravda, v lidském nitru strach je o dary vaše osudné,
jako stáda jsme, jež vy, nesmrtelní vládci, nespočetná, pasete,
před vaším bičem uskakujeme, co nejvíc chcem urvat
z palouku, co nejdéle v jasné pohodě pobýt,
byť žíznivým hmyzem trápeni. Najdi však slovo, jež v hruď
vlétne nám perutné, myšlenku, jež na srdce nám zabuší —
radostně, v hekatombách, za čest, za víru, za vlast
v záhubu se řítíme; bez váhání, bez pohledu zpět
se slunné země klesáme v stínu kraj,
kde nad močálem šeří se topol a vrba. Věziž:
nad život vyššího je cos: za velkost a krásu smrt!

Helios:
Divní, divní jste tvorové! Kal a nebe,
naděj a úzkost, vzdor a strach, s kletbou láska
sváří se ve vás! A přec ten blátivý chaos
hvězdy rodí. Hle, člověk! Pro chlapců žerty
pranic údělu bohů si nevážíš... Či snad
za svou pohádkou skrýváš cos? Chvílemi zřít mním
zlověstně urputný svit v tvém pohledu. Ne tak:
hled to upřímný chlapce, jenž pomluvou zraněn,
zmaru se odvažuje.

Faëthon: Vlídný tvůj proč ret
o zmaru mluví neustále? Já — takměř hošík —
vítězem jsem býval v jízdě s muži vzrostlými.
Jako racka vlny nese mne korba v poskoku. Znám koles
úskočné lsti, a vzpřímen, na svém voze vzpřímeném
kol milníku zakroužím. V stáji jsem vyrost. Frkotu hřebců
rozumím, když dusají, letu ehtiví, pod jhem. Ráz —
a zpěněni stojí, zdi nehybněj. Jako na hedvábných vláknech
spřežení vedu měkkohubé a tvrdou rukou
tvrdou šíji zkrotit znám. Rci, otče, kdo jiný měl by řídit
nebeský vůz, ne-li nebeského vozataje syn?

Hélios:
Často vídal jsem tě, svou konaje dráhu,
v rouchu vlajícím k cíli řítit se. Tehdy,
jitru podobna, nadzemská hruď se mi skvěla
štěstím, neklidu prosta, jenž vniká v ni náhle,
Lític pozemských jako by přištván smečkou.
Jiný však, hochu, je vůz můj, jiní jsou koně,
jiná cesta, než jakých vy na zemi znáte.
Křídlem korba se vznáší, ač ze zlatých plátů
ukul ji Héfaistos, máť perutě orlí
v nápravě; kdo by bez kouzla oje se dotknul,
shoří, neb žhavých šípů, jak toulec, je plna.
Špalda ni ječmen hřebců mých nesytí, květ však
čarodějný; z tlam zakrvácených, v kusech,
maso jim viselo toho, lidský jenž bloud jsa,
chtěl je poláskat. Opratí zavaď jen o hřbet,
běda, jak dravci se plaší, z nozder jim šlehl
oheň, zpod kopyt trysknuly hvězdy, hříva
jiskrami praská — tak, udidla hryžíce, letí
těžké čtyřspřeží na lehkých nohou.

Faëthon: Vůz mi dej,
prosím, ó Hélie!

Hélios: Tiše mne vyslechni! Ničím
vozatajova strast proti úděsu cesty
není. Za branou Času, kde v společném domě
Den a Noc bydlí, nikdy se nesetkajíce,
odtud hned cesta kolmo klene se; k chlumu
stihneš-li, strmě v mořskou zas hloubku spadá,
nedozírnou, kde dcery mé, Héliad čtvero,

koně znavené vyplaví, přes noc pak v hrad můj
s vozem stihnou... Jak příchod pozemských svatyň
sousoší, celou étherné rozlohy dráhu
souhvězdí hlídají, nesmírní, strašní obři;
nečas i pohodu, z Diovy vůle, vám lidem
věstí, sucho i déšť, chlad i vedro. Nejníž
Lev číhá žárooký, jenž hřívou svou žhavou
nymfy brisajské z koupele vyděsil. Tehda
puká ti ret a sprahlé dusí se plíce.
Na blízku Rak svým krunýřem chřestí. Bránu
v klepetech svírá. Tou zástupy lidských duší
po mléčné dráze k zemi spěchají, Zeus jak
v svém je rozmaru stvořil, dobré i špatné,
vzpurné i otrocké, silné i mdlé. Jej mina,
Blížence ohromné spatříš, Noci a Nebe
zářné syny. Běloušì v spřežení jejich,
velcí jak hora, světlo po nebi vzhůru
vozí; i božský zrak slep je v tom jasu.

Faëthon: Vůz mi dej!

Hélios:
Dosud nezbleď jsi hrůzou? Než obludným zjevům
konce není. Když k Zenitu stočí se cesta,
Býk tam, Diovo zvíře, jak jeho pán krutý,
s šíjí sehnutou, rohů dvé na ní se leskne,
čeká, koho by proklál. V krvi mu tonou
oči, vody proud z chřípí tryská.

Faëthon: Vůz mi dej!
Vůz! Vozu-li nevydáš, jako že jsi můj otec,
živ z paláce tvého nevyjdu! (Tasí meč, aby se probodl.)

Hélios (zadrží zbraň): Dítě!
Nechtěj, bych božský řád či žití tvé zvolil!

Faëthon:
Nemní, že s prosbou nesplněnou dům tvůj opustím, živ jsa!

Hélios:
Proč jsi v božský mír lidskou zanesl muku?

Faëthon:
Proč jsi — ač bůh — lidskou dceř uvedl v lůžko?

Hélios:
Což také bohů přečin má odplata stihnout?

Faëthon:

Což jen žebrák-člověk je dlužníkem? Boháči, plaťte!

Hélios:

Dám ti zlato i štěstí, než nenuť mne k hříchu!

Faëthon:

Tebe nutit, kdo má moc, ó bože? Všemocný vládneš —
Zeus když dovolí —, na svém hradu nad životem i smrtí jsi pán —
Diova když to vůle. Proč mne psy vyštvat nedáš? Hřebcům svým
proč mne nepředhodíš? Pověz! Po lidské jim se krvi stýská.
Že jsi můj otec? Tvého rodu že jsem? Léta
tebe dalek jsem rost. Kterak's mi přispěl? Ulehčil?
Skvoucí a šťastný étherem's lét. Já, se zaťatými zuby,
hanu snášel. Jako zlatými pláty tvůj vůz
srdce tvé sobectvím vyzlaceno bylo. Proč není?
Proč ty, tvrdý jak oštěpu hrot, k bitvě naostřeného,
jako třtina se chvěješ? Proč, ó bože světla,
v stínu se ztrácíš, jako když temnorouchá Noc v letní čas
zadýchanou hruď zahaluje Země-Matky?

Hélios:

Trýznit přestaň již, Faëthonte! Nevím,
co že to se mnou se děje. V zlé jsem jat kouzlo.
To as nějaký bůh, mne silnější, za šíj,
beranu rovna, mne přidržel, silnou pěstí
s nebeské louky teď žene k pozemským luhům.

Faëthon:

Ne bůh, ó bože! Ty — sám! Z tvých prsou
po jasném tvém těle ten, lidskému podobný, zmatek se rozlil.
I nesmrtelným zhořkne příliš dlouhý jas. Trvalé štěstí
je neštěstím. Ne na mne myslíš, otče, ne o mne
se strachuješ! Chtíč usedl ti na srdce, krvavým
do něho se dobývá drápem, lačně klove
zahnutý zobák. Jako před léty, znovu chtěl bys
z pozemské rozkoše se napít, v pozemskou strast
se ponořit, jako před léty, kdy s rozpálenou tváří k matce mé
přistoup jsi a ústa — jak včelami česno — medovými sliby se ti hemžila!
Vím teď, že vůz — vydáš!

Hélios:

Mám nebo nemám?
Zmaten jsem. Běda! Synova smrt tam, hřích zde

na mne se šklebí. Ó Die, jenž jindy zpěvné
s úsvitem ranním vůkol mne probudil's ptactvo,
jaké to seslal's němé a strašné ptáky!

Faëthon:

Vím teď, že slib — splníš!

Hélios:

Slíbil jsem něco?
Ano, tvé matce jsem slíbil. Ne však, co žádáš.
Ne však, co žádáš! Slyšíš? Proč hledíš tak němě?
Mluv přec! Týrej mne slovy! Ach! (Dlaní zastře si oči a odvrátí se.)
Z rusé tvé kštice,
hady věnčená, dívá se na mne Gorgo.
Budiž! Vůz měj si! Snad sám jej zamítneš, shlédna
křídlatou korbu a oheň sršící hřebce.
Sám snad, když v domě mém delší pobudeš dobu,
z bohatství mého jiný zvolíš si podar.

Faëthon:

Dnes ještě, souhvězdí bratr, slunečnou drahou letět chci.

Hélios:

Dnes ještě? S koňmi neobeznámen?

Faëthon:

Zapřahat poruč!

Hélios:

Rci aspoň, slavně mi přísahej, za tvými slovy
žádná že nedlí lest! Cos leká mne stále,
beránčí přání tvé vlčí že kryje tesák.

Faëthon:

Jako že nám lidem nad život nic není vzácnějšího —
sám's to řekl —, jako že spravedlivě nám vládne Zeus,
čirému prameni podobna jsou má slova: duši mou zrcadlí!

Hélios:

Dia teď, všech nás otce, chci obětí pohnout,
k podniku tvému by přikývl. (Z vavřínového věnce na své hlavě utrhne větévku.) Vavřínu snítkou
ruce své očisť než vstoupíš k oltáři. Pojďme!

(Odcházejí dovnitř paláce. Vstoupí chór.)

Eiréné a dvanáct Služek:

Lze, aby synu otec prosbu nesplnil,
po letech s ním se setkav?

*

Zase zří
milovanou tvář, omládlou,
srdce chvěje se mu blahem.
Vzpomíná v slasti,
kterak s nevěstou, při vlahém svitu Večernice,
granátová jablka jedl,
kterak, pochodněmi provázen,
k zlatému lůžku s ní kráčel, nedočkavý,
bílých dotknout se údů,
v sluch mu zní
sladký ten zvuk
svatební — ach! — netrpělivé písně.
Krásný jsi, krásný,
synu pána našeho!

Theseu rovnáš se, sedmiletý jenž blázínek rekovný
kithajronského lva chtěl proklát.
Na náš luh,
nad svatými kde květy, v pohodě,
vánky božské vanou,
pestrým křídlem
náhle zabloudil's, pozemský motýl matoucí.
Snad by bývalo lépe,
bědná, tebe bych neshlédla,
strach mám, tvá aby krev, Faëthonte,
nebeské nestřísnila mety.
Chytrý buď,
otcových rad
poslechni! Věz: dobru chce tvému.
Krásný jsi, krásný,
synu pána našeho!

V tvém-li však srdci vůle zrodila se nezdolná,
dýmu z žertvy nechť velí
k nebesům stoupati
blesků vladyka, Zeus!
Líčko i kštici třpytné
hvězdnou rosou,
zdráv se nám vrať, v nadlidském nepřemožen zápasu,
by otec vložil ti na skráň,
plesaje, vínek vítězný!

Spěšné zaslechla jsem kroky. (Vstoupí Faëthon.) Běda, ach!
Rozlícen proč sem kvapíš?
Jaký hněv
zbarvil ti tvář?
Ale i tak, s nachmuřeným čelem,
krásný jsi, krásný,
synu pána našeho! (Odejdou.)

Hélios (vstoupí):
Oběti mé proč nepřijal's, otče, proč dýmu
nedal's křídel, proč plamen hmotně a nízce
vinul se k zemi, jak had, jenž zalézá v úkryt?

Faëthon:
Zapřahat poruč!

Hélios: Kterak se odvážím? Nepřikýv Zeus nám!

Faëthon:
Hle! Tak odplácí bohů král! Tak je štědrý!
Což těžkou jsi mu nesloužil službou, ó Hélie? Vzplál den,
kdy spřežení nevedl's po nebeských srázech závratných
jemu ke cti? Teď však, s nastavenou dlaní když jsi přistoup'
„Zeus mi nepřikýv," říkáš a jako otrok chvěješ se.

Hélios:
Rouhavče!

Faëthon: Byť i ten, bože! Zbabělcem aspoň
nezrodila mne matka. Přímo, šíp vystřelený,
k cíli dopadám. Ne v bohy, v mladé síly své um
věřím. Kdo mně okovy kuje, sobě k zmaru
zbraň kuje... Nepřikýv Zeus, nedal Hélios!
Sám, po právu co mi náleží, vezmu si! Sám
od zlatých jeslí koně vyvedu, v perutný povoz
těmato rukama je spoutám. Vítejte, nebesa!
Světelná propasti, vítej! Lidský červ,
vůlí okřídlený, v nesmírnou vaši náruč sesterskou letím!
(Rozběhne se vzhůru po stupních, jakoby do stáje.)

Hélios (kyne Eiréné i Diké a Eunomii, které sejdou se svých míst):
Již tedy, družky, z kůlny vytlačte vůz můj,
od žlabu hřebce vyveďte krevnaté, brána
dokořán ať se rozletí; svědectvím doznám,
z božské že náruče vzešel Faëthon. Rychle!

(Hóry odkvapí do stáje, služky otevírají bránu. Je slyšet koňský dusot, rachocení vozu.)

Faëthon (jenž zatím stanul na nejvyšším stupni. Obrácen zády k Héliovi, čelem k stáji):

Ió, spřežení zlatohřívé! Světla zázraku
bleskonohý! Mám tě, mám — od úsvitu v šer
jako živý blesk si tě přidržím, až nad trůn toho,
jenž blesky metá, neúprosný, s tebou chci vzlétnout!
(Dívá se branou, za níž, ale jen se scény, je vidět dům Dne.)
Hle, Dne bledá tvář krví rozkvétá. Čím budu,
zemdlená víčka až mu semkne sen? — — —
Jako rákos ve větru osud sklání se před vůlí
muže nebojácného. Již nebude noci — jen světlo!

(Hóry a služky tlačí vůz do brány.)

Hélios:

Blouda nemožné vábí. Bůh moudře jde s cesty.
Pohroma je-li tu jaká, já vzdoroval dlouho.
ruce teď skládám: chce tomu neměnná Moira.
(Hórám.) Synovi k posile božského vína rhyton!
(Faëthon pije. Podává Faëthontovi zlatý bič, který Eiréné přinesla.)
Bič ten vezmi! Kdo v ruce jej třímá, kouzlem
žár s něj sklouzne jak s labutě voda. (Obejme jej.) Na vůz!
Vyjeté drž se dráhy! S ní nesejdi níže,
ani výš... (Zahledí se naň.) Krásný jsi, matčin máš zrak! Kéž orel
na tvé se pravici vznese, k štěstí, a Niké
na korbu slétne! Zdráv se mi navrať!
(Spěchá do paláce. Zatím co Faëthon upravuje opratí, jsa v tom chórem podporován, vystoupí Hélios na cimbuří.) Synu!

Faëthon (po celý tento výjev drží v každé ruce po páru opratí, již napiatých netrpělivými koni; v pravici bič. Tváří je obrácen k Héliovi):

Ne proto, tobě proč jsem řekl, vůz chci a koně.

Hélios:

Rychle, pravdu zjev, srdce mi plníš hrůzou!

Faëthon:

Čím je mi Epafos? Sebe hlučněj ať jen skuhrá!

Hélios:

Ne tedy za božským otcem vešel jsi v dvůr můj?

Faëthon:

Kdo krále sama silnějším se mní, o svůj stará se původ?

Hélios:

Ach, ach! Co chceš jen! Co v šílené snuješ pýše?

Faëthon:
K Diovi doletím. S trůnu, jako s mlatu prach,
setru jej. Lidstva i země okovy — rozbiji!

Hélios:
Nešťastný! Zdržte jej, Hóry! Zavřete bránu!
Voze můj milý, do země proboř se! Koně,
v skálu změňte se nehybnou!

Faëthon: Odstupte, služky!
Vy, bohyně, nezdržujte mne! Sic... (Vezme oboje oprati do levé ruky, pravicí zamává bičem. Hóry a Služky zděšeně ustoupí.)
první úder
ne hřebce stihne, ale vás! (Vůz vyrachotí z brány.)

Hóry a dvanáct Služek (recitujíce odcházejí pozvolna k stáji, takže po posledních slovech zbude na scéně Hélios sám. Úměrně s tím, jak se vzdalují, šeří se scéna; při posledních verších je již zcela šerá, pouze Hélios zůstává ozářen).
Běda!
V mateřském lůně kéž by mne byla smrt
stihla raději,
než aby sluch můj
vyslechl zděšen
bohů Otce potupu.
Ach! Ach! Běda!
K nám, v jara dům, páchne již
podsvětní močál,
černá krev
zlaté zde skrápí dlážky,
s Kerbera štěkotem blíží se
dvojice příšerná: Zagreus
a hřbitovní Artemis.
Proč, ó proč, božské moudrosti neposlušen,
lidstva neklidný rod
v záhubu pádí?

Hélios (vykláněje se za synem). Faëthonte!

(OPONA.)

KAREL ČAPEK:

ŠLÉPĚJ.

Pokojně, nekonečně padal sníh na zmrzlý kraj. Se sněhem vždycky padá ticho, myslil si Boura ukrytý v nějaké boudě, a bylo mu zároveň slavnostně i teskno, neboť se cítil osamělý v širé krajině. Země před jeho očima se zjednodušovala, sjednotila a rozšířila, srovnána v bílých vlnách a nerozrytá zmatenými stopami života. Konečně prořidl a zastavil se tanec vloček, jediný pohyb v tom slavném tichu. Váhavě boří chodec nohy do nedotknutého sněhu a je mu divně, že on první poznamenává kraj dlouhým řádkem svých kroků. Ale naproti po silnici jde někdo černý a zachumelený; dva řetízky kroku poběží vedle sebe, skříží se a vnesou první lidský zmatek na tuto čistou tabuli.

Avšak protichůdce se zastavuje, má ještě sníh na vousech a dívá se napiatě na něco stranou silnice. Boura zpomalil krok a pátral ve směru jeho očí; oba řetízky se setkaly a zastavily vedle sebe.

„Vidíte tam tu šlépěj?“ řekl zasněžený muž a ukazoval na nějakou stopu asi šest metrů od kraje silnice, kde oba stáli.

„Vidím; je to lidská šlépěj.“

„Ano, ale jak se tam dostala?“ Někdo tudy šel, chtěl říci Boura, ale zarazil se; šlépěj byla jediná uprostřed pole, a před ní ani za ní nebylo stopy kročejů; byla zcela jasná a ostrá na bílé ploše, ale byla osamocená, nic nevedlo k ní ani od ní. „Jak se tam mohla dostat,“ podivil se a chtěl jíti k ní.

„Počkejte,“ zastavil ho druhý, „naděláte kolem ní zbytečných stop a všechno rozházíte. To se musí vysvětlit,“ dodal podrážděně, „to nejde, aby někde byla jen jedna šlépěj. Dejme tomu, že by někdo skočil odtud doprostřed pole; pak by před ní nebylo kročejů. Ale kdo by tak daleko doskočil, a jak by mohl skočit jenom na jednu nohu? Vždyť by ztratil rovnováhu a musel by se někde opřít druhou nohou; myslím, že by musel běžet kousek v před, jako když se skočí s rozjeté tramwaye. Ale tady n e n í druhé nohy.“

„To je nesmysl,“ řekl Boura; „kdyby skočil odtud, byly by tady na silnici po něm stopy; ale jsou tu jenom naše kroky. Nikdo před námi tudy nešel.“

„Stopa je obrácena patou k silnici; kdo ji udělal, šel tímto směrem. Kdyby šel do vesnice, musel by jít v pravo; na tuhle stranu jsou jen pole, a co k čertu teď někdo hledá v polích?“

„Dovolte, kdo šlápl tam, musel zase někudy odejít; ale já tvrdím, že vůbec neodešel, protože neudělal dalších kroků. To je jasné. Nikdo tudy nešel. Stopa se musí vysvětlit jinak.“ A Boura usilovně přemýšlel. „Snad tam byl v hlíně přirozený důlek nebo šlépěj ve zmrzlém blátě a do ní napadal sníh. Anebo, počkejte, snad tam stála pohozená bota, a tu třeba odnesl pták, když napadl sníh. Pak by tam zůstalo nezasněžené místo, podobné šlépěji. Musíme hledat p ř i r o z e n o u konjekturu.“

„Kdyby tam stála bota už před chumelenicí, zůstala by pod ní černá půda; ale já tam vidím sníh.“

„Snad ten pták odnesl botu, když ještě sněžilo; nebo ji upustil v letu do čerstvého sněhu a zase ji zvedl. Prostě to nemůže být šlépěj.“

„Copak ten váš pták žere boty? Nebo si v nich dělá hnízdo? Malý pták botu neunese a velký se do ní nevejde. To se musí řešit obecně. Já myslím, že to j e šlépěj, a když nepřišla po zemi, musela přijít shora. Vy si myslíte, že to udělal pták, ale je možné, že to přišlo třeba — — s balonu. Snad se někdo pověsil na balon a šlápl jednou nohou do sněhu, aby si udělal ze světa blázna. Ne-

smějte se, mně samotnému je nepříjemné vysvětlovat to tak nuceně, ale — — Byl bych rád, kdyby to nebyla šlépěj.“ A oba se pustili za ní.

Okolnosti nemohly býti jasnější. Od příkopu podél silnice mírně stoupalo nezorané zasněžené pole; asi uprostřed byla ta stopa, a za ní stál, hustě posněžen, nevelký strom. Plocha mezi silnicí a šlépějí byla panenská, bez sebe lehčí stopy nějakého dotyku; povrch sněhu nebyl nikde porušen nebo pohnut. Sníh byl měkký a tvárný, bez sypkosti velkých mrazů.

Byla to opravdu šlépěj. Byl to otisk veliké boty amerického tvaru s velmi širokým podešvem a pěti silnými cvočky na podpatku. Sníh byl čistě a hladce stlačen a nebylo na něm lehkých nesešlápnutých vloček: tedy šlépěj vznikla teprve, když už dosněžilo. Otisk byl hluboký a rázný; tíha spočívající na této podešvi musila býti hodně větši než váha kteréhokoliv z mužů skloněných nad stopou. Konjektura ptáka a boty se mlčky ztratila.

Zrovna nad šlépějí se vznášely krajní větve stromu; několik tenkých větviček obalených sněhem, jenž nikde nebyl setřen nebo střesen. Při lehkém zaklepání na větev opadával sníh v celých kusech. Hypothesa „shora“ naprosto padla. Nebylo možno učiniti cokoliv shora bez střesení sněhu se stromu. Fakt šlépěje nabyl tvrdé a nahé jasnosti.

Za šlépějí byla jen čistá sněhová plocha. Stoupali po svahu nahoru a přeběhli po temeni kopce; opět nižil se dolů, daleko dolů nedotčený bílý svah, a za ním rostl nový, ještě širší a bělejší. Na kilometry daleko nebylo šlépěje druhé nohy.

Vraceli se zpět; našli za sebou dvojitý řádek svých kročejů, pravidelný a pěkný, jako by byl schválně tak udělán. Ale mezi oběma řádky prostřed pošlapaného kruhu byla šlépěj jiné, mohutnější nohy, cynická ve své osamělosti; něco je zdrželo, aby ji nerozdupali a nezbavili se jí v tichém srozumění.

Vyčerpán a zmaten sedl si Boura na patník silnice. „Někdo si z nás udělal dobrý den.“ „Je to hanebné,“ řekl druhý, „je to nesmírně hloupý kousek, ale — — Zatraceně, tady jsou fysické meze. Vždyť je to vůbec nemožné — — Poslyšte,“ vyhrkl rychle a skoro s úzkostí, „když tam je jen jedna noha, nemohla by být od někoho jednonohého? Nesmějte se, já vím, že je to pitomost, ale nějaké vysvětlení m u s í být. Vždyť tu jde o rozum, to je útok něčeho — — Jsem docela spleten. Buďto jsme oba blázni, nebo spím doma v horečce, nebo m u s í být přirozené vysvětlení.“

„My jsme oba blázni,“ mínil Boura zamyšleně. „Pořád hledáme ‚přirozené‘ vysvětlení; chytáme se nejsložitějších, nejnesmyslnějších a nejnásilnějších příčin, jen když jsou ‚přirozené‘. Ale snad by

bylo daleko jednodušší a — — přirozenější, kdybychom řekli, že to je prostě zázrak. To bychom se jenom podivili a šli klidně svou cestou — — Beze zmatku. Snad i spokojeni."

„A já bych se nespokojil. Kdyby se tou šlépějí stalo něco velkého — — Kdyby se tím někomu dostalo něčeho dobrého, sám bych padl na kolena a křičel ‚zázrak'. Ale ta stopa, vždyť je to trapné; vždyť je to strašně malicherné, dělat jen jednu šlépěj, když stačí udělat obvyklou řadu kroků."

„Kdyby tu někdo před vámi vzkřísil mrtvou dívku, kleknete a pokoříte se; ale dřív než vám roztaje sníh na koleně, budete si myslet, že to beztoho byla jen zdánlivá smrt. Tady právě není nic zdánlivého; tady je, dejme tomu, proveden zázrak při nejvýš zjednodušených podmínkách, jako když se dělá fysikální experiment."

„Snad bych nevěřil ani tomu vzkříšení. Ale i já chci být spasen a čekám na zázrak, — — že něco přijde a obrátí můj život. Ta šlépěj mne neobrátí a nespasí a z ničeho mne nevyvede; jenom mne trápí, utkvěla mi tady a nemohu se jí zbavit. A já jí nevěřím: zázrak by mne uspokojil, ale ta šlépěj je první krok do nejistoty. Bylo by lépe, kdybych jí byl neviděl."

Oba dlouho mlčeli. Začal se znovu snášeti sníh a padal stále hustěji. „Vzpomínám si," začal Boura, „že jsem četl v Humeovi o osamocené šlépěji v písku. Tahleta není tedy první. Myslím si, že snad jsou tisíce takových stop, že jich je nesmírně mnoho, při kterých nám nic nenapadne, protože jsme si zvykli na určitá pravidla. Jiný by si jí třeba nevšiml; nenapadlo by mu, že je to solitér, že jsou ve světě věci, které nemají s ničím dále co dělat Vidíte, naše šlépěje jsou všechny stejné; ale ta osamělá je větší a hlubší než naše. A když myslím na svůj život, zdá se mně, že v něm musím uznat — — kročeje, které odnikud a nikam nevedou. Je to hrozně spletené myslit si všechno, co jsem zažil, jako nějaký článek, který přišel po pořádku a končí jiným. Stane se, že najednou něco víte nebo cítíte, před čím není nic, nic, nic tomu podobného a za čím už nic podobného nemůže nikdy přijít. Jsou lidské věci, které nejsou s ničím pospolu a všude jen dokazují své osamocení. Vím věci, ze kterých nic dále neplynulo, které nic a nikoho nespasily, a přece — — Udály se případy, které už nevedly dále a nepomohly dále žít, a byly to snad nejdůležitější věci života. Nenapadlo vám, že ta šlépěj byla daleko krásnější než všechny, které jste dosud viděl?"

„A já si vzpomínám," ozval se druhý, „na sedmimílové boty. Snad někdy lidé našli také takovou stopu a nedovedli si jí jinak

vysvětlit. Kdož ví, třeba předchozí kroky jsou u Pardubic a Kolína a následující až u Rakovníka. Ale stejně si mohu myslit, že další krok není už otištěn ve sněhu, nýbrž možná ve společnosti, prostřed nějaké události, někde, kde se něco stalo nebo stane; že tenhle krok je článek nějaké souvislé řady kroků. Myslete si řadu takových divů, ve kterých má tato šlépěj své přirozené místo. Kdybychom měli noviny dokonale informované, možná, že bychom mohli v „Denních zprávách" nalézti ty další kroky a sledovat něčí cestu. Snad se nějaké božstvo ubírá svou cestou; jde bez inkoherence a postupně; snad jeho cesta je jakési vůdcovství, kterého se máme chopiti. Bylo by nám možno krok za krokem jít ve stopách božstva. Snad by to byla cesta spásy. To všechno je možné — — A je to strašné mít docela určitě jeden krok této cesty před sebou a nemoci ji dále sledovat."

Boura se otřásl a vstal. Chumelilo se stále hustěji a pošlapané pole s velikou šlépějí prostřed jiných mizelo pod novým sněhem. „Já se jí nespustím," řekl zachumelený muž, — „šlépěje, která už není a nebude," dokončil Boura v myšlenkách, a jejich cesty se rozběhly opačnými směry.

RICHARD WEINER:

POKORA PŘED RADOSTÍ.

Byl bych jak mladý hrách v lusku uzavřený:
světlo slunce jde ke mně hladkými vrstvami slupek,
jako řiďounký olej, a vonný, prosákne průsvitné stěny
a oblije lenivost moji pýřím lehké světlové pěny.

Není však pohádky. Neboť jen člověk jsem
a miluji pod stromy dlít a líbit se v světle tom,
když větrným nárazem časem se v koruně rozčísne strom,
a já, dotud v zelenu koupán, náhle bíle spláchnut jsem.

Světlo mám rád. To chléb je, kterého Bůh dal jísti,
okem je celé mé tělo, kterým září střebu,
a díky ze mne prýští. Zapíjím jimi k chlebu
a nemusím orat, ni set, ni sklízet, ni hnísti.

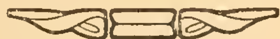
Též jitra jsem se napil a polední plnosti jsem jedl,
nahost mou neskrývají šaty, které sám jsem z ničeho spředl.
Ale z pohádky nejsem ni mladý hrách. Raduji se prostě a žiji
prostě a sprostnou notou jsem v pozemské harmonii.

Už dávno se netáží smím-li, když k smíchu se zokrouhlí ústa,
smím-li já nečinný, marnivý, smím-li být rád.
A když srdce mé příliš prostou láskou se světem srůstá,
už není mi, že bych krad',

už dávno, už dávno mé srdce, že bije, nevyčítá si,
dávno už vím, že cestu, která mi vykázána,
nasýpám vzhůru. Jsem lepší každého rána.
Jistě by bylo beze mne na světě méně krásy.

Ale sálám jen, Bůh že ve mně. Tak hořelo křovisko v poušti —
místo jsem jen, a tam padá ne velká milost časem.
Vděčnost ji uvěční v štěstí, které mě neopouští,
a pokorný před štěstím vím tu, že strůjce mých radostí já jsem.

Někdo mě podaroval — pojďte se rozdělit!
Radost mě naplňuje — chtěl bych z ní světlo činit!
Viděl jsem dobrý pohled — chtěl bych se na všechny usmát!
kdybych byl mladý hrách v lusku průsvitně uzavřený,
vysílal bych skrze slupky pýří lehké světlové pěny!

VIKTOR DYK:

NEPŘIKRYTÝ ROZMARINOU.

Když vyšli, zpívali si; aby čas ušel a nebylo na co mysliti. Zpívali nějakou odrhovačku a potom „Pásl Janko — —“. Tu zpívali, že Daneš měl ji rád; byli to celkem hodní hoši. Zpívali hlučně, z plných hrdel; ale pak tichli. Blížili se k lesu. Byl to velký, březový les, prostírající se po svazích mírné pahorkatiny. Tento les bylo jim prozkoumati. Měkce a teskně dozněla poslední žalobná slova písně; a pak šli vojáci mlčky písčitou, málo úrodnou půdou. V slunečném, jasném dni poletovalo babí léto.

Daneš mlčel s ostatními. Jeho zrak zíral na zoraná pole a na blížící se les; ale jeho myšlenky se zatoulaly. Proplétaly se v něm dvě představy; Janko, který u háje leží přikrytý rozmarinou. A druhá, zdánlivě nesouvislá, ale tím neodbytnější; pistole Heddy Gablerové. Truda byla výborná v roli Heddy Gablerové; Truda byla vůbec výborná a má před sebou budoucnost. Má budoucnost před sebou Daneš?

Představy dále se proplétaly, zatím co neváhavě šli kupředu. Umříti v kráse, tak to praví Hedda. Ale není možno umřít v kráse, střelíme-li se do břicha. Bylo posledním zklamáním Heddy Gablerové, že ten, jenž měl umřít v kráse, skončil takovou ranou. Nepo-

chybně nepřikryla by tuto ránu rozmarina. Janko jistě nebyl zabit ranou do břicha.

U hája, opakoval si bezděčně. A to už splývaly představy. Janko měl jeho vlastní rysy. A nebylo už Heddy Gablerové na scéně. Byla tu jen Truda, světačka berlínského stylu, trochu chytrá, trochu zvrácená, rafinovaná herečka života a scény; Truda, velká opatrovatelka znějících slov, ctitelka všeho přicházejícího, Truda s láskou bez srdce a krásou bez tepla. Tančila tanec Salomé, měla gesta Lula, vlastně však nebyla ani Salomé ani Lulu, poněvadž stála nad srdcem, nad pudem, nade vším, bylo-li třeba. To byla ona, Truda; a co byl Daneš? Nic více než muž, kterému dává Hedda Gablerová pistol. Měl trochu svěží mladosti divocha a to snad lákalo Trudu; dvě léta v cizině zničila tuto svěžest. Zbyl člověk bez síly, bez originality, bez talentu. S tímto člověkem se Truda ráda rozloučila. „Šťastný, který jdete bojovat pro naši společnou věc." Tak říkala. U hája, opakoval si bezděčně Daneš.

Rozloučili se ostatně dobře. Bylo by marno protestovat před jejíma rozumnýma, ironickýma očima. Daneš vůbec neprotestoval. „Šťastný, který jdete!" Jak shovívavě uměla mluvit, s jakou převahou. Šťastný, který jdete. Daneš šel. Nežaloval; potmě každá kráva černá. A nebyla kolem něho tma? Sentimentální nebyl. Přijímal, co šlo; proč ne láska bez srdce?

Neváhavě postupoval oddíl. Ale zadíval-li se Daneš na březový les, stával se mu nepříjemným obraz hezké cizinky. A nepříjemnou vzpomínka na pistole Heddy Gablerové. Umřít v kráse. Rozmarinou přikrytý. Proč právě v tomto březovém lese, v němž bílé, štíhlé kmeny bříz probouzely vzpomínky?

Neboť v jeho vzpomínkách byl takový březový les. Snad menší, ztrácející se v spoustě jehličnatých lesů, spíše zákoutí. Přes to však! Hle, leží tam opět mezi fialovým vřesem, opíraje hlavu o dlaň. Je to Daneš se svými svěžími, divošskými dvaceti lety, Daneš, který neznal Heddy, Salomé ni Lulu. Není tmy, v níž je každá kráva černá; je slunečný, jasný den. Po lesní pěšině přichází Jiřina. Tráva tlumí její lehký krok. Přichází v bílých šatech a má v ruce několik červených růží. Jsou to krásné barvy, směje se Daneš. Neboť může se srdečně a pustě smát; až směšno pomyslit na ten smích. Ne, není to Hedda Gablerová, Salomé ani Lulu. Něco vřelého, srdečného, dobrého přistupuje k němu. Cítí se doma. Cítí se dobře doma.

Nyní už docela ustoupila představa pistolí. Bylo ticho, docela ticho. Takové ticho, že babí léto možno slyšet poletovat. Takové

ticho, že v něm bylo slyšet ještě dávno doznělý refrain U hája. Daneš zatoužil se vykoupat ve vřelých, dobrých vlnách. Usměvavě rozhlížel se po lese. Nebylo už nástrah ani nebezpečí; neběželo už o to, býti zabit nebo zabíti. Není nutno někomu dávat pistole, není nutno deklamovat o krásné smrti. Vše je jasné a prosté. Dobré ruce přikryjí rozmarinou, umřeme-li; dobré ruce podají nám růže, budeme-li žít. Pocítil velikou sílu a víru. Dobré ruce podají nám růže.

Vstoupili do lesa.

Daneš opřel se o kmen břízy; maně dotkl se rukou její kůry s ostýchavou jakousi něžností. Nebyla to bříza, které se dotýkala jeho ruka; byla to Jiřina, byl to domov, byl to život. Dobrá, čistá vlna spláchla vše kalné, co nanosil čas; vše cizí, co vnucoval život. Něco obejmout, něco potěšit. Což to má smysl býti zlým? Což je moudré, býti chytrým? Někde, zcela blízko, čeká milá, bílá postava s červenými růžemi. Jsou to krásné barvy.

Postupovali. Se zvýšenou opatrností; oddáleni od sebe. Skoro bylo možno mít pocit samoty. Není to než prostý výlet v podzimním slunečném dni. Výlet dobrého člověka mezi dobrými lidmi. Jdou tak neslyšně, jako tenkráte Jiřina. Usmíval se při té myšlence. Stoupají po svahu. Jdou opatrně. Proč tak opatrně? Což něco hrozí? Může vůbec něco hroziti?

Usmíval se.

Směšno bývalo slyšeti Danešův smích.

„Rozmarina nebo růže?“

Postupovali v poletujícím babím létě. Postupovali k temeni vrchu. Takořka neslyšně.

*

Nebylo to více nežli srážka předních hlídek bez významu a dosahu.

Na místě srážky nalezeno několik mrtvých a raněných: Mezi nimi Daneš. Byl střelen do břicha. Přinesli jej na obvaziště. Zběžný pohled lékaři stačil. Rána byla naprosto smrtelná.

Daneš byl při vědomí; usmíval se ještě.

Lékař naklonil se k němu; domníval se, že mu chce něco svěřiti.

„Rozmarina — —?“ šeptal Daneš.

Lékař nerozuměl. Neznal jeho řeči. Stejně by však neporozuměl. V noci Daneš skonal. Prostě a bez námitky.

 FEUILLETON.

ZVÝŠENÉ ÚKOLY.

Jaké budou důsledky velikých dějů přítomných pro vnitřní rozvoj duchovní příštích desítiletí? Toť otázka, kladená už dnes, tu optimisticky, tu pessimisticky zodpovídaná. Optimisté čekají od světové války obrození. Válka dle nich byla něčím jako těžkou operací, kterou se zachraňuje chorobou ohrožený organismus: smete vše liché a jalové, posílí vše silné, dobré a krásné. Evropa uzraje a prohlédne.

Pessimisté nevidí ve válce operaci, která zachraňuje, ale katastrofu, která zabíjí. Tuší, že v duších těch, kteří ohromnou tuto válku prožili a přežili, odehraje se krutý převrat. Děje válečné naučí oceňovati jednostranně; a lidstvo, vidouc, že pouze technická vynalézavost a dovednost při nich rozhodovala, usoudí, že pouze tato stránka vzdělání národního je závažná. Výchova a život příštích generací bude ovládána ideou utilitarismu. Zamítne se ne pouze citlivůstkářství, ale také cit: umění a věda bez vztahu k aktualitě a bez užitku bude nejvýš něčím trpěným, nikdy možným. Kalkul bude jediným určovatelem hodnot.

Nevím, podrží-li vrch optimisté či pessimisté. Jisto však, že budoucnost zvýší a ztíží úkoly umění vůbec a našeho zvlášť. Eticky obrozené lidstvo bude ochotno podcenit umění jako něco méněcenného; lidstvo propadlé utilitarismu upře umění o sobě vůbec schopnost života. Po válce bude na umění rehabilitovati umění a kulturu.

Válka ukázala bezmoc sta milionů individuí, prostých to koleček velikého stroje. Je jim pracovati na díle celkovém, aniž by na váhu padal jejich vlastní cit a rozum, stupeň jejich kultury. Nebezpečenství při bezmoci je, že činí bezmocného neodpovědným. Ve volnosti rozhodování je silná mravní opora; nutkanému snadno omluviti před sebou samým cokoli. A vidí-li nutkaný, že v případě jeho, v případě milionů rozhodoval princip, přenášející se přes jednotlivce z důvodů, jež mu unikají, je schopen snadněji přenášeti se přes jednotlivce sám. Tím spíše, stane-li se básí celého snažení organismu národního idea utilitarismu. Důsledek byl by velké popírání hodnot.

Na umění a kultuře národní je, rehabilitovati ohrožené hodnoty. Je toho třeba; je toho třeba zvláště nám. Vzpomínám na druha, odpočívajícího už sedmý rok na vesnickém hřbitůvku v Podbrdsku, Josefa Matějku, autora tak pozoruhodného a proto tak nepozorovaného čtenářstvem románu „Duše pramenů“ a „Malého proroka“. V třetím, opět pozoruhodném a opět nepozorovaném článku „O zlatém teleti“, otištěném v „Lumíru“ krátce před skonem autorovým, napsal o našem živote těsně před válkou tato slova:

„Neboť pozoruji zmatek, kdy tělo přestává se povinně klaněť Duchu a kdy Duch počíná se klaněti tělu.“

Byl-li zmatek, není u mnohých nyní už jistota? Jest, praví, Duchu klaněti se tělu. Cifra, jejíhož zaštěknutí nenáviděl idealista „Duše pramenů“, neskonale drzá a neostýchavá cifra, zdá se býti posledním důvodem a rozhodčím. Dokážeme, že není tomu tak?

Jednotlivec může žíti, i když popřel krásu a velikost. Ale národ, který popřel krásu a velikost, chřadne a hyne. Stane-li se idea utilitarismu v národě všeobecnou, nedovede-li se národ ani vzrušiti krásou ani vznítiti pravdou, zakrní-li jeho duch v nástroj kalkulu, může docilovati ještě úspěchů a triumfů na čas. Ale na dlouho Duch, přinucený klaněti se

tělu, přestává býti duchem a tělo bez ducha znamená konec.

Za války pozornost národů byla nucena obrátit se k sobě. I tu je veliký úkol: najíti duši pramenů, kterou hledal v románě Matějkově Liška, najít duši pramenů a nenechat ji vysychat a mříti. Zde nebude vždy nutno rehabilitovat ohrožené hodnoty; zde bude nutno časem hodnoty takové najít a stanovit. Žijeme, tuším, v mnohém bludu. Bude spíše nutno popraviti mnohý zevšeobecnělý klad a opraviti mnohý příliš přijímaný zápor.

Ale také tento úkol, pojat jednostranně, mohl by vésti k zlým důsledkům. Chceme býti svými, chceme vlastní kulturu a vlastní umění: nikdy však nesmíme se oddat illusi naprosté soběstačnosti, které kultura a umění cizí je Belzebubem, který se vyhání. Býti svým nesmí a nebude znamenat přivírati své oči. Uvésti v soulad požadavek národní kulturní původnosti a nutnost volnost rozpětí duchového, jež nesmí a nemůže znáti hranice, toť úkol další. Proti národům jiným máme výhodu: ačkoliv nejsme a nemůžeme býti lhostejni v světovém konfliktu, ač v něm jako národ jsme interesovanou stranou, přece nepropadli jsme — přehlédneme-li ojedinělé projevy, kterým přílišný význam nebylo by vhodno přikládati — slepému záští. Tradice naše nebyla porušena; naše literatura, naše umění může jíti bez přelomů a skoků z minulosti v budoucnost. Po této stránce zastihly události naši literaturu mnohem připravenější než náš národ. Nebylo v nás malicherných předsudků. Otevírali-li jsme dosud oči, není nutno pro budoucnost jich zavříti. Národ, za nímž šli lehčeji jiní, může klidně za jinými hledati vlastní svou cestu. Bude-li tomu tak, můžeme s klidem a důvěrou zírati v budoucno. Ducha nelze zabíti.

Viktor Dyk.

 LITERATURA.

NAD HROBEM JOSEFA KALOUSKA.

Uprostřed „ohromné války, jaké nikdy nebylo na zeměkouli“ (— slovo z posledního, tuším, tištěného projevu Kalouskova —) a nedohlédaje jejích konců, mezi hrou, hazardní, strašnou hrou o vše, čemu dal do služeb svůj život, odešel Josef Kalousek, historik a vlastenec z našich nejlepších a nejopravdovějších. Křest ducha přijal z třesavých již rukou sedmdesátiletého Palackého, „největšího Čecha XIX. století“, jak jej kdesi nazval, a jeho horoucí víře národní nezpronevěřil se nikdy. Byl nejmladším z těch, které v jich dějepiseckých počátcích vedl sám tvůrce „Dějin národu českého“, a jím, doživším se právě let mistrových, vymřelo proslavené přímé potomstvo otce novodobé české historiografie.

Kalousek historik a universitní představitel své vědy má v naší historické obci ctitele, ale nemá — v pravém smyslu slova — žáků. Mladá generace, toť „škola Gollova“. A přece je Goll jen o 8 let mladší Kalouska a Kalousek toliko o 2 roky dříve než Goll rozloučil se s universitní kathedrou. Bylo by nesnadno vyložiti všecky podstatné příčiny tohoto zarážejícího zjevu někomu, kdo (jako podepsaný) neseděl ve škole ani jednoho, ani druhého učitele. Nepochybno je aspoň, že tu působily též momenty osobní, jako pedagogická, organisační vloha a snaha, společenské vlastnosti a vlivy obou profesorů, ba že musí být ve své váze oceněna i trapná skutečnost, že české dějiny — doména Kalouskova — nejsou zkušebným předmětem českých středoškolských učitelů.

Vnitřní tmel „Gollovy školy“ jest právem spatřován v souboru kritických a methodických zásad, který znamenal pokrok v našem dějezpytu a dějepisu, povznášeje jej k úrovni evropské, přesněji: německé odborné dokonalosti. Ale v tom nebyla asi vlastní přitažlivost Gollova vědeckého zjevu. Byla, tuším, hlavně v tom, že Goll — předurčen k tomu pobytem v cizině i svým širokým oborem všeobecných dějin — stal se na svém poli zosobněním i všude jinde cítěné potřeby poevropštění českého duševního světa, touhy, vyjíti z těsných hranic malého domova. Goll tu byl prostředníkem a uvaděčem, byv vržen vírem rukopisného boje na břeh „nového světa“, kdežto Kalousek bil se v táboře „starých“. A odtud jakoby se vývojové dráhy obou učenců rozbíhaly v rostoucím úhlu. V překotném dohánění Evropy, při němž lidé i ideje příliš rychle stárli, zdajíce se neprávem překonanými a odbytými, Kalouskův konservativní temperament nedovedl a ani nechtěl držeti krok. Uzavíral se vždy více v kruhu t. zv. starovlastenců, zatím co Goll se rozvíjel v pokrokovější a radikálnější společnosti mladších současníků, podléhaje snad také — zní to paradoxně — styku s mladými žáky. Odtud zvláštní dojem, že Goll je zjev značně modernější než se srovnává s představou literárního druha Čechova a Kalousek staromodnější nežli ukazuje jeho kritický a skeptický intelekt. Světovější obzor a kosmopolitický interes byl by se snad v našem nejmladším dějepisectví — analogicky literární historii a kritice — projevil i větší jeho daní cizím thematům, kdyby nebylo bývalo vázáno domácím materiálem pramenným. A tak řešilo problémy českých dějin aspoň s uplatněním své širší orientace historické cestou srovnávací. Kalousek naproti tomu představuje badání více domorodé a národně isolované.

Nad čerstvým hrobem Kalouskovým je třeba hlasitě říci, že nebylo veskrze prospěchem českého dějepisu a jeho národního významu jednostranné ovládnutí vlivu Gollova a odcizení se i neporozumění mladší generace duchu a příkladu Josefa Kalouska, osobnosti v mnohém Gollovi protilehlé. Po českých zkušenostech z evropské války naše přesvědčení o tom je jen živější.

Kalousek držel se „zastaralé“ víry, že historie je pro život a má sloužiti životu, — národnímu životu především, jsouc jakoby jeho kolektivním svědomím. Přinesl si z publicistiky do historické práce smysl pro aktualitu a praktickou životnost. Historie je mu poznáním nejenom dohraného dramatu minulosti, ale i jejího odkazu přítomnosti a zítřku. Ne, že by byl vědomě znásilňoval pravdu své vědy ve jménu křivě pochopeného národního zájmu, — na to byl příliš poctivým vědeckým duchem — ; byl však také silným vlasteneckým a politickým karakterem, i dovedl položiti svou pravdu na váhu, když se rozhodovalo mezi dobrým a zlým pro naši věc. Vůči německým historikům Kalousek spatřoval v českém badání o dějinách společné vlasti kus národní državy a hájil ji žárlivě.

V Gollovi naproti tomu má svého příkladného representanta moderně pojatá historická věda, objektivní a samoúčelná, historie pro historii. Z této hrdé, neslužebné vědy stává se však snadno učené métier, při němž není vášnivé účasti vší rozumové a mravní bytosti tvůrcovy a které nemá vyššího určení a posvěcení v celku života národního. Goll neměl náklonnosti a lásky k životu veřejnému, nebyl individualitou politickou. A v tom někteří žáci jeho se mu podobali neb aspoň připodobňovali. Nebudeme zajisté ka-

ceřovati proto Gollovu přirozenost, v níž je ostatně hodně půvabu a kulturních kladů, ale litovati, že nebylo dosti blízkého poměru k problemům národní přítomnosti a osobně cítěné potřeby i povinnosti spolupracovati a spoluzápasiti — svými zbraněmi — o jich řešení tam, kde jest — nebo aspoň má býti — schopnost, národní snahy nazírati pod zorným úhlem staletí, v prohloubené perspektivě dějinného vývoje. V Německu po r. 1871 vypěstovala historie kult vítězného národního státu, ve Francii pracovala o duchovní a mravní regeneraci pokořené vlasti, — v Čechách po neblahé porážce toho roku dala politiku do klatby a neopírala se tomu, aby se znehodnocoval a posléze ztrácel historicko-politický ideál národní, k jehož obraně a posile Kalousek napsal své největší dílo. Ovšem mladý Kalousek dýchal doma silný politický vzduch let šedesátých a sedmdesátých, kdežto Gollovi žáci nalezli u nás dekadenci politické myšlenky i vůle. Nebylo však zde úkolem, vypověděti ji boj, místo jíti s cesty jejímu kalnému proudu? Někteří — pravda — hřešili proti duchu školy politickým a prakticky vlasteneckým svým smyslem, ale bohužel jejich projevy byly pouze akademické. V celku pěstována mnoho „unzeitgemässe“ Wissenschaft bez ironie Nietzscheovy. A tu se nám zdá, že intensivnějším působením Kalouskovým byla by naše mladší historická práce spíše zapustila kořeny v živné a plodné půdě národní skutečnosti a pocítila zdravou ctižádost, prospěti národně-politické věci české.

Mluvili jsme mnoho — a snad více — o jiném nežli o samotné nevšední osobnosti Kalouskově, hodné srdečné úcty a piety potomstva. A přece, přesvědčí-li někoho naše úvaha, kterou vnuká Kalouskův odchod v dnešní době, přispějí tyto řádky k uctívání světlé památky Josefa Kalouska nejenom jako chlouby našeho dějepisectví minulého, ale i jako pozoruhodného vnitřního součinitele jeho budoucího vývoje, v němž — doufejme — veliká válka bude velikým mezníkem. Jar. Werstadt.

Konrád Simonsen: GEORG BRANDES — MODERNÍ DUCH V DÁNSKU. Něm. překlad Alf. Voigta v Lipsku 1914.

Když počátkem roku 1912 slaveny byly v Kodani sedmdesáté zrozeniny Jiřího Brandesa, a když jejich ohlas zaléhal též do časopisů mimodánských, většina těch, kdož oceňovali Brandesův význam kulturní i literární, shodovala se v úhrnném soudě o proslulém kritiku severském. Hodnotu původního myslitele a rázovitého spisovatele byl málokdo ochoten mu přiznati: neúnavný tlumočník myšlenek cizích převzal světový názor od Milla, Darwina, Taina, šel v kritickém postupu životopisném po stopách Sainte-Beuveových, spokojoval se v krasovědě pro nepevnost stanoviska pohodlným eklekticismem a právě jako kdysi mladoněmecká škola bral zásady politického i náboženského liberalismu za hlediska slovesného soudu: jako stilista, duchaplný, pružný a naléhavý, přenesl do kritiky sloh novinářský ve velkém slohu. Bylo-li takto téměř souhlasně Brandesovi upíráno místo mezi evropskými duchy vůdčími a originálními, byl skoro všeobecně veleben jako osvoboditel moderního písemnictví v Dánsku, jako kodaňský Lessing, stojící přímo výchovně a průkopně u bran literatury, chlubící se jménem Ibsenovým a Jacobsenovým.

Leč tak Jiří Brandes se jeví právě jen z uctivé a nezasvěcené dálky. Dánské mladší pokolení posuzuje spisovatele „Hlavních proudů“ mnohem zdrženlivěji a kritičtěji, ano jde vědomě přes něj a proti němu. V dí-

lech umělců dánských, kde vedle smělé náplně přítomnosti jsou utajeny také mocné sliby pro budoucnost, u Jensena, Jörgensena, Kundsena, vanou ideje, všemu „brandesianismu“ nepřátelské. Tato reakce došla výrazu zvláště důtklivého a rozhořčeného v polemické knížce mladého dánského spisovatele Konráda Simonsena, jež zaslouží povšimnutí i u nás, kde Brandes v duchu literatury sedmdesátých let jest stále namnoze přeceňován.

Prudký a bezohledný Simonsen napsal otevřený pamflet, v němž nejde arciť o dějinnou spravedlnost, nýbrž o dravou potřebu života a o mladistvý příkaz osobní svobody. Jeho východiskem jest důsledný a útočný antisemitism, spojený se zdravým selským vlastenectvím dánským: Simonsen nevěří ani v možnost smíření a splynutí plemen a zavrhoval by je co nejrozhodněji. Uprostřed evropské vzdělanosti vztyčuje se před jeho zraky vyhraněná kultura židovská, jejímž zvláště výrazným nositelem a mluvčím jest chvalořečník Lassallův a oslavovatel Disraeliho, Georg Cohen Morris Brandes, jazykem Dán, rodem, smýšlením a cítěním Žid. Simonsen odmítá všecky plody civilisace židovské, kterou rozebírá a napadá velmi odvážně: mravnost nehrdinskou, necitelnost k metafysice a lhostejnost náboženskou, svobodomyslnictví politické i společenské, rozkošnictví smyslů a vtipu, utilitářství a novinářskou obratnost, změšťáctění ducha a ochabnutí srdce. Simonsen krok za krokem sleduje tyto rysy na šikovném, avšak nepůvodním Brandesovi — rozhněvaná ruka selského konservativce strhuje s tváře Brandesovy škrabošku. Simonsen založil svůj útok velmi methodicky: u kritika v podstatě tendenčního, jemuž všecka literatura jest toliko prostředkem emancipace politické, náboženské a sociální, odkrývá nejprve vůdčí tendence, a než přistoupí k slovesnému projevu názorů, kritisuje názory samy.

Tím nebudiž řečeno, že jízlivý a pronikavý pamflet Simonsenův nehledí k otázkám literárním; naopak řeší je velmi vtipně, ale vždy na širším podkladě. Tak lze pokládati za cennou literárně dějepisnou studii onu kapitolu, v níž Simonsen seskupuje a charakterisuje Brandesovu školu, čítající vedle kritikova bratra Edvarda zvláště ještě kvietistického a úsměvného požitkáře, romanopisce Petra Nansena, povídkáře Sopha Schandorpha, líbivé divadelníky Gustava Esmanna, Henryho Nathansena a Otu Benzona; z jemnějších pak stilistů Vigga Stuckenberga a Karla Ewalda: jsou to stoupenci nehrdinského, rozkošnického, nevěřícího liberalismu, v podstatě spíše žurnalisté než básníci, spisovatelé bez národního cítění a bez kmenové ryzosti. Překonati tento směr zdá se Simonsenovi nutností, a jen bude-li přemoženo toto období, bude dle jeho soudu a přání možno vrátiti se k dobré tradici dánské literatury, kterou konservativnímu kritikovi ztělesňují jednak romantikové, od Brandesa tak příkře zavrhovaní, jednak tři velcí mistři moderní prósy dánské Jacobsen, Bang, Hamsun. Přesvědčivě vykládá Simonsen, že těmto třem básníkům Brandes nerozuměl a nemohl ani porozuměti, ježto byli příliš absolutními umělci, aby se hodili do programu tendenčnímu přímočarému liberálovi Stejně zajímavě ukazuje též, že Brandes nepronikl ani k podstatě velkých osobností literárních, jimiž se podrobněji zabýval neb které sám propagoval, Ibsena jako Shakespeara, Nietzscheho jako Taina, Dostojevského jako Goetha. Postřehy Simonsenovy jsou tu velmi

bystré, ale více méně nahodilé a příležitostné, a v těchto jednotlivostech spočívá síla pamfletu, kdežto o celkové osnově a stavbě základních děl Brandesových na př. „Hlavních proudů", knížka nepoučuje, pohřešujíc vůbec pevného podkladu literárně dějepisného. Není úvahou a výkladem, nýbrž útokem; jest zúmyslně jedovatá, aby působila jako protijed; hněv a rozhorlení ji inspirovaly. Ale přes nejedno nechutenství antisemitické polemiky pravím výslovně: svatý a poctivý hněv. Jeho podmínkou jest hluboká láska k dánské národnosti a vřelé nadšení pro duševní statky porevoluční, pro něž epigon idei francouzské revoluce Brandes nemá a nechce míti smyslu.

Zvláště rád bych upozornil na Simonsenovu obsažnou a zcela původní charakteristiku národní povahy dánské, z níž některé odstavce buďtež tu u výboru uvedeny:

„Pozorujme podstatu dánského národa: jest prostá a jednoduchá jako jeho země. Jako není v poklidné dánské přírodě mocných protikladů, tak není jich ani v národě. Naše city nejsou ani prudké, ani hluboké, spíše váhavé a zdrženlivé. Naše inteligence jest činná, ale krátkozraká, myslíc o maličkostech a směřujíc k pohodlí. Neznáme vytrvalosti, ani napětí myšlenkového, za to však tvrdohlavost. Proto jest naše kultura hmotná, naše civilisace demokratická, náš duševní život všeobecně přístupný. Rovnováhou své mysli, ohleduplnou stydlivostí, s níž zastíráme své intimní city, sklonem k snivosti a zálibou pro úvahy uprostřed vší střízlivosti, osvědčujeme se jako národ s vyhraněným estetickým smyslem a s nadáním pro požitek. Ale budiž to hned omezeno! Náš pud po požitku má skromné nároky, dá se uspokojiti zábavou a pohodlím. V naší krasovědě udává idyla tón, našemu písemnictví chybí vzlet. Jako lid tak i jeho řeč: dánština jest měšťanská, žertovná, důvěrná a domácí. Ve své síle může se přiblížiti brutalitě, ve své jemnosti upadá snadno v plačtivost a sentimentálnost. Za to chybí nám slova a spád řeči pro slavnostnost. Jak často znějí v našich ústech falešně či komicky výrazy pro silné nadšení! Tato dánština hodí se znamenitě pro slovní hříčky, viz na př. spisy Kierkegaardovy a nadpisy jich neb báchorky Andersenovy! Leč okolnost, že naše duše nejsou ani hluboké ani se nevzpínají v plamenném nadšení po velkých myšlenkách a visích, není pouze naší slabostí, nýbrž zároveň silou naší podstaty. Neboť genialita našeho básnictví spočívá v jeho dětskosti a ženskosti, neb v jeho primitivní síle mužné, genialita našeho malířství v hodnotách ryze malířských, genialita naší hudby v lehkých, jednoduchých melodiích, genialita našeho sochařství v klidu a v mírnosti. V těchto hranicích nelze naše umění často předstihnouti a nezadáme románským národům ve svém smyslu pro krásno, právě jako jsme spříznění se Severoněmci (?) svou vroucností a šíří slohovou, a s Angličany svým mírným humorem, jakousi dětskostí smyšlení a svou chladnou erotikou."

Arne Novák.

DIVADLO.

Národní divadlo uvedlo na scénu polsko-německého autora Tadeusze Rittnera tříaktovým dramatem V malém domku (přel. Jarka Nevole). Je to dusná maloměstská tragedie manželství, uzavřeného z povinnosti. Talentovaný mladý lékař svedl dceru své bytné, vzal si ji a uzavřel si tak

cestu k vědecké kariéře. Živoří na malém městečku, honí se za popularitou a zanedbává svou omezenou ženu. První tuctový švihák, který se namane, svede nebohou několika všedními lichotkami. Doktor z ješitnosti ženu zabije. Je porotou sice osvobozen, ale umírá konečně přece samovraždou, vida, že se od něho všichni odvracejí. — Realisticky dobře prokreslená, divadelně dosti obratná, ač literárně ne příliš významná hra byla výrazně zahrána, hlavně zásluhou p. Vojanovou a pí. Vrchlické.

Při novém studování „R o m e a a J u l i e" Jaroslav Kvapil vynasnažil se dociliti ještě rychlejšího tempa a sledu jednotlivých scén, než při posledním provedení. Jeho režijní umění rozřešilo s jemným výtvarnickým vkusem a důmyslem scénu plesovou, scény pouliční, komnatu Juliinu, arkádové síně v domě Monteků i v klášteře bratra Lorenza, i hrobku Capuletů, a scény méně významné položilo před závěsovou oponu k černému lehátku, připomínajícímu oltář antické tragedie. Lze-li proti řešení Kvapilovu něco namítat, může se to týkati toliko balkonové scény zahradní, které ani částečná nová úprava nedovedla vdechnouti omamné kouzlo čarovné jižní noci, ono opojivé fluidum erotického roztoužení, jež je nerozlučně spojeno s nesmrtelným duem milenců a v textu Shakespearově přímo předepsáno. — Dnešní soubor N. D. mohl poskytnouti úlohám Romea a Julie v p. Deylovi a sl. Suchánkové intelligentní a snaživé interprety, kteří jim dali své nejlepší síly a po-chopení; jestliže se jim nepodařilo plně vystihnouti onen naivně dětinský žár, jenž během večera mění se v tragičnost, není to z nedostatku dobré vůle. Z ostatních interpretů na prvním místě dlužno uvésti nevyrovnatelnou chůvu pí Hübnerové, a velmi dobrého Capuleta p. Boleškova.

Mahenova čtyřaktová hra: P í s e ň ž i v o t a (Vinohrady, 8. listopadu) je spíše zajímavou dramatickou skizzou než hotovým, propracovaným útvarem divadelním. Dvaačtyřicetiletý Petr Reyl objeví se po osmnáctiletém pobytu za hranicemi na vile obchodníka Čapka, jehož ženu jako mladý student miloval a opustil. Místo dívky, s níž se rozešel, nalézá stárnoucí, nervosní a životem zklamanou ženu. Ale matčina krása žije dál v její dceři Heleně a Reyl, který se vrátil do vlasti za vidinou mládí, klade k nohám děvčátka zralou lásku svého mužného věku. Helena přijímá, ale tu matka postaví se vášnivě na odpor: nepřipustí nikdy sňatek své dcery s mužem, jenž byl jejím milencem. Helena učiní pokus sebevraždy a Reyl, dříve než možno mu oznámit, že Helenin pokus se nezdařil, umírá ranou z revolveru. P í s e ň ž i v o t a je psána a cítěna s vervou a svěžestí, ale divadelní působivost jednotlivých aktů je příliš nestejna. Po idyllické drobnokresbě exposice následuje naprosto nedivadelní akt druhý, jejž zachraňuje krásná lyrická scéna mezi Petrem a Helenou. Dobrý je třetí akt, kde ovzduší nudy společenského večírku připravuje výbuch žárlící matky, rozvrat rodiny Čapkovy a rozuzlení dramatu. Za to nelze se smířiti se zjevením přízraku svědomí, které se objevuje spícímu Reylovi a chechtá se jeho lásce. Fantastický živel této scény působí rušivě v realistickém prostředí celé hry. Rozuzlení pak, které nechává Reyla umírati vlastně nedorozuměním, je rovněž nešťastné: náhoda není dramaticky hodnotný prvek. Přes všechny tyto závažné námitky není provedení P í s n ě ž i v o t a ztraceným večerem. Kdyby nepřineslo jiného prospěchu, než ten, že autoru ukázalo úskalí improvisační čechovovské methody ve stavbě dramatu, je to u básníka tak bohatého fondu jako Mahen ziskem

pro jeho budoucí vývoj, s nímž česká činohra může právem počítati.

Se studenou, čistě rozumovou a kombinační přesností, která jest příznačnou vlastností všech prací Karla Sternheima, je stavěn i jeho Snob, uvedený na vinohradskou scénu dne 26. listopadu 1915 v překladě Viktora Dyka. Snad byl by tu lépe na místě titul, který zvolil Félicien Champsaur pro svůj román: Arriviste. Neboť hrdina Sternheimovy komedie, Christian Maske, je především člověk, deroucí se za každou cenu a všemi prostředky vzhůru, do vyšších vrstev společenských. Odkopne milenku, která jej naučila základům společenského katechismu, rodiče odstraní z Berlína do Švýcar, aby jeho nízký původ zůstal utajen. Teprve když jeho sňatek s komtessou Palenovou je zajištěn, chce si dopřáti luxu míti chudé rodiče, neboť je tu příležitost ke krásnému gestu, jež nemůže již otřásti postavením všemohoucího finančníka, vládnoucího pětinou národního jmění. Bohužel zatím matka zemřela a otec nevčasně se seznámí s modrokrevným tchánem. Ale tato příhoda, která málem by ohrozila dílo dlouhých let, mine na štěstí bez následků a tak zbývá Christianovi jen úkol získati si v očích urozené nevěsty nimbus, který by jí imponoval. Podaří se mu to večer po svadbě pathetickým vyznáním, že je vlastně levobočkem kteréhosi francouzského vicomta. Památka jeho matky v očích komtessy jen získává a snob je vítězem. Literárně zajímavá a nesporně duchaplná komedie je konstruována s velikou jistotou a psychologickou smělostí, která se neleká ani nebezpečných situací. Německá varieta přírodopisného typu, jejž kdys Thakeray v Anglii objevil, je tu studována neúprosným satirikem. Sternheim předpokládá u obecenstva ovšem slepou důvěru ve finančnického genia hrdinova — jinak bylo by nepochopitelno, kterak tento malicherný, drzý a necitelný parvenu mohl se vyšinouti tak vysoko. Ostatně tím satyra nabývá druhého ostří, jež se zařezává do těla aristokratických kruhů, které dovedly neprohlédnout pseudokulturu Christiana Maske. Prostředky, jichž Sternheim užívá ke kresbě svého typu, jsou často pro náš vkus příliš drastické a odpuzující: čiší z toho všeho chlad a nesrdečnost Sternheimova umění, umění čistě cerebrálního. Je možno, že se zasmějete jeho sarkasmům, ale ten smích nezahřeje, neočistí, nepovznese; i někteří krajané Sternheimovi vycítili již tento nedostatek srdce, jak o tom svědčily, kritiky o vídeňské premiéře nové komedie Sternheimovy: Der Kandidat. Přes to dosáhl Snob na českém jevišti pozoruhodného úspěchu, o nějž zasloužila se ve značné míře pozorná a intelligentní režie dra K. H. Hilara, jakož i znamenitá interpretace obou hlavních úloh, otce i syna Maske, svěřená pp. Zakopalovi a Třebovskému.

K Vánocům uvedena výpravná báchorka Adolfa Weniga: K Betlemu s hudbou R. Piskáčka, kombinující ve vkusném rámci Jos. Weniga bez přílišné sentimentálnosti starosvětskou poesii vánoc s lidovými legendárními prvky, a čtyřaktová hra Karin Michaëlisové: Svatá lež v překladu B. Prusika. Hra trpí přemírou citlivosti a přímo kalendářově pojaté šlechetnosti. Mnohomluvné první dva akty napovídají jasně podstatu „svaté lži". Matka, uzdravivši se ze slepoty, chce překvapiti v Americe děti, o nichž se domnívá, že žijí v blahobytu, avšak při příjezdu shledá, že děti z jemnocitu a lásky zatajovaly jí svoji bídu a neštěstí. A tu nebohá žena hrdinsky hraje dále komedii slepoty, až konečně přesvědčivši se o smrti nejmladšího syna, kterou jí ostatní chtěli zamlčeti, umírá.

Drama má v posledních dvou aktech několik silně působících momentů, ale celek trpí příliš rozvláčným a rozměklým podáním. Za režie p. Vydrovy bylo sehráno zdařile.

Hanuš Jelínek.

ZPRÁVY.

„OSVĚTOVÝ SVAZ" zařadil do svých soustavných cyklů lidovýchovných řadu jedenácti přednášek o vynikajících romanopiscích světové literatury a zavedl vítanou novotu, že vedle přednášek budou vždy za týden konány recitace z význačných děl spisovatelů před tím charakterisovaných. Za 22 večerů není možno arciť vyčerpati látku tak rozsáhlou ani v přehledu, a výběr auktorů ovšem nemohl býti než kusý. Cyklus obmezí se na čtyři literatury, německou (Keller a Tomáš Mann), dánsko-norskou (Björnson, Garborg, J. V. Jensen), francouzskou (Zola, Flaubert, Goncourtové) a ruskou (Dostojevskij, Turgeněv a Čechov) a i z nich probere pouze několik hlavních představitelů. Skutečně jest litovati, že nedošlo zvláště na román anglický, jenž vedle románu francouzského a ruského má v 19. věku místo vůdčí; též vysoce zajímavé vlašské a polské umění románové bylo by zasloužilo povšimnutí. Avšak tyto námitky, na něž pořadatelstvo by asi odpovědělo poukazem k poměrům, mizejí vůči radosti, s kterou dlužno pozdraviti románový ten cyklus právě v době přítomné. Nejedná se pouze o to, že každý podnik, sesilující poklesly zájem literární, má dnes značný kulturní význam. Leč samu volbu thematu vítáme srdečně. Jestliže který druh umění slovesného, tedy právě román moderní dokazuje naprostou nemožnost, ba protismyslnost kulturní isolace, o niž nyní občas horují politikové příležitostní i z povolání, vyhlašujíce ji krátkozrace za přirozený důsledek státního a strategického antagonismu. Román novodobý skutečně naplňuje Goethův požadavek písemnictví světového: zde se národ učí od národa, zde forma i obsah ideový přirozeně a nutně neustále překračují hranice celní a raçové, zde sám námět, jejž tvoří složitá skutečnost společnosti moderní, má ráz kosmopolitický; v této věci jsou i lyrika i drama v míře daleko větší vázány na podmínky kulturně národní. Tato nepřetržitá duševní výměna náleží k samé podstatě slovesné kultury soudobé — a uvědomiti si to třeba právě nyní. Ozývají-li se dnes na př. z Německa hlasy, žádající si naprosté soběstačnosti literární a obrňující se proti vlivům ciziny, stačí ukázati pouze na vývoj německého románu, jenž jest prostě nemyslitelný bez oplodňujícího působení zprvu anglického, později francouzského a ruského. Toto poznání přednáškový cyklus „Osvětového svazu" jistě, byť nepřímo, zdůrazní, a v tom vidíme kulturní zásluhu celého vážného podniku. A. N.

„Lumír" vychází 15. každého měsíce mimo srpen a předplácí se pro Prahu: na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra" buďtež adresovány: Časopis „Lumír", Praha, Karlovo náměstí č. 31. — Listy přijímáme jen frankované. — Rukopisů nevracíme.

Za redakci zodpovědný Viktor Dyk. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto.
Tiskem „Unie" v Praze.

Číslo toto vydáno dne 7. ledna 1916.

R. XLIV. LUMÍR ČÍSLO 2.

R. WEINER:

KOSTAJNÍK.

Černého Vrchu dobyla 17. divise — a my po celé dopoledne pouze přihlíželi od zabezpečeného lesního okraje této šachové hře, uvolňující nám défilé. Asi vsunuli sedmnáctku místo nás jen proto, že naše hurá-brigáda měla za sebou řadu horkých dní. Šli jsme bystře ku předu, a poněvadž každá překonaná překážka jest pouze záminkou, aby se stupňovala rychlost postupu, byly naše obědy v posledních třech, čtyřech dnech hodně krátké a naše nocování jen pro připomínku noci. — Dívám se na mlčelivou šachovou hru. Mám dojem, že moje zřítelnice jsou nehybné, jakoby atropinované, a upřeny k jednomu bodu: ke hrotu hory, kterou Srbové stupňovitě opevnili. A přece vidím zřetelně bitevní pole celé. Kolony vyúsťují z lesíku, z koryt potoků, z kukuřičných polí, ztrácejí se do lesíků, do potočných koryt a polí jako říčky v Krasu. A rozpadají se v řídké řetězce, které by jako pokládány celé ráz, ráz po úbočích hory-mohyly, výš a zase výše, skoky a jaksi lehce. A stahují se v klubka jako smetaná rtuť a rozprýskají se v černé malé krůpěje. Jsem celý pouze atropinovaným zrakem. Neslyším povelů, ne troubení, ne škemravého drnčení telefonů vedle, ne výstřelů. Nic kolkolem nevydá hlasu; vše stiženo kletbou němoty. I slunce. Vím, že se opírá, ale nepálí. A úpal je řečí slunce. V hrozném, chorobném tichu mám 17. divisi doslova za věc. A přepadá mě hnusně pošetilá nevěra; nevěřím, že v 17. divisi jsou lidé, a nemám soucitu se 17. divisí. A nyní opravdové utišení. Vím: Černý Vrch je náš. Mašírujeme skrze přirozené ticho. V něm opět slyším. Cítím, že je horko. Vím, že chalupy, sady, zahrady, louky nejsou jen, aby sloužily za stafáž bitvy. Tamto jde srbský sedlák, ponurý, shrbený. Chápu po dlouhé době opět, že aniž byli vojáky, mohou býti lidé. Je mi jasno, že jsou hory, jichž netřeba dobývati, a že jediným účelem lesa není, aby se jím procházelo s trojnásobným zabezpečením. Cítím, že mám hlad a vím o své únavě. Uznávám nutnost zakřiknouti smutek a býti vesel. A jdu. Překračujeme pole. Jak dlouho tomu již, co mi byl zákaz šlapati po obdělaném poli zákazem neznásilnitelným?

Z chalup vycházejí zbloudilí vojáci. Podivujeme se dobytým zákopům. Polozralá kukuřice mezi nimi zpřelámána, podupána. Z mečů budou pluhy učiněny.

Za Černým Vrchem černý les na pláni. Dnes tedy budeme nocovati! Ano? Ano! Jen třeba ještě, abych uvedl pět lidí své čety na silnici s druhé strany lesa. Musí býti střežena. Vracím se. A dovídám se, že nebudeme nocovati. Přišel rozkaz naší setnině: na pochůzku směrem ke Krupani. Noc černá, zlostná. Nemá nás ráda. Bojíme se promluviti, abychom jí nedráždili. Hledáme cestu. Jaká divná věc cesta, po níž jsme dosud nikdy nešli a kterou už nikdy nepůjdeme. Bloudíme trochu. Tu, onde, možná, čeká nástraha. Poněvadž to víme, jsme naplněni vděkem. Neboť tutlány hlad a únava. Přistřihovány hodiny, které házeny v kolo Štěsteny. Točí se, točí; teď se zastavilo; vyjímáme odtud bílý lístek, toť lístek dne. Přišel náhle. Bez přechodu, jaksi příliš bílý a jaksi příliš nevrlý. Vracíme se v něm, vracíme se stejnou cestou. A člověk chápe, střízlivý na ráz, že nezáleží na tom, kolikrát cestou jdeme Jen na jediném: kam a proč.

Nestihli jsme praporu na starém místě, nemáme o něm zpráv. Ale po dvouhodinovém hledání a doptávání jej nalézáme. Na takovém bezútěšném místě. Les na stráni, les jako vykotlaný chrup. A pod strání veliký potok, zahnilý, jakoby stižený zácpou. A obloha se šourala nad vyhlodanými špičkami stromů, hotova spadnouti jak tak a tam kam. Prapor si udělal ohníčky. Kolem nich, neduživých, umazaných, seděli v ošklivé spokojenosti. Cínové misky vojáků vyhlížely olověně, a v očích lidí uondaně šťastných pro chvíli odpočinku byla taková podivná radost. Jsou východy z nouze, jsou štěstí a radosti z nouze. Byl bys vše podupal, byl bys nade vším zavzlykl. Ale ne! Vzlyku tento obraz nezasloužil. — Usedáme. Naše setnina vystavěla pyramidy a jí, jí, jí. — Sluha mi donesl misku s polévkou. Hledím na její hladinu. Mastná! Kterak se jí příčí vejíti v můj žaludek!

„Lylo, snězte sám, chcete-li."

Potichu sám v sobě říkám: Nechci, nemohu, Lylo, mám ošklivé tušení. A možná, že to je pouhopouhá ošklivost. Tím hůř. — Sedím. Obloha se konečně rozpomněla. Ale nepadá jak tak, ani tam kam; rozplývá se v pichlavé, drobounké, neviditelné krůpěje, které se všude vsunou i v úkryt nejstřeženější, havěď zlá a uštěpačná. Vlhneme; ne však v poctivém dešti-lijavci, nýbrž potutelně a záškodnicky. Jako bych za trest mokval. Mám trapný pocit nezasloužené pohany. Toužím po něčem, čím bych se ubránil dalším ústrkům

dotěrného vlhka. Choulím se uvnitř nad sebou samým, a cosi ve mně, co je lepší než já, politovalo pojednou mého smutku, stydí se za moji nerozumnou a chabou vzpouru. Vědomě brzdím sestup k zoufalství, mysle na věci bolestné a kruté. Uznávám s polekanou radostí, že jsou nezaviněny a nezapříčiněny. Cosi přátelství podobného mne s nimi náhle spojuje. Vím o jeho tíži, vím o obětech, které ukládá toto zachmuřené přátelství, ale přijímám je s pokorou. Nechce se mi malého utrpení. Zamítám nezasloužené štěstí; hledám v sobě příčinu zla, jež snáším, a nenalézaje ji, říkám si, že jedině pro pokrytectví své ji nemohu najíti. A povstávám krotce, když přichází příliš časný a nanadálý rozkaz k dalšímu pochodu.

Jdeme hlubokým šerem, které hrozí tmou. A již je tu. Soukáme se jí v neznámém, trýznivě zvlněném kraji, zaplaveném lesy. Ukázali nám na mapě místo hluboko v lese, označené jménem Cip. Tam máme dojíti. Kde jest Cip? Co jest to? Teď nic, než slovem označené místo v hlubokém, neznámém lese. Ale tuším přece, že je důležitá cesta k němu, ač jsme jí nikdy nešli a nikdy asi už nepůjdeme. — Čeká tam cosi — říkají moje oči, do nichž nakapali stesku jako atropinu, a které nyní hledí, hledí k bodu, k jedinému bodu, kterého však není.

Jdeme tmou, dusíme se jí. Jsem nákladní vůz, který jest tažen lokomotivou, v předu připřaženou. Naše kolona: to celý vlak. Je ve mně jakési zboží, já sám nepromokavou plachtou. Zboží je chráněno, ale plachta trpí vlhkem. Ono padá. Zhrdinštělo. Ne už potměšilé mikroskopické krůpějky, nýbrž drobné, bodavé kapky. Cítím je jednotlivě; píchají tvář a ruce. Touží, aby vyprovokovaly slzy. Nedám se však. Přimykám rty a zakouším perversní slast fakirovu. Rozplývám se ve vlhku.

Hukot nad námi; orkán s roztaženými lokty dere se lesem. Svist, hvízdání, ryk, hukot, chrapot; samy se bojí vlastní rozpínavosti. Nenadále se to cosi vzbouřilo nad tímto krajem, aby zachránilo jeho čest z potupy mělké lethargie, vládnoucí nad ní za dne. Nezvyklé furioso bylo vnuceno horám, jsou jím uchváceny, neznají se již. Třeští. Třesou kolonou, hledí ji roztrhati na kusy, zpřerážeti lidský vlak a zpřekáceti nás pak jednoho po druhém. Ale vlak se vzpírá potměšilému útoku. Ví, že může trvati jen jako celek. Jede po úzké stezce. Pravicí hmatáme stráň, pnoucí se vzhůru, ale levá noha má vědomí číhající propasti, o jejíž hloubce, zaplavené tmou, máme gigantické představy. Cpeme se k pravé straně a těžce se odíráme o ostružiny, a každá oděrka vzrůstá nám na záruku, že jsme na hony couvli od pádu do pro-

+

pasti. Tma, liják a vichr snaží se rozpustiti naši soudržnost, tak jako by z cukru byla; my v husím pochodu klademe druh druhu ruku na rameno a takto sřetězeni hrajeme si s pocitem bezpečnosti. Časem se celý průvod zakymácí. To čelo naše, lokomotiva, tápe po směru a cestě. Dějí se tam směšně marné pokusy rozžati svítilnu a orientovati se na mapě. Vede nás bezpečnější průvodce, jistější jistota: Na Cipu cosi čeká. Tam dojdeme. Ale kam potom? — Jsme řetěz, jsme jeden. Každý ví, že major v čele se vyrovnal osudově se šikovatelem na konci průvodu. Není mezi námi rozdílu. Vím: kdyby nyní bylo zavoláno jméno jediného z nás, celý prapor by se ozval. Ale kdo by zde slyšel! Myslím s hrůzou na to, že smrt by zde jednala mlčky. Prali by do nás, a my neslyšeli bychom ran, ani hvizdu kulek. Padali bychom jako ranou morovou. Pod mojí rukou se chvěje předák a ruka toho, jenž mne sledoval, na mém rameni se chvěje. Vichr a déšť dorážejí nepříčetně. Úzkost průvodu je jediná a rozděluje se po nás jednotlivých. A poněvadž jest tomu tak, nese jeden člověk břemeno ne příliš těžké. Nevzpírám se ničemu; slíbil jsem tak, a hle! — již jsem odměňován za svou pokoru: mezi tímto tisícem lidí, kráčejících těžce jeden za druhým a sřetězených, není jediného, jenž by mi nebyl sympatickým. A že vedle mne strádá 999 lidí navlas touž bolestí, touží po témže ránu, lká po těchže radostech, mohu míti nezávistnou představu lidí u krbu, veselých kavárenských společností, shromáždění, oddávajících se touto chvílí čarozvukům božské hudby; a myslím-li na Nic, jeví se úžasným, nikoliv hrozným. Hroznáť jen opuštěnost v samotě, a já nejsem sám; a něco radosti je také v jistotě, že promoknouti ještě více už nelze . . .

Průvod se staví. V mezerách vichru letí ze předu zmatená slova, volání; ba jest tam vpředu dokonce cosi, co zní jako vypravování. — Cip? — Černo, černo. Pravicí hmatám prázdno. Není tam tedy již stráně. Pravá noha má pocit širokého, nepřetržitého pásma nízkých křovin. Levá však stále ještě se děsí. Obracíme se čelem napravo a brodíme se křovisky, držíce se za ruce. Přebrodili jsme se. Stojím na měkké půdě, v mokru. Vím, že stojím bezpečně. Je mi neskonale blaze. Představuji si velmi povlovný svah, sklánějící se v ploché údolí. Přede mnou v dálce musí býti panorama hor zalesněných a truchlých. Chci tomu, abych stál obrácen k severu, a vůle moje přenáší mne do vlasti. Vztahy, do této chvíle neznámé, poutají mne objektivně k vysněnému celku. Tuším lidi v daleku, vzpomínám určitých míst, věcí a příhod a nechci, aby vytušení

lidé vzpomínali na jiná místa, věci a příhody. — A padám do mokra, hlavu směrem ku chtěnému severu, šťasten, že není na mně už nic, co by mohlo zvlhnouti nad to, jak už zvlhlo, a spím, spím, spím.

*

Kéž by magnetická střelka dovedla lháti! Strašný, kdo si z pravdomluvnosti učinil zásadu. Magnetka je z nich. Ráno tedy jistě, jistě víme, že hledíme k jihu. Světlo je smutné, hatí-li noční iluse lidí, kteří žijí v temnu. A přece byl bych rád vděčen tomu slunci, které vyšlo a mě vysušilo, mě, jenž se smířil s pocitem vlhka na dlouhou dobu. A vděčen nebi, tak nepravděpodobně modrému. Nelze; nesmím býti nekomplikovaně vděčen ani šťasten, nesmím. Je válka. Lze býti pokorným, ale nelze nebýti skeptickým. Nic není prosté; vše jest pouze obměnou jediného složitého stavu. Jak to, že jsem včera mohl věřiti v hory, jichž netřeba dobývati, v pole, po nichž je hospodářem zakázáno kráčeti, ve smysl lidského života mimo stejnokroj, v rány, způsobené slovem?

Ležíme a sušíme se. Kde jsme? Na Cipu — a je to hluboký neznámý les. Čím jsme? Šuškají už: Lidmi, kteří budou dosazeni. Kam? Tam, dopředu. Co jest tam? — Nevíme, ale odnášejí mimo nás raněné. A kdy? — Až bude čas. — Zahvízdne kulka, tu a tam, a dopadne mezi vlhké listy, zašustí jako chroust. Vím, že kulka, kterou je slyšet, neubližuje. Jaký to neocenitelný poznatek k methodě měření času — —

A před námi jest hora. Táhlá a nevysoká, hluboký, široký sráz mezi námi a jí. Dalekou se zdá. Temeno jest holé, vyzubené a nějak ztužené, jako chrup siláků.

„Dobývají jí: Ale drží se dobře. My přijdeme také na řadu."

„Kdo ti to řekl, kadete Jandero? A kdy přijdeme na řadu? — Zdá se, že je klidná."

„Zuří, není klidná."

Na mapě, okolo bílé, protáhlé lysinky řadí se šrafy hustě a v ostrých úhlech. Na lysince nakreslena dvě malá kladívka a vedle nich slůvko Bergwerk. A jiným písmem: Kostajnik.

Slabikuji: Kost — aj-nik. Zůstává: Kost —. Fuj! Kost, kosti kostem. Vzor měkké ženské deklinace.

„Jak myslíš, že to dopadne, Jandero?"

„Hm! Dobýti se jí musí. Mysli, co mysli, chtěj, co chtěj, zde toužíme všichni do předu. — Dobudeme jí."

„Slyšíš, Jandero!"

„No?"

„Měl jsem včera pocit, že na Cipu něco čeká."

„Ne na Cipu; na Kostajniku; pod Kostajnikem možná.“

„Počkej — Kostajnik! Kostajnik! —“

„Hora.“

„První slabika je kost. — Ale ne! to není ona souvislost.“

„I to může býti souvislostí. Proč ne? Není náhod.“

Pravím: „Žil bys rok, dva v Remeši. Šťastně žil. Pojednou bys sloužil v oné armádě, která dobývá Remeše. Co by to pro tebe znamenalo?“

„Nic.“

„A proč?“

„Poněvadž Remeš je veliké město, kam snadno můžeš přijíti, cestuješ-li. Paříž by v tomto případě znamenala ještě méně.“

Pravím; „V Champagni by byla nepatrná výšina s hospodou, zvaná Butte de ferme. Všelijaký název pro všelijaký kopec. Daleko od dráhy i od silnice. Kdysi, bůh ví jak, byl bys tam pobyl půl dne, půl krásného dne s děvčetem. A nyní bys byl v oné německé armádě, která má útokem dobýti bezvýznamnou Butte de ferme. Bylo by to totéž jako s Remeší?“

Jandera kouří.

„Nebylo. Ale nebál bych se.“

„Kostajnik!, pravím, kdybych jen věděl! — Proč myslím na mnichovské propyleje, na nic leč na mnichovské propyleje, vyslovuji-li jméno této hory? A proč mi bylo včera, že na Cipu cosi čeká?“

„Ne na Cipu — na Kostajniku! Pod Kostajnikem, možná.“

„A přece jen jsem nevěděl, že cesta tam vede přes Cip — —“

Ležíme na břiše vedle sebe, Jandera a já. Vysušujeme záda. I já nyní kouřím. Dávno uplynulé dni a léta přiblížily se na dosah laskání, dnešní odpoledne couvá; zdá se, že ani za rok k němu nedojde. Selanka. I kulka, doletší čas od času a zaprsknuvší na stromové kůře, zřejmě je inofensivní.

Nějaký neklid však je pod hladinou. Jako první nepatrné bublinky dlouho před tím, než voda zavře.

Kostajnik — mnichovské propyleje! Co jsem viděl, co slyšel?

„Čím jsi v civilu, Jandero?“

„Já? Profesorem. Přírodopis. Mineralogie.“

„Mineralogie?“

„Ano. Není to tak suché, jak se zdá.“

Nad jevištěm se zvedají organtinové mlhy. Jedna za druhou, pomalu.

„Počkej, počkej. Nestudovals s Antonínem Rýmkem?“

„Lala! Dobrý kamarád.“ Jeviště je prosto mlh; prospekt monumentálně svítí.

„Mám to, Jandero! Na Cipu cosi čekalo, čeká. Rýmek napsal pojednání o síře z Kostajníku.“

„To je t a h l e hora.“

Jak lhostejně to řekl! — To je tahle hora! — Hora jako hora. A já vím, že nikoliv. Tajemné předení souvislosti se od včerejška ve mně snuje; dnes je tu již tenké vlákno, první hebký výpotek bource-osudu, jenž přede. Vím to. Butte de ferme není Remeší; Kostajnik ne Montblankem. — Na Cipu cosi čeká. A přes Cip jde cesta ke Kostajníku. Jak že to tehdy bylo? Tehdy před lety v Mnichově, kdy se mi dostala do ruky Rýmkova brožurka s věnováním? Postřehl jsem opravdu už tehdy v oné drobné události cudnou výstrahu, či konstruuji ji teprve dnes sub specie minuty, předcházející tu, kdy vyrazím po svahu dolu, v čele své čety a z údolí vzhůru na horu Kostajník? Jest mi, že třeba věc přesně zjistiti. Zde klíčí cosi důsažného — a proto: připamatujme si vše chladně, důkladně a neukvapeně. Jak že to tedy bylo tehdy? Pomalu a souvisle! Takto:

Byl jsem zaměstnán v mnichovském předměstí, ale bydlil jsem v Mnichově. Poněvadž jsem se vracíval až k šesté večer a často domů ani nešel, dal jsem si posílati dopisy poste-restante na nádražní poštu. Vyzvédal jsem je při příjezdu. Pamatuji se: Jednoho večera měl vlak zpoždění. Poněvadž jsem na půl sedmou umluvil se slečnou Popovičovou dostaveníčko u propylejí, nechal jsem pošty. Ale čekal jsem marně do sedmi, do půl osmé. Slečna Popovičova nepřišla. O dva dni později jsem se dověděl, že prý se už nikdy sejiti nemáme — — O půl osmé jsem si vyzvedal poštu. Mezi dopisy byla tenká kvartová brožurka s titulem O síře z Kostajníku v Srbsku. Rozbalil jsem ji ještě cestou k domovu. Byla vydána Českou akademií a autor připsal na vnitřní titulní list přátelské věnování. Řekl jsem si: Tak tedy Rýmek vykročil. Dalo se předvídat. K něčemu to přivede. A já — nu, hanba mluvit. Milena jest pátá v době šesti neděl, která mě zradila. — Měl jsem v té věci velmi dobré svědomí. Proto jsem si zmanul, že zítra naleznu šestou. A byť jen na vzdory. A poněvadž v takovýchto rozpoloženích člověk je náchylný ke snování vágních souvislostí, byla mi jakoby podivným znamením shoda, že Milena je Srbka a Kostajník v Srbsku. Pamatuji se dobře na tuto myšlenku, i na to, že jsem nad ní pohrdavě pokrčil rameny. — Doma jsem se dal do čtení! Thema rozpravy bylo mi velmi vzdálené. Krystalografický rozbor sirných krystalů, vyskytujících se sporadicky v dolech kostajnických. Ale četl jsem přece se značným zájmem, který, pravda,

platil spíše osobě přítelově a tomu, že toto je j e h o práce než práci samotné. Zatím, co jsem se dočítal o štěpných ploškách, o drůzách a shlucích, o difrakci a refrakci světelné, zabavoval jsem se jinak. Pamatuji se zřetelně. Četba byla vlastně jen záminkou ke glossám docela nevědeckým. Pamatuji se jasně i na ně. Představuji si Rýmka při práci. Znám jej dobře: hoch vážný. Vzrušil-li jej poněkud fakt, že krystal, jejž mikroskopuje a měří v pražském mineralogickém ústavu, vykonal dlouhou cestu a hlavně přišel ze země tak málo známé a z hory ještě neznámější? Jistě že nikoliv. Kdyby jeho krystal byl až ze severní točny, jistě by Rýmka zajímalo více, že tu má síru modifikace posud neznámé než že měří nerost z kraje, kam posud nevkročila smrtelníkova noha. Takový je Rýmek. Když o síře, tedy o síře. A žádné divagace. — Chci-li, řekl jsem tehdy, mohu z tohoto rozdílu nazírání vyvoditi všechen rozdíl povahový mezi mnou a jím. Jemu slouží věc k tomu, aby, koncentruje všechen zájem na ni jedinou, vedl odtud dedukce k věcem jiným, k universu, kdežto já uvažuji nad předmětem nazad k jeho původu a v nejlepším případě dostanu se k věci, od níž jsem vyšel. On dospívá dále; jest jen otázkou, kdo z nás více prožil. — Pamatuji se, pravím, velmi zřetelně na tuto úvahu. Také na to, že jsem při ní neměl osobních pretensí. Neminil jsem se jí stavěti u výhodu oproti Rýmkovi. Vím dnes, že to bylo odbočení docela krátké, jemuž jsem nepřikládal významu. Mnohem významnější byla mi exkurse o mém osobním poměru k hoře Kostajniku. Ano, toť jisto! Slevuji ostatně velmi značně na výrazu, říkám-li, že jsem tu č i l n ě c o p o d i v n é h o. Jestliže můj přítel píše o síře z Kostajniku, zabývá-li se částkou útroby oné hory, také pro mě tato hora nabývá významu. Toť jasno, Ale vždycky připadá fatálním — fatálním ve smyslu francouzského slovníku — jsme-li nuceni přiznati závažnost věcem, které až posud chyběly naší představivosti. Krom toho je zde ještě cosi: Rýmek, byť mu S í r a znamenala neskonale více než K o s t a j n i k, jistě alespoň na mapě vyhledal ono místo a poučil se zběžně o jeho topografii. Neboť jest důkladný a svědomitý. Skutečnost, že Kostajnik, o nějž má rozhodně méně zájmu než já, je mu lépe znám než mně, měla příchuť komična. — Pro mě bylo pamětihodno, že tentokráte byla to bezvýznamná hora, která nepřímo byla příčinou, abych myslil na přítele Rýmka. Řekl jsem si: Kdyby jeho síra pocházela z Březových Hor, bylo by přirozeno, že se nad tím nepozastavuji. Kdyby přišla z nesmírné, nepředstavitelné dálky — třeba z pólu — i tehdy bych pochopil, kdyby mě naleziště neza-

jímalo nijak zvláště. Neboť přílišná dálka a přílišná cizota znemožňují, aby vznikly vztahy. Kdyby byla z místa neznámého, o němž bych však měl jistou, byť vágní představu anebo jehož jméno alespoň bych znal — i to bych přijal bez komentáře. Spokojil bych se Ceylonem, Madagaskarem či Admirálskými ostrovy.

Ale co je Kostajnik? Ignorovaný bod v zemi, o níž vím dosti, ale o níž mám představu lomenou a zakalenou. Nedovedu si ji představiti v nižádné obměně ani evropského západu, ani své vlasti, ani Orientu. Jest pro mě neutrem. A tam stojí — zdá se — hora vzdálená silnic i drah, patrně v divoké lesině. Jest tak odcizena mým minulým i budoucím poznatkům, tak nedosažitelna mému názoru, že si mohu docela dobře představiti, jako by existovala jen proto, aby vydala kus síry pro Rýmkovu práci. Vždyť těžká je již sama představa, kterak že se tam vydali lidé a jak že tam žili, ba, kde že vůbec se našli k prosté věci: k dobytí kusu síry pro Rýmka. Možná dokonce, že ona hora Kostajnik skutečně existuje. Než, není-li pak její jsoucnost míň než mátohou, jestliže se vymyká mojí obraznosti a jestliže v budoucnu nevidím ani prostředku ani nutnosti, abych k ní došel? — Řekl jsem tehdy také — pamatuji se — a uvědomil jsem si náhle onu větu se zvědavou úzkostí, postřehnuv, že včera i dnes se mi vrátila z prohlubně podvědoma; řekl jsem tehdy. Cesta, po níž jdeme jen jednou — čím je? Ale čím je cesta, po níž nikdy kráčeti nebudeme? Nyní, vyhřívaje záda na Cípu, cestou ke Kostajniku, náhle mě příšerně zalehtala odpověď, již jsem včera na onu všetečnou otázku dal: Není významné, kolikrát cestou kráčíme. Významné je pouze, kam cesta jde — a proč jí jdeme dále, stoupla-li na ni naše noha.

Ko-staj-nik! Věděl jsem nyní bezpečně, že jsem s tímto slovem vešel ve vztah již tehdy, kdy se znenadání přede mnou objevilo po prvé. Když, stanuv dnes znenadání před zemskou vyvýšeninou toho jména, pracně se domáhám jasné představy nepatrné, dávno minulé příhody, jež již od včíra, ba od předvčerejška se do mne němě dobývá, aniž jsem se přičinil — je ještě možno pochybovati, že od let se řetězí cesta má na Kostajnik, řetězí s pomocí mou, aniž vím — a že obskurní vrch v srbské zemi, jehož jméno jednou jedinkrát — a nic více — zaznělo prchavě v můj sluch s přízvukem, jehož tragický dosah se mi uzřejmuje až dnes, má býti jevištěm jedné z mých katastrof? Není náhodou, že Rýmek vybral sobě k analysi právě síru kostajnickou, není „jen tak", že zdůraznil pro mne tento fakt dedikací svoji práce, která došla právě tehdy v onen den. I to, že Jandera leží vedle mne, i to, že jest Rým-

kovým kolegou a to, že vidím dnes nad den jasně dávnou mnichovskou episodu: vše — též já — jsme nevědomými pomocníky smyslu, jenž má od věčnosti uloženo, aby mi vtiskl svou pečeť na hoře Kostajniku. A zmořen únavou a strádáním, oči nehybné a semknuté rty, neváhám říci sobě zde na Cipu blasfemickou pravdu — jsou pravdy blasfemické — že tato válka není nic jiného než nejpohodlnější způsob, abych byl předveden Kostajniku. Nejpohodlnější? Proč ne — ježto míry lidské jsou příliš uboze relativní!?

*

Proseděl jsem zbytek dopoledne mlčky a v tupém utkvění na jediném bodě, kouře cigaretu za cigaretou. Přes to zachoval jsem podrobnou pozornost pro vše, co se dálo vůkol mne. Spíše ještě měly všechny zrakové vjemy relief mnohem ostřejší než jindy, zvuky se vřezávaly tak naléhavě, že jsem měl dojem, jako by byly hmatatelné a soubor drobných episod bitevního dne byl ku podivu koherentním výrazem dění, jehož symboliky jsem si byl vědom, ač jsem jí nerozuměl Bavilo mne říkati při každé detonaci a při každém zasvištění projektilu: horské dělo — polní dělo — šrapnel — granát; rozeznával jsem štěkavý zvuk rakouské pušky od zvuku srbské, která zní jako práskání bičem a od ruské, pro jejíž detonaci jsem našel výraz „mňoukání s hrotem". Došel jsem ke své četě a nařídil vše potřebné pro případný útok. Učinil jsem tak obšírně, s největší svědomitostí i detailně, jakož vůbec jsem tehdy na sobě pozoroval zálibu pro detail, v němž jako bych zhuštěně symbolisoval význam celku. Ale všechna tato sterá zaměstnání a pozorování neporušila v podstatě ono tupé utkvění, v němž bylo stejné očekávání, že budu vysvobozen, jako resignace. Jakmile jsme nabyli jistoty, že se blíží osudná krise a že není možno jí uniknouti, nabýváme sebevlády, pevnosti a soudnosti, jichž je vlastně škoda pro stav, kdy naše činnost úplně ustává. Kéž bychom raději dosahovali této člověcké dokonalosti tenkráte, kdy jest nám jednati! Snad jest to vystupňovaný pud sebezachování, beroucí na sebe formu mimikri s mravní dokonalostí, proti níž nezmůže nic ani hrůza ani děs a jež je jedinou zbraní, jíž se můžeme duševně prosekati, ač-li bude fysicky možno. — Mně však netanula na mysli alternativa života a smrti. Snad jsem tehdy pochopil poprvé — pochopil v zážitku — že život a smrt nejsou synonymy trvání a konce, a že v ději nějakém není nejvýznamnější to, že má trvání, nýbrž že se děje. A plně jsa si vědom příbuznosti obou pojmů, postřehoval jsem přes to delikátní rozdíl mezi oběma. I řekl jsem si, že, neběží-li u mne při pochodu na Kostajnik

o alternativu život-smrt, patrně také u ostatních tomu tak není. Všem, kdož byli určeni k útoku na Kostajnik, bylo zde splniti vyšší určení osobní — byť by tam i život nechali; a je-li tomu tak pod Kostajnikem pro nás, je tomu jinde pro jiné. A tak pro všechen souhrn dějů, které tvoří válku. Ne sociální, ne hospodářská, ne kulturní záležitost, již jest nám konati. Nikoliv — toť pro každého z nás vlastní, nejosobitější záležitostí, vepsanou do knihy, bez níž by život náš nebyl kruhem. Leč tendencí života jest, aby měl podobu kruhovou. Podnikati něco proti tomu, jest zločinem, omlouvaným jedině bláhovostí. Tak smýšlí pokorný člověk. A jak jest to dobré!

*

K páté hodině po poledni přicválal k našemu praporu ordonanční důstojník a dříve než zarazil koně a aniž posud předal rozkaz, všech zmocnil se kvasivý neklid. Rozkaz brigádního velitele se takto vstřebal vlastní silou. A v zápětí po té důstojníci šli k majorovi. Kupka ta vyslechla nařízení, roztekla se, a dostavila se zformovaná jistota: Jsme dosazeni jako reserva k útoku na Kostajnik. Ihned řadily se čety do dvojstupu jedna za druhou, zřejmě znetrpělivěny a v nehořké resignaci těch, kteří nemají na vybranou ze dvou zel. Ale přes netrpělivost bylo vše klidné. Dali jsme se na pochod, každý s nepřiznaným přesvědčením, že je v bezpečí. Šli jsme lesní stezkou, kryti před střelami, a nikdo nemluvil o nastávajícím útoku. Proneslo-li se slůvko tu a tam v řadách, bylo bezvýznámné a promluveno s důrazem. Pohledy se sobě vyhýbaly. Důvěrné oslovení měl každý za nemístné. — Konečně vyšli jsme na okraj lesa. I zde byli jsme kryti krátkým, povlovně vystupujícím svahem. Ale hlas bitvy tu už plně zněl. Prapor se rozpouštěl v řetěz střelecký, před linií mužstva stála vyrovnána řidší linie šarží a důstojníků. Bylo zde jako v zákulisí divadla, my komparserií, jež se chystá vyjíti na scénu. Přírodní útvary protežovaly inscenaci tak přirozeně, že se zdálo, jako by k tomu byly naschvál uzpůsobeny. Případ byl typický. Bylo, že se chystáme k čemusi přirozenému a dávno, dávno předvídanému. Lidé poupravovali sobě detaily výstroje, důstojníci a poddůstojníci vyrovnávali střeleckou řadu a postoje svých lidí, jako by šlo o parádní přehlidku, ale činili tak vážněji i malicherněji. Vůbec, všude se zmocnil smysl pro podrobnost a rozmohla se bezstarostnost. Pojednou jsem cítil, že nás neslyšený rozkaz sune po svahu vzhůru. Přikrčeni dopracovali jsme se jeho okraje. Ulehl jsem na břicho. Počínalo se šeřiti, ale krajinný obraz se vtiskal přes to v paměť s neslýchanou plas-

*

tičnosti. Nyní však se rychle odsunula vnímavost pro detail. Vyhlédal jsem ve scenerii pouze to, co mohlo sloužiti nejúčelnějšímu přiblížení se k nepřátelským posicím. Krajina byla: Protáhlý Kostajnik v metamorfose posupného býka, jenž marně se snaží o vzhled co nejnevinnější. Řekl jsem si, že třeba co nejrychleji přeběhnouti mírně skloněnou pláň, kam byl z Kostajniku dokonalý výstřel. Ve vzdálenosti 600 kroků jsem tušil přelom terénu, rád bych byl odhadl sráz a šíři údolí, ale marně. Pociťoval jsem tuto marnost trapně. Významné byly mi malé terénní vlnky na pláni. Umísťoval jsem za nimi v duchu místa spočinutí mezi jednotlivými „skoky", než se dopracujeme prohlubně a tím krytu. A při tom všem zmocňoval se mne trýznivý pocit cizoty a neorientovanosti. Zavolal jsem na souseda: „Nevěděl jsem, že na Kostajniku jsou doly na železo. Považoval jsem Srbsko za zemi čistě agrární, bez rudních ložisk." Pak jsem se zadíval na vrchol hory a zvolil si tam bizarní formu jakéhosi křoví jako bod, v jehož směru mi je běžeti. Řekl jsem si: „Podaří-li se mi nyní pětkráte poplácati na zemi, aniž padne rána, je to dobré znamení." Provedl jsem svůj úmysl; orakulum dopadlo v můj neprospěch. Řekl jsem: Zmýlená! Chtěl jsem poplácati pouze čtyřikráte. V tom případě jest předpověď příznivá. — Nabyl jsem pocitu bezpečnosti a vyskočiv, dal jsem se v běh. Utíkalo se mi přes oraninu nesmírně lehce, jakoby přes žíněnku na perách. Hleděl jsem ke křovisku na hoře a želel, že mi mizí v té míře, jak postupuji na nakloněné ploše. Zmocnil se mne strach, že ztratím směr a že nedojdu k cíli. Napadla mne strašlivá skličenost, poněvadž v okamžiku, kdy se křoví ztratilo s očí, kraj rázem nabyl charakteru pro mne úplně nového. Bylo mi, že jsem zde již jednou byl. Měl jsem mlhavou představu scenerie, jakou jsem často vídával z vlaku mezi Chotovinami a Táborem. Tato vzpomínka však nepřispěla, abych se s krajem sblížil. Současně událo se, že povstal za mnou ruch: dusot čety pak náhle umlkl, kulky nelítaly mimo mě, nýbrž nad hlavou, tak že jsem nebyl již nucen rekapitulovati si čísla, která nám kdysi diktovali v jednoročácké škole o pravděpodobném procentu tref na tu či onu vzdálenost. Vzpomněl jsem si bleskurychle, že ještě před chvílí jsem se utěšoval pozorně oněmi čísly, aniž tím trpěly ostatní mé postřehy, úvahy a pozorování. Obrátiv hlavu, uzřel jsem, že je husté šero a v něm jsem se s jistotou tušil samotným. Pocítil jsem nesmírný děs, jímž jen slabě prokmitala moje malátnost. Při tom snažil jsem se třímati pevně chladnokrevnost, a skutečně se mi zdálo po chvíli, že jednám rozvážně, sestupuje. Objevil jsem, že za přelo-

mem půdy, jejž jsem viděl se svého stanoviska před zahájením útoku, počíná velmi příkrý sráz, porostlý pralesem. Bylo zřejmé, že třeba jej nejdříve slézti, aby se s druhé strany stoupalo po svahu vlastního Kostajniku. Soudil jsem, že na dně naleznu prapor šikující se k vzestupu. Nevěděl jsem tehdy, že hned po zahájení útoku byl dán rozkaz k odkladu na příští ráno. Nevěděl jsem o něm, jsa příliš u předu. — Slézal jsem nyní, namáhavě se prodíraje křovím a překračuje vyvrácené kmeny, poházené všemi směry. Zatím nastala hluboká tma. Chvílemi jsem lezl po čtyřech, abych se nesřítil do propasti, o níž jsem soudil, že jest přehluboká. Slézal jsem dlouho. Jedné chvíle počaly hustě dopadati kulky, zřejmě nedaleko místa, kde jsem právě byl. Nevnímal jsem ani svistu ani detonací, jen harašivě hluché nárazy. Položil jsem se plocho, kryt kmenem. Ohmatav jej, poznal jsem, že je příliš tenký než aby mohl sloužiti za kryt proti projektilům, nicméně cítil jsem se v bezpečí. Pohyboval jsem ve tmě rukou s roztaženými prsty; bylo mi, že mezi nimi tmu soukám. Dopolední myšlenky přelétly s přízračnou rychlostí. Jako by mezi nimi bylo místo, kam třeba vpraviti cosi, co s nimi souvisí, a nač jsem posud nepřišel. Z tohoto dvojatého otazníku pojal mne neklid, a já věděl, že je to p r a v ý s t r a c h. Intermezzo s projektily trvalo jen krátce. Šel jsem dále, ale horečně znervósněn. A konečně jsem dospěl na místo, kde bylo lze vykročiti po rovině. Nedůvěřoval jsem tomuto uklidnění útvaru půdy. Kladl jsem krok za krokem a stanul již po třetím kroku u nového srázu, v němž jsem tušil vodu. Zastavil jsem se a hmatal rukama před sebe. Nakloniv se tělem tou měrou, že další odklon od svislé by byl vedl k překocení, ruce napřaženy, nahmatal jsem patrně svah Kostajniku. Byl příkrý. A já, neznaje ani hloubky neširokého koryta mezi mnou a jím, ani sklonu při protější základně, netroufal jsem si přeskočiti. Malomocně jsem se počal rozhlížeti do tmy na všechny strany, ale tu již postřehl jsem, že tímto počínáním ztrácím úplně směrovou orientaci Zmátl jsem si, možná, stranu srbskou se stranou naší, na návrat nebylo za těchto okolností ani pomýšlení. Zbyla jen jistota, že jsem do svítání vězněn na místě plném nástrah. Neprozřetelný krok mohl mi sraziti vaz. Uložil jsem si naprostou nehybnost. Stál jsem a stál, maje myšlenku upřenu k jedinému: ke krutosti odhodlání, jímž jsem doufal zachrániti život. A na jak dlouho? Třebas jen do rána. Ne, byl jsem sobě jist, že zemru ještě téže noci. A pro hodinu, snad pro miň ukládám si nejtěžší úkol pro člověka bdícího a zoufalého: nehybnost? A kdybych se dobral příštího dne, jakými hrůzami se ho doberu!!

Náhle kroky. V strnule vztyčené postavě mojí se cosi přikrčilo Hmatám po pistoli. Ale slyším nedaleko harašení větviček a listí, polekané a ničemné, a útržky německého hovoru, šelestem prosýpaného. Naši! Ozývám se po tichu a německy. Cítím, že ani oni dva nepovažují nenadálé ztrojnásobení opuštěnosti lidských existencí za vzpruhu své pokleslosti. Rozpřahuji ruce a narážím na ruku cizí. Setkaly se dlaněmi. Jest, že jeden druhému jsme takto jako vzpěry rozpraskaným domům. Ale sotva se dotkly ruce, zavyla nahoře ostře srbská puška. Jedna rána, rozčilená i drzá. Řekl jsem: „Wie der Anfang eines unerquicklichen Gesprächs". Tři, mohli jsme si troufati neskonale více, než nač by směl jeden i jen pomýšleti. Nebylo již třeba prostáti noc v nehybné ztrnulosti. Sřítíme-li se tři, oč méně hrozné to bude než jedinému probdíti noc stoje. Podáváme si ruce a suneme se směrem, kde tušíme podélnost proláklíny. Kráčíme na ostří nože, ale kráčíme. Nejmenší nerovnost nás děsí, nepatrné zakopnutí má všechnu hrůzu střemhlavého pádu. Konečně nahmatáváme něco jako pařez či veliký kámen. Nerozeznáváme ani hmatem již. Ale víme alespoň, že jest zde cosi pevnějšího, zakotvenějšího než vše ostatní vůkol, naši vůli nevyjímajíc. Bude místa pro tři? Bylo pro tři místa. Ale sraziti se třeba jak ovce, a tak málo pohodlné je sedátko, že je pouze záminkou třem lidem, aby se schoulili a hřáli se navzájem v zimě listopadové noci. Leč pojme-li jednoho z nás zlá vůle po pohodlí? Pak budou sraženi ostatní bez vůle. A kam se sřítí? Bože, jak strašné je býti rdousen a neviděti rdousícího! Vím, že dnešní noci jedině vůle má cenu záchrany. Kdyby se mi sdělila zázrakem nyní, kdy vím, že v nás všech je po ní horentní vakuum! Vůle k čemukoliv, buďsi k vraždě, k podlosti nejpodlejší! Vůle k ničemu třeba, jen sama, bezúčelná, kvalita sama sebou! A zachráněn já, zachráněn pro tuto noc — a moci spáti, spáti! Spal-li bych, což na tom, nedospal-li bych se už nikdy dne? A oni zabiti někým, kdo je rdousil nespatřen, a já zabiják, jenž zabil nespatřiv! Takto by nebylo vraždy!

Sedím uprostřed mezi nimi. Rozedmulo se ve mně cosi. Rozpíná to moje lokty. Cítím, jak jsou sunuti, sunuti. Mojí vůlí to? Ne! „Leiden wollen!" pravím k nim potichu a nevidím jejich tváří. Byl v nich děs, bylo v nich poznání, že jsem mohl zničiti je oba, a že jsem přes to dobyl vůle nechtíti tomu? Lokty moje tisknou se k vlastnímu tělu zpět, tuším, že tlakem z venčí, jehož není. A sedíme znovu bez pohnutí, a v hlubokém tichu se zmohonásobuje trýzeň tří temných existencí. Bloudivý pohyb ruky druhdy

se dotkne chvějících se prstů druhových, a ony i ruka se při tom vtáhnou jakoby do pomyslných úlit slimáci, o něž bylo zavaděno větévkou. Tu: penk, penk! — dvakráte po sobě vylítla srbská rána. Ten zvuk je čirý a kulky neslyšeti. Střílí se tedy vysoko nad námi a přes nás.

Penk penk — znovu. Toť jako by dodatečně se zaplňovala ona mezera dopoledního myšlenkového pásma, již jsem si uvědomil, krátce tomu. Ale nepříjemná je tato výplň, tajuplně naléhavá. — Po černém nebi se od obzoru rozlézá cihlově červená lepra. Padá z ní klamavý přísvit, jenž se zhušťuje ve vlhkost. A vlhkost v dešťový poprašek, jenž leptá vzduch, a poprašek v krůpěje crčivého deště, který zdá se, nemá účelu krom toho, aby vojákovu zmužilost podroboval nejvychytralejší zkoušce. Všechno se rozeznělo čímsi táhlým a plačtivým, vše se povléklo povláčkou slizce vlhkou. Vlastní mé tělo mi zodpornělo; nemám o ně zájmu, nemám s ním slitování. Stěhuji se sám ze sebe a bloudím kdesi vůkol bez cíle a bezzemek. Výstřely nad hlavami, v dešti tak hlasné, prodlužují se v mojí mysli a jdou přesně směrem nějakého silničního ukazatele, jehož špička směřuje, kam, nevím. Ale ono prodloužení jest zároveň souznačné s burcováním matné vzpomínky, která vzpěčuje se vstáti.

Znovu: penk! — Ach, co míní tento vtíravý, bezúčelný strážný výstřel? — Penk! Dopadají teď v stejných, krátkých intervalech. Mohu počítati od rány k ráně devět; přesně při desítce padá nová. — Smrt, měřící čas, — pravím; nějaká obdoba se hlásí. Dávám pozor; a nyní se mi jistě zdá, že rány znějí střídavě jako nejvyšší a nejnižší pianová klávesa. Něco známého se na mě šklebí, tuším to přes zakuklení. Zažitek, zavržený kdysi jako bezvýznamná episoda, násilně zabílený, takto se někdy proleptává, když přišla jeho chvíle, a domáhá se, aby byl vřazen v osudovou souvislost. Vím, že není vyhnutí, že musí býti proň v nitru utvořeno místo, a štěpím se. Vyhrabuji v sobě násilím prohluben pro vetřelce. Sním? Teď padám — s vysoka, z nízka? — dost, že padám a že si uvědomuji pád. Ale náraz byl ne prudký, a studeno a mokro mě naveskrz proniká. Mazlavé, řídké bláto vystříklo; s nevolí cítím, kterak se zašpinila moje tvář. Vztahuji ruce, nahmatám jiné. Pomáhají mi s tichým klením, vstávám, jsem znovu usazován. Zmocňuji se nové libosti: objevuji, že lze opříti záda o cosi pevné a mírně vyhloubené a měkké. Oddávám se rozkošnicky vzbouřené malátnosti a cítím přilnutí dvou těl a jak se jejich teplem vypařuje pomalu vlhkost. Obdává mě vodní pára — a já ze všeho, co

tu jest po ruce: ze tří lidí, par, tmy a odloučení buduji isolační komoru, v níž se s libostí oddávám rozkošem nezodpovědného — Co že? Že tomu nesmí tak býti?! Serie strážných výstřelů práská rychlým sledem. A teď: jako když prudké, krátké zavanutí větru rozežene na vysokých horách mlhu, o níž se marně pokoušel kontinuelní větrný proud.

— A tak, vyřeknu prudce a ztichа svým druhům, zapomněl jsem na Milenu Popovičovu.

He! ona tedy také má slovo v shromáždění? —

— Blázníš? — dí oni.

— Smrt jako měřič času; jaká to alegorie! Ó, doprovázejte, strážné výstřely, ono nic, jež prý se také událo. Stojí to za řeč? Je spravedlivo vynucovati na vojákovi v poli, aby se mučil rekonstrukcí hloupých anekdot a tápal v nich po vyšším smyslu? Ano, dobře tedy, budiž, strážné výstřely! Odbíjejte čas a odbíjejte tempo morósnímu nápěvu: Pravím vám, že dva dni po té, když se Milena nedostavila k mnichovským propylejím (bylo to v onen večer, kdy došla Rýmkova brožura o síře z Kostajniku), měl jsem nejšťastnější poměr s jistou mnichovskou sklepnicí. Nebylo to fair, za to však poklidné — a toho mi tehdy bylo třeba. Milena opustila mě; ne já ji. A basta.

Ano, ano, potom přišla Paříž. Není naprosto pravda, že jsem se do atelieru Brodziňského vetřel. Není, pravím, že není! Byl jsem tam doporučen a pozván Ivo Rističem. Jak pravíte? Že jsem se spřátelil s Ivem jen proto, poněvadž jsem věděl, že chodí s Milenou? Což na tom, že jsem o tom věděl? Jak že, já že věděl, že mají důvěrný poměr spolu? Že jsem vše rozmyslil a připravil? Já? Mýlíte se pane. Ostatně jsem měl stejné právo dáti se pozvati k Brodziňskému jako kdokoliv jiný. Odsloužil jsem se mu, vězte, lichotivými referáty. Ivovi rovněž. — Proč stahujete výsměšně rty? To je poněkud drzé, což? Ne! Tisíckráte ne, přísahám, přísahám, že jsem neměl tušení o tom, co se tehdy prý všeobecně vyprávělo. Tak, tak. Ivo tedy těžký neurasthenik a Milenin poměr k němu skoro sesterský!? Umožňovala mu práci? Těm dvěma že každý šel tiše a uctivě s cesty, poněvadž věděl, že nejmenší poblouzení by zvrhlo Milenino milostné samaritství, kam se vobětovala působením skoro zázraku? — Ach, tedy tak tomu bylo? — Ale já nevěděl, že oba byli tehdy dokonale šťastni: ona svou obětí, on domněním, které nikdo nekácel, že učinil na Mileně zázrak svojí láskou. — Ne, to tedy jsem věděl nejméně. Pravda, je strašným hříchem rozbiti štěstí tak dokonalé a tak velebné. Zvláště činí-li

tak někdo, kdo sam je šťasten. — Byl-li jsem tehdy šťasten já? — Myslím, že ano; ano, vzpomínám si, že jsem byl velice šťasten. — V atelieru? Jak že to tehdy bylo v atelieru Brodzińského? Upozorňuji vás, že se v té věci později strašlivě klepařilo. Pravda je tato: Zůstali jsme toho večera na konec jen čtyři: Milena, Ivo, Brodziński a já. Ivo seděl za zástěnou u klavíru a preludoval. My tři byli v atelieru a rozmlouvali jsme. Říkám vám to všechno docela poctivě. Potom Brodziński vyšel. My s Milenou neměli náhodou co mluvit. Pravda je, že jsem položil svou ruku na její. Možná, že jsem se na ni podíval poněkud zvláštně; vzpomněl jsem si na mnichovské doby, a elegická nálada se mne zmocnila. Nebylo zde nic připravováno. Říkám znovu, že nebylo. Pojednou přestal Ivo hrát. Bylo mi úzko z naprostého ticha. Chtěl jsem promluviti, rozumějte — k vůli formě. Zdálo se mi to však zbabělým. Proto jsem mlčel. Ticho se prodlužovalo. Za chvíli Ivo počal střídavě bíti do nejhořejší a nejdolejší klavesy. V krátkých intervalech. Tak ob desítku. Bylo to strašné. N e m o h l jsem promluviti. Ivo stále bil. Náhle zvolal: „Mileno, Brodziński vyšel. Rád bych přisedl k vám. Pojď, pomoz mi vstáti.“ Proč nešla, tážete se? Nu — já nevím. Podívala se na mne a nešla. — Ivo za chvíli znovu: „Mileno, musím k vám.“ Zase uplynula chvíle. A pak: „Pro Ježíše Krista, Mileno!“ Ještě asi třikráte uhodil do kláves. A potom bylo ticho. A krátce po té padla rána.

Penk! — prásklo v hůře.

Zrada! vykřikl jsem. Ale tu již cpala se mi do úst pěst, i slyším: „Mlčet, mlčet, prozradíme se! Nevím, mluvím-li i jen šeptem, ale zdá se mi, že řvu: „Zrada? Brodziński že viděl, stanuv ve dveřích hodnou chvíli předtím, než zazněla rána zpoza zástěny, jak zápasím s Milenou, jako bych jí zbraňoval utéci k Ivovi? Já? He toť dobré! Řekl jsem vám již, že jsem prostě jen položil svou ruku na její, a to pouze na chvíli. A řeknu vám ještě více. Při třetím zvolání pošeptal jsem jí — Co že jsem jí pošeptal? Ah, tak! Co! Nevinnou věc. Řekl jsem: Jsem šťasten a zdráv. — Nic více. Nevinná věc, uznejte! Ano, a Brodzíński mi později řekl: Tohle ještě přestojí. Pamatujte však, jak snadno lze jej zabiti. —

— —

Moje isolační budka chátrá. Déšť padá hustě jako souvislý proud, nešelestí v listí, nežvachtá v kalužinách, nýbrž valí se nerušeným zvukovým tokem, totožný s hlasem pralesa. Čas od času všechna tato vodní hmota se vyšine od svislé dráhy nárazem vichřice a po té polehne ticho na vše kol. Jen strážné výstřely jeden po druhém,

co bys deset napočetl. Penk — penk; bim, bam. Sloupky se tvoří z řezavých těch zvuků, a na sloupcích spočívá všechna vratká stavba bezvýznamné události. Bezvýznamné? Podlý! —

Bezvýznamné, ano, Ivo, bezvýznamné! Střehl jsem si svoje — a byť mlád, šťasten a zdráv, měl jsem právo účtovati s chorým a nešťastným. Neboť tys to byl, Ivo, jenž odvedl tehdy Milenu od propylejí. A vykonal-li jsem pomstu dosáhnuv štěstí, tož proto jen, že nebylo dříve možno. Ale dnes je jiná, Ivo! Stojíme muž proti muži v rovném zápase. Dnes mám právo skoliti tě, tebe, který mi vcházíš do cesty a který bys tam vešel po letech znovu. Vari, vari! Ustaň stříleti, ustaň mučiti přepočítáváním starých účtů! Nenadouvej nicoty, nekomplikuj tragický dnešek! Jsem tu sám, Ivo, v strašlivé prolákline, bezútěšná je noc a nedozírné ráno; ať plyne čas jako ten déšť padá, nedrť ho ve chvilky, z nichž každá chutná hořčeji než by chutnala celá tiše plynoucí noc, zabírajíc moji bytost ve plynoucí svůj tok! Neskanduj utrpení včerejška a dneška — je toho příliš, je toho příliš — a i ty i já jsme sami na svých místech, odtrženi od sledu let. Nač tedy starý svár? Ustaň, Ivo, přikazuji! —

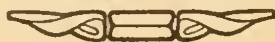
Ale rána za ranou dopadá s pochmurnou pravidelností. — Vichřice. A teď, z neznámé příčiny, počínají třískati strojní pušky, vyjí ručnice, sviští šrapnely a prskají, řev se strhl a hřímá nad deštěm a nad vichrem. A ve spoušti jako memento, že všemu musí býti konec, pravidelné strážné výstřely. Smrt měří čas.

Vytahuji revolver. — Boj a boj a do konce! Nesnesu této zavilé pravidelnosti, kdy všecek se vzpírám ve zmatku a divé úzkosti. — Tam v tu stranu. A třesk!

Kaménky se drolí; větévky praskají jako spěchem; valí se něco žďuchajíc a poskakujíc. Teď dopadlo k mým nohám.

A je ticho. Noc spěje, déšť padá. Jedním, jediným nerušeným proudem valí se čas a odnáší radosti vzpomínek a žaly jejich a přenáší touhu po příštím a přenáší obavu před ním. A já sedím schoulen, voda se se mne řine. Nikdo mi již nepřipomíná kouskováním věčna ničemné pošetilosti ani ničemná blaha ani hoře příliš drobná. Jsem zabedněn pro vše a pro všechny a veliké, neznámé hoře změnilo se ve mně ve významné, plné Nic.

Vrátili jsme se ráno do vlastních řad. Brzy po té v devět hodin počala bitva. Mnoho jich padlo v proláklině pod Kostajnikem, kde jsem dnes v noci po druhé zabil Ivo Rističe, který mi nikdy neublížil.

KAREL ČAPEK:

MEXICKÝ VOJÁK.

(1913.)

Ve středu hlavního města
třídami, parky a rovným průlomem ulic,
když se přižene vítr a náhlé třísknutí oken,
pojednou řinčí sklo a nahoru prach,
po délce běží prudké smýknutí boje
do středu města.
Vojáci! občané!
— což je dnes svátek? Jaké to slavné třídy,
jaká náměstí ve slunci, prázdné široké čtvrti,
domy zavřené jako v neděli, zavřené krámy,
bíle vztyčená průčelí, ó to je krásné město!
A do všech zastřených oken: což není to na ně podívaná,
zda není tento zde mlád a nenese hlavu vzhůru?
Jak dobře mohl bych se vybrat na procházku z města,
pít na ulici, točit se v slunci a s růží v zubech
se míti k tanci, když hudba v neděli hraje, —

— již jde, již běží! v čele všech! kryt zdí či vrženým stínem,
ztrativ čepici v běhu a šklebě se proti slunci,
se všemi v před!
Kamenným „ku předu!" tříd
běží jich tisíce; bez konce jako struha
vlekou se vozy s raněnými, skřípavá kára zpět,
po zemi vlečená krvavá stuha.

Kde jste se vzaly, bledé tváře v oknech všech?
Již je po boji a nikoho venku není.
Zda nebyl mlád
ten, jenž tu zůstal na kameni!
Ach, jak tu leží tváří v palčivém prachu,
jako se najde mrtvý venku po kraji cesty,
každý má pro něj chvíli ticha a pro sebe věčnost strachu;
neznámé tělo tváři do prachu vryto,
aby na jeho rtech a v očích zůstalo něco skryto;
to ponížené napiaté tělo
jako by násilím pouta roztrhnout chtělo.

*

Široká ramena k zemi, jako by rozpětím rukou
zem pod sebou rozevřít chtěl a s hanbou se do ní skrýti,
že v takové chvíli selhal,
rozhodiv ruce na šíř, nehybný jako plášť,
přiražen k tvrdé půdě, jako by naslouchal,
jaké znamení, jaký pochod, jaké volání
nese se z dáli:
kdyby si takto odpočal v leže a vyskočil,
jako v divadle, nejlepší místo našel si
v přední linii boje,
po boku přátel, spěchaje s prvními. —

— zatím co v neděli na venkově
v korunách vítr šumí a pestré praporky vzdouvá,
k lidové slavnosti hraje hudba,
a křídlovka náhle selže prudce bolestným tónem:
co se to stalo, kdo to vykřikl,
takový pláč kdo vnukl hráči, když
do oken tluče prapor slávy?

OTAKAR HOSTINSKÝ:

IMPRESSIONISMUS — PRIMITIVISMUS.

Skizza z r. 1907.*

Hlavní zásada impressionismu je zdravá, úplně správná — ba jediný rozumný základ theorie malířství: podati to, a jen to, co oko postřehne. Arci doba postřehu větší nebo menší vede k tomu, že více nebo méně detailů se postřehne a tudíž i na obraze se podá. Ale to je rozdíl pouze stupňový, nikoliv zásadní. Ostatně beze vší reflexe ani sebe kratší postřeh není možný; vždyť reflexe není vázána současností s vjemem — může také následovati, tak jako rozpomínáme se na tvář člověka, který nás rychle byl minul, až konečně ho poznáme, když už dávno je mimo dohled. I postřeh zdánlivě okamžitý vyvolává reflexi — třeba pomocí obrazu pamatovaného — či mohli bychom vůbec

* O. Hostinský, sleduje živě umělecký ruch u nás, činil si v letech 1905—7 hojné zápisky a aforismy o nových směrech výtvarných, k nám vnikajících. Úvahy své shrnul pak ve skizzu, kterou zde otiskujeme, napsanou ve dnech 1.—4. pros. 1907 a nezapírající improvisovaný svůj vznik, zvláště ve své druhé části. Tím bezprostředněji však podány jsou tu názory Hostinského o otázkách tak časových. Zd. Nejedlý.

poznati, co jsme postřehli, kdyby na př. nebylo appercepce? Ale o to běží, aby reflexi jakoukoli vyvolávalo jen to, co jsme opravdu postřehli — ať okamžitě, ať při dalším nazírání. Neměniti obraz postřehnutého předmětu ničím cizím, žádným doplňkem, žádnou podrobností, která by podstatu postřehu rušiti mohla.

Jsou zde výjimky — ale jen zdánlivé. Na př. barva stromu nebo skaliska bližšího může se náhodou podobati barvě stejného předmětu za ním tou měrou, že v kvalitě barvy samotné není rozdílu, že by tudíž barvy příslušné vedle sebe položené splývaly bez jakékoliv hranice mezi sebou. Ale vidíme-li ty věci ve skutečnosti, differencuje se přece i v postřehu dosti rychlém dojem pomocí akkomodace, ať již jednoho oka nebo očí obou. Jinými slovy: i kdyby kvality barevných dojmů zanechaly nějakou pochybnost, přece oko naše bezděky rozezná bližší předmět od vzdálenějšího, a pokud ho rozezná, bude se i ruka malířova právem snažit, aby — dle diktátu oka — učinila tento rozdíl v postřehu malířově přístupným také postřehu divákovu. Nemusí to býti třeba ani minimální změna tonu barvy, zeleni nebo hnědi, někdy stačí dokonce jiný způsob nanesení barvy, aby oko divákovo bylo náležitě orientováno.

A k postřehu, třeba okamžitému, patří perspektiva lineární právě tak jako barevná čili vzdušná. I v krajině bleskem na kratičký zlomek vteřiny osvětlené vzdálený člověk je menší než blízký a při stromořadí nenáhlé ubývání velikosti předmětů s přibýváním jejich vzdálenosti jeví se nám v plné své mathematické zákonitosti. Že by tedy perspektiva lineární nesnášela se s principem dojmu čili postřehu jakožto vlastním objektem obrazu, žádný rozumný člověk nebude tvrditi. Chyby proti lineární perspektivě zůstanou na věky chybami a nikdo nedovede je obhájit. Nedávno viděl jsem na př. obraz představující Karlův most (asi od Křižovníků) za zimy. Ale postavy lidské na ledě — bylo jich tam veliké množství — byly v křiklavém nepoměru k výšce mostu: buď most musil by býti ještě jednou tak vysoký nebo lidé ještě jednou tak malí. Možná, že kdysi v mlze — a to je i na obraze — činil most na malíře dojem něčeho ohromného, obrovského — a malíř tímto způsobem dojem ten hleděl sděliti diváku (je to jen hypothesa moje, ale je zajímavá, i kdyby snad ve skutečnosti důvod umělcův byl jiný). Ale musilo se to státi pomocí perspektivní chyby? Zdá se mi, že k tomu vedla i jiná cesta, která by nebyla chybou perspektivní, nýbrž spíše pravdou. Dojem

takový — něčeho obrovského — právě za mlhy mohl činiti most velmi snadno — klamem vzdušné perspektivy, ne však lineární. Mlha silhouettu mostu v pozadí vzdaluje od lidských postav v popředí a tím výšku mostu přirozeně zveličuje. Zde mohl umělec nalézti vhodný prostředek, dokázati na obraze to, co postřehl v přírodě, ale to by znamenalo jiné odstupňování mlhy, nežli jsem mohl pozorovati na malbě.

Tím jsem u barevné neboli vzdušné perspektivy. Zásadně je právě tak závazná pro malíře jako lineární, jenže nedá se tak a priori konstruovati, jako tato. Jsouť podmínky barev a osvětlení mnohem komplikovanější a nelze to, co v rámci obrazu vidíme, isolovati od toho, co je mimo rámec ten. Zde trvá zase v plné platnosti ona zásada postřehu: co z perspektivy té postřehnu na barvách krajiny, musím podati i o jejím obraze. Vzdálený les oku jeví se a jeviti musí jako šeděmodrá plocha, z níž prvky zeleně při jisté vzdálenosti již mizejí. Jen tuto modrošedou barvu může malíř postřehnouti — a jen tu smí na obrazu podati, chce-li býti impressionistou. Rozdíl mezi perspektivou lineární a barevnou je jen v tom, že ona může býti docela přesně konstruována, tato však v poslední instanci je odkázána přece jen na zkušenost, ale závazné jsou obě stejně. Všeobecná optická pravidla mohou zjevy barevné perspektivy sice v konkrétním případě vysvětlovati, ale nemohou nám něco diktovati, poněvadž mohou se octnouti v zdánlivém sporu s tím, co vidíme. Ale u lineární perspektivy spor takový vlastně možný není — možný byl by nanejvýš náš omyl.

A přece na moderních obrazech vidím někdy takové hříchy proti perspektivě, té či oné, které nemohou býti než vědomé, úmyslné. A nalezají také dost výkladů obhajovacích. Obraz prý není k tomu, aby divák odhadoval vzdálenost předmětů (Šalda ve své přednášce citoval k tomu Ruskina). Zajisté k tomu není, ale je k tomu — zvláště obraz impressionistický — aby nám podal to, co postřehlo a co jedině postřehnouti mohlo oko malířovo; ale k němu od vzdálenějších předmětů může přece paprsek barevný dostati se jen, když prošel před tím vrstvami vzduchu, par, prachu, které jeho působivost mění. Tedy nikoliv nějaká (dokonce „ne vědecká") správnost, theoretická přesnost je to, jejímž jménem jsme oprávněni požadovati na malíři respektování barevné perspektivy, nýbrž je to prostě pravda umělecká, která je vázána postřehem malířovým — a naším. Vždyť nic jiného to nebylo než bystrý postřeh, impresse, co velké mistry XV. století při-

vedlo k perspektivě, k tomu, co postřehli okem, teprve přistoupila konstrukce mathematická jakožto pomůcka a zdůvodnění perspektivy lineární, ale perspektiva barevná zůstala na dále odkázána na empirii. Arci časem — jako ve všem — i zde nastala (pomocí všelikých optických výkladů) šablona — ale šablona spočívala v tom, že pozorování v konkretních případech správné přenášelo se na obrazy, při nichž nebylo nebo nemohlo býti o žádném postřehu řeči — tedy že nastala nesprávná indukce. Ale toto zneužití empirických pravidel barevné perspektivy šablonou nesvědčí proti perspektivě samotné právě tak, jako proti anatomii nesvědčí užívání — dřevěného panáka.

Je to onen starý postup: z přímého nazírání vzniká sloh, ze slohu pak manýra a šablona — a proti té opět musí se operovati přímým nazíráním. Ale nesmí se nikdy zapomínati na to, co dobře postřehnuto a podáno bylo již v dobách starších, a nesmí se nikdy zapomínati, že také novým a nejnovějším proudům uměleckým bude zápasiti se — šablonou. A kdo nevidí, jak často a všemi směry se moderních hesel zneužívá k šabloně a manýře — ten je slepotou raněný.

*

Snad by leckterý neutěšený zjev, v praxi umělecké jako v theorii a kritice, byl nemožný, kdyby se nebyly opravdu pokrokové snahy namnoze spolčovaly s něčím, co se vlastní jejich povaze příčí a za nějakou snad okamžitou agitační posilu později jinak se odměniti nemůže než službou velmi zlou, rozkladnou.

Jak možno jedním dechem blahořečiti smělým pokrokářům, kteří neváží se starou tradicí a dle své individuality podávají to, co a jak to v přírodě vidí, a vychvalovati zase sterilní napodobitele cizích individualit, cizích dob, kteří zahrazují a zlehčují umělecké prostředky úsilím tolika pokolení získané, místo aby je obohacovali a zdokonalovali! Na př. quattrocentisté (t. j. napodobitelé skutečných quattrocentistů), praeraffaelité berou si za vzor umění, které udatně zápasilo se svými prostředky. Jestliže umění to nedovedlo přirozeně zbarviti tělo, podati je plasticky jako živé maso, ne jako vosk, a jestliže zobrazovalo tvary tělesné ostrými konturami, jako by z plechu byly vyříznuté — byla toho příčina nikoliv v umělecké moudrosti, nýbrž v umělecké neschopnosti, ale umění to zároveň představuje fasi rozvoje, která neukazovala dolů, k chudobě a askesi, nýbrž vzhůru, k bohatství a plnosti malířských prostředků. Každý z těch velkých mistrů quattrocenta něčím přispěl

tomuto vzestupnému směru svého umění, každý byl v tomto smyslu pokrokář, a je to zvrácené pochopování jejich dějinného významu, slouží-li někomu mistři ti za vzor ne tímto úsilím o pokrok, nýbrž tím, co chatrného a chudého zdědili po svých předchůdcích, a co zatím nepodařilo se jim ještě nahraditi něčím lepším, dokonalejším, ač všemožně a poctivě se snažili, aby to dokázali.

Jestliže ti, kdož s nechutí od moderních a nejmodernějších snah uměleckých se odvracejí, tedy konservativci, ať nedím reakcionáři, zraky své upírají na mistry florentinské XV. století a jdou nazpět k nim, jako bychom byli z pravé cesty zbloudili a odtamtud, s pominutím všeho, co leží mezi věkem XV. a XX., musili hledati cesty docela nové — je to jejich věc: jednají snad dokonce logicky a důsledně, třeba s nimi, totiž se zásadním pojímáním otázky té, nikterak nesouhlasím. Ale kdo chce pokrok nad minulost nejbližší, kdo chce něco nového, co by novým poměrům našeho života plně odpovídalo, ba, co by z nich organicky vyplynulo, toto uznává, že nová doba potřebuje opravdu nové umění, a že umění to ze staršího musí právě tak vyrůstati, jako náš život moderní nenáhle vyrostl a vyrůstá dále ze života staršího, slovem: kdo chápe, co je to evoluce v lidské kultuře — ten nemůže hledati spásu v tom, co je nám tak vzdálené, tak cizí...

Jen příklad. Velebí se plainair, odsuzují se temné stíny na starých obrazech, poněvadž nekryjí se s tím, co postřehujeme na přírodě; ale mrtvolné nebo vzorkové stíny Sandra Botticelliho mají nám býti vzorem? Horlí se proti ostré „linii“, která v přírodě neexistuje; ale jsou snad hlavy a postavy lidské ve skutečnosti z plechu vystříhané? O tom, že otrocké napodobení rodícího se teprve, a tudíž ovšem nehotového umění, někdy dokonce libuje si v chybné perspektivě i v podání tvaru obličeje (úst, nosu, očí atd.), ne snad proto, že to malíř jinak nedovede, nýbrž ačkoliv to dovede, protože to nechce udělati, jak by dovedl — o tom ani nemluvím.

Dále: všude hlásá se právo individuality — a každý, kdo chápe úlohu moderního umění, s tím souhlasí. Ale pak zase se uprostřed tohoto hlásání individuálnosti umění vyskytují snahy, směřující na stranu právě opačnou: někdo vezme si třeba středověké nebo byzantinské umění, sám se jeho ztrnulostí a schematičností dobrovolně spoutá, odchýlí se tu i tam nějakým zábleskem, který se do všeho ostatního hodí jako pěst na oko — a také nalezne ohlas a chválu, ba nadšení u těchže velebitelů individuálnosti, pokrokovosti, modernosti umění, které nám hledati sluší.

Nemohu si pomoci, ale mám značnou nedůvěru k tomu nadšení pro opravdu moderní, nové směry, když se s nimi tak dobře snáší onen „primitivismus“, anebo když dokonce, aby zmatek v názorech se dovršil, s ním se stotožňuje!

Vím, co se říká: že občas umění, jako by se rozpomínalo a ze sna probíralo, obrací své zraky do minulosti a odtud čerpá nové síly, také vím, na které historické zjevy se tím naráží. Ale zrovna tato stránka zdá se mi býti nejlepším dokladem zmatku a nepromyšlenosti, které zde panují. Analogie je nešťastná. Takové recidivy a atavismy, takové záchvaty primitivismu daly by se vysvětliti, třeba ne ospravedlniti, v době, kdy umění si neví rady, kdy rozbíhá se všemi směry, aniž by mohlo poukázati k něčemu, co by bylo opravdu nové, co by bylo skutečným pokrokem. Ale dnes? Má na rozhraní XIX. a XX. století umění skutečně takovou beznadějnou situaci? Vím, velké, mohutné, v sobě hotové umění, které by jí bylo důstojné, doba naše ještě nemá. Ale tím pravím jen: ještě ho nemá; však umění to se již rodí — jako ostatně i naše doba se svými sociálními a politickými, kulturními a hospodářskými poměry a úkoly sama ještě není hotová, sama se teprve rodí. Ale jsou zde aspoň utěšené náběhy, slibné pokusy, plodné zárodky takového umění na všech stranách. A kdo utíká se dnes ještě do quattrocenta nebo dokonce do středověku, ten musí mi odpustiti, když mu řeknu do očí, že nemá pravého porozumění, pravého smyslu pro ten svěží život umělecký, který se právě probouzí, a také dosti harmonicky se přimyká ke všem ostatním našim kulturním snahám.

Nedovedeme-li v tom, co zde již jest, rozpoznati ony zárodky budoucího umění, třeba byly sebe skromnější, a vycítiti směr, jímž se umění to samo chce dále ubírati, pak sotva se nám podaří, stvořiti něco naprosto nového a vykázati umění směr dosud netušený. Arci umělci sami nejen v theorii, ale i v praxi své namnoze splítají modernism a primitivism — ale kritika měla by odlišovati lépe. Ostatně umělcům bojujícím proti starým tradicím možno leccos odpustiti — hledají pomoc a spojence, kde se jim namanou, a mnoho si nevybírají — přijde však, dříve nebo později, doba, kdy tato nezdravá alliance vezme za své.

Omlouvá-li se tato alliance, jak řečeno, odkazem k některým znamenitým zjevům historickým, nečiní se to právem. Předně jen tam mohlo — jakékoliv — navazování na minulost míti blahodárný vliv na umění, jestliže navazovalo se na nějaký skutečný

vrchol, vývojem plně dosažený, ne na pouhé počátky jeho. Už starý věk měl svůj „primitivismus“, t. j. archaistické umění v době římské — čím je nám toto umění?! Renaissance obrátila se k vrcholům antiky, zejména římské architektury. Před tím ovšem Nicolo Pisano a jiní všimli si sice starověkého umění, ale zase jen pozdních, k tomu podřízených zjevů, které právě měli po ruce — a výsledek byl nepatrný. Pokrok, jejž spatřujeme na škole pisanské, je vlastně přece jenom nenáhlý, vlastní pokrok středověkého umění samotného (jako ve Francii), není to renaissance. A právě renaissance italská nejlépe nás poučuje o tom, čím umění prospěti může jakákoliv retrospektiva, nejen ta, která nalézá skutečné, vyspělé vzory umělecké (jako ruch renaissanční), nýbrž i ta, která se ohlíží po nižších stupních vývoje („primitivismus“).

Skutečné napodobení minulosti nikdy nevede k cíli — je to kulturně-historická nepravda, jak pěkně vyložil Semper. Ale učiti se můžeme z dobrého umění starého, tím více ovšem, čím je dokonalejší, vyspělejší. Brunellesco, Donatello, Ghiberti — chceme-li, také Masaccio — nebyli napodobiteli starých, ale učili se z nich, jako se můžeme učiti z přírody, a nad to právě antika ukazovala jim tuto cestu k přírodě, alespoň v obrazném umění. A když také brzo na to více ještě se těšilo z antiky, přece zůstávalo umění svérázné, dobové, samorostlé, individuální. Teprve během XVI. století, ale ještě více v XVII., začal rušiti akademismus antikisující, a nová vlna takového „klassicismu“ na konci XVIII. a na začátku XIX. století dokonce zcela přirozenou reakcí vedla k oposičnímu hnutí proti antice a jejímu vlivu. Chceme-li dnes ještě těžiti z antiky — a to můžeme, ba musíme —, nezbývá nám nic jiného než překládati i mluvu výtvarného umění do mluvy moderní, jako básnická díla starověká, chceme-li, aby se staly živou součástkou dnešní kultury, překládati musíme do moderních jazyků. To, co činili Brunellesco a Donatello, musíme činiti i my s tímto věčným zdrojem osvěžení a povznesení.

Tímto „překládáním“ nemyslím, že bychom celý myšlenkový obsah antiky měli prostě přejímat a přijímat a vyjadřovati ho svými prostředky — jen to si z toho vybíráme, co je čistě lidské, nad dobové a národní meze a hranice povznesené. Tuto čistou lidskost vyjádřili Řekové po řecku — my ji vyjadřujeme moderně, a dle své národnosti zase různě. Kdo nedovede na antice — na umění jako na jeho theorii — rozeznati to, co je věčně platné jádro a co je přívěsek vynucený dobou a národní povahou a kulturou, ten ovšem ani nedovede nikdy s prospěchem těžiti z antiky.

A jestliže sluší doporučovati největší opatrnost vůči vrcholům antiky, tím více dlužno varovati před napodobením umění nižších stupňů vývojových. A tu právě vězí nejhorší nedorozumění primitivismu našich dnů na všech stranách. Právě nedostatky, nedokonalosti, neumělosti a neobratnosti, kterých umění primitivní — pokud jich poznalo — ovšem samo nejvíce želelo a litovalo, a k jejichž odstranění a překonání samo nejhorlivěji pracovalo — právě to všechno láká k napodobení: chatrná perspektiva a anatomie, v kresbě, nemotornost písmen a hrubost dřevorytu, drsná křiklavost barev, technická nevyspělost všeho druhu. A to přece jsou věci, jimž na vzdor nás umění primitivní někdy poutá — ale nepoutá nás pro tyto věci! Zase kdo myslí, že v těchto nedostatcích spočívá kouzlo kterékoliv staré epochy umělecké, ten zapomíná, že by nás epocha ta nezajímala ani historicky ani estheticky, kdybychom z ní nevyčtli touhu a snahu po jejich překonání. Nebo vlastně: všeho nedosáhli, ale to, čeho už opravdu — u porovnání se stadii ještě staršími — dosáhli, poutá nás přes to, že leccos ještě spatřujeme, co se jim nepodařilo, tenkráte podařiti nemohlo. Tedy ještě jednou: jako ve vývoji dítěte, tak i ve vývoji umění nižší stadia mají obdivuhodné kouzlo ne v tom bodu nízkém, na němž stojí, nýbrž ve směru stoupajícím, ukazujícím nahoru a vpřed, vidíme v nich kus vývoje k dokonalosti. Ale v primitivismu, jenž pohrdá i tím, čeho již dávno je dosaženo, a tudíž zapírá kulturní jmění naší doby, spatřujeme směr sestupný, ne nahoru a vpřed, nýbrž dolů a vzad!

Nenamítej nikdo, opřen o jakékoliv příklady a analogie, že často je umění nuceno odstaviti ty a ony prostředky, zjednodušiti se atd. Ano — ale odstaviti nějaké prostředky, formy v konkretním případě, neznamená zahoditi je nadobro — a především neznamená prohřešovati se vědomě a úmyslně proti těm zájmům uměleckým, jimž ony prostředky a formy lépe svědčí, než chudoba, která byla před nimi. Je mi vždycky naprosto nepochopitelno, jak může umělec ve své kritice tak hrubě pochybiti, že na př. se domnívá, jako by ona jemná, poetická, harmonická prostota, která nás vábí k výtvorům první renaissance (arci spoluzpůsobená také historickým nazíráním na pokrok umění, jehož stadia i předchozí i následující dobře známe), byla podmíněna snad ostrou, tvrdou modelací, nesprávností perspektivní, pletí voskovou aneb jakoukoliv naivností, jež spatřujeme na obrazech v polovici XV. století. Je to napodobení velmi mechanické, doufá-li se dospěti k cíli opakováním těchto nedostatků, třeba je ukazují mistři jeho Lorenzo di Credi nebo Sandro Boticelli.

*

Všechny ty mety, třeba sebe vyšší, ke kterým chce se ubírati moderní umění, jsou dosažitelny bez takových nedostatků, ba lépe dosažitelny pomocí všeho toho, co nám získaly doby minulé — jen volnost užívati toho neb neužívati musí si zachovat umění našich dnů — to úplně stačí.

+

Celý Smetanův boj byl: boj modernismu, jenž v hudbě byl zastoupen tehdy Berliozem, Wagnerem a Lisztem, proti primitivismu. Tento primitivism byl u nás zejména odpůrcem modernismu, poněvadž sami neměli jsme staršího, klassického umění českého, zejména v opeře. Ale jíti zpět k lidové písni nebo dokonce ke kolomejce — to bylo ideálem Pivodovi a Konopáskovi... A pohlížíme-li nazpět, na zápasy Smetanovy, a na ovoce, které nám přinesly, nemůžeme přece křísiti primitivismus jeho odpůrců! Nunquam retrorsum!

PETR KŘIČKA:

PODZIMNÍ MOTIV.

Myslím na podzimní, sychravý den,
jak bývají u nás v horách.
Čteš v pracovně. Lhostejným cinkotem
déšť klepe na spuštěných storách.

Psa zavoláš. Trochu se rozptýlit,
trochu se potoulat s druhem.
V poli je smutno, pusto a klid.
Les rychtářův obejdeš kruhem.

s kopce se rozhledneš do čtyř stran,
na mlhu nad řekou dole,
na setlelé listy, hejno vran,
jež na mokré snáší se pole.

A podvečer přijde. Pojednou
slunce vysvitlo mrakem.
Tak ticho je. Večerní krajinou
zdiveným bloudíš zrakem.

zříš, oddaně k nebi mlčící kraj
zrosenou dívá se tváří,
zříš, zalilo zbožně stojící háj
vroucnou, laskavou září.

Krůpěje dešťové na listech
jak tiché lesknou se slzy,
neb tuší křovina, lístek i mech,
že zajde, že odejde brzy,

že nadchází noc, že nebude hřát
již milé. I srdce tvé ví to.
A vše máš náhle tak hluboce rád,
a všeho je líto, tak líto,

té lásky, že přišla, žel, pozdě tak,
že trpce tak bylo žíti.
A naposled děkuje zvlhlý zrak...
Je nutno jíti...

BOHUMIL POLAN:

V PROSINCI.

Mha jak by se kouřila z ran,
jež zjizvily boží svět celý,
a posupným hemžením vran
se v poledne planiny stměly.

Zem' duní a v pochodu spád
kdys veselá křídlovka sténá,
a z kamenů slyšet je štkát
vše božstva tam vypovězená. —

Ó Marie, ještě-li jsou
pod nebesy břízky těch strání,
kde hlavu jsi chovala mou
v svém klíně za sešeřívání?

Zda neumřel lesní náš bůh
i s jedlí a borovic divy,
a nebyl snem polních cest duch,
jenž rosou a světlem se živí?

Snad červnových kouzel to klam,
že plodná prsť dobrotou zeje?
A byl jsem to v rukou tvých sám,
já spoluhráč tmavého děje? —

Zem' duní a vlajky se dmou,
zvuk železa krokem krok měří,
a boží den promrzlou mhou
jak pod víkem rakev se šeří.

Kdys veselý křídlovky tón
dnes nemá co lidského říci,
a z bubnu zní pohřební zvon
za božské sny skonávající.

ANTAL STAŠEK:

ČESKÁ ÚŘEDNICKÁ KOLONIE V HALIČI.

(Z krakovských vzpomínek.)

Když mně bylo šestnáct let, odjel jsem uprostřed srpna 1859 do Krakova, ukončiti tam gymnasijní studia. Byl to těžký boj, než jsem toho docílil. Otec nebyl sice proti mému stěhování, ale povážlivě kroutil hlavou, stále se tázaje, proč opouštím domov a proč utíkám z gymnasia jičínského, odkud jsem přinášel obstojná školní vysvědčení. Mé odpovědi na jeho inkvisitorské otázky zdály se mu velmi nedostatečny, a vším právem. Nemohl jsem se mu přece přiznat, že utíkám z otročiny, jakou pro mne byla tehdejších středních škol v Čechách duševní svěrací kazajka, kterou nazývali kázní a pořádkem. Byl by si pomyslil: „aha, nevoní mu poslušnost," a nebyl by svolil. Předstíral jsem proto jiné důvody a jmenovitě ten, že máme v Krakově jeho bratra, mého strýce Zemana, jenž tam byl úředníkem tak zv. „státní účtárny"; u něho že mně bude lépe. Proto svolil.

Hůře bylo s jinými. Matka plakala; dědeček Šol (její otec) huboval, bruče cosi o mém „tureckém srdci", jež tak lehce opouští

rodiče; obě babičky se modlily, aby mne svatý duch lépe osvítil. Krakov byl jejím představám vzdálenější, než našemu pokolení nějaký divochy obývaný ostrov daleké Polynesie.

Usmívám se při vzpomínce na rodinný neklid, jenž z toho důvodu několik dní trval. Co je dnes hračkou a nestojí za řeč, bylo tenkrát důležitým odhodláním. Tehdejší naši venkovští lidé dlouho se rozmýšleli; žili pomalu, za to tím déle. Jediný dědeček s otcovy strany, starý rychtář a starý „forman", muž světa zkušený, nejen že nebránil, ale povzbuzoval: „Hochu, máš pravdu . . . jeď!"

Jel jsem, a jel jsem tak, jako za oněch dob každý řemeslnický učeň chodíval „na vandr" : s uzlíčkem buchet na cestu. Za krásného srpnového rána doprovázeli mne oba rodičové ze Stanova, mé rodné podkrkonošské dědiny, k nejbližšímu nádraží do Semil, kde jsem měl sednout na železnici. Celou cestu jsem slyšel samé kázání, samé napomínání. Matička měla na mysli více tělesné mé potřeby a vykládala, jak si mám všechno zařídit a uspořádat; otec obracel se více k duševní stránce a vnukal mně hojnost mravných naučení. Neposlouchal jsem ani toho ani onoho; všechny jejich řeči ztrácely se nepovšimnuty, topíce se ve spoustě mé obraznosti, jež předbíhala událostem a představovala si, jak asi ten „daleký svět" ve zkušenosti vypadá. Celým dosavadním světem byl mně po stránce zeměpisné kus prostory mezi Stanovem a Jičínem; po stránce duševní tíseň napiaté školské kázně s troškem vědomostí nahltaných z učebnic a touha, vyváznout z tísně té do širokých dálav, jak mně je jednak kreslila četba děl slovesných a jednak jak jsem si je maloval sám. Byl jsem tak nezkušený, že jsem do té doby ani po železnici nejel. Železných drah bylo tenkráte málo, a jet po nich bylo pro venkovského člověka oněch dob skoro událostí.

Doprovázen matčinými slzami a otcovským posledním napomínáním, uháněl jsem k Pardubicům. Přijel jsem tam kolem druhé hodiny s poledne. Nejbližší spojení směrem k Olomouci bylo teprve o desáté večer. Myšlenky letěly netrpělivě napřed; já pak musil na místě čekat a brousit po nádraží s místa na místo s uzlíčkem buchet v ruce. Tenkrát mně nebylo ještě lhostejno, co si o mně lidé myslí. Byl v tom trošek oné často osudné bázně před cizími myšlenkami, jež natropila ve světě tolik zla a naplodila tolik protivných „snobů". Zdálo se mně, že si mne nádražní zřízenci prohlížejí a domnívají se, že jedu jako řemeslnický učeň „na vandr". Vinu toho přičítal jsem uzlíčku s buchtami. Tížily mne, a proto jsem se jich hleděl zbavit. Jíst se mně při mém duševním rozpoložení nechtělo.

Pardubice nebyly tak rozsáhlé a výstavné jako dnes. Vyšel jsem z nádraží na prázdný prostor směrem k Labi a po cestě jsem krmil nepříjemnou přítěží vrabce a jinou ptačí havěť. Sletěla se jich hejna; ba i vrány závistivě z daleka krákoraly. Ale buchet bylo tolik, že by bylo trvalo plné hodiny, než bych jimi byl vyčastoval různé vrabčáky, konipásky a pěnkavky. Na štěstí jsem zahlédl jakousi starou ženštinu a ta s radostí vzala zavděk zbytkem mých zásob.

Tak jsem se dle svého domnění zbavil cizích myšlenek o „vandru" a uháněl večer dále k Olomouci. Bylo mně volno; bylo mně jako ptáčku, jejž vypustili z klece; ucítil jsem jiné ovzduší, ovzduší svobody.

Na druhý den jsem se octl v domácnosti strýce Zemana.

A přece byli mezi nimi lidé dobří, hodní, kteří, jdouce do ciziny za chlebem, nesli těžce svůj osud. Byl tehdy v českém národě značný nadbytek mládeže, jež ukončivši střední školy, měla jen tu volbu, stát se buď knězem nebo úředníkem. Nebylo českého průmyslu, českého obchodu, českého peněžnictví, české žurnalistiky, české samosprávy, ba ani obsáhlejšího českého písemnictví, v nichž by se byla mohla jinak uplatnit. A proto, že byly v království i markrabství semináře a úřady přeplněny, stěhovali se naši příslušníci dávno před rokem 1848 nejprve do Haliče a po roku 1850 také do Uher,

Takové bylo prostředí, na něž jsem dříve, než byly navázány styky s polskou mládeží, hned v prvních dnech narazil. Byl jsem hodně zklamán. Očekával jsem široké obzory i rozhledy, a spatřil jsem v strýcově domácnosti byrokraty, vypravující si o svých soudruzích, kam který byl přeložen, kdo kde jakou má hodnostní třídu, jak kdo postupuje, a hovořící skoro výhradně o tom, co mělo vztah k jejich úřadu: všechno bylo jako to, co jsem v Čechách částečně již poznal a od čeho jsem utíkal.

Ale brzy jsem byl mileji dotčen, když mně strýc, snad ani nechtě, dal nahlédnouti do svého nitra. Měl dvě duše: jednu polozakrytou, utajovanou, která mluvila pouze v soukromí, bála se ve-

řejnosti a chodila po špičkách, aby jí nebylo tuze slyšet; druhou odkrytou, vypočtenou pro úřad a pro styky v hostinci a v kavárně.

Tuto rozdvojenost jsem brzy vystihl.

Polozakryté nitro bylo milé, teplé, měkké, plné lásky k vlasti, k rodné dědině, k rodnému jazyku, plné touhy po něčem vyšším a lepším.

Dojemná byla zvláště jeho příchylnost k našemu Stanovu, kde se narodil. Věděl o každém kousku polí, o každém javoru na mezi, o každé o samotě stojící bříze, o každém domečku; vzpomínal na všechny občany, které znával.

„Co dělá švec Štěpánků? Je ještě živ starý voják Babců? Co učitel Knop? Bije Petr Štěpánů dosud svou ženu, jak ji prával za mladých dob? Stojí u Bachů ještě před okny hruška „zimlatka"?

Takových a podobných otázek nebylo konce, a na všechny jsem musil dát zevrubnou odpověď. Když jsem psal román „Na Rozhraní", byl mně v tom směru vzorem pro postavu Ondřeje Klučáka.

Byl pravým horským člověkem. Horská půda má přitažlivou moc. Každý z nás tam zrozených nechává na srázných úbočích a v hlubokých roklích rodného kraje kus své duše; tam tíhne valná část myšlenek; tam dějstvují naše sny; tam nás nese po celý život naše touha, byť bychom byli vzdáleni na sta a na sta mil.

I jeho vlastenectví mělo tam svůj základ. Jeho otec, můj dědeček, byl z tvrdého českého kořene, silák duší i tělem, a již v letech třicátých, ba dvacátých předešlého století pilný čtenář českých knih. Zvláště byl milovníkem českých, v pruském Slezsku tištěných náboženských spisků, držených v evangelickém duchu, mezi nimi i takových, jež rozšiřovaly zásady německého náboženského reformátora Jana Rongeho. Jsouce naskrze protiřímské a vůbec protikatolické, byly v Rakousku zakázány, tajně do Čech pašovány a mezi horským lidem šířeny, jenž za oněch dob o náboženských otázkách rád přemítal. Aby byly chráněny před slídivými zraky kněžstva, jež na ně stříhlo, byly spoluvázány do vazeb nezávadných knih, na příklad do knihy kanovníka Pešiny z r. 1836 o korunování Ferdinanda I. za krále českého. Jeden ze spisků těch se v rodině dosud zachoval a obsahuje mimo jiné i zajímavou píseň o Jezuitech, jež prý vznikla mezi samým římsko-katolickým lidem a zpívala se dle prostonárodní písně „jsou jsou na potoce račata". I zakázané podobizny M. Jana Husa a Jana Amosa Komenského byly podloudně šířeny. Se zvláštním zápalem čítány zvláště letáky předbřeznového známého politického agitátora Emanuela Arnolda, jejž poznali naši horáci osobně, když býval nájemcem panského dvora

v Jeseném blíže Stanova. Měli ho v milé paměti, protože jim již v letech třicátých správně prorokoval, že robota pomine, a s nadšením přijímali i rozšiřovali jeho bez censury vydávané spisky, jež jim tajně posílal z Prahy po dědečkovi, když k němu jezdíval do hlavního města pro sůl, s kterou vedl na oko obchod.

Strýc, jenž skončil tehdejší tak zvanou filosofii (nynější sedmou a osmou gymnasijní třídu) v Litomyšli, proklubovával po celou dobu studentských let národní vědomí v rodné dědince a šířil v ní dávno před rokem čtyřicátým osmým vědomosti, které i se stanoviska církevního i státního byly přísně zakazovány. On dal počátek tomu, že Stanov mezi ostatními podkrkonošskými obcemi byl na tehdejší dobu nejpokročilejší, nejvíce uvědomělý, nejvzdorovitější, a že dlouho, až do polovice let sedmdesátých, stál s veškerým svým občanstvem jako jednolitý, nerozborný celek, jako pevná žulová zeď, pokud nenastal s novými poměry rozklad. Obdobně jako v celém národě přišli jiní lidé, počaly se šířit jiné deje. Ideje se množily, vědomosti rostly; ale charaktery klesaly síla slábla.

Poměr otce, mého dědečka, k synovi v pozdějších letech ochladl. Vycítil jsem, že od něho očekával veliké věci. Ale strýc byl zklamáním tím vinen jen částečně. Byl to tlak okolností, jež mu vnutily podřadnou dráhu úřednickou. Měl matku, mou babičku, jež stejně, jako sta a sta jiných tehdejších matiček, měla jediné zbožné přání, aby se její synáček stal knězem. Přání to bylo tak horoucí a spolu tak plačtivé i naléhavé, že mu strýc podlehl. Zdědil vůbec po matce mnoho měkkosti i zbožnosti, a bylo dojemné, s jakou láskou na ni vzpomínal i v letech pozdějších, když svazky s otcem byly skoro nadobro přetrhány.

„Chodí pořád ještě s růžencem? Má ještě v domě u dveří kropenku se svěcenou vodou?"

Tak se mne tázal, a musil jsem přiznat, že dědeček, jenž, čím byl starší, tím více měl takové věci v nelásce, je dávno odstranil, a že babička modlívá se růženec jen potají.

Učinil tedy matce po vůli a vstoupil proti otcově přání do biskupského semináře, a to v Brně na Moravě, ježto v Čechách všechny semináře byly přeplněny. Ale krok ten byl nešťastný. Nevydržel. Proč, toho jsem se nikdy nedověděl. Myslím, že v tom byla obyčejná historie: nějaká mladistvá láska, jež ho z theologie vyhnala. Netrvalo dlouho, a nedav otci ani vědět, odcestoval z Brna do Lvova, kde počal studovati práva. Nedokončil ani těch a nastoupil na počátku let čtyřicátých na dráhu úřednickou. Babička proto ještě

v mých dětských letech hořce plakávala, a to i v době, když syn měl již v úřadě zabezpečené postavení. Myslívala si, že má „zkaženého studenta“. Tak tenkráte u našich horských stařenek nazýván každý, kdo dokončiv tak zvanou filosofii, nestal se knězem a volil jinou životní dráhu.

Nynější pokolení nemá ponětí, co v oněch dobách znamenal katolický kněz. Tak na příklad v každé dědině, kde nebylo kostela, musil vyzvánět a občanstvu hlásat obecní zvonek, když některý páter z jakéhokoliv důvodu do vsi přicházel nebo z ní odcházel. Staruchy říkaly o knězích, že jim v chrámech i mimo chrám „dělají slávu“; a naší babičce bylo té slávy líto.

Ve Lvově se strýc spřátelil s vynikajícími rodáky, totiž se Zapem, jenž mu byl tehdy soudruhem v úřadě, a s Drem Hanušem, profesorem filosofie na tamější universitě a pozdějším ředitelem pražské universitní knihovny. Když Havlíček, odjížděje do Moskvy, zdržel se nějakou dobu ve Lvově, seznámil se s ním.

Národnostní vědomí bylo u něho vždy silné, touha po vlasti hluboká a stálá. A přece přijížděl do Čech jen velmi zřídka. Strkalť jím z místa na místo: tu ze Lvova do Černovic, tu do Krakova, tu zas nazpět do týchž měst. Musil málem každého čtvrtého roku měnit místo svého úředního působení, takže mu na jiné cesty nezbývalo ani času ani peněz. Takový byl v Haliči tenkrát vládní systém.

Při jedné ze svých řídkých návštěv v Čechách zajel si do Kutné Hory k Havlíčkovi, svému dávnému známému. To, jakož i okolnost, že v bouřlivém roku 1848 nezachoval se, jak se u státního zřízence předpokládalo, podlomilo mu na dlouho postup v úřadě. Teprve za ministra Belcrediho, s nímž prý se seznámil za studentských dob v Litomyšli, byly jeho věci trochu napraveny. Zbylo mu z toho strach z tajné policie. Proto mne hned při mém příchodě před ní varoval. Ale řeči o tom měly na mne týž účinek, jaký mívají důtklivá napomínání zkušených starších lidí, plýtvaná na nezkušené mladíky právě tak hojně a přebytečně jako marně a zbytečně.

Ve své touze po domovu a vzpomínání na něj byl prototypem všech svých soudruhů. Bylať česká úřednická kolonie většinou „vlastenecká“ ve smyslu, jak se tenkrát vlastenectví rozumělo, Vlastenčili i policejní úředníci, a mezi nimi i z Havlíčkovy jízdy do Brixenu známý Dedera, jenž pobýval nějaký čas v Krakově. S jakousi okázalostí vypravoval rád o jízdě té mezi svými krajany.

Jakmile se sešli, a scházeli se v menších rodinných kroužcích častěji, býval vzdálený domov vždy předmětem jich roztoužených

o něm hovorů. Mně se divili, že já, nejsa poměry nucen, opustil rodný kraj z pouhé jim nepochopitelné zvědavosti, a že jsem si zajel do země, kterou nemilovali a kde cítili se po celý život cizinci. S polským obyvatelstvem nesrostli nikdy k přátelství a tím méně k jednotě, a to ani ti, kdo oženili se s Polkami. Nechuť byla vzájemná. Poláci jim říkali „Švábi". Čech byl jim představitelem vládní moci státu, jenž v nich tehdy budil zcela jiné city než za našich dob. Proto pokládali Čecha za svého nenáviděného nepřítele a kromě toho byl jim i nenáviděným konkurentem, jenž přišed za chlebem, odnímal jejich mládeži i místa i možnost rychlejšího postupu v úřadech.

Také zvláštní místní poměry přičiňovaly se k nechuti té. Krakov od dob Vídeňského kongresu až do roku 1846, kdy se stal součástkou Rakouska, byl svobodným volným městem. Na to se dlouho nezapomnělo.

Nad to se stal Čech částečně i směšnou figurou. Málokterý z nich naučil se dokonale správnému polskému jazyku. Vadilo jim v tom jednak užívání němčiny v úřadech, jednak pohodlný zvyk českého člověka, který mysle, že naučit se jinému slovanskému jazyku je poloviční hračkou, nevěnuje mu ani píle, ani neobrací pozornosti k značným jich obou rozdílům.

Já sám jsem si polský jazyk rychle osvojil. Dřív než počalo školní vyučování, navštěvoval jsem slavnou krakovskou tržnici, zvanou „sukienici", naslouchaje hovoru lidu; běhal jsem po kostelích, kde se tenkrát kázávalo i ve všední dny; plížil jsem se po ulici za lidmi, natahuje uši, abych slyšel mluvit po polsku; a pokud studentská mělká kapsa stačila, chodil jsem i do divadla.

Brzy po svém příjezdu jsem postřehl, že Poláci volají na Čechy posměšnými slovy „sim, sim, sim". Nechápal jsem, proč. Později se mně věc vysvětlila takto. Polské ucho slyší u Čecha, když mluví, a zvláště když mluví o sobě, přečasto se opakující „jsem". Polákům to připadá jako „sim". Neznajíce významu a nevědouce, že pomocným slovesem tím tvoříme minulý čas, učinili z toho za mého tam pobytu, přezdívku, jež se opakovala častěji i na jevišti v divadle. Kdykoliv v nějaké veselohře nebo frašce vystupoval

Čech, vždy pestřil svou řeč samými posměšně se opakujícími „sim, sim, sim". I mne spolužáci vítali s počátku milými těmi slovíčky, dokud jsem si s přispěním několika rychle získaných kamarádu nevynutil „klid zbraní". Neobešlo se to bez pěstí; a měl jsem tenkrát mladé pěstě po starém dědečku Zemanovi.

Nemohu při tom mimochodem zamlčeti, že nechuť k Čechům byla nejen u Poláků, ale i jinde obecná. Tak u Maďarů, kde Jókai dal jí výraz v jednom ze svých románů, v němž český člověk představuje méněcennou povahu, stoje hluboko pod Němcem. A co nejvíce zaráží, i u Rusů. Ukazuje k tomu, s jakou nepřízní byla na počátku let sedmdesátých přijata v Petrohradě při svem prvním provozování Smetanova nyní v celém světě slavená „Prodaná nevěsta". Tehdejší kritik „Petrohradských Vědomostí" (tuším, že se jmenoval Kvij) napsal, že geniální náš skladatel nezasluhuje jména „Smetana", nýbrž „prostokvaša", totiž kyselé mléko (kyška). Naše malířské umění bylo ještě i v době jubilejní výstavy r. 1891 ruským kritikům „čínské". Boborikin napsal celý román na potupu českých učitelů a vychovatelů na Rusi. Podobných příkladů dalo by se uvést více. Neznali nás, jako my neznali jich.

\+

Tenkrát působil na Zvěřinci v nejbližší blízkosti Krakova náš předbřeznový básník Boleslav Jablonský (Eugen Tupý) jako farář — Poláci říkají proboszcz . . . Vzpomínal jsem o něm podrobněji r. 1901 v Zlaté Praze. Byl poněkud střediskem českých inteligentních lidí. Sedával s nimi někdy v pivnicích a zvával je k sobě o vánocích a velkonocích k bohatým hostinám. Se strýcem býval jsem u něho i já a divil jsem se, jací lidé různých postavení a nejrůznějších povah nacházeli u něho útulek: úředníci, vojenští lékaři, železniční inženýři, profesoři a jiní. Zaráželo mne dosti nepříjemně, že mezi nimi bývali i členové policejního ředitelství. Jedinou páskou, jež ten různorodý chaos pojila, byl jejich český původ, jejich mlhavé vlastenectví, ale ještě více milá, veselá, družná osobnost našeho básníka, jenž jako pravý „životní umělec" měl kolem sebe rád veselo a rušno. Miloval každý duševní i tělesný požitek, a vtipní anekdotáři, byť byli i zřízenci státní policie, měli se u něho velmi dobře. Z nich se pamatuju jmenovitě na jakéhosi Veselského, jenž mu býval po delší dobu jako „dvorním šaškem" a nohshledem.

U Jablonského nebylo o vtip nikdy nouze. A když neměl svůj vlastní, vypravoval cizí nebo se smával nějaké veselé události z vlastního života. Z kratochvilných historií utkvěla mně v paměti

jeho vzpomínka, jaký původ měla píseň „mají Němci parlament". Havlíček byl u něho r. 1848 na Zvěřinci hostem. Když se jednou vrátil z místa, kam i největší páni chodí pěšky, sedl si a napsal politický popěvek ten na nápěv písničky „chytili jsme lososa".

I „ksiądz proboszc", stejně jako ostatní krajané, horovával o vlasti a toužil po ní i v různých verších. Ale touha ta byla více v jeho mozku než v jeho srdci a v jeho krvi. Pokud já vím, nehnul ani prstem, aby se dostal zpět do rodného kraje, ač, jak myslím, nebývalo by mu to při oslavovaném tehdy jeho jméně nesnadno. Vedlo se mu v „cizině" velmi dobře. I tamější tenčinské pivo mu lépe chutnalo než pivo v Praze, kam si někdy zajížděl. Tak alespoň tvrdíval, když býval u strýce; a přicházíval do jeho domácnosti na družný rozhovor dosti často. Nevěřím proto, že jeho veršovaný stesk šel mu tak hluboko ze srdce, jako jeho ostatním rodákům.

Tenkráte se pěstovalo mezi našimi lidmi i v cizině mnoho zpěvu. Seznámil jsem se tam s takovými lidovými i jinými písněmi, kterých jsem doma v Čechách nikdy před tím ani potom neslýchal. Lidé ti vkládali do zpěvu kousky poesie, jež jim zbyla na dně prosaického jejich života. I můj strýc byl toho milovníkem a znal množství nejen našich, ale i polských a zvláště maloruských písniček. Měl krásný barytonový hlas a byl doma samý zpěv. Nejraději zpíval svým dětem. Kdo ho znal jen z ulice nebo z úřadu jako upiatého byrokrata, nebyl by tušil, co něhy a co citu bylo v druhé jeho, před zevnějškem poloskrývané duši. Láska ke zpěvu zůstala mu až do pozdního stáří.

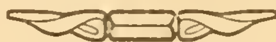
Život nás rozloučil. Ale když jsem se s ním jako s jedenasedmdesátým starcem po dlouhé a dlouhé době ve Lvově roku 1889 naposled v životě setkal, zazpíval mně ještě svou zamilovanou „když jsem k vám chodíval přes ty lesy". Oči se mu při tom zarosily a do rukou mně vtiskl několik lístků svých psaných veršů, v nichž tesknil po dobách mládí, vzpomínaje v kostrbatých rýmech tklivým způsobem své dávno zemřelé matičky, jejího růžence a její kropenky na svěcenou vodu.

Jeden z nejzajímavějších jeho úředních soudruhů byl Pichler, znatel několika evropských jazyků, jmenovitě angličtiny, a první překladatel „Gulliverových cest" do češtiny. Nejvíc ho zajímalo vše, co kde sebral a četl o jejich geniálním spisovateli Swiftovi. Věděl o něm všechny pravdy i anekdoty: jak si tropil smích z ministrů, jak hrdě si vedl pyšným aristokratům i aristokratkám, jakým byl slavným pijákem a jak skončil šílenstvím.

Byl mezi Čechy i co do vědomostí i co do širokého rozhledu nejinteligentnější. V tom vynikal nad samého Jablonského. Ale neměli ho snad právě proto rádi. Pomlouvali ho, že umí sice mnoho jazyků, ale ve svém povolání že je „špatným úředníkem". Snad jim ani proto nebyl valně vhod, že se, maje Polku za ženu, příliš přátelil s Poláky. Co do postavy byl maličký, kulhal na jednu nohu a byl otcem dcerušky Michaely, jež se mně tenkráte zdála být první krasavicí celého Krakova.

Mám za to, že hodná část potomků tehdejších českých úředníků se již v prvním pokolení popolštila a zůstala v Haliči. Majíť Poláci, stejně jako Maďaři, mocnou sílu assimilační. Vzpomínám na svého sotva šestiletého bratránka, jenž hned po mém příjezdu šeptal mně do ucha jako tajemství: „Tata Szwab". A malý Stanislávek byl v tom prototypem svých vrstevníčků; ti pokládali již v útlém věku své otce za Šváby. Synové, vyrostší mezi polskými dětmi ve školách, byť v onom čase i německých, cítili jinak, myslili jinak. Myšlenky i city jsou nakažlivé, jmenovitě u mládeže. A tehdejší polský vzduch byl plný zvláštních, hluboko do útrob vnikajících „nakažlivin", jež způsobily výbuch polského povstání r. 1863.

Leč o těch „nakažlivinách" až někdy jindy.

ANNA MARIE TILSCHOVÁ:

V PARKU.

Na chodnících ležely vábně a nevtíravě žlutavé odlesky z krámů, v nichž už se svítilo a také v lucernách hořely malé plamínky, ale jen tak, tiše, jako by si netroufaly ani zápasit se světlem zvolna už pohasínajícího dne nad Brnem. Hedvika rychle pospíchala a najednou ustrašeně se ohlédla, neboť slyšela nějaký zvuk za sebou, ale to nebylo nic než poslední listí, které zvolna se spouštělo ještě se stromů do aleje. Dala se skoro do běhu chladně vznešenou ulicí bez krámů, kam čistý a chladný vzduch zanášel ze sadů stále jen tutéž sladkou, kořennou vůni spadaného listí a naplňoval její ženské srdce dvojnásobnou tesknotou.

Vrátila se z Italie bez muže, který odbočil do Vídně a přece se bála celou cestu, že se před ní hrozivě vyskytne náhle za nějakým stromem nebo lucernou se svým záhadným obličejem učence. Po té noci ve vlaku, když se před ním spícím s Karlem vášnivě líbala, žila v stálém rozechvění, v úzkostech a ve výčitkách, neboť

všechna pravdivost se v ní vzpírala a hluboce trpěla. V teskné a širé Campagni trochu se uklidnila, ale v Salerně u moře její bolest nanovo propukla, celé hodiny se dívala na hladinu, která se stále měnila, fialová, zelená, zase růžová hrála na slunci nebo ve velikých vlnách kypěla a hučela, ale ona myslila stále jenom na jedno, na svou lásku a na svou bolest, které u ní obě tak nerozlučně byly spojeny jako prudké slunce se stínem. Teprve na zpáteční cestě už z Taorminy opravdu poněkud se uklidnila, těšíc se na své dítě, až je zase přitiskne, obejme, zlíbá na oči i na sametové tváře a při tom pomyšlení se jí zdálo i to možné, rozejít se s Karlem. Vzdálena od Karla nevěřila tak velikosti jeho lásky, nevyčítala si vůči němu svoje jednání jako koketství, necítila té veliké zodpovědnosti, jako když ho viděla stát před sebou úplně bezmocného vůči síle vlastního citu a poslední den s cesty mu napsala, že s ním chce mluvit sama mezi čtyřma očima, chtíc poměr mezi nimi skoncovat nebo aspoň vrátit tam, kde byl před jeho vášnivými polibky a pokládajíc dětinsky oboje za možné.

Šla velikou oklikou a když vklouzla do parku, obklopovala ji jenom tma a noční vzduch těžce prosycený vlhkem a hlínou. Rovná cesta podél rybníčku se černala zemí, ležely na ní stíny ještě o něco tmavší pňů stromových a mezi holými, uzlovitými větvemi, které se zdály nejčernější, lucerny opuštěně svítily, rozstřikujíce své paprsky do chladného vzduchu. Sem tam na prázdných lavičkách z nich bylo pohozeno několik bledých odlesků a jinak nad celou širokou tmou země s tmavými stromy jen velce a vysoko se klenulo noční, temně modré nebe.

V dálce rozeznala vysokou postavu; podle příčního pohybu poznala Karla, ale náhle prudce sebou trhla, vidouc ze strany přicházet někoho jiného. Nebyl to než čtrnáctiletý, krátkozraký gymnasista v dlouhém límci, který si nevšímal vůbec žádné ženské mžouraje jen na cestu, ale Hedvice stále ještě srdce bušilo, když stála u černého kmene, který byl rozeklaný od spodu jako lidská ruka v křeči.

— „Psala jsem . . . přišla jsem . . .," začala trhaně a podala Karlovi ruku. „Něco vám říci!"

Karel mlčel a pevně až železně držel ve své mužské dlani její drobnou ruku.

— „Prosím, nemyslete si nic zlého o mně . . . nemohu za nic, ale tak — to nemůže být! Slibte mi něco! Víte onehdy . . . ve vlaku! Slibte mně, že už nikdy nebudete takový! Já — od té chvíle nemám pokoje!"

— „Ne . . . Hedviko!“ Karel pomalu zavrtěl hlavou. „To vám slíbit nemohu! Já vedle vás vždycky budu zase takový! já vedle vás jiný být nemohu!“

Doba po jeho návratu do teskně střízlivého Brna na podzim byla pro Karla, kdy Danešovi byli na cestách, jakýms divným časem přechodním, ale on docela jinak nežli Hedvika, po mužsku rovně viděl cestu své lásky před sebou. Na malý okamžik před odjezdem ze Šumavy u dřevěného zábradlí se mu zdálo sice, že bude muset odejet daleko na cesty, aby sám sebe zachránil, ale po jejím přiznání a po nesmyslných polibcích v přítomnosti manželově, aniž dovedl chladně věc posoudit jako vždy, cítil instinktivně, nejasně a přece silně, že jim dvěma nelze se rozejít Stýskalo se mu po ní v Brně, scházela mu všude, celé hodiny se procházel sám po těch cestách, kde ji vídal v létě, a potom nejraději zašel k malé Jiřince, kterou měl stejně rád jako zahrádku se žlutým javorem u vrátek a vůbec každou věc, jež nějakou nitkou souvisela s ní. Také někdy zašel na tržiště k své málomluvné, tiché sestřenici v naději, že něco uslyší o nepřítomné, ale ani jednou sám nevyslovil drahé jméno. Stará teta naplněna obdivem k jediné bytosti na světě, k Napoleonu, a přes své stáří úplně nevyrovnána se světem mluvila jen o tom, že Hedvika ujela na cesty pryč od vlastního dítěte — jak celá dlouhá léta mluvívala o týchž věcech, jež neshodovaly se s jejími úsudky, jako by její soudy byly něco neklamného, že nikomu vůbec nelze od nich se uchýlit. Tetě se Karel ovšem v duchu smál, ale jinak po svém návratu hned zapomněl na domov, tak úplně vzdáleni mu zase byli bratři s otcem jako zastřeni před ním hustou mlhou; také vlastní neodvislost, kterou tak dlouho a marně si přával pod přísným komandem otcovým, náhle docela pozbyla své ceny, jak v té době jeho života vůbec nic pro něho neexistovalo mimo jeho lásku

— „Musím s vámi mluvit . . . ale bojím se, hrozně se bojím! Kdo je zase tam?“ ulekaně rukávníkem Hedvika ukázala na tmavou postavu v hrubém plášti u rybníka.

— „Kdo? Ale nějaký kočí, drožkář! Hedviko, nemějte stále takový strach!“ za druhou ruku, kterou mu nechala, ji vedl na cestu vedlejší, u níž holé křoví metlami trčelo do vzduchu.

— „Víte!“ začala Hedvika třesouc se vnitřním rozčilením, „myslím, že mne máte rád, ale přece — ne tak docela!“

— „Pak — ne!“ Karel pokrčil jen rameny neschopný slovem vyjádřit všechen opravdový cit.

— „Podívejte . . .," tíž a tíž stávalo se jí vyslovit pod jeho láskyplnýma očima to, co měla v úmyslu už v Italii a o čem přemýšlela celou první noc po svém příjezdu. „Mám dítě a muže! Mohu od nich odejít? Zvláště od Jiřinky! A lhát také neumím. Tak se musíme rozejít my — my!"

Karel náhle pustil její ruku a hlavu hluboko sklonil na prsa; kolem nebyl nikdo, jen ticho a tma široká pod temně modrou oblohou.

— „Prosím . . . řekněte přece . . . něco!" nesměle se Hedvika ozvala za dlouhou chvíli mlčení.

— „Prosím . . . prosím, mluvte!" Hedvika jemně zatáhla Karla za rukáv, ale on mlčel stále stejně jako zasažený ranou rovnou do prsou.

— „Já to věděl!" hlasitě a trpce řekl najednou. „Dostal jsem se na věž nahoru, ale teď spadnu dolů a — přelámu si všecky kosti!"

— „Přece nemohu mít dva — najednou dva?"

— „Vidíte!" ještě trpčeji jí řekl s velikou výčitkou, „jak vy pořád jenom přemýšlíte, pořád . . . já ne! Já vás mám rád a — nemohu jinak! Nemohu být bez tebe."

— „Podívej se!" stejně rychle řekla Hedvika, aniž by věděla, že mu také tyká — „muž . . . ale dítě, moje dítě! Co? Kdo je zas to?" ohlédla se se strachem po tmavém houští — „kdyby mne Jaroslav teď náhle našel — s tebou? co?"

— „No — co?" věděl už, že chtěla říci, kdyby mne vyhnal od sebe, co bys udělal ty? „Hedviko . . ., řekni to!"

— „Ty to víš!"

— „Vím to, ale chci, abys to řekla ty! Tak — co?" neskonale něžně se díval dolů na ni a v černých očích mu to hořelo: „Co bych já udělal?"

Karel neřekl dál nic, neslíbil a jen železným pohybem ji přitáhl k sobě na prsa, jako by jedině tam bylo její místo a její ochrana před každým. Pevně oba se drželi v objetí a zrovna tak nesmyslně a šíleně jako tehdy ve vlaku ujíždějícím našly se jejich horké rty přes všecky Hedvičiny dobré úmysly.

— „Ty!"

— „Ty!"

— „My si nemůžeme být už nikdy cizí — viď?"

— „Hedviko, prosím tě, udělej mně něco! Prosím tě — zavěs se!"

Krátký okamžik šli zavěšeni a smějíce se vedlejší černou pěšinou, kde stranou ve tmavém trávníku svítila sem tam skvrna světlejší, suchý list.

— „Můj bože! — co to jenom dělám?“ Hedvika se zastavila v dlouhém stínu lucerny a zahanbeně přitiskla velký rukávník na bledý a rozrušený obličej. „Ale jedno mně ještě řekni . . . viď . . . Karle, ty mne máš moc rád? moc?“ šeptala, jako by velkost vášně nějak omývala její vlastní vinu.

— „Ještě málo . . . snad?“

— „Jen mne?“

— „Co pak to nevidíš?“

— „Jiné ženy jsi nemiloval? neměl?“

— „Měl, ale — nemiloval!“

— „Ach! proč nejsem tou první u tebe? proč aspoň nejsem tou první?“ nejasné obrysy neznámých žen padly náhle na její lásku a ona cítila žárlivost na celou jeho minulost, jako by ty ženské stíny zmenšovaly velikost lásky Karlovy, berouce jí její jedinečnost.

— „Ale — dětino! Jak je můžeš jenom srovnávat s tebou?“

— „Řekni mně aspoň, jaké byly? hezké?“

— Nech je být!“ Karel udělal netrpělivý pohyb rukou — nemohl jako muž pochopit, jakou zbytečnou váhu přikládá všem těm přechodným stykům.

— „Kolik jich bylo? Aspoň to!“

— „Prosím tě — neptej se už! To nebylo nic! Nestojí to za řeč! A nemluv ty o tom! Ty ne — nechci to!“

— „Tak to vidíš!“ velmi smutně řekla Hedvika. „Přece mne nemáš dost rád!“

Karel skřížil ruce na prsou a díval se dlouho a mlčky na ni, laskaje svýma poslušnýma, zamilovanýma očima její jemné vlasy pocuchané větrem a objetím, její šedé, rozčilené oči a celou drobnou postavu tak podobnou osmnáctiletému děvčeti.

— „Jak ti to mám dokázat? čím? když to sama na mně nevidíš?“

V té chvíli Hedvika měla vůči němu zase tentýž pocit těžké zodpovědnosti, že se podobal až povinnosti, jako by ona svým svůdnictvím ho byla uvrhla do toho bezmocného stavu jako do záhuby a nemožno se jí zdálo odejít — od něho, když ho tak daleko už zavedla.

— „Je pozdě,“ skličeně řekla. „A — zima!“

— „Ty mně chceš zas odejít?“

Skoro vzdušně se políbili, sotva se sebe dotýkajíce rty.

— „Domů chceš ode mne?“

— „Někdo by to mohl všecko říci Jaroslavovi, až on se vrátí!“

— „Nejmenuj ho teď! Prosím tě o to! Nemysli na to všecko teď!“
— „Máš mne rád?“
— „Neptej se už! Vím jen jedno — jestli ty se se mnou rozejdeš, Hedviko — opravdu si přelámu všecky kosti!“

Nepříčetní a bezmocní šli oba tmavým, osamělým parkem, mezi jehož hrozivými větvemi lucerny žlutě prokmitávaly, šli těsně vedle sebe, nemluvili, dívali se sobě do očí, chvílemi se nehlučně líbali a ustrašeně se ohlíželi za každým stínem dlouhé větve nebo zábradlí. Až u vchodu za mříží se zastavili, zase nepromluvili a šli dál postranní, prázdnou ulicí tam, kde proti tmavému nočnímu nebi sotva se rýsovala tmavá továrna Karlova.

LITERATURA.

SBORNÍK SPOLEČNOSTI JAROSLAVA VRCHLICKÉHO 1915. Vydáno nákl. Společnosti Jaroslava Vrchlického v Praze 1915 a redakcí Jar. Boreckého, P. M. Haškovce a Ant. Klášterského.

Události válečné přetrhly činnost mladé Společnosti Jaroslava Vrchlického v samých začátcích; přes to se podařilo redakčnímu výboru vydati první ročenku Společnosti, sotva se dovršilo první třiletí od básníkovy smrti. Sborník, pro nějž dodána většina příspěvků v době předválečné, nepresentuje se sice tak, jak tanulo na mysli jeho zakladatelům a pořadatelům, pokud pomýšleli na poměry pravidelné, ale celé uspořádání knihy, jež v budoucnosti se asi rozsahem zněkolikeronásobní, dobře ukazuje směr, kterým se chce v budoucnu bráti redakce při svých publikacích, stejně vítaných jako důležitých.

V čelo Sborníku postaveny některé ukázky netištěných prací Vrchlického, kromě neznámého epitafia sobě samému, většinou verše příležitostné. Takový oddíl má v obdobných dílech místo zvláště důležité; aby však byl veden účelně, bylo by třeba předem splniti jeden předpoklad. Musilo by se přesně stanoviti, které vydání básníkových děl činí se východiskem, zda vlastní soubor básníkův, jenž byl zahájen „Písněmi poutníka“ a uzavřen „Mečem Damoklovým“, či nové kritické vydání Vobornikovo a Frídovo, jež soustavně vychází. Redakce „Sborníku“ měla by se totiž s pořadatelstvem smluviti a skutečně otiskovati pouze to, co do edice úhrnné nebude pojato. S tím souvisí důležitá otázka jiná, která se probouzí při čtení velmi cenné stati Bedřicha Frídy „Rukopisná pozůstalost Jaroslava Vrchlického“. Odtud vysvítá, že v pozůstalosti poetově, kromě vydaného již „Meče Damoklova“, byly k tisku přichystány ještě čtyři knihy básní: „Panthea a jiné básně“ (hlavně epika mythologická), „Kvítí Perdity“ (starší lyrika), „Proti proudu“ (epigramy a parodie) a „Žeň času“ (verše příležitostné). Posečká se s vydáním těchto svazků, až po letech na ně dojde řada v edici chronologické, či setkáme se s nimi v době dohledné, snad v úpravě „Meče Da-

moklova“? Chce dbáti Společnost o vydání této pozůstalosti, či ponechá i tyto rukopisy básníkovy onomu mrtvému a nevděčnému osudu, jenž jim spolu s knihovnou Vrchlického kyne v majetku České Akademie?

Článek Bedř. Fridy zahajuje oddíl druhý, jejž redakce nadpisuje „K dílu Vrchlického“. To bude asi Sborníku část nejvýznamnější, obsahujíc studie o jednotlivých pracích básníkových, jeho látkách a formách, jeho vývoji a vzorech atd. — slovem, zde bude český literární dějepis ukládati svá monografická badání o Vrchlickém. Tedy neprávem byla sem zařazena polovzpomínková, polocauseristická stať německého ctitele a překladatele poetova, Bedřicha Adlera: co jest v ní skutečně věcného, hodilo by se spíše úvodem k následující edici listů Vrchlického Adlerovi. Pravým badáním literárně historickým nejsou ani oba články další, V. Brtníkův o původním, veršovaném rozvrhu dramatu „Knížat“, a Fr. Kubkův „Jak naziral Vrchlický na Goetha a jeho dílo“, kde se vlastně jen shrnují a komentují, namnoze dosti libovolně, soudy Vrchlického o Goethovi. Tyto oba spíše pilné než pronikavé příspěvky snášejí pěkně materiál, leč neovládají ho vědecky a nikde nesestupují pod povrch dané látky.* Oddíl další „K životu Vrchlickému“ má v budoucnosti asi obsahovati novou látku životopisnou, ale tentokráte se omezil na pouhé vzpomínky. Z nich mosaiková tříšť Antonína Klášterského zachycuje postavu Vrchlického z posledních let skutečně živě, teple, názorně z bezprostřední blízkosti, kdežto J. Peškova črta o Vrchlickém v Hradci Králové r. 1886 upadá v lokální malichernost a mimoděk vybízí k přísnému výběru podobných vzpomínek v budoucích Sbornících. Dopisy, kromě uvedené korrespondence s B. Adlerem, zastoupeny jsou několika listy Sládkovi hlavně z let 1889—1898. Oddíl posudků obsahuje shovívavou a velmi obsažnou recensi Krejčího monografie od Jar. Boreckého a Haškovcovo stručné upozornění na publikaci Blokšovu, v níž otištěna i řada zajímavých dopisů Vrchlického. Z drobností zajímá pečlivá a zevrubná zpráva o činnosti musejního odboru Společnosti a o krocích k zřízení musea Vrchlického. Sborník ukončuje pokus o bibliografii děl o Vrchlickém, kterou sestavil Jar. Borecký, shrnuv prozatím povšechné spisy o Vrchlickém a jeho díle. Práce trpělivá a namáhavá, přes to však ceny dosti problematické, jmenovitě chce-li se přidržovati absurdního ideálu naprosté úplnosti a nevzdá-li se nepřehledného seřazení abecedního. Čeho pro studium Vrchlického jest třeba, není nashromáždění mrtvých cedulek a názvů, nýbrž uspořádání a výběr knihopisné látky. Jenom německá pedantičnost si může zakládati na takové mechanické a zhola neupotřebitelné snůšce, jakou jest na př. nejnovější zpracování Gödekova „Grundrissu“; proč bychom měli napodobiti tuto vědeckou zrůdnost a jmenovitě tam, kde se jedná o dílo básníka tak životného jako jest právě Jaroslav Vrchlický?

Methoda i úroveň jednotlivých prací, zařazených do Sborníku budí některé kritické námitky a pochybnosti. Nepotlačili jsme jich. Jako celek působí však Sborník dojmem velmi čestným, a jmenovitě rozvržení látky jest hodno vší chvály. Třebaže dle osvědčených vzorů cizích, vytvořen tu hned na poprvé případný rámec, jejž dojista vyplní doba, detailní práci literární příznivější, obsahem hodným předmětu vznešeného. A. N.

* V oddílu tomto otištěna jest též rozměrná studie referentova „Sonety Jaroslava Vrchlického do r. 1885“, první to oddíl systematického rozboru znělek poetových vůbec.

Fedor Sologub: SLADŠÍ NEŽ JED. Román. Přel. Stanislav Minařík. Knih slovanských autorů sv. VII. a VIII. Nákl. Fr. Borového v Praze 1915

Ruští románopisci onoho pokolení, které následovalo po Čechovu, liší se od velkých klasiků prosy ruské hlavně tím. že jsou uměleckými specialisty. Žádný z nich neobjímá celou šíři lidského života v kypivé složitosti jeho dějů a v rušném bohatství jeho povah; ten vymezuje si oblast svého pozorování a líčení společensky, onen volí se zřetelným odbornictvím zcela určité duševní typy někdy velmi úzkého dobového úseku. U Fedora Sologuba, jenž po Gorkém, Andrejevu a Arcybaševu jest k nám uváděn nejhojněji, překvapuje, jak různorodé sféry zájmové se pojí v jeho díle v působivý celek: podrobný a pronikavý kronikář a psycholog ruského malého města stýká se v něm se sugestivním znalcem démonických propastí v našem každodenním já; bystrý znalec duše dětské v prvních rozpucích jejích slastí a bolů sousedí s temným básníkem smrti, lákající neodolatelně do svých tenat; rozhodný ctitel plné životní krásy nevylučuje u něho trpkého desilusionistu, jenž ví, jak skutečnost bez milosrdí oškubává duhové peří rychloletým ptákům mladých přeludů, a kterak největší vášni hrozí kletba zevšednění a zlhostejnění. A stejně zajímavou souhrou kontrastů jest rázovité vypravovatelské umění Sologubovo. Vedle trpělivě zevrubných kronik malého světa a malých lidí, kde nejsme ušetřeni nejvšednějších detailů. čtou se u něho stručné a úsporné balady v próse, prudkého spádu a dramatického rytmu; názorný a důkladný naturalismus. který takřka utápí čtenáře v dokumentární předmětnosti, najednou bývá vystřídán skvělou groteskou, jež karikaturní čarou zhušťuje paradoxní bídu člověčství; občas uchvátí nás primitivní moci zjednodušující symbolika, a jindy oddáváme se bezděčně náladovému kouzelnictví pravého básníka. Není sporu, že se Fedor Sologub posud cele nenašel a že jest teprve na výpravě za svým pravým mistrovským dílem, ale všecky stanice této pouti jsou tak zajímavy, že si přejeme ze Sologuba překladů co nejvíce.

Provázeje čtenáře z venkovského ospalého hnízda Saryně do krajského města Krutogorska a odtud do Petrohradu, Sologub v románě „Sladší než jed“ píše historii mladé dívčí lásky. Jará a trochu lehkomyslná rekyně, krasavice a studentka, Šaňa Samsonova, chce ve výbojném opojení životních sil dobýti všeho pozemského štěstí; hledá je v sobeckém a zrabělém náručí zhýčkaného synka povýšenecké rodiny, Jevgenije Chmarova, a dochází přes nezdolnou svou víru v lidi a v lásku na konec jen nejtrpčího zklamání. Žena, v kterém stále chtěla viděti světlého reka a milence z vůle boží, odhalí se posléze jako prospěchářský kariérista, obmezený požitkář a prázdný samolibec: mladá, věčně rozdávající ženská bytost musí se odvrátiti od této nejhrubší a nejfrivolnější formy mužství, jemuž se byla oddala cele a bez výhrady. Krajní dualism obou postav Sologub podložil nenápadně motivem sociálním: dcerka kupecká postavena jest proti dědici úřednické šlechty, stejně naduté jako zchátralé. Z obou vrstev, zabírajících valnou část venkovských měst ruských, jichž Sologub jest tak osvědčeným znalcem, předvádí román řadu výrazných postav, leckdy lehce karikovaných a vždy živě plastických; ale všecky napomáhají jen, abychom dobře porozuměli psychologii obou mladých reků, Šani a Jevgenie. Sologub ani nemoralisuje, ani sociálně nekáře, ale nenechává čte-

náře ani na okamžik v pochybnostech o svých sympatiích. Zcela různým tónem mluví o Šaně a Žeňovi. Kdežto střízlivého vyznavače příjemné rozkoše a zajištěného postupu stíhá bodavým posměchem, který stále nadzvedá umně nasazenou masku vznešenosti, nepřestává lehkovažné a dobrodružné studentce a tanečnici házeti pod sličné a radostné nožky vonné růže své záliby a něhy. Kniha pravděpodobně byla vůbec napsána pro tuto postavu Šaninu, do jisté míry typ to mladých Rusek dnešních. Není to nikterak ideálně uvědomělá a povahově střízlivá postava dle chuti výchovných mravokárců: mrhá marnotratně vnitřními svými dary; dává se ráda zvědavosti svéděti k dobrodružstvím, placeným příliš draho; experimentuje se vším a hubí se sama v těchto odvážných pokusech; spokojuje se v kypivé své smyslnosti často pěnou života, a ač duševně značně probudilá, zapomíná na jeho hloubky skoro napořád. Ale Sologub, který dal Šaně vedle skladnosti typu také poutavou přesvědčivost individuální, uměl ji přiblížiti čtenářovu srdci: nenapravitelná ilusionistka zdá se míti nastřádáno tolik vnitřního bohatství, že ho nemůže utratiti, a tolik vitální síly, že po všech zklamáních si pro lepší zítřky zachraňuje schopnost ovládnouti osud a dorůsti posléze od mladistvých dobrodružství k zralé moudrosti. Sologub dovedl Šaňu a Žeňu až ke tragické chvíli, kdy oba se rozcházejí navždy: Žeňa, ničema a lhář, vzestupuje ke kariéře, k blahobytu, k moci, Šaňa, zbavená poslední iluse, sestupuje do věčné nicoty. Sologub netvrdí její pád a zmar zcela jednoznačně, ale měl-li opravdu na mysli katastrofu Šaninu, nedovodil toho průkazně a přesvědčivě. Ústřední drahá figura Šanina ovita jest v knize velkým bohatstvím kvetoucích guirland arabeskových a episodických, které dokládají skvěle Sologubovo posvěcení básnické; jmenovitě některé přírodní obrázky ze Saryně, elegická a jemná postava nešťastného studentika Volodi Garvolina v první půli románu a pak tanečních několik výjevů Šaniných v části druhé voní a sládnou vzácným lyrismem. A. N.

DIVADLO.

Talentovaný novelista Otomar Schäfer odbyl si své první dramatické pokusy na předměstských jevištích a v humoristické aktovce „U pěti čertů“ (Nár. divadlo, 31. XII. 1915) přináší si již značnou zralost. Jeho idylka, líčící s humorem a láskou vysvobození mladé dívky z podivínského a hašteřivého prostředí komických staříků, má ve zpracování i stylu stopy dobrých ruských vzorů, ale zároveň tolik svérázného půvabu, že je závazným slibem pro budoucnost. V intimním starosvětském rámci a dobré interpretaci dosáhla pěkného úspěchu.

Starosvětské kouzlo bylo rovněž hlavním půvabem nového provedení Tylova „Pražského flamendra“, psaného r. 1846. Tyl měl zvláštní schopnost voliti pro své lidové hry charakteristické figurky ze svého okolí a hluboký fond přirozeného a zdravého citu. Tato dvojí schopnost zachraňuje dnes i ty z jeho prací, jež jsou vlastně jen příležitostným zdramatisováním mravoučné povídkové fabule, jako právě Pražský flamendr. Mravoučné sentence a květnaté floskule působí na nás dnes spíše pikantní příchutí anachronismu; neklademe na ně váhy a oddáváme se jen požitku upřímné citovosti a půvabu ovzduší Prahy čtyřicátých let přede-

šlého století. Rozšafný sládek Sýkora, jeho dům, kde se zachovávají patriarchální tradice v poměru sladovnické chasy vůči „pantatínkovi", stará hospodyně Verunka, česká obdoba ruské chůvy, její sličná schovanka Apolenka, pražská „jeunesse dorée" ze čtyřicátých let, romantická postava bývalého úředníka a konečně obecního metaře Podhajského, srdečný truhlářský učeň Filip — to všechno je tak svěže cítěno, že rádi přehlížíme trochu plačtivou náladu a mravokárnou tendenci kusu a dojatě vzpomínáme těžkých dob, v nichž Tyl svého Flamendra psal. Dobově věrná režie p. Muškova, hudební vložky p. Hašlerovy a velmi dobře zahrané postavy, mezi nimi zvláště krásná stařenka paní Hübnerové, půvabná Apolenka slečny Ostrčilové, rázovitý Sýkora p. Vávrův, velmi dobrý Adolf p. Deylův, srdečný Filip p. Čepelův i rozvážný Podhajský p. Hurtův přispěli k tomu, že představení Flamendra lze nazvati velmi zdařilým aktem piety k památce Tylově. Skvělá návštěva divadla na českých dílech literárních i operních měla by být správě pobídkou, aby věnovalo tvorbě domácí co největší pozornost.

Vinohradské divadlo uspořádalo dne 11. ledna podobnou rekonstrukci literárně - historickou; nastudovalo dvě hry z Goethova mládí, tříaktovou hru Spoluvinníci (přeložil A. L. Procházka) a aktovku Sourozenci (přel. Viktor Dyk). První z obou her napsal osmnáctiletý student lipské university, prožívající tehdy románek s Annou Kateřinou Schönkopfovou, dcerou vinárníka, a spolu první hořkosti životního rozčarování. Molièrovsky komponovaná veselohra o zvědavém hospodském, jeho sličné dceři, jeho opilém zeti, jejž hráčská vášeň svede ke krádeži, a záletném nápadníku byla myšlena jako útok na společenské pokrytectví. Dnes ovšem stěží bychom uhodli pod hladkým povrchem komedie rozervanost autorovu: devatenácté století naučilo autory projevovati svou nespokojenost a revoltu zbraněmi daleko ostřejšími. — Aktovka „Sourozenci", improvisovaná ve Výmaru r. 1776 pro vévodské ochotnické divadlo, je již plodem prvních let mužné zralosti Goethovy, kdy nalezl klid a vyrovnanost v přátelství paní v. Stein. Obě hry byly pečlivě provedeny v dobovém rámci a vkusné výpravě, a dík znamenitému výkonu p. Zakopalovu v roli hostinského, měli Spoluvinníci, ač vlastně literárně slabší, velmi pěkný úspěch. Je ovšem přirozeno, že nemohl se ozvati v českém obecenstvu onen vřelý ohlas, jaký vyvolala na př. hra Tylova v Nár. divadle. Záslužný pokus Vinohradského divadla zůstal jen literárně-historickou zajímavostí.

V lidovém divadle Uranii dávali 13. ledna Sudermannův Domov se sl. Milou Pačovou v úloze Magdy. Sl. Pačová podala v obtížné roli výkon svědčící o opravdovosti studia a citové hloubce, výkon mimicky i konversačně neobyčejně silný. Rovněž krásný výkon, nesený pravou hereckou vášní, vřele cítěný a ušlechtile deklamovaný, podala pí Eva Vrchlická v úloze Shakespearovy Julie. V těchto mladých herečkách rostou českému divadlu umělkyně vzácných kvalit a krásné budoucnosti.

Dne 9. ledna dožil se sedmdesáti let Jakub Seifert, bývalý režisér Nár. divadla. V dějinách českého umění hereckého bude jeho jméno zaujímati místo z nejčestnějších; vždy bude s úctou vzpomínáno jeho krásného zjevu, ušlechtilého gesta, měkkého, sonorního orgánu a deklamačního mistrovství, které se jevilo zvláště v krásně plastickém, plném, rytmickém a zvučném podání českého verše.

H. J.

ZPRÁVY.

Čtrnáctého ledna zemřel v Territetu u Montreux Dr. František hrabě Lützow. Syn rakouského diplomata, narozený v Hamburku (dne 21. března 1849), vstoupil sám záhy na dráhu diplomatickou, jejímiž stanicemi byly Brussel, Řím, Haag a konečně Londýn. Opustil brzo službu diplomatickou a když jeho choť, meklenburská šlechtična, koupila r. 1884 panství Žampach, staly se Čechy jeho vlastí a kromě krátké episody poslanecké celý zbytek jeho života byl věnován studiu české historie a literatury. Trávil svůj život střídavě v Londýně a na Žampachu, kde s radostí vítal hosty z českých kruhů vědeckých, literárních i uměleckých. Z jeho pera vyšla řada kněh, seznamujících Evropu anglickým jazykem s českou minulostí a českou literaturou. R. 1904 sám na universitě oxfordské přednášel o českém dějepisectví. Knihy hrab. Lützowa nejsou zábavou nudícího se grandseigneura, ale výledkem zcela vážného studia a snesou i přísné měřítko kritické, i když nepřinášejí nových badatelských objevů. Jsou to: Bohemia, an historical sketch (1886), A history of Bohemian literature (1899, ve sbírce „Literatures of the world"), The Story of Prague (1902, 2. vyd. 1907, ve sbírce „Medieval cities"), Lectures on the Historians of Bohemia (Oxford 1905) a The Life and Times of master John Hus (1909) Jeho překlad Komenského „Labyrintu světa" (The labyrint of the world) dosáhl trojího vydání. Osobně byl hrabě Lützow muž neobyčejně milý, srdečný a dokonalý gentleman, který s hrdostí nesl a přímo žárlivě reklamoval jméno „český šlechtic". Politicky stál na programu státoprávním. Třeba že čeština sama, v níž nebyl vychován, působila mu v řeči i písmě jisté obtíže, korespondoval česky a přispíval nejen do anglických a amerických, ale i do českých revuí. Za redakce Hladíkovy, jehož byl osobním přítelem, přinesl Lumír několik jeho studií, tak na př. o Robertu Browningovi, o nové knize George Moora a j. Česká věc ztrácí v něm ušlechtilého a obětavého propagátora hlubokých vědomostí a světového rozhledu politického i literárního. H. Jelínek.

Z UMĚLECKÉ BESEDY. Literární Odbor Umělecké Besedy pokračuje i v zimním období letošním v nedělních literárních dýcháncích, které se již vžily a mají stálý kmen návštěvníků. Dne 28. XI. 1915 promluvil prof. Frant. Žákavec o životě a tvorbě zajímavého novelisty a romanopisce moravského, Methoděje Jahna. Dne 5. prosince přednesl Doc. Dr. P. M. Haškovec poutavou přednášku o thematu „Hus v literatuře francouzské". 12. XII. podal Dr. Ant. Boháč instruktivní přehled duchovního obrození národů keltických. Dne 6. ledna 1916 uspořádána básnická hodinka, při níž Dr. P. M. Haškovec pronesl causerii na thema: Variace na baladu „Sirotek". Dne 30. ledna vzpomenul Lit. Odbor jubilea Smetanových „Braniborů" přednáškou p. Adolfa Piskáčka. Pro nejbližší dobu chystá básnickou hodinku, při níž pí. Eva Vrchlická přednese verše básníků z kruhu „Lumíra".

„Lumír" vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se pro Prahu: na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra" buďtež adresovány: Časopis „Lumír", Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Rukopisů nevracíme.

Za redakci zodpovědný Viktor Dyk. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto. Tiskem „Unie" v Praze.

Číslo toto vydáno dne 4. února 1916.

R. XLIV. LUMÍR ČÍSLO 3.

A. SOVA:

MĚSTEČKO.

Městečko na skalním ostrohu
tak civí v modrou oblohu
a nad ním rozpadlý mlčí hrad.

Dole se směsice řemesel kupí
a z parkánů vlaje čerstvý chlad,
nad náměstím nahrbeno jak visí,
přízrak rozhlodaný a lysý
to rozbité hnízdo supí,
svým zdrobnělým životem městečko dýchá
a večer uplývá přes ně zticha...

A vidíš, jak blíže jdeš,
hned kápí loupežnickou se zdá ti věž
a pod ní zeď špinavá, zbojníka krk, jenž šestistaletý
kol sebe jak z Máchy má tristní amulety
a s nejvyšších shýbá se míst,
že čekáš, prst zdvihne-li obří k cimbuří zubům,
vše na míle smete ten hvizd.

Než, veselé dole se hemží domky
jak narostlé k sobě skupiny druz,
na slunci kuřata přitisklá k sobě
a jakoby procitlá z hrůz
zří na zakrslé před sebou stromky,
ovocem letním jež zatěžkány
se nachylují nad parkány;
a starosvětským ruchem
tu perlík zní, hoblík tu supí sluchem...

A řemesel stružky jak přítokem tekly,
jen zavolal-li rytíř a pán,
tu přirostly domky, až pod hrad klekly,
jak hroznu zrna se všech stran.
Tu kovárna. Kovář ramenatý
od sazí černý. A rozkročen křivě,
očima bělmem zakoulel nedůvěřivě,
zdvih' kopyto koně. A spálený roh
po koutech náměstí porozvátý
jsi s vůní květin vdýchnout moh'.
Tu komický domek ti do cesty běží,
jak vrabčí hnízdo když se ježí;
z něj vyhléd' mužík a hlavu hned schoval

a jak by cosi do sebe vzkřik',
kraj kůže co knejpem přikrajoval,
do podešvic zabušil, cholerik.
A jak se tak propad' v svém hnízdě u verpánku,
hned krejčí se objevil, z vedlejšího stánku
důstojně vyšel a bradku v hrsti
s povážlivými gesty tisk',
zdravil a vážně zahovořil
a o světě soudy jak si stvořil,
je udat hned chtěl, by sám měl zisk
vyzvídkou, dnů co as přinese hra
a těhotný čas čím snad pouzrá.

A co tak hovorný byl a sdílný,
zněl hoblík z truhlářovy dílny.
A že tak spěchal soumrakem,
ty usoudil jsi, rakev robí,
hrob nový přidružil se v hroby,
by kvést moh' věčna zázrakem.
A dužiny bednář jak venku sbíjel,
se spraveným vozem jak ze dvorka kolář vyjel,
teď feniklu vůně z chlebů zavála,
to pekař bochník po bochníku
vynášel z pece, ze světlíku
co záplava rudá sálala. —
To byl již večer. Nad městečkem
se drobné hvězdy rozstříbrněly
a k osvětleným domkům pěly
svatvečer zvonů slavnostních.
Teď stádo, podrážděno střečkem,
jak úprkem se hnalo, vrata
čumáky otevřít si chvátá
a bučí touhou po jeslích ...

Leč městečko nejkrásnější přec bude,
až chumle krojů, bílé a žluté a rudé
pod štíhlou chrámu zvonicí
se vyrojí zítra venkovem vonící,
až v neděli vystrojeny
tu řemeslníčků přejdou ženy,
a pěkné jich dcerky, jichž bílému pelu
svěc kaštanů podoben křehký třpyt,
žár léta plný, včel zabzučí roje
a do dálek bude zlatem obzor zpit,
zas rozzpívají se dnů zašlých kroje
po schodech příkrých ke kostelu,
že zbožně se zadumáš,
jak ve chrám se valí a vlní a na slunci hoří
z nevinné běli a z ohnivých barev Otčenáš ...

VEČER.

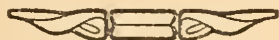
Hloub ulice světlý ze sněhu zeje,
teď panenský šat je chodník bílý.
Pak — pierrotova tvář zbrázděná v chvíli,
když ke kolombině svou lásku pěje
a smutně se mouči a hloupě se směje . . .

Sníh padá, sníh padá, sníh stále padá,
jak chumle peří tak lehce,
a vítr se poťouchle chechce,
jak bičuje chodců záda.

Do prospektu křižovatek
prořízla tramway pruh světlý.
A zlatem vrou metly
na chodnících v rukou matek.

Z jich otřesů pnou se mi snové hebcí,
že v daleku zase dům vidím rodný.
Čas odplynul loďmi a odhřměl vlaky,
však v koutech všech obydlí, pološepcí
se krčící děti, zas svítí jim tajemně zraky
a jsou zas tak hodny, tak hodny.

Sníh padá, sníh padá, sta nadílek
se hvězdami sype do dětských postýlek, —
jen v objetí obřích kolem staveb,
jež okny sta svítí,
ze starých synagog zírá
tma opuštěnosti přísná a sirá,
a srdce mé hrůzu mlčení do hloubi cítí . . .

MARIE MAJEROVÁ:

MEDAJLONEK.

Doba neklidu nastala u ní třetího dne po vyhlášení války, nikoli hned. Náhle byla zchvácena chorobně vytrvalým chvěním, které rozrušovalo tělesný i duševní svět její až do manželova odjezdu.

Vedla se muže pod paží a těkajíc očima od výkladců na zevnějšky lidí, podryta již v rovnováze, zpozorovala modré skvrny polních uniforem, šinoucí se jako chuchvalce mlhy pohyblivým obrazem ulic.

Stiskla tenkými prsty jeho paži v nadloktí a stanula se zděšeným výrazem nenadálého objevu, jako by na něm shlédla krutý znak smrtelné nemoci. Zastavil se nerad a ptal se roztržitě:

+

— Co se stalo?

— Vidíš? pokývla směrem k vojákům.

Usmál se shovívavě. — Ovšem, vidím. Byl v nitru svém hotov s událostmi, a z tónu jeho řeči mohlo se zdát, že mu přišly právě vhod. Jeho ženě však proběhly novinářské zprávy ušima jako vzduch, potřebovala vnějších známek, aby uvěřila, že válka vypukla skutečná, nejen taková, jíž možno sledovati v obrázkových časopisech a na papíře. Nezvyklé polní kroje vojínů zburcovaly v ní teprve vědomí, že občané skutečně s výkonnou hodností vojenskou obléknou stejnokroj a odjedou k hranicím. Na horských stráních a v údolích řek zazní výstřely, ohrožující a nebezpečné. Tato představa války vystřídala první, povrchní dojem. Znovu stanula a pohlédla mu do tváře:

— Ale ty půjdeš také?

— Ovšemže půjdu. To je zřejmá věc. Vědělas to snad hned, ne? Pokoušel se o smích.

— Věděla! Totiž... nevěděla! Neuvědomila jsem si vše takto odpovídala zmatena. Stále ještě hleděla na něho s úžasem, i nyní, když ji přinutil jíti dále, neboť se mu příčily okázalé rozmluvy na ulici. V tvrdém, uzavřeném profilu, který za devět let tak dobře vryl se jí do zraku, poznala nový rys, ozářivší jeho obličej dusným napětím. Takto ho viděla ponejprv. Nehleděla již do výkladů, ani na lidi, zapomněla, kudy jde, a řídila jen bezděky kroky své podle kroků jeho, které zase po dávném zvyku přizpůsobovaly se jí pro rytmus společné chůze. Spěchala vedle něho zaujata myšlenkou na loučení, na jeho brzký odjezd a na svou osamělost potom. Zoufalé horko ji polilo, a nitro její bylo jako voda, přicházející do varu.

Mlčela, jakkoli velice se jí chtělo promluvit. Dech však nestačil a hlas zmíral v hrdle. Konečně se vše vzmachem přemísilo, hlas, dech i vzlyky, var vzkypěl a slze vytryskly.

— Utiš se, domlouval jí. Zastavili se opět, teď před novinářskou skříní, kde byly vyvěšeny časopisy s tučnými písmenkami nejnovějších zpráv. Lidé se tu tísnili, a čtouce očima, provázeli čtené němým posudkem všelijak stažených úst. Nevěnovali jí velké pozornosti; den byl takový, že slzela na ulici každá druhá žena.

Věděla, že chování její je mužovi nepříjemné, poznala jeho nelibost dle sotva postřehnutelného znavení jeho šedých duhovek. Proto usilovala přemoci se a rychle sušila kanoucí slzy. Ale jako na vzdory jímala ji silná okázalost bolu, patrně tkvící dnes ve vzduchu, a slze objevovaly se znovu a znovu s umíněnou hojností.

Šli mlčky kus cesty, lidé se tu a tam přece ohlédli. Ale nebylo v jejich pohledech soucitu, nýbrž jen povrchní zvědavost, otáčející se po každé neobvyklosti. Po několikeré setkané toho druhu vyschly jí oči; zastyděla se a jako vždy, dala mu za pravdu. Je nejlíp skrýt se domů se všemi svými city, nebo ukrýt se docela za zevnějšek a neprojevit se nikomu. Ale jí bylo stále ještě cizí takové živobytí ve skořápce; předně nedovedla se přemoci, po druhé nenapravitelně ožívala v ní důvěra v bližní a v jejich dobré vlastnosti. Dala mu na konec vždy za pravdu, plísnil-li ji, ovšem nikoli dříve, dokud se nevypořádala s nespoutanými projevy citů a s důvěřivostí, dokud poctivě nevystoupila po obou těchto stupních na povýšené stanovisko sebeovládání. Chvílemi se jí ještě uzdálo, že je v právu, a tu s novým návalem slz, pouštějíc se jeho ramene, šeptala dramaticky:

— Nemohu bez tebe žít!

Každým dnem přibývalo modrého stejnokroje na ulicích, jako barviva rozpouštějícího se ve vodě. Modré pruhy táhly se prostředkem jízdní dráhy; všichni zdáli se stejně šedaví, stejných obrysů, širokých ramen v důkladných pláštích a s kosými tvary čepic na hlavách, s nákladem válečné zbroje, která činila těžkým a pádným jejich krok. Ztráceli osobní vlastnosti i jejich ražbu na svých postavách a podobali se druh druhu tak, že pozorujíc je, nesměřovala nikdy k jedinému z nich svými myšlenkami, ale oslovovala je v duchu celkově, jako jediné rozčleněné těleso. Vždy znovu tesknila:

— Nemohu bez tebe žít.

Den jeho odjezdu byl již určen. Lhůta náhlým rozkazem mohla ovšem být zkrácena, sotva však prodloužena. S počátku zdály se jí radostně dlouhé zbývající dny pobytu; dalyť se vyplnit tolika událostmi, dalyť se zalidnit tolika nadějemi v obrat osudu! Chvěla se úzkostnou pečlivostí, aby zbývající čas vyplnila co nejsprávněji a nejúčelněji. Napětí její rostlo však den ze dne. Lhůta se krátila. Když uplynula polovina dní, bylo jí, jako by nejrychlejším vlakem řítila se k neblahému cíli, a majíc na srdci záležitosti, které by vyplnily celý lidský život, směla by počítati pouze s neurčitými vteřinami rychlíkové jízdy. Co chvíli může býti přerušena stanicí, ustanovenou vyšší vůlí. I snaží se křečovitě vtěsnat do prchavé minuty výtažek všeho, co ji k němu vábí, pojí i odpuzuje, a co rozředěno dny a hodinami společného života mělo vyplňovat jejich budoucnost. Vyčerpává křehké tělo bouřlivými projevy lásky; plazí se oddaností, nabízí ponížené oběti: prudkými a pánovitými

slovy vymáhá sobě tisíce přísah věrnosti. A přece necítí lahody uspokojení; stále je zmítána úzkostí a bázní, že nečiní vše, co činiti má. Mluví zmateně a vtahuje do řeči záležitosti vzdálené hlavní věci. Štve se ostruhami výčitek, aby konečně našla pravé slovo, osvobozující větu, kterou by řekla vše a skoncovala. Nenachází jí, a rychlík letí, loučení nastává; neustále hrozí se blízkosti konečné stanice a drásavá bolest opakujíc se roste. Všechny čivy jsou již nemocny. Ještě chvilku, ještě chvilku, ale pak jednomu z obou bude odejíti, neznámo, kam. Žalem zledovělé srdce nadějí rozžhavovalo se do běla. Rozžhaveno pomyšlením na nějaký zázrak, který by pohromu odvrátil, nořilo se v příští vteřině opět do ledu beznadějného zoufalství, i okorávalo nepěkným, tvrdým obalem z násilného střídání prudkých citů. Ztrácela schopnost jemného postřehu, nemocné čivy zemdlely. Poslední úder dopadl, a nebyl bolestnější prvního. Mdle přijala zprávu o jeho odjezdu. Vlnou vzkypěvší, pobouřené nitro v odlivu citů vyprahlo pro chvíli loučení. Neměla již slz.

A tak odejel.

Nerozhodná doba neklidu skončena jistotou, která znamenala závěr období. Neměla již síly se chvěti, vyčerpala se.

Vojenský vlak společných vozů vyjel z nádraží napěchován muži nejrůznějších povah a společenských postavení, ukázněných jediným zájmem, zevně se jevícím stejným krojem; mezi nimi ztrácel se nyní i muž její jako částečka velikého celku; chvilku ho rozeznávala, ale jakmile vlak se hnul, splynul jí docela s ostatními.

Osaměla na nádraží zmámená, s hlavou chvějící se ozvukem mnoha dojmů, jako by vyšla z hromového třesku a zaléhavého hluku do naprostého ticha.

Když se vrátila domů, nenašla již starého způsobu života. Zcela jiná náplň než kdykoli jindy vkládala se do jejích dnů. Rozloučení s chotěm postavilo neprůhlednou stěnu mezi ni a budoucnost. Zmizelo vše, co tam druhdy vybásnily její sny; stěna neprostupně stavěla se v cestu každému vzdechu i pohledu. Ale odmítala-li zvědy budoucnosti, nebyla tak nemilosrdná k hostům minulosti. Po celé ploše jak by pokryta byla ohromným zrcadlem a odrážela minulost s každou příhodou, s každým slovem a se všemi lidmi. V obráceném pořadu stály tam okolnosti, děje i osoby jejího života až do poslední chvíle na nádraží. Zvláště pronikavý, ale příjemný jas osvětloval cestu vedoucí vzpomínkovou alejí. Rozběhla se po ní dychtivě, běžela až k dějům nejvzdálenějším a zamženým. Oživovala si ve vzpomínkách všechny své drahé

i nepřítomného manžela. Zabrala se do minulosti tím spíše, že od něho nepřicházelo zpráv. Strach na ni nenaléhal; viděla ho stále na nádraží, mizejícího do neurčita, únava obraznosti nedovolovala jí stavěti ho do nebezpečenství a byla dosti klidna, protože ani slůvko od něho nerušilo pokojných vidin.

Dny letěly; překotné zprávy z bojišť připínaly jim perutě závratné rychlosti, s letkami zbrocenými krví. Ale ona utkvěla na mrtvém bodě. Nevnímala dosahu a následků všeho, co se dělo kolem ní. Nebylo pro ni událostí, leč události vlastního minulého života. Vzdala se postavám svých vzpomínek.

Nejstarší a nejmilejší byla útlá postavička jejích dívčích let. Jak zahořela láskou, milá! Jak se směje před vlastním obrazem v zrcátku, jak zálibně se pozoruje, jak se kochá sama v sobě! Tu přichází on, pokorný a lichotný. Zamění ho prostě se zrcátkem a počíná na něm zkoušeti všechny grimasy, úsměvy, zasněnost i kouzlo škádlení. Odpovídá, bohudík, jinak než zrcátko, a přece jen jeho oči podobají se mu v mnohém.

Ale vzpomínka na tuto dívku je kusá; pouze ojedinělé útržky prozrazují, že ona a dívka jsou jedna osoba. Myslí na procházky v jarním svečeření, kdy dává se líbati a sama lačně líbá, zvědavě sledujíc ševel svého rozkvétání a jsouc u vytržení nad vůněmi, které ji obklopují, a od té chvíle vždy jí budou připomínati mládí a lásku. Myslí na skvělý ples po zásnubech; všichni s ní jednají jako s dospělou, nikoli jak s nevýznamným dítětem, a projevují jí pozornosti, které dosud palčivě záviděla starším ženám. Tančí zběsile a touží oslnit a dobýt ne jednoho ze všech, ale všechny, do jednoho. Je zpita touhou po úspěších, a snoubenec se hněvá. Hněv ten jí ovšem jen lahodí.

Brzy potom je svatba. Vše se děje spěšně, hlučně, stále je plno práce, není kdy stanout a zapřemítat. Není ani chuti. Veškera žádostivost nachází syté stravy ve světě zevnějším.

Pak začíná se před ní rozjasňovat, jako by z lesa vyšla do širých polí ozářených sluncem. Znenáhla chápe, co ji vábilo a přitahovalo k drahému muži, a zároveň odpuzovalo a děsilo. Chápe smysl tajemného pouta, které cítila vždy nejvíce, když se měli rozejít, které protahovalo do nekonečna jejich procházky, zvracelo nezvratná rozhodnutí, nutilo je, aby si stále něco povídali, a ač namluvili hory slov, stále si nebyli tak blízko, jak bylo si přáti. Vše pochopila a věděla: on jest jediný.

Jak bylo rozkošno tenkráte! Jak září tato doba v aleji vzpomínek! Běda, jas vleče za sebou strašný stín!

Nedlouho po svatbě přepadla ji zákeřná vnitřní choroba. Lékaři poslali ji do vzdálených lázní, a tu žila samotna, zabývajíc se jen svou nemocí jako mrzutou společnicí, jíž nedovedeme se zbaviti. Pobyl s ní v lázeňském místě pouze několik dní, pak odjel na dlouhé týdny a měsíce. Co zatím dělal? Nač myslil? Jak se zaměstnávaly jeho city? Vtíravá společnice nedala jí na to mysliti. Soustřeďovala se v jedinou snahu, vyléčit se. Nezabývala se jinou věcí a nemluvila o jiném. Čím více však usilovala a spěchala, oddávajíc se s neomezenou pokorou radám lékařů, tím více horšil se její stav, a byla zachvacována bolestnými a mučivými křečmi.

Jak vypadala tenkráte? Sotva se může rozeznati ve stínu vzpomínek. Ach, z vnějších dojmů nezbylo nic kromě léčivé vody a bílých rukou s tenkými prsty, na něž upírala zraky v bolestech.

Nemoc trvala léta; pobyla-li několik dní doma, byla mrzutá a neměla pro nic zájmu; v lázních naříkala si zase na samotu. Tu jí bylo lépe, tu zas hůře. Při zvláště silném záchvatu zavolal lékař narychlo muže; přijel ověšen balíčky s dárky; chtěl jí způsobiti radost jako dítěti. Byla však horší než malé dítě. Vyplísnila ho, nic se jí nelíbilo, a připadal jí se zdravými, červenými tvářemi nejen cizí, ale nepřátelský.

Byla velmi zbědovaná a stav její neskýtal velkých nadějí. Tehdy o tom ovšem nevěděla, domnívala se jen, že je slabá. Opouštěl ji s pochybami o jejím životě. Také rodiče navštívili ji pod záminkou jmenin, ztrávili s ní několik dní zvláštní truchlivé slavnostnosti, jako by se loučili navždy.

A přece se vyléčila. Mladé tělo zvítězilo nad zákeřnou nemocí. Celé léto ozdravovala v lázních za hranicemi, kam ji bledou odvezl po těžké krisi a poručil péči ošetřovatelčině. Pro vzdálenost nemohl ji ani jednou navštíviti. Jaké překvapení schystala mu, než se pro ni vrátil!

Ve vzpomínkové aleji, hle, jak skvělým paprskem září onen den, protínaje kletbu tmy a soužení! Tichá radost tkví na tváři lékařově, všichni kolem ní se usmívají povzbudivě. Ach, jak je rozkošno zase! Den vlídně září; v jesenním rozjásání leží venku pod stromy právě tolik zlatého listí, kolik jej zbylo na stromech, i vzduch jím zahoustá při každém výdechu laskavého dne. Vychází mu naproti do zahrady. Lázeňský dům v listnatém parku zdá se býti čarovným hnízdem rodícího se podzimu. Žhavé barvy jejího okolí zdůrazňují něhu její pleti, růžovou a malinko osmahlou. A tak ji nenalezl nyjící a žlutou, jako jindy; byla zdravá, svěží, veselá a dívě se rozesmála jeho úžasu. Připadal mu cizí smích

i hlahol jejího šťavnatého hlasu; tvrdil, že jí nepoznává, jak se změnila za několik měsíců. Podivil se jí, ale neprojevoval radosti tak bouřlivě jako ona. Naslouchala s rozkoší jeho slovům, líbala ho prudce na oči i do vlasů, pochleboval-li; činil tak laškovně, jako by mluvil s dítětem, které může věřit a nemusí. Přistupovala k němu v úplné důvěře, s cudnými rozpaky dlouhého odloučení, ale s nezkrotnou chutí do života a s upřímnou radostí sálající z dětsky modrých očí. Vrátila se domů a postavila se na své místo vedle manžela. Odtud podnikala jásavé útoky na brány všech dnů i let ji očekávajících. Prošedši očistcem vleklé a smrtelné choroby, shledávala vše dvakrát zábavné, milé a příjemné, s čím se setkávala. Bylo mu krotit výbuchy její důvěřivosti, projevy citu i veselí. Chtělo se jí zlíbat a zobjímat celý svět. Každému byla vděčna za vrácené zdraví. Přesvědčoval ji o špatných vlastnostech lidských, varoval ji před zklamáním. Ale cítila se bohata svou důvěrou a šťastna. Pozírala úkosem na jeho výmluvné, tenké rty, na ušlechtilý profil vysokého čela a úzkého, protáhlého nosu, a končívala žertem. Pocuchala mu hladce sčísnuté, husté kadeře, a prohlásila, že věří jen karatelům lysým. Její nitro bylo beze lsti a nedovedla řešiti hádanek sestavených s lišáckou obmyslností.

Až sem kráčela jistým krokem ve vzpomínkách; v těchto událostech pohybovala se jako doma. Ale od této chvíle šla s ní tma. Cítila ji v týle, ač mizela, když se ohlédla znepokojena, přejíc si ji prozkoumati.

Na první pohled bylo vše v pořádku. Život plynul, jak se sluší. Šla v páru s mužem, kterého milovala. Byl podmínkou jejího štěstí a pevným bodem v houpavém vlnění světa. Šla stále kupředu, nezastavujíc se u ničeho, a kupředu stále hleděla, zabývajíc se jen společnými zájmy s pudovým sobectvím. Ale když obrátila zřetel na druha po svém boku, stávalo se, že ho spatřila otáčejícího se jinam, duchem nepřítomného a zaujatého neznámými věcmi, snícího o neznámých radostech, ustaraného neznámou strastí. Co opouštěly jeho oči, obracejíce se k ní na jeho tázavý posunek? Čím bylo zataraseno nitro jeho tak, že chtěla-li přelít vroucí obsah milující duše své do duše jeho, plnila přetékající pohár?

Otázky takové tkvěly v podvědomí, ale časem nabývaly přesného vyjádření. Řekla sobě jednoho dne:

— Možná, že se naučil žíti sám. Neměl kdy řádně přivyknouti společnému životu.

Ostatně nebyla si příliš jista, nemýlí-li se. Obraz manželství, jak jej prožívala od doby svého uzdravení, nepodobal se ani trochu

obrazu, jaký si črtala v dívčích snech. Ale což byl kdy jiný? Nevěděla. Jen tolik bylo jisto, že nyní měla dosti času srovnávat sen a skutečnost.

Toho dříve nebylo. V nemoci neměla zájmu pro drobná pozorování plynoucích událostí a projevů, které ji později burcovaly k otázce den ze dne přesnější. Otázka vyvěrala z nespokojenosti, drala se jí na rty v tisíci příležitostech, ale vždy byla umlčena důvěrou, usměvavou vůdkyní její bytosti.

V důvěře k němu byla utvrzována tím, že se někdy vzpamatoval a tvářil, jako by přijímal s radostí její lásku a oddanost. Ale vnitřní pochyby byly tím umlčeny jen napolo, žádalať si sama projevů lásky a oddanosti. Znala jejich opojnou sladkost z krátké doby prudkého vzplanutí a z prvních dnů manželství; tehdy byli oba strženi vírem a sytili se blahem hltavě, velkými sousty a doušky; nyní jí připadalo, že pouze přežvykuje všechny spěšně spolykané kusy štěstí. Nenacházela v nich toho, po čem prahla, aniž dovedla jasně říci, co jí schází. Často zmrzena vinila sebe z rozmarů, nutíc se věřit, že přemíra práce je příčinou jeho vlažnosti, tak nazývala jeho změnu ve chvílích něžného, neukojeného roztoužení. Ale zároveň se plísnila; což bylo možno z čehokoli viniti manžela tak šetrného, laskavého a uctivého? Ženský instinkt varovně v ní však procital a dával jí tušiti za jeho úctou stín špatného svědomí, který padal na vše, co jí bylo neznámo v jeho myšlení a činech.

Často se vracela k radosti, kterou projevil při jejím uzdravení. Ale utíkajíc se k ní jako k mravní opoře, odvažovala ji na vážkách stále jemnějších, i shledala, že milejší než tato radost byl jí žal, který ho zkrušil, když se s ním po prvé loučila. Ach, tehdy ho znala, byla přesvědčena, že zná každý koutešek jeho duše. Věděla, že prostupuje jeho vůlí i vědomím, jako světlo prostupuje vzduch, že ovládá jeho smysly a pohybuje se s naprostou volností v jeho duševním obzoru.

Nemoc je rozdvojila, to bylo jisto. Žila daleko od něho; kouty duše zatáhly se pavučinami, mnohé stalo se nejasným, tajny zůstávaly jí příčiny jeho skutků; nevěděla vůbec, čím se zabývá. Od chvíle rozluky zaviněné nemocí byl pro ni ztělesněn v pravidelně docházejících listech, skoupých na slovo, věcných a nebarevných. Jeho dopisy, místo aby je sbližovaly, stavěly se mezi ně s chladnou obřadností cizích osob, po nichž vzkazujeme důvěrná poselství. Nebylo jeho zvykem psát něžná slůvka do listů. V prvních návalech své nemoci ani jich nepostrádala, zaujata příliš sama sebou.

Později jich nehledala; neuvykla jich tam vídati. V ozdravování dostavily se ovšem nálady, kdy něžná slůvka tryskala z ní jako perličky ze šumivého vína; řeči byla by je oděla, ale k slovům napsaným neznala klíče. I zvykla si tolik přizpůsobovat se mu ve vzájemných projevech, že nějaké vybočení ze střízlivého tónu dopisů bylo by se jí zdálo výstředností.

To trvalo ovšem pouze do konce písemných styků v nemoci. Živá a lichotná osobnost její nezbytně narazila ve skutečném životě na tuto střízlivost. Pochybovačné otázky zasypávaly popelem jiskry útěšné její důvěry; stala se ostražitou, podezírala jeho slova, bděla nad jeho chováním. A protože nesnesla obojakosti, byla by jistě co nejdříve již položila mu některou z otázek na ni doléhojících, kdyby válka nebyla přerušila všecko.

Dny její se sřítily; nastal trudný zmatek. Doba neklidu zbičovala všechny její čivy a vydráždila je až k ochrnutí. Cítila atmosférický tlak dějinných událostí, ale bránila se mu na jediném místě: tam, kde jí bral muže. Její hravé sobectví z minulého života ztělesnilo se do pevně zaťaté pěsti, kterou držela svého chotě. Ale řez byl vykonán, muž odjel. Ztrnulý klid přikul ji na jediné místo; nezbylo pro ni života kromě v minulosti, prošla alejí vzpomínek. Tímto přechodem jako po pevném mostě přes vzdutou řeku přešla na druhý břeh svého života, který začal v den, kdy dostala první zprávu o něm.

Byla tak překvapena, zmatena a ulekána, jako dítě úderem ze sna probuzené. Voják stál před ní, ohlásiv se jako jeho přítel, který má vyřídit vzkaz. Na čele měl růžovou jízvu a pravou paži v pásce.

— Váš muž odjel s třicátým šestým praporem, děl posel.

— Ano, odjel, promluvila stísněně. Bože milý, jak je tomu dávno! Dotkla se jemnými prsty očí, které nedovedly zvyknouti pohledu do přítomnosti. — Nemám ani zprávičky, zalkala tenkým hlasem.

Voják jal se široce vypravovati podrobnosti o tom, jak spolu jeli ve vlaku, spali pod jedním stanem a leželi bok po boku v zákopech. Mluvil spěšně, jako by se bál, že bude nevčas přerušen, a zase jako by chtěl zamluviti nepříjemnou věc, obalit ji spoustou lhostejných slov. Naslouchala a zdálo se jí nezajímavo, co nyní povídal. Čekala stále něco jiného.

— Dva měsíce, šeptala si. — Dva měsíce uplynuly bez něho, a ona žila, chodila, mluvila, jedla . . . Jak se to stalo? Na pozadí šedých slov vojákových zjevovalo se plamenné písmo jistoty. Ně-

jaká příčina jeho změny byla: o tom již nepochybovala. Nevěděla jen, kde ji s jistotou hledat. Za dva měsíce samoty dobrala se kritické schopnosti; viděla jasně, čeho dříve v zaslepení a z jemnosti vidět nechtěla. Než odjel na vojnu, často přepadaly ji pochyby; ale záhadné chování manželovo ji mátlo. Jeho slova byla hladká a vyklouzla jí z rukou vždy, když se domnívala, že již ho prohlédla a již ho drží. Teď přemýšlela sama, usuzovala sama, a jistota jeho zrady ji naplnila.

Voják zaslechl její šepot.

— Ano, dva měsíce jsou tomu již. Nemohl jsem dříve přijíti. Ležel jsem v nemocnici.

Přísně obrátila se na vojáka. Proč tak dlouho otálí? Přinesl jí vzkaz? Kde je její muž?

Ulekl se náhlého plamene v jejích očích, a zdravou rukou spěšně sáhl do náprsní kapsy. Vyňal nevelké pouzdro a položil je před sebe.

— Přinesl jsem vše, řekl chlácholě jí tónem svého hlasu, jako by hlavní věc byla, že vše přinesl. — Hned povím ostatek, jen se nerozčilujte.

Choval se tak, jako by měl rozkázáno ji bodnout, a nemohl se k tomu odhodlat. Nedbala již jeho slov a upřela veškeru pozornost na pouzdro.

— Co . . . to je? tázala se blednouc a chápala se pouzdra.

— Už je to tu, pomyslil si voják a zatvářil se jako divák u katastrofy, jež se odehrála před jeho očima, aniž mohl něčemu zabrániti. Domníval se, že je vše vyřízeno, i sklopil hlavu. Ale ona potřebovala i toto míti hlasitě potvrzeno.

— Padl. Je mrtev? řekla tázavě, jako by ještě čekala zamítavou odpověď. Ale hruď botnala již slzami, které se jí dva měsíce vyhýbaly. Pocítila je svíravou bolestí, jak se sbíhají do očí. Mlha ji obestřela a zachtělo se jí býti bez smyslů, ničeho nevidět a nevnímat. Mdloba však nepřicházela; v jejím tenoučkém těle byla houževnatá vůle žít a nepodléhat ani na minutku. Zadržela se křečovitě stolu a vrhla se na židli vzlykajíc hlasitě. Voják stál v pozoru, sotva se odvažuje dýchati. Konečně se tak vzpamatovala, že si uvědomila svého společníka.

— Co jste mi přinesl? pravila nepřátelsky. Skoro ho vinila svým hlasem. — Vzkaz?

— Poslední, odpověděl voják.

Chopila se prudce pouzdra. Teprve nyní nabylo pro ni ceny. Hrozná a přece tak vábivě sladká věc, kterou u něho tisíckráte

viděla, jež byla takořka proniknuta jeho tělesnou bytostí, jevíc stopy ustavičného nošení v kapse a denního používání, a jeho bytosti duševní, protože obsahovala jeho zápisky, do nichž ona nikdy nenahlédla. Možná, že v zápiscích čeká na ni klíč k hádance posledních let. Plachá úcta couvla před dychtivostí zvěděti pravdu. Otevřela rychle pouzdro, vyňala zápisník a palcem prolistovala. Padesát čistých, bílých stránek proběhlo jí pod rukou, a jejich šumění připadalo jí výsměchem. Zastyděla se před cizím člověkem, který ho znal, který s ním ležel v zákopech, který viděl jeho poslední výdech. Hodinky vypadly z pouzdra, zazvonivše jemným řetízkem.

Voják opět promluvil domnívaje se, že ho k tomu vybízí upřeným pohledem.

— Všecko jsem přinesl, pouze peníze jsem v nemocnici utratil. Ale vrátím je, jen co domů dojedu.

— Není třeba.

Zasalutoval.

— Našla jste tedy vše v pořádku: hodinky, skřipec, zápisník, medajlonek.

— Medajlonek, užasla, ale nesháněla se již po něm, neboť první zvědavá dychtivost již poklesla.

— Poroučím se tedy. Vojensky pozdravil a chystal se odejít.

Ale tu si vzpomněla na tisíc podrobností, o nichž rozhodně přála si býti zpravena; právě včas si uvědomila, že s vojákem zmizel by jediný pramen zpráv. Vyptala se ho na vše, co ještě sám nepověděl v hovorném úvodu, a když pak jasně viděla z jeho líčení i mužův rychlý a nenadálý konec, i jeho hrob na kraji lesa, propustila ho s drobnými vzlyky, které křečovitě lomcovaly něžnou hrudí, s očima napuchlýma a s velikými červenými skvrnami na spáncích. A když ho vyprovodila, vrhla se k lůžku, hlavu do peřin zabořila a oddala se hlasitému nářku a kvílení, až zemdlela a usnula.

Probudila se vystydlá, do tmy. Pomalu probírala se opět do vědomí svého hoře. Také myšlenka na medajlonek se dostavila a s ní ponoukání zvědavosti. Jaký medajlonek? Nikdy nenosil muž její medajlonku.

Usedla opět za stůl před relikvie. Ale ruka její byla těžká, neměla dosti vůle ji zvednouti a překonat pokoření, kterého se jí dostalo prázdným zápisníkem. Dlouho zírala jen na předměty, sklánějíc se nad nimi chladila si o ně oči a pokrývala je polibky. Za chvíli mdle vstala a u jeho psacího stolu črtala dopis svým

rodičům. Mimoděk vpisovala tam myšlenky, které se dostavily teprve, když vzala pero do ruky.

— Čekali jsme marně na zprávy z pole, protože padl první den bitvy. Pátrali jsme marně, protože jeho kamarád ležící vedle něho sebral jeho věci, aby je odevzdal, ale nedostalo se mu času. Náhodou i on byl poraněn, omdlel a odvezen do Uher do nemocnice. Ležel dlouho v horečkách, sám psát nemohl pro ránu na ruce a cizímu nechtěl poslání svěřit. Dnes přišel.

Vyšla, aby dala dopis na poštu. Večerní svěžest naplnila ji novou tesknotou; venku bylo okolí, kterému teprve bylo jí sdělovati svůj žal, spěchala raději domů; celý byt připadal jí již zpraven o neštěstí a proto útěšný. Vzala do ruky zápisník. Byl úplně čistý. Patrně si opatřil nový, než odjel. V přihrádkách jeho legitimace, její podobizna. Hodinky stály. Ukazovaly třetí hodinu bez pěti minut. Ve vojenském pouzdérku skvělo se kancelářským písmem jeho jméno. Medajlonek byl stříbrný, pokrytý jemnou rytinkou. Zkusila několikerý způsob otevříti jej, ale marně. Konečně povolil jí v prstech a otevřel se, ani nevěděla, jak.

Zabodla se zrakem do obrázku, jejž tajil.

Byla to podobizna tříletého chlapce. Jeho kadeřavé vlasy byly stranou rozčísnuty, a jemný nosík, výrazné oči a tenká ústa byly věrným obrazem jejího muže. Jen kdo ho znal tak dobře jako ona, mohl postřehnouti naráz úžasnou tuto podobu. Člověk třetí byl by snad uznal jakousi vzdálenou příbuznost. Ale ona, která nikdy nemohla se na něho dost nahledět, znala každý rys v jeho obličeji, byť byl tenký jako nit, znala každý zákrut v ušním boltci i přesnou čáru, kde začínaly na čele jeho bohaté, světlé vlasy. V dobách svých pochyb učila se jeho podobě takořka napamět, stále doufajíc, že z vnějšku uhodne vnitřek.

Byla ohromena touto podobou. Přiblížila obrázek k očím, dívala se naň zdaleka, vyňala jej zpod skla, prohlížela jej proti světlu, a byl mu stále podobnější.

Zuřivě zachtělo se jí vysvětlení. To je tedy jádro živobytí ve skořápce? Nevěř, opakovala si jeho slova. Nevěř nikomu! Proč jen neřekl: nevěř mně?

Probadala medajlonek; nikde nenašla nejmenšího znamení. Zadní stránka obrázku byla čistá a prázdná jako zápisník. Prohlížela nyní vše znova, převracela věci neuctivě, hrabala se v nich jak v majetku živého člověka, kterého podezíráme z úkladů proti sobě. Nebylo však nikde nic.

Jen obrázek z medajlonku mluvil. Kadeřavá dětská hlava s jeho očima, s jeho rty, s jeho úzkým, jemným, pohrdavým nosem.

Fotografie vyšla zřejmě z umělecké dílny. Obrysy hlavy trochu mlhavé, ale obočí i brvy ostře vykresleny, v očích bílé tečky, jas a stín temnosvitu, v jakém libují si módní fotografové, napodobujíce staré mistry malířství.

Jen ze tří atelierů v Praze vycházely takové výrobky; nebude tedy těžko jíti po této stopě.

Bez váhání a přemyšlování byla rozhodnuta. Odhodlala se pátrati. Její hoře bylo odloženo, zapomenuto, nehryzlo; bylo ošetřenou a ovázanou ranou, která zatím nebolí.

Cestu k nejbližší ze tří fotografických dílen přeběhla bez vědomí fysických počinů. Vědomím sotva proběhly: ulice, elektrická tramvaj, zdviž, zvonek u atelieru. Vše přešlo jako čtené řádky, nikoli jako prožitá událost.

Mladý muž velmi zdvořilého, ale zároveň velmi zdrželivého chování otevřel ústa, aby se jí otázal, co si přeje, ale nedala mu přijíti k slovu. Zahrnula jej spěšnými, nedoslovenými větami. Na jazyk dostalo se jí vše, co se hemžilo v mysli: zlomky vět, diplomatické nalhávání, úskoky, tvrzení sobě odporující; vyrozuměl, že si přeje vědět, kdo obrázek objednával. Stihl ji kosým pohledem, nevěda, jak se má zachovat. Konečně přišlo jí na mysl spasné slovo: překvapení. Ano, bylo to překvapení pro ni, a ráda by věděla, od koho, aby mohla oplatiti. Líce jí planuly, viděla v duchu tento žhavý ruměnec na sinavém obraze obličeje, jak jej letmo zahlédla v zrcadle před odchodem. Ale vše šlo ráz na ráz, letěla kupředu s bezohledností vystřelené koule, drala se prudce vpřed, za jediným cílem, jedinou snahou zvědět.

Po všelikém okolkování a přecházení mladý muž přinesl černou fotografickou desku. Sledovala jeho počínání, jako nemocný bázlivě a s vynucenou povolností sleduje ruku lékařovu, ruku s chirurgickými nástroji, chystanými k operaci na jeho těle. Člověk byl tu zcela lhostejný; nedívala se naň, záleželo jí pouze na tom, co dělají jeho ruce. Vlastně se neodvažovala pohlédnouti mu do tváře, z bázně, aby jí z očí nevyčetl lež a to, co chvílemi svědomí označovalo podlým jednáním. Ale buď si podlé či jinaké, to bylo nyní zcela vedlejší; kéž by již znala jméno a adresu té, která objednávala fotografie.

Ruce mladíkovy držely černý negativ; odložily jej, přinesly knihu, listovaly.

— Zde.

Prst ukazoval na oddělení v knize, kde za číslem desky napsáno bylo ženské jméno, zcela všední a nezajímavé ženské jméno, jméno kuchařky nebo krámské, říkala si vztekle. Ale neprojevila se. Čím jistější byly doklady jeho viny, tím větší klid ukazoval se zevně. Řekla líčíc milý údiv:

— Ah, to byla tedy kamarádka! A pronesla nahlas jméno praobyčejné a ošklivé svou všedností. Cítila, jak je nenávidí.

Hnala se dál střelou nepřemýšlejíc ani o šťastné náhodě, která jí dala nalézti stopu tak brzy; shledávala ji zcela přirozenou a zřejmou. Naopak, nepořízenou byla by pokládala za nespravedlnost.

V ulici stavěla elektrická tramvaj. Pohlédla mané na číslo, a protože zapadlo do představy čtvrti, kam se ubírala, vstoupila a usedla do nejzazšího kouta.

Všechna poslední léta manželství poklesla v ceně jako zboží na burse. V jádře se ovšem nezměnila, jen v jejím nazírání zlevnila. Zbyla jí pouze hodnota prožitého času, ostatní vylhané krásy zažitků spadly jako pozlátko umělého vzestupu cen. A protože tak náhle zničena byla cena celého mladého věku jejího, rozžalostnila se nad ztracenými lety a připadala si okradena. Ztratila úplně z mysli vše, co sama prožila a co přece mělo kladnou hodnotu, i když projevy druhé strany byly vylhány. Myslila jen na tuto lež a rvala tragicky ze svého manželství rok za rokem, jako listy z knihy.

Konduktér k ní přistoupil, i postřehla jeho divný pohled. Šla za ním a přistihla se, že v úplném zapomenutí okolí položila nohy na protější sedátko. Zastyděla se, ale hned zase upadla v bolestné snění.

Není spravedlivo, aby byla takto ošizena. Jakým právem stavěl a bořil ten člověk na základech jejího osudu? Milovala ho, ale nedosti na tom, stal se jí časem milým a blízkým, docela jako by rodný byl, část její bytosti, s níž měla společnou pýchu i touhu po úspěších i sladké tajemství lásky, známé jen jim dvěma. A třetí osoba vstupovala do důvěrného kruhu, kde se vždy domnívala býti sama s ním, i cítila se pokořena, jako by vystavili manželské lože její před zraky stohlavého, uštěpačného diváctva.

Nyní je sama. Sama musí ztrávit a zažít trpkost svého odhalení, nemá ani útěchy, že vinník spatří její slzy. Kdo jí vysvětlí jeho chování? Možná, že měl pro ně omluvu; snad ani vinen nebyl tak, jak si představuje. Kdyby žil, mohl by jí mnohé vysvětlit, zapřít; cítila, že by mu byla vděčna i za lež a že náhoda, která jí dala světlo a pravdu, a která ji štvala dosíci i posledního písmene pravdy, stávala se jí neštěstím.

Konduktér ji upozornil, že je na místě. Dům s udaným číslem byl nedaleko stanice, což provázela hořkou poznámkou v mysli. Zaklepala na dveře sebevědomě. Pocítila potřebu hrdosti, aby se měla oč opřít, kdyby podléhala v nepředvídaných okolnostech.

Ze síňky viděla pootevřenými dveřmi do velké, jasně osvětlené světnice. Uprostřed stála mladá žena světlých vlasů, které jiskřily v oslnivém jasu žárovky, těsně nad hlavou visící. Upravovala nové šaty na švadlenské loutce. Malinkou ručkou zapíchla jehlu do hedvábí a zeptala se mazlivě:

— Čeho si přejete?

Hlas její hodil se dokonale k tučnému, překypujícímu tělu. Zdál se také býti tučný, až mastný a nepříjemně lichotný.

— Promiňte, že přicházím tak pozdě. Ale nemohla jsem dříve, a přece jsem vám chtěla novinu donést ještě dnes.

— Jakou novinu? Mladá žena pobídla ji, aby usedla,

— Nesu vám vzkázání od vašeho — vojáka. Vyřkla to a již prvními slovy nařídil se stroj v jejím nitru: slova pak vycházela sama, přirozeně, jako by nebyla lež, co povídala, ale svatá pravda. Nebylo třeba o nich ani přemýšlet.

— Podívejme se, od vojáka, řekla vnadná žena. Od kterého pak?

— Od toho, jemuž — jste dala tento medajlonek.

Žena slabě vzkřikla.

— Co se mu stalo?

— Padl.

— Jak to víte?

— Jeho kamarád přinesl o tom zprávu i medajlonek.

— Kde je ten kamarád a kdo je to?

— Již zase odjel. Byl to můj bratr.

Mluvila zcela bez rozpaků, ona, která nikdy nezalhala. Stroj pracoval spolehlivě. Hleděla jí do světle modrých očí ozářených zlatými brvami. Ale nenašla v nich zdrceného smutku, jak čekala, jen stopy mělkého, povšechného litování. I pátrala po tučném obličeji s podbradkem, bílém a růžovém, měkkém jako hrouda másla. Pomyslila si, kdyby jen na chvilku pustila z uzdy svou nenávist, jak by ve vteřině zdeformovala tuto měkkou hmotu, v niž jistě každý dotek zanechal hlubokou stopu. Mělký, prázdný obličej tak se nesrovnával s její velikou a svíravou nenávistí, až se podivila a v téže chvíli cítila, že vlastně tuto ženu nelze nenáviděti, aniž tomuto obličeji říci cokoli vzteklého; odzbrojoval svým mělkým dobráctvím a jistotou, že se mu nic příjemného nemůže přihodit. Po její zprávě zatáhl se ovšem jakousi řídkou mlhou, ale

skrze ni tím zřetelněji bylo vidět lesknoucí se oči, spokojené, neznámo proč.

— Jděte pro chlapečka, a stará paní ať přijde také, pravila služce.

— Šli na kašpárkové divadlo, obrátila se k návštěvnici a prohlížela si nepokrytě její zevnějšek a odhadovala ji, vyklonivši se směrem k ní, s pohybem krátkozrakých lidí. Byla spokojena s prohlídkou. Uzdálo se jí, že návštěvnice stojí společensky nad ní i poklesla trochu tónem své řeči. Zeptala se jí na některé podrobnosti a brzy ztratila z očí výraz zvědavosti.

Zadumala se. Přemýšlení činilo ji potíže, jak bylo zjevno z napiaté ztrnulosti tahů rozplývajících se v hebké, zdravé pleti. Myšlenky hlavou jí proletující označovaly svůj chod stažením brv, letmými vráskami na hladkém čele, nebo rozhněvaným sešpulením rtu. Konečně se rty vyhladily a višňová ústa rozšířila se úsměvem. Vzhlédla, uvědomila si návštěvu, a zachytila užaslý pohled.

— Divíte se, že nepláči? Nu, je mi ho líto, chudáka, byl to hodný pán a vzdělaný a staral se o mne a o dítě svědomitě. Zaváhala trochu. Vy všecko víte, že?

Oči jejich se setkaly, oči milenky a oči ženy. Ale nepostřehla nic.

— Totiž . . .

— Nu, ovšem. Ale pravím vám, že se více mluví, než je. Vždycky se více mluví, než je. Byl ženat, to je pravda, a maminka mi to jediné nemůže odpustit. Věřte mi, že jsem toho nevěděla, když jsem si ho zamilovala. Zamilovala jsem se na dálku, víte, okno z našeho bytu vedlo do jeho kanceláře. Vídala jsem ho státi u okna, vyhlížel do neurčita, na něco čekal. Potkávali jsme se na ulici, nejdříve náhodou, jen letem, pak v určitých hodinách. Věděla jsem, kdy chodí z kanceláře a vždy jsem s nějakou výmluvou odběhla a číhala za domovními dveřmi, až jsem ho viděla přicházeti. Dověděla jsem se ovšem, že není svoboden, ale to už mi bylo všechno jedno. A proč by nebylo, když i on byl lhostejný ke svému stavu? A když jsem zvěděla další podrobnosti jeho soukromého života, bylo mi ho i trochu líto, že má nemocnou ženu a žije sám, tak mladý a statný. Nepřipadlo mi vůbec, že je ženat, byl vídán vždy jen samoten a v naší ulici nikdo ani neznal jeho paní. Byla stále kdesi. Ostatně ani se mnou nechodil. Když bylo na čase, vypravil mne do ústavu. Maminku mám hodnou; nejdřív ovšem lomila rukama a plakala, ale když za mnou přišla do ústavu, šetřila mne. Jen povídá: Tedy již také víš, jaké to je? Ale moc jsem vytrpěla a moje bláhovost mne přešla. Pak jsem se

musila piplat s dítětem a sedět doma, zatím co moje kamarádky se veselily a chodily s hochy. Měla jsem toho brzy až po krk.

Ukázala bílou, buclatou ručkou k hrdlu; bylo hebké a růžově slonové při večerním osvětlení, a kypělo jako těsto.

— Měla jsem toho po krk. Mladost jsem si zkazila, nechtěla jsem si zkazit celý život. Nevedlo to k ničemu. Jeho žena byla ovšem na smrt nemocná, ale což je mně třeba čekat na něčí smrt? A pak, ona se docela uzdravila a vrátila se domů ze svých věčných lázní!

Mluvila pomalu a její sykavky byly měkkounké a hebké jako ona.

— Ale to všechno nic není, pokračovala. Naskytla se mi příležitost. Mohla jsem se vdát za hodného člověka. Tak vzdělaný ovšem nebyl jako otec mého chlapce, ale za to pln praktického nadání. Velice o mne stál, a jak byl muž praktický a obchodník, i s dítětem byl by si mne vzal. A co byste neřekla. Nechtěl dovolit k vůli hochovi. Bál se o něho. Měl ho ku podivu rád. Obyčejně muži nelnou příliš k dětem, a zvláště v takových případech ne. Ale co mi to vše prospělo? Byl ženat a ženy opustil nechtěl. Moc měl však nade mnou takovou, že jsem ho mimoděk poslouchala. Nechodil k nám, jen maminku k sobě volal do kanceláře s dítětem. Pomyslete jen, maminka byla při něm! Oba se proti mně spikli. Ale což je to nějaký život? Mně je dvaadvacet let, a mám zůstat tak sama? Ráda bych se vdala a byla paní. A že bych byla!

Přeložila nohy křížem, i vynikly ze sukní dvě malinké nožky v červených domácích střevíčkách, zatím co široké boky vkreslily se oble do tenkých šatů. Byla letně zralá, vnadná žena, pravý opak své návštěvnice, která měla složení těla spíše chlapecky střízlivé.

— Mají továrnu, řekla s důrazem. Tak se to dobře hodí.

— Co se hodí?

— Chtěla jsem jen říci, teď již ho nebude mrzet, vdám-li se. Jenže je tu chlapec; to je mé soužení. Můj ženich ovšem říká, že si mne vezme i s dítětem, ale přece jen nebudu míti v jeho rodině takovou váhu, jako kdybych přišla s věncem na hlavě. U nich zatím nikdo o chlapci neví: jsou všichni tak ctihodní a spořádaní, každý je zaměstnán buď v továrně nebo ve skladě, všichni shánějí a pracují na rodinném podniku. A já teď mezi ně vpadnu bez krejcaru a s cizím dítětem v náručí. Někdy je mi z toho ouzko, ale co počít?

Zvonek zadrnčel. Zvedla se vláčně a šla otevřít. Cestou zažertovala:

— To jsem povídalka, ani jsem vás k slovu nepustila.

Služka se zatím vracela sama a vyřizovala, že milostpaní přijde za chvíli, neboť chlapeček chce jít sám a jde pomalu.

— Teď mi povězte něco o sobě. Jste ráda, že máte bratra zdravého, což? A takto sama na vojně srdce nemáte?

— Což o mne! Nemám nikoho. Řekla to s tak skromným výrazem, že neprobudila nejmenšího zájmu o svou osobu. Říkám si vždy, jak jsou nešťastni, kdo někoho ztratí. Co si teď na příklad vy počnete s chlapečkem? Je podoben patrně otci?

— Úžasně. A tím se celá věc pro mne zhoršuje, že je podoben jemu a ne mně.

— Zhoršuje . . .

Vzala medajlonek do ruky. Ležel netknut na témž místě, kam jej prve byla položila. Nikdo oň nedbal. Tvářila se, že prohlíží a oceňuje podobu hocha a matky.

Od chvíle, kdy sem vstoupila, prožila několik důkladných změn. Vcházela sem dychtiva, ženoucí se vstříc bolesti, kterou tušila na sebe čekající, a při tom, co tu o sobě slyšela, jal ji veliký smutek a lítost nad vlastní zrazenou láskou. Ale slyšela také mnohé, co jí dalo litovati muže. Jeho tajemství bylo odhaleno, a objevilo se býti nikoli rozkoší, ale strastí. Vmýšlela se do tísně dívky, která si přála počestného přístavu a nemohla jej dosíci, a politovala i ji. Ale pak zastavila se srdcem u obrázku dítěte a ze všech nejbližší byl jí nyní tento tvoreček, který byl jeho a stavěl se této ženě do cesty. Jeho byl a někomu překážel; což ji to nemělo urážet? Cit solidarity k rodnému probudil se v ní silně jako za dob, kdy ještě ničeho netušila, a horlil proti pokoření jeho krve. Není třeba, aby kdokoli z nás — stavěla dítě vedle sebe v příslušnosti k nebožtíkovi a hleděla na ně jako na své — aby kdokoli z nás byl snad někomu na obtíž. Na to jsme příliš hrdí, viď? dosvědčovala si mlčky s chlapcem, který zdědil tak dokonale jeho podobu.

— Kam dáte hošíka, opakovala otázku, protože mladá žena po jejích slovech rozpačitě se zamlčela.

— A — nevím, odvětila znaveně a skoro mrzutě. Ani jsem netušila, že to bude taková těžkost. Největší překážkou zdál se mi on. Teď ho není a přece ještě nejsem svobodna. Olověná koule je ten hoch.

Zívla a protáhla se jako kočka.

Rozmluva vázla.

Řekla již vše, co se vůbec dalo říci. Ostatní tkvělo zřetelně mezi řádky. Ulehčila si, ale vyslovena zdála se jí situace ještě ob-

tížnější. Považovala návštěvnici za cizí, nezúčastněnou osobu, to bylo zřejmé. Proto je nyní třeba odejít, nebo promluvit.

Otvírala již ústa, aby se projevila, když zvonek podruhé zadrnčel a do bytu vcupkal mužíček v bílých pletených kalhotách, v bílém svetru, s bělostnou čapkou kolem červených líček. Popelavě světlá kudrnka chvěla se nad pravým očkem. Zastavil se před ní a ulpěl na ní šedýma, dětsky rozjásanýma, jeho očima. Poznávala ho v každém pohybu, v pohození hlavy, v mžiknutí očí, v postoji ztrnule napřímeném; viděla před sebou jeho čelo, jeho vlasy, jeho bradu i jeho krásně vykrojené, vlnivé rty, jeho chůzi; obrázek byl před ní živý, pohyblivý, výrazný.

Dítě stálo a hledělo na ni, jakoby i ono cítilo nějaké podvědomé vztahy k této bledé a mlčenlivé ženě; stálo před ní chvilku jen tak dlouhou, jakou snese dětská vrtošivost, a jí se zdála chvilka ta hodiny dlouhá.

Konečně se hnul, jakoby chtěl odběhnout, i klekla si před něho v žertu a zadržela jej. Byla mu nyní skoro tváří v tvář. Políbila ho, a tímto polibkem ztratila vládu nad sebou. Slzy ji polily a zašeptala:

— Milošku!

Slzy hrnuly se proudem po bledých tvářích a kanuly před dítětem na podlahu.

Hošík se jich polekal a utekl se k matce.

Matka hleděla na výjev zprvu ohromena; brzy však proměnil se celý její máslový obličej v tvrdou a ošklivou masku nenávisti.

— Paní, vy nejste . . . vy jste . . . zajíkala se zrudlá a zlá.

Ale návštěvnice klečela stále na zemi, tam, kde ji dítě opustilo. Klečíc sepjala ruce, vztáhla je po chlapci a zakvílela:

— Dejte mi to dítě!

Chtěla říci: Mně nebude překážet, nebude mi olověnou koulí, budu je milovat více než sebe, více než jsem kdy milovala jeho otce! Budu je zbožňovat pro jeho podobu s ním, která vám překáží! Ujedu s ním ven, daleko, že o mně nikdy neuslyšíte, ani o něm. Prožila jsem smutné manželství, bez dětí, bez muže, smrt na mne kývala, a když jsem sama nechtěla jít, vzala mi muže. V životě svém dětí již míti nebudu, dejte mi to dítě, dejte mi je, vždyť je vlastně moje, moje! Ale nevyrazila již ani slova, jen křečovitě vzlykala.

Matka utekla s chlapcem do nejzazšího kouta světnice a tiskla ho k sobě obrátivši se k prosebnici zády v náhlém vzplanutí mateřské lásky, ženské hrdosti a nenávisti k sokyni.

— Ne, ne, ne! sípala. Nikdy! Nikomu! Odveďte ji, odveďte ji! Stará paní pochopila brzy, co se stalo. Služka jí kus napověděla, kus se domyslela. Jemně zvedla vdovu se země, přehodila jí pláštěnku přes ramena. Kráčely spolu po schodech, pak ulicí. Dala se vésti bez odporu.

— Milá paní, nezazlete jí... Je mladá a hloupá, ale je matka, a vy nevíte, co to znamená.

Neodpověděla, jen tiché vzlyky zvedaly útlou hruď. Měla nyní jasno na všech stranách, pochopila vše, co život před ni položil, necítila vzteku ani hořkosti, nenávisti ani zloby. Jen obnažená rána bolela. A přišla domů chudá, chudá jako žebračka.

OTOKAR FISCHER:

NA UVÍTANOU.

Je stále týž ten svět, kam jste se navrátili
od smrti, z mrazu, z běd: lstný, hebký, rozpustilý,
jak duben zahrá si a dovádí jak dítě,
mák zatkne ve vlasy a zapláče si skrytě:
však svůdně voní zem a nadosmrti krásné
nám slunce nad nebem plá, shasíná i shasne.
Je stále týž ten svět, kam jste se navrátili:
do lásky míchá jed a pro polibek šílí,
pln díků dá se bít, je sluhou, je-li pánem,
a na smrt-li má jít, zatančí pod čakanem.
Ta zem je stále táž, i v úsměvu i lkání,
a všechen život náš je jedno umírání.

PÍSEŇ.

Lze život ještě žít,
kde umírat se žádá?
Pojď v roztřesený třpyt,
když měsíc na sníh padá,
pojď, neslyšný kde srp
svou mrtvou žatvu kosí
a se smutečních vrb
mží zář jak výdech rosy.
Hle, vlak, jenž jede kol,
a měsíční to mléčno
i mlčící tvůj bol —
to vše je neskutečno;

a labuť červenců
a růže u jezera,
stín mrtvých milenců
i zpěv, jenž zpíval včera —
to žije z věcí všech,
to živo je té chvíle,
kdy země stají dech,
kdy všechny děti milé
si k prsům tiskne svým
a v dětský zrak se dívá,
kdy bůh i život zdřím
a jenom smrt je živá.

Když krve mhou se noční prodral třpyt,
já uzřel tělo, přikované k nebi.
To Kristus, na oblohy klenbu vbit.
A kruté hvězdy byly jeho hřeby.
Kdys, vložen v hrob, se vznesl do nebes.
Shléd znovu zem a znovu zemřel za ni.
V kříž vbili ho kdys lidé, otec dnes.
Kam vzlétnout není. Není z mrtvých vstání.

MIROSLAV RUTTE:

PO DOBRÉ NOCI.

Sladké jest jitro na zemi. Slavná je svoboda božího tvora. Sladké jest probuzení v poduškách, chladících bělostí a jarem.

Procitneš: a jako bys procital ve vonné koupeli, jež tě houpe a laská. Slunce vskočí ti do dlaní, slunce vlísá se ti do očí a stulí se rozteplené na tvých rtech. A slova zvučí ve světle jako zvonky. Tvé oči září vší tvojí ukrytou dobrotou; a srdce tvé slyší všechnu dobrotu, jež nemá slov.

Slunce hupká ti po vlasech: a tvoje vlasy zdají se kučeravé a hebké, jako kdysi, když hladila je ubohá ruka, jež neuměla ničeho než milovati, a nadlehčovala ti život tak teplou dlaní. Ruka matčina; probouzela tě ze zardělosti snů do zardělosti lásky. Vracela tě ze šťastného spánku v šťastné bdění: a den býval pak veselou písničkou, jež se počínala i končila jejím smíchem.

A tys zase bezpečen, jako by nebyl uplynul čas od oněch dnů; jako bys nebyl nikoho utlačil, nikoho ponížil. Jsi zase všecek hravý hoch. Máš touhu vyskočiti, vyhodit barevný míč vysoko k slunci a vykřiknout šibalsky z okna na někoho v ulici.

Seskočíš s lože: a jako bys vskočil na roztočený kolotoč, na němž vlají pestré stužky a smích. Země je mladá, tvá radost je mladá. Tvá duše je mladá, a všechna v tobě voní, jako vše, co se probouzí po dobré noci.

Přijdeš k oknu, a modrá tabule kupcova na protějším domě se ti pokloní a řekne dobré jitro! „Dobré jitro, šeredná tabule!“ — ale usmíváš se: neboť víš, že je modrá a že ji máš rád. Víš, že značí celý život človíčka, jenž od rána kutí již cosi tam dole a domýšlí se, že slunce vyšlo jen proto, aby mu nakouklo do krámu. Víš, že ona tabule dívá se ti do oken již po pět let. Když ti bývalo smutno, zavěšovals myšlenky na její písmena jako na háčky;

a hned bylo lehčeji. A když jsi býval vesel, četl jsi jméno kupcovo pozpátku, a ona se škaredila, jakobys jí vyhrnoval nažehlené sukénky. Víš, že by vám bylo teskno po sobě, kdybyste se odloučili. Neříkáte si toho však: a slunce směje se plnými rty na vaši zamilovanou umíněnost.

Máš-li ženu, vejdeš k ní tiše. Najdeš ji celou schoulenou pod zlatou peřinou slunce. Takové teplé a hladké klubíčko, jež po tobě všechno šíbalsky pošilhává; a její vlhká červená hubička jest jako sklenice zavařeniny, z které je milo si mlsnouti za vonného rána.

Ona také je malé děvčátko. Má takové útlé nožky, jež vzpomínají her na louce. Chtěl bys, aby jejich skoky měřily zase tvůj čas. Má takové bílé, teplé ruce; až k srdci se dovedou vehladit. Má takové krotké oči: nelze jim ublížiti, nelze býti nepokojným pod jejich pohledem. A nevíš již ničeho, že byla ti včera břemenem. Zdá se ti tak prosté, že láska trvá věčně a že touha je věčná. Podivil by ses, kdyby tomu mělo býti jinak. Všechno je prosté za jitra po dobré noci.

Sedíš; jsi šťasten a ničeho nežádáš. Ničeho nevzpomínáš, a nic se neděje. Ale srdcem jde veliký světlý proud. Jde a zahřívá. Ničeho neodnáší, ale přináší vše, čeho třeba.

Sedíš: kolem jsou čtyři stěny, okno, a za ním ulice. Všechno známé. Leč události míjejí a míjejí kolem tebe. Květina na okně je událost. Stůl je událost. I koláč a šálek před tebou jsou události. A ty se divíš, jak málo je v životě třeba ku štěstí. Byl jsi na lodi. Loď plula, a viděls ostrovy, města, cizí lidi; a nebylo ti veselo. Toulal ses s milenkou. Noc byla hluboká a hluboké bylo tělo v tvém náručí; a mezi dvěma hlubinami byl jsi samoten. Nyní však je ti veselo a nejsi sám.

Tvá láska nepotřebuje nikoho, aby byla celá. Ví si již rady za jitra po dobré noci. Ševeli a hupkuje uzardělá mezi věcmi a tebou. Chvíli co chvíli přibíhá ti říci, jaké krásné události dějí se ve všech koutech. A ty jí shovívavě nasloucháš, protože její rozmary jsou korálky, jež je rozkošno navlékati.

Sedíš u stolu, a veliký, světlý proud jde srdcem; jako by mladá radost táhla světem. Slunce choulí se ti ve dlaních a sedí ti na rtech. Slova zvučí ve světle jako zvonky. A ty celý zvučíš jako rozhoupaný zvon.

Bim, bim. Krásná je hudba ranního klekání!
Krásná je modlitba srdce, jež všechno je životem!

ARNE NOVÁK:

TŘI NOVÉ KNIHY BÁSNICKÉ.

Básnické knihy, kterými před samým prahem letošního roku nás obdarovali Antonín Sova, Otakar Theer a Otokar Fischer, nepatří k sobě pouze v tom smyslu, že jsou vrcholy českého veršového umění v poslední době, nýbrž i hlubší spojitostí vnitřní: doplňují se jako trojí řešení základního Životního problému. Tři poetové stojí v těsné, nebezpečné blízkosti Životu-sfinze, jenž výhrůžně a pánovitě jim dává otázky a zároveň je co chvíli děsí, že tvrdě drtivou tlapou dopadne na jejich šíji, avšak každý z nich zaujímá jiný postoj k ukrutnému a mocnému božstvu.

Antonín Sova, melancholický svou dovršenou zralostí, zná až na dno Život a jeho ničivou vůli. Je to poznání ryze básnické, zaplacené nejednou krvavou zkušeností, která zraňujíc a zrážejíc stala se podmínkou tvůrčího činu. Antonín Sova ví, že Život neplyne klidným zákonným tokem, a že nelze ho ovládnout mravní sebekázní; porozumět mu, toť tolik jako uvědomit si a vždy znovu brát v počet „zrádné potměšilosti osudových vírů". Ale on již netouží zápasit v těchto dravých vírech s dechem a smrtí: postihuje je sice sugestivním kouzlem svého básnického slova, leč nevrhá do nich lidskou svou bytost. Mlčky a s resignací uchyluje se do svého vnitřního světa, jehož svítivé stříbro a teskné perly křehnoucíma a zkrvavenýma rukama vynesl z tolika ztroskotání, a tam zapřádá se do vzdušných písní radostí duchových. Antonín Sova odvrací se dnes od Života gestem melodického stáří a elegické moudrosti.

Otakar Theer, opojený varem a kypěním mužných svých sil, volá hned ve vstupní básni Život k zápasu a křížkování, zpívaje vyzývavě:

> „Skrop mne sluncem, vydej dešti, uvrz ve vír, bij a drásej,
> nad zdrásaným, nad ubitým rudým chechtem hromu jásej!"

Teprve v tomto napiatém souboji se životem nalézá plnou svou osobnost, její mravní uvolnění, teprve zde odhaluje v sobě schopnost býti ryzím a velkodušným, teprve tu uvědomuje si Boha, „ohromného kováře, jenž dmýchá v jeho nitro". Spleten se Životem v záludný uzel svalů a sil, Otakar Theer dochází své inspirace básnické, která mlkne okamžitě v tišinách osudu a v závětří požitku — podává-li nám dnes dobrý kov dokonalého a pomalého kalení, toť proto, že jeho verše žehly a svíjely se na kovadlině

žití, a že světelný oblak divokých jisker věštil jejich rození. Otakar Theer vrhá se na Život skokem útočného mužství a dramatické odvahy.

Otokar Fischer, sám okouzlen nejistotou svého zvlněného nitra, pohlíží do zastřené masky Života s nadějným a štědrým úsměvem čekající lásky. Snad šklebí se za škraboškou hrůza a zmar, snad jihne tam pozdrav neznámých rájů, snad zrcadlí se tam jen odlesk vlastního já. Co na tom.... nejkrásnější ze všeho jest hudba, kterou zvoní vlastní bytost všemu tomu vstříc, nejdražší je svět, jejž jsme si vytvořili sami z tuchy a z touhy, nejsladčí jsou pocely žen, přicházejících v noci zpod sněhu a hvězd a vypravujících šeptem o „zlatém a plachém srdci světa". Kde Sova, jenž byl kdysi realistou, zrakem loučícím se opouští skutečnost, kde Theer, který v svých začátcích pohrával naturismem, se skutečností zápolí, aby jí dal nový vlastní tvar, tam romantik Fischer skutečnost míjí:

„Do srdce svého celý
jsem vkročil, pokorný a zbožně jsem se celý
sám v sebe pohroužil a v žaltář snů a tuch.
A dveře do světa se za mnou uzavřely."

Otokar Fischer dumá před Životem v postoji lyrického jinošství, které jest touhou, písní a snem.

*

Jádrem Sovovy „Knihy baladické" (Sovových spisů sv. IX., nákl. Hejdy a Tučka v Praze 1915) jest známá skladba básníkova „Balada o jednom člověku a jeho radostech", vydaná před třinácti roky, a toto dílo, odpola visionářské a odpola realisticky satirisující, otevírá, tuším, porozumění baladice Sovově vůbec. Mrazivá šeď beznadějného zimního dne ovládá tuto chmurnou a přísnou knihu, která jakoby vznikla při soustředěném pohledu na nekonečnou hlať řeky tratící se v mlhách: iluse smyslů, fantómy rozkoší, dobrodružné víření vášní mrznou a tuhnou pod přísným soudem básníkovým. Nesoudí se tu jen slabošské a nicotné radosti ubohého „pána", který jest rekem této popeleční vise; poeta, jenž na důležité životní křižovatce pohlíží za přeludy mladosti, ničí vše, co člověku vůbec dává opojení, pozemskou slast, živočišné teplo a volá mužná srdce k volným radostem duchů, tančícím nad propastmi pod ledovci, k radostem vnitřního štěstí a heroické samoty: „pán" jeho hyne sebevraždou, že nemohl z těchto radostí ni jedinou nazývati svojí.

Dualism této skladby jest pro další Sovovo tvoření příznačný. Básník zná dvojí, znepřátelený svět: v jednom zůstává člověk plenem démonických podvědomých sil, kořistí nevypočítatelného osudu, nevolníkem zlých vášní; v druhém řídí svůj život sám jasnou mravní vůlí, radostným uvědoměním svého božského poslání — krajní povahový protiklad obou sourozenců v „Baladické básni o Marcele z tohoto světa“ zbudován jest právě na tomto dualismu. Kdežto pozdější Sovova lyrika, na př. celá kniha »Žně“, zasvěcena jest dobývání a chvále druhé, jasné říše, přiřkl básník svým baladám úkol, sklenouti černé a husté žebroví nad světem, kde člověku rozkazují zlobohové, ženouce jej neodvratně do zkázy. Ale Sova sám neztotožňuje se s těmito pasivními reky stíhanými od alastorů; pohledem pronikavým sleduje, veršem dramaticky zkrojeným postihuje a slovem náladově zbarveným provází jejich sráz a pád, stoje sám, od Života odkloněn, na druhém břehu.

Tak prohlubuje Sova útvar staré, tradiční balady. Tam ocital se člověk v moci temných, démonických sil, jež byl sám vyzývavě přivolal, a které jej na konec bez milosrdí zdusily, když ubičovaly jeho smysly divokou honbou a jeho rozum svůdnickým dialogem; tam se děj takřka rodil z plnosti děsivé nálady přírodní, která, jindy služebnice a pomocnice člověkova, spikla se proti němu, střássi náhle okovy nového pána a poslouchajíc starých svých velitelů, démonů a ďáblů. Sova odkládá antropomorfisaci starých baladiků a překládá všecko dění do nitra, jinak však věrně se přidržuje baladické tradice. Stačí srovnat některý klasický kus tohoto genru se Sovovými básněmi přítomné knihy, a rázem vysvitne těsné příbuzenství — nevím, zda co připomíná více opojnou hrůzu „Tomana a lesní panny“ než „Ballada o Andělce“, zhuštěná tragedie jara náhle probuzeného v krvi a v čivech dospívajícího děvčátka, a zdá se mně, že od Erbenovy „Lilie“ a „Vrby“ nikdo nepostihl temného příbuzenství člověkova s jinými přírodními bytostmi tak jako Sova v „Můře“, kde ženina démoničnost v lásce světélkuje do zelena. Sova zůstává danému druhu věren až do podrobností; v „Andělce“ na př. zachoval i zvykoslovnou přízdobu, nakresliv ji tužkou ostře charakterisující; zachoval scenerii lesa a náladu půlnoční, zachoval báchorkový rej přízraků ve snu děvčátka. Co liší nejpodstatněji těch několik mistrovských kusů Sovovy knihy od balad Erbenových a Nerudových? Vedle psychologického prohloubení temný, nesmiřitelný fatalism, pudící člověka přímo automaticky k zločinu, ke zkáze, k nicotě.

Všecky Sovovy balady nejsou této čisté a původní rasy. Někde

spokojuje se básník jakousi konvenčností děsivé romantiky, a pak převládá téměř zájem látkový, tak v „Romanci o šílenci ztracené krásy“, neb v „Dračích hlavách“, neb v „Básni o knězi, vojínu, karateli a katu zároveň“. Jindy nahrazuje mu zápas člověka s démony vnitra pouhá iracionálnost činů a osudů, paradoxní rozhodnutí lásky i zrady, jako v „Baladické básni o Marcele“, neb v „Přátelské sonatě“, kde několik míst duševní introspekce má podivuhodnou intonaci, a kde závěr jest zalit stříbrem půlnočního měsíce tekoucího nad drahými hroby. Posléze zařadil Sova do své knihy dvě básně zcela jiného kovu a naprosto odlišné ražby; myslím na nerozsáhlé skladby „Smrt básníkova“ a „Balada o milence „Vzpomeneš“ “. Nad těmito dvěma čísly krásy zádumčivé a melodické nešumí svými netopýřími křídly mstiví a zavilí zlobohové fatality, a smrt, jejíž tajemství zde šeptá a stýská, není pádem do černé tmy, nýbrž tichou slavností sjednocení a hudby, proudící ze zásvětí. Jen lyrik vzácného posvěcení a elegické moudrosti pozdních let mohl napsati kouzelné verše „Smrti básníkovy“:

„Spal v lenošce, stařec byl, na šíj vlas tek',
byl bílý, z tmy svítil jak paprsek,
a že byl vždy básník a polobůh,
kol mladých Mus tančil neslyšný kruh . . .
Ty na loutny hrály a zpívaly
a velkými zraky se dívaly.“

*

Theerova lyrická kniha „Všemu navzdory“ („Zlatokvětu“ kn. III., nákl. Fr. Borového v Praze 1916) nenavazuje tam, kde přestalo poslední jeho dílo básnické. V závěru „Úzkostí a naději“, hlavně v hymnech živlů a v „Monologu srpnové noci“ překonal Otakar Theer pesimismus smyslu a nihilismus poznání jakousi kladnou mystikou zbožštěné vůle — cítil se vykoupen. V novém svazku lyrickém odehrává se však tento zápas úplně na novo:

„Já denně se k vnitřní své svobodě vzbouzel,
denně byl puzen o ni se rvát,
denně ji mozkem, krví a věrou,
horkou svou, živelnou bytostí celou
vykupovat.“

Proto kniha „Všemu navzdory“ počíná se opět temnými hranami pesimismu co nejzápornějšího. Otakar Theer, sensualista horké i husté krve a erotik bolestných zkušeností, prožívá jej prudce ve vonném a měkkém náručí žen; básně „Cizince“, „Řeklo mé srdce“,

„Čtyři písně“, „Elegie“ a „Vzpomínka na mrtvou“ značí zastávky této tragické pouti. Žhavé opojení, kdy do všech pórů těla i duše vniká smyslný parfum ženin a kdy na chvíli mlknou v závratných rozkoších animálného Orientu vědomí a vůle, není než Májiným závojem setkaným z ilusí a vteřin, jejž drsná ruka mužova úmyslně trhá, aby zrak pohleděl do lastury jevů, a aby rozum svlékl věci se slavnostních rouch. Básník prchá z hořícího města vášnivého požitku a musí soustřediti nejvytrvalejší chtění, aby ohlédaje se, nezkameněl v solný sloup, který pod jihnoucím oblakem vzpomínky roní slzy osamělosti, stesku, lítosti, jaké kanou ze „Čtyř písní“. V „Elegii“ přebásňuje svůj smutek na helenskou visi neskutečné krásy, ve „Vzpomínce na mrtvou“ vidí však hned s úžasem, kam to prchl z Kythery, hnán vůlí překonávající hlas srdce: do země stínů, nicoty, smrti.

Tam bydlí za půlnocí neozářených ni jedinou hvězdou v studených stanech, cizinec sobě i lidem, v několika básních následujících, „Dva hlasy“, „V neděli v restauraci“ a „Setkání“, a černí upíři fatality, misantropie a agnosticismu jsou jedinými besedníky jeho samoty půlnoční. Ve „Dvou hlasech“ jest Theerův pesimism nejčernější: básník, opuštěn ženou a snem o družnosti, byl přepaden nepřátelským rojem věcí; jeho někdejší voluntarism popleněn rozkladnou hrůzou z osudu neúprosného; jeho píseň odlétla, a zůstal jen vzlyk zoufalství: „Nejsem než kus trpícího masa, které chce spát.“ Ale hned v básni následující nadchází obrat, podmíněný dramatickým napětím básníkovy vůle, obrat postižitelný ovšem jen pozorností nejsubtilnější: poeta posud nese těžce vyhnanství své samoty a studenou kázeň přísné své práce, posud se cítí vyhoštěn ze štěstí a ze společenství. Srovnávaje však svou tvrdou a příkrou sudbu s nicotnou spokojeností davu poživavého a frivolně pohodlného, přitakává přece k svému údělu a s vyzývavou hrdostí volá:

„Věřím, byť jeden proti tisícům,
věřím, navzdory desetitisícům,
že můj život je lepší než váš.
A rty, steskem sevřenými, si šeptám:
kéž nejsem jako ti druzí!“

Pokládám báseň „V neděli v restauraci“ za jednu z nejoriginelnějších a nejpříznačnějších skladeb Theerových, ač vím, že právě pro ni setká se s mnohým neporozuměním. Jeho aristokratism, jenž nevylučuje soucitu a soustrázně s trpícím člověčenstvím, temení, tuším, z romantického umělectví flaubertovského, které nenávidí

z té duše měšťáka a zazdívá se do pyšné samoty; u Theera však není to poustevnictví kontemplační a tím méně básnický útěk ze skutečnosti, kterou lidsky opovrhuje. Theer skutečnost naopak ve své poesii chytá zkratkou velmi názornou a útočnou, jež se neleká živlů drsných a detailů naturalistických, aby z těchto prvků odvážně skládala skutečnost novou:

„Není vznešeného, není nízkého,
vše tajemně jednotné dění,
měnivá, pěnivá vlna ducha,
tančící spánkem hmoty."

Jinak příznačná jest metafysická báseň „Setkání", jejíž rytmy sládnou tajemnou pohodou pastorálních komposicí velkých vlašských malířů renesančních: smutek agnosticismu přesvědčeného, že poslední a nejzávažnější tajemství zůstanou navždy skryta, snoubí se v ní s letním opojením melodií Života. Theer nestane se nikdy filosofujícím rétorem, který si namlouvá, že postihne lyrickou dialektikou sklad a smysl bytí, nýbrž zustane vždycky ryzím básníkem vědoucím, že vášnivá tucha Nezbadatelna přibližuje se často na dostřel nejhlubšímu poznání.

Čtyři další skladby „Odešel básník", „Dům polyp", „Zázraku života", „Sladko je žíti" a z pozdějších „Milosrdenství" mají v stavbě knihy obdobné místo, jaké v tragedii přísluší třetímu dějství: protivy jsou již tak zaostřeny, děj již tak blízek svého vrcholu, že krise neodvratna; není náhodou, že právě tyto básně vybudovány jsou na kontrastech prudce vyhnaných. Prapocit života, nedávno trýzeň a děs, naplňuje nyní rozkoší („Sladko je žíti"); hmota není již mrtva, jata byvši do chóru básníkových zpěvů („Odešel básník"); láska, zázrak života a zároveň jeho lest, ovládá hrdinská a neoblomná vůle k velikosti („Zázraku života!"); mechaničnost práce a organisace davových hodnot, tento dvojí prablud novodobé společnosti, musí ustoupiti dramatickému úsilí o růst osobnostní („Dům polyp"); tvrdá aristokratičnost ducha vykupována jest účastnou a dělnou lidskostí srdce („Milosrdenství")

„Než ve mně byla síla, vyšší než lidský vznět.
Já slzy měl v očích. V nitru však jas,
že hrdinsky údolí malost jsem se sebe střás.
Ó ledovce v měsíční mze!
Mne do světlé noci odcházet
vítěze nad tebou, vítěze nad sebou spatřilas."

Pak již Otakar Theer zpívá v plných tónech chorál životních kladu. Nový jeho svět širých rozloh a rozvětvených skutečností nelze

změřit a přeletět tradiční perutí uzavřeného, melodického verše, který šuměl nad rozkošemi a smutky srdce nepřerozeného, bytosti zápasem nevykoupené, ať to byly opojné sloky připsané „Cizince", s vonnými hrozny čarovných svých rýmů, či pravidelná čtyřverší „Čtyř písní", která působí dojmem jakési rytmické stísněnosti. Jakmile Theer vytváří si svou vlastní skutečnost zákonem architektury zcela původní, rozhoduje se pro verš volný, odpoutaný od mechanické pravidelnosti tradice, jako se pro něj proti všemu svému okolí i proti protestu mechanisujících zákonodárců rozhodovali Březina, a s jistými výhradami již Mácha, kdykoliv dobývali pro básnictví nových komplexů života a snu. Již v „Elegii", „V neděli v restauraci", v „Domu polypu" staví si Theer rytmik novou odvážnou vzducholoď, aby v ní proletěl a ovládal celou svou oblast a smělým pilotem svého širého, na myšlenkové deklamaci založeného volného verše zůstává pak trvale v kladném svém období. Nesmí býti moderní básník tvůrcem svých rytmů, když jím směl býti helénský poeta v ódě a v chóru? Musí jiskřící koně své výbojné myšlenky vždy zapřahovati jen do pravidelně dopadající trojky iambu, trocheje a daktylu? Otakar Theer činí tu nárok na úplnou tvůrčí volnost, jakou si vyhražuje i pro rým, leckdy doznívající jen jakoby nápovědí a jindy nahrazený pouhou asonancí. Programní báseň „Má poetika", v níž velmi odvážně jsou nikoliv promíchány, nýbrž organisovány polemika a chvalozpěv, sebepoznání a obrana, nachází pro to šťastný výraz verši:

„Vítězné znovuzrození slova, vlastní doby složitým tepem odkojeného!
Její trýzeň, tíseň i sen jí odposlouchavšího!
Ne nepřítel její, ni rab,
ale silný syn, dobře urostlý, dychtivý úkolů, které naň vloží,
v heraklovském vzepětí ramen
minulé její, jsoucí i budoucí objímající,
neustále za jedno s ní
i se sebou, —
ty můj rytmický bratře!"

Jsou to nadosobní hodnoty, statky rasy a kmene, které Theer symfonicky rozvádí tímto svým mnohostrunným rytmickým orchestrem: v „Návratu", založeném na dramatickém konfliktu, hledá posud statečné a šťastné zakotvení v pevném břehu národnosti, v „Mých Čechách", pojatých spíše staticky, však zpívá již — ale nikterak monodicky — krásu a pýchu krevního i rodného příslušenství, hrdě a plesně, jak má být v pravé vlastenecké básni, nečině rozdílu mezi zemí a národem, spínaje mrtvé se živými a nenarozenými.

A na konec přichází v díle Theerově, mluveno tříděním Vignyho, po knize moderní — neboť knihy antické se nám teprve má dostati — kniha mystická. Již v „Úzkostech a nadějích" hledal usilovně svého Boha, ale to, čeho se tam dotoužil a dotrpěl, byla spíše jen ještě tucha a důvěra v příchod božství než jistota přítomnosti božské. Dnes básník svého Boha má a celý se ponořuje dychtivě do propastných hlubin jeho světlého jsoucna. Dvě otázky znepokojují při tom náboženského opojence: Jak nepozbýt ani na okamžik jednoty s Bohem? Jak učlenit své mystické povědomí v mravní zákon a řád? Řešením obou problémů jest velikolepý triptych „Golgota", jehož krajní křídla v dramatickém napětí, uprostřed scenerii grandiosně zjednodušených a v sevřené jednotnosti, zároveň dějově i myšlenkově promítají thema první, kdežto střední člen „Na hoře" zabývá se skoro programně úkolem druhým. V něm dochází očisty a vykoupení i erotik v poetovi, jehož tvrdá a soběstačná ethika mrazila ve vstupu knihy:

„Na života kříži láskou krvácejte!
Ó lásko!
Šťastná, že u nohou sedíš
a dívat smíš se,
vonnou mastí tělo pomazat,
vlasem svým vytřít,
nalézt a sloužit, jiného nežádající."

Jako smělý svorník drží tato báseň klenbu celé knihy, silná v myšlence, jadrná a hutná v biblickém svém výrazu, ale přece zdá se mi, že její didaktice chybí soustředěnost, nutné učlenění, organická jednota.

Náboženství Theerovo jest přesvědčivě dualistické a přiznává se otevřeně k důslednému theismu; chraňme se však sdružovati je s kteroukoliv konfesí! Básník biblické „Golgoty" vyjadřuje se pojednou obrazným jazykem helenské theogonie („Žiji s Bohem a s bohy") a vedle Boha, vcházejícího v přímý styk s člověkem („Čím jsi?") zná jeho pantheon též zachmuřený a hrozný Osud; nad poslední stranou „knihy mystické", kde burácely vichřice zápasů člověka s bohy, šumí jako koruny kvetoucích stromů o svatodušní hod píseň pokorného splynutí s „divotvorným božím duchem". Kolik nových záhad, kolik básnických úloh, kolik lidských krisí kyne tu dalšímu vývoji Theerovu! Nebojme se však o básníka; snad se ponoří, jistě se nepotopí. Celá jeho kniha přesvědčuje, že plným právem napsal hrdé verše:

„Tak slavno je vědět,
že z úzkosti dní, z vrátkosti dnešku,
jsme dozráli k jistotě,
k tajemství hladkého plodu, živícího a tišícího žízeň!
— — — — — — — — — — — — —
Krásnější nežli náš květen
je věčný náš, uzralý podzim!“

Rozpory a konflikty, jež jsou nejvlastnějším inspiračním zdrojem lyriky Theerovy, nechybějí ani v knize veršů Otokara Fischera, nazvané s jakýmsi pasivním vděkem „Ozářená okna“ (nákl. Fr. Borového, v Praze 1916). Ba, chvílemi básník bičuje se sám s vášnivým úsilím, aby zachytil z nezměrného vlnění právě půlnoční příboje, válečná napětí, hrůzy rozbouřeného moře jako divoké symboly všeho, co znamená sopečné provalení se temných a démonických sil v přírodě i v člověku, a do čeho na čas se vrhá jeho dychtivé a zvědavé mládí. Pak vtrhuje do jeho melodické poesie prudkým vichrem volný rytmus, jenž má u Fischera jiný úkol než v poetice Theerově, jsa hlavně jen projevem dionysského uvolnění výbojných pudů a nikoliv nutným výrazem komplexivního pojetí skutečnosti. Hloub než tyto poněkud hlučné a pastosní výtrysky chtěného dynamismu („Půlnoční příliv“, „S paluby“, „Na pomezí“, „Noc“) odhaluje dramatickou krisi bytosti Fischerovy několik básní pronikavého vnitrozření, kde srdceryvně a naze se zpovídá z kleteb svého intelektualismu. Dovede býti v rafinovaném rozkošnictví poznání vším, leč děsí se, že jest příliš málo sám sebou; cítí se, tulák zeměmi a kulturami a cizinec v rodišti, všude doma, avšak ztrácí kouzlo a jistotu vlasti; proudí všemi větry a všemi vlnami vesmírem, než hrozí se nad tím, že nemá pevného bytí, že jest vždy jen přechodem, okamžikem, změnou. Třikráte nalezl Fischer mohutný a nezapomenutelný symbol pro tuto osudnou puklinu ve své duši: po prvé v elegickém mythu o duši Proteově, která marně ždá za vykoupení; po druhé v ponurém monologu herce trpícího, že jest vždycky toliko ozvěnou, maskou, zrcadlem; po třetí, nejšíře a nejzřetelněji v skladbě „V amfiteatru“. Tam, tváří v tvář antice a křesťanství, naslouchaje, jak do večerního nábožného klekání zaléhá tovární hluk, v náhlé rozpomínce na plemenný svůj původ a na odcizení se jemu, vyznává:

„Jsem přechodný, překotný dnešek, minula se zítřkem boj,
jsem Říman a jsem oběť, jsem smír a rouhání,
jsem signál všední práce a zvon, jenž vyzvání, —
mé místo: křižovatka, můj osud: rozhraní;

mou prapodstatou změna, severojižní můj směr,
můj domov: labyrint věků, má duše prolnutí sfér — —
Jsem krví oné krve, z níž vyvřel Ahasver."

Ale Otokar Fischer strádá ještě jinými krisemi, zasahujícími jeho citovou oblast: i do jeho srdce zatkla svůj spár žárlivost, též on uvědomuje si, že dvě duše nikdy nadobro nesplynou, též jemu nad hlavou šumí perutí smutek věčného loučení, stesk nad utrpením všech, melancholie ze zakletí do neproniknutelného žaláře slov, — a každý z těchto citových podnětů znásoben jest u něho, ducha zbaveného šťastné naivity, tíhou dumavé reflexe.

Úsilí Fischerovo směřuje však naprosto jinam než k dramatickému rozvedení těchto svárů a krisí; nejde mu o nic jiného a nic menšího než o to, aby nalezl ve své duši harmonisační prvek, který smiřuje a odstraňuje spory ve vesmíru, aby z paprsků kosmické víry a z krůpějí oddaného citu vybudoval nad propastmi duhové mosty, aby odpověděl bouřlivému návalu živlů a vášní hudbou svého nitra. S tím souvisí co nejtěsněji Fischerův formální sklon k písni, lehké jako dech, průzračné jako rosa, přilnavé jako polibek, sklon, jemuž se v „Ozářených oknech" dostalo již nejednoho úspěchu, ať v písních v nejužším smyslu, jako „Píseň v přístavu", „Dobrou noc", „Vděčnost", či v čarovných hudebních dialozích „Večer a duše", „Otázky", „Okamžik věčnosti". Otokar Fischer nachází domov svého srdce v krajinách a sceneriích, prozářených posvátným mlnem takové harmonie: do světlého snění šumí řeka; noc opalisující a bezhlesá rozevírá své náručí; tichý závoj mlh stoupá z jarní nivy; krajem táhne bílá vůně kvetoucích stromů; sluneční polibky tají na ratolestech v rose slz, zrak noří se v nedohlednou hloubku křišťálových drůz — romantický sen hraje na svou flétnu a dává zcela zapomínati na skutečnost.

Tento melodický živel zprostředkuje posléze smíření a vyrovnání básníkovo s osudem: věří ve věčnost mladosti; jistí se, že „nás vírů, bradel, tesů vidoucí vůle uchová, soutěskou vin a běsů propluje jeho loď duchová"; prožívá při rozchodu silněji nade vše kouzlo vděčného žehnání, vyhrazuje lásce jen končiny štěstí a jasu a v plesné apostrofě milenčině „Na výšinách" letí na ohnivém voze bez překážky do nebes. Věčný život, hudba spojení, harmonie sfér přestávají býti konstruktivnímu romantismu Fischerovu paradoxem. Nad svárem živlů a bouřemi sil, nad hrůzami lidských zmatků a rozpory vlastního intelektualismu vyklenul si básník, který v první své knize veršů žil hlavně jen experimentem s mocnostmi pozemskými, nyní svět jiný z par a ze snění, z dechu a z tuch, z touhy

a z něhy — není to již „Království světa“. Odlesk této nové říše padá v hodinách zasvěcení do života básníkova, věčnost ozařuje jeho okna. A kolem, jako při romantických slavnostech, hudba, melos, harmonie:

„Z města zvonily zvony, výdech sem od moří vlét,
a zavoněly stromy, a dotykem stával se svět,
v těla, jichž bdící nezná, vše spolu splývalo,
a všecko mluvilo ze sna a všecko zpívalo.“

VIKTOR DYK: Z knihy: ANEBO.

DVĚ NOCI.

I.

NOC NOVOROČNÍ.

Od deště tichého se lesklo dláždění,
padaly krůpěje jak slza tryská vřelá.
Po hluku včerejška, po jeho dráždění
noc prvá v roce tiše přicházela.

A větve bezlisté ve svitu luceren
jak pahýl mrzákův se zdály rozpínati.
Chtěly snad zachytit unikající sen?
Chtěly snad zachytit okamžik, jenž se tratí?

Zem' přes noc změněna, zem' přes noc omládla.
A všechno smýval dešť, co bylo jako vina.
Stařecká epocha se tiše propadla
a vážně, nehlasně sem blížila se jiná.

Tvé přešlé bolesti, tvá přešlá zklamání
jak umíráček nezněly a hrana.
Bezděčná naděje byla v tvém čekání.
A dlouho zavřená se otvírala brána.

Žel, v zemi provlhlé spí, kdož jít nemohou.
Na druhy pomyslils, kteří ti blízcí byli.
Tak nikdy nevzpomněls pod temnou oblohou
těch dávno umrlých, kteří se nedožili...

*

II.

NOC ÚNOROVÁ.

To není jaro. Záclony jen cíp
je odsunut. Leč je to jako slib.
Ne ještě jaro; ale noci van
má vlažný přízvuk: srdce dokořán.
Čas klíčení; vše život, pohyb, hlasy.
Svůj klobouk snímáš a jdeš prostovlasý,
té první jara předzvěsti bys vydal
sny neklidné, jež přes zimu jsi hlídal.

ODPOVĚĎ.

A mohl-li Vám sílu dát
kterýsi verš můj v těžké chvíli,
mně neděkujte. Chci se znát,
že též mi docházely síly.

A podal-li vám důvěru,
když bylo krušno srdci, hlavě:
mně neděkujte. K večeru
jsem hledíval v tmu nedočkavě.

Kdo v zlém se vichru zmítání
nezapotácel nikdy z nás?
I slabá ruka zachrání,
byla-li dána v pravý čas!

BABÍ LÉTO.

Poletuješ v zářijový den,
dálka kdy nás víc než jindy vábí.
Ještě záře v očích, v srdci sen.
Poletuješ, léto babí.

Jemnou svoji nitkou opřádáš
všechno, co tu bylo ještě živé.
Naši hlavu jako naši páž,
babí léto tiché, přičinlivé.

Babí léto, očaruješ-li
muže, že se zase změní v dítě,
za dny, které nikdy nevzešly,
na vždy budu proklínat tvé nitě.

Babí léto, jestli opředeš
pevnou ruku, jež se k dílu napne:
časný mráz chci spíše než tvou lež.
Babí léto, ale léto bab ne!

EPIGRAM.

Ať jiný uvažuje, slídí,
co schválit a co zavrci:
Nejnebezpečnější všech lidí
jsou přece jenom mudrci.

Ty stojíš o mé a já o tvé,
toť mluva jasná, hluboká.
Strýc nalíčil však na koroptve
a sám se chytil do oka.

Kdos povykuje večer celý.
Jdu podívat se s účastí.
Náš kapesní Macchiavelli
se právě chytil do pasti.

Nedojdou nikam nohy chromé.
Nač ve dne čekat na šero?
Já stojím o tvé a ty o mé:
toť jediný je Cicero.

A posloucha je jedním uchem
rhetorů fráze nehezké,
já blahoslavím chudé duchem:
jejich je království nebeské.

S. K. NEUMANN:

M. KIR. ÁLLAMI SZEMKÓRHÁZ.

I.

Po kalné Tisze ledy od severu jdou
a po železničním mostě vlaky s municí...
Za trochu klidu platím bolestnou chorobou,
napolo slepý bloudě po nemocnici.

A přece, pojďte sem rychle, něco vám pošeptám:
Jsem opět cosi jako homo sapiens.
V šero a mlčení hroužím se jak v říční večer prám,
u kormidla mi sedí tesknící sana mens.

II.

Po kalné Tisze stříbrné louže se rozlily.
To slunce není však pro mne, není teď můj čas,
Být zcela slep, i hluch a něm, kukla motýlí,
tu v koutku kdesi rád bych vyčkával jarní jas.

Pak bych se proklubal z kukly jednoho poledne,
bych nah a svoboden stanul před čistou oblohou,
rovnýma nohama skočil do proudu svého dne,
ni vírů bych se nebál, v něž jiní nemohou.

Leč to by bylo vám dáti mi nejen vody smích,
šum lesů, lučin květ a zvířat snubní rej,
to by se musel vrátit i lidský živočich
k souzvuku s kvetoucí zemí, s ní splynout v jeden děj —

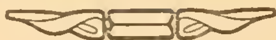
III.

Mlha nad korytem Tiszy
všechno vyvatovala.
V mléku řídkém potopeny
nákladní spí lodice.

Touha přitiskla mi čelo
k oknu nemocničnímu
v pozdní večer, jenž mne minul,
vymetaje jídelnu.

Sterem hlasů volává mne
z venku zbytek života —
Teď chtěl bych jen v bílé tmě té
slyšet rozvodněný proud

a na lodi, hnědý plavec,
u kaminek v kajutě
dnešní porci zelí s chlebem
zapíjeti pálenkou.

L. P. VLADYKA:

POHÁDKA.

Bylo to včera, bylo to dnes?
Když jsem tě na rukou nes',
byla jsi má, hoj, byla jsi má.
louka kvetla pod mýma nohama,
ty sama byla jsi květ.
Byl milý a drahý náš svět.
Potok zvonil rolničkami,
rozkvetlou loukou šel s námi,
radostně šeptaly topoly,
že nás nic nebolí.
Bylo to včera, bylo to dnes,
když jsem vzrušen do trávy kles'
a milenku svoji, tebe si vzal?
Byl jednou jeden král. —

POD JABLONÍ.

Hráli jsme si vloni
pod jabloní.
Růžovými sliby kvetla.
V oči radost slétla.

Mluvila jsi v plachém zmatku
o děťátku.
Krásné bude, hravé,
po celý den usměvavé.

Radost v očích hřála,
rozběhnout se znala
hučícími alejemi.
Poděkovat nebi, zemi,

za růžové naše štěstí,
že klidně mohlo kvésti,
žádným stínem nerušeno,
nevidčno.

LETNÍ PÍSEŇ.

Z modra par
vlhký, horký pozdrav jde.
Odpovídá krve var.
Radost pěšinkami si nadejde,
přepadne nečekaně,
zajásá a zavýskne,
zatleskají dlaně,
smích prudce zablyskne,

krev zpívá a vře.
Jako žhavý mák,
v rozkoši tělo se otevře.
Slunce vkročilo na oblak.

FEUILLETON.

REFLEXE.

„O Lumírovcích a jejich bojích kolem roku 1880“ (napsal Ferdinand Strejček) a jiném svazku „Sborníku Společnosti Jaroslava Vrchlického“ bylo v sloupcích „Lumíra“ kriticky už promluveno. Mé řádky nemají aspirací kritických; užívají obou knih jako východiska k malé retrospektivní vycházce. Boje Lumírovců uvádějí nás v období dnes nám téměř vzdálené a skoro nesrozumitelné: líčí mladost Jaroslava Vrchlického, mladost překypující a útočnou, líčí rozpory mezi zástupci dosavadní školy a mladou družinou, hlásící se o své místo v literatuře: družinou, která ve svých řadách měla hlavy vynikající a svérazné. Nemá pro mne dnes významu, kdo z bojujících měl pravdu; chci jen poukázati na typicky český úkaz, na drsnost forem, v kterých se zápas vedl, a na výstřelky, kterých se neuvarovaly ani hlavy vynikající a v podstatě jistě ušlechtilé, ať už účastnily se zápasu na té či oné straně. Už tehdy možno zjistit články, chtějící mnohem spíše zraňovat než přesvědčovat. A místy vycítíme takovou skoro zvrácenou radost nad nedostatkem objeveným, nad vadou nalezenou, že ten, kdo má pravdu, skoro nám činí sympatickým mýlícího se. Ale hlavní důvod, proč se chci zmínit o bojích Lumírovců, je passus z úvodní kapitoly o Janu Nerudovi a Vítězslavu Hálkovi. Zvláštní ovzduší, ve kterém žijí lidé u nás tvořící, ničím jiným není tak charakterisováno, jako vzpomínkou na populárního (nutno si uvědomiti, že p o p u l á r n í h o!) Hálka, citovanou z Quisových vzpomínek. Týká se Hálkovy knihy „V přírodě“. Quis píše: „Vydal písně ty, jak známo, ve třech knížkách. Když vyšla druhá řada, prohozeno tu i tam, jak již to bývá, že by toho už mohl nechat. To se Hálkovi asi doneslo (zde nenapsal Quis „jak již to bývá“, ač by to byl dobře mohl opakovat!) a mělo to na něho zajisté účinek. Ubíraje se některého dne po Václavském náměstí, setkal jsem se blíže Pospíšilova knihkupectví s Hálkem. Spatřiv mne, ještě než mne došel, vytáhl z kapsy svého svrchníku malou, šedivou knížku. Podav mi ji, ani hrubě se nezastaviv, prohodil jako na omluvu: „Ale to už je ta poslední!“ Darovaná ta knížka byla třetí řada písní „V přírodě“. — Komu toto omlouvání Hálkovo „Ale to už je ta poslední“ nepřipomene tolikrát vysmívaný titul knihy Vrchlického „Než zmlknu docela“? J a k j i ž t o b ý v á, opakuje se historie. A probereme-li život kohokoli z těch, kteří zápasili, o primát našeho písemnictví, je to

vždy příchuť pelyňku v číši, s kterou se setkáváme: buďto že autor, vědomý sobě své síly a svého významu, naráží na odpor nechápavého a odmítavého prostředí a vyčerpá se v úsilném a marném zápasu. Anebo pronikne autor dost záhy, dobude dopěchu, stane se populárním: ale popularita jeho má jakýs znepokojivý stín, stále se bojí zítřka. Neříkám, že analogické poměry nebyly by i jinde. Ale zde vehnáno vše do extrémů, forma je brutálnější. Vždyť i druh Hálkův, jehož popularita posmrtná určena k tomu, aby ubíjela „malou duši“ Hálkovu — snad že je v povaze naší, že nemůžeme nikomu dopomoci k právu, aniž by se to stalo na úkor někoho jiného — napsal v poslední a neosobní své periodě „Zpěvů pátečních“ báseň „V zemi kalicha“; zde jest jako ozvěna dálných bouří bolest veršů o trpké naší zemi, trpké naší radosti, trpkém vzpomínání. Zvláštní je dále davová suggesce, kterou vykonávají určitá slova, určité soudy, určité předsudky; i hlavy bystré podléhají suggesci, kamenujíce mnohdy své, kterým nerozuměli, jako neporozuměli svým miláčkům. Mluvil jsem o Hálkovi a Nerudovi; ale nebylo by vhodno vzpomenouti toho, jehož sedmdesáté narozeniny oslavovány nedávno, muže jiné popularitou daleko předstihnuvšího, autora „Václava z Michalovic“, Svatopluka Čecha? Svatopluk Čech byl miláček české demokracie. Jeho básnická produkce pronikla mnohem více než jiných básníků soudobých. Jeho verše recitovány, psány do památníků; a chtěl-li soused sousedu říci něco málo lichotivého, poradil mu, aby si přečetl „Písně otroka“; nebylo-li to jeho zlobě dost, recitoval mu, aby mu uspořil lekturu: V bázni boží na rohoži — — Ale také tato popularita byla jaksi bolestná a plachost básníkova, s níž ji přijímal, snad také tím je poněkud vysvětlitelna. Četli básníka? Snad. Milovali jej? Tvrdili to. Působil na ně? Myslím, že básníku bylo časem úzko ze sousedů, posílajících si vzájemně „V bázni boží na rohoži“ a třeba-li, také recitujících „Nevěřme nikomu“ — když viděl a cítil, že to vše je neškodný, drobný sport. Rozpor mezi velikou obcí Čechových čtenářů a malým počtem těch, kteří šli skutečně za ním, byl příliš veliký, aby mohl básníka časem neboleti. Nedával snad výraz této bolesti, ale přece v básni z doby poslední, psané ve chvíli, kdy se zdálo, že se hroutí svět, jenž byl světem Čechovým, dal výraz své hořkosti.

„A v posměch starc prsty mladých soků
v dál ukazují: Vidíš svoji step!“

Podškrtl jsem slova, naznačující, že ani Svatopluk Čech nebyl prost Solnesova pocitu stáří mládím ohroženého, stáří, jež nemůže než se báti těch, kdož přicházejí zaklepat na dveře, než vidět s o k a v tom, kdo myslí, cítí, žije jinak. K d o s t o j í š, h l e ď, a b y s n e p a d l, zní varování evangelia. Ale jaký to věčný neklid! Jaký to strach před ničím a úzkost před stíny! Je to zákon a nutnost nemilosrdné krásy?

Ale mluvil jsem s počátku svého feuilletonu o mládí Vrchlického. V „památníku Společnosti Jaroslava Vrchlického“ čteme zajímavé dokumenty jeho stáří. Jsou to hlavně jeho dopisy německému pražskému spisovatelovi Friedrichu Adlerovi, v nichž promlouvá básníkova hořkost. Stáří ještě nepřišlo a již přišlo mládí ohrožovat stavitele Solnesa; proniknuv k úspěchu poměrně záhy, počíná básník poměrně záhy vykupovat tragickou tuto svou vinu. Bude ji vykupovat celý zbytek svého života. A teprve strašná choroba básníka „Oken v bouři“ a jeho smrt přivodí podstatný obrat v posuzování jeho díla.

Chci zde jen letmo naznačiti, že Friedrich Adler v svém článku místy upadá v tón nepříjemně blahovolný; cituje v něm hojné úryvky dopisů německých spisovatelů, z nichž pouze projev Lilienkronův působí dojmem spontánnosti a svědčí o respektu,* ale jiný, dejme tomu Saarův, omezuje se po váhání po celý podzim na konstatování „mistrného překladu“. Rozhodně poněkud přehnaný je úsudek Adlerův, dovozující ze žurnalistických zmínek o smrti Vrchlického, že Vrchlický byl „velice mezi Němci rozšířen“. Já se však zmíním o jiném. Friedrich Adler píše, že nejbolestněji se Vrchlického dotkl odpor zástupců směru „moderního“ a píše o tomto směru ne právě výstižně: „Však také ti páni hodili všechen respekt k těžce dobyté slávě básníkově přes palubu. Mně samotnému zdá se, že tuto „modernu“ nejvíce charakterisuje to, že nade vše staví moment formální, jak tomu bylo ve všech literaturách v době úpadku.“ Tak snadno nelze řešit tragický rozpor. Především nedá se o „moderně“ mluvit tak paušálně; byla řadou individualit vzájemně dost vzdálených, sdružených spíše společnou negací, ale nikoliv společným kladem: a prapříčina rozchodu nebyla ta, že by stavila proti Vrchlickému nade vše moment formální — výtky pramenily odjinud, nejvíce akcentován Vrchlického eklekticismus. Ale také zde nutno vzpomenout, že v mládí svém Vrchlický nikterak neváhal dost ostře napadat zastánce názorů dle něho nesprávných; bylo důvodem naprostého odsuzování, hájí-li později proti Vrchlickému mladí právo na s v o u pravdu a třeba také svůj omyl? Bylo by nespravedlivo házet do jednoho pytle kritické projevy, které se zabývaly, třeba časem nespravedlivě a tvrdě, básnickou produkci

* jemuž ostatně Lilienkron vždy dával výraz.

Vrchlického. Ale přes to nemožno číst bez jakéhosi otřesení dopisy Adlerovi, otiskované ve „Sborníku“. V dopise z 3. 11. 1895, kde referuje Adlerovi o tom, že poslal listům „bohužel bez výsledku“ recensní výtisky překladu Adlerova, píše Vrchlický: „Okamžitě je proti mně proud skoro ve všech novinách, tak že je téměř lépe, mlčí-li, než aby mne nebo dokonce Vás uráželi — — — Nečtu už bezmála českých listů, neboť téměř všude jsem nejohavnějším způsobem napadán, ba týrán. Přirozeně nemožno se vnucovati a tak chci na čas mlčet, až se to vybouří!“ V dopisu z 30. VII. 1896 píše Vrchlický mezi jiným: „ — — Je mi právě třeba posily k další činnosti, neboť recense o „Napadlo rosy“ jsou o h a v n é. Jsem prohlašován za „senilního“ a kniha označována z 2% za starého Vrchlického, z 98% za destillovanou vodu — — Žiji zde venku v dokonalém klidu — skoro v apatickém očekávání, že budu co nejdříve utlučen — vlastními krajany,“

V dopisu ze dne 7. 8. 1896 píše znovu.

„— — I to nutno posléze p ř e k o n a t, nebo lépe řečeno, nutno překonati svou o s o b n í j e š i t n o s t, ale přes to zbude decepce a rozmrzelost, jež ochromuje každou tvůrčí radost a činí zahořklým.“

O jiném dopise, citovaném v zajímavých vzpomínkách A. Klášterského, Vrchlický vrací se k bolestnému thematu. „Chtěl jsem Vám již několikráte psáti à propos surového útoku, který na Vás učinil . . ., ale sám jsem toho měl podobného — v životě veřejném i doma — že sotva sám s sebou mohu býti hotov Je to vše smutné až k smrti. Ta bezohlednost, ta urputnost, ta bestiálnost.“ A je příznačné, jak sebevědomí básníkovo, tolika útoky těžce zraňované, cítí potřebu slova uznání, přátelství, sympatií.

H. Lingg napiše mu krásné psaní; Spartaka zve velkolepým a „Klasy chudých“ řadí mezi nejlepší básně, jež vůbec existují. „Je to také něco, že ano?“ rozjásá se básník. A A Klášterský píše: „Tím více byl za těch okolností vděčen za každý sebe menší projev přátelství a lásky, za vlídné slovo, pozornost neb ocenění své práce. Při nejbližší příležitosti jistě pisateli vroucně stiskl ruku, někdy i obratem poděkoval se listem.“ Povahám založeným racionalisticky nebo tvrději bude nepochopitelná tato citlivost impresionistního, citově založeného básníka, který přece psal před tím a potom hrdě sebevědomé sloky. A vskutku tento výhled má v sobě něco melancholického a hořkého: hle, kam dospělo mládí tak překypující a útočné, které je možno poznati právě u zmíněných „Bojů Lumírovců“.

Zajímavá je také úvaha o době, kdy výroky, citované z korespondence Adlerovi, vznikaly. Byla to doba bezprostředně sledující jubileum čtyřicetiletí Vrchlického. Doba, v níž vznikala díla, jako jsou „Okna v bouři“ a „Písně poutníka“, není pro Vrchlického dobou úpadku; naopak krutá bolest, kterou uložil básníkovu srdci život, dala dozráti plodům, jež jsou z nejkrásnějších jeho plodů vůbec. Není tím řečeno, že také v této periodě není prací slabších a méně významných: ale rozhodně je to doba úrodná a umělecky zdatná. Přes to právě při příležitosti publikace „Písní poutníka“ stal se básník předmětem útoků tónu vskutku příkrého. Letos je tomu právě dvacet let, kdy ozvaly se — při příležitosti referátu Ptáčníkova v Lit. Listech — prvé hlasy ve prospěch poetického díla Vrchlického se strany mladých. Byl to článek Hilbertův, otištěný v prvém čísle „Volných Směrů“ a můj sonet, otištěný rovněž ve „Volných Směrech“ a psaný, aniž měl jsem tušení o článku Hilbertově, pod bezprostředním dojmem referátu „Literárních Listů“. Nepropadl jsem, jak zřejmo, úplně suggesci, které propadlo tolik jiných z mých vrstevníků; ale dlužno říci, že jsem se jí nezbavil úplně. Dnes, po dvaceti letech, cítím velmi jasně, že rozhořčené mé verše, jistě nejméně proto psané, aby ranily autora „Písní poutníka“, dotkly se asi básníka, jehož dílo jsem chtěl hájiti, neméně bolestně než útoky samy, ježto, tlumočíce dojem „Písní poutníka“, připouštěly výklad, že jsou projevem spíše soucitu nežli lásky, a konstatování toho, co nejvíce Vrchlického zraňovalo, jeho stárnutí; ale mohl jsem to chápati v svých osmnácti, devatenácti letech?

Byl-li Vrchlický zraněn a roztrpčen kritickými hlasy, odsuzujícími více či méně jeho poetické dílo, dostalo se mu ostatně dostiučinění, jež konečně je do jisté míry také rehabilitací útočníků: zmínil jsem se, že nešlo při tomto rozporu mezi dvojí generací o skupiny tak pevně stmelené, jakou byla po léta skupina „Lumírovců“, nýbrž spíše o řadu dosti si vzdálených individualit, spojených spíše jen negací. Zjevno také, že došlo velmi záhy k rozchodu a k bojům, jejichž ostrost a příkrost ne-li předstihovala, tedy aspoň dosahovala ostrosti a příkrosti bojů předchozích. Nešetřila-li tato generace Vrchlického, nešetřila ani sebe. Ovšem proti Vrchlickému, který měl za sebou tehdy čtvrt století literární práce, měla výhodu, že vstupovala do arény, jejíž písek zbarvilo tolik krve — bláta, žel, nechybělo! — mladá nebo aspoň mladší, se silami dosud nevydanými, s energií, ničím dosud nelámanou. I o těch všech fásích nekonečných bojů, jichž zisk nestál bohužel v správném poměru s energií vypotřebovanou, možno dnes mysliti a mluviti klidně. Také ony způsobily mnoho zmatků, mnoho škod, mnoho

křivd. Ale existuje, tuším, spravedlnost v literatuře; vše se vyrovná průběhem let. Podcenění činí tím dokonalejší úspěch, přecenění vyvolává automaticky reakci. Křivda dociluje jen dočasných úspěchů; dílo nenávisti není nikdy trvalé. Veřejné mínění je zajisté něco, co při troše rutiny snadno lze zpracovati; možno dočasně rozšířiti klam a potlačiti pravdu, možno dočasně nicku nadmouti na velikána a velikána v očích všech učiniti nickou. Ale čím větší úsilí, tím větší bankrot. Beztrestně se nelže v umění. Spravedlnost v umění nezastihne časem autora: vždycky však zastihne dílo. A kdyby literární boje posledních desítiletí ničemu jinému nás nenaučily, i toho je dosti. Dává to sil přečkati doby chmurné, kdy zdánlivě vítězí nedobrá věc.

Ovšem abstraktní tato úvaha dostačí pro všední dny, nikoliv však pro chvíle, kdy nitro celé je rozbolavělé svěžími ranami. Také básník „Oken v bouři“ a „Písní poutníka“ vnucoval se do filosofických reflexí, snažil se překonati to, co nazýval v dopise Adlerovi „osobní ješitností“. Ale snad že citlivost básníka byla větší, snad že k hoři básníkovu příliš krutě a vtíravě přistupovalo hoře člověka, snad že Vrchlický svou měkkou povahou zvláště potřeboval ovzduší harmonie, úsměvů, lásky — filosofické reflexe nestačily k překonání básníkovy bolesti. Na str. 93 „Sborníku S. J. V.“ čteme o tom ve vzpomínkách Klášterského příznačný passus:

„Druhá příhoda (Klášterský uvádí vzpomínky z dob redakčních porad o anthologii „Máje“) stala se o rok později. Přišel jsem do redakční schůze první. Po mně přišel Vrchlický; šel jsem ho do předsíně uvítat, on odložil svrchní šat na věšák a uchopiv mne, prudce mne k sobě přivinul a políbil. „Měj mě rád, měj mě aspoň ty trochu rád,“ zaúpěl znova. V jaké krisi duševní asi tehdy přicházel do schůze, co prožil, jakou bolest, jaká muka, snad bezprostředně před tím, jak asi cítil se opuštěn.“

Potud vzpomínka. Krásu nutno prý vykupovat bolestí. Ale mnohdy vykupuje se těžce. Viktor Dyk.

LITERATURA.

23. m. m. bylo sedmdesáté výročí Čechova narození. V povaze doby je, že jubilea naše a pamětní dny ztratily na vnější pompě a okázalosti. Bylo tak při jubileu Husově, je tomu tak při výročí Čechově. Ale právě tento nedostatek pompy a obřadnosti nutí nás hlouběji a vniterněji vzpomínat. Chceme vzpomínati díla Svatopluka Čecha, chceme vzpomínat básnického odkazu jeho národu našemu; ve vážných dnech a v těžkých chvílích čtěme dílo básníkovo a přemýšlejme o čteném!

NOVÉ PŘEKLADY Z ARISTOFANA. Již několik let vychází v „Bibliotéce klasiků řeckých a římských“, kterou vydává 3. třída České akademie, soustavný překlad komedií Aristofanových; těžkého úkolu překladatelského, jenž kdysi vábil Šafaříka a Nebeského, ujal se profesor Augustin Krejčí. I zběžný čtenář „nezvedeného miláčka Gracií“ dovede posouditi nesnáze, které se naskytají při přebásnění Aristofanových veseloher: v rozmarném víru střídají se tu partie vážného vzletu a parodie tohoto pathosu, humor jemně básnický chvěje tu křidélky nad obhroublou burleskou a ublácenou sprostotou, chvílemi zazní lyrická struna, aby ji hned přerušil chřaplavý hlas spilajícího opilce, — a pro tyto všecky výrazové způsoby musí překladatel míti po ruce jazykovou a slohovou obdo-

*

bu. Attická komedie vůbec slučuje v neslýchané paradoxnosti dvoji odleblý svět, liturgickou oblast, z níž vzešla, a každodenní, ať dím pouliční skutečnost — o nesnáz více pro překladatele, který rovněž musí v řeči i v obraze volně se pohybovati mezi těmito říšemi. Nevím, zda se v oboru přebásnění vyrovná co obtížím, jaké přináší satirická fraška velkého slohu; teprve když se prožije každá narážka, každý vtip, výrazová groteska každé situace, může komika působiti. Profesor Augustin Krejčí provádí těžkou úlohu tu opravdu virtuosně. Až do nejjemnějších odstinů šetří bohaté formální svéráznosti Aristofanovy, aniž by ubližoval jakkoliv přirozené ryzosti českého básnického slohu; má bohatou, pestrou a vtipnou mluvu bez pruderie a bez ohledů: srší sám vtipem a rozpustilostí jako řecký originál a při tom s učenou jistotou dobrého filologa zachycuje vždy místa, která působí parodisticky. Kdo četl za sebou všechny jeho překlady Aristofana, poznal, že jeho umění překladatelské zraje; celek — o tom dnes již nemůže býti sporu — bude chloubou naší literatury.

Nové překlady dvou komedií připínají se téměř k „Lysistratě", vydané před čtyřmi roky; jsou to „Ženy o thesmoforiich" (Bibliotéky č. 25) a „Ženský sněm" („Bibliotéky č. 27, toto 1915, ono 1914). Máme takto před sebou jakousi groteskní trilogii, v níž si vzal Aristofanos na mušku sufražetky athénské a jejich básníka Euripida. Kdežto v „Ženách o thesmoforiich" prováděna jest, obdobně jako v „Žabách", satira hlavně literární, má „Ženský sněm", vysmívající se komunismu jmění i žen, osten politicko-sociální. „Ženy o thesmoforiich" jsou dílem opravdového básníka bohaté vynalézavosti a neodolatelné komiky jak situační tak charakterové — i mimo náplň satirickou a parodující má toto vtipné, jasné a zaokrouhlené dílko svůj půvab. Zcela jinak „Ženský sněm"; každý výjev projevuje, že nejsou pouze Athény v úpadku, ale i že se jejich mravokárný fraškář básnicky vyčerpal. Povážlivá komika zákonem stanoveného společenství žen, a to stejně ohyzdných babic jako žadoucích krásek, vyčerpává se až do omrzení, a bez zvláštní fantasie vysoukává Aristofanes z ní burleskní situace, ale jak zchudl, jak zhrubël, jak zevšedněl za dvacet let básník „Lysistraty", jejíž divoká odvaha in sexualibus stále jest provázena marnotratností vtipných nápadů a geniálních situací! Ani forma „Ženského sněmu" nemá pravé aristofanské rozmanitosti, a též osobní satiře ulomen hrot; překvapoval-li Aristofanes jindy stařeckou konservativností, budí zde útrpnost stařeckou, zavilou a jednotvárnou žvavostí. Jest to starý lev bez hřívy a bez zubů! A. N.

DIVADLO.

Ve své zajímavé knize Divadelní promenády, k níž se ostatně ještě vrátíme, napsal Dr. K. H. Hilar, v essayi „Thalia a Eros" tato slova: „Nejnižší hledají v divadle zábavy. Je-li špatné, činí dosti, baví-li. Prostřední chtějí od něho skutečnost. K té se snižují ryzí básníci jen mimoděk a jaksi nedopatřením." Divadelní theoretik nepokrytě vyslovuje svůj odpor k plochému realismu a dovolávaje se Shakespeara, praví: „Běžná skutečnost na divadle jest jen pro uměleckou ilusi a jen potud, pokud by ta od oné mohla býti odvozena." Připouští konečně, že by mohlo býti divadlo pojímáno jako panorama života. Ale pak žádá, aby byla „všechna světla zintensivněna, všechny barvy znásobeny, zvuky zrytmisovány, vᚭ

ně shrnuty, city vypiaty, hodnoty zhodnoceny". Těmto požadavkům, po jeho mínění, až příliš málo odpovídá dnešní divadlo, jež hrubýma rukama otupuje v nás smysl pro metafysickou krásu erotických ilusí, pro nadzemské kouzlo nejvyššího a nejmohutnějšího citu a jediného důstojného předmětu umění, lásky. Z nicoty a bezcennosti moderního repertoiru zachraňuje příkrý soudce na př. Wildeovu Mabel, Porto-Richeovu Zamilovanou, Shawovu Candidu, a ještě několik her, mezi nimi také hru Ňu od Osipa Dymova. Vycházeje z těchto názorů kritických a z tohoto hodnocení kusu, zařadil „Ňu" na repertoir vinohradského divadla (7. II.) a jednal důsledně, když ruskou hru režií stilisoval a podložil hudbou, jež měla akcentovati tajemnou tragickou symboliku díla. Jestliže účinek hry selhal, bylo toho příčinou právě kritické a režisérské nedorozumění, jemuž dr. Hilar podlehl. Hra O. Dymova, mající ostatně podtitul „každodenní tragedie", není ani zdaleka z oněch her, jež by volaly po stilisaci a v níž by bylo možno hledati hluboké básnické symboly. Je to opravdu jen prostá realistická hra, líčící osud ženy mezi dobráckým, ale omezeným a hrubým chotěm a cynickým a citu neschopným básníkem. Stržena touhou po lepším, jemnějším životě, křehká a štěbetavá Ňu opustí muže a dítě, aby zahynula jedem v pustém hotelovém pokoji, když sama nedovede zodpovědět otázku, který z obou mužů je otcem jejího budoucího dítěte. Tento děj je rozvržen ve vinohradské versi textu, jež vypustila vysvětlení samovraždy hrdinčiny, na 8 scén, jež v dosti lapidárních rysech kreslí povahy tří hlavních osob. Faktura i styl hry ukazují zřejmě, že autor, ruský žid, souvisí literárně spíše se západem než s tradicemi své vlasti: „Ňu" má málo onoho svérázného kouzla, jímž na nás působí moderní klasikové ruského divadla od Gogola po Čechova. I Čirikov je mnohem více srostlý s rodnou půdou než Dymov, který ostatně k nám přišel „nikoli již neobvyklou cestou", totiž přes Berlín. Ale přes to mohla hra jeho působiti daleko silněji, kdyby se režie byla omezila na přirozenou, to jest realistickou interpretaci a nechtěla vkládat do hry, čeho v ní není. Na hereckém podání byla patrna snaha stylisovati v intencích režie; postavě nešťastné hrdinky dala pí. Kučerová vášnivou něhu a p. Kohout velmi dobře mluvil i hrál cynického a blaseovaného básníka.

G. Hauptmannův Kollega Crampton, uvedený dne 17. II. divadlem vinohradským v překladu B. Kaminského, byl novou ukázkou německé literatury, jíž v posledním roce byla věnována druhou českou scénou zvýšená pozornost. Monografická téměř studie pathologického zjevu umělce, propadajícího alkoholismu a zachráněného posléze oddanou láskou dcery a jejího ženicha, má všechny přednosti silného, robustního talentu Hauptmannova. Upadání pustnoucího a chátrajícího umělce, jehož pracovní energie je podlomena alkoholismem, a jenž snaží se maskovat svoji neschopnost k práci a svoji demoralisaci pyšnými gesty a hrdými postoji, je zachyceno rukou mistra realistické drobnomalby. Hauptmann zná dokonale kreslené prostředí a každá, i sebemenší figurka, od pedela akademie až k natěračskému mistru, má v sobě pravou divadelní krev. Přes to působilo provedení „Cramptona" takořka dojmem retrospektivy. Čtvrtstoletí, jež uplynulo od vzniku komedie Hauptmannovy, naučilo nás hledati v dramatě víc než sebe mistrnější okreslování života; realistická theorie „tranches

de vie“ ztratila svoje kouzlo: tragika případu Cramptonova je nám příliš málo typickou, aby nás hloub vzrušila, i když plně uznáváme technickou obratnost i psychologickou pravdivost, s jakou je demonstrována. — Hra byla za režie p. Hlavatého velmi pečlivě vypravena a nastudována. Tíhu večera nese přirozeně představitel titulní role, p. Zakopal, který zahrál Cramptona se vší intensitou své herecké inteligence, s hlubokým procítěním a opravdovostí, ač po mém soudu pojal jej příliš jako alkoholika; o tomto Cramptonovi skutečně bylo těžko věřit, že vůbec někdy byl opravdovým umělcem a že by se mohl ještě někdy vzpřímit. Z ostatních postav uvádím ještě pasivního a skromného Maxe p. Kohoutova, žoviálního kupce Strählera p. Pražského a surového, výsměšného pedela p. Vydrova.

H. Jelínek.

UMĚNÍ VÝTVARNÉ.

VÝSTAVA ČESKÉHO UMĚLECKÉHO PRŮMYSLU. (Pořádá Komité pro podporu strádajících umělců atd. Praha, Ob. dům.) Už svým zevním rázem je tato výstava v celku spíše improvisovaná než řízená odborným zřetelem; je to za daných poměrů pochopitelné a poskytuje se tím alespoň širší pohled na to, co se u nás uměleckým průmyslem rozumí. Ukazují se tu dva zcela různé náhledy na úkoly uměleckého průmyslu nebo spíše dva různé kořeny soudobé umělecko-průmyslové činnosti. Jedním kořenem je zdobivá snaha, záliba v malých dekorativních předmětech, které mají svůj smysl samy pro sebe jakožto bibeloty nebo intimní kuriosa, zkrátka předměty čistého luxu. Druhým kořenem je stylové řešení moderního interieuru, které se přirozeně rozšiřuje na všechny předměty bytových potřeb. Podle toho rozpadá se umělecký průmysl na této výstavě ve dvě veliké skupiny.

Do první skupiny včleňují se všechny vystavené dámské práce, jež zpravidla nevycházejí přímo z průmyslu, nýbrž z dekorativního malířství, z drobných nápadů zdoby a vykrášlování: dále řada bibliofilských grafik, práce v kůži, šperky atd. Z největší části jde tu o předměty toiletní, výšivky, krajky, batik a podobné; o práce, jichž měřítkem je větší nebo menší vkusnost a které zpravidla nejsou s to překonati odpor nepodcenitelného činitele: mody. To platí především o všech vystavených pokusech o „svéráz“. „Svéráz“ stěží může konkurovati s modou; moda je něco více než kousek přilepené výšivky, moda pracuje s celým zjevem ženy a ne s dekorativními přištipky kteréhokoliv původu. Nemíním dotýkati se ženského toiletního umění; myslím jen, že by bylo daleko prospěšnější, kdyby ženské umění a kostumní práce hleděly zvýšiti technickou i uměleckou úroveň mody, místo aby se stavěly na marný odpor proti ní. Tak, jak se nyní průmysl dam a pro dámy pěstuje, je prakticky namnoze neprosaditelný a umělecky nedůsažný nebo nepůvodní. Vyjímám šperky dle návrhů F. Kysely jako příklad formálně původního a stylového řešení předmětů drobného luxu.

Dále do prvního typu uměleckého průmyslu náležejí některé vystavené keramiky (M. Johnové), smaltovaná skla Zd. Braunerové, etažerové objekty J. Váchala, dekorativní perníky a pod. V nejlepším případě (jako u Zd. Braunerové a Váchala) mají tato dílka cenu kuriosity, hravé kaprice a dekorativního nápadu; umístěny v interieuru jsou jen bibelotem a hračkou a mají svůj smysl pouze v bytě pojatém malebně a nearchitek-

tonicky. Proto hledají spíše zajímavost než formu, spíše bizzarerii než čistý sloh, spíše exotičnost nebo folklor než pravou a tvůrčí novost; jsou v moderním bytě tímtéž, čím makartovské kytice, damascenky a chinoiserie v nestylovém bytě minulého století. Souditi o jejich hodnotě náleží milovníkům takových věcí; lze jen žádati, aby, když už v nich není hledáno myšlenkové řešení uměleckého průmyslu, zůstaly aspoň duchaplnými, vtipnými nápady a neupadaly ve formovou povrchnost a machu, která vyzírá jmenovitě z vystavených prací figurálních.

Zcela jiný je charakter uměleckého průmyslu, založeného na celkovém řešení moderního bytu. Tento směr zastávají ovšem nejspíše architekti, u nás pak hlavně Artěl a mladší Pražské Umělecké Dílny, tyto však s malým zřením k drobnému uměleckému průmyslu. Artěl začal před léty svou činnost hračkami a bibeloty a teprve později zahájil směr architektonický, zprvu v intencích Vídeňské školy (na př. vystavené vásy Janákovy), ale postupem času s rostoucí samostatností. Artěl i P. U. D. vystavují zde nábytek a fotografie interieurů, ježto vskutku umělecký průmysl je od interieuru neodlučitelný.

Tento druhý směr předpokládá, že umělecký průmysl vyžaduje řešení stejně důsledně slohového a čistě formálního jako architektura nábytková. Proto je ve formě poměrně přísný, střízlivý a velkorysý, tak jako moderní nábytek; proto zpracovává hlavně sklo a keramiku, materiál spíše tvarebný než malebný; proto konečně řeší drobné průmyslové umění v duchu monumentálním, spíše architektonickém než v běžném smyslu slova dekorativním. To platí o keramikách a sklech z Artělu, pokud je navrhovali Janák a Horejc, dále (přes menší formovou určitost) Rosipal a Stockar a konečně nejpočetněji a s největší tvarovou naléhavostí Vlastislav Hofman. Jeho keramiky (k nimž náležejí i lité náhrobní vásy na válečné hroby) i jeho skla jsou drženy ve velikých formách, jichž hrubá tíha je zrušena a uvolněna energickým a prudkým, buď vláčně vlnivým nebo ostře řezaným vedením obrysů a stěn; samostačitelnost intimního bibelotu je tu zcela nahrazena samostatností čisté a intensivní formy. P. U. D. vystavují jen dva kusy nábytku bohatého Gočárovského tvaru a již dříve vystavené nábytky architektů Hofmana a Janáka; Artěl vystavuje nábytek Vl. Hofmana; řada fotografií interieurů Gočárových, Hofmanových a Stockarových se připojuje k architektonické části výstavy, ale nedoplňuje jí. Výstava interieurového umění zůstává požadavkem po této výstavě uměleckého průmyslu, — tím spíše, že české bytové umění s uměleckým průmyslem k němu se těsně připojujícím přineslo si už z ciziny svůj úspěch. Úspěch v cizině je sice pěkná věc, ale lepší je pracovati doma na vytvoření životních podmínek pro naše umění. Proto není předčasno mluviti už nyní o potřebě soustavné a odborné výstavy českého moderního interieuru. K. Čapek.

ZPRÁVY.

ÚMRTÍ. Z řad českých spisovatelů odešel 3. února t. r. Jaromír Hrubý. Pobyv delší dobu jako vychovatel v Polsku a na Rusi, osvojil si znalost polštiny a ruštiny jakož i poměrů tamních. Vrátiv se domů a věnovav se činnosti žurnalistické, vložil své zkušenosti a své pozorování života národů jmenovaných do knih „Ze světa slovanského“, do studie „O sek-

tářích na Rusi", hlavně však do „Listů z ruské vesnice", podávajících obraz rázovitý a svědomitý dosud málo známé stránky života na Rusi. Kromě jeho původní činnosti spisovatelské nutno zaznamenat hlavně jeho redakci „Ruské knihovny", kterou řídil po osmadvacet svazků, udržuje ji na vzácné literární úrovni. Do této knihovny přeložil Hrubý též řadu děl. V posledních letech literárně méně působil; jako redaktor pracoval do poslední chvíle. Zemřel v Praze ve věku tři a šedesát let. V Umělecké Besedě býval po dlouhou dobu činný jako funkcionář a pracovník milý a vážený; správním výborem Umělecké Besedy vzpomenuto vřele zesnulého.

Téhož dne zemřel — rovněž v Praze — spisovatel Alois Tuček. Mládí své žil v pohnuté době let osmdesátých a devadesátých. Ve svých knihách „Rok na samotách" a „Nespokojenci" — zvláště pak v prvé — podával kus autobiografie nervosní, churavé bytosti a podařilo se mu napsati tam několik stránek suggestivní nálady a jemného pozorování. I v druhém díle, jež má více ráz románový, setkáváme se s týmž nervosním, neklidným rysem a s typickou touhou po ozdravění a oproštění. Alois Tuček byl po leta činný též jako literární referent. Vydal obsáhlou a cennou monografii „Alois Jirásek". Přeložil dále řadu děl do češtiny. Choroba, která dlouho hlodala na jeho organismu, sklátila jej v dvaačtyřiciti letech.

6. února skonal, krátce před sedmdesátým výročím narození svého strýce Svatopluka Čecha, Vladimír S. Čech. Vydával po smrti Čechově po několik let „Květy" a byl též jejich redaktorem. V „Květech" otiskl řadu belletristických prací, jež vyzdobil vlastními kresbami. K souhrnné publikaci svých prací nikdy nepřistoupil. D.

RECITACE. Literárním Odborem dne 6. února t. r. uspořádaná básnická hodinka shromáždila v Umělecké Besedě mnohem větší počet obecenstva, než na jaký jsou spolkové místnosti zařízeny, ale posluchačstvo, nedbajíc nepohodlí, pozorně naslouchalo slovu básníků. Na programu, vybraném jednak z minulých dvou ročníků Lumíra, jednak z rukopisných novinek, byly ukázky poesie V. Dyka, O. Fischera, H. Jelinka, P. Křičky, A. Sovy, O. Theera, R. Weinera, J. z Wojkowicz. Paní Eva Vrchlická přednesla s oduševnělým porozuměním řadu intimně lyrických a její prostá vřelost a jemné cítění rytmu dovedly strhnouti posluchače k opětovnému potlesku. V pí. Vrchlické nalezne česká lyrika zajisté častěji povolanou interpretku. — Sl. Marie Nechlebová, jíž patří do značné míry zásluha na oživení zájmu o recitaci poesie, uspořádala 22. t. m. již druhý Nerudův večer, věnovaný výběru mistrovy prósy. Již volba čísel prozrazovala kultivovaný literární vkus, a způsob přednesu, zvláště v humoristicky a satiricky zabarvených feuilletonech jemně odstíněný, projevil nové možnosti u recitátorky, jíž dosud charakterisoval hymnický a pathetický tón, možnosti, od nichž možno si mnoho slibovati. H. J.

„Lumír" vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se pro Prahu: na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·6 . Poštou: na půl léta K 5· , na celý rok K 10·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra" buďtež adresovány: Časopis „Lumír", Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Rukopisů nevracíme.

Za redakci zodpovědný Viktor Dyk. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto.
Tiskem „Unie" v Praze.

Číslo toto vydáno dne 3. března 1916.

R. XLIV. LUMÍR ČÍSLO 4.

RICHARD WEINER:

MLÁDÍ.

Až přijde den, který přijíti musí,
poněvadž věřím v ten den vírou prostou,
přijďte, ó kamarádi, pod má okna na chvíli prodlet,
a paže ať vám v objetí srostou.

Nebudu s vámi, nýbrž uvnitř domu, kde přivřeny okenice.
Do chladu síně pentle zlatého prachu potečou štěrbinami.
a rámus silnice, na drobno rozmělněn, vsype se dovnitř,
poslík mezi mnou a vámi.

Neboť jsem postavil pod okna řadu hrubých hospodských stolů
a na ně těžké, baňaté, dolíčkované džbány;
z nich každý si poslouží cidrem do velikých, čirých sklenic.
Holoubci, kytky a milenci na nich vyzvou k pitce dámy a pány.

A budete jak z korbelů píti, zvracejíce nazad hlavy.
Na střechách zoufale hledají rovnováhu čapí hnízda,
ale čáp je klidný a a klape. — Na obzoru vlak fanfarou si jede,
k nebi upaluji kroužky šedé,
vlak jede a hvízdá
a je pyšný, že jede.

Tu oslava moje zasedla mezi vámi
a jako pestré míče bude mi dovnitř házeti útržky rána,
veselá, že jste přišli na moje pozvání četně,
zardí se, zamilována.

Pak večer. Snese se plachetka ticha na místo, kde jste byli.
Také cesta utichne i sestoupím sám srovnat stoly a budu si prozpěvovat,
rád tomu dni, kdy má radost se skryla i zřekla.
V přátelském ovzduší souhlasu budou vlavě večerní mraky plovat,

a já se uvidím pojednou na této krásné zemi tak šťasten
uprostřed skromných polí, travek a malých brouků.
Rád, že svůj vroucný den jsem v takové příhodě rozdal,
že mi pozlatí dvacet roků.

Uvěřit, že nejsi zlý a že není třeba se rdít
a radost hluboko, hluboko, hluboko skrýt!
Ty krásné, veliké štěstí mé, že vystačíš soudruhům pro den!
Ale já se té víry bojím, neboť jest vírou tak slunnou.
Ale já se lásky té bojím, neboť jsem celý láskou.
A když se mám chopit přátelských rukou, váhám: Jsem hoden?

Leč sám ve větru, který kazajku vzdouvá
tváří v tvář lněným polím, která se táhle vlní,
chlácholím radost, která jest jako divé kotě,
mám odvahu přiznat se k dobrým. A přihladím vlasy,
co mi rozčechral vítr. — Paříž, červen 1914.

JOSEF ČAPEK:

PLYNOUCÍ DO ACHERONU.

Některé povídky zvláštního rázu, kde lidské srdce je vyprovozeno řadou dobrodružství nebo stavem až nadpřirozeným k spočinutí a ke štěstí v trvalé lásce, zaokrouhlují se v závěru do věty: „— a život jejich byl nyní jako sen“. Jsou to slova touhy, protože mají vyvolat představu života očištěného, již neotřásaného nárazy z jakéhokoliv cizího světa. Chtějí vyslovit ideál žití dokonale splněného, život úzce soustředěný, avšak vysvobozený.

Člověk velmi nešťastný prožíval až do nemožnosti utrpení, že jeho život nebyl jako sen, že v něm bylo příliš mnoho tvrdé skutečnosti. Učinil sám svým útrapám násilný konec, protože, jak byl o tom přesvědčen, nic jiného mu už nezbývalo. Tento neznámý (nezáleží na tom, aby měl jméno) nebyl ani člověkem zcela obyčejného druhu nebo slabou duší; snad to byl muž světu rostlý, který se uměl světem dojímat, měl svoje myšlenky a vnitřní požadavky, jež by ho v šťastnějších okolnostech snad provedly životem k jistému zdokonalení. — Jeho případ nebyl neobyčejný. Stává se až příliš často, že lidé vysilují se marně v boji i v touze o zlepšení svého osudu, až se jim zdá vzcházet jediné a poslední poznání, že už nikdy volně nevydechnou a že už si nemohou pomoci. Tohoto člověka pohlcovala bída a umořovala ho do krajnosti. Jinak by se neodhodlal umřít, protože jeho vůle k životu byla houževnatá a docela hladová jako u většiny lidí, kteří jsou životem zkráceni. Jeho poslední dny zavíjely se nezadržitelně do tak nevýslovné bídy, že už nemohly přinést obrat, nějaký příznivější okamžik, kdy by se mu zdařilo skočit na pevnější půdu a nějak se zachránit z toho pohybu bez slitování, který ho zanášel přímo do středu nejhlubší nicoty.

Ten muž byl si dobře vědom svého bídného stavu a nevemlouval si nic lepšího. Nedostatek a utrpení jsou důtklivou skutečností, jejíž studený dotyk přivolá vždy k sobě člověka, který se toulá bez cíle, protože nejí a nemá kde spát, když by se ve svém bloudění po ulicích zapomněl a rozesnil do jasnějších kruhů života. Cítil až příliš neodbytně svou bídu, svůj hlad, nemoc a zimu,

z čeho se stále beztvárněji slepoval jeho šedivě hadrovitý život. Vedle této tvrdé skutečnosti zdály se všechny ostatní krásné obrazy života přeludem a snem. Pozoroval proudění ulice a vzpomínky z kdysi lepší existence přivedly ho ke schopnosti jasnozření, kdy mohl proniknout za obsažné stěny z kamene a oken a odhadnout za nimi bohatý život a milé obrazy domácího života. Skvělost světel, pohybu a přepychu a všechna svrchovanost velkého města, ten hučící a jemně chvějící se život, který ho míjel a nepojal do svého zkouzleného rytmu, jsou jen předmětem vidění. Jedinou skutečností bylo jeho vlastní bytí, studený pocit opuštění a hynutí.

Pak je lépe vstoupit do života neskutečného.

Tento muž byl by snad brzo umřel, i kdyby neskočil do řeky, protože bída by ho sama dorazila. Byl asi v prostředních letech. Okolnost, že se utopil, může ukazovat na to, že nepocházel z lepších vrstev, než klesl do nedostatku; mužové z lépe situovaných tříd obyčejně umějí plovat. Sebevrah nezanechal po sobě žádného dopisu nebo vysvětlení a jeho prádlo nemělo jednoho stejného monogramu. Proto trvalo dlouho, než mohlo být zjištěno jeho jméno, jež ostatně nikoho blíže nezajímalo.

*

Ti, kdož přecházejí po mostě u Národního divadla, který je velice krásný svým okolím, nejsou zvláštní třídou lidí; sestávají z nejrůznějších stavů a povah a mnozí z nich projdou tu jen příležitostně. Přes to není nijak fantastickou myšlenka, že aspoň po malou chvíli, ztrávenou na mostě, stávají se jinými než třeba passanti ulic. Požívají krásné podívané a mají pro sebe širokou volnost vody a celého prostoru kolem. Přecházejí do jisté míry na chodnících zavěšených mezi nebem a zemí a z toho přechodně vzcházívá pocit jisté rozkoše, svěžejšího životního rytmu a přelétné oddání se skoro poetickým myšlenkám. To vše lze pocítit zvláště za časného jara, kdy voda rozlévá se od Bráníka jako stříbrně blýskotající se záře a vplouvá skoro slavnostně do Prahy, zatím co na mostě ovívá nás lahodně mladý vítr, který se zdá plný slibů, ujištění a dráždivých svodů.

Vyskytne-li se na vodě cosi, co stálo by za podívanou, je tu vždy někdo lelkující u zábradlí, kdo zalarmuje i ty, kteří by si jinak nechali ujíti zajímavé divadlo a byli by přešli bezmála okřídlenými kroky.

K malebné scenerii Vltavy patří prospekt obou jejích břehů, avšak důvěrnější složkou jsou vlastní nábřeží. Je možno představit si krajinu podél řeky od Vyšehradu až ke Karlínu jako vzdušnou chodbu bezhraničného kouzla. Mnozí procházeči to dobře vědí.

Prostor odražený ve vodě se zdvojnásobuje, prohlubuje se a procházíte se tu mezi dvojí oblohou. Někdy tu přejdou lidé zcela podivuhodní a stává se, že se tu vyskytli i lidé nadpřirození. — Odpoutaný pramének vlasů rozechvívá se vánkem a na spanilou šíji spadl lupínek akátového květu. Nebyl to větrný polibek stromu ani boha. Viděli jsme, jak zavřel oči v okamžiku sladké rozkoše: člověk se zamiloval jen na chvíli a podařilo se mu políbit květným lístkem, tolik něhy bylo v jeho vroucím přání.

Návštěvníkům nábřeží jsou vyhrazeny zvláštní rozkoše, a byli to někteří z nich, jimž byla také poskytnuta zvláštní podívaná, o níž bude vypravováno dále.

+

Jeden z Daumierových obrazů představuje Utonulou, a vždy jsem se domníval pod vlivem tohoto zobrazení, že smrt utopením může být jednou z nejsubtilnějších a že sebevrazi, vznášející se na vodě, zůstanou plavným vločkem lidského zoufalství i když jsou vytaženi na zemi. S těžkou spěšností a mocným rozkročením rybářů silně kontrastuje lehounce bělavý zjev utonulé jako smutný praporek mezi dynamickými massami života. Později poučila mne vlastní zkušenost, že bylo by možno zobraziti takovou scénu způsobem zcela jiným. V Paříži, v podzimním čase a zvláště ve dnech, kdy nepřetržitě padala jemná prška, postihovala mne toulavá manie a tu jsem ponejvíce bloudil po nábřežích Seiny. Při takové procházce nahodil jsem se zrovna, když u Pont des Arts vytahovali z vody utonulou. Byla to žena ve starších letech, oděná černým šatem. Mokrá tvář zdála se mluvit o slzách prolévaných v hlubokém neštěstí života a její obličej byl jako tuhá maska, na níž s krutou nahostí bylo napsáno bolestné odhodlání, hrůza a beznaděj. Oděv se splihle a v ohavných záhybech lepil na tuhé údy, jež byly strašně těžké, nepoddajné a dvojnásob nemotorné, jako páky zničeného stroje. Tato žena byla ze všeho nejtěžší; když jsem se rozhlédl, řeka letěla lehce jako závoj a nábřežní domy za vodou byly sotva hmotnější než matná šeď na ocelové břitvě. Obličeje diváků se trhaly a splývaly v prostoru a lidé, zaměstnávající se kolem utopené, prohýbali se a vlnili jako dým a hmoždili se s temnou mrtvolou, jež do jejich mlhavé přízračnosti umíněně nastavovala své urputné údy. — Bylo to jako tiché drama nenávisti a opovržení mrtvého světa k živým. Dotyk, s jakým ten mrtvý svět podával svou kamennou cizotu, byl příliš důtklivý a zlobný a také v našem soucitu probouzelo se vedle bázně jisté nepřátelství.

+

Dříve než se vrátím k vlastnímu thematu, musím tu zaznamenat příběh do jisté míry paralelní, který se mi nyní neodbytně vnucuje ve volné souvislosti s vlastním jádrem tohoto vypravování. Pokusím se podat ho tu tak, jak se vrací v mých vzpomínkách; byť by se ten nárys mohl mnohému zdát pouhou fantastickou divagací, domnívám se, že i fantasie může někdy vystihnout pravou povahu případu ve směru reálním. Připojení bezesmyslných elementů k holému faktu má právě dokázati, že mládí a jistý půvab nemohou být smrtí úplně zmařeny. Tento život chtěl by se ještě vrátit. Nějaká nepodlehnuvší síla trvá v nich na čas i po smrti, pokouší se vyrvat aspoň pro okamžiky z temného klína nicoty a vysiluje se ve vášnivých útocích, aby i přeletně dotkla se zdání života. Květiny položené do rakve mladé zesnulé vyslovují důtklivě a žalně tu touhu. Z mrtvého chladu vzepne se vlna té síly, vžehne se jako plamen do lítosti a pláče nad rakví, a zachvěje se jako klam nebo připomenutí, aby hned zase byla pohlcena ledem zásvětí.

Do Vltavy vrhla se mladá dívka, a ještě dříve než mohlo být zjištěno její jméno a bližší okolnosti, pronesly noviny správný dohad, že příčinou sebevraždy byla nějaká přeháňka lásky. Skutečně, tragický živel, který se přesmekl jen jako zášleh stínu přes nevinnou jasnost jejího mládí, neměl se stát osudným. Přeletěl by beze zmaru, ale stalo se, že prudce ji pomátl a příliš citlivá dívka pohrdla životem skoro z nedorozumění. — Malá hádka nebo překážka přivedla ji v prvním pobouření k vodě a snad v tom bylo i něco koketního, nebo mladý, svou vlastní krásou opilý život chtěl sám sebe pokoušet a hravě svévolným skokem dotknout se hranice smrti, a již se zahubil.

Nyní ji chová Vltava a ve vodní říši je klid a chladné zkolébání spánku beze snu. Ještě nepřišel čas, kdy řeka ji vydá a navrátí do tváře světa; zatím může tiše spat. Nad vodou střídá se zvolna den s nocí a hlubinným šerem přízračně sunou se mdlé smyky denního jasu, než se zas uloží přísvit noci, ztracené hvězdy třesoucí se v šumotu vln a smutné komety nábřežních a mostních světel. Z vody vyplynul pohled utonulé, zachvěl se na vlnách a zase zapadl do hlubin. Je modrá noc, nábřeží jsou pustá jako stěny rakve a po nich plouhalo se několik stínů, někdo nemůže spat. Utonulá se bála a její pohled klesl zas do vodní tůně. Po břehu přešel Jack Rozparovač, má nabroušený anglický nůž s devíti želízky, polyká svoje hořké slzy a mluví k sobě o lásce; jeho hruď je zprahlá vzdechy a on lomí rukama ve věčné touze lásky. Modrá noc sklání se jako tichý úsměv, ale přízraky nemohou spat. Po

nábřeží bloudí Fantômas a nemůže nalézt stín svého věrného pronásledovatele, který ho očekává na druhé straně řeky. Noc i řeka znenáhla klesají do nekonečna a oni se nemohou nalézti ještě pak ani v mrákotách rána a nemohou bez sebe žít; nadchází den a ještě se nesetkali a změnili několikrát svoje přestrojení.

Zase je noc a voda se zavřela v temnotách jako hrob, tak černá noc, jaká už dávno nebyla; dnes žádný její zásvit nevyhledá v hlubinách utonulou a ona se neprobudí, aby se rozhlédla z vody pohledem chvějícím se na vlnách. Ale tma se rozezvučela nejtišším pláčem, na řeku prší a veškerý ten kraj zní jako stříbrný a skleněný šepot harfy, jaký mohou slyšet jen andělé. Nad řekou táhne déšť, prší tisíc strun a hlubiny zvoní přízračnou hudbou. Utonulá se probouzí a mátožně pozvedá bílou tvář. Nyvý a vášnivý stesk prochvívá její srdce, tuhé prsty zvláčněly a rozevírají se touhou života. Ó kouzlo, jaké vábení vzbudilo mrtvou v plynoucím dešti a hudbě harf, jaká síla ji vyvedla z vody, že potácí se po mokrém dláždění břehu a kalužemi ulic, jako by byla živoucí? Ale svět mrtvých ji nevydá a ona se zase vrátí.

Ten déšť! Stříká v proudech z jízlivě stydnoucích temnot, prší z dlažby a odevšad spadají potoky a vodopády kalné vody. Mladá dívka, snad sličná a zcela sama, jde ulicemi tak pozdě v noci a v takovém dešti. Nemá deštníku a nedbá, že její šaty jsou veskrze promočené. Jí není zima a ji už neroztřese žádný chlad. Nyvá a horoucí touha zvábila ji do světa živých, ale její tvář je ledová, bez úsměvu a ruměnce a s vlasů stéká voda. Několik pozdních chodců ji vidělo; utíkali před deštěm a neměli času povšimnout si blíž dívky, jež letmo vzbudila jejich politování; jaká trpělivost a bída, když prostituuje se na Václavském náměstí v takové nepohodě, nedbajíc, že déšť promáčí její růžové šaty, jež jí neslušely. Déšť byl jako řeka a ona postavila se do kouta domovních vrat a odtud pohlíží beztřpytnýma očima přes chodník, ale zdála se příliš zpustlá, nebo ji chránili andělé smrti, že nenalezla svého ochránce. Před úsvitem přivolaly ji zásvětní moci a mrtvá vrátila se do Vltavy. Spí ve vodní říši a v jejím srdci je stesk po světě živých.

Již přišel den, kdy voda sama ji vydá, když se nasytila její chudé krásy, a vrátí ji tváři světa méně sličnou, znetvořenou nebožskou působností rozkladu. Již ji neváží šeré hlubiny; je nedělní den, utonulá vznáší se na vlnách a její otevřené oči mohou nyní svobodně zírat do slunečného jasu. Je téměř mezi živými; její srdce je skoro šťastno a ona touží setkati se s lidmi, zatím co řeka ji kolébá a zvolna donáší k bílým obloukům mostu. U mostního

zábradlí shlukli se lidé a pohlížejí do vody; utonulá k nim upírá svou bledou tvář a její srdce se raduje, že je od živých očekávána.

„Jak jsem ráda," promlouvá k nim, „tolik jsem tesknila po světě. Byla jsem ve Vltavě, voda stírala moje slzy a tiše mne potmě kolébala. Ale nemohla jsem zapomenout a chtěla jsem nazpět mezi lidi. Jak jsem se těšila! Voda mne vynesla z tmy, jsem zase živá. Musím si jít pro svůj klobouk a slunečník, leží na Vyšehradském podbřeží; nechala jsem tam také svou kabelku a rukavičky." Z vody lživě žvatlá rusalka; její rozpuštěné vlasy plynou po vodě a koketně ukazuje divákům pohlížejícím s mostu sladkou stuhu podvazku mezi poodhrnutými záhyby růžových šatů. Ó vábení, kouzlo! Kdo ji vezme s sebou na výlet? Ona by ráda šla. Ráda by mnoho mluvila, smála se, ale nikdo z lidí, sklánějících se nad vodou, nemůže odpovědět. „Tolik jsem toužila po světě! Jsem šťastna, že se na mne díváte." Diváci pohlížejí na mrtvou tvář; otevřenýma očima zírá do slunce a za ní plynou uvolněné vlasy. Klobouk a slunečník mrtvé dívky jsou uloženy na policejní strážnici a zraky živých vyhýbají se smutné něze podvazku vystaveného na odiv mezi růžovými záhyby šatu. Přicházejí za ní k řece a přijímají ji do svého náručí. Utonulé se však již nepodaří v něm obživnout a je jako plavný praporeček lidského zoufalství, když ji vynášejí z tichého klína vody.

✠

Krása vody! V mnoha básních celého světa jsou místa, kde okouzlený básník jí věnoval některou ze svých nejcitlivějších myšlenek. Někdo vidí ve svém snu stále týž obraz řeky dřímající mezi stromovím, poživač opia vody rozlévající se do nezměrných záplav. Ten básník miluje nejvíce představu vody v podobě duhově se skvějící rosy, a ještě jiný, pocítí-li smutek, je upoután představou vodopádu nebo velkého rybníku třpytícího se ve slunci, a chce-li mluvit o svém smutku, vloží do své básně jejich obraz, a když je v živém pohnutí nad krásou nebo z lásky, sevře se jeho srdce přeludem stříbrného rybníku nebo vodopádu. Nebo je posedlost představou ledové hladiny, za níž přízračně se zjevuje nejspanilejší tvář, nebo utkvělé myšlenky, snivé výrazy bolesti či útěchy vyslovené obrazem deště, řeky bezhlasně plynoucí v mlhách, a je zapomenutí na žal nad šplounající vodou, u jezu, nad šiře plynoucími proudy. Pak hlubiny, hukot vln a příboje, Oceán a také divná myšlenka podsvětních řek.

✠

Tu se zas vrací předmět mého vypravování. Muž sebevrah, o němž byla dříve řeč, nebyl ani dost málo básníkem. Když hledal ve Vltavě okamžité skončení svého nesnesitelného života, nebylo to proto, že by řeka na něj vykonávala nějakou zvláštní přitažlivost, že by k ní měl jakýkoliv psychický vztah. Je možno si myslit, že vodu neměl rád; vodou pro něj byly déšť, bláto, špinavé stružky, plesnivina a prolínavá vlhkost koutů. A řeka je spoustou chladné vody, od níž nelze ničeho žádati; je to ve městě, mezi domy a lidmi, kde mohlo ho potkat štěstí, jež by jeho život spasilo. Kdyby ještě mohl doufati v milosrdný pokyn boží ruky, jistě by jej očekával mezi lidmi, a jestliže volil raději zemříti, umřel, protože si už ničeho nesliboval od boha, ani od lidí, ani od sebe. Voda se svou konejšivou hladinou, dvojím nebem, nebem nahoře a nebem v hloubkách, byla pro něj jen prostředkem, jak nejdříve dosáhnouti světa neskutečného. Nepociťoval na dně řeky stesk po světě živých, po jeho bezcitně slepé svrchovanosti, jež ho utlačila. Žádné kouzlo nevábilo ho z hlubin a netoužil se vrátit. Jeho srdce bylo naplněno temnou trpělivostí; věděl, že přivodil rozhodný obrat ve svém bytí a že tvrdá otázka jeho života nyní dochází rozluštění.

Zatím řeka plynula nad ním jako sen, až nadešla doba, kdy rozkladné plyny zvětšily objem jeho těla na tolik, že nadlehčená mrtvola musila se objevit na povrchu vody. Na hladině řeky obrážel se svět živých i s jejich oblohou, ale v jeho jasném obraze vynořil se z průsvitné tůně utopenec jako cizí host. O zábradlí mostu opírali se lidé a pohlíželi na člověka ve vodě a on zase díval se na ně, díval se upřeně a nehnutě i skrze plynoucí závoje vln, kterými řeka oplachovala jeho oči. Svět mrtvých a živých shlížejí se v sobě v mučivé hypnose. Nad řekou zavanula hrůza, živý svět se v okamžiku úzkosti zakymácel, ubíhal a ztrácel v odrazech třesoucích se na vodě. V jeho těkavých očích byla slabost a strach, ale cize upřený pohled mrtvého světa byl pevný, bez zvědavosti a touhy.

Diváci na mostě nevěděli, zda ten trápivý pohled znamenal sebevrahovo syté opovržení nad vším živým nebo nejtemnější výčitku. Cítili, že mrtvý svýma očima snad vážil svět a že jej snad v té chvíli mohl po svém soudit. Bylo těžko se v tom vyznat.

JOSEF ŠUSTA:

SMRT KRÁLE RUDOLFA.

Romance španělské vypravují o tom, jak starý Cid v obležené Valencii umíraje nařídil zatajení své smrti a jak jeho balsamovaná mrtvola hnala na útěk roty Maurů. Jde tu ovšem jen o prastarý, z východu přejatý motiv legendární, ale zdá se, že v dějinách českých byla chvíle, kdy motiv ten, třebaže bez hrdinného přídechu, vskutku vstoupil v život.

Bylo to v létě roku 1307, několik měsíců po vymření Přemyslovců, kdy se země česká ještě ani nevzpamatovala z úžasných změn a událostí, které se za krátkou dobu pěti let přes ni přelily jako náhlý náraz slavných i hrozných vln. Doba ta viděla smělý vzlet národní dynastie, když český král ovládnuv Polsko vztáhl ruku svou i po koruně sv. Štěpána, ale zažila také hroznou bouři, kterou proti Čechům pro to rozpoutali papež i král římský. Morava a jihovýchodní Čechy poznaly paličskou ruku švábských rytířů i pohanských Kumánů, s jejichž pomocí král Albrecht chtěl na ráz pokořit Václava II.; u chatrných valů Kutné Hory se však příval zlomil a odražení útočníci se naopak chvěli před chystanou odvetou, když tvrdá ruka náhody zasáhla do lidské hry. Zákeřnou nemocí hyne mladý, sotva pětatřicetiletý král český a rok na to vraždou v Olomouci i jeho jediný synek, poslední Přemyslovec. Bylo to kruté procitnutí z krátkého snu o evropské moci a slávě. Nevěstou náhle ženicha ztrativši zval kronikář zemi českou, uvědomující si s pocitem trpkého pokoření, že ona, která ještě před chvílí dávala krále zemím sousedním, nemá již dědice ze slavné krve sv. Václava a bude nucena panovníka si vyžebrávat kdesi v cizině. Divoký vír neklidu, jaký provázel v dávných dobách každé mezivládí, zalomcoval krajem a v jeho kalném proudu utonula i naděje, že by národní dynastie aspoň po přeslici zůstala při vládě zachována. Železnou rukou odsunul král římský Albrecht s cesty manžela nejstarší dcery Václavovy, Jindřicha Korutanského, a získav pány české hrozbou i sliby, uvedl na stolec pražský syna Rudolfa, téhož, který dvě leta před tím v čele uherské a rakouské jízdy projížděl zemí českou.

V té chvíli jevil se zasmušilý, jednooký král římský vskutku nástrojem osudu trestajícího důsledně každý smělý rozběh českého živlu. Byl již téměř mužem, když jeho otec žil ještě jako hrabě v Švábsku; bojoval spolu s ním na Moravském poli a stal se pak nástupcem moci Přemyslovy v zemích alpských. Nyní zajistil svému rodu i korunu českou a nejen to; jako dědic Přemyslovců

doufal, že ovládne i Polsko a upevní svou moc v Míšni i v Plíseňsku proti markrabatům wettinským. O říši Václava II. pěl německý veršovec souvěký, že sahá od Baltu až na Balkán k schismatickým Řekům; nyní to byla moc rodu habsburského, jež měla sahat od lesů durynských a od Pomořan až k jižnímu svahu Alp. Rozpínavé touhy Přemysla II. i jeho syna na jih i na sever od hranic českých se obracející uskutečňoval jejich soupeř, jemuž smrt rovnala cestu, a země české byly vklíněny do rámce velikých snah Albrechtových. Drážďanský mnich jakýs tvrdil tehdy, že již o vánocích roku 1305 měl sen, ukazující, jak měsíc slavně nad zemí českou a míšenskou vzešlý náhle se sřítiv v moři utonul a na jeho místě se sunulo na nebe ze západu nové světlo noční tak jasné, že při jeho svitu rolníci i o půlnoci bezpečně mohli osévat role.

Mladá moc rodu habsburského byla ta hvězda, ale vítězství její ještě nebylo ani volbou Rudolfovou na stolec český konečně zajištěno; zbývala i pak řada soupeřů, kterou bylo přemoci. Jindřich Korutanský ustoupil sice zcela nehrdinsky před přesilou z Čech, ale jeho choť, Přemyslovna Anna, se nepřestávala zváti „Erbin des Kunigreichs Beheim“, a vévoda mohl v odporu svem proti Habsburkům počítat s mnohým spojencem v říši. Byli to zejména vévodové dolnobavorští, dva bratři, kteří těžce nesli vzrůst moci habsburské, s rozličných stran je tísnící. Mladší Ota vystupoval jako nápadník trůnu v Uhrách proti chráněnci Albrechtovu neapolskému princi Karlu Robertovi; starší Štěpán v Dolních Bavořích zbrojil zjevně proti králi římskému a pobízel k činnému odporu nejen korutanského bratránka, nýbrž i obávaného ve Švábích hraběte Eberharda Virtemberského, neklidného souseda rodových statků habsburských, který se počítal mezi první námezdní hejtmany jihoněmecké své doby. Z bavorského Landshuta se jednalo horečně na všechny strany o to, aby habsburské moci nebylo práno v klidu se upevnit v zemích českých a míšenských. S ohroženými Wettinci, markrabaty Fridrichem a Dizmanem, hotovými hájit proti králi římskému i durynských i míšenských držav, byl vévoda Štěpán těsně spojen a věcí zvláště cennou mu bylo, že i v Čechách samých jeho snaha nalezala kout dosti rozsáhlý, kde panování Rudolfovo od počátku bylo velmi pochybné.

Byly to západní končiny české od Podbrdska přes Plzeňsko až k hranicím bavorským směřující. Zde skupina mocných pánů setrvala při tom, že Přemyslovny jsou „pravé královny“ země a nelekala se ani po útěku Jindřicha Korutanského se zbraní v ruce čelit vnucenému králi Rudolfovi. V čele skupiny se jmenuje přede-

vším Vilém Zajíc z Valdeka, „nelstivý přítel českého jazyka“, pán silného hradu Valdeka u Hořovic a značných statků jiných až k dolení Berounce sahajících, člen starého rodu Buziců, který tehdy držením Žebráku, Zbiroha i Rožmitálu v zemi měl jedno z prvních míst. K němu se družila řada pánů na Plzeňsku, zejména Ojíř z Komberka z rodu ryžmberského, a dále směrem k jihozápadu nalézal odpor proti habsburské sukcessi v Čechách mocnou podporu především v panu Bavorovi ze Strakonic, synu nevlastní sestry Václava II. Opíraje se o pevná místa Strakonice a Horažďovice vládl pan Bavor i důležitým hradem královským Zvíkovem a byl takřka pánem celého Pootaví, maje nadto i na Blatensku, Příbramsku a Prachaticku rozsáhlá zboží.

Tak tvořila oblast panství Rudolfovu se protivící takřka souvislý pás od dolní Berounky až k hranicím země a vůdcové odporu byli nepochybně v dobrém dorozumění s říšskými nepřáteli habsburské moci, jejichž sebevědomí na jaře roku 1307 vzrostlo zvláště neúspěchem zbraní Albrechtových v Plíseňsku a v Durynsku. Tehdy v květnu zvítězili Wettinci slavně u Lucky nad švábskou jízdou krále římského a také druhá výprava Albrechtova, současně proti durynskému Wartburku vyslaná, skončila porážkou. Habsburkové poznali, že je třeba rozhodného úsilí na všech stranách, aby nepřízeň proti jejich mladé moci v říši i ve vlastních državách byla konečně umlčena. V Uhrách se vskutku v červnu podařilo rychtáři Wernerovi, z Čech propuštěnému, zmocnit se úskokem Budína právě ve chvíli, kdy návodem krále Albrechta vojvoda sedmihradský úskočně zajal bavorského Otu. Tím byl odklizen jeden soupeř, zatím co král Albrecht sám na dolním Mohanu sebral nové silné vojsko proti Wettincům a král český Rudolf se rozhodl brannou mocí pokořit odbojné panstvo v jihozápadních Čechách.

Pětadvacetiletý panovník ten měl v plné míře mužné ctnosti, jež vyznamenávaly jeho rod při prvním vstupu do větších běhů dějinných: střízlivou ráznost a chladnou ukázněnost; nebyl však populárním. Největším břemenem jeho vlády v Čechách byla lavina dluhů a zástav zbylá po náhlém ztroskotání velikých náběhů posledních Přemyslovců a vzrostlá ústupky, jež bylo činiti pánům i patriciátu pražskému při volebním jednání roku 1306. Zlatá koruna česká uvázla v tůni feudální i měšťácké lichvy a bylo třeba opatrné ruky, měla-li býti odtud vysvobozena. Rudolf se podjal práce té s horlivostí a vážným sebezapřením, které nebyly s to, zjednat mu obliby ani v kruhu věřitelů ani u širších vrstev, naplněných od počátku sklonem, přísně posuzovat veškeré jeho počiny.

+

Dvůr Václava II. byl v sousedních zemích ozářen leskem takřka východního přepychu, jímž Praha bohatla. Úsporné hospodářství na dvoře vídeňském obvyklé a Rudolfem do Prahy přenesené budilo nevůli a posměšky, takže záhy kolovaly v celé zemi popěvky o skoupém „králi kaše", který družině nepřeje sytosti. Horlivé výplaty zástav a revise dlužních závazků korunních pak vzbuzovaly obavy pánů, zklamaných i mocným vlivem, který u nového krále zachovala rakouská družina a němečtí opaté bohatých klášterů cisterciáckých. V kruhu tom se vyprávělo, jak Rudolf prý „chytře hledá zlého českých pánů a zbíti je hodlá", a tak z různých pramenů vyvěrajíc mohutněla v zemi obecně nálada nepříznivá novému panství. Ale Rudolf dovedl jí rázně čeliti a spoléhal na to, že letním tažením zlomí také zjevný odpor v jihozápadním koutu země.

Výprava začatá v červnu měla opravdu průběh rychlý a příznivý. Mnozí z odbojníků ani nehájili svých tvrzí a prchali, takže rychle se stalo pokoření pana Bavora vlastním cílem tažení. Jeho zboží byla vydatně pohubena a odpor téměř zlomen, když se vojsko královské položilo i před pevnými Horažďovicemi. Strakonický pán se poddával, jednal s králem o podmínky úplné kapitulace, a nebylo pochybnosti o tom, že Rudolf tentokráte opravdu ovládne pevně celou zemi českou, zatím co jeho otec v Durynsku rázně postupoval proti ustupujícím markrabatům a odpor vévod dolnobavorských zajetím Otovým rovněž byl zlomen. Než ve chvíli té osud, který prvním Habsburkům dotud tolik přál, obrátil proti nim svou ruku. Rudolf před Horažďovicemi těžce onemocněl, zdá se, že úplavicí, a nemoc dosáhla rychle hrozivého rázu. Na kvap k loži jeho přivolaní opati Heidenreich Sedlecký a Konrad Zbraslavský mohli již sotva několik slov promluvit s umírajícím.

Zde není třeba uvažovati o tom, jaký význam dějinný měla neočekávaná smrt mladého panovníka. Nám jde o věc jinou. Rudolf dotrpěl nepochybně 3. července. Datum to nám zaručuje trojí na sobě nezávislé svědectví kronikářské; letopisec světelský praví, že to bylo v pondělí v předvečer svátku sv. Oldřicha, kronikář zbraslavský stanoví datum po římsku „V. nonas Julii," a t. zv. Beneš Minorita, kompilátor pozdní, ale vypisující ze souvěkých záznamů, dnem sv. Prokopa. To všechno souhlasí tedy navzájem k témuž dni pondělnímu 3. července a zprávy dotvrzuje nadto ještě pramen nad jiné spolehlivý, habsburské nekrologium kláštera Lilienfeldu, v němž úmrtní den Rudolfův rovněž k 3. červenci jest zapsán. Že jediný pramen vzdálenější, rýmovaná kronika štyrská, naproti tomu jmenuje „den Ulrichstag", tedy 4. července,

nepadalo by vůbec na váhu, neboť kronika ta jest v letopočtech i jinak nadmíru nespolehlivá, kdyby tu nebylo listiny německé, vydané Rudolfem 4. července „vor Horawitz“. Jest to listina chovaná v zámeckém archivě na Orlíce, kterou král Rudolf dává urozenému panu Jindřichovi z Rožmberka v zástavu hrad Zvíkov na tak dlouho, dokud by mu sám nebo ten z jeho bratří, jenž by v Čechách po něm vládl, nedal slíbené již před tím hrabství Raabs v Rakousích. Listina, jak písmo i pečeť dosvědčují, jest nepochybně pravá, a proto většina historiků odmítajíc zprávy letopisné klade den skonu Rudolfovu přece na 4. července, aniž by ovšem kdo z nich vzal v počet možnost, že snad listina vznikla teprve po smrti králově schválným zatajením neočekávaného neštěstí a umělou fikcí prodlužující život Rudolfův o některou chvíli déle, než bylo pravda. A přece máme výslovnou zprávu letopisnou, domněnku takovou silně opírající.

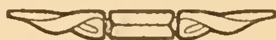
V kronice kapitulára pražského Františka čteme totiž následující stručný zápis: „Z dopuštění božího král úplavicí hrozně zmožený zemřel a tu někteří páni přivedli pana Bavora k temnému stanu, v jehož šeru tělo krále již zemřelého spočívalo, a strachem donucen pan Bavor vzdal se tu hradu Zvíkova, který ihned přešel na Jindřicha z Rožmberka; a ještě podnes vládne tam syn jeho, pan Petr z Rožmberka.“

Důraz, s nímž kronikář vytýká, že ve stanu bylo temno a že pan Bavor se strachem tam předstupoval, prozrazuje jasně lest, kterou měl býti o vzdání jednající velmož patrně donucen k povolnosti domněnkou, že má před sebou živého krále. Jde jen o to, smíme-li Františku Pražskému věřit. V době Rudolfově byl letopisec ten ovšem teprve mladý hoch, ale později se stal důvěrníkem biskupa pražského Jana z Dražic, který roku 1307 již biskupoval a všech veřejných běhů byl účasten. Skládaje kroniku svou František přidržel se z veliké části doslovně o něco starší kroniky zbraslavské, v níž příběhu toho nikde nenalézáme. Ale tím netřeba se znepokojiti, neboť Rudolfa a jeho stranu do nebe vynášející zbraslavský mnich Petr, měl dostatečnou příčinu o lstivém zneužití mrtvoly královské zcela pomlčeti. Jeho vlastní opat Konrad dlel přece u lože umírajícího a patřil k předním stranníkům habsburským, na něž událost vrhala poněkud podivné světlo. František Pražský naproti tomu byl mluvčím biskupa Jana, který nežil s Rudolfem v dobré vůli, a neměl tedy důvodu k šetrnosti vůči jeho rádcům. A sotva lze míti za to, že by byl pražský kapitulár ještě za života tolika osobních svědků doby Rudolfovy napsal holou báchorku, které v očích našich dodává pravděpodobnosti i zmíněná listina s přesnými daty nekrologů nesouhlasící a zjevně posthumní

původ prozrazující. Situace byla patrně taková, že přímo nutila královy důvěrníky k dočasnému zatajení jeho skonu.

Rudolf zemřel bezdětek a neočekávaně. Nad jeho mrtvolou stanuli hlavní předáci rakouské strany v trapné úvaze o tom, co bude dále. Byli to rakouští páni Dětřich z Pilichdorfu a Jindřich hrabě ze Schaunberka, pak oba opaté cisterciáčtí a nejvyšší maršál, starý Dobeš z Bechyně s panem Albrechtem ze Žeberka. Jejich cílem bylo, zabezpečit nástupnictví na trůně českém bratru zesnulého, Fridrichovi Rakouskému, ale ten byl daleko a při náladě v Čechách zavládnuvší bylo zjevné, že provedení jeho sukcese nebude lehké. Pan Jindřich z Rožmberka, nejvyšší komoří a velmož, jehož hlas při volbě padal mocně na váhu, byl poněkud znechucen tím, že se mu ještě nedostalo Raabsu, ač mu hrabství před volbou Rudolfovou na podzim roku 1306 bylo závazně slíbeno. Strana rakouská jím nemohla býti jista, nedá-li mu ihned pevné záruky, že slib tentokrát bude přesně dodržen, a jakožto záruku takovou žádal pan Jindřich pevného Zvíkova. Pan Bavor v jednání kapitulačním sliboval sice vydání hradu, ale bylo takřka jisto, že doví-li se včas o smrti královė, jednání přeruší a odpor obnoví. Chtěla-li strana rakouská tohoto mocného odpurce ještě včas oslabit a zároveň i získat Rožmberka, nezbývalo než zamlčet po několik hodin katastrofu a sehrát s panem Bavorem před stanem královským smutnou hru. Pokořený velmož sklonil nevěda své koleno před mrtvolou v přišeřeném stanu posazenou a podepsal rozkaz k vydání Zvíkova, načež notář královský, Pertold farář Hollabrunský, rychle sepsal a zpečetil listinu Jindřichovi z Rožmberka hrad přikazující.

Byl v tom všem zášleh ryzí tragiky. Mladý a hospodárný král Rudolf, který s takovou nechutí již při své volbě zištným pánům vydával zástavní listy, že jeho otec prý jej k tomu přímo pohánėl pravě, aby Čechům dal jen do vůle pergamenů a černidla, ten byl nyní nucen ještě po smrti jako chladnoucí mrtvola vydávat takové úpisy. A to zcela bez účinku; neboť zpráva o jeho smrti, kterou dlouho utajiti přece možno nebylo, rozvířila rázem v celé zemi prudký odpor proti nástupnictví Fridrichovu. Neminul ani měsíc a Praha vítala s jásotem vracejícího se Jindřicha Korutanského, neminuly měsíce dva a pán z Rožmberka zradil přece stranu rakouskou skloniv své koleno před manželem Přemyslovny. Ubohý král Rudolf, kterého tehdy zbraslavský opat s upřímným žalem a ozdobiv mu čelo laciným padělkem české koruny kladl do hrobky u sv. Víta, kupoval tedy nadarmo i po smrti nevěrnou přízeň panskou.

FERD. STIEBITZ:

SAPFINY PÍSNĚ O ATTHIDĚ.

Pokus o rekonstrukci.

Na staré řecké váse jest Sapfo, věnčená
Erotem; a nad Erotem vryt nápis:
TAΛAΣ — UBOHÝ...

I.

Já milovala tebe dávno, Atthido.
Ty zdála ses mi děckem, prostým půvabu,
když byla's malá; láska přišla však:
jak severáku van, jenž duby zachvěje,
když vpadne náhle do hor, lesy pokrytých,
tak zatřásl mou duší Eros, zuřivec,
syn Uranův a Gajin, sladce trpký tvor
či spíše netvor, hrozný, stále vítězný...

Když slavík, věštec jara, hlasem lahodným
se rozezpíval nocí — slavík lesbický —
a v bílé údy, měkkým peplem halené,
se vtělovaly rytmy zpěvů panenských,
jež zpívaly jsme k tanci kolem oltáře,
my slavily jsme lásku Afroditinu.
Jak tančila jsi tehdy, družko, Atthido!
Já milovala dávno krásnou duši tvou
i zpěv, jenž melodicky splývaje s tvých rtů
se mísil do úderů mého barbita:
však tolik že jsi krásná, netušila jsem!
Mne zamrazilo v prsou při tom pohledu,
žár pod kůží se rozlil, potem zkalenou,
jenž v chladných kapkách rozběhl se po těle,
mne závrať pojala, zrak nezřel ničeho,
a s jazyka, jenž zlomen v ústech klopýtal,
ni slovo nesplynulo na užaslé rty...

To byla krásná noc, má sladká Atthido,
když srpek Selenin se k lesům naklonil,
jak milence by hledal v sluji spícího,
a potom v dálce zašel, na svět padl stín
a nebe pokrylo se celé hvězdami...

2.

Ó Atthido, slyšíš, jak v haluzích jabloní
se rozšuměl vítr? Hleď, v krůpějích deště
se kmitají listy, s nichž spánek splývá.
Je chladno. Než víčka tvá k spánku se nakloní
já o kráse lásky a krutosti lásky
ti zazpívám, chůva jak dítěti zpívá.

Cos přišlo z nenadání, z neznáma jak sen,
a bytostí mou celou vzkypěl nový ruch:
to Eros, šarlatovým rouchem zahalen,
se snesl ke mně s nebe — Eros, krásný bůh.
Den zahořel celý, pln nového světla
a novými vůněmi dýchala noc;
a přec: jaká úzkost mou duši hnětla!

Jak Io, věčně štvaná, byla duše má;
v mé hrudi roztekl se neklid šílený,
cos tisklo srdce moje dvěma dlaněma,
jež hořely jak oheň, větrem jitřený.
A u stavu chodíc když útek jsem tkala
a o kráse erotu spřádala sny,
tak často jsem do snů si zazpívala:

‚Ty touho krásná a touho krutá,
je marná všechna práce má:
co člunek se míhá,
a oko jej stíhá,
jak daleko myšlenka zalétá!
Ó matko milá, milá matko,
já nemohu, nemohu příst len;
mé srdce zajala Afrodita:
já hocha chci mít — ó pusť mne ven!‘

Pak s Hesperu svitem, jenž radostně vzplanul,
kdys Hymenův zazvučel soumrakem zpěv
a v plápolu pochodní do číší skanul,
z nichž oheň Erotův jsme ssáli do svých cév;
až po výkřicích hochů, lásky dychtivých,
a zdrželivých písních roztesknělých děv
se hosté rozešli, a dům náš v šeru ztich' . . .

A přišel život. Jak drtil a pálil!
Mně nepodal číše, jež jiskrami plá:
jen únavy hořké mi do hrudi nalil —
A co mi zbylo? leckdy trpce přemítám.
Jen Kleïs milovaná, děcko lahodné,
jež podobno je krásou zlatým květinám,
jsouc nad Lydii, Lesbos drahá duši mé . . .

Tak zpívám ti, Atthido, o kráse lásky
a krutosti její, než vejdeš do života;
vždyť miluješ také, má Atthido, vím:
je krásná Arignota . . .

3.

Ó Atthido, má družko, odkud je tvůj chlad?
Již protivno je tobě Sapfy vzpomínat,
jdeš k Andromedě. Láska má tě omrzela;
však vzpomeň slov, jež kdysi Melittě jsem děla:

‚Ty zemřeš a ležet budeš. Tvá památka zhasne
a nezbude po tobě touhy ni vzpomínky jasné;
neb růží pierských nebyla's účastna.
Až odejdeš v příbytek Smrti, až duše tvá odletí,
pak v neznámu zajdeš a zástupem zhaslých v podsvětí
ty půjdeš, mrtva a navždy nešťastna — —‘

Jdeš k Andromedě? Nemá růží v sadě svém;
a tam, kde nerozkvetly, najdeš údělem
jen smrt. A smrt je zlo — tak bozi uznali:
vždyť kdyby krásná byla, též by zmírali . . .

4.

Já marně čekala do pozdní půlnoční chvíle.
Když vycházel měsíc a prsty bělostnými
mé pohladil rty, jež polibky tušenými
se chvěly, a pohladil ňadra a lokty mé bílé,
a bledého stříbra mi nasypal do lící,
já v úzkosti čekala tebe. Noc plynula svatá,
a skryl se vychladlý měsíc, a Plejady zhasly,
a půlnoc přišla a kráčela zšeřelou ložnicí,
kde sama jsem ležela, úzkostným tušením jata:
žár ztavil mé údy, jež mrazivou touhou se třásly
— a já byla sama!

Sama, ó Afrodito, dnes bude ležeti Sapfo,
když zapadl měsíc a Plejady pohasly,
a výkřiky v neznámých záchvěvech sténá zem!
A pouze Spánek, jenž k lůžku snad přiletí, užaslý,
té noci bude mým jediným milencem ...

5.

Afrodito, na pestrém trůnu, věčná,
lstivá dcero Diova, prosím tebe,
nedej v hořkých útrapách srdci mému
klesnout, ó mocná!

Přijď však ke mně, jestliže's jindy také
vyslyšela modlitbu mou a z dálky
z domu otce svého jsi přispěchala
na zlatém voze.

Krásní, rychlí vrabci, v něm zapřažení,
vezli tebe aitheru středem s nebes,
rychle svými tepouce křídly v letu
nad zemí černou.

Brzy k cíli dospěli; ty, ó božská,
sladký úsměv na tváři nesmrtelné,
ptala ses, čím trpí má duše opět,
proč opět volám,

po čem touží šílené srdce moje
nejvřeleji: ‚Koho pak opět Peitho
uvést má v tvé přátelství? Kdo, ó Sapfo,
kdo že ti křivdí?

Prchá-li ti, brzy tě bude stíhat,
nechce-li tvých darů, však bude dávat
nechce-li tě milovat, vzplane sama,
proti své vůli!‘

Přijď i nyní ke mně, a sprosť mé srdce
těžkých útrap touhy a splň mi všechno,
po čem lká má duše: ó Afrodito,
pomoz mi v boji!

/

6.

Co do minula zašlo, nenavrátí vzdech,
ó Atthido! Pojď blíže; v roztesknělých snech
tvé vzpomínky se rodí. Slunce zhaslo, vím:
vše hasne, rovno světlům v čase půlnočním,
kdy lůžko chladné čeká, volá do šera —
a nedočká se tuch, jež přišly s večera.

Ó Atthido, již ztiš se! Vím, i do tvých snů
kdys vešla Arignota, jako žila v mých.
A jako kdysi, dříve, za radostných dnů,
i dneska bouří eros v srdcích bijících
a letí do dálek, v jichž modru zhasíná:
Dlí v Sardách Arignota, ze Sard vzpomíná . . .

Když pospolu jsme žily, Arignotin zrak
zřel v tobě jednu z bohyň krásných, blažených;
zpěv, jenž ti tryskal se rtů, lahodil jí tak
a útěchou byl bolů, touhou zjitřených.

Teď pryč jest Arignota; v kráse úžasné
teď září ženám lydským, nejkrásnější z nich:
tak po západu slunce, den kdy uhasne,
zjeví se krásný měsíc, prstů růžových,
a skrývají se hvězdy před svým vítězem.
Svit jeho rozlévá se slaných na vlnách
i po nivách, kde květům dala vzejít zem,
kde tančí chory Najid v skotačivých hrách,
kde naseto je rosy, krásných krůpějí,
a kvetou bujné růže, hebká travina
a medonosný jetel, květy šalvějí . . .

Tak září Arignota v dálné Lydii
a na Atthidu krásnou stále vzpomíná:
jde kapka za kapkou a duši probíjí . . .
I těká často sama, touhu v mysli své
a smutek v těžkém srdci. Teskno tíživé
si lehá na hruď, její hlas je touhy pln
a po nás volá v dálek sivé okraje.
Však noc — ač slyší všechno přes hladinu vln
a tisíc uší má — jest něma, něma je
a nic nám nevypráví, nic nám nezradí —

Je marno volat v touze; eros nesytí,
jen nitrem otřese a k slzám naladí — —
Spi, Atthido; je temno, hvězdy nesvítí...

7.

(Atthidino epithalamion.)

„Dáme dceru.“ Tak otec děl, a přikývla matka...

Přijď, ó Kyprido, k nám a nektaru k hostině slavné
ladně nám v kreteru směs a nalévej do zlatých číší!
Pohár nechť stíhá pohár a květy nechť na zemi kanou!
Myslím, na světě celém že očí svých nevznesla k slunci
panna tak moudrá a krásná jak Atthis: dnes ženou se stane..

Chor:

Již vzplál Hesperos! O přijď, Hymene,
svou vztyč pochodeň a zpěv svatební
nechť zní jásavě! — ahoj! Hymene!

Když svit Hesperův se vznes' nad hory
a v tvář zadíval se ctné nevěstě,
svou louč rozžehni a pěj, Hymene!
Ahoj! Hymene, ahoj! Hymene!

Dívky:

Vy zlé paprsky! Když vy vzejdete,
jen žal jdete sít nám v hruď rozrytou!
Hespere, neseš všechno, co zářivá rozsela Zora,
neseš kozičku, ovci, jež z jitra se rozběhla k pastvě,
do chléva přivádíš skot a kravku s vemenem vzdutým,
přírodě přinášíš sen — a matce odnášíš dceru!

Chor:

Ahoj! Hymene, ahoj! Hymene!

Hoši:

Buď zdráv, Hespere! Neb tvé paprsky
jak déšť zúrodnit jdou klín panenský!
Odnášíš matce dceru, by přijala posvátné semě,
jako i její máť jsi uvedl paprsky svými
v lokty oplodňující, v nichž stala se dárkyní žití,
matku jsi učinil z panny, ó Hespere, hvězdo ty krásná!

C h o r:

Ahoj! Hymene, ahoj! Hymene!

D í v k y:

Jako jablko sladké, jež rdí se na strmé větvi,
na samém vršku, a zapomněli tam sadaři na ně
nezapomněli, — ne, leč nemohli dosíci plodu! —
září ve výši své, jsouc živeno sluncem a deštěm:
taktéž i dívka, jsouc pannou; i té, je-li krásná a čista
marně snaží se dosíci hoch, jehož vzplanuly smysly.

C h o r:

Ahoj! Hymene! ahoj! Hymene!

H o š i:

Jako jablko rudé, jež uzrává na strmé větvi,
na samém vršku, a zapomněli tam sadaři na ně
nezapomněli, — ne, leč nechtěli dosíci plodu! —
samo na zemi padá, jsouc sraženo vichrem a červem:
taktéž i dívka, jsouc pannou; pak stárne, zůstavši čistou,
nectěna, v chorobě zlé, až Smrti stihne ji střela.

C h o r:

Ahoj! Hymene, ahoj! Hymene!

D í v k y.

Jako na hyakinth, jenž v zelených vykvetl horách,
šlape svou nohou pastýř, a na zemi krvavá kvítka
leží, když stihl je záhuby los, a zmírají zvadlá:
taktéž i dívka; i tu, když loktům propadne chtivým,
zdrtí vášeň, a květ, jímž voněla, sklesne a zvadne.

C h o r:

Ahoj! Hymene, ahoj! Hymene!

H o š i:

Jako hyakinthos, jenž v zelených rozkvetl horách,
nechráněn zahrady plotem a lidskou nepěstěn rukou
nadarmo vydal svůj květ a neznám jsa umírá žalně:
taktéž i dívka; i ta, jsouc samotna, nemilována,
břemenem pouze je zemi a neslavně dochází sudby...

C h o r:

Ahoj! Hymene, ahoj! Hymene!

Z p ě v n e v ě s t i n:

Jdu v neznámý dům, kde ložnice čeká,
až pochodně zhasnou a umlkne zpěv;
cos hladí mé údy a cosi je leká,
jak voda vřící jde žilami krev.
Ó matko má, ó matko má,
proč nelze pannou zůstat!
‚O dcero, jdi, má dcero, jdi:
svět celý je v tvém klínu!'

Jak bije mé srdce! A tíží má šíje!
Můj život hoří, pln úzkostných tuch!
Já bojím se úderů Eileithyje:
kdo pomůže! který mne ochrání bůh?
Ó panenství, ó panenství,
kam jdeš, mne opustivši?
‚Já nikdy již, ó nikdy již
se k tobě nenavrátím...'

C h o r:

Ahoj! Hymene, ahoj! Hymene!

Z p ě v ž e n i c h ů v:

Když za nocí Eros mne přepadával,
ó hvězdy, k vám marně se nesl můj sten:
jen Hesperos touze mé naději dával,
že přijde vyplnit pálící sen —

Co ve snu jen žilo, to skutkem se stane;
jsem silný jak Ares a chtivý jak Pan:
než do šera jitřního Fosforos vzplane,
svým polibkem oplodním života lán!

C h o r:

Ahoj! Hymene, ahoj! Hymene!

H o š i:

Postavu krásnou máš, ó nevěsto, celá jsi krásná;
na lících plavý a sladký jak med se usídlil eros,
hvězdy dvě jsou tvé zraky, a na ňadrech touha ti dřímá.
Ženichu, važ si své dívky: ji miluje Afrodita;
druhé takové panny bys nenašel, ženichu, nikdy...

C h o r:

Ahoj! Hymene, ahoj! Hymene!

Dívky:

K čemu, ženichu milý, já krásně přirovnám tebe?
K výhonku, plnému mízy, já nejlépe přirovnám tebe,
neboť jak on se do výše pneš, jsi štíhlý a krásný.
Nevěsto, važ si chotě, buď poslušna pokynů jeho;
panenství není jen tvé, teď s věnem choťovi patří...

Chor:

Ahoj! Hymene, ahoj! Hymene!
Ženichu šťastný, hle, sňatek, po němž jsi toužil,
splnil se: máš již pannu, po níž jsi toužil!
Buď zdráv, ženichu, i ty, nevěsto!
Ahoj! Hymene, ahoj! Hymene!

Vzhůru, do výše střechu
— ahoj! Hymene! —
zdvihněte, tesaři muži!
ahoj! Hymene! —
Do domu přichází ženich jak Ares,
daleko větší než největší muž!
Ahoj! Hymene! Ahoj! Hymene!...

8.

Ty touho krásná a touho krutá,
je marná všechna práce má:
co člunek se míhá,
a oko jej stíhá,
jak daleko myšlénka zalétá — —
— — — — — — — — — — — — — —
Ach opravdu, chci zemřít! Mrtva, mrtva být!...

Když loučila se, na vždy opouštějíc mne,
tu hořce plakala a takto pravila:
‚Ó žel, ó běda, Sapfo! Jaký krutý los!
Já opouštím tě, Sapfo: věř, jak nerada!‘

A já jsem tato slova — sobě útěchou —
jí dala v odpověď: ‚Buď zdráva, Atthido,
jdi šťastně, s úsměvem a na mne vzpomínej!
Jak jsme tě milovaly, sama dobře víš:
či zapomněla's? Chci ti připomenout vše,
jak radostný, pln krás byl celý život náš —

Ty mnoha věnci z růží, vonných fialek
jsi věnčívala vlas a moje kadeře
a mnoha vínky, z jarních květů svitými,
jsi ovíjela něžně měkkou šíji mou;
ty vůni hojných mastí, brenthos královský
jsi rozlévala na svou hlavu, krásný vlas,
a v měkkých poduškách, když touha po klidu
tě jala, kojila jsi údy zemdlené.
Nebylo svatyně, kam nevstoupila's ty,
nebylo slavnosti, jíž neslavila's ty,
nebylo háje svatého, v němž noha tvá
své stopy nevtiskla, a nezazpíval ret — —
— — — — — — — — — — — — — —
— — Je marno volat v touze; touha nesytí,
jen nitrem otřese a k slzám naladí — —
Spi, Atthido; je temno, hvězdy nesvítí...

KAREL SEZIMA:

TŘI PRÓSY O NÁMĚTECH OKKULTNÍCH.

Alfonsa Bresky orfická alegorie „Eurydike" (nákladem Fondu Julia Zeyera při České Akademii pro vědy, slovesnost a umění) nesporně našla situaci velmi ztíženou pro beletrii svého druhu. A to nejen se zřetelem k době, která již teď podle některých jednostranných theoretických projevů o budoucí kultuře literární málem hrozí znásilňovat každé jemněji a niterněji organisované dílo umělecké. Co hlavně i ve včerejších poměrech by bylo znesnadnilo vlídné přijetí této diskretní knížky a co ani dnes arci nenapomohlo spravedlivému jejímu ocenění, je sujet, který vzat z okruhu látek okkultních, doma i v cizině valně zlehčených, leckomu stal se, tuším, kamenem úrazu. Ten onen posuzovatel totiž pro něj odmítl i samo dílo, přehlédnuv psychologické a myšlenkové zhodnocení zvoleného materiálu, ano krátkozrace zaměniv indifferentní látku za jakost její umělecké formace: nejosudnější lapsus, který se může přihodit literárnímu kritikovi opravdu uměleckých zřetelů.

A přece již samo seriosní základní pojetí okkultního motivu, příznivě se odlišující od valné většiny toho, co se s touto vignetou

nabízívá v beletrii, vymáhalo zvýšené pozornosti. Motiv řečeného rázu není totiž v Breskově práci pouhou průhlednou záminkou a prostoduchou zástěnou různých alotrií, ať erotických, ať tendenčních v propagačním smyslu určité pověrečné sekty či jen hrubě sensačních ve smyslu čtenářské masy. Není také pouhou dráždivou dekorací libovolného romaneskního příběhu, jenž by snesl i jakýkoli kostum jiný. Není vůbec toliko hmotným prostředkem zevním, nýbrž v míře, která překvapuje právě u lyrika, kdysi ne snad zcela neprávem etiketovaného dekoračním romantikem, učiněn samou duchovou osou koncepce, položen a řešen jako problém metafysický. Důkaz, že dílko nevzniklo z pouhých odvozených představ, nýbrž z nejvnitřnějšího impulsu duševního; že rostlo z bolesti nitra, raněného záhadou, která jistě dlouho naň útočila, zápasíc o výraz, než se autor odhodlal básnicky se s ní vyrovnat.

Je to záhada reinkarnace, znovuvtělení, znovuzrození, která různě obměňována i omezována, vracela se v učení všech církví a jež jako sfinga vábila a znepokojovala nejhlubší lidské mozky od starých indických a egyptských mudrců přes Pythagora, Platona a zasvěcence řeckých misterií až po Lessinga a jiné myslitele moderní.

Breskova novela zpodobila si ji příběhem zevně zjednodušeným až do primitivnosti. Hrdinu jejího zdrtil ohromující skon milenky Beaty, která mu byla vyrvána „jako Eurydike, dříve než zahalila tvář závojem nevěstiným“. Náboženská výchova z mládí i rozsáhlá zčetlost filosofická mu brání, aby tuto ránu pokládal za čirou náhodu i hledá její skrytý smysl osudový. Tím se víc a více rozpadá s reálnou skutečností, až se posléze plnou měrou od přítomna obrátí k minulosti; všecky věci žijí v něm jen vztahem k mrtvé milence, jejíž ztrátu i po dvaceti letech cítí stejně pronikavě, jako když rána byla ještě zcela čerstvá. A právě tehdy setká se s mladou ženou téhož jména, v témž okolí, ve kterém opustila jej první Beata, a které i formy jejího těla uchovávalo, jako balzamované. Nová podivuhodně se podobá někdejší Beatě a jemu připadá, že jeho milenka se jen vrátila z nějaké cesty v cizině. Rád prodlévá u této představy, vžívá se do iluse, ano logickými dedukcemi dojde nakonec přesvědčení, že tu nejde jen o hříčku přírody, že to není Beata jen podobná, nýbrž přímo táž, a že jemu podařilo se ji silou vzpomínky vyrvati stínům Hadu jako lyrou Orfeovou. Obě jsou mu jedinou tajuplnou bytostí, jdoucí z minula do budoucna.

Avšak i sensitivní Beatě, když byla nějaký čas žila uprostřed předmětů, mrtvou zůstavených, radovala se z nich a zdobila se jimi, pojednou se zdá, jako by kráčela cizým stínem, jako by jen opakovala život zesnulé. Záhadné otázky vyvstávají před ní denně a svědomí se v ní bouří, vyčítajíc jí, že se vlastně dopouští svatokrádeže. Ve všech věcech od ní zneužitých obráží se smrt někdejší Beaty jako ve zřítelnicích němých diváků a oči ty ji přemlouvají, nabádají k smrti, takže bezděky chřadne. Až si konečně za hovoru lékařova s milencem, rozvíjejícím své mystické theorie, ujasní, co dosud jen tušila, a již uvědoměle spěje naplnit smrtí své předurčení.

Rek znovu se tedy ocitá před touž bolestnou ztrátou. Nyní však mu ji ozařuje jistota, že se s drahou bytostí, opětně mu unikající, setká v některém z životů příštích: zákon znovuvtělení se mu tímto dobrodružstvím osvětlil do všech důsledků. Totéž tělo vyžaduje i téže duše jako organisujícího principu. Neboť duše nesmrtelná nemůže neexistovati i před zrozením, jako existuje po smrti; každé zrození je tedy jen znovuvtělení duší zesnulých a pozemský život jest jen viditelným symbolem věčného. „Narození, život, smrt jsou jen různé stavy naší duše, která vždy znovu a znovu tká svůj šat.“

V Breskově fabuli, jak vidno, není nic otřesného; celý příběh od počátku vám lehne na srdce jako zdlouha v slzách se rozplývající mrak, kterým zvolna prosvítá vyjasňující se nebe. Vzhledem k této krajní jednoduchosti dějové i neveliký rozsah dílka objevuje se velmi účelným a rozumným omezením; mohlo snad býti ještě pronikavější i v počátečních partiích, kde autor přílišně povolil své vytříbené zálibě starožitnické, ač hned tam udržuje aspoň zájem milovníků půvabem svých deskripcí. Tušíte-li však předem rozvoj epické niti a její rozuzlení a upoutá-li vás přes to postup vypravění stupňovaným interesem, dlužno se zadostučiněním zdůrazniti, že autor nesáhl po osvědčených prostředcích, jakými zpravidla bývají traktovány látky této kategorie. Nestahuje co chvíli opony nad zšeřelým jevištěm, povrhl snem, bezvědomím, halucinací, zjeveními, fantomatickými příšerami a jinými efekty romantické režie. Neusnadnil si vůbec úlohy kouzelnickou eskamotáží, proti níž se vzpírá zdravý lidský rozum. Naopak, na metafysickou otázku se snaží dáti odpověď psychologickou a svůj příběh postavil zcela pod kontrolu logiky jako pevně kreslený proces dušemalebný. Nesetřel mysteriosního temnosvitu, jehož si žádala povaha sujetu, ale tajemnost a výjimečnost se mu nestala omluvou

psychologické libovůle, nýbrž jen tužším závazkem, aby všem rozvojovým momentům výjimečného dění dodal reelně živého rysu skutečna, aby je učinil přijatelnými a pravděpodobnými. Sledujte jen subtilně vypočtenou motivaci jednotlivých stadií rekova poměru k ústřednímu problému a pozorujte, kterak vztah jeho, zprvu čiře citový, mění se v představivý, a jak dále smyslové přechází v ideové: minulý zažitek vlivem vzpomínky splynul s přítomnou ilusí, ustrnul ve fixní domněnku a nakonec meditací se přehodnotil v myšlenkový a intelektuální zisk. A jak podvědomé tuchy Beatiny postupně nabývají tvarů stále určitější víry, že opakuje život jednou již žitý a že nevolky v něm pokračuje, konkretně jsouce podepřeny neodolatelnou suggescí starého mrtvého města hradčanského a malostranského, jež samo jako zkamenělá reminiscence a zpola zapomněné vidění činí z existence dívčiny jakousi nejasnou vzpomínku z minula. Pitoreskní tento kout stal se vůbec u Bresky spoluhercem v intimním dramatu, aniž i jen na okamžik přestal býti průmětem a viditelným znakem obou lidských psych. A tak básník vyvolává celé teskné a zasněné kouzlo nejmelancholičtějších čtvrtí pražských, kde kroky znějí, jako by kráčel po nějakých ozvučných hrobkách nebo po deskách podzemních krypt; jejich tichých a liduprázdných náměstí, kde staré okoralé stromy pláčí jako zástupy truchlících před domem pohřbu; zamčených paláců, jejichž zahradní zdi jako smuteční vásy přetékají staletým břečťanem, jejichž okna jsou pohaslá stářím jako oči kmetů, a jimž z okapů vzlétají, vyrušeny-li osamělým chodcem, černí ptáci jako temné vzpomínky... Ale vše to nikoli se samoúčelnou koloristickou virtuositou, nýbrž organicky, v ustavičné hudebné záměnnosti nitra a dekorace, jako ryzí individualisované stavy duševní. (Srov. mimo četné jiné zejména výbornou partii, kdy nad zoufalým milencem pitvory, démoni a chrliči na svatovítském dómu oživují soumračným přísvitem, jako by se chechtali jeho bolesti a smutku.)

Samozřejmě obě hlavní figury v „Eurydice" přes sebe přesnější psychologickou determinaci svého citového a myšlenkového vývoje nijak nebudí dojem tvorů zhnětených z denního těsta. Mají toliko určité vlastnosti bytostí reálných, ale chybí jim mnohostrannější osvětlení. Jejich přímočará vnitřní hnutí, isolována v životních bězích, nejsou rušena a rozleptávána drobnou vnější fatalitou; i jejich zevní gesta a postoje mají cosi hieratického. Jejich karaktery jsou svedeny k jediné vládnoucí, až do abstraktního zámezí vypiaté vášni: jsou to prostě monomanové.

✣

Že se práce Breskova při vší podrobnosti, s kterou sledovala pomalý růst toho výlučného sklonu jejich beze vztahu k ostatním stránkám lidské duše a ke křivolakosti vezdejších osudů, povznesla nad pouhou pitvu úpadkových stavů, děkuje právě své ideové inspiraci, kterou již svrchu jsem konstatoval.

Čeho si však zvláště cením, je, že autor sám za tohoto myšlenkového zaujetí docela nepodlehl suggesci okkultních doktrin, že trpně nepřejal danou víru či pověru, nýbrž neodvislou individuální meditací snažil se povznésti dogma v myšlenkovou oblast širší a svobodnější, ve vyšší sféru rozumového hodnocení a diferenciace; a že teprv kde všecka spekulace již mu vypověděla, svůj názor docelil světlem srdce, citem, uvědomělým instinktem, intuicí. Proti hypothese okkultistické postavil mínění positivní vědy, evoluční zákon Darwinův a theorii dědičnosti, popíraje toliko, že by vystačily k objasnění všech záhad lidských. Zejména nevysvětlují mu existence geniů, vycházejících z neznámých a naprosto bezvýznamných rodin a předků a přec vyslovujících myšlenky příštích století; také cit jeho, uražený nesmírnými sociálními protivami a nespravedlivostí osudů, vzpírá se jejich bezútěšnosti. Ostatně je mu veškera lidská moudrost jen relativní a každý názor jen jednou plochou skleněného hranolu, broušeného do nesčetných facet. Volí onen, který nejúplněji odpovídá jeho nejosobitějším úzkostem i nadějím: nad zákony věd přírodních pokládá nutným narýsovat paralelně zákon vyšší v říši ducha. Nad zákonem fysickým metafysický, jenž zdá se mu nesmrtelnost duše teprve stavět na neochvějnou základnu.

Škoda, že autor uzavřel tyto reflexe toliko do ideologické debaty, vedené mezi hrdinou a lékařem, v níž ovšem prokázal značnou pohotovost dialektickou. Ale nezpodobil je konkretněji, v osudech svých figur; nedal jim rozkvésti v plný tvar d r a m a t i c k e h o s p o r u, akce v řádu zevnějšího světa, vpiaté do ostatního úzkého dějového pásma, jakož vůbec vlastní básnickou práci omezil ve své novele na málo výjevů a situací, narýsovaných jen v tuhé silhuetě povšechné. Ale i tak nad zatmělým a těsným dějištěm příběhu s okkultistickou symbolikou rozklenul kus širého nebe a otevřel je paprskům jiných kolotajících světů, světlu z jiných systémů lidské myšlenky.

Výrazová stránka „Eurydiky“ je především opět dokladem důtklivého vnitřního zájmu, s nímž autor luštil ideové jádro knihy a který pronikl i styl jeho do nejútlejších podrobností; dal mu zejména dobrati se neobyčejně důsledné architektury obrazové.

Nic tu není narychlo schytáno a látáno, vše se jeví ovocem podrobného studia a svědčí o výtěžcích dlouhé meditace a logické práce rozumové. Přes to výraz Breskův zůstává dokonale básnický a téměř nikde nepropadá odborné specialisaci: nerad proto vidím na jednom dvou místech i její mizivé zbytky. Míním ony aury, karmy, odické výdechy, siderální světlo a p., jež by jistě dobře se snášely v dialogu nebo subjektivní reflexi rekově, kdežto v objektivním referátě autorově jenom ruší diskretní přednes novely. Za to vás Breska na každé stránce zpíjí bohatstvím originelních a delikátních postřehů. („Na gueridonu ležely pohozeny dlouhé rukavice, které marně snažily se napodobit gracii její ruky jako skřet chůzi najady", nebo: „Drahokamy jejích prstenů rozžehovaly opálové a bledě fialové zásvity na hladině klaviatury jako vycházející luna".) Na doklad důslednosti a krásy jeho metafor, přímměrů a obrazů psychologických uvádím ukázkou: „Životy téhož člověka, jeho proměny v toku věčnosti jdou za sebou jako různé figury na starém orloji, když odbíjí jejich hodina; jediný princip je pojí, jediný stroj je řídí." — „Jen smutná lampa sklání se k němu jako laskavá tvář sestry řeholní k těžce nemocnému". — „Každou chvíli zazněl jejich (okolních věžních hodin) zvučný kovový sandál... Bylo to jako nepřetržitý průvod poutnic, ubírajících se k temnému městu Věčnosti." — „Naslouchal do svého nitra, kde zaznívaly vzlyky (deště za soumraku) stonásobnou ozvěnou jako v podzemní krápníkové jeskyni."

Konečně je „Eurydike" Breskova psána dobrou prósou: totiž hudební, rytmicky členěnou prósou, jež prokazuje vzácný u nás smysl nejen pro kulturu a výběr slova, ale i pro kadenci vět a celých passáží. Smysl naprosto neznámý nejednomu mladému domácímu novellistovi, který i snesitelnější kombinace dějové jenom zabíjí nesnesitelně nastavovaným a na nit otřelým slohem novinářských lokálek.

Dějově značně rušnější a slohově pestřejší než zdánlivě jednostrunná skladba Breskova je románek „Háj satyrů" Josefa Šimánka (nákl. F. Topiče), v němž rovněž silný živel okkultní pomůckami, vymykajícími se střízlivému normálnímu postupu positivní úvahy a vědeckého badání, usiluje sblížit nadsmyslné s reálným. Románek se totiž snaží sepnout přítomnost s minulostí, nikoli však s minulostí historickou, nýbrž mythologickou: se světem dávnověké báje, pohádky, abstraktního symbolu a poetického snu. Jisté pikanterie dodává tomuto pokusu, že hrdinou

je vědec, archeolog, který jsa zároveň poetou, na podkladě svých výzkumů konstruuje mythus o nymfě Chrysidě jako zosobnění absolutní lásky. Puzen badatelskou vášní, podniká výpravy do prastarého tajemného háje, kam dávná tradice lokalisuje mythické reje nymf a kozonohů. Šťastnými nálezy a smělými kombinacemi svého vědeckého umu otevře si přístup do mystického „háje satyrů“, podsvětné krajiny, plné překvapujících tajemství a divů a zalidněné bytostmi polobožskými, dosud pokládanými jen za výtvory lidské fantasie. Jeho objev úspěchem korunuje vášnivou tvůrčí koncepci, ale on sám hyne záhadnou smrtí.

Spojení sfér tak odlehlých, jako jsou objektivní vědecké zkoumání a básnivá symboličnost mythologická, nešlo-li při něm vlastně o prohloubení kontrastu za účelem humoristickým nebo satyrickým na útraty jedné z obou oblastí — takže by rozpory toliko na oko byly překlenuty duhově lehkým poetickým vtipem, aby v jeho odlesku jen zřetelněji se rozestoupily, nýbrž běží-li opravdu, jako u Šimánka a některých jeho předchůdců ve velkých literaturách cizích, o organické sloučení obojího duchovního světa v novou poeticko-vědeckou fikci... spojení takové, pravím, bylo by vymáhalo nejen mohutné síly představivé, ale i spekulační; především však nejsvědomější jednotnosti plánu a nejpřísnější účelnosti volených prostředků.

Nemyslím, že by autor „Háje satyrů“ přes úctyhodný aparát odborných vědomostí a aplikovaných vědeckých poznatků, přes hojnost efektních úskoků obraznosti a režie byl zcela dostál tak obtížnému úkolu. Vytěžil sice ze základní invence značný fabulační kapitál, kmitavý kaleidoskop zábavných a ve smyslu čtenářském napínavých vnějších dobrodružství, celek však trpí jistou vnitřní nesoudržností. Zejména též proto, že sám ideový záměr dílka není dosti jasný a jednotný. Často hádáte, že autor chtěl promítati ideologický smysl dávných symbolů do realistické přítomnosti a na podkladě archeologického badání rozevírat hlubší perspektivy kulturní filosofie — úkol, dlužno uznati, sám o sobě již velmi respectable. Ale zase je v románě mnoho dějů a popisů, které nezdají se mít takového vztahu perspektivného, jsouce jen bohatými ornamentacemi, rámcujícími vlastní námět nebo nejvýše složkami ryze fabulačními bez přímého zřetele k myšlenkové stavbě, která ostatně konec konců zdá se sledovati ještě jiný podložený plán. Rozumím-li totiž dobře, autor v jádře chtěl románkem poeticky plaidovat pro intuici v badání vědeckém, kterou glorifikuje, i když teprve ve smrti dosahuje mety, k níž tíhla,

proti čirému intellektualismu, proti skeptické vědě malých faktů a mikroskopických experimentů, a snad demonstrovat i nebezpečí, které hrozí jednostranné rozumové práci z vybouřených vášní, ztělesněných pravděpodobně v tajemné a excentricky náružívé prostřednici Mrs. Alici Burtonové. Což vše byl by ovšem problém nesmírně závažný a pozoruhodný, ano, v nejednom oboru vědeckého usilování, tuším, i velmi aktuelní . . .

Buď jak buď, snaha spisovatelova zřejmě se rozepiala po úkolu značně širším, než na jaký obvykle se odvažují naši belletristé a ovšem také než na jaký zatím plně stačily tvárné schopnosti autorovy: nedořešil ho dosti jasně a důsledně.

Odraz této rozbíhavosti intencí jako by nesl i stylový výraz Šimánkův, který při vší barvitostí a živosti vnější není dosti organicky ustrojen ani natolik zhuštěn, aby vždy zmnožoval intensitu buzených představ. Nepopíratelná snaha vyjadřovat se osobitě, výrazně a svěže často povolila a nepříjemně se rozlila v písčinách slohu žurnalisticky zprahlého a plochého. Arci řada partií suggestivních, malebných i plastických nepřestává proto být dokladem značné schopnosti autorovy k přísné práci a kázni stylové — a tedy i důtklivým jeho závazkem k ní.

Podobné výhrady po stylové stránce mám i při novellách „Ruce osudu" Jaroslava Pasovského (knihovna „Přerod", nákl. F. Jirouška, Král. Vinohrady). Jednotlivá čísla vykazují passáže sytého koloritu scénického i výseky odstíněného dušemalebného přítmí a nejeden zdařilý pokus skulpturálního zachycení tělesného tvaru nebo attitudy. Ale místy, hlavně v dialogu, přednes těchto erotických prós zaráží rozlaďující strojeností a často v nich autor hřeší i zbytečnou mnohomluvností. Rozhodně aspoň častěji než ve svých starších prósách, na něž se pamatuji z četby časopisecké a jež, nemýlím-li se, tvořily i knižní prvotinu autorovu: inspirovány tehdy na starozákonných biblických vzorech, zdály se bezpečněji neseny jejich grandiosní a přísnou rytmikou.

Pod nadpis tohoto článku spadá vlastně jen poslední z čísel knihy „K druhému břehu". Ale vyzvedám naschvál právě tuto práci, známou i čtenářům „Lumíra", třeba že je jen menším zlomkem přítomné knihy, odlišným od jejího celkového rázu, a to jak pro její relativně nejvyšší hodnotu, tak hlavně proto, že po mém soudu právě autorům založeným jako Jaroslav Pasovský, nelze ani dosti doporučiti občasných exkursí k látkám toho

způsobu. Míním autory vysloveně erotického naturelu: jim v prvn řadě neuškodí podle slova Quinceyova „zmučit srdce, až úplně rozkvetou jeho schopnosti“ a ujasnit si, že život duše není jen vrtošivou hrou dojmů, jako jiskry přeskakujících po nervové síti, ale že má jistý úděl věčnosti. Právě oni nejčastěji by se měli zahloubat o smyslu, podstatě a cíli vesmíru, života a smrti, sestupovat ke kořenům reality a jejího ideového jádra, neboť jen tak ujdou nebezpečí materialismu a omezeného positivismu, mdlobě poživavé hry nervové a konečné hořkosti z ní, slepé fatalistické temnotě. Rozšíří tak svou psychickou klaviaturu a co hlavního, i svou potenci uměleckou: sensualism jejich dojde teprve plného zhodnocení, stane se živlem život stupňujícím, neboť bude skrze smysly budit srdce pro věčné idee. Stane se jim tak i nevyrovnatelným plus proti autorům, kteří obsahovým apriorismem ethickým nebo okázale ušlechtilým sociálním nazíráním prostoduše, ale marně zastírají nedostatek vlastního principu umělecky tvůrčího: zduševnělé smyslnosti.

JOSEF PELIŠEK:

SAMOVAZBA.

Výslech byl dlouhý a křížový. Odpovídal jsem hbitě a podle pravdy, dokud výraz jeho tváře nestal se příliš hrubě triumfujícím. Pak jsem se odmlčel. Domlouval, zprvu laskavě, později prudce. Konečně vřel: „Budete mluvit, ne-li, ne-li — — Páchne to šibenicí, mladý muži! Páchne to šibenicí,“ řekl. To bylo něco pro mé myšlenky, rodící se pod chladnými kleštěmi diagnosy lékařovy. Usmíval jsem se mu přímo do obličeje.

Klokotal. Kypěl přes okraj. Zajímal mne pojednou mnohem více kos, kterého jsem uslyšel v tichém okamžiku za oknem. Ale když jsem se ohlédl, houpala se již jen větev v zahradě.

Dopravili mne do cely. Holé stěny byly nejhorší na počátku, jinak dojem nebyl příliš tísnivý, a malým, šikmo ve zdi proříznutým okénkem u stropu mohl jsem dokonce vidět kus krajiny, jen když jsem přistavil židli: několik čtyřpatrových špinavých domů předměstí, odřenou stráň, daleko — daleko na obzoru slabou modravou linii lesů.

Uleham a upadám v polodřímotu, sotva jsem dolehl. Od matného, šedého pozadí odděluje se světlejší postava, konečně zcela

světlá. Ona, ze včerejšího večera, když po lékařově ortelu jsem pocítil, že je mi „všecko dovoleno". Ale netančí nyní a krátké sukénky chvatně a starostlivě shrnuje co nejdoleji, jakmile usedla. Pak zakrývá rdící se obličej oběma rukama a mezi prsty prýští jí malé jasné slzy.

„Chladné kleště ortelu?" zdá se mi, že se jí ptám. Neodpovídá. Není pochyby, nyní je to zcela malé, čisté děvčátko, a pláče jen proto, že jednoho dne neměl ji už kdo pohladit po měkkých vlasech.

„Je to zbytečné," zdá se mi, že jí domlouvám. Ale ona prudce, záporně vrtí hlavou a mezi prsty prýští jí malé, jasné slzy.

*

Cítím jeho šedé, mlčelivé oko v kulatém výřezu dveří také i tehdy, jsem-li k němu obrácen zády. Přiblíží se neslyšně, aby uviděl můj uvězněný život, neboť oni se domnívají, že uvěznili můj život. A pak, ucítím-li jeho němě tázavý pohled, pak je mi třeba zatínat zuby, abych udusil smích, již-již se deroucí z hrdla.

Neboť oni se domnívají, že uvěznili můj život.

Prožívám každým nervem znovu ono odpoledne, jež mi jej vzalo. Odpoledne studených kleští, které mi stiskly hrdlo. Odpoledne ortele.

Počalo téměř žertem. Byl tu jistý chorobný příznak, jemuž jsem nepřikládal váhy, a zmínil jsem se o něm náhodou příteli-lékaři. Neodpověděl mi smíchem. Naopak myslil dokonce, že by nebyla na škodu porada s odborníkem. Brzo stál jsem před ním, před milým, prošedivělým pánem, maje v mysli víc jarní zeleň sadu, kterým jsme právě byli prošli, než účel své návštěvy. Ale profesor měl ke mně otázku, na niž jsem nedovedl rázem odpověděti. Nečekal na odpověď, položil mi ruku na rameno a pronesl ono slovo, jež mi vzalo všecko. Slovo krátké, určité a nelítostné jako schůdky popraviště, čeká-li již kat. Slovo, jímž přestal můj život a počalo vědomí umírání.

Stál jsem dlouho a mlčel, takže profesor měl za záhodno opakovat své slovo. Ale stál jsem i potom, neboť se mi tměla před očima krátká, černá, slepá ulička, která měla pohltit všecky mé příští kroky. Někde na jejím konci sbíjeli již rakev, a každý úder s kovovou jasností zněl mi mozkem. Ne, byl to jen zahradník, jehož nářadí zvonilo pod oknem, a snad trochu i hrčení šicího stroje v patře protějšího domu za zahradou, a snad i zvuky dolehnuvší z ulice. Ale nebylo mezi vším tím ani jediného zvuku, k němuž by se byl dychtivě nepřichycoval můj sluch, právě jako nebylo ani jediného stromu dole v zahradě, k němuž bych byl nelnul nevy-

psatelnou něhou pohledu, který brzo má shasnouti. A když jsem se přece sebral k odchodu a šel podél známé klášterní zdi s oprýskanou omítkou, kolem zdi porostlé břečťanem, zdála se mi i stará zeď čímsi drahým a rvala mi srdce myšlenkou, že již nikdy nemám jít podél ní. Tváře všech chodců svítily mi vstříc niterným bílým světlem, které do nich promítala moje láska. Neboť jsem miloval všecky, měl-li jsem všecky opustit.

Prožívám každým nervem znovu ono odpoledne, jež mi vzalo život, a když potom v otvoru dveří cítím mlčelivé oko, obracím se k němu tváří a zalykám se neslyšným smíchem: — Uvěznili moje umírání! Uvěznili neuvěznitelné, spoutali nezadržitelné! Chtěli mi vzít život, a spíše mi jej dali, neboť mi umožnili ilusi, že mohu teprv ještě ztratit život! Že mi teprve život může býti odňat! — — Můj život, můj, můj! — —

Myslím, že v šedém oku ve dveřích pozoruji zlý stín hněvu. A potom se mi zdá, že do vzdalujících se kroků, nyní již netlumených, chrčí to nevrle: — Blázen. Opravdu blázen.

*

Stěna proti mé posteli, dosud největší holá plocha mé cely, není již prázdna. Zavěsil jsem si tam Böcklinův Ostrov mrtvých a čtu si tam denně: — Vita somnium breve. Život jest krátký sen.

Obojí ovšem pouze ve fantasii, ale i tak může mnoho myšlenek počínat od protější stěny. Především a pokaždé znovu ta, že sen je úchvatným pojmenováním pro život, jde-li jen o víc než o pouhé srovnání. Každý sen se končí radostným akordem; byl-li radostný, zní ještě v probuzení čarovná jeho ozvěna, byl-li těžký, je probuzení samo okamžikem radosti. Bylo by to velikou útěchou všem, kdyby byla pevná víra, že život je snem.

Dívám se na Böcklinův obraz a pohrávám si vězeňským nožem. Ač uměle otupen, nepřestal být tak docela nožem — a věřte (oslovuji do prázdna): bylo by to velikou útěchou všem, kdyby život opravdu byl snem a v rukou jednoho každého bylo probuzení!

*

Přistavil jsem židli pod okénko a dívám se. Zapadá slunce, jarní slunce, a z části v jeho přepychové záři, z části pro vítěznou zeleň jara výhled zdá se mi zcela novým. Zmizela uprášenost předměstí, stráň za domy není již odřená, ale hebká na pohled jako hedvábí, lesy v dálce jsou temně modré, lehce odstíněny do fialova, a rýsují se s jasností až bolestnou na bezmračné obloze. S klesa-

jícím sluncem zvyšuje se stupnice barev až k pohádkové nádheře. Nastává okamžik, kdy se věří jen v jiné západy, ne v takové.

Nastoupila noc, svítí úplněk. Stojím znovu u okna. Neslýchaně lehký stříbřitý závoj je přehozen přes krajinu, po střechách domů, po korunách stromů, po trávníku stráně. Dálka lesů třpytí se nejčistším stříbrem. A snad je to stříbrně orosená mlha, průsvitná mlha na všem, a nahoře divné, stejnoměrné záření celé oblohy. Každý stín je záhadně temný, žádné světlo není ostřejší než mateřský úsměv. Dívám se dlouho, pak především odhazuji nůž.

Život je krátký sen! Snad mučivý, ale na prvém místě krátký. Nechť ani o okamžik není kratší, než jak nezbytno! — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Co se stalo, jaká doba uplynula? Nevím, o ničem nevím, než že jsem uvěřil ve svůj život. Ne v ilusi, již mi chtěli vnutit hrozbou a bdělým okem ve vězeňských dveřích. Ne, ale ve skutečný svůj život, který jest i v umírání. Buď si umírání pouze cestou k smrti, je to přece stále ještě cesta života, cesta, po níž jde život do posledního okamžiku! Tak také ranní dřímání je stále ještě snem, ačkoliv je již cestou k probuzení a ač v ně zaléhají a jím se proplétají prvé hlasy dne — — Uvěřil jsem ve svůj život, neboť jsem uvěřil, že lze býti tvůrcem, ne bezmocným předmětem, ne tak zcela bezmocným předmětem i v umírání. Ale musila by to být více moje smrt, abych se snažil říci: — Kde je osten tvůj! Cela stala se mi dusnou, — ještě příliš mnoho bylo v ní uzavřeno! — A současně počal jsem se vyhýbati šedému oku ve dveřích a Ostrov mrtvých již nevisel na protější stěně. Četl-li jsem tam dosud něco, bylo to, že schůdky popraviště jsou krátké a strašné, ale v každém případě znamenají, že nebyla ještě zdvižena katova sekyra. Ještě ne, ještě ne — — Chci jíti po nich sám, ne rychleji než třeba, a s nejvyššího stupně ještě se podívat po slunečním paprsku: Neproniká-li snad někde tmou, jeden jediný, ostrý, bílý? — —

Neslyšel jsem ho vejít. Nyní stojí nade mnou a já nepoznávám jeho očí a hlasu. Oči jeho jsou dobré, když se mi dívá do tváře, a hlas je skoro měkký, když mi praví: — „hlavu vzhůru“ — a potom novinu, které nemohu hned rozuměti a již konečně pochopuji víc z jeho pohledu než z jeho slov. Vyskakuji na židli, abych se ještě jednou podíval šikmo proříznutým okénkem u stropu. Je opětně nádherný jarní den a dvě břízy dole v zahradě oděly se již prvými, drobnými, okrouhlými lístky, jež se třepetají ve vlažném větru

Dívám se na ně hladovýma očima svého umírání, široce rozevřenýma očima psa Reka, kterého jsem kdysi musil zastřelit a jenž v posledním tažení ještě hledal moji vražednou ruku, ji lízal zvolna a stále volněji, — dívám se na ně očima té, s níž jsem sám šel několik kroků po cestě její zkázy a kterou jsem uviděl potom, jak zakrývá rdící se obličej oběma rukama, a mezi prsty prýští jí malé, jasné slzy.

Dívám se očima bojujících až do smrti, umírajících, ale nevzdávajících se. Očima těch, kteří byli poraženi, aby zvítězili!

LUCIE SOVOVÁ:

DŘEVĚNÝ KŮŇ BAGDADSKÝ.

Nebýt toho létajícího koně bagdadského, nebylo by se dítě dostalo ani na krok z bídné vsi. Nebylo by vídělo ani toho slunce v pravé kráse a slávě, toho slunce, jež sice chodívalo taktéž vesnicí, ale bylo málo ctěno a milováno a jež lidé věznívali v okovech úmorných proseb. Stávalo nízko a tlačilo se k zemi a zem stále, stále padala. A nebylo by se dostalo dalekými výpravami podivuhodnými do neznámých zemí, nebylo by přistalo u nejčarovnějšího břehu světa a nikdy nebyly by se mu smutné oči rozšířily údivem spatřených věcí a nerozehřály tisícerými dojmy.

Oh, toho koně, toho zázračného koně! Dík jemu! Byl to divoký oř, bujně poskakující na houpadle. Dobré zvíře! Dítě nemohlo se od něho odloučiti, nemohlo ho opustiti nikdy.

A co že se tenkrát kůň zoufale vzepjal, utrhl se a vznesl nad zemi a nad všechen prach všednosti, odnášeje pryč malou Evu?

Krajiny ubíhaly vesele pod nohama, vítr fičel jako divý, cuchal jemné vlásky dítěte, jež líbalo slunce a hučel mu do uší podivné písně.

Dítě zapomnělo na vše a prolétlo již jako blesk zázračnými východními krajinami, daleko odlétlo od své chudé země, daleko k modrému, svatému zálivu bengálskému. U vody stříbrná křídla střech zlatých zámků třepotala se v exotickém slunci, jež nebylo už tím z rodné vsi. Zde bylo bohem, vším. Bylo milováno, ale i uznáváno a plulo výše, milionkrát výše a země povznášela se vzhůru k němu!

Co vše vidělo dítě cestou! Čím zbohatlo a čeho si nepamatovalo? Které stopy zaryly svou památku nejhlouběji ve voskovou jeho duši?

Řehtající kůň zastavil se v nejkrásnější zemi světa. Dítě ocitlo se v ráji, odkud přicházejí na světlo boží pohádky...

Bylo kolébáno jemným rytmem jako laskavou perutnou paží maminčinou, leželo sladce v měkké kolébce sedla a slunce horoucně bez ustání tisklo mu polibky v tvář, jež zrůžovatěla prvním velikým nadšením. A v srdci mělo celý byť neuvědomělý svět, ten zlatý, jiný svět odhalující mu zlatá písmena počínající slávy.

Dřevěný kůň bagdadský nikdy nestárl, nevšedněl, neopakoval scen. Stál tak pokorně přímě uši, hotov jsa kdykoliv dáti se v šílený let. Tak dítě během vzácných lovů chytilo a uvěznilo pak doma, pod žlutým chorobným sluncem tisíc nejkrásnějších pohádek, jež, žel, ach žel, chřadly pod jeho dechem a umíraly — až vzpomínku na poslední nedávno kdesi v zapomenutém opuštěném koutě zatvrzele zahrabalo.

MÁ DCERUŠKA.

Tehdy nad vsí, novým domovem, nad vsí rozloženou šíře na kopcích svítívala úmorně Luna Mendax. Bída hlodala, nouze vylézala ze všech koutů sirých a vlhkých, chudoba otvírala svá malá, ale nenasytná ústa a duše chromla.

Zima vtírala se všude. A na všechno to svítil stále stejně měsíc a byl nepřátelský, zlý; lhal.

Ale zázrakem v té úmorně rozkvetl mladý, nový život. Nu, vzklíčil až na konci pověstné římské silnice, ale překvapil ironicky překypujícím štěstím kdesi na cestě již, před první křižovatkou.

Tam našla jsem svou adoptovanou dcerušku. Kolem neexistovalo potom nic, na vše lehlo zapomenutí. Bída se snáze snášela, hlad tolik nekřičel.

Andílek přilétl, pohladil rukama i křídly, polaskal očima a přinesl vše, co mohl dáti.

Bylo jí 11 let a měla moudrost starého Šalomouna a krásu Panny.

Bylo jí však teprve 11 let a klíčila již v ní zlá semena falše. Ústka, jež letmo se zachycovala mých, skrývala jedovatou zradu.

O, žel má adoptovaná dceruško! Zda by mé srdce nezrodilo lepšího a čistšího dítěte? Či ruce lidské zkazí každého tvora?

Přestala však Lavona studiti, hvězdy zaryly se vysoko a daleko v nebe. Bylo tma a k smrti teskno, nejsmutněji. Nic nebylo

pravdou. Nebylo světlých nocí, nikdy jich nebývalo, nebylo radosti, nebylo nikdy přátel. Mrak visel nízko a hrozil a převalil se.

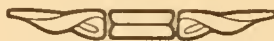
Po cestách neschůdných bez vůdce, bez světla klopýtá má noha. Přelud snu zmizel, zapadl v neznámo.

Nic. Nicota rozlila svou věčnou šeď po všem.

Bylo jí kdysi jedenáct let —

A teď? Uplynuly věky od té doby, kdy mé srdce okřívala? Nebo teprve včera to bylo, kdy zhasl měsíc, náš nevěrný přítel?

Nic. — Co to jen vypučelo z jejího obojživelného srdce? Jako z měsíce, jenž byl vesel i truchliv?

VÍT KÁRNÍK:

OPTIMISTA.

Ležíme na bílých, světlých lůžkách. V oknech kvetou mladé pelargonie, begonie. Za okny svítí slunce.

Vyptáváme se druh druha, proč přišel. Vyzvídáme druh na druhu, kam půjde po tom všem. Hovoříme o svých minulostech a budoucnostech. Přítomnost chceme zapomenout. —

Přinesou k nám jedno odpoledne člověka. Slunce již nesvítí. Květy pelargonií a begonií ve stínu pohasly. Šeří se a je teskno.

Mlčím.

Člověk leží na bílém lůžku bez pohybu. Víčka stahuje přes oči. Ale zuby má nahé a ty svítí ostře do šera.

Neznáme posledně přineseného člověka. Černá, čtvercová tabulka nad jeho hlavou není popsána ještě jeho jménem. Říkáme mu proto — bezejmennému dosud — Nový člověk.

Druhého dne Nový člověk otevírá oči. Čekáme na tu chvíli všichni. Chceme vědět vše o těch, kteří žijí mezi námi. Vyptáváme se, proč a jak přišel a kam půjde po tom všem.

— Ku předu — odpovídá tichým, zesláblým hlasem — ku předu jako před tím vším. —

— Ku předu? —

Všichni jsme udiveni. Všichni nechápeme.

— A nezbloudil jste na své cestě? —

— Zbloudil jsem. Zastavil jsem se. Vrátil jsem se. Ale nyní znám opět svou cestu. Je přímá. Vidím ji před sebou světlou jako zář hvězdy. Je to můj osud —

— Opět zbloudíte. Opět se zastavíte. Opět se vrátíte — říkáme dosud bezejmennému člověku ležícímu bez volného pohybu — bez vlády — na bílém lůžku.

— A opět půjdu vpřed —

— Přijdete k horám —

— Přejdu je —

— Zastaví vás moře —

— Přepluji je —

— Obklopí vás poušť —

— Duch člověka se nezastavuje. Přeletím ji —

Mlčíme —

V oknech kvetou mladé pelargonie a begonie. Za okny svítí slunce. Teple svítí.

Člověk na svém lůžku stahuje opět těžká víčka přes oči. Usmívá se, ale je bez síly. Bílé zuby se třpytí.

Přemýšlíme tiše. Okna jsou rozevřena a do ticha zpívá pták radostnou píseň. Svoji píseň. Ptačí píseň.

Čekáme se svými pochybnostmi, až Nový člověk nashromáždí síly ke slovům.

Potom posledně bráníme svoji nevíru:

— Půjdete-li stále vpřed, vrátíte se do místa svého východu —

V jeho tváři možno číst. Je tam jediná jasná, vědomí ovládající myšlenka: Vpřed!

— A znovu vyjdu. —

Podivujeme se a nepochopujeme. Naše víra má trhlinu. Naše srdce má otevřenou jízvu. Pochybujeme.

— Budete tak stále vycházet a zacházet —

— Budu jako slunce. —

Nevěříme.

— Budete obíhat v kruhu. Je to nudné. Je to práce Sisyfova. Přijít nejdále od východu a potom se vracet. Zapadat. —

— Vrátím se do svého domova opět —

Celou noc nespíme. Vidíme, jak tma houstne. Vidíme, jak řidne.

Přemýšlíme o slovech člověka, kterého ještě neznáme jménem. Nemůžeme najít cestu ze svých pochybností, přinesených s sebou na bílá lůžka, k víře bezejmenného.

Ráno odnesou Nového člověka. Díváme se na pelargonie a begonie v oknech. Mlčíme. Čekáme. Pták zpívá. Lůžko je stále prázdné a chladné.

Potom — nevíme za jak dlouho — přinesou člověka bezvládnějšího než byl. Odřízli mu obě nohy. Leží a jeho oči i zuby jsou přikryty.

Klonime oči před bezkrevnou tváří. Něco se v nás chvěje. Něco kolem nás stojí. Nezašeptáme ani a údy pohybujeme neslyšně. A nad námi krouží myšlenka: Nevěřili jsme příliš málo!?!

A čas jde a neměříme jeho kroky. Nemůžeme jej zastavit v této chvíli nejistot. Je nám lhostejný. Není nám ničím —

Až opět neznámý člověk zašeptá:

— Myslíte, že nyní nepůjdu ku předu?

Obracíme svoje tváře k jeho. Mlčíme.

— Neznáte hloubku lidského ducha. Dá mi dřevěné nohy. Půjdu po nich. —

Říkáme tiše, nesměle:

— Zabloudíte snadněji na cizích nohách. Unavíte se —

— Půjdu! —

Naše nevíra je otřesena. Nejistě hledíme jeden na druhého. Chceme proniknout tichem druhého. Najít jeho srdce.

A zatím pelargonie a begonie kvetou. Pták zpívá. Slunce svítí — —

Nový člověk učí se chodit již. Je jako dítě. Podepírají jej a on se usmívá. Zakolísá a oni jej zachytí.

Ležíme a pochybujeme tiše:

— Kam může dojít? —

Ležíme zamlkle. A člověk, který nemá ještě jméno napsáno na černé, čtvercové tabulce, chodí stále jistěji a pevněji. Nepodepírají jej již. Chodí sám a vzpřímen. A radosti má plné oči. Plná ústa.

Ležíme ještě a bezejmenný člověk od nás již odchází na svou cestu ku předu. Na dřevěných nohách odchází.

Díváme se za ním přes mladé, odkvetlé pelargonie a begonie, jak jde bílou silnicí. Jde vpřed.

Jsme ještě neuzdraveni a on již odchází. A uvědomujeme si, jak dlouho již ležíme na bílých lůžkách se svou nevírou. Se svými pochybnostmi.

Bez činu.

Zatím zestárli jsme. Zatím Nový člověk od nás odešel. A neznáme ani jeho jména. Nad prázdným, bílým lůžkem černá se nepopsaná tabulka. —

Zapomněli napsat na ni jméno nového člověka. —

 FEUILLETON.

REFLEXE. II.

Co znamená souhlas doby, hymnus přítomnosti, pochvala přísných Aristarchů dneška? Nikoli, že dílo šťastného tvůrce je uměleckým ideálem; tolik, že dílo toto je uměleckým ideálem své doby. Bylo by zvráceno, tvrditi, že nutně soud příštích odliší se od soudu soudobého; jsou známy v literárních dějinách příklady šťastných literárních životů, kdy autor, třeba rozvát byl shluk přátel, třeba dávno mrtví ti, kterým počal pět, přijímá od příštích generací stejný projev úcty, lásky, podivu; kdy generace po generaci potvrzuje zobecnělý soud; kdy v kolísání mnohého dílo jeho zůstává nedotknutelným. I pro dílo takového autora přicházejí vrstevníci jiných disposicí, jiných lásek, jiných ideálů. Ale přes všechny různé literární proudy v Německu zůstává po sto let v popředí jméno Goethovo. Putovali k živému do Výmaru, putují do jeho musea po smrti.

Revise budoucnosti nevyznívá vždy záporně; toť jen marná útěcha všech neuznaných a neoceněných dobou, kteří vidí v každé popularitě záruku zániku a úpadku. Neméně však je pravda, že tato popularita garancii trvání rovněž v sobě nechová. Jsou dva druhy úspěchu literárního: úspěch čistě literární, řízený a zajišťovaný kritikou, a úspěch davový, od hlasů kritiky nezávislý. Kritika byla považována za jakéhosi strážce, bdícího, aby nepovolaný nevstupoval na místo povolaných. Čtenářstvo má své instinkty, kritik má soud, zajisté znamená zdůvodněný soud více nežli nevysvětlitelná rozumově záliba. Ale všimněme si zvláštního úkazu: toto třídění, toto oddělování zrní od plev potřebuje času. Zřídka je to soudobá kritika, která razí cestu. Teprve po desetiletích časem dochází k objektivnímu šetření kritiky. Co bylo před tím, byl zápas literárních skupin, proudů, směrů, vkusů, jak to chcete zvát. Každý takovýto proud, každá skupina má vedle praktických propagátorů svých uměleckých ideálů také hlasatele kritické. Vyskytne se i paradoxní zjev, že kritik dostaví se dříve než díla. To přivodí vzrůst generace jasnější, ale také schematičtější; veliké dílo, geniovo dílo má v sobě vždy něco nezměřitelného, dílo vzniklé z generace, jež našla theorii před praxí, bude mít výhodu logičnosti a všechny ostatní nevýhody. Nevadí to, pokud najde obecenstvo stejně theoretisující, stejně rozumující; vadí, pokud bude obecenstvo jiného ducha. Kritika jako tvůrčí genre je výpomoc z nouze pro dobu, která nedovedla do opravdy tvořiti.

Ale naopak, dílo živelní, prosté vší schematičnosti, dílo citů, smyslů, srdce najde špatnou půdu, vzniklo-li v době theoretisující a rozumující. Jeho půvab a jeho gracie budou ztraceny pro mládež, analysující v svých osmnácti letech. V jedné z prvých prací Jaroslava Vrchlického je podivné tušení básnického osudu autorova; mám na mysli „Satanelu“.

„Na zdi bašty rozbořené
Satanela usedla si
v přemýšlení, zamýšlení
černé vlasy rozpustila.
— — — — — — — — —
Tak seděla Satanela
přes zeď mezi akacií
bílé květy, sladkodeché
visely jí nožky bosy
střásajíce každým hnutím
s rvaných květů rosné perly.
Seděla tak dlouho, dlouho,
o čem snila, těžko říci;
ale dlouho přemýšleti
nebylo jí milou prací,

brzy hlavou pohodila,
o dlaň čelo podepřela
a na hory v modrou dálku
s úsměvem se zadívala.
Z dálky sjela hbitým zrakem
na proud, jenž se v dálce třpytil
jako had, jenž usnul v slunci;
pak na lesy, které tiše
hověly si bez pohnutí
pod závojem zlaté páry;
na květy pak akacie,
s nimiž hrály nožky její,
na mech, který níže bujel,
na pestré v něm skabiósy,
včera kde bzučela zlatá,
mravenec se v hlíně pachtil.
— — — — — — — — — — — —
Tomu děcku volné pouště,
jež jen znalo cimbál jasný,
píseň vichru a ty lidi,
s nimiž rostlo od mladosti.
nekonečně byli směšní
v šedých hávech staří mniši,
jejichž velké, bílé pleše
do dálky se v slunci leskly;
ve ornátech řada kněží,
již ze zlatých kaditelnic
vypouštěli sloupy dýmu;
ze všech ale nejsměšnější
byl jí biskup v mitře zlaté,
monstrancí kol žehnající,
ovívaný pštrosím peřím — —

Satanela, hravá, usměvavá, zamyšlená, ale ne na dlouho, okouzlená věcmi, „děcko volné pouště", jemuž jsou nekonečně směšni staří mniši v černých hávech a nejsměšnější žehnající biskup — není to konflikt formulovaný básníkem prorocky předem? Zadumanost Satanely nebude dosti hluboká; její smích bude příliš lehkovážný. Hlavně však neodpustí ti, kterým je vážně žehnati, nedostatek respektu u hravého dítěte. Není už ani třeba házeti datle na průvod; Satanelu nutno upáliti. Ale dílo nelze tak snadno zničiti jako člověka; tož to bude člověk, který odpyká. Satanelo mladých let básníkových, kam zabloudíš? Jaké chmury sednou na tvou tvář a jaká tíže paralysuje tvou mladistvou hravost? Satanelo, této generaci nestačí hravá gracie, vzdušný půvab, „děcko volné pouště"; pohlédne a půjde dále, když nežijeme už v dávných staletích na Rhodu a není zvykem upalovati. A lze se diviti, lze souditi? Je tu svod tolika nově otevřených cest, je tu tolik možností a vzmachů! V tom zvíření dojmů, v tom prudkém nárazu všech vln jak zachovati neporušený soud? Satanelo, usedla jsi na rozvalinách čínské zdi, jež byla mezi domovem a cizinou; Satanelo, sama jsi hleděla v dálku, sama jsi ji milovala. Jak se diviti, že se tisíce zraků upřelo v cizí tuto dálku? A mohl zrak, opojený tolika vzdálenými krásami, tolika dráždivými propastmi a tolika věčným sněhem pokrytými horami míti dost času a dosti lásky pro tebe?

A kolik, Satanelo, neméně tragických uměleckých dramat kolem tebe! Ne pouze Satanela trpí. V tomto víru a zmatku vše je nejisté, chvilkové, zrádné. Soudy, pronesené včera, mají dnes příchuť plísně; umělecké nálezy stávají se bleskurychle anachronismy. O úspěších nemluvme; zhořkly a zesměšnily. Satanelo, tato doba, tolik sebe mučící, podrážděná, neklidná byla ti cizí a nemohla jsi než ji nemilovati. V tvém díle, básníku, jsou ony pecky, házené na průvody směšných lidí. Dlouho přemýšleti nebylo Satanele milou prací; oddávala se plně kráse chvíle. Ale nebylo-li možno oddati se? Musila-li generace příchozí vybojovati svůj boj, projíti svými zkouškami ohněm? A byl-li to zákon, že tato generace přišla po tobě, mrtvý?

Také pro tuto generaci přijde den soudu. Den soudu změní mnohé konvenční soudy, opraví mnohé chyby, zjistí mnohé omyly. Ale za všemi chybami a omyly generací je něco

osudně nutného. Generace jsou, jaké musily býti. Kritika jejich je, jaká musila býti. Chyby a omyly generací jsou sugestivní; je potřebí vskutku silné individuality, aby se vzepřela. Vzepřít se, toť znamená ocitnout se v rozporu se zálibami dne, s daltonismy kritiky dobové, vzepřít se znamená vzíti nejistou budoucnost za jistou přítomnost. Přítomnost však nesnese klidně, přehlíží-li se nešetrně její moudrost a věhlas; mstí se. Ale vzepřevší se nemá také volby: také jeho vzpoura je nutna. Umělec netvoří, co chce, nýbrž co musí.

Je, děcko volné pouště, zákon slovo příliš tvrdé? Snad. Ale spíše je to krásné slovo! V. D.

LITERATURA.

Ferdinand Strejček: JOSEF VÁCLAV SLÁDEK, JAK ŽIL, PRACOVAL A TRPĚL. Nákladem J. Otty v Praze 1916. Str. 237.

Přednosti Strejčkových prací životopisných jsou známy: vydatné užívání původních, většinou dotud neznámých pramenů, důkladná informace u osobností, které stály předváděnému spisovateli nejblíže, pozorné studium zapadlých dokumentů tištěných, mikrologický zřetel k sebe nepatrnějším podrobnostem životním i literárním, především pak oddaná, až zbožná láska k vůdčím osobnostem našeho básnictví v letech sedmdesátých a osmdesátých. Jsou to, jak patrno, cnosti zasvěceného a nadšeného sběratele i pořadatele životopisné látky, který mohl vyrůsti na výborného biografa, kdyby si přísnou kázní osvojil také některé vlastnosti konstruktivního dějepisce: umění úměrné disposice, odvahu potlačovati podružné rysy a málo významné jednotlivosti, plastičtější výraz v povahokresbě a zvláště metodický postup při zákonném sdružování básnických osudů s uměleckým tvořením. V nynější podobě jsou Strejčkovy monografie velmi vítanou a záslužnou průpravou syntetických děl, v nichž životopisce doplní literární psycholog a tvůrčí historik, průpravou spolehlivou a cennou, které lze s lehkým srdcem prominouti, že zůstala uprostřed cesty mezi materialemi a opravdovým zpracováním.

To platí též o novém spise Strejčkově věnovaném J. V. Sládkovi, o kterého se mladoboleslavský badatel zasloužil již pěkným činem vydavatelským. Životopisných prací o Sládkovi posud vůbec nebylo; korespondence jeho zůstávala nepřístupnou; vlastní jeho vzpomínky zachovaly se ve stavu velmi zlomkovitém — proto kniha Strejčkova vzdělává takměř naveskrze novinu a upoutává především bohatstvím pečlivě zjištěných a dotud neznámých faktů. Spisovateli byl úkol značně znesnadněn dvěma závažnými okolnostmi. Jednak nechtěl a nesměl opakovati toho, co o Sládkovi uveřejnil na jiných místech, takže v monografii přišly velmi zkrátka dvě nejdůležitější události životní, pobyt v zámoří, o kterém se Strejček do široka byl rozepsal v cenném úvodě k „Americkým obrázkům“ a redakční zápasy „Lumíru“, o nichž jsme loni čtli Strejčkovu dokumentární studii v Rozpravách Akademie; přes to bylo by zaokrouhlenosti přítomného spisu značně prospělo, kdyby byl spisovatel do něho pojal alespoň výtěžky svého staršího zkoumání. Druhou obtíží byly přítomné poměry tiskové, které nedopustily vyložiti věrně a jasně politických a náboženských názorů nejmužnějšího básníka naší selské demokracie a národní sa-

moprávnosti. Strejček sice snesl mnoho látky komentující vznik politické lyriky Sládkovy a zavděčil se tím každému, kdo chce porozuměti kovovému zvuku této mocně dunící struny básníka „Selských písní" a „Českých znělek," leč vlastních veřejných ideji Sládkových nemohl rozebírati. Touto nesnází přišel jmenovitě obraz náboženského smýšlení a cítění Sládkova zkrátka, čehož nelze dosti litovati; ojedinělé poznámky Strejčkovy (na př. na str. 196) stejně jako opětovná četba pozdní lyriky Sládkovy přesvědčují, že právě v něm jsme měli největšího lyrika dualistického teismu, který po svých strmých cestách dospíval samostatně k hodnotám křesťanství velmi blízkým.

Ferdinand Strejček nazval svou knihu velmi příznačně „J. V. Sládek, jak žil, pracoval a trpěl" a mimoděk již titulem vytknul rozdíl podání životopisného a literárně psychologického: toto kladlo by otázku a problém jinak: jak Sládek proměnil život v básnický motiv, kterak z literární práce vyrůstaly tvůrčí činy, čím utrpení své překonával — proto ten, kdo chce býti Strejčkově knize práv, bude ji oceňovati hlavně s hlediska biografického. Vedle práce a tělesného utrpení jsou to láska a přátelství v Sládkově životě, o nichž Strejček s dokumenty v ruce vřelým tónem obdivovatelovým nejzevrubněji vypráví. Kde dokumenty vypovídají službu, odmlčuje se i on, a proto nedozvídáme se, jak významný podíl ve vnitřním životě poetově připadl Emilii po její smrti, proto o trojím velkém básnicko-přátelském vztahu k Zeyerovi, Vrchlickému a Nerudovi jsme poučováni pouze zlomkovitě; od osvědčeného znalce osobnosti Čechovy byli bychom očekávali, že nám více poví k tématu Čech a Sládek, jež jest psychologicky velmi poutavé. Za to velmi pěkně a živě promluvil Strejček o hlubokých Sládkových vztazích k Jaromiru Čelakovskému a k Václavu hraběti Kounicovi, dobře prokreslil podobiznu druhé básníkovy choti; dlouholeté chorobě Sládkově byl velmi soucitným kronikářem.

O Sládkově tvoření jedná kniha po způsobu genetického komentáře, a F. Strejček dle svého zvyku zdůrazňuje mladistvé pokusy začátečníkovy, z nichž nejeden vhodně zachraňuje ze zapomenutí; některé sbírky Sládkovy takměř parafrasuje, jiné charakterisuje úhrnněji: skutečný rozbor kriticko-psychologický a soustavné uměštění literárně dějepisné nebyly asi v úmyslu biografa básníkova. Leckde však mohl Strejček, obezřetně užívaje dosavadního studia kritického, dobrati se pravdy bezpečnější než jsou jeho odhady a dohady. Pročtení vysoce obsažných rozborů, které Neruda věnoval prvním svazkům Sládkovy lyriky, bylo by na ráz poučilo o hluboké genetické souvislosti mezi Nerudou a Sládkem, a poznání této příslušnosti jest velmi důležito: přítel a spoluzápasník Zeyera i Vrchlického jest toto genere žákem Nerudovým. Kepice Sládkově není Strejček mimoděk úplně spravedliv; zejména to, co píše o vlivech na klasickou „Annu Potockou" (na str. 144), znamená, tuším, podceňování tohoto jedinečného skvostu naší poesie; to, co bylo psáno o Sládkovi epiku v loňském Topičově Sborníku, vyšlapávalo tu cesty jiné a snad správnější. Někde naopak, spolehnuv se na hotové úsudky cizí (na str. 215—218 o Sládkových překladech), Strejček právě nepochodil.

Ale posudek náš nechce býti jen růžencem námitek. Kniha Strejčkova, jež stojí na samém prahu badání o našem ryzím, velkém lyrikovi, jest v podstatě čestný a láskyplný čin opravdového úsilí biografova. Řada

intimních ilustrací zvyšuje srdečné teplo, kterým jest provanuta. A. N.

Rabindranáth Thákur: PŘIBÝVAJÍCÍ MĚSÍC. Přel. Věra Stephanová. Nákl. B. Kočího v Praze, 1915. Str. 31.

Kdo pročetl knihu Thákurových lyrických modliteb „Gitanjali", první to dílo, jímž indický básník mudřec byl představen evropskému čtenářstvu, bude dojista překvapen jeho sbírkou dětských obrázků „Přibývající měsíc". Forma jest ovšem táž: krátká báseň v próse, často udržovaná v jednotě doslovnou shodou začátku i závěru a leckdy členěná větným refrénem, rozvádí až k arabeskové zdobnosti vždy jedno základní téma a obrážejíc je několika vybroušenými hranami, zachycuje všecko jeho myšlenkové světlo i citové teplo. Také poměr národně krajinné svéráznosti k všelidskému obsahu jest v obou dílech přibližně stejný: jenom několika rysy jež mají zvláště svěží čistotu akvarelového koloritu, naznačuje bengálský vlastenec a poeta prostředí domácí, ale z něho vyrůstají příběhy duše a mravní vztahy srozumitelné na celé zeměkouli. Jaký však zásadní rozdíl mezi svazkem hovorů s Bohem a mezi růžencem básní o dětech! „Gitanjali" jest výtvor krajně mužný; v pravém protikladu ke vší velké náboženské lyrice evropské od Danta po Verlaina, která o Bohu a s Bohem mluví jazykem milenců, obrací se Rabindranáth Thákur k Bohu jako muž k muži, někdy touže po něm jako po příteli, jindy oddávaje se mu jako věrný poddaný svrchovanému a moudrému panovníku.

A tento zamyšlený a přísný muž od hlavy až k patě vytvořil v „Přibývajícím měsíci" typické dílo mladistvého ženského srdce, které se mateřsky naklání k nevinnému dítěti a nachází v něm všecko kouzlo dívčích svých tuch a snů — dílo, které jest prosvíceno stříbrem měsíčního světla a pokropeno rosou květnového úsvitu. Thákur mluví přímo v duchu a smyslu matčina vztahu k dítěti, ano naznačuje chvílemi, že otec nechápe plně posledního tajemství tohoto sladkého a bohatého poměru; tak úplně dovedl se vmysliti do ženiny duše, štědré jako jarní den a mladistvé jako květ jabloňový.

Zná a miluje dítě ovšem také v jeho hrách, šibalstvích, v jeho rozmarné obraznosti a překotném pohádkářství, opěvuje dětská dobrodružství snu, touhy, výmyslu, bloudí po květnatých stezkách chlapeckého vtipu i předčasného hrdinství... jeť Rabindranáth Thákur básníkem z boží milosti, jenž nepozbyl vztahu k ráji. Leč prabuňka poměru k dětské duši jest u něho ryze etická, a v tom spočívá osvobodivá novost tohoto čirého a nevinného dílka. Rodiče, kteří básnívali posud o svých dětech, propadávali z pravidla onomu fetišismu, jejž tak krutě a přece spravedlivě odsoudil Tolstoj v „Kreutzerově sonatě": tělíčko i duše děcka byly jim zábavnou hračkou a příjemnou modlou, v níž zbožňovali svou vlastní malichernost. Nebo nacházely matky, shlížející se také literárně ve svých rozencích, v nich podobu a odlesk otců a propadaly jakémusi druhu ženského otroctví, kořícímu se zmenšenému veliteli, jestliže dokonce neoddávaly se nepříjemnému kultu mateřství tělesného. Velmi zhusta ukrývala se za tak zvanou poesií o dětech nasládlá anekdotická tříšť genrového provedení a pointovaných závěrů: místo „bratříčků božích" a „dědiců výsosti" vystupovali tu malí a hraví šaškové k zaplašení nudy dospělých a přespělých mozků.

Nic z toho u Thákura: u něho jde o poměr dvou volných duší, které ve vzájemné lásce a chápání nacházejí netoliko obohacení, ale i vyšší míru

mravní svobody; dítě však, posud bližší přírodě a tím Bohu, více rozdává než přijímá. Sílu etického povznesení neprozkoumáme arciť ve chvílích štěstí, nýbrž teprve ve zkouškách žalu a utrpení; Rabindranáth Thákur skutečně píše také vedle lyriky objetí a odevzdání se matky dítěti básně o rozluce a ztrátě. Slovo ztráta není, mluvíme-li o tomto harmonickém mystikovi, zcela případné, neboť dle jeho světlého přesvědčení nemůže se ve vesmíru nic ztratiti; matka, které umřelo dítě, ví, že ho nepozbyla úplně, nýbrž že bude je vždy dále nacházeti kolem sebe a v sobě v nových tvarech a obdobách.

Za klasický kus resignované moudrosti Rabindranáthovy pokládám zvláště „Dar“, kde indický básník našel nezapomenutelný výraz pro oddanou zádumčivost rodičů, jimž děti odrůstajíce se ztrácejí. Buď číslo to citováno, také na doklad pečlivého a rytmického přebásnění Věry Stephanové:

„Chtěl bych ti něco dát, dítě mé, když nás proud světa nesl chvíli blízko pospolu.

Naše životy se zas odloučí, hnány různými směry, a láska bude zapomenuta.

Nejsem však dost bláhový, abych doufal, že tvé srdce mohu koupit dary.

Tvůj život je mlád, tvá cesta dlouhá; vypiješ lásku, kterou ti přinášíme, jediným douškem, obracíš se a spěcháš jinam.

Máš své hry a druhy, s nimiž si hráváš. Jaký div, že nezbývá ti času a myšlenek pro nás.

Za to my ve stáří máme v pravdě pokdy, přepočítávat minulé dny a laskat v srdcích to, co naše ruce navždy ztratily.

Řeka uhání rychle, prolamujíc s písní všechny překážky. Ale hora stojí a pamatuje a sleduje ji s láskou.“

A. N.

DIVADLO.

Ve svých přípravách k Shakespearovu cyklu dospělo Národní divadlo k novému nastudování **Macbetha** (26. II.) Dusná tragedie z mythických dějin Skotska, z barbarského ještě ovzduší počátků feudalismu, plná hrůzy a krve, má v sobě tolik mohutného lyrismu, že ji kritika souhlasně řadí k vrcholným bodům Shakespearova díla. Od první scény, kde na pusté, vřesové pláni tři vědmy věští Macbethovi jeho příští velikost a probouzejí v něm touhu vztáhnouti ruku po koruně, až do posledního výjevu, kdy Macbeth, nabrodiv se dosyta krví, nahlédl až na dno marnosti života, a platí konečně hlavou za svoje zločiny, jde tragedií tak mocný dech tajemné osudovosti, že nelze nevzpomenouti Aischyla. Živel kouzelnický, předpovědi čarodějek ovšem nemají tu významu antického fata: Macbeth není, jako hrdinové tragedií antických, bezmocnou hříčkou v rukou nezměnitelného osudu. V čarodějkách ztělesňuje se démon ctižádosti, spící v ňadrech čestného dosud rytíře a oddaného vasala. Jakmile se probudil, nic jej už nezadrží, neboť je tu lady Macbeth se svojí bezohlednou vůlí a mrazivou bezcitností vůči všemu, co stojí v cestě jejímu záměru. Je-li on v jádru slaboch, váhavec, je tu ona se svými úlisnými větami, které dovedou formulovat nevyslovenou myšlenku zločinu a vznécovat, vysmívat se, pokořovat, prosit a bodat, dokud není záměr proveden. A tou chvílí začíná trest: Dunkan je mrtev, ale žije Banquo, dle předpovědi věštkyň

otec budoucích králů. Musí zmizet Banquo i jeho syn, neměl-li Macbeth vraždit nadarmo, jen proto, aby cizí děti mohly dosednout na trůn, tak draze vykoupený. A přichází-li zjevení mrtvého děsit vraha, o důvod víc, aby se chvěl před budoucností. Neušetří ani ženy ani nevinných dětí Macduffových a dovrší tak míru svých zločinů. Ale nadarmo spoléhal Macbeth na věštbu čarodějek. Zapomněl, že orakula bývají dvojsmyslná a že i birnamský les může se zvednout proti nedobytnému Dunsinanu. A zatím co všechno se hroutí a řítí kolem, hyne lady Macbeth vlastní rukou, uštvána hrůznými vidinami svého krvavého činu, osamělá, ztrativši lásku chotě, kterého veštvala do zločinu, a brzo na to z mrtvé matky narozený mstitel vztyčuje na kopí hlavu Macbethovu. — Je jakási elementární síla v této tragedii, odhalující v celé nahotě brutálně divošské lidské barbarství, stěží zušlechtěné rytířskou dvorností, s pozadím tajemných zjevení duchů a příšerných schůzek čarodějnic. Nejen hloubkou psychologické evokace, pevností kresby charakterů, ale i stylovou čistotou patří k nejbezvadnějším výtvorům genia Shakespearova; umělá rhetorika, která našemu vkusu vadí na př. v R o m e u a J u l i i, zde úplně zmizela. M a c b e t h je prost modního euphuistického duchaplnictví a po stránce umělecké dá se mu sotva co vytýkat. Jestliže kritika měla námitky proti scéně rozespalého žalářníka nebo proti hrůzné scéně vraždy dětí Macduffových, lze je odmítnout nebo přijmout — neubírá to ničeho z krásy tragedie.

Kvapilova režie zachovala pokud možno text autorův. V rámci tmavého románského oblouku střídaly se barevně i náladově velmi sugestivní dekorace, pořízené většinou dle návrhů Jos. Weniga; jejich přísná jednoduchost a vážnost téměř všude vystihovala a podpírala vnitřní náladu jednotlivých scén. Herecky stál nejvýše Vojanův Macbeth, rostoucí od původního váhání a slabošské nerozhodné dobroty v obrovitou postavu démonické síly, v postavu sršící zlobou, vztekem a vzdorem, klíčícím z vnitřní rozervanosti a výčitek svědomí. Stavím Vojanova Macbetha snad nejvýš z jeho Shakespearovských postav, i nad jeho Hamleta a Leara. Krásně procítěnému výkonu pí. Dostálové scházel rys démonické zloby, který je neodlučitelný od představy lady Macbeth. Za to onen hořký akcent utrpení, jímž je orgán pí. Dostálové zabarven, výborně jí posloužil pro skvěle zahranou scénu somnambulní. Ostatek představení udržel se na dobrém průměru.

S t a r ý A d a m (Le vieil homme) je vrcholem dosavadní tvorby George de Porto-Riche, a dovršuje v organický celek jeho „Divadlo lásky“. Jako ve F r a n t i š č i n ě š t ě s t í, jako v M i n u l o s t i a jako v Z a m i l o v a n é, i zde líčí básník niterné drama láskou rozdíraných a přec vášní nerozlučně spiatých srdcí, jež trpí, nemohouce se setkati ve vroucím vzplanutí. A jako ve jmenovaných pracích, i zde je to srdce mužovo, jež touží po nových opojeních, po nových vítězstvích. Jako mezi ženami, i mezi muži jsou bytosti stvořené k milování a nestálosti, bytosti předurčené, aby nebyly opouštěny, ale samy opouštěly — ne z neschopnosti lásky, ale kletbou svého donjuanského určení. Michal Fontanet je z rodu těch krutých lehkomyslníků. Zpustošil svoji nevěrou srdce své oddané ženy; zželelo se mu jí a on pět let tráví s ní na venkovské samotě, věnuje se svému podniku. Ale Paříž přijde za ním v podobě svůdné paní Allainové a je konec dobrým úmyslům. Michal musí zapřísti s ní poměr; nezastaví jej ani výbuchy žárlivosti jeho ženy,

ani nebezpečí, že svým rozmarem těžce zraní citlivou duši svého šestnáctiletého syna, vznětlivého, nervosního hocha, který se zamiloval do sličné Pařížanky celou prudkostí prvního čistého jinošského vzplanutí. Příliš pozdě uvědomuje si Michal následky svého erotického dobrodružství: Augustin četl Werthera a objeviv lež otcovu a své zbožňované, hyne samovraždou. —

Mohutný dech silné poesie vane tímto dílem a z realistického rámce všedního života vyrůstá zde tajemná síla pravé básnické tragiky. Nemůže být hrubšího kritického nedorozumění, než klásti toto dílo do jedné řady s průměrnými cizoložnými dramaty francouzskými. V tom právě je velikost Porto-Richeova umění, že dovedlo všednímu příběhu z buržoasního prostředí propůjčiti poetickou hloubku a tragickou velikost, nemluvím-li už o originálnosti postavy Augustinovy, o klassické jednoduchosti stavby, o pronikavosti psychologické kresby, o zkušenosti a spádnosti dialogu. Porto-Riche tvořil S t a r é h o A d a m a dlouho, zvolna a s láskou, která zapomínala na rozměry divadelního večera: text díla má dvojnásobný rozsah průměrné celovečerní komedie a má-li být brán, musí být o třetinu seškrtán. Řed. Schmoranz, jenž hru s použitím překladu Lothara Suchého nově přeložil, provedl škrty taktně a bez poškození vnitřní struktury díla. Pod jeho pečlivým a pozorným vedením byla hra v prudkém tempu velmi dobře sehrána (9. III.) pí. Dostálovou, Naskovou a p. Schlaghammerem. V úloze Augustina alternovaly sl. Suchánková a Odstrčilová, první s neobyčejnou vřelostí a krásným procítěním, druhá s větší nervosností, vnitřně sice zdůvodněnou, ale divadelně méně působivou.

Městské divadlo vinohradské nastudovalo po delší době zase francouzskou hru. Je to satirická burleska Z e l e n ý f r a k (8. III.). Jména R. de Flers a G. et de Caillavet byla vždy zárukou divadelní působivosti a vtipu, a věru po té stránce nezadá Z e l e n ý f r a k ničeho příbuzným prácem svých autorů, komediím K r á l a P o s v á t n ý h á j. Komedie srší vtipem, jehož krupobití padá tentokráte z valné části na ctihodnou kopuli Mazarinova paláce, sídla Francouzské akademie, hlavně však na royalistickou frakci akademiků, a ovšem i na mondainní kruhy, z nichž se rekrutují tak zvaní dobře smýšlející kandidáti nesmrtelnosti. Rozumí se, že ani republikánský režim nevyjde při tom na prázdno. Ale autoři jsou příliš optimističtí a příliš boulevardní, aby měla jejich satira krvavé pozadí, příliš filosoficky shovívaví, aby zašli ve svých sarkasmech k opravdu bolestným šlehům. A tak celá ta historie o konservativně fossilním vévodovi, jeho eroticky vznětlivé a špatně francouzsky mluvící americké choti, dobrácky omezeném ‚homme du monde‘ Hubertovi de Latour-Latour, který se náhodou a přičiněním energické sekretářky stane jedním ze „čtyřiceti“, není ničím než příjemnou, vtipnou a divadelně dosti odvážnou fantasií, jež ovšem u nás nemůže nalézti oné živé ozvěny, jakou našla v Paříži. Přes to docílila ve slušném provedení za režie p. Hlavatého velmi pěkného úspěchu, zásluhou pí. Májové a Baldové a pp. Vydry, Zakopala, Hlavatého a Kohouta.

H. Jelínek.

„Lumír“ vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a p ř e d p l á c í s e p r o P r a h u: na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. P o š t o u: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy a d m i n i s t r a c i „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Rukopisů nevracíme.

Za redakci zodpovědný Viktor Dyk. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto.
Tiskem „Unie“ v Praze.

Číslo toto vydáno dne 31. března 1916.

R. XLIV. LUMÍR ČÍSLO 5.

JAN OPOLSKÝ:

SELANKA.

Ve vlnách trav, kde hořké vůně mámí,
ve světle opojném kde jubiluje s námi
dnem zpitý hmyz,
ve chladu vod, jež z hrudi skal se derou,
jak zadýchána mlhou lesů šerou
zde byla bys.

Zde byla bys jak ženka s věncem jmelí
a rudé máky temně by se rděly
na ňadrech tvých,
jak fantóm sladký mihla by ses lovci
a zněl by v pausách mezi zvonky ovcí
tvůj zdravý smích.

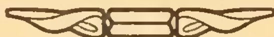
Tu zkvetla bys jak mocný výkřik žítí,
dnes večer moh' by milencem tvým býti
Faun, nahý bůh.
A mladost tvá, s ní touha všecka bílá
by okamžikem hojně zaplatila
svůj dávný dluh.

JARO.

Když přišlo jaro, divná věc, duch rozesmutněl skrytě
a zlaté oči orseje ret líbal roztržitě.
A takou mukou tajemnou se duše mocně chvěla,
chtíc podvědomým úsilím jaks vybavit se z těla;
a lítost k sobě samému tak prudká a tak měkká,
když se předmětu na předmět — s ním laskajíc se — těká,
se probudila v prsou mých, kde odedávna spala,
by jako míza otravná v mých cevách kolovala.
Pak jako bych už na zemi víc pevnou nohou nestál
a za vše, čím jsem nevinen, se nelítostně trestal . . .
. . . Když přišlo jaro, rujný čas, jenž vzedmul vody šumné,
cos jako stín mé mrtvoly vždy blízko stálo u mne
a všecka rozkoš vitální, kvas bílé vodní pěny
byl pro mne pojem zmrtvělý, v svém smyslu obrácený.

Byť vzpurný chod těch peřejí stem bubnů vřel a hřmotil,
mou energii udusil, mou sílu znehodnotil.
A já jsem stál jak stařec již pod jabloní, jež kvetla,
zrak nevidomý zamykal jsem pod přívaly světla
a zacpal sluch, když z ptačích hnízd se vznesla píseň stará.
Pro pozdní lásku člověka už není více jara!

JAN HAVLASA:

MIMO PROSTOR A ČAS.

I.

Rozhodně nejsem z lidí přespříliš opatrných nebo bázlivých; ačkoli však mám za sebou čtyřicítku a více, než čtvrtstoletí života, který by asi většina bělochů nazvala krajně dobrodružným, vždy naplní mne podivným nepokojem a neopanovatelným rozčilením pouhé vědomí blížící se proměny v mé routině. Když před lety spravoval jsem plantáž na Šalomounských ostrovech, denně ohrožován lidojedy a lovci hlav, stále v souboji s přírodou a každým okamžikem touže po vysvobození z onoho pelechu ďáblova, za oněch strašných deset měsíců nepoznal jsem vzrušení více ochromujícího každý můj smysl, každý můj nerv, nad onu chvíli, kdy dověděl jsem se, že moje firma mne povolává do své obchodní ústředny na Novém Zélandě, a že tedy za několik týdnů budu žíti zase sladkým životem člověka, pro něhož minuta příliš pevného spánku neznamená ještě sebevraždu. Až podnes nezbavil jsem se onoho hloupého rysu své povahy. Je-li potřebí pevné ruky u kormidla, když blíží se počernalá příšera hurrikánu, kapitán Gilbert neurazí svého kormidelníka, odstrčí-li jej bez obřadů od kormidla. Ale nechť kdokoli řekne mně: „Kapitáne, jedno sedadlo v mém kočárku je zítra vám k disposici. Jedeme na výlet do Papary a vrátíme se do Papeete na večer.“ Co se stane? Starý Gilbert pobledne a skoro pozbude řeči na několik minut; pravděpodobně ono pozvání přijme koktavou odpovědí, ale ručím za to, že oné noci jeho spánek bude neklidnější, než druhdy na Šalomounských ostrovech. Takový jsem, a je docela zbytečno mne přesvědčovat, že takovým být nemusím; je to dokonce i poněkud nebezpečno, poněvadž mám zlozvyk odpovídat někdy daleko řízněji, než lidé dobrých úmyslů zdají se očekávati ve svém dojemném altruismu.

Znám však sebe jako svůj plachetník, a mám-li o něm nějaké illuse, dojista nechovám žádných o sobě. Jsem jednoduše starý blázen, a nemám-li ani nejmenší shovívavosti k lhářům a lenochům, není konce kraje mojí trpělivosti tam, kde jde o jiného blázna. Proto povšiml jsem si druhdy na verandě Hotelu du Pacific onoho člověka roztěkaných očí, jenž několik hodin před tím vystoupil v Papeete z parníku, plujícího ze San Francisca do Aucklandu, i zdál se býti, sedě sám u stolu, tak pathetickou figurkou, že konečně téměř proti své vůli a rozhodně proti svému zvyku jsem jej oslovil. Byl jsem ostatně onoho dopoledne jaksi nesvůj, připraven jsa o rovnováhu náhlou změnou ve svých plánech. Co jsem majitelem a kapitánem „Racka", plul jsem za perlami a koprou jen do západní části Souostroví Nebezpečného, v němž vyznám se tak, jako málokterý z kapitánů papeetských: vraceje se do Tahiti ze svých cest, vždy věděl jsem s plnou určitostí, že jenom na mně záleží, kdy odpočinek v Papeete zaměním novou plavbou po starých cestách a spatřím ten neb onen z atollů tak dobře mi povědomých v každém korálovém útesu, v každém člověku, ba skoro bych řekl, v každé nápadnější kokosové palmě. A právě onoho jitra nedohadnutelný proud životních náhod připlavil mi do rukou výhodný obchod, jehož nemohl jsem při zdravých smyslech odmítnouti, a jenž vynucoval si, aby moje příští plavba zamířena byla mezi východní atolly, možná až k souostroví Mangarevě; nejhorším na celé té věci mi připadalo, že bylo nejen nutno, nýbrž i zcela možno vyplouti z Papeete hned příštího podvečera. Když o půl jedenácté přišel jsem na verandu hotelu, téměř rovnou pod sebou jsem mohl viděti, jak zpívající Tahiťané nakládají na „Racka" moje zboží. Také člověk roztěkaných očí, jenž za dvě hodiny s nikým se ještě neseznámil a nepromluvil, občas díval se na mou loď skoro něžně a roztouženě. Možná, že jeho zájem mi lichotil; možná, že zřejmost jeho národnosti zlomila mou obvyklou reservu. Ať již jakkoliv: zde byl mladý, slušný, hezký Američan, jenž díval se na mého „Racka" laskavým, byť neklidným zrakem, a jenž zdál se býti zcela ztracen v Papeete. Měl jsem ovšem několik nemilých zkušeností se svými krajany, ale blázen zůstane bláznem. Než jsme se vlastně oba vzpamatovali, Mr. Byron Edwards byl v hovoru se mnou, zřejmě neméně překvapen, než já sám, proč si tak dobře rozumíme a co nás k sobě přitahuje.

Byl ze zámožné rodiny sanfranciské, a řekl, že se vydal na zábavní cestu do Jižních moří: ale při tom se zarděl tak upřímně,

že jsem nemohl, než naráz si jej zalíbiti. Bylo jasno, že lež není mu příjemna, ale že ještě méně taktním se mu zdá mne obtěžovati svými soukromými záležitostmi, o jejichž naprosté počestnosti neměl jsem od počátku ani nejmenší pochyby. Že jsem kapitánem, věděl ovšem z mého představení: ale neřekl jsem ničeho o „Racku", a tak jeho pochvala mojí lodi naplnila mne radostí a jej rozpaky, když se dověděl, že „Racek" mi patří od kýlu až po špičku hlavního stěžně. „Oh, promiňte," řekl podivný ten člověk, „ale tak trochu skutečně lodím a plachtám rozumím. Mám u nás doma několikatunovou, maličkou jachtu, — prapouhou hračku, — ale mimo Sanfranciský Záliv jsem se pustil jen jednou, pro zábavu, k Faralonům, a zařekl jsem se, že „Albatros" nikdy již Zlatou Branou se mnou neprojede. Málo chybělo, a byli bychom se ztroskotali. Konec konců, jsem bankéřem a nikoli námořníkem, že ano!" A náhle znova červeň jej polila. „Je to tak trochu k smíchu," zvolal poněkud uvolněným hlasem. „Moje kocábka se jmenuje „Albatros", a vaše goeletta, třikráte větší, se spokojuje skromnějším jménem „Racka"!" Oba jsme se zasmáli; a poněvadž projevil nahodilým slovem inteligentní zájem pro nautiku a Nebezpečné Souostroví, brzo jsme se ocitli v živějším rozhovoru, v němž pokračovali jsme i při dejeneur. Přes to vše jakýsi smutný a neuspokojený výraz nikdy nevyprchal z jeho očí, byť i jeho rty se smály; a k svému podivení jsem shledal, že moje rozčilení postupně polevuje a skoro mizí, jak zřetelněji jsem si uvědomoval jeho nepotlačitelný vnitřní nepokoj, v němž cítil jsem pravou příčinu jeho „zábavní cesty" do Polynesie.

Po jídle jsme seděli ještě při černé kávě; ale pak přišel pro mne můj první důstojník, statný Tahiťan, a mně nezbylo, než jíti po vlastních záležitostech. „Doufám, Mr. Edwards, že se ještě setkáme, a že zítra, až „Racek" bude v pořádku, poctíte jej svou návštěvou," řekl jsem povstávaje. „Zítra odpoledne vyplujeme do Paumotu."

Tehdy můj nový známý zrudl a zakoktal se: „Kapitáne, promiňte mojí smělosti, ale jsem zvyklý přímému jednání. Byl byste tak laskav a přijal mne jako pouhého cestujícího na svou loď?"

Byl jsem z míry překvapen. „Ale my jedeme k atollům bohem zatraceným a světu ztraceným, Mr. Edwards, a budeme z Papeete nejméně čtyři měsíce."

„Ujišťuji vás, Mr. Gilbert, že to je právě pohnutkou mé žádosti," odpověděl s úzkostlivý pohledem.

Již v tom okamžiku jsem věděl, že jej s sebou vezmu a že jsem náhodě ze srdce vděčen za společníka tak nečekaného a tak pří-

jemného. Mně samému zněla neupřímně moje slova, jimiž jsem se snažil jej odraditi. „Upozorňuji vás, Mr. Edwards, že ani nejčistší goeletta nemůže býti prosta vypasených švábů, má-li v podpalubí kopru," řekl jsem zdráhavě. „Také vůně kopry je něco, co nikdy vás nenaplní zvláštní rozkoší. A musím vám říci, že někdo byl by schopen nazvati mne podivínem. Jednou z mých zdánlivých podivnůstek je to, že nesnažím se hubiti myši na své lodi. Pravím: zdánlivých podivnůstek, poněvadž v mé bláznivosti je methoda, jak řekl Shakespeare anebo někdo jiný. Myši na „Racku" jsou roměrů opulentních. Jsou to praví buržoové v myším světě. Jsou to kapitalisté, trustaři, privilegovaní lupiči v národním hospodářství mého plovoucího státu. Korrupčním živlem jsem já sám, — přiznávám se k tomu s něčím, co snad není příliš vzdáleno pojmu hrdosti. Neboť moje myši jsou mnou pečlivě vychovány. Navštívíte-li mne zítra, sám se přesvědčíte. Zvu vás na lunch. Usadíme se v jídelničce, Matua nám přinese jídlo, a já zapískám, cokoli se vám zlíbí. Nic se nestane. Ale poté s vaším dovolením zapískám signál, který se líbí nejen mně, nýbrž i mým přátelům a spoluspiklencům. Než napočítáte sedm, v kajutě se objeví rozkošný myšák, veliký jako kotě, ale nepoměrně sympathičtější. Poněvadž zítra nebudete mu ještě tak znám, aby vám mohl věnovati svou plnou důvěru, Mr. Myšák zastaví se na půl cestě od stěny k mé noze a vyčká svého sousta. Zmizí s ním právě tak duchovitě, jako se byl objevil. Až si na vás zvykne, přijde až k vaší noze, ač nikdy jej neochočíte ke krmení z ruky. Moje myši si nepotrpí na otrocké zvyky. Jsou to gentlemani a ladies, — ujišťuji vás. Uvidíte, jak myš za myší způsobně přijde, a teprve tehdy, když se jich vystřídalo několik, že možno opět zahlédnouti onoho šedivého myšáka, který byl prvním hostem u tabule, — onoho myšáka, zešedivělého v mých službách. Ano, pane, v mých službách. Neboť moje polokrotké myši starají se pečlivě o to, aby na lodi neměly nečisté soutěže. Slyšel jste kdy něco podobného? Kňouravá ta kočičí chátra nesmí se objeviti na „Racku". Je krajně nespolehlivá, a vedle toho hnusí se mi její otrocké zvyky: připomínají mi člověka. Moje myši mi úplně postačí. Vlastně švábů mnoho na lodi nemáme, abych vám řekl svatou pravdu. Ale jsem si jist, že myši se vám protiví neméně. Skutečně je mi líto . . ."

Mr. Byron Edwards vyčkal odmlky, usmál se a odvětil: „Bude mi velikou poctou, seznámím-li se osobně s vašimi přáteli. Nemám pochyby, že vyvine se brzo nejživější vzájemná sympathie

mezi námi. A vám, kapitáne, srdečně děkuji za vaši laskavost. Kdy mám býti pohotově se svými věcmi, sir?"

Bylo na mně, abych se zakoktal. „Jak to myslíte, Mr. Edwards? Pohotově? Což jsem..."

Uklonil se. „Řekl jste ve vyprávěcím zápalu, že si Mr. Myšák na mne zvykne. Nutným předpokladem tedy je vaše laskavé svolení k tomu, abych mu dal příležitost. Učiním tak s největší radostí na světě."

I potřásli jsme si rukama na svou úmluvu.

II.

Téhož večera můj nový známý svěřil se mi se svým tajemstvím. Učinil tak prostě a přímo, jak bylo jeho zvykem. „Jsem šťasten, kapitáne, že pojedu na „Racku" a s vámi," řekl najednou, když jsme vyčerpali kterýsi předmět hovoru. „Mohlo by se vám to zdáti podivným, ale skutečně, — sotva moje zraky spočinuly na vaší lodi, cítil jsem, že jen v ní spočívá pro mne naděje úspěchu. Proto jsem si vyvolil tento hotel, abych měl vaši loď na očích. Potom jsem se seznámil s vámi a obdržel vaše svolení, abych byl vaším passažérem, dříve ještě, než měl jsem potuchu, že tentokráte poplujete mezi ostrovy a ostrůvky, jichž vlastně sám posud neznáte. Potřásáte hlavou, Mr. Gilbert,... nemůžete pochopit, co je na tom tak divného. Ale porozumíte, až vyslechnete neuvěřitelný můj případ. Promiňte, že vám jej vnucuji. Nevypravoval jsem o tom nikomu,... ani jako chlapec. Tehdy snad ze stydlivosti nebo z obavy, aby mi nebylo bráněno v tom, co přinášelo mi takové štěstí, takové blaho. Později bál jsem se, že bych byl pokládán za šílence. Nemám toho strachu před vámi; a vedle toho se mi zdá, že bude jen dobře, budete-li od počátku vědět, co znamená pro mne plavba na „Racku". Snad přijde okamžik, kdy budu potřebovati vaší laskavosti."

Ujistil jsem ho, že není nikterak povinen prozrazovati mně intimní svoje záležitosti, a kdybych jakkoli mohl mu býti nápomocen, že může spoléhati na mne i bez důvěrností, jichž snad později by litoval. Zavrtěl hlavou. „Oh, bude přece jen daleko lépe, povím-li vám o všem..." řekl velmi tiše. „Ostatně, kdož ví? Mohl byste znáti onu zahradu a její obyvatelku,... a dovésti mne k ostrůvku, který hledám..." Zamyslil se na okamžik a jeho napiatý obličej zjihl v návalu něžnosti. „Ano, i to je možno..." potom zašeptal, „Ale přece pochybuji. Cítím, že ne-

znáte mé zahrady, onoho ostrůvku. Cítím, že „Racek“ mne k němu doveze,... třebas i proti vaší vůli nebo bez vašeho uvědomění...“

Mlčel jsem; ta poslední slova mně nebyla docela po chuti. On však byl zcela zanořen do svých myšlenek, těkaje očima po světlech přístavu, a po chvíli začal bez dalších úvodů vyprávěti svou bláznivou historii. Občas umlkal; a poněvadž jsme zatím na verandě hotelu osaměli, tehdy slyšel jsem vždy jen jeho stížené oddechování a vzdálený rachot mořského příboje, lámajícího se na korálových útesech.

Několika větami nastínil mi obraz své rodiny z dob svého dětství. Jeho otec byl z předáků sanfranciských, a jejich jmění datovalo se svým základem z dob zlatokopských; měli krásnou residenci na Nob Hillu, a jejich přijímací síň byla plna krásných, vzácných i zajímavých předmětů z celého světa, hlavně z amerického západu, Polynesie, Australie a východní Asie. Neboť jeho otec byl podílníkem ve veliké paroplavební a železniční společnosti, i mohl si tyto věci opatřiti dosti snadno, zvláště, když jejich kupní cena nebyla konec konců nejdůležitější otázkou. Jsa vnímavé povahy, mladý Edwards často trávil v přijímací síni, právě hostů prosté, celé hodiny, poddávaje se kouzlu oněch sbírek, jejichž předměty oplodňovaly jeho obraznost a rozevíraly exotické perspektivy jeho mladistvé odvaze. Usušená hlava lidská z Malaity, starobylé brnění japonské, nádherný oděv čínského mandarina, korálové trsy z Tahiti, ohromné toteny z Aljašky, indiánské hrnce ozdobené swastikou,... to vše znamenalo už osmiletému chlapci tolikéž klíčů k čarovným dveřím, z nichž každé se otvíraly do jiného světa. Věděl u každého předmětu, co se mu na něm líbí nebo nelíbí; u každého, vyjímajíc jediný. Byly to staré jakési hodiny na stojanu, o nichž nikdo v domě nedovedl říci, jak se tam dostaly. Nebylo na nich nic tak zvláštního; ale přece ony to byly, jež mladý Edwards měl nejraději ze všeho. Od nejútlejšího mládí měl pocit, jako by jej cosi k nim přitahovalo; ale jasně uvědomil si onu přitažlivost právě až tak asi v osmém roce svého věku.

Ovšem, vysvětliti ani přesně označiti ono lákání nedovedl ani tehdy, ani nyní, po dvaceti letech. „Snad znáte, kapitáne,“ obrátil se náhle ke mně, přerušuje proud svého vyprávění, „onu pošetilou hru, při níž někdo ze společnosti je bzučením nebo hrou na klavír nebo něčím takovým veden k tomu, aby cosi učinil, o čem nikdo mu neřekl ani slova, ale co bylo mu společnou úradou předurčeno. Tak asi mně bylo, když jsem se ocitl v přijímací síni sám a sám tváří v tvář onomu zasklenému ciferníku. Časem došlo to tak

daleko, že jsem stával uprostřed sálu zcela bezradně, dívaje se na ony hodiny a maje pláč na krajíčku. Co jsem měl dělat? Nevěděl jsem, ale cítil jsem zřetelně, že cosi jest ode mne čekáno, bozi vědí, kým a proč. A ponenáhlu jsem se blížíval k hodinám, jenom abych nakonec v čiré mystifikaci zavrtěl hlavou a cítě se nesmírně zestárlým, odešel od hodin a z pokoje. Měl jsem svoje tajemství; ale nemohl jsem ani sobě naznačiti, co vlastně je mi tajemno. Co bylo zvláštního na oněch hodinách? Nic. Jméno firmy na ciferníku bylo vymazáno, a místo něho byla tam dosti neuměle namalována skupina kokosníků. Sloupečky po stranách byly nahrazeny korálem, madreporou barvy špinavé šedivé a příliš neohrabaně otlučenou, než aby bylo možno mluviti o zvláštní kráse onoho výtvoru. Spodní deska mramorová byla na jednom rohu uražena. Kdosi z našich známých nahlédl do stroje a prohlásil, že je složen z několika rozebraných chronometrů. To jest asi vše, co mohu vám říci o oněch hodinách, kapitáne, — totiž, to je vše, co bylo zřejmo jiným lidem." Odmlčel se, zapaluje doutník; i povšiml jsem si, že ruka se mu třásla.

Až potud neshledával jsem případ Edwardsův ani podivným, ani neuvěřitelným; ba přiznám se, že do té chvíle moje myšlenky občas zatoulaly se k „Racku" a k mé plavbě do východního Paumotu. Ale už další věty Edwardsovy zvýšily můj zájem. Kteréhosi večera, kdy veliká společnost byla shromážděna v sále, devítiletý Edwards uznamenal cosi zvláštního. Stál právě poblíže krbu, nad nímž umístěny byly mezi jinými kuriositami i ony hodiny. Jakýsi vtip byl prohozen, a kde kdo z nejbližších se smál; a tehdy v hodinách hrklo. „Na zlomek vteřiny měl jsem dojem, že smích ztuhl na všech tvářích v grimasu," poněkud rozčileně mi vykládal, nakláněje se ke mně. „Pamatuji se zřetelně, že moje oči chvatně přeletěly veškeru společnost a zjistily jakýsi okamžitý nepokoj i u oněch vzdálenějších, kteří nebrali účasti na veselí toho kruhu, v němž jsem stál. Ale než jsem se vzpamatoval, tikot hodin pokračoval obvyklým způsobem, smích nejbližších se opět uvolnil ve výrazu tváří a vzdálení pohybovali se, jako by se nic nebylo stalo. A vlastně: nic se nestalo. V příštím okamžení byl jsem přesvědčen, že vše se mi pouze zdálo. Hrál jsem si v duchu i nadále s onou představou pouze proto, že byl jsem devítiletý kluk; při tom však byl jsem si jist, že to vše je nesmysl, pro nějž zasluhoval bych výsměchu. Ale o několik měsíců později zjev se opakoval. Od té doby jsem se díval na hodiny s jakousi bázní, jež však nevadila mi v častějším vyhledávání samoty v onom sále.

Pásl jsem po tom hrknutí v hodinách; byl jsem vždy rozčilen a smuten, když opouštěl jsem přijímací síň, onoho hrknutí se nedočkav; a když jsem se ho dočkal, odcházel jsem podivně a nevysvětlitelně šťasten. Nic jiného neprovázelo ono hrknutí; žádný zvláštní zjev se k němu nepřipínal. Prostě řečeno: v hodinách hrklo, a já byl blažen. Anebo nehrklo, a já byl téměř nešťasten. Toť vše.“ A nuceně se zasmál, jako by chtěl zakrýti rozpaky.

Tak tedy bylo tomu po nějakou dobu, — snad po celý rok. Bylo mu již něco přes deset let, když kteréhosi dne vylezl na židli, jako již nejednou před tím byl učinil, aby blíže si prohlédl hodiny, jež až do této doby nijak nerušily všedního chodu jeho myšlenek, když byl mimo přijímací síň. Neměl určitého popudu k onomu činu; věděl vlastně, že nic nového na nich neobjeví. Ale jednodnuše měl pocit, jako by ho někdo nutkal k přistavení židle, vylezení na ni a konečně… k přiložení čela na chladné sklo ciferníku. V tom okamžení jeho roztěkanost i nejistota zmizely jako zázrakem. Věděl najednou, že toto bylo od něho očekáváno po léta, bozi vědí, kým a proč. Sklo příjemně chladilo jeho rozpálené čelo; bylo mu, jako by ho hladila jemná, krásná ruka. Zapomněl na celičký svět. Přítmí velkého sálu zvyšovalo nevýslovné jeho blaho. A tehdy pojednou v hodinách hrklo. Nikoli však, jako obyčejně. Edwardsovi zdálo se mnoho na tom záležeti, abych pochopil tuto okolnost. „Bylo to jakoby jenom na půl,“ řekl zvýšeným hlasem, vztyčuje ukazovák pravice. „Rozumíte mi dobře, kapitáne? Jindy to znělo, řekněme: rau-kraů-rau-chrr. Ale tenkráte slyšel jsem pouze: rau-kraů,… a potom nic. Veliké, hluboké, neobsáhlé ticho… Byl jsem jako… odhmotněn. Strašně lehký. Jako pírko. A potom tím tichem začalo ke mně doléhati něco takového, jako je toto vzdálené dunění moře na korálových útesech.“ Ukázal směrem k zálivu. „Chvíli mi před očima plovaly jakési modravé mlhy. Hukot zesílil. A pak jsem viděl docela jasně nádhernou zahradu,… oh, takovou krásnou zahradu…“ Zajíkl se. „Tropickou zahradu… Mohu vám ji popsati lépe, než kteroukoli zahradu, v níž jsem kdy kráčel tímto svým smrtelným tělem…“ Obrátil ke mně naplno obličej náhle téměř zidealisovaný jakýmsi posvátným vzrušením; oči mu zářily vznícené a hlas zněl současně kovovou jasností a vláčností plnou něhy.

Popsal mi onu zahradu své vidiny skutečně dopodrobna. Kdo by však požadoval po starém námořníku takového popisu, zejména lze-li očekávati pouze líčení z druhé ruky, abych tak řekl? Pa-

matuji se pouze, že hlavní cesta, vedoucí k domu, byla bílá a skvěla se oslnivě pod sluncem. „Byla nejspíše posypána úlomky korálů," poznamenal jsem bezděky, v zápětí se hanbě za to, že vzal jsem tak vážně jeho vidinu. On však se zarazil. „Vidíte, kapitáne,... to mne nenapadlo. Přece jen mohlo by to býti někde v Paumotu nebo vůbec v Polynesii spíše než v Malajském Souostroví." Utkvělo mi v paměti ještě i to, že podle cesty stály všelijak vykloněné kokosové palmy, jejichž úpatí úplně mizela v hustých křoviscích ibiškových. „Jako rudá stěna to vypadalo," řekl Edwards. U domu, stojícího na kolech asi půl metru nad zemí, stály žlutě kvetoucí stromky, v nichž dle jeho popisu poznal jsem Frangipány, a dva nebo tři košaté stromy, snad mangovníky nebo chleboně. Napadlo mne, že ta jeho zahrada byla poněkud bujná pro lakotnou půdu atollů; ale neměl jsem odvahy bráti mu naději, zvláště když ještě neměl jsem potuchy, kam směřuje podivná jeho historie. Také nějaké banánovníky byly v jeho líčení, a veranda dřevěného domku byla zarostlá popínavými rostlinami. „A na schodech stála asi devítiletá, desítiletá holčička..." vydechl Edwards zcela tiše, když dokončil popis zahrady. Díval se na mne tázavě. „Ano, holčička," přikývl jsem, v duchu udiven, že člověk tak moudře vypadající může se tak vážně zaměstnávati takovými pošetilostmi.

Bylo mi však zřejmo, že pro něho ta věc rozhodně nebyla popošetilostí. „Nikdy jsem nespatřil dívenky tak sličné za těch svých deset let," řekl Mr. Edwards. „Ba více, než to: nikdy jsem neviděl krásnějšího dítěte v celém svém životě dalším... Ještě teď ji vidím zcela jasně, Mr. Hilbert,... tak, jako vás,... ba ani vy sám nejste mi tak reální, byť i jste seděl dva kroky ode mne... Je to trochu... eh... bizarní,... že ano?" Nevěděl jsem, co odpověděti. „Jak vypadala?" otázal jsem se, když se neměl k pokračování; a on okamžitě oživl. Měla prý černé, vlnivé vlasy; a pleť bílou tak, že žádné srovnání nemůže vystihnouti oné zvláštní, oživené, skvoucí, narůžovělé bělosti. Byla modrých očí, podlouhlého obličeje, kulaté bradičky; byla spíše vyrostlá na svých deset let. „Jak jste věděl, že jí bylo deset?" otázal jsem se suše, skoro jedovatě. Nepřišel do rozpaků. „Oh, ani nevím. Cítil jsem to. Byl jsem si tím naprosto jist." A přešel k dalšímu vyprávění. Dívenka se naň usmívala a vztáhla k němu ruce. A v tom okamžení se rozplynula a zmizela i s domem, jehož střecha byla z nějakého uschlého, nažloutlého listí. Tehdy desítiletý Edwards uvědomil si druhou polovinu onoho hrknutí v hodinách. „Rau-chrr", to zachrastilo. Přítmí pokoje civělo mu v oči, když překvapen odtrhl čelo od chladícího

skla ciferníku. Chvíli díval se udiveně s předmětu na předmět; pak s povzdechem seskočil s židle a vyšel z pokoje. „Věřte mi, nebyl jsem ani překvapen," Edward mne ujistil. „Dalo se něco takového očekávat od oněch hodin. Divil jsem se, jak asi jmenuje se ona dívenka. A kde na světě asi jest ona zahrada." I povzdechl si zhluboka.

„A co dále?" ponukl jsem ho k řeči, když příliš dlouho obíral se svými myšlenkami. Tak trochu mne to začínalo zajímat, byť i připadal jsem proto sám sobě absurdním.

Zdálo se však, že Edward pozbyl chuti zabíhati do podrobností. Dopověděl daleko kratčeji, než až do té chvíle vyprávěl svůj příběh. Vracel se po první své návštěvě tropické zahrady velmi často k hodinám, dychtivě a hladově; ale trvalo skoro půl roku, než konečně jeho přikládání čela k ciferníku potkalo se s úspěchem. Do té doby vždy buď nadarmo čekal, nebo hrknutí přišlo právě v okamžiku, kdy na židli stoupal nebo s ní už slezl. To byl po každé z míry nešťasten; zvláštní však bylo, že nikdy ani na vteřinu nepochyboval o tom, že by spatřil opět onu zahradu, kdyby v hodinách hrklo tu chvíli, kdy jeho čelo by se dotýkalo ciferníku. A nezklamal se ve své jistotě. I po druhé spatřil „svou zahradu" a na schodech k verandě „svou dívenku"; měla zase empirové šatečky, ač jiné barvy, a ve vlasech červenou stužku. Její úsměv jen zářil štěstím; zdálo se, že jej čekala a radovala se tomu setkání. To naplnilo jej takovým uspokojením, že se usmíval ještě dlouho potom, když mu zmizela, neodtrhávaje čela od zaskleného ciferníku.

A zase utekly dva měsíce, než znova uviděl „svou zahradu" a její obyvatelku. Byla opět sama; a on začal dumati nad tím, kdo asi bydlí s ní, má-li ona otce a matku, a mluví-li anglicky. To byla jedna z věcí, jimiž nikdy si nebyl jist; ale netrápil se tím. Už ho nerozesmutňovalo ani čekání. Ponenáhlu navykal si vyciťovati, kdy byl čas na přiložení čela k hodinám. Trvalo ovšem plných pět roků, než jistota jeho instinktu stala se bezmála neomylnou; ale jinak až do konce nikdy nebylo možno předem určiti, kterého dne spatří svou zahradu a „ji". Někdy se s ní viděl třikráte za týden, jindy jednou za dva měsíce.

Tehdy jsem ho přerušil. „Jak to: s ní jste se viděl?" otázal jsem se.

Zcela vážně přisvědčil. „Oh, ... o n a mne viděla!" zvolal. „Její oči vždy tak svítily, ... oh, jako hvězdy ... Přece nemohla stále se usmívati tak šťastně, nebyla-li šílená ... Její oči mne viděly, ... tolik vím jistě ... A bylo vždy více v těch krásných očích. Ne-

milovala mne od začátku, ač vždy měla mne ráda... A později také v její lásce bylo zřetelné stupňování,... právě, jako v mé... Už nejen radost: potom touha hořela v jejích očích,... veliká touha... Oh, Mr. Gilbert,... jak bylo to slastné,... a jak bylo to kruté!“ Jeho hlas zněl jako zalkání. Na okamžik skryl oči v dlaních.

Když znova dal se do souvislého vyprávění, bylo znatelno, jakou námahu mu působilo ovládání hlasu, aby slova nerozpadla se mu na rtech nebo nepromĕnila v zoufalý výkřik. Bylo mu šestnáct, když pochopil, že chce ji sevřít v náručí a milovat vášnivou láskou muže; a v jejích zracích vyčetl touhu ženy, překypující životem. To byla již krasavicí nádherné postavy. Viděl, jak její ňadra se vzdouvala příbojem vášně; vztáhla k němu ruce, jako tehdy napoprvé,... a přece jinak... A tak se milovali po čtyři leta,... vášnivě a neukojeně... Ale za ta leta nikdy o ní nesnil a nepřišlo mu nad tím se pozastavit. A zahrada, kterou znal již skoro deset let, také vyrůstala. Ibišky byly už obrovské, a ona trhávala jejich květy. Někdy schody byly jakoby krví polity. Ale druhdy tři z palem ležely přes cestu a keře byly zle porvány; ona stála se založenýma rukama před schody a její oči upíraly se naň pátravě, jako by nevěděly, jak on přijme myšlenku, kterou se mu chystala sděliti. Ano, ten dojem prý měl... Když příště spatřil zahradu, skácené palmy byly již odklizeny a ibišky postřihány. Ale to nebylo příčinou jeho ztajeného dechu, nýbrž její úbor. Měla přes tělo přehozeno bílé prostěradlo, jako by šla se koupat a byla se zastavila na schodech; na nohou měla opánky. Jedno rameno a jedna noha byly odhaleny: a to stačilo, aby dvacetiletému Edwardsovi nahrnula se krev do hlavy. Když hodiny dorachotily, skácel se s podnožky, na níž stál, a po nějakém čase našli ho na podlaze ležícího v bezvědomí a s čelem potlučeným. „Zde jest jízva,“ řekl, i ukázal na čelo.

Od té doby ji vídal častěji na její cestě do koupele; a konečně kteréhosi dne dala bílému rouchu sklesnout k zemi. „Oh, jak mohl jsem míti oči pro jinou ženu, když spatřil jsem její bílou krásu!“ Edwards téměř zahořekoval. „Jak byl bych se mohl kdy jen myšlenkou jí zpronevěřit! Ale jak bylo kruté chtíti ji tak šíleně a nemoci jí sevříti ve žhavém, rozčekaném náručí... Co nocí jsem probděl! Onemocněl jsem, byl jsem v horečkách po měsíc,... a nesnilo se mi o ní ani jedinkráte... Ale když jsem pookřával, kteréhosi dne napadlo mne, abych šel k ní tak, jak ji jsem spatřil v poslední době několikráte. Z koupele vyšel jsem, maje přes

tělo jen koupací plášť,... sestoupil jsem se schodů, pln strachu, abych se s nikým nesetkal,... sestoupil jsem do sálu, přistrčil podnožku ke krbu,... shodil plášť s těla a přitlačil čelo k ciferníku. Skoro současně v hodinách hrklo na půl zvuku. Stála mezi ibišky tak, jako já u hodin. Dívala se na mne šťastně. Vztáhla ruce ke mně, přivírajíc oči... Už jich nerozevřela... Toho dne odnesl jsem hodiny do svého pokoje; té noci snil jsem o ní... Byla mou ženou... Oh, byl to divukrásný sen... Ale příštího jitra hodiny na mém stole stály roztříštěny tak, jako by někdo byl do nich uhodil kladivem nebo jako by někdo jimi praštil nadlidskou silou. Nikdo však neslyšel rány té noci,... a přece ložnice mojí sestry byla po jedné straně mého pokoje, a ložnice mého otce po druhé... Šílil jsem zoufalostí. Bylo nutno mne odvézti do sanatoria. Vystonal jsem se za měsíc... Z šílenosti, nikoli však ze zoufalosti. Už sedm let marně toužím po spatření své zahrady a své sladké milenky. Už sedm let marně toužím po tom, abych ve snách ji alespoň zahlédl... Nic, než zahlédl!... Oh, kapitáne, chápete tu hrůzu: sedm let marné touhy... Moje tělo, můj mozek, moje duše,... vše vzdychá... Nic nemá pro mne smyslu,... život je směšnou a smutnou zbytečností, jíž bych dávno byl odhodil, kdybych byl nedoufal, že ji naleznu v té zahradě... Po leta neměl jsem odvahy vydati se na cesty, abych ji hledal... Nevím, proč jsem neměl odvahy... Ale teď ji hledám,... a najdu ji,... svou sladkou ženu... Váš „Racek" mne k ní doveze, cítím to s neomylností, jež plní mne smrtivým štěstím..."

Jeho pobledlý obličej zazářil a oči se mu zablyštěly.

„Nevěřím ani v psychometrii, ani v astrální cliché, ani v jiné takové nesmysly, Mr. Edwards," řekl jsem. „Četl jsem o těch věcech druhdy,... už dávno... Ale váš případ je... podivuhodný a velmi smutný. Můj „Racek" vás rozhodně doveze do Nebezpečného Souostroví. Kéž není vám nebezpečným!"

A s povzdechem stiskl jsem jeho vztaženou pravici.

III.

Ve čtyřiadvaceti hodinách světla papeetského přístavu byla nám jen vzpomínkou a Tahiti samo černým stínem na obzoru, zanořeném do malachitově modré tmy. Gasolinový motor, jehož pohonem byl jsem vyplul z Papeetského zálivu průlinou v korálové hradbě, dávno již umlkl, a vítr, na němž byl „Racek", rozepial svá

křídla, odvanul příliš vyslovenou připomínku gasolinového zápachu. Nebyli jsme od ostrova ještě dosti daleko, abychom nebyli cítili diskrétní nádech jako by fialkové vůně ve vanutí větru; ale hukot příboje na korálových útesech už nedoléhal k nám déle dvou hodin. Byli jsme po prvním jídle na palubě plovoucího „Racka"; seděli jsme v plátěných židlích, zády ke kajutě a v závětří. Nejmluvnějším z nás byl vítr, hvízdající v rahnech. Přes to byl jsem zcela spokojen.

Neboť Byron Edwards neosvědčil se nudným a unavujícím patronem, jak byl jsem náchylen očekávati předešlého večera, když jsem vyslechl jeho neuvěřitelný případ. „Budu-li nucen slyšeti každého večera novou variaci toho žvastu, vysadím chlapa na nejbližším opuštěném atollu a zásobou mu zanechám romány od Marie Corelli," umiňoval jsem si minulé noci, když nemohl jsem usnouti, stále a stále proti své vůli vzpomínaje příběhu, který mně byl vyprávěn. Takový nesmysl! Ale nejhorší na věci bylo, že nebylo nejmenší pochyby o pravdivosti té historie. Chvěl jsem se při pouhém pomyšlení na děsnou tragiku šílené lásky Edwardsovy. Nebylo divu, že se zbláznil po oné noci, kdy ona mu patřila po prvé a naposled. Co rozbilo ony hodiny bez hlesu? Jako by jimi někdo praštil nadlidskou silou ... A najednou prostřed noci usedl jsem na lůžku a civěl do tmy, s přídechem hrůzy naslouchaje duettu dvou hodin, — nástěnných a svých kapesních. Kdy, kde, od koho a při jaké příležitosti slyšel jsem už tuto větu? „Jako by jimi někdo praštil nadlidskou silou ..." Nebyla příjemná, ... ta poslední moje noc na souši, v hotelu ... Ale toho jitra po ní byl jsem příjemně překvapem Edwardsem. Vyšel mi na verandě hotelu v ústrety usměvavý a pln pozornosti ke mně. Slovem se nedotkl své záležitosti. Mohlo to vše právě tak dobře býti pouze mým snem ...

Ani před tímto prvním naším večerem na „Racku", ani za něho, ani po něm Edwards nevrátil se již k neuvěřitelnému případu své vidiny a ztracené lásky; ale když tak někdy zahlédl jsem jej stojícího u zábradlí a zírajícího nostalgicky do dálky, moje srdce vyšlo k němu, k jeho nesmírnému bolu, k jeho zoufalé lásce ... Sedíce spolu, často jsme si vypravovali příběhy svých životů; ale ač na konec toužil jsem slyšeti o nejkrásnější dívence světa, jež rok za rokem se rozvíjela, až stala se jeho milenkou, Edwards už nikdy nepromluvil o hodinách a jenom jednou o „své zahradě" a o „své ženě" ... To byla poslední slova, jež jsem slyšel z jeho úst; bozi vědí, že onou chvílí zestaral jsem o několik let ...

Nevyčítám toho památce Edwardsově; vždyť po tři měsíce měl jsem jeho milou společnost, a každým tím měsícem jsem o rok omládl. Ostatně, snad účty byly vyrovnány, když vše se skončilo. Jakou radost jsem míval z Edwardsových pokroků v nautice! Posledního měsíce byl jsem skoro na pensi . . . a na výsluní jeho lásky. Jak mne ten člověk miloval! Rdím se, když si na to nyní vzpomenu, a slzy bezmála tlačily by se mi pod řasy, kdybych si potrpěl na takové hlouposti. Byl mi synem, mladším bratrem, přítelem, soudruhem; a jeho společnost nikdy mne neunavovala. Jen to jsem mu tak trochu zazlíval, starý bloud, že uzavřel přede mnou svoje srdce v záležitosti svého největšího smutku . . . a své největší naděje. Neboť nemohlo mně zůstati utajeno, že doufá celou svou duší, vší podstatou své bytosti, . . . že doufá a věří . . . Jak týdny utíkaly, jeho víra se prohlubovala a stávala neochvějnou. Už nedlíval na palubě nahrben; napřímil se a jeho tváře měly zdravou barvu. Když začal se zaučovati do lodní routiny, dokonce se smával, od mých Tahiťanů se učil tahitským zpěvům, a než dva měsíce uplynuly, mluvil s nimi jejich řečí. I z paumotštiny toho pochytil dost, aby nebyl ztracen na atollech, kde jsme přistáli uvnitř laguny. „Toto je život, starý hochu," říkával, odpažuje a připažuje, když se trochu přepracoval. A oba jsme se smávali, když na některém tom ostrůvku korálovém domorodci si to popletli, a „tapou", kapitánem, jmenovali jej místo mne.

Jakási změna stala se s ním až třetího měsíce, když stočili jsme se do severovýchodní části Mraku Ostrovů, stranou nechavše Mangarevu. Jeho obličej a oči stále se otáčely na jihovýchodovýchod, — nikoli netrpělivě, ale přece roztouženě. A tehdy již byl jsem mimoděk, vlastně o tom nevěda, tak přesvědčen o úspěchu jeho hledání, že na konec sám byl jsem netrpěliv, těše se na chvíli, kdy „Racek" zaměří oním směrem, v nějž mířily Edwardsovy naděje.

I nadešel den, kdy po týdenním rozzáření, jež započalo se naším odklonem v jeho vytoužený směr, Edwards přímo sálal štěstím. Bylo mi z toho až úzko; ale neměl jsem pokdy, abych se jím přespříliš obíral. Barometr vyváděl husarské kousky toho dne po depressi skoro třicetihodinové. Bylo mi jasno, že budeme chyceni hurrikánem, a šlo jen o to, abychom se vyvarovali, možno-li, jeho rozlíceného středu a ošemetné blízkosti nějakých korálových útesů. Když nad obzor se vynořil pustý ostrůvek Mehi-iti, dle Nautical Directions zaměřil jsem rovnou k němu. Je to jediný skutečný ostrov v oné části moře, nebo lépe řečeno, zbyteček pevné země splývá na Mehi-iti s korálovou hradbou a

úplně zanesenou lagunou. Kolem dokola ostrůvku „Directions“ mi hlásily bezpečné hloubky, zatím co západně a jihovýchodně od něho na necelou míli byly ponořené útesy, — největší nebezpečenství pro loď. Rozhodl jsem se držeti se co nejtěsněji u ostrůvku a dostat se bezpečně mimo něj dříve, než by nás zachvátil ohon hurrikánu.

Když zdálo se mi už nepochybným, že děsivá mrtvost kolem nás promění se v běs vichřice teprve tehdy, až gasolinový motor nás dopraví v bezpečí, připomenul jsem si Edwardse a podivil se jeho nepřítomnosti po mém boku. Plachty potřepávaly se jako křídla zmoklé slepice. Moji Tahiťané mlčeli. Obzor byl fialově šedivý, plný mračen, jež rostla jako by rovnou z ocelově šedého oceánu. Neslyšně letěli nad námi a mimo nás rackové, faetonti a fregatky, ubírajíce se směrem, kterýmž jsem i já doufal uniknouti, až by přišel rozhodný okamžik. Mrtvá hladina moře brázdila se několika hřbetními ploutvemi žraločími, rozřezávána jsouc jako nožem. „Vy potvory!“ zahrozil jsem zaťatou pěstí. „Čekáte-li na nažrání, sežerte samy sebe!“

Edwardse našel jsem na přídě. Otřásl mnou pohled na jeho extasi. Hořel štěstím, — dalo by se říci. Jeho oči neopustily pustého ostrůvku, když jsem naň promluvil. Zdálo se, že si vůbec neuvědomil mých slov. A došed až k němu, slyšel jsem v té úděsné mrtvosti, co šeptaly si jeho svěží, rudé rty:

„Moje zahrada! Její dům . . . Oh, moje sladká milenko, moje sladká ženo!“

„Byrone, sešílel jste?“ zvolal jsem.

Obrátil ke mně jasné, šťastné oči.

„Charley,... za svoje štěstí vděčíme jen vám a vašemu „Racku“,“ řekl měkce a vřele. „Jak vám kdy oplatím vaši laskavost?“

„Probůh, můj chlapče, vzpamatujte se,“ zakvílel jsem. „Za několik minut máme hurrikán na svých hřbetech.“ Plachty zabubnovaly zlověstně, v rahnech zapraskalo a zahvízdlo. „Slyšte,... už bude to tu dříve, než jsem myslil. Bůh buď nám milostiv!“

Leč Edwards usmál se s nekonečnou něhou. „Vidíte mou zahradu? Všechno tak, jak jsem to viděl po leta . . . Oh, byl kdy šťastnější člověk na světě? Zasloužím si toho velikého štěstí?“

Zatřásl jsem jím zuřivě. „Byrone, . . . dost s tímto šílenstvím! Což nechápete, že za deset minut budeme možná všichni v žaludcích těch potvor? Podívejte se na ně, . . . he, . . . snad vám to dá trochu rozumu!“

„Dívám se, dívám," odpověděl. „A vidím svou zahradu. Což ji nevidíte, dobrý můj člověče? Což nechápete, co to pro mne znamená?"

„Vidím pustý ostrůvek," zařval jsem mu do uší. „A slyším bouři."

„Za chvilku spatřím ji, . . . svou sladkou ženu, . . ." zvolal. „Nezešílím přílišným štěstím!"

„Oh, ne, toho se bát už nemusíte!" zasyčel jsem a běžel nazad ke kormidlu. Měl jsem k disposici právě tak asi třicet vteřin, v nichž jsem mohl buď ošáliti smrt a bouři, nebo nakrmiti lačné žraloky. Na třicet metrů od pustého ostrůvku jsme proklouzli, unikajíce nutnosti roztříštění na jeho pobřežních útesech. A tehdy mne Matua zatahal za rukáv.

„Tapa Giperu, podívej se!" zvolal.

Spatřil jsem Edwardse v záchranném našem člunu; nikdy nepochopím, jak spustil jej tak rychle a odpoutal. Nevesloval. Stál vztyčen v člunu, jímž vlny házely divoce; vždy zůstane mi záhadou, jak mohl udržeti rovnováhu. V tom fialovém pekle tyčil se jako přízrak; blíže se k ostrůvku, pozdvihl ruce vysoko nad hlavu.

„Bůh buď mu milostiv!" zasténal jsem.

Potom vodní smršť mne oslepila; zahlédl jsem ještě jen člověka a člun pozdviženy jako by do vzduchu a pak mrštěny od sebe do fialové pěny. Když „Racek" se narovnal k šílenému letu na perutích vichřice, pustého ostrova už nebylo v našem obzoru.

„Žaludky žraločí jsou mu hrobem," řekl jsem Matuovi, jenž se pokřižoval. „Ale spatřil svou zahradu. Byl šťasten. Možná, že moje smrt nebude tak šťastna."

A přitiskl jsem se prsoma ke kormidlu, jako bych se bál, že mi je něco utrhne.

IV.

O měsíc později na Mangarevě setkal jsem se s kapitánem O'Connorem, jehož jsem neviděl už deset let. Pověděl jsem mu o Edwardsovi jen tolik, kolik bylo nutno. Zamlčel jsem ovšem příběh s hodinami; řekl jsem však, že zešílev, domníval se viděti zahradu, dům a jakousi krásnou ženu tam, kde mým očím jevil se pouze pustý, bohem zatracený ostrov. „Zaplatil životem svou šílenost," dodal jsem s povzdechem.

Ale Henry díval se na mne očima široce rozevřenýma a plnýma úžasu. „Můj hochu, . . . to bylo Mehi-iti, . . . řekl jste?"

„Ale ano, můj drahý Henry," přisvědčil jsem. Bylo mi poněkud nevolno pod jeho pohledem. „Stalo se vám něco?"

Uvolnil si upiatý límec bílého svého kabátu. „Ovšem, zapomněl jsem, že vy nevyznáte se v této končině. Máte trochu sody a whisky nazbyt, kamaráde?" Třásly se mu ruce, když míchal si nápoj; když se napil, oddechl si a zeptal se mne:

„Well, . . . nikdy neslyšel jste o Mehi-iti, Charley, což?" A když zavrtěl jsem hlavou, odplivl si. „Ten člověk nějak se toho dověděl, . . . toť vše."

„Čeho se dověděl, Henry?"

„Nuž, . . . o tom děsném hurrikánu, jenž srovnal všechno na Mehi-iti se zemí."

Byla na mne řada, abych poulil oči. „Tož byl tam druhdy dům, zahrada, . . . to všechno?" vybleptal jsem ze sebe namáhavě a nalil si whisky. Hlava se mi točila, v uších mi hučelo. „Henry, je to pravda? Nežertujete?"

O'Connor rozhorleně uhodil do stolu. „Jaké nesmysly! Což neznal jsem starého Finleye od svého dvacátého roku? Což neznal jsem jeho krásnou ženu, než pominula se s rozumem a za Papeetem skočila ze skal do rokle?"

„To bylo před mým časem," poznamenal jsem. „Ale něco jsem o tom slyšel. Tedy to on bydlil na Mehi-iti?"

„Ano, Finley, . . . a svou dcerku tam vzal . . . Sám a sám tam s ní přebýval, ďábel starý!" Henry si odplivl a přihnul si lihoviny. „Což divu, že děvče se z té samoty nakonec tak trochu pomátlo?" Podíval se na mne úkradmo a začervenal se.

„Pohleďte sem, Henry," zvolal jsem. „Něco mi zatajujete. Ven s tím!"

Zakoktal se. „My dear fellow, . . . really, . . . nic to není, . . . nic, co by utrhalo na cti oné dámě nebo vrhalo divné světlo na mne. Prapouhá náhoda!"

Skoro jsem se pohněval. „Jste blázen, Henry. Co to bylo?"

„Ah, nic . . . Zahlédl jsem ji v laguně, . . . koupala se . . . a běžela domů . . . jako pohanka. Ale, by George, byla krásná, . . . v životě jsem neviděl ženy krásnější nad Lauru. Navštívil jsem Finleye několikráte. Nedbala o lidi. Stávala na schodech verandy a do vzduchu se usmívala, když myslila, že není pozorována. Byla tak trochu pomatená, myslím . . ."

Mráz šel mi po zádech. „Henry, jak vypadala ta zahrada?" vypravil jsem ze sebe s těžkostí.

Napil se, otřel vousy a vzpomínal. „Kokosníky podle cesty, a spousta ibišků. U domu frangipány. Na verandě plno lian. A starý Finley vždy měl znamenitou whisku. Pil snad až trochu přespříliš. Nikdy jsem toho neschvaloval. Není to dobré pro ... hik, hik ... pro ledviny."

Byl jsem jako u vidění; chtěl jsem se napít, ale sklenice mi vypadla z ruky a s třeskem se rozbila.

„Teď jste to vyvedl, Charley," zabručel O'Connor.

„Kdy to bylo?" otázal jsem se.

„Co?"

„V kterém roce hurrikán oholil ten prokletý ostrůvek?"

Zamyslil se. „Počkejte, Charley, ... musím počítat. V 1902 mi Finley dal krásné hodiny. Víte, přes všechno zatajování pravého jména a přízvuku Švýcar se v něm nezapřel. Ale potom už měl nejistou ruku, to je nepochybno. Přeskočilo jim kolečko oběma ... Skoro dobře bylo pro ni, že ji hurrikán zabil. On se ještě trápil tři dny ... Zemřel mně v náručí ... Počkejte, kdy že to bylo?"

„Zabil ji hurrikán naráz?" chytil jsem ho za ruku.

„To bych řekl!" povzdechl. „Bylo to, jako by její hlavou někdo praštil nadlidskou silou ... Ostatně, pamatuji se, že jsem vám to vyprávěl ... Ovšem, asi před sedmi lety se to stalo, a tři měsíce poté jsme se setkali na Takaravě. Ale co je vám, Charley. Jste bledý. Třesete se."

Povstal jsem. „Oh, nic, Henry, ... docela nic. Snad ledviny. Ano, dozajista ledviny."

A vyšel jsem na palubu.

PROKOP MIR. HAŠKOVEC:

CESTA K SHAKESPEAROVU ZKROCENÍ ZLÉ ŽENY.

Nezdá se vám, že v povaze oné „zlé ženy" Katušky, jak je postavena do komedie, ještě byste si něčeho přáli? Ano, tato žena je zlolajná, popudlivá, svárlivá, durdivá, vzdorná, v odvetě neváže se líbivou cudností ženskou, ráda se křičí a hádá; mluví-li s ní někdo jemně, odbývá jej, jako by si z ní tropil šašky, přistupuje-li k ní zhurta, cítí se uražena, potupena, snižována a usiluje vyniknout nad něho a tvrdě jej odmítat zmocněnou svou zlobou.

*

A přece povolí sňatku (II. 1), ba poslechne (III. 2), i když není ještě zkrocena. Z malomoci vůči touze po manželství, když se přece někdo odhodlal o ni požádat? Protože snad její zloba je už překonávána či že aspoň tu cítí proti sobě někoho silnějšího vůlí, obratností i schopnostmi vítězit, a pomalu a neznatelně ustupuje? Ale pak by to bylo to, co Petruchio praví jen z opatrnosti, aby krotil její výbuchy, totiž „že ještě bude vzdornou — před lidmi" (II. 1). Jenomže ať kterýkoliv je důvod jejího konání, v každém případě nutno uvážiti zvláště tuto věc: dívka, která sice ženicha odbývá po roztodivných námluvách, když on ohlásí před otcem a svědky, „že příští neděli je veselka", po způsobu celé jich rozprávky nelichotnými slovy: „Spíš uvidím vás viset v neděli", přece jen se na tu svatbu přichystá a přese všechno tvrzení, že je „nucena, svému srdci vzdor, dát ruku ztřeštěnému hlupáku", patrně po vůli otcově, je vnitřně dotčena, neboť místo energického činu nebo láni, jak bychom od ní čekali, dá se do pláče, když se ženich včas nedostavuje, výčitky její se tu nesou spíše naříkavě a pasivně a naprosto postrádají bývalé její příkrosti. Čím to, proč a jak se to stalo, hledáme. Na výklad nestačí, připustíme-li, že musila se podvoliti pravomoci otcově. Její psychologie není dokreslena; přáli bychom si přirozeně podle svých požadavků dramatických míti předvedeno, jak se v ní a proč stal ten obrat. Co komedie podává, je jakoby pouhý náčrt, a ten už ubírá postavě na životnosti, dramaticky logickém a jasném vývoji, staví ji jakoby schéma, postava se přibližuje typům renaissančních komedií, které vnucovány do úloh za nositele nebo prostředníky idei, tlumočníky filosofických pojetí, bývají ochuzovány schematičností koncepce o dramatické žilobití své krve. Vzpomenete-li hašteřivé Adriany z Komedie plné omylův, jejíž úloha nestojí tak v popředí hry a která nemá podobných mezer, nebo Beatrice z Mnoho povyku pro nic, která není sice „zlá", nicméně připomíná obě své předchůdkyně svojí pohotovostí v slovních půtkách a statečností v boji s mužem, pochopujete, že postava Katuščina právě dramaticky jak povahou, tak ještě více podáním uchyluje se poněkud od dramatické životnosti a psychologické zcelenosti osob shakespearovských. Ta žena hněvem sršící, byla-li bodnuta, a mocně vzdorující, kde její vůle narazila, je pak zkrocena, až vede druhým dvěma chotím dlouhý sermon o tom, že v manželství je „manžel pán, život, hlídač, hlava a mocnář" ženy (V. 2), je jí „stydno žen oněch zpozdilých, jež válčí tam, kde mají o mír klečet, neb vrch a vlády žezlo hledají, kde sloužit mají, mlčky milovat". Tak dokonalá změna v době tak krátké ovšem

neodpovídá obvykle životné, psychologické kresbě u osob shakespearovských, hra sama slovy Lucentiovými připomíná, že to je „zázrak, zůstane-li tak", ba není nemožno i v slovech opilého Slye, který má hru pozorovat, ač je to jeho sama charakteristika, nevidět jistou kritiku dramatické fabule, zvláště přihlédneme-li k volbě slov; on klímá, buzen praví: „Dobrá věc, na mou pravdu. Přijde toho ještě víc?" (I. 1) a dále: „Je to převýborný kus práce, madam paničko. Kéž by už byl konec!" Nevíme totiž bezpečně, jaké mělo být zakončení této slupky kusu, kterou jej začíná objímat prolog, celkem však lze míti za to, že nejspíše poměr autorův k němu bude nikoli vzdálen onoho, jaký mívá ke všem dramatickým vložkám, ať vzpomeneme hry herců Hamletových nebo (nechťsi parodistické) slavnostního představení občanův athénshých ve Snu noci svatojanské. I když hlavní myšlenka jejich byla skladateli sympathická a souhlasil s ní, její dramatické tlumočení mu bylo proti mysli a v něm po případě kritika nebo i odsouzení dramatické i scénické techniky divadelní, jak žila v jeho době. Jako by byl snad někdy i pomýšlel na jakési kusy thés, ale neměl ještě vypracované methody jich podání, které by patrně bylo vyhovovalo jasnosti a přesnosti dramatického jeho snu.

Stará scéna středověká, jak se vyvinula v mysteriích a podle nich, oblibovala si takové úlohy, v něž vkládala i zosobněná abstrakta. Odkázala je pozdějším miraclům a moralitám, jichž útvarů se zmocnila ideově rozvířená doba reformační. A tyto zase silně působily v komedii, která od středověku příliš trpěla zkreslováním a nadsazováním, v němž skoro jedině dovedla tehdejší literatura soustavně přinášeti nějaké postřehy reality. Tak komedie zachovává některé ty schematické role nebo některé příliš typické osoby s jich dramatickou ztrnulostí, a nezbaví se jich zcela ani, když ze studia antiky zavane do ní svěží dech obnovy. Zvláště arci, kde se z ní mají ozývati jakékoli hlasy didaktické. Shakespearova hra (The Taming of the shrew), vycházejíc ze starší, anonymní hry anglické (1590) Zkrocení zlé ženy (The Taming of a shrew) spočívá vlastně nepřímo na Ariostově plautovské komedii Suppositi, kterou do angličiny uvedl Gascoigne (1566) a z níž povstala shakespearovská předloha. Ariosto ovšem přes své renaissanční formy a humanistický stil značí kus tradice středověké.

A jako některé jiné kusy cítění, tak i tu názor na ženu ukazuje ze Shakespeara této hry k středověku. Neboť náhlý přelom v Katušce provedený nejen že dostatečně nevyhovuje novým požadavkům dramatickým, nýbrž částečně i methodou, jíž ho dosaženo,

i upřílišněností závěru, k němuž vědomě cíleno, značí úchylku od obvyklé kresby povah ženských a dramatikova cítění. Petruchio nejen skutkem provádí (II. 1) své léčení ženské zloby v podstatě allopathicky, proti jejím výbuchům staví neprolomitelnou hráz své strojené drsnosti a otrlosti, proti jejím touhám obmyslné nástrahy, kteréž, jej neviníce, ruší a ničí v zárodcích možné jich splnění, a posléze proti neuvědomělým jejím slabostem a sklonnostem prázdnou, avšak důraznou chválu jejích úmyslně domnělých skvělých vlastností, opakův oněch šeredností, ony ctnosti se jí tak snaže vsugerovat a na krásu jich ji upozorňovat (III. 2, IV. 1, 3), nýbrž on i tento svůj program a theorii paedagogickou si předem uvědomuje a vykládá (II. 1, IV. 1). Než v tom již právě tají se onen základ středověkého nazírání na ženu o podstatně zvrácené povaze ženině.

Není tento názor sice výlučně vlastní středověku, neboť se s ním aspoň v některých rysech setkáváme v literatuře indské, v antice, ale ovšem vynořuje se víc a více v době úpadku římského, tak u Lukiana Samosatského (2. stol. po K.), později u Achilla Tatia (5. stol. po K.), ač nejsou ho docela prosti také ti, kdož se nám jeví ještě vyrovnanými. Vlastní základ mu však položí církevní otcové s Tertullianem (2.—3. stol.) a sv. Jeronýmem (4.—5. stol.). Odtud stává se tematem středověkých pojednání, básní nebo hojných přísloví a proverbů protiženských, psaných latinsky. Do třiceti najdeme ve středověku takových knih, kde se ženám vyčítávají nejrozmanitější a četné vady, chyby a neřesti, a některé přímo prohlašují za vlastní ženství, základ povahy ženiny. Z těch knih ujaly se vedle známých veršů Marboda z Rennes* a některých všeobecně rozšířených, zpravidla anonymního původu, úsloví, různé výroky. Velký vliv tu měl ten, jenž věc nejšířeji pojal a encyklopedicky shrnul, jakýsi kaplan Andreas (12. stol.) knihou protiženskou „De arte amandi et de reprobatione amoris"; středověký a jeho úplně antifeministický názor tu na jednom místě zahrocuje se slovy: „Avšak také je závistivá a pomluvačná, chtivá, hýřilství oddaná, nestálá, mnohomluvná, neposlušná a vzpurná proti zákazům, poskvrněná neřestí pýchy, žádostivá marné slávy, lhavá, oddávající se pití, nezachovává tajemství, příliš je rozkošnická, ke všemu zlému

* Femina triste caput, mala stirps, vitiosa propago.
Plurima quæ totum per mundum scandala gignit.
nebo Femina dulce malum, pariter favus atque venenum
Melle linens gladium cor confondit et sapientum
(Migne, Patrologia latina 171.)

náchylná a muže nemiluje láskou srdce." Než ty a takové četné jiné vady, chyby a nedostatky, které se ženám vytýkají, nejsou vše, neboť jich společný základ, úplná pokaženost povahy ženské a vlastně fundamentální zvrácenost povahy ženiny jim jen dávají vzrůst. Žena se tak posléze jeví této církevně-latinské tradici středověkého názoru životního toliko jakýmsi vyšším „animal", které je arci vždy v základě zlé a nemá v sobě touhy, člověku vlastní touhy, po bohu. A z literatury církevní a vagantské přechází tento názor, který jako by s jazykem imperia byl smutným odkazem dohořívající rasy, v literatury národní. Přirozeně jako nejbližší dědičky a hlavní spolutvůrkyně latinské literatury středověké nejvíce jím nasáknou literatury románské a mezi nimi zase ta, která nejdříve z nich rozkvetla, literatura francouzská. Nejen řada básnických spisů protiženských, jako ta různá evangelia žen, náprava, pokárání žen, rozpravy o ženách, nýbrž i všechno satyrické básnictví, ba i rozsáhlé skladby básnické, jako velký Román o růži (13.—14. stol.), bývají plny výpadů na špatné vlastnosti ženské, vysmívají se jim, těžké vedou do nich stížnosti, odsuzují. Méně jich najdeme v literatuře italské, kde ovšem již s prvním úsvitem novověku a v prvním květu písemnictví vlastním jádrem svého nazírání životního vlastně postavil se proti tomuto opovrhování a bezdůvodnému podceňování, ač vylíčil svěže a ostře nejednu nedokonalost a špatnost žen, sám G. Boccaccio. Můžeme tu jmenovati v 12. a 13. stol. jen Gerarda Patechia, Jacopone da Todi, Chiara Davanzatiho a Leonarda del Guallaco. A podobně v literatuře provençalské, kam tento ideový závan vnikal patrně z téhož pramene jako do všech ostatních písemnictví, jsouť tu misogynstvím dotčeni pouze první z trubadúrův a jejich tóny protiženské nezní nikdy tak ostře jako v literatuře severofrancouzské. Neboť záhy tato literatura stála zvláště v službách oné středověké myšlenky, jež právě v odporu k církevnímu nazírání na ženu vzbudila ctění, vynášení a zbožtění ženy a v církvi postavila kult mariánský. Nejméně pak tím důsledným názorem protiženským je dotčena středověká literatura španělská, ač antifeministické myšlenky východních literatur ona právě přijímává často první z evropských. Byl by to osvětný vliv maurský? Ovšem později, v prvních dobách renaissančních, tato literatura více než jiná, třeba jen v ojedinělých dílech, vrátí se a zahloubá v sám princip církevního antifeminismu středověkého.

Pod vlivy literatury latinské a literatur románských vyvíjí se literatura anglická; zná ovšem tuto antifeministickou notu. Neznala prý ji vůbec literatura anglosaská. Anglické písemnictví, které ne-

mělo vůbec jarního květu zpěvu milostného a v němž milostná lyrika od počátku prý měla dvojí tvář, už v 14. stol. ve hře o Noëm (1329) kreslí svárlivou, chutí k hádkám překypující ženu, jejíž vervu na konec musí utišiti rány. Taková postava se ve hrách později vrací, bývá však podmalovávána humoristicky. Hořkost onoho naladění protiženského ukáže se výrazněji až s básníky, kteří jdou stopami literatury francouzské. Tak v 14. stol. Chaucer, který zvláště ve své Wife of Bath podle stařeny z Románu o růži podal dobrý obraz ženy durdivé a volných způsobů, dokonalý typ povahy, jakou označují často jménem Xantippa. A odtud se najdou v literatuře anglické častěji satirické šlehy nebo celá díla protiženská; v 15. stol. v tom v popředí stojí svým dílem John Skelton, v 16. John Heywood. Co vytýkáváno tu bývá ženám obzvláště, to je chtivost, strojivost, žvavost, zloba, domýšlivost, lhavost a nikoli v poslední řadě netrpělivost, nesnášelivost a nestálost. Ale pod vlivem renaisance protiženská satira béře i tu na se mírnější formy. Neboť s novým pod sluncem antiky se vytvářejícím světem myšlenkovým hyne středověký názor církevní o zvrhlé podstatě ženině. S prvním rozbřeskem renaisance a humanismu také v té literatuře, která šla v čele evropských, v literatuře francouzské, vzplane boj o společenské postavení, ba o životní místo ženy, otázka ženská, jejíhož řešení průběhem půldruhého století (až do počátku stol. 17.) zúčastní se nejen humanisté, jako proslulý Erasmus Roterdamský, nýbrž i humanističtí právníci, lékaři a v neposlední řadě účinně zasáhnou do sporu i básníci ať prósou ať verši. A všichni hledajíce vlastní význam ženy ve světě sestavují si svoji argumentaci z pozorování života i stojí nikoli na asketickém principu, jemuž nejpádnějším důkazem býval kdysi symbolický výklad biblického vypravování o stvoření prvních lidí, nýbrž odvracejíce zrak on „onoho" života k životu vezdejšímu snaží se vynajít místo ženy ve světě podle přirozených řádů života lidského a jeho nutností, vedeni novým cítěním v pravdě lidským. Není-li tu významno, že v literatuře anglické antifeministická veselohra Johna Lylyho „Žena na měsíci" už k svým tendencím přejímá obraz antický a vybíjí svoji protiženskou bouři v rozpřádání motivu Pandořina?

A touto hrou (z r. 1584) stojíme dobově těsně u předshakespearovského Zkrocení zlé ženy (1590), v němž „bonie Kate" počíná si vůči nápadníku Ferandovi ještě hruběji a vyzývavěji, než jak odpovídá, přece jen s jistou reservovaností v citech a myšlenkách, jsouc spíše smělá a nepoddajná než zahrublá, Petruchiova Katuška. Než právě v této předloze Shakespearově stará argumentace středo-

věká vyjadřovaná slovní hříčkou, že bůh z žebra Adamova stvořil „the woe of man“ (hoře mužovo), totiž „woman“ (ženu), je vlastní její fabulí překonána.

Ale Katuška Shakespearova, vybízejíc svoji sestru Bianku, jejíž povaha se ukázala tak jinou na spodu, než jak svědčil lesklý povrch, aby se chránila přetvářky (II. 1.), dává svou stálou podrážděností jenom znát, že její nitro bylo otráveno, že celá zloba přestane a vyprchá dokonale, jakmile přijde někdo, kdo jí vykáže místo, v němž se bude cítiti šťastna jakoby v zakotvení pravdy. Na vlastním spodu a základně její povahy je odpor k lesklým lžem a touha po pravdivosti životní. Podle cesty, která vede k jeho hře, zůstavuje nás nesmrtelný dramatik na rozpacích (jako je hra nepropracovaná i formálně), pokud je v tomto jeho řešení a názoru psychologickém, v němž znamenáme přece jen kus nového cítění vykvetlého z renaissance, aspoň částečné přitakání onomu středověkému názoru na ženu či jeho dokonalé odmítnutí. A považíme-li pak, že Slyova kritika je vlastně dojem oblouzeného opilce, který sice dobře vnímá klamavý povrch, avšak neproniká k jádru věci, nezapomínajíce zase, co se říkává o dětech či opilcích (neboť podobných příslovečných pravd Shakespeare neodbývá, avšak spíše je přijímá), litujeme jen tím více, že nevidíme bezpečně, zda snad autor stál proti myšlenkovému základu hry, kterou objal rámcem vlastní invence. Jak by byla vyzněla Slyova kritika? Kdybychom měli úplný rámec, nekolísali bychom. A to bychom měli také jedině bezpečnou cestu k pravému pochopení Shakespearova Zkrocení zlé ženy.

KAREL ENGELMÜLLER:

PREMIERY SHAKESPEAROVÝCH HER NA ČESKÉM DIVADLE.

Vábí a jistě bude i vhodná vzpomínka při letošním cyklu Shakespearových her na Národním divadle na dávné a pro rozvoj českého dramatického umění tak památné dni jejich premier. Změnilo se mnoho v divadelních našich poměrech: od chvíle, kdy Král Lear poprvé přešel českým jevištěm, uplynulo víc než osmdesát let a téměř 130 let od dnů, v nichž Makbeth i Hamlet přednášeli česky svá zločinná šílenství a melancholické pochybnosti v divadle „Boudě“ či „u Hibernů“. S dobou měnili se i lidé:

vystřídávala se politická, umělecká i společenská hesla a creda, vyrovnávaly se i mizely předsudky, tříbila a přiostřovala literární hlediska, jemnil se vkus a měnily záliby, přibývalo divadelního obecenstva, vyrůstali noví herci a režisérové, vyvstávaly nové sceny; především však mohutnělo národní sebevědomí, potřeba krásných a velkých kulturních činů, hlásily se umělecké požadavky i povinnosti. Dnes po 130 letech, kdy naše Národní divadlo ocitá se svým Shakespearovým cyklem v hrdé soutěži s nejproslulejšími divadly evropskými, čteme skoro jako pohádku nadšená slova Karla Hynka Tháma, jež předesílá r. 1786 svému prvému překladu „Macbetha": „Vší tedy pochvaly zasluhují oni horliví, na obecné dobré velmi opatrní vlastencové, jichžto původem a přičiněním minulého roku hry divací v jazyku českém na veřejném Pražském vlastenském divadle od Bondynského tovaryšstva německých herců představeny byly. A každý zajisté, znaje veškeren národ Český, dosvědčiti musí, že provozování her v jazyku vlastenském ne jen k rozšíření a zvelebení jazyku, nýbrž též k osvícení i vzdělání národu nemálo by prospělo. Však k vyvedení takového předsevzetí kdož jiný, nežli zemané a lidé mohutní napomocni býti mohou a mají, chti-li pravými se dokázati vlastenci, dobře vědouce, k jakému by prospěchu řádné hry divací české sloužily, zvláště těm, jenž v osvíceném tomto století mnohého ještě osvícení zapotřebí mají. Tuto smutnohru složil Shakespear, Angličan v řeči Anglické, an v skládání činoher smutných rekovných nade všecky skladatele vynikl a je převýšil, nesmrtelnou sobě u potomstva způsobiv slávu; pak byvši tato smutnohra od mnohých z Anglického v němčinu přeložena, též na německá se uváděla divadla; nyní i v češtině na světlo vychází. —"

Jaké vážnosti a lásce těšil se básník básníků v naší literární obci doby probuzenecké, o tom svědčí i povzdech dr. J. Chmelenského v „České včele" r. 1834, redigované tehdy Fr. L. Čelakovským: „Kéž by přišel brzy ten čas, v němžby některý dramatický básník tak u nás povstal, jako druhdy Shakespeare v Anglii, hrdiny z dávnověkosti české nám smělým štětcem před oči stavě!" —

Dnes, kdy hrajeme na českém divadle Shakespeara již přes sto let a kdy vyplnila se alespoň z části i touha Chmelenského, načrtávám tu prostě trochu dat a cifer, hrstku jmen i kritických posudků z historie českých premier Shakespearových her v tom pořadí, jak byly v cyklus Národního divadla pojaty.

Bylo jistě jen krásnou náhodou, že v slavnostní zahajovací večer cyklu zařaděna jako první hra veselohra o 3 dějstvích Ko-

medie plná omylů, jež provozována právě před 50 lety dne 5. dubna 1866. Měli jsme tedy jakési malé naše divadelní jubileum v jubileu nesmrtelného genia. Veselohra hraná v Prozatímním divadle v překladu dr. J. Čejky a v úpravě Holteiově, spolu s E. Nesslovou-Conradinovou operetkou „Milenka na střeše". Antifoly hráli Šimanovský a Seifert, Dromiové představováni Kolarem a Frankovským, vévodu Solina hrál Polák, Egeona Chramosta, kupce Baltazara Knobloch, Angela Chvalovský, kupce syrakuského Svoboda a kantora Štipce Kaška; v dámských rolích byly zaměstnány jako Emilie sl. Lipšova, Adriana pí. Pešková, Luciana sl. Čermákova, Lucie sl. Slavinská.

J. Neruda zaznamenává o tomto představení v Národních listech (7. dub.) m. j.: „Ač poprvé dávána, nepřilákala Shakespearova ta hra přece zvláště četného obecenstva... V celku ale musíme uznati, že panovala snaha po opravdovém oživení Shakespearových postav a že se snaze té také dařilo. ... Třeba podotknout, že naši „Dromiové", pánové Kolár a Frankovský, byli výborni. Pan Kolár ovšem svůj skvostný talent v podobných úlohách již přečasto osvědčil, pan Frankovský byl ale poprvé (alespoň na českém jevišti pražském) v ohni tom a obstál dobře... „Antifoly" zahráli pp. Šimanovský a Seifert živě a elegantně. — — Oběma pánům byla by vousatější maska nebo nějaká kapuce místo baretu dobře posloužila. Ku zdaru celku, k příjemnému vůbec dojmu mnoho přičinilo obsazení úloh vedlejších..."

Čejkův překlad vyšel v musejním vydání Dramatických děl W. Shakespeara r. 1864. Ale již r. 1823 vydal Ant. Marek (1785—1877) pod pseud. Bolemír Izborský tutéž veselohru pod názvem Omylové v Praze u Josefy Vetterlové. Byl to asi první překlad (prosou) ze Shakespeara, pořízený přímo z originálu.

Komedie plná omylů sehrána roku 1866 ještě dvakrát (16. dub. a 19. červ.) a teprve r. 1908 za režie Kvapilovy a v překladu J. V. Sládkově uvedena v Národním divadle znovu do repertoiru. Toho roku provedena osmkrát, následujícího čtyřikrát, r. 1910 sedmkrát a v r. 1914 a 1915 jednou. Letošní slavnostní představení zaokrouhlilo celkový počet představení na 25.

Druhá hra cyklu Král Richard III. měla svou premieru ještě ve Stavovském divadle. Provedena byla za ředit. Stögrova, (v neděli odp. o 4. hod.) dne 19. břez. 1854 ve prospěch pí. A. Kolarové, v překladu Frant. Douchy a pod titulem Život a smrt krále Richarda III., historická trag. o 5 jednáních. Interpretací jednotlivých rolí pověřeni byli herci: Grau (král Edward IV.), Fr. Kolar

(George, vév. Clarence), J. J. Kolar (Richard, vév. Gloster), Šimanovský (Jindřich, hr. Richmond), Chauer (vév. Buckingham), Strakatý (Norfolk), Fleischmann (Surrey), Brava (Rivers), Schmidt (Oxford), Lapil (Hastings), Nikolai (Stanley), Pohl (Lovel), Zechtiel (Richard Ratcliff), Sekyra (W. Catesby), Kaška (James Tyrrel) Illner (Brakenbury), Ville (Edward, králevic Walesský), Hametner (starosta Londýna), Knahl a Křtín (vrazi) a dámy: Gaučová (Alžběta), Kolarová (Marketa), Wiedermannová (vévodkyně z Yorku), Pešková (Anna), Weisbachová (Dorset), Duftková (Grey), Mašková (Richard, vév. York) a j.

Předběžný referát v Mikovcově „Lumíru" (21. břez.) oznamoval: „Nedělní představení Sh-ova Richarda III. dařilo se, považíme-li spravedlivě poměr sil našeho divadla k ohromnosti této tragedie, dosti dobře. Znamenitou úlohu Richarda III. hrál p. Kolar (až na některé neuhlazenosti) výtečně ze sebe samého, nedbaje příliš ani na Rotta, ani na Döringa a Aldridge, které jsme v této slavné úloze viděli, držel se nejvíce vlastních svých náhledů. Paní Kolarová (Marketa) byla co beneficiantka hlučně uvítána a dělila se s manželem svým o čest a potlesk celého představení. Obecenstvo bylo velmi četně shromážděno a následovalo každou scenu s dychtivou pozorností."

Ve vlastním posudku hry („Lumír" 23. března) píše Mikovec m. j.: „Na divadle v času i personalu tak obmezeném, jaké jest naše české, činí Richard III. překážky a obtíže, při sebe lepší vůli nepřekonatelné. Čas, který k provozování vyměřen jest, nepřipouští jiné, než velmi zkrácené představení, a že se nekrátilo à la Colley Cibber, nýbrž s rozumem a povahou, za to panu regisseurovi děkujeme. Patrně bylo též jeho snažení k docílení dobré souhry, kteréž velmi velký počet osob v Richardu tuze v cestě stálo, neboť k obsazení vzácných knížat a lordů sotva Dii minimarum gentium vystačovali." Dále připomíná referent, že „mezi ostatními lordy a rytíři bylo arciť mnoho chatrného, i co do posuňkův i co do obleku, kterýž byl vesměs nepravý, nepřiměřený anglické modě v druhé polovici XV. století. Jen p. Kolár vynikal věrně historickým šatem a měl hlavu tak upravenou, že celé zjevení jeho upomínalo na velký obraz Richardův od N. Gosse."

Překlad Douchův vyšel nákladem Matice české r. 1854. Tragedie provozována pak znovu r. 1856 a r. 1863 jednou, po dvakrát r. 1865, 1867, 1868 a 1872, jednou r. 1874 a 1875, dvakrát r. 1883 a desetkrát r. 1911 v novém překladu Sládkově a za režie Kvapilovy. Letošní jubilejní představení bylo celkem 26té.

Následující hra, tragedie o pěti dějstvích Romeo a Julie měla premieru rovněž ve Stavovském divadle v neděli odpol. dne 10. dubna 1853. Sehrána byla v překladu Fr. Douchy, ve prospěch herce Fischera. Ovšem, možno za premieru této hry míti právem i ono představení Romea a Julie, jež provedeno již r. 1805 v převodu Ign. Šíslerově*, pořízeném dle „hnusného předělání Weissova". R. 1853 bylo obsazení hlavních úloh takové: Knížete Eskala hrál z ochoty Strakatý, Parise Kolar ml., Monteka Illner, Kapuleta Chauer, Romea Kolar st., Merkutia Fischer, Benvolia Sekyra, Tybalta Šimanovský, bratra Lorenza Lapil. Julii hrála pí. Kolarová a kojnou Hynková.

Mikovec v Lumíru (14. dub. 1853) zahajuje svůj posudek nadšeně: „Jsme panu Fischerovi od srdce za to vděčni, že připravil obecenstvu českému potěšení, na jevišti národním spatřiti ve známém výtečném překladu onu nedostíhlou arcitragedii lásky, jižto Schlegel velmi trefně asi takto charakterisuje: „Slavný to chvalozpěv onoho nevýslovného citu, kterýž duši k nejvyššímu vzletu ušlechťuje, a zároveň dumná to elegie na jeho nestálost zakládající se ve vlastní bytosti i v zevnějších okolnostech, zároveň zbožnění i pohřeb lásky." O představení samém praví: „V celku můžeme chválu pronésti, neboť viděti bylo obezřelost v uvedení v scénu a patrnou pilnost a svědomitost v provedení každé skoro úlohy." V dalším charakterisuje pak Mikovec každou z rolí, chválí hru nebo vytýká chyby u jednotlivých interpretů a obsáhlý svůj referát uzavírá slovy: „V ostatních podřízených osobách pozorovali jsme leccos chatrného, což také jinak býti nemůže při nynějším stavu personalu . . . Scenerie byla dobrá, jenom s komůrkou Juliinou nebyli jsme spokojeni, neboť na místě klosetu postaven prostranný gothický sál." —

Doucha přeložil tragedii Romeo a Julie již r. 1842 a vydal tiskem r. 1847 (10. dubna) pomocí Matice. Nový překlad, dokonalejší prvního, pořídil r. 1857 a vydal nákladem Matice české r. 1872 jako 34. sv. Dramatických děl W. Shakespeara. K třetímu vydání došlo r. 1883 v „Ústřední knihovně". Ale i J. K. Tyl pokusil se o jakési zpracování této hry r. 1837 (ztratila se) a překlad Dra J. Čejky vydal r. 1861 Ferd. Fingerhut-Náprstek.

Tragedie je z nejhranějších prací Shakespearových na českém divadle. R. 1805, 1853, 1858, 1861, 1862, 1866, 1869, 1871, 1873, 1874 a 1886 sehrána byla vždy jednou, r. 1865, 1868, 1870, 1872,

* Také Šiessler. Úředník při pražském magistrátě. Nar. 21. led. 1782.

1877, 1879, 1881, 1883, 1885, 1891, 1898, 1902, 1908, 1915 a 1916 vždy dvakrát, r. 1882 a 1903 třikrát, r. 1864, 1884, 1907 a 1913 čtyřikrát, r. 1897 šestkrát a r. 1901 desetkrát. Celkem tedy dosud 79krát. Z tohoto počtu připadá na překlad Sládkův a režii Kvapilovu 29 představení.

Čtvrté dílo cyklu Sen v noci Svatojanské, čarovná hra o 5 jednáních, uvedena poprvé na české jeviště za ředitelství J. A. Stögrova ve středu, dne 26. prosince 1855, v překladu Františka Douchy. Hra provozována na Stavovském divadle ve prospěch kapelníka Eduarda Tauwitze, s hudbou Felixe Mendelssohna-Bartholdyho. Thesea hrál Lapil, Lysandra Šimanovský, Demetria Fr. Kolar, Kdouličku Kaška, Švihlíka Slavský, Klubko J. J. Kolar, Pískálka Sekyra, Rypáka (nyní Čenicha) Nikolai, Hladomora Křtín. Hermii hrála Lipšová, Helenu Pešková, Titanii Gaučová, Puka Kolarová a Oberona Pokorný, m. j.

„Co se provozování samého dotýče“ — píše Mikovec v Lumíru (4. ledna 1856) — „uznáváme posud Sen v noci Svatojanské za scenicky nemožný, neboť vkus modní opírá se zřízení staroanglického divadla a na novomodním jevišti nedá se tato hra mysliti, leč s nesmírným nákladem dekorac a s balletem, v němž by samé Elslerové, Grahnové a těm podobné výtečnice tančily, a takovou úpravou zase by se udusil duch celku. Puka či Šotka hrála naše Kolárová s obratností, lehkostí a znamenitým humorem. Sl. Gaučová uspokojila nás co Titanie, Oberona, kterého v německých představeních vždy některá dáma představuje, hrál p. Pokorný velmi pěkně; i obsazení samo musíme chváliti, malujíť nejlepší umělci Oberona co muže dospělého, někdy i co starce s dlouhou bradou a jen na divadlech Oberon tak zženštil, poněvadž tu vubec panuje starý šlendrián a každý regisseur při Oberonu hned myslí na Webrovu zpěvohru.“ Referent vypočítává pak ostatní úlohy, uznává obtíž v kostumové výpravě dvora Theseova, v němž historická jména ukazují na oděv antický, dialog pak a vše ostatní na století XVI. „Úlohy milujících jsou nevděčne, až na Helenu, kterou paní Pešková s přiměřenou citlivostí hrála. Ostatně byla Hermie dobře zastoupena sl. Lipšovou a pp. Šimanovský a Kolár ml. představovali Lysandra a Demetra docela přiměřeně. Nejvděčnější pro všecky třídy i nejpestřejšího obecenstva jest nesmrtelná komika Athenských diletantův, což již starý Ondřej Gryphius před dvěma stoletími nahlédl; rozpředlť tyto komické episody r. 1647 ve zvláštní komedii pod titulem: „Absurda comica oder Herr Peter Sequenz.“ Tato část docílila i v českém divadle největšího potlesku. — Divadlo bylo přeplněno.“

Fantastické, kouzelné ovzduší toho světa víl a elfů, v němž duše básníkova zahýřila si tolikerými krásami a nejčistší poesií, v němž drsný humor a vtip athénčíků tryská tak obdivuhodně a splývá se vzdechy a snivým roztoužením milenců ve vlahé letní noci, získalo si záhy svrchovanou přízeň českého diváctva, takže Shakespearův „Sen“ stal se nejen nejoblíbenější, ale i správami favorisovanou hrou na českém divadle. Ať je toho již příčinou krásný hudební doprovod, či věčně svěží půvab a bohatá scenická výprava díla, jisto je, že veselohra provozována i s letošním slavnostním představením již po 143té. Hrána na Stavovském divadle, Novoměstském, Prozatímním a Novém českém divadle, hrána i v Aréně na hradbách a nejčastěji ovšem v divadle Národním.

Teprve pátý rok od své premiery, r. 1860 objevil se „Sen“ znovu na jevišti a hrán jednou, pak znovu jednou r. 1867, 1872, 1880, 1892, 1893, 1899, 1907 a 1916, dvakrát v r. 1868, 1874, 1885, 1886, 1889, 1894, 1895, 1896, 1898, 1901, 1903 a 1904, třikrát r. 1871, 1873, 1888, 1900 a 1912, čtyřikrát r. 1870, 1890 a 1908, pětkrát r. 1879, 1897, 1913 a 1914, šestkrát r. 1877, sedmkrát r. 1902 osmkrát r. 1866 (nově scenován), desetkrát r. 1891 a třicetjedenkrát r. 1884. Douchův překlad vyšel nákladem Matice České r. 1866 (v II. vydání r. 1876 u F. A. Urbánka) a teprve r. 1896, tedy ještě za ředitelování Šubertova, zaměněn na sceně skvělým překladem J. V. Sládkovým.

Z Kupce Benátského, páté hře cyklu, jež poprvé sehrána ve prospěch panny Anny Manetínské ve Stavovském divadle za ředitelství Stögrova, v neděli odpoledne dne 8. prosince 1839, znala česká literatura obrozenecká již r. 1782 příběh: Kupec z Venedyku, nebo láska a přátelstvo, přeložený dle Fischerova něm. „vzdělání“ komédie Shakespearovy a vydaný v Jindřichovém Hradci u Ign. A. Hilgartnera. Jak Dobrovský (Liter. Magazin 1785) soudí: „určená byla kniha jen asi pro obecný lid a měšťanské dcerky v českých městech“. Také Jungmann ve své „Historii“ uvádí jakýsi, dnes neznámý, překlad Kupce Benátského „dle anglické činohry“, jež vydán prý byl v Litomyšli r. 1822.

O premieře r. 1839 hrán byl překlad J. J. Kolarův, vydaný později nákladem Matice r. 1859 a poté (1883) v laciném vydání u Fr. Řivnáče. Obsazení hlavních úloh bylo následující: Shylocka hrál Grabinger, Portii Manetínská (později Kolarová), Graciana J. J. Kolar, Antonia Šmiller, Bassania Skalný (Tyl), Lorenca Švarcbach, Nerissu Forchheimová, Jessiku Weisbachová, vévodu Benátského Nikolai, Tubala Weselský, Gobba Brava a Lancelota Kaška.

Jakub Malý zmiňuje se v České včele (13. pros. 1839) o výsledku představení: „Bylať to pro české divadlo těžká úloha; kus tento žádá herce umělé a vycvičené, jakých se nám posud velmi nedostává. Nic však méně je to důkazem dobrého vkusu beneficianta, jenž takový kus k prospěchu svému volí. Viděli jsme v Českém Leara a Makbetha, jenž v celku zdařileji provozovány byly, nežli Kupec Benátský.“ V obvyklých lichotkách zmiňuje se pak Malý o jednotlivých interpretech a dodává: „Divadlo bylo sice dosti naplněno, panně Manetínské byli bychom však ještě hojnější příjem přáli, an jejím zásluhám o české divadlo sotva se kteréhokoliv jiného herce zásluhy vyrovnají.“

Kupec Benátský ocitá se na českém jevišti velmi často. Celkem dosáhl 71 představení. První reprisa sehrána hned následujícího roku 1840, jednou byl pak provozován r. 1849, 1857, 1861, 1862, 1863, 1872, 1873, 1874, 1893, 1915 a 1916, dvakrát r. 1864, 1868, 1871, 1883 a 1913, třikrát r. 1867, 1878, 1884, 1885, 1900 a 1914, čtyřikrát r. 1892, 1899, pětkrát r. 1912, šestkrát r. 1910 a jedenáctkrát r. 1909. V Sládkově překladu sehrán poprvé 12. června 1899 a za režie Kvapilovy 32krát.

Veselohra Zkrocení zlé ženy byla pro české divadlo záhy zpracována ať již samostatně, či z cizích „vzdělání“, použivších hlavního děje i jednotlivých motivů originálu. Již r. 1817 vydává tiskem J. N. Štěpánek veselohru o 5 jednáních Faust druhý aneb Tak se krotějí zlé ženské u J. F. Vetterla z Wildenbrunnu na Starém městě v Semináryum a r. 1842 J. K. Tyl svou veselohru rovněž o 5 jednáních Faust druhý „na cizí motiv“, otištěnou r. 1869 v „Divadelním ochotníku“ a r. 1907 v Tylových Sebraných spisech u Kočího, za red. prof. Fr. Sekaniny. Obě hry jsou zřejmým odleskem Shakespearova díla a byly na českém divadle často provozovány. Štěpánkova veselohra napsaná dle Schinkova něm. zpracování originálu hrána již 23. listopadu r. 1817 ve Stavovském divadle, pak r. 1830, kdy Františku hrála panna Beránkova a Fausta Grabinger, r. 1837 (15. října), kdy Františku hrála panna Forchheimová, Fausta Skalný (Tyl) a Matěje Kaška, a opakována r. 1838 (8. pros.).

K premieře vlastního díla Shakespearova v překladu J. J. Kolara došlo teprve dne 1. ledna 1847 (odpoledne o 4. hod.) ve Stavovském divadle a to ve prospěch Niny Kolarové. K veselohře připojen ještě velký národní balet o 1 jednání od baletního mistra Koblera „Krakovská svatba“. Bylo to za ředitelování J. Hofmannova, kdy režisérem byl Chauer a dramaturgem J. K. Tyl.

Ve „Květech“ z roku 1847 (2. ledna) čteme o této premieře: „Jest sice ten kus obecenstvu našemu v Štěpánkově překladu vzdělání jeho pro nynější okolnosti pod jménem Faust druhý již dávno známý; avšak něco jiného jest Shakespearova práce v původní, nelíčené své podobě a něco jiného moderně uhlazená, vylíčená a upiatá. Ovšem p. Kolár též vzdělával, ale toto jeho vzdělávání dálo se svědomitě a s tak malým odchýlením se od originalu, co možná bylo a s ouplným podržením kostumu... Co se představení dotýče, vynikli nad jiné p. Kolár co Petruchio a paní Kolárová co Kateřina. Pan Kolár byl právě ve svém živlu. Vedle nich obzvláštní chvalné zmínky zasluhují p. Chauer co Baptista Mirola a p. Grau co Gremio. I ostatní nepatrnější partie byly v dobrých rukou až na Hortensia, jehož dával p. Šeda příliš po začátečnicku. V celku bylo to jedno z lepších představení.“

Kolarův překlad „Zkrocení zlé ženy“ vyšel nákladem Matice r. 1872. Veselohra provozována celkem dosud 82krát. Jednou r. 1847, 1853, 1856, 1864, 1867, 1869, 1880, 1881, 1889, 1895, 1898, 1899, 1903 a 1916, dvakrát r. 1865, 1866, 1868, 1873, 1874, 1876, 1878 a 1897, třikrát r. 1863, 1875, 1894, 1901 a 1902, čtyřikrát roku 1872, 1883, 1887 a 1914, pětkrát r. 1896, sedmkrát r. 1893 a devětkrát r. 1913. V Sládkově překladu sehrána poprvé na Nár. divadle 24. říj. 1893. V scenování a režii Kvapilově 21krát.

Sedmá hra cyklu, veselohra o 5 jednáních Mnoho povyku pro nic za nic, měla svou premieru ve Stavovském divadle za ředitelství Frant. Thoméa v neděli, dne 23. ledna 1859, ve prospěch herce Jana Lapila. Dílo „zčeštil a pro divadlo uspořádal“ Jakub Malý. V hlavních rolích byli zaměstnáni: Kolar ml. (Don Pedro), Sekyra (Don Juan), Šimanovský (Klaudio), Kolar st. (Beneš), Chramosta (Leonato), Polák (Kunrát), Kaška (Kalina), Nikolai (Břečka-Košťál), Lapil (notář), Pešková (Hero), Kolarová (Blažena), Lipšová (Markéta), Hynková (Voršila) a j.

Neruda v „Obrazech života“ z r. 1859 (č. 2.) zmiňuje se o této premieře jen krátce. O Kolarovi jako Benešovi praví, že „sobě skutečně genialním způsobem počínal“, a o Kolarové a Kaškovi, že „velmi krásného výsledku docílili“. „Překladatel veselohry Jakub Malý překládal věrně a, jak se říká, plnými ústy a od plic. Tím se tomuto spisovateli také přihodilo, že dosti takových triviálních výrazů se vloudilo, jakých by ani nejnepanenštější překladatel nebyl užil.“

Referent „—a.“ v Lumíru (27. ledna 1859) počíná chválou autora, obecenstva i herců: — — „nesmrtelný Shakespeare, nalezl u nás již

dávno vděčného ocenění, a genialní výtvory jeho shromažďují v místnostech českého divadla vždy četné obecenstvo. Slouží-li taková aesthetická dospělost navštěvovatelům českých představení k obzvláštní cti, může zase z druhé strany herecký personal český ne málo na to hrdým býti, že se důmyslným tlumočníkem mohutných intencí Stratfordského básníka stal. Je to ale také vzorné snažení v provedení jednotlivých úloh, jakož i ve souhře, kdykoli Shakespeare přes prkna svět značící kráčí." Přechází pak k výčtu jednotlivých rolí a vedle Beneše-Kolara, „jenž nejpodrobnější detaily nesnadné této úlohy k skvělé uvedl platnosti a též co prozatímní regisseur o celou hru největší zásluhy měl", vyzdvihuje zvláště Kalinu-Kašku, protože „největší obliby došel nezvratným svým humorem" a „s pravým uměleckým taktem výbuchy svého rozmaru v přiměřený poměr ku klassickému tónu celé veselohry uvedl".

Jakub Malý vydal překlad tiskem r. 1864 péčí Matice české. V převodu Sládkově dostalo se Mnoho povyku pro nic na scenu Národního divadla teprve 27. března 1907. Veselohra hrána často. Jednou provozována r. 1859, 1862, 1863, 1865, 1867, 1874, 1876, 1908 a 1916, dvakrát v r. 1864, 1866, 1872, 1873, 1875, 1891, 1895 a 1897, třikrát r. 1912, čtyřikrát 1896 a 1909, šestkrát r. 1884 a 1907, sedmkrát r. 1881. Celkem dosáhla počtu 55 představení, z nichž na Sládkův překlad a režii Kvapilovu připadá 15.

Premiera osmé hry cyklu, veselohry o 5 jednáních Jak se vám líbí odehrála se již jediné v Národním divadle 22. února 1900 a to v překladu Sládkově a za režie Edmunda Chvalovského. Starší překlad J. Malého pod tit. „Jak se vám to líbí", vydaný nákladem Matice české r. 1870, na českém zemském divadle provozován nebyl. V Národním divadle hrál vévodu Slukov, Frederika Želenský, Amiense Veverka, Jacquesa Seifert, Le Beaua Vávra, zápasníka Charlesa Steinsberg, Olivera Vojan, Orlanda Matějovský, Adama Pštross, Dennise Bartovský, Prubíka Mošna, Olivera Písmokaze Kafka, Corina Havelský, Sylvia Focht, Viléma Mušek, šlechtice Řada, Rosalindu Kvapilová, Celii Grégrová, Fhoebe Hilbertová, Audrey Málková, tedy skoro celý bývalý náš činoherní soubor na výši svých umělecky proslulých hodnot.

Cituji zde o premieře jen úryvek z referátu Jana Ladeckého v „Thalii" (7. března 1900): „Večer novinky Shakespearovy byl vlastně večerem naší výborné umělkyně (Kvapilové), jež v Rosalindě podávala nejdelikátnější, nejsvěžejší, nejbarvitější ukázky svého dokonalého umění. Také ostatní provedení hry bylo harmonické

a nikde se nevyskytlo nic rušivého. Režie pana Chvalovského byla pečliva a použila účinně všech prostředků naší bohatě opatřené scény."

V roce své premiery dávána veselohra osmkrát, v novém nastudování a scenování Kvapilově r. 1915 čtyřikrát, letos jednou. Celkem tedy 13krát.

Následující hra cyklu tragedie o 5 dějstvích Král Lear má historii své premiery již zajímavější. Prvním jejím překladatelem byl Prokop Šedivý (* 1764—1810?). Překlad zůstal však toliko v rukopise a zda byl hrán v divadle „Boudě" či „u Hibernů", není zjištěno. Premiera tragedie vypravena za ředitelství Stögrova ve Stavovském divadle dle překladu (z němčiny) J. K. Tyla dne 13. prosince r. 1835 ve prospěch herce Grabingra, při kterémž představení hrál Leara Grabinger, vévodu Kornwallského Kaška, vévodu Albánského Matouš, Kenta Šmiller, Glostra Brava, Edgara J. J. Kolar, Edmunda Braun, šaška Skalný (Tyl), dcery Learovy, Goneril panna Forchheimová, Regan panna Nikolajová a Kordelii panna Manetínská.

Přímo charakteristický pro celou dobu je posudek Dra Chmelenského o tomto představení v „České včele" za redakce J. N. Štěpánka (5. ledna 1836). Chmelenský píše: „Jakkoliv vždy s nedůvěrou již po čas delší do našeho divadla vcházím, a jakkoliv moje naděje v jakési vyšší působení ústavu tohoto umdlévati počíná, nicméně dnešní představení mne z mnohých příčin obradovalo, a radoval bych se ještě více, kdyby píď života krátká naději dlouhotrvající v odpor nestála. Ten květ, co dnes nás opojil nadějí blahotvornou, ten dech jedovatý dne zejtřejšího snad umrtviv, umrtví s ním i lásku ke všemu krásnému, i víru ve všecko dobré. Než neopouštějme přece naději tuto dceru končin pěknějších! nebo co by bylo z naší chudoby bez ní? — I tak jsem já dnes opět doufati počal, a více-li takových představení uvidím, snad opět mé předešlé naděje stanu se přítelem." Referent vzpomíná pak, že přeložen dosud jen „Makbeth" I. K. Thámem a „Omylové" Ant. Markem a na vlastní otázku, proč tak málo, odpovídá: „Síla naše jest tuze soužená, kam hledíme, všade nedostatek. Proto si nás však p. Tyl k tím větší díce zavázal, podav nám mistrovský kus mistra největšího v přeložení pěkném." Zalichotiv obecenstvu a nabádaje básníky domácí, aby jen to psali, „co se žádá toužně" a zanechali „všech stonajících, zimničnou romantikou nadutých prací modních spisovatelů" přiznává, že provozování hry „naše očekávání daleko převýšilo, ač tak, jak se vlastně kusy Shakespearovy provozovati mají, hráno býti nemohlo z nedostatku výtečných herců. P. Grabinger

(Lear) byl tak výborný, že jsme jej takto ještě nikdy hráti neviděli. V oné sceně, kde se ke své zavržené dceři utíká, takovou pravdou bolest otce zdrceného obrazil, že snad žádného v divadle nebylo, který by aspoň jedny slzy byl neumořil".

Překlad „Krále Leara" Ladislava Čelakovského, vydaný nákladem Matice r. 1856, hrán byl poprvé téhož roku, dne 6. ledna, a překlad Sládkův teprve v Národním divadle dne 25. března 1914 za výpravy a režie Kvapilovy. Tragedie nebyla na českém zemském divadle často provozována; uváděna na scenu leckdy po intervalech i několika let. S letošním jubilejním představením docílila celkem počtu 38 představení. Na dobu více než osmdesáti let je to počet, vzhledem k mohutnému dojmu tolika vzrušujících scen a k vynikajícím výkonům interpretů titulní role, jakými byli u nás Grabinger, Šimanovský, J. J. Kolar, Šmaha a Vojan, jistě nepatrný. Provozovala se jednou r. 1835, 1838, 1856, 1866, 1867 1869, 1874, 1895, 1897 a 1916, dvakrát r. 1863, 1871 a 1880, třikrát r. 1868, 1877 a 1894, čtyřikrát r. 1887 a 1898, pětkrát r. 1914.

Další (desátá) hra cyklu pětiaktová veselohra Večer tříkrálový aneb Cokoli chcete měla svou premieru ve Stavovském divadle za ředitelství Hofmannova, dne 3. listopadu 1850. Vypravena byla dle scenického uspořádání Deinhardsteinova pro vídeňské dvorní divadlo, v překladu F. D. (Františka Douchy) a ve prospěch herce Erazíma Bíla. Prvotní titul její zněl Večer svatotříkrálový. Orsina hrál Krumlovský, Antonia Bíl, Valentina Hora, Kuria Šimanovský, Marka Vyhlídal, Tobiáše Říhala Grabinger, Ondřeje Šklebílka Kaška, Malvolia Chauer, Fabiana Křtín, Šaška Kolar st., Olivii Peškova, Šebastiana i Violu Kolarová, Marii panna Rajská, správce lodi Lapil, právního sluhu Nikolai a sloužícího Novák.

Výnos veselohry činil 490 zl. 56 kr., její reprisa v r. 1853 již jen 160 zl. 31 kr. Celkem nejzdařilejší byly tehdy úlohy Sebastiana a Violy, jež „náležely k nejlepším útvorům naší Kolarové". Veselohře přibývalo postupem času na oblibě i přízni obecenstva. Jednou hrána v r. 1850, 1851, 1853, 1858, 1867, 1868, 1871, 1873, 1875, 1876, 1877, 1878, 1879, 1881, 1882 a 1916, dvakrát r. 1874, 1886, 1906 a 1913, třikrát r. 1865, 1866, 1870, 1872 a 1914 (z toho dvakrát v přírodním divadle v Šárce), čtyřikrát r. 1880, pětkrát r. 1905, devětkrát r. 1885 a třináctkrát r. 1912. Úhrnem tedy dosud 70krát. Z tohoto počtu připadá na Sládkův překlad (poprvé 30. října 1905) a scenování i režii Kvapilovu 26 představení. Překlad Douchův vydán nákladem Matice České r. 1862.

Další jubilejní hra, tragedie Hamlet, princ dánský, zdá se, že byla první hrou, jíž uveden byl W. Shakespeare do Čech, neboť provozována byla německy již r. 1776 v divadle v Kotcích za ředitelství Bustelli-Brunianova. První český překlad hry „o melancholickém princi“ pořízen Josefem Jakubem Tandlerem (1765—1826), úředníkem zemské správy kasovní, pro novoměstské „C. k. vlastenské české divadlo“ zvané v Boudě, ale kdy tu byl poprvé hrán a v jakém obsazení, není známo. Jisto však je, že se v „Boudě“ i v divadle „u Hibernů“ provozoval již v letech devadesátých XVIII. stol. a že tam také došlo k úspěšnému provedení M. Majoberovy († 1812) parodie Hamlet, princ z Liliputu, patrně překladu, či zpracování nějaké cizí práce. Rovněž ve „Květech“ z r. 1838 nalézá se radostná zmínka o ztlumočení Hamleta z původního textu, jež provedl Bohuslav Křižák, a jež právě tak jako překlad Tandlerův zůstalo asi v rukopisu a nedochovalo se. Prvním dokonalým převodem Hamleta z originálu byl teprve překlad Jos. Jiřího Kolara (1812—1896), vydaný r. 1855 péčí Matice české a nákladem Musea jako druhý díl „dramatických děl Williama Shakespeara“ V týž čas asi přeložil Hamleta i Jakub Malý a vydal později v Kobrově „Ústřední knihovně“. V překladě Kolarově provedeno také první české představení Hamleta, prince dánského, tragedie o 5 jednáních, ve Stavovském divadle za ředitelství J. A. Stögrova (režiser Chauer), v neděli odpoledne dne 20. listopadu 1853, ve prospěch paní Anny Kolarové. Krále Klaudia hrál Grau, Hamleta Kolar st., Polonia Chauer, Horacia Kolar ml., Laerta Šimanovský, Rosenkrance Kaška, Guildensterna Sekyra, ducha Hamletova otce Lapil, Fortinbrasa Strakatý, herce (na místo ochuravělého Fischera) Zechtiel, herečku Pešková, Gertrudu Wiedermannová, Ofelii Kolarová.

V Mikovcově „Lumíru“ (24. list. 1853) vyhledávám o této premieře: „Musíme uznati, že tento krok zasloužilé beneficiantky se nám zdál velmi odvážlivým. Hamlet zajisté má mnoho obtíží, a nesnadno jej dávati i v takových divadlech, jimž bohové více přáli, než našemu. Skutek však ukázal, že smělý krok učiněn byl šťastně.“ Po rozboru povahy Hamletovy a naznačení děje píše referent o překladu a provozování: „Pokud z jednoho slyšení souditi lze, vyniká jazyk lehkostí a rázností a viděti lze na něm básnickou žílu překladatelovu. Některé chyby poněkud zarážející, jež slyšeti bylo, musí se nepochybně paměti herců připsati. Vůbec bylo by přáti, aby pan Kolár pilně v překladech takových pokračoval. Shakespeare byl Němcům kmotrem při porodu básnictví dramatického. Tvůrce

německé dramaturgie Lessing, hlavně a platně obrátil zřetel na velikého Angličana; duch jeho oživí a občerství i naši mladinkou Musu. — O představení samém šíře mluviti máme za zbytečné, nalezloť by sebe delší naše pojednání o hře jednotlivých malého průchodu, neboť jak nyní stojíme, jsou toliko pan Kolár, p. Chauer a paní Kolárová schopní a tak pokročilí, že mohou dostáti s důmyslem úplně přetěžkým úlohám v Hamletu; ostatní nemohou býti než pouhé folie dotčeného trojlistu, a chvály pro ně dosti, když uznáme, že dle nejlepších sil svých svědomitě a pilně se přičiňovali, a tím docílen byl celek velmi uspokojující." Tragedie, dle zjištěných dat, sehrána na českém zemském divadle až dosud celkem 90krát. Jednou hrána v r. 1853, 1857, 1861, 1864, 1866, 1867, 1869, 1870, 1871, 1872, 1873, 1874, 1876, 1877, 1878, 1882 a 1897, dvakrát r. 1865 a 1875, třikrát r. 1863, 1880, 1881, 1886, 1892, 1893 a 1908, čtyřikrát r. 1907 a 1916, pětkrát r. 1889, šestkrát r. 1898 a 1906, osmkrát r. 1915 a patnáctkrát r. 1905, kteréhož roku byla hra také nově nastudována v překladu Sládkově a skvěle a úspěšně vyscenována režisérem Kvapilem (po prvé 25. led.). Po druhé v nové úpravě Kvapilově objevila se v Národním divadle r. 1915 (17. říj.). Za nové správy provedena tedy čtyřicetkrát.

Na nebi českého divadla zazářily v princi Hamletu již čtyry hvězdy první velikosti plným leskem interpretačního svého umění: J. J. Kolar, Šimanovský, Seifert a Vojan, z nichž poslední ciseluje a vyvrcholuje dosud skvělý svůj výkon k nejvyšší tragické účinnosti, mistr sceny i role každým záchvěvem své duše, zjevem, mimikou, každým gestem a především slovem. Z Ofelií, mimo Kolarové, připomínám Otilii Sklenářovou-Malou, Bittnerovou, Kubešovou-Kvapilovou a Dostalovou.

Historie premiery další hry o 3 dějstvích V e t a z a v e t u je nejmladší a proto ještě v dobré paměti. Odehrála se teprv v Národním divadle dne 9. listopadu 1914 v překladu J. V. Sládkově a za režie Kvapilovy. Měla toliko tři reprisy, 11. a 20. listopadu a 3. prosince téhož roku. Letošní jubilejní představení je celkem páté. V překladu Dra J. Čejky, který vyšel péčí Matice r. 1862, nebyla hra V e t a z a v e t u provozována vůbec.

V Národním divadle vytvořili při premieře: Vincentia Želenský, Angela Schlaghamer, Escala Matějovský, Claudia Deyl, Lucia Tesař, žalářníka Viesner, Lokta Merhaut, Pěnu Boleška, Pompeja Mušek, Bernardina Váňa, Isabellu Dostalova, Mariannu Suchánková, Juliettu Vrchlická, Franciscu Kronbauerová a paní Stržěnou Brzková.

Třináctá hra cyklu, tragedie o 5 dějstvích Macbeth provozována poprvé česky někdy kolem let devadesátých XVIII. století na vlasteneckých divadlech v „Boudě" a „u Hibernů", tedy asi v stejnou dobu s Hamletem. Truchlohru přeložil (z němčiny dle zpracování Fischerova) Karel Vácslav Ignác Thám (1763—1816) a vydal ji r. 1786 v Praze u Jana Ferdinanda z Schönfeldu. Později v r. 1836 pořídil překlad Macbetha i J. K. Tyl (rukopis ztracen) a brzy potom r. 1838 uveřejňují „Květy" překlad Boh. Křižáka „výjevy kouzedlné z Makbetha, jako ukázku z československého Šekspíra". Téhož roku přihlašuje se však již se svým překladem i J. J. Kolar. Ale ještě před převodem Thámovým vyšla r. 1782 tiskem z němčiny (dle Fischera) knížečka „Makbet, vůdce Šottského vojska", v pěti dílech a 18 smutných představeních vyobrazený" u Ig. A. Hilgartnera v Jindřichově Hradci, líčící románově děj tragedie Shakespearovy.

Kolarův překlad Makbeth aneb Proroctví třech čarodějných sester sehrán poprvé dne 20. ledna 1839 ve prospěch překladatele s hudbou kapelníka Tauwitze. Bylo to za ředitelství Stögrova na Stavovském divadle. V hlavních rolích zaměstnáni byli Brava (Dunkan), Skalný (Malkolm), Grabinger (Makbeth), Šmiller (Banquo), Kolar st. (Mackduff), panna Manetínská (lady Makbethova) a panny Forchheimová, Nikolaiová a Fišerová jako čarodějnice. Kl. Püner oznamuje o této premieře v „České včele" (25. led. 1839), že beneficiant sám hru z angl**i**č. přeložil a pro naše divadlo vzdělal (totiž zkrátil a ještě jedním názvem obohatil). Píše: „Velmi chvalitebné jest toto počínání, jakož i překlad sám zdařilým nazvati by se mohl, kdyby řeč dosti plynná byla, jak dalece se o ní z představení souditi může; mnohé periody příliš dlouhé pro nedosti důsledné sestavení slov byly těžce k srozumění. Možná, že toho i nezdařilá deklamace herců některých vinna — možná ale také, že naopak řeč takto uspořádaná snadně se deklamovati nedá. Co se provozování dotýče, musím je zdařilým nazvati, jelikož se hlavní herci v úlohách svých důkladně byli zachovali." Püner přechází pak k ocenění jednotlivých výkonů a vynáší zvlášť pannu Manetínskou, která „dobře si počínala a bez mála německou herečku pannu Herbstovou v 5. jedn. dostihla, sice tam, kde Lady v divném snu se procházejíc, činu vykonaného, totiž vraždy krále, lituje a na mysli pomatena jest, za kteréžto vyvedení ji i obecenstvo, jež skrze celou scenu v tiché pozornosti dlelo, vyvoláním poctilo". Referát končí: „Celek velmi uhlazený a ouhledný vůbec pilnost a ochotnost všech oučinkujících u vyvedení stručného výtahu

výtečné práce slavného dramatického spisovatele, jakož i pokroky našeho českého divadla patrně na jevo dával."

Po Kolarovi, jenž Makbetha vydal péčí Matice r. 1868, pokusil se o překlad Jakub Malý (Ústřední knihovna r. 1885) a nejnověji J. V. Sládek.

Tragedie sehrána na českém divadle celkem 27krát. Jednou r. 1839, 1852, 1858, 1865, 1866 a 1871, dvakrát r. 1869, 1875 a 1891, třikrát r. 1864, čtyřikrát r. 1884, 1902 a 1916. V Sládkově překladu poprvé 6. dub. 1902.

Dříve ještě než došlo k premieře další hry cyklu, Shakespearovy tragedie o 5 jednáních, Othello, mouřenín Benátský, na české sceně, seznalo obecenstvo hlavní postavy a ovšem i valně zkomolený děj tohoto díla z překladu libretta k Rossiniově tříaktové zpěvohře téhož jména, jejž pořídil r. 1827 K. S. Macháček. Teprv r. 1840 objevují se pak v „Dennici" ukázky překladu Jak. Malého, prvního českého překladu veršovaného, v kterém také Othello hrán byl poprvé na Stavovském divadle ve prospěch „ústavu k zaopatřování sloužících, jejich vdov a sirotků", dne 29. května r. 1842. V titulních úlohách vystoupili tehdy: Grabinger (Othello), Kolar st. (Jago), Kaška (Brabantio), Hynek (Roderigo), panna Manetínská (Desdemona), paní Skalná (Emilie).

Jmenovaný již referent Püner zaznamenává v „České včele" (5. července 1842) dojmy z tohoto představení: „Snaha po vyvedení výtečnějších plodů dramatické literatury nedá se než chvalitebnou jmenovati, ačkoliv vyvedení Shakespearových mistrných prací tak slabými silami nám předc jen pouhou odvážlivostí se býti zdá. Truchlohra tato z Anglického originalu od p. Malého výborně přeložená, — o čem jsme se již dílem ze zlomku tištěného přesvědčili, dílem ještě přesvědčíme, an celá k tisku ustanovena jest, — byla sice provezena, divadelní oudové, v ní zaměstnani, dokázali sice svou počestnost velkému anglickému básníku, že se své úloze učili; to ale bylo také všecko — neboť mnoho jich bylo povolaných, ale málo vyvolených." Spisovatel poukazuje pak na obmezenost času a na velké zkrácení truchlohry, čímž „musilo obecenstvu leccos temné zůstati a od své zajímavosti tratiti". A dále píše: „K tomu přistoupilo, že truchlohru pro nedostatek vycvičených herců nebylo lze tak obsaditi, jak by potřebí bylo, konečně byl pro tak těžký kus ke zkouškám a studování jen ten samý čas, jako ke každému lehčímu kusu věnován, některé osoby musili se dokonce na kvap učiti, an pro neočekávanou truchlivou pří-

hodu, pan Nicolai a sestra jeho, hráti nemohli. To všecko způsobilo, že oučinek představení toho takový nebyl, jak se bylo očekávalo, nýbrž nejvejš slabý."

Püner chválí pak Kolara a Manetínskou, kteří „v pravdě umělecky sobě počínali", Grabingrovi (Othello) vytýká příliš vystupující „jeho vlastní osobnost" atd. Herce Kassia nejmenuje, připomíná jen, že „nedorostl takové těžké úloze, an se musí více v rozličných úlohách na divadle pohybovati, aby potřebné obratnosti dosáhl".

Překlad Jakuba Malého „Othello, mouřenín Benátský" vyšel pak jako III. číslo „Překladů klassiků všech národů a časů, věd a umění" r. 1843, tiskem u Anny Špinkové v Praze, a v novém přepracování r. 1869 péčí Matice české. V laciném vydání Řivnáčově r. 1883. Také Jos. Jiří Kolar „Othella" přeložil.

Celkem provozována tragedie na českém divadle 62krát. Jednou r. 1842, 1857, 1862, 1865, 1870, 1876, 1898, 1914, 1915 a 1916, dvakrát r. 1868, 1872, 1874, 1890, 1897 a 1911, třikrát r. 1882, 1893, 1895, 1896, 1910 a 1913, čtyřikrát r. 1908, osmkrát r. 1887 a desetkrát r. 1909. V překladu Sládkově a za režie Kvapilovy uveden Othello do Národního divadla r. 1908 (13. pros.) a proveden celkem 25krát. R. 1913 (31. květ.) slavil v jeho titulní úloze jubileum své 25leté činnosti umělecké Ed. Vojan.

Poslední (patnáctá) hra cyklu, drama o 5 dějstvích Pohádka zimního večera měla svou premieru v úterý, dne 12. března 1867 v Prozatímním divadle, za prvého Družstva, jehož předsedou byl Fr. z Pštrossů a vrchním režisérem J. J. Kolar. Provedena byla v překladu dr. Jos. Čejky (1812—1862) v úpravě Dingelstedtově (již pro české divadlo uspořádal F. Z.), ve prospěch Elišky Peškové, s hudbou Bedř. Flotowa.

Leonta hrál Šimanovský, Mamillia m. Čermáková, Kamilla Bittner, Antigona Chramosta, Cleomena Kysela, Diona Pulda, starého pastýře Kaška, Polixena Polák, Florizela Šamberk, Autolyka Kolar ml., Hermionu Malá, Perditu Čermáková, Paulinu Pešková, Emilii Fricová, Mopsa Mošna a Dorku Vebrová. Tance provedla sl. Hentzová, Krausová a sbor baletní.

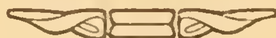
Premiera nesetkala se asi s úspěchem. V „Thalii" z r. 1867 čteme, že by bylo možno odpustit i nezbytnou skvělou výpravu hry, třeba by tím divák byl připraven o veškerou illusi, „jen kdyby nám herci Shakespearova díla předváděli aspoň tak, abychom zapomenuvše na dekorativní okrasy, nemusili dávati přednost dramatickému předčítání, neb pouhému čtení před provozováním na jevišti. A proto bychom si přáli, aby „Pohádka", „Bouře" a „Sen

svatojanské noci" byly prozatím odloženy a neprovozovaly se dříve, dokud nebude divadelní personál náležitě doplněn."

Také J. Neruda v Národních listech (14. břez. 1867) nebyl uspokojen: „Musili bychom se vrátit k dávným steskům, že máme málo jen těch, kterým je čistá lidskost i v nejprostější formě své úplně přístupna. Proto také obsah hry samé zajímal jen na jednotlivých místech, nejvíce pak teprv na konci, opravňujícím význam „činohry". Pravý as způsob přednesu měla paní Malá, která co Hermiona spojovala důstojnost i něžnost v míře dobré; dále snažili se v menších úlohách svých platnost nabýt p. Polák a pan Bittner, kterýž poslednější podal Kamilla s příslušnou úloze té vřelostí."

Pohádka zimního večera v překladě Čejkově vyšla nákladem Matice české r. 1869.

Docílila celkem 39 představení. Hrána byla jednou r. 1895 a 1916, dvakrát r. 1867 a 1907, třikrát r. 1893 a 1897, čtyřikrát r. 1903, pětkrát r. 1894 a devětkrát r. 1892 a 1905. V překladu Sládkově přešla Zimní pohádka poprvé jevištěm Národního divadla v den (3. květ. 1903), kdy s českou scenou loučila se slavná druhdy její heroina a tragédka Otilie Sklenářová-Malá v úloze Hermiony. A v tomto Kvapilově scenování provedena na Národním divadle šestnáctkrát.

JOSEF PELÍŠEK:

V BEZVĚTŘÍ.

Nezná už našich lodí běh
majáky v dálných přístavech.
K hřbitovům jižním v stínu tbují
jasnými moři nevyplují,
východu pláně obrovitá
šumem je tajgy neuvítá,
ni pláčem chrámových svých zvonů,
západních měst jim z Babylonů
nebude žádný cíle jménem,
na severu jim zamlženém
se skalisk vstříc svou marně báj
zazpívá sladká Loreley.

Nezná už našich lodí běh
majáky v dálných přístavech.
V zálivu mrtvém plavci stojí,
již s vlnami si rádi v boji
hledali právo vlastních cest.

Zdá se, že cosi mrtvo jest
v samém jich nitru, v pažích síla,
ve hrudi srdce, která bila
tempem svým jistým věků řad,
závoj že noci na vše pad,
každá že jiskra zhasla v zraku,
každá že loď je rovna vraku:
kývá se její trup a chví,
severák hvízdá v plachtoví,
v melancholické jeho hudbě
vlny se valí po palubě,
jsou trosečníci, není plán,
a leží mrtev kapitán.

Nad klidem klamným klamně klidně
kotví nám lodi, list když řídne,
pod sněhem kotví, v letní záři,
na jaře, kdy se živly sváří,

za ticha, i když vítr hvízdá,
nelze-li plout, když vábí jízda,
až zase list je větrem rván.
Vraky jen zbyly ze všech lodí,

s šílenstvím v očích jimi chodí
nikoli plavci — plavců stíny,
ne ten, kdo byl, leč každý jiný,
a leží mrtev kapitán.

Nezná už našich lodí běh
majáky v dálných přístavech.
Majáky jasné temných moří,
plameny, které v mrazech hoří,
klid, kde je duše bázní zryta,
krok pevný, když se kol vše zmítá,
břeh aspoň, by se o skály
roztříštil plavec zoufalý — —

 LITERATURA.

ÚMRTÍ. Při závěrce čísla dočítáme se v denním listě zprávy o skonu rytmistra Karla Čády, čtenářům „Lumíra“ dobře známého K. Šarliha. Zesnulý byl po leta přispívatelem našeho listu a upozornil v něm po prvé na svůj svérázný talent. Dvě knihy, jež publikoval („Tvrdošíjní illusionisté“ a „Erotická dobrodružství“), podávají pouze neúplný obraz slibného rozvoje; kromě knihy, zůstavší v rukopise z důvodů dobových, je řada prací jeho roztroušených po časopisech. Šarlih, vystoupivší literárně poměrně pozdě, zemřel v třiciti čtyřech letech, v době, kdy některé z jeho prací („Smutný husar“ a j.) ukazovaly jeho zrání a kdy autor rozený novelista svou odvahu a sklon k experimentům a bizarnostem podroboval umělecké sebekázni. Nevím, do jaké míry bude doplněn literární pozůstalostí obraz Šarlihův; že naše nová prósa ztratila v mrtvém mnoho, cítíme již dnes.

 DIVADLO.

Minulého měsíce stálo české divadlo ve znamení jména Shakespearova. Kult Shakespearův má u nás staré a dobré tradice, jak ukazuje studie Engelmüllerova. Třísté výročí narození velikého Stratforďana oslavila Umělecká beseda r. 1864 velkolepou slavností a alegorickým průvodem postav z jeho dramat. R. 1916 přejímá vůdčí místo při třistém jubileu jeho úmrtí Národní divadlo: cyklus her o patnácti večerech je jistě významnou manifestací a důstojným holdem památce geniově. Není pochyby, že výběr kusů není úplný. Z příčin, mimo divadlo ležících, musil být z pořadu vypuštěn J i n d ř i c h IV., ale přáli bychom si aspoň některé z dramat římských a B o u ř i — než i tak je uskutečnění patnáctivečerového cyklu uměleckým činem velké kulturní váhy i národního významu a přehojná účast obecenstva svědčí, že intence pořadatelů byly pochopeny. Národní divadlo zasluhuje plného uznání za podnik tak velikých rysů.

Cyklus byl zahájen dne 27. března slavnostní přednáškou Dra F. X. Š a l d y, komponovanou ve formě apostrofy a podávající v dramaticky zhuštěné formě kritické zhodnocení díla géniova. Po té zahájen vlastní cyklus

*

provedením Komedie plné omylů. Po ní následovaly v rychlém tempu Richard III. (30. III.), Romeo a Julie (1. IV.), Sen noci svatojanské (4. IV.) Benátský kupec (7. IV.) Zkrocení zlé ženy (9. IV.) Mnoho povyku pro nic (13. IV). Jak se vám líbí (15. IV.) a Veta za vetu (17. IV.). Cyklus není jen oslavou básníkovou: je zároveň jakousi revisí šestnáctileté režisérské činnosti Jaroslava Kvapila, jehož reformátorské úsilí obracelo se hlavně k Shakespearovi, a zároveň slavnostní přehlídkou našeho reprodukčního scenického umění vůbec. Je přirozeno, že nestojí všechny večery cyklu na stejné výši: Jsou scény, kde s režií nelze souhlasit a jiné, kdy úloha selže ne dost vhodným obsazením: ale v celku dosavadní večery měly pěknou úroveň a některé byly opravdu krásným a uceleným projevem uvědomělé umělecké součinnosti režiséra i ensemblu. Platí to hlavně o večerech, jichž tíha spočívala na ramenou Edvarda Vojana, bez něhož byl by cyklus vůbec nemožný. Na p. Vojanovi možno se přesvědčiti o omlazující síle umění: muž, překročivší šedesátku, hraje ve čtrnácti dnech Richarda III., Shylocka, Petrucchia a Beneše, a nebýt náhodné indisposice, byl by hrál ještě Leara. Nemluvě ani o mimořádném napětí paměti, jaké vyžaduje tak rychlé střídání již delší dobu nehraných úloh, výkony p. Vojanovy jako by se prohlubovaly a rostly do výše, jeho herecký naturel jako by se rozšiřoval a dovedl dnes líp než dříve odlišiti jednotlivé postavy. Po Richardovi III., nenávistí otráveném zmetkovi, v jehož tváři střídá se celé peklo ďábelské zloby a jedovaté přetvářky, jehož věty bodají jako otrávené dýky, byl to Shylock, držený mistrovsky na samé hranici mezi komedií a tragedií, úlisný, ziskuchtivý lichvář a přece člověk trpící hořem své racy a nešťastný otec, dohnaný urážkami a pohrdáním k pomstychtivosti a krvelačné ukrutnosti. A proti těmto postavám byl tu Petrucchio, křepký, dobrodružný silák, plný lehkomyslné sebedůvěry mládí, junák, z jehož očí září šelmovství, odvaha a světlá víra v život, a pan Beneš, bystrý krasořečník, veselý vtipkář a snad až příliš samolibý milenec. Ty čtyři postavy samy stavěly by Vojana do řady velkých umělců, i kdybychom neznali jeho Hamleta, Leara, Macbetha a Othella, kteří přijdou teprve na řadu. Pan Vojan cítival a cítí leckdy křivdu, která na něm byla spáchána tím, že dostal se pozdě k velikým rolím: vlídný osud dopřál mu štěstí, že v době, kdy jiní umělci bývají již vyčerpáni, stojí v zenitu tvůrčí síly. Hned vedle p. Vojana dlužno uvésti pí Dostálovou pro krásný smysl pro tragicky ušlechtilou linii, jejž projevila ve skvělé scéně kněžny Anny v 1. aktu Richarda III. Jen se zalíbením možno vzpomenouti její ušlechtilé a smavé Porcie. Jí po boku stála rozkošná Melissa pí Sedláčkové, v níž i Katuška ze Zkrocení nalezla dokonale zlostnou a půvabnou představitelku. Paní Rydlová, poněkud nevýhodně exponovaná v úloze Pucka, nalezla pravý tón pro čtverácké škorpení Blaženino (Mnoho povyku), ale zvláště pěkně slušela jí úloha Rosalindy (Jak se vám líbí), v níž Coelie sl. Suchánkovy byla jí něžnou družkou, stejně jako v úloze Hery (Mnoho povyku). Z nepřehledné řady mužských postav budiž vzpomenuto aspoň plynně a ušlechtile deklamovaných postav pp. Želenského a Vávry, temperamentních jinochů pp. Deyla, Tesaře a nově engažovaného p. Kohouta (Bassanio, Lucentio), komicky karikaturních postav p. Boleškových, humoristických, teple a srdečně procítěných figurek p. Čepelových (Kalina, Prubík) a Merhauto-

vých, dobráckých a důstojných starců p. Kolárových, ostře charakterisovaných typů p. Schlaghamrových (Angelo). — Tím daleko není oceněno všechno poctivé a vyčerpávající úsilí, jež dožadovala dosavadní představení cyklu. Nebylo vždy všechno bezvadné — tu a tam nepříjemně se dotkne sluchu posluchačova falešné akcentování, chybná deklamace — ale to dlužno snad přičísti nadměrným požadavkům, jež cyklus klade na paměť jednotlivců. V celku může Národní divadlo pohlížeti na dosavadní průběh cyklu s oprávněnou hrdostí a lze doufati, že i další večery, jež budou většinou reprisami nedávno studovaných děl, udrží se na stejně čestné úrovni.

Jubilejní rok přinesl i zajímavé provedení Benátského kupce v novém překladě řed. Ant. Fencla v Intimním divadle na Smíchově (8. IV.). Nakladatelství Kočího vydalo Fenclův letáček, snažící se odůvodniti potřebu nového překladu Shakespeara a ohlašující prozatím vydání deseti dramat. S definitivním úsudkem bude ovšem nutno vyčkati, až Fenclovy překlady vyjdou. Pokud lze z prvního poslechnutí souditi, má nový překlad Kupce výhodu přirozenosti a nehledanosti mluvy. Velmi jednoduchá, ale důmyslná úprava jeviště umožnila provedení textu beze škrtů. Herecky provedení smíchovské nemohlo dostáti požadavkům Shakespearovým, a p. Fenclův drobný pisklavý židáček tratí se proti mohutné velikosti démonického Shylocka Vojanova.

Činohra Národního divadla, zaměstnaná vyčerpávajícím úsilím o cyklus, vypravila přece ještě původní práci. Trojaktová hra Jana Patrného Ostříž (24. IV.) je práce, proti jejímuž provedení na Národním divadle nebylo by třeba se ohražovati, kdyby správa divadla nechovala se leckdy vůči pracem nepoměrně významnějším s neomluvitelnou lhostejností. Ostříž je historie o znuděné pražské krasavici Magdě, která vpadne do venkovské idylky a málem by svou koketerií rozvrátila šťastnou lásku své sestřenky Aničky s venkovským statkářem Horákem. Ale Anička se včas vzchopí, vetřelkyni vypudí a pobloudilému ženichu odpustí. Na hře mladého autora zaráží nedostatek jakéhokoli chtění něčeho nového, svérázného. Spokojuje se s nejvšednější frázovitostí, s nejotřelejšími efekty, s nejpovrchnější psychologií. Jednou, dvakrát zazní něco jako poetický tón, jako náběh k dramatickému vzrušení, ale to nestačí k záchraně práce, která ostatně po dvou představeních zapadla.

Městské divadlo vinohradské vypravilo dne 22. března Strindbergovu čtyřaktovou komedii Opojení (přel. V. Dyk). Dílo, psané r. 1898 v Paříži, rok po Infernu a současně s Legendami, v období nejstrašnějších duševních krisí, je spíše zajímavým psychologickým dokumentem pro klikatou dráhu vývoje Strindbergova než celistvým uměleckým dílem. Snaží se v osmi scénách řešiti psychologický problém viny a trestu. Ne viny skutečné. Dramatický spisovatel Maurice, jenž v krásném vznícení úspěchu zapomíná v náručí démonické Henrietty na svoji milenku Jeanne a jenž si přeje, aby dítě raději nestálo v cestě jeho štěstí, neprovinil se ničím než touto zločinnou myšlenkou. A přece hned přijde trest: křivé obvinění z vraždy dítěte, náhodou zemřevšího, hanba, výčitky svědomí. Podezření rozvrátí i lásku k Henriettě, a i když je Maurice konečně rehabilitován, nenalezne už opojení prvních šťastných chvil a uchyluje se do kostela. — Hra neobstojí před podrobnějším rozborem. Je plna naivností a násilností a řešení není nikterak přesvědčivé. Ale Strindberg je autor, jehož práce

nenechá nás lhostejnými, poněvadž i toto slabé dílo bylo placeno krví a div ne šílenstvím. Z interpretů vynikla sl. B. Durasová hlavně v rafinovaně pojaté úloze Henrietty.

Zajímavý retrospektivní večer poskytlo Městské divadlo vypravením historické veselohry Mravenci od Jos. Jiřího Kolara. Adjektivum „historická" nutno ovšem bráti s největší reservou, neboť kromě historických postav malíře Rainera a jeho nevěsty Veroniky Hercogové není pranic historického ve veselohře, plné anachronismů. Promítá-li Kolar r. 1848 svůj revolucionářský odpor proti copařství a zpátečnictví v počátek 18. století, klade-li do úst veselé bohémské chase „Mravenců" z r. 1720 věty, jež mohli mluvit teprve vrstevníci Thámovi a Krameriovi, je to jistě licence velmi smělá, ale neubírá hře Kolarově ničeho na zajímavosti, bujné svěžesti a útočném veselí. Vinohradští snažili se starou hru omladiti hudebními a baletními vložkami, ne vždy docela stylovými, jimiž Mravenci nabyli značně operetního rázu. Ale i tak s povděkem přijímáme hru jako projev piety památce velikého českého tragéda a zajímavé literární osobnosti. —

Lidové divadlo Uranie provedlo 30. IV. Brieuxovu komedii Bělinka (přel. H. Jelínek). Blanchette, dávaná po prvé r. 1892 v Antoinově Théâtre Libre zůstala vlastně nejlepší divadelní prací autora, který později stal se vlastně sociologem, hájícím své these dramatickou formou. Ač má i Bělinka náběh k sociálnímu theoretisování, silně dramaticky vzrušený konflikt mezi urputným venkovanem a na učitelku se vzdělavší dcerou přehlušuje thesi sytým líčením reality a ostře rýsovanými postavami, typickými pro francouzský venkov. V dobrém provedení, o něž zasloužili se hlavně sl. Pačová v titulní roli a p. Javorčák (Rousset), dosáhla hra velmi hlučného úspěchu. — Konečně nutno zaznamenati večer původních aktovek, uspořádaný ochotnickým sdružením „Volné divadlo" v Intimním divadle dne 14. t. m. Vedle starší, již dříve v Plzni provedené dramatické drobnůstky Karla Engelmüllera: Eldorado, sehrána byla jeho vtipná, satyricky zahrocená aktovka: Jak táhla mračna, a E. Bassova neobyčejně švižně komponovaná hříčka: Náhrdelník s kabaretní pointou. Hanuš Jelínek.

UMĚNÍ VÝTVARNÉ.

47. VÝSTAVA S. V. U. MANES. Praha, Obecní dům. — Touto výstavou opouští Manes svůj pavilon pod Kinského zahradou; pavilon stává se minulostí; i starý Manes se stává minulostí. Lze si ještě dobře vyvolat doby, kdy v pavilonu střídaly se domácí i cizí výstavy v širé a živé souvislosti jediného společného vývoje. Byl to příliv impresionismu, secese a postimpresionismu: to, nač jsme se chodili dívat do pavilonu, byli lidé dnes mrtví, jako Slavíček a Jiránek, nebo z jakýchkoli příčin se vytrácející z výstavního života, jako Preisler, Hudeček, Mařatka; mimo pavilon, ale v příbuzném duchu působil Bílek. Tehdy pavilonem proudila vlna moderního vývoje: a přece bylo to domácí a našemu životu nezcizené umění. — Nicméně, tento referát nemá být elegií nad starým Manesem. Duchová přeměna, která se udála s naším tehdy vůdčím uměleckým spolkem, je zcela zřetelný a patrně i nutný fakt. Nynější Manes, přesně vzato, není pokračování toho, co starý Manes dělal, nýbrž pokračování toho,

proti čemu se v podstatě obracel. Starý Manes (tak jako různé Sezession v Německu) bojoval jednak proti školskému eklektismu akademií, relativně přísnému, a za druhé proti širšímu, mnohotvárnějšímu eklektismu populárních výstav, jako jsou v Paříži Beaux-Arts nebo u nás Krasoumná Jednota. Tato výrazná tendence zde nyní mizí; s odpočtením těch několika mladých, kteří ovšem neurčují ráz výstavy, by jmenovaní členové starého Manesa zde působili přímo divoce a prononcovaně moderně.

Ale tento změněný ráz se zde vyjadřuje vskutku splendidně. Veliká kolekce děl Švabinského; padesát portrétů Vratislava Nechleby; mytologie H. Böttingera a Fr. Šimona, — to činí z výstavy Manesa skutečný Salon. Díla Švabinského nijak neodchylují se od bezpečné a skvělé manýry, která je učinila slavnými; jako vždy, jest i nyní dáti přednost diskretním a nekolorovaným podobiznám a černým krajinkám před pracemi jinými. Šimonovi olej a lidské tělo příliš nesvědčí. Böttinger vedle obrazů vystavuje karikatury umělců, vtipné a výstižné v charakteristice, ovšem bez zvláštního interesu o grafickou stránku karikatury. V. Nechleba, když byl hledal šerosvit u Rembrandta a Daumiera, opouští nyní své zaujetí pro světlo a pracuje spíše pečlivou modelací, jaká se traduje na akademiích; ale ten druh modelace přirozeně dusí a otupuje barvu, což Nechleba bledí časem přemoci tím, že uhodí čistý barevný tón, bez další organisace barev. Při tom fysický model a tělo jsou podány ne sice oduševněně, ale virtuosně, až k hmatatelnosti, která je ovšem jen předností podobizny, ne obrazového díla; je to vlastnost, která hoví zálibě nejširšího publika.

Z mladých je nejhojněji zastoupen Václav Špála, hlavně řadou akvarelů; jejich bujný a svěží ráz nepotřebuje zdůraznění; ale pod pestrou a čilou improvisací jich povrchu leží, jako základní konstrukce, barevná a tvarová soustava, jež je neurčitějším příznakem nejmladšího umění. A. V. Hrstka vzal si vzorem starší portréty Nechlebovy. Rud. Kremlička není zastoupen takovými portréty, jaké jinde prokázaly jeho zaujetí pro světlou a čistou malbu. J. Zrzavý ve svých uhlových kresbách, trochu opředených praeraffaelskou renaisancí, ukazuje aspoň jednu stránku svého úsilí: kompoziční i lineární harmonisaci, pobožné zklidnění a diletantní něhu pojetí.

Zbývají mrtví, kterým věnuje tato výstava posmrtné soubory: padlý J. Průcha, impresionista nevyrovnaného a živého talentu, poněkud syrový a bruskní ve svých Slavíčkovských krajinách, ale časem dosahující vlastního a hlubšího ladění i pojetí krajiny; Karel Myslbek, duch vážný a nešťastný, jenž lopotně a tvrdě usiloval o veliký španělský realism, jak byl interpretován hlavně Zuloagou, a jenž hnětl své velké figury jako nehybné, těžké sochy, zatopené kalným neprůhledným šerem bez světla; konečně H. G. Masaryk, jehož posmrtná žeň je jenom tápání a pokusy, jež zůstaly bez dosahu.

V plastice vyniká ženský portrét Kafkův, na němž chví se něha přirozenosti a teploty; proti němu je Španiel ve svých bustách suchý a ve svých malých figurkách prázdný. Štursa tentokrát vystavuje nemnoho plastik, ve formě poněkud naduřelých, a jemu v četných sochách abundancí masa a kyprou beztvárností se přibližuje Beneš. Zemřelý B. Formánek je zastoupen jen maličkostí. Z chudé exposice architektur lze uvésti jen návrh na činžák od J. Chochola a Vlastislava Hofmana kresby k hrobkám o hybných, plastických a monumentálních formách. K. Čapek.

 ZPRÁVY.

JUBILEUM CERVANTESOVO. Dne 23. dubna t. r. bylo tomu tři sta let, co v Madridě po dobrodružném životě v chudobě zemřel ve věku šedesáti osmi let největší genius Španělska, Miguel de Cervantes Saavedra, autor nesmrtelného Dona Quijota. Podivnou hrou osudu skonal ve Stratfordu na Avonu téhož dne William Shakespeare. Montesquieu řekl, že Španělsko má jen jedinou dobrou knihu, totiž tu, která ukazuje směšnost všech ostatních. Tento duchaplný výrok už tím, co je v něm přehnaného, ukazuje správně, jak vysoko stojí slavný román Cervantesův, v jehož stínu mizí všechno ostatní dílo jeho života, od pastorální Galathey až po jeho Novelas exemplares. Doufáme, že bude nám ještě možno vrátiti se k významnému tomuto jubileu.

K 70. VÝROČÍ ÚMRTÍ AUTORA „SELANEK" A „KRAKOVÁČKŮ". Habent sua fata libelli! Literární popularita a sláva nepřetrvá mnohdy ani krátký život svého nositele ... Když 8. září r. 1861 odhaloval kroužek ctitelů Langrových, s knihkupcem I. L. Kobrem v čele, na hřbitově v Bohdanči pomník „Jaroslavu Langrovi, básníku českému",

— snad nejlépe vystiženo bylo těmito symboly životní dílo oslavencovo: nadšený vlastenec, slovanofil, básnická ryzí duše, mladý duch dalekosáhlých národních plánů (zpracování české historie epickými básněmi s obrazy a hudbou — cosi jako závěr Smetanovy „Libuše"!), neúprosný satirik českého života, snad první feminista náš, folklorista i dramatik a redaktor — to vše skryto za dnes nevýmluvným literárně-historickým jménem Jos. Jar. Langra, literárního žáka Čelakovského (12. XI. 1806 až 28. IV. 1846). Bystrý duch, tušící padělky Hankovy („Bohdanecký Rkp."), přísný, ale budoucností (Erbenem) potvrzený kritik Čelakovského „Ohlasu písní českých" („parodie české písně"), štiplavý „Kopřivarius", „Bajek" a „Kopřiv" a „Dne v Kocourkově", a nejvlastněji: ryzí lyrik, „Selanek" a „Krakováčků", idylista s romantickou láskou ku šlechtičně — to vše skrývají stránky „Musejníku" r. 1829—35 a 1844, „Selanky" z r. 1830 a opravdu jen „sebrané" Spisy z r. 1860. Kritické vydání díla a ocenění práce dlužujeme podnes ... Jarosl. Mareš.

Z UMĚLECKÉ BESEDY. Literární Odbor vzpomněl sedmdesátých narozenin dne Svatopluka Čecha 26. března recitačním večerem, o němž pí. Amalie Dvořáková-Krejčová přednesla výbor básnických prací zesnulého mistra. Dne 2. dubna pořádán večer věnovaný památce překladatele Shakespearova J. V. Sládka s přednáškou prof. J. V. Klímy a recitací sl. M. Nechlebové.

„Lumír" vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se pro Prahu: na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra" buďtež adresovány: Časopis „Lumír", Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Rukopisů nevracíme.

Za redakci zodpovědný Viktor Dyk. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto.

Tiskem „Unie" v Praze.

Číslo toto vydáno dne 5. května 1916.

R. XLIV. LUMÍR ČÍSLO 6.

AL. MRŠTÍK:

MAMINKA.

JIŘÍMU MAHENOVI.

Bylo pozdní odpoledne májového dne, kdy na Argonautu, jednom z větších poštovních parníků, doskřípaly jeřáby, zahoukla siréna, stroje nanovo počaly svou práci a loď uvolněna zachvěla se prvním pohybem a hnula od pobřeží Pulje. Stáhli lana, stočili je na přídi i na zádi v kola a odpoutaný Argonaut rozjel se plnou parou k zelenému ráji Brionů. Nově přibylí cestující ukládali a urovnávali v nižších prostorách lodě svá zavazadla, zatím co jiní už pohodlně uvelebovali se po koutech paluby na pohodlných rozkládacích židlích. Za nedlouhou chvíli bylo vše urovnáno, uspořádáno a vše počalo žíti na několik hodin určitým, ustáleným životem lodním. Těžká těla matron zapadla v židle, po palubě přecházeli zvědavě noví cestující prohlížejíce tu rozložený tábor pánů a dam. Dva páteři v hnědých kutnách s chlupatými klobouky zabráni ve vážný hovor dlouhými kroky měřili délku paluby. Vyžilý světák s nahrblou šíjí a dole ohrnutými pečlivě žehlenými spodky unaveně sledoval hru mrštných plískavic obloukovitými skoky jak veverky skákajících ve vlnách rozbouřených hlučícím šroubem rozjetého Argonauta. Dva důstojníci od dělostřelectva kriticky posuzovali vnady a vděky stranou snivě v světlé dálky pohlížející a po nich časem skrytými střelami tmavých očí šilhající štíhlé, hezké dámy. Zdála se být cocottou zlatého ražení okukovanou v první chvíli mlsnýma očima všech pasažérů mužského rodu.

Paluba třetí třídy plna byla modrých límců vojenských marinářů odjíždějících na vytouženou dovolenou do kamenných domků tu zelení svou krásné, jinde kamennou pustotou tvrdé a smutné, modrými vodami Adrie vroubené, idyllicky snivé, ale životem tvrdé a na chléb chudičké Dalmacie. Jedni se ochlazovali jemnou brisou moře, druzí vyhřívali se v posledních paprscích nádherně k Venetii se nesoucího slunce — jiní schouleni v stočeného hada lodních lan netečně podřimovali nebo pokuřovali nezbytné cigaretty.

Ve shluku cestujících skupených u dveří salonku druhé třídy stál tlustý párek manželů zabrán v hovor s hezkou Němkou. Na první poslech bylo možno poznat, že mluví němčinou českou. Oba

silní, tlusťoučcí s dobráckými obličeji domácího našeho typu maloměstského. Takové obličeje, taková gesta, hlas i tón a v řeči přízvuk mají jen naši lidé. Nedalo mi to a oslovil jsem je. Jak zazářily jejich dosud nesmělé tváře, když v cizím, jim tak odlehlém prostředí uslyšeli v té směsi prudké vlaštiny a chorvatštiny i hlasně se ozývající němčiny slova česká! Jaká to jiskra radosti náhle vykřísla oběma z očí, když uslyšeli sladká slova své drahé mateřštiny!

„Ah, pán taky Čech?“

„Také. A kam?“

„Do Zadru.“

„Odkud?“

„Až ze Smíchova!“ odpovídali hned ochotně a rázem přítulně. Až ze Smíchova! Opravdu — to je co říci — ze Smíchova až sem — na moře!

Jeli navštívit syna u vojenské hudby v Zadru. Mladý ještě hošík — teprv 16 let. Dobrovolník. A už bezmála rok ho neviděli. Smutno jim bylo po synkovi, teskno synkovi bylo po mamince a tátovi. A tak se rozjeli celou říší až k moři a po moři ještě dál na jih za ním, za svým synkem a také, aby uviděli kousek jim dosud neznámého světa. Jak daleko tu byli teď od milované Prahy, od Smíchova! Že mají doma ještě čtyry ty děti, ale ten synek v Zadru že je nejstarší a ve světě první. A pořád chtěl jen k vojenské hudbě a nic jináč, jen k vojenské hudbě. Nu ano — český synek! A tak svolili a pustili ho. Nenadáli se, že s plukem přijde až do Zadru. A pojednou stesk krve prudce zalomcoval jejich srdcem a že jej tedy navštíví. Ráno už tam budou — maminka s tatínkem u svého prvorozeného.

„V kolik že hodin tam parník dorazí?“

„V šest.“

„V šest. Bože, už jedeme přes 24 hodin a teď ještě celou noc! Jak ji přebudeme?“ staral se tatínek, professí svou hostinský na Smíchově, jemuž z náprsní kapsy vyčuhovala i nezbytná dýmka — „meršánka“.

„Vemte si kabinu a spěte!“

„Ale kde bychom usnuli! Jak pak, kdyby se v noci něco stalo? Dyť je to — inu jako na vodě.“

„A já bych ani neusnula. Jaké pak spaní? Pořád bych jen myslila na Františka.“

„A já taky. Kde pak spát!“

Argonaut minul skalnatý ostroh mysu Promontore. Až dosud vlídně vanoucí lahodný a měkký majstrál zadul nějak čileji, po-

drážděn drzým zafouknutím studeného severáku a loď dosud klidně a majestátně hladinou se nesoucí rozpustile pojednou si poskočila. Rozvlnila se hlať a hřbety dosud nevelkých vln podezřele zabělely se třpytnými pěnami. V šíř Quarnera vjížděl Argonaut, v oblast Adrie s mořem věčně neklidným, stále rozčileným. A zaduje-li někdy bóra, moře v Quarneru se i rozhněvá, zkalí a na vlnách vysokých a divých lodě roztančí se tu v nejdivočejší kankan.

Přímým směrem k ladnému Lošínu rychlým chodem spěl Argonaut. Z dohledu mizely břehy Punta Promontore, daleko v mlžinách ztrácelo se pobřeží k východu, prázdno, prázdno k jihu, širé, nedohledné moře na západ, nic, nic než nekonečné prázdno nekonečných dálek. Slunce veliké a krvavé zvolna snášelo se k rozvlněné hladině, nížilo se, klesalo, až kleslo jak zmírající božství v klíny vod naposled rudým svým ohněm zatopivši zamlžené dálky horizontu. V obzory kladly se první stíny večera a ztemněla dosud světlá barva vod. Od severní Italie vznesl se na zšedlou oblohu černý jakýsi mrak a hrozivě vzrůstal do šířky i do délky. Současně od severozápadu zadul prudký, ostrý vítr. Hoj, jak si tu Argonaut poskočil! Jakoby se rázem ocitnul v nejzamilovanějším svém živlu. Do výšky rostly zdivočelé vlny, hrbatily a ježily se a svými zpěněnými hřbety hrozivě útočily na bok lodě mocnými řadami svých kolon. Argonaut hned pokorně skláněl svou příď jak v poklonách a rozpustile zdvíhal záď, hned zas tyčil se jak bujný hřebec, když předníma nohama ve vzduchu hrabe a pojednou na ně zas dopadne a vyhodí zadkem. Sténal stožár, hučely stroje, mocně vody rozvaloval šroub. Divoký to byl tanec v ztemnělých stínech večera. V prohlubiny loď lítala s vysokých hřebenů vln a odtud zas vzpínala se na bílé hřbety útočících potvor a Argonaut jindy za klidu graciésně, teď za bouře vášnivě a divoce tančil známý svůj quarnérský valčík.

Pobledly plné o blahobytu svědčící líce maminčiny, hlava se jí nějak zatočila, mdle sklonila a žaloudek — — „Bože, Bože, co se to jen se mnou děje?!“ — a jak třtina malomocně masu svého těla opřela o pevnou postavu svého věrného manžela. Ale i tatínek pojednou podezřele bledl a nijak nebyl s to mamince být tou pevnou oporou, o kterou se důvěřivě opírala po celou dobu šťastného a věrného manželství. Tak se nějak podivně zakymácel, zavrávoral a žaludek že se mu také nějak obrací a jakoby mu uletět chtěl. Na mou radu rychle klidili se oba do salónku. Jaká to byla krkolomná cesta! Ve dveřích pod schody maminka vší zbývající silou veřejí držet se musela, aby nepadla. „To jsem jak

živa neza - - -“ no, už nedokončila načaté věty. Místo dalších slov ozval se z hrdla podezřelý jakýsi zvuk a večeře před chvíli požitá ocitla se na prahu salónku. Jak se to tatínek za maminku styděl! — „Co pak se nemůžeš udržet?“ — káral dávící svou, na úmor skleslou a sténající polovičku. Bylo třeba oba konejšit a pomoci mamince na pohovku. A zatím plavčíci oháněli se už potřebnými nástroji, aby uklidili maminčinu večeři. Sotva však byli hotovi, museli v salónku uklízet i večeři tatínkovu a pak spěchali zas jinam, kde se také cosi podobného dělo.

Vrátil jsem se na palubu.

Nádherné byly ty skoky vln, bravúrní byl tanec Argonauta spějícího udatně černou nocí k rozzářenému majáku Lošínskému — ale co je po vší nádheře, co je po vší poesii, když mořské vlnění žaludku chytne i vás?! Naklonil jsem se přes ohradu paluby, vděčně za tu všecku prožitou krásu mořskou pochválil Davida a s vyprázdněným takto žaludkem, avšak zpitomělou hlavou a znavenými údy hledal jsem jinou vhodnou polohu pro zvrávoranou svou bytost. Našel jsem spasné útočiště na lodní chaise longue v břitce vanoucím vzduchu temné noci. Mdlé oči bez zájmu, ba ztrnule upíraly se k jasnému světlu majáku.

Teprv když jsme se blížili k břehům Lošínu, zklidnilo se rozbouřené moře a v pravidelnější chod zvolna přecházel i Argonaut, jejž zářivá světla ostrova vlídně zvala ke klidnému shovění v tichý přístav.

„No jak je?“

„Už trochu líp“ — zmírajícím hlasem zasténala maminka a hlavu znova oddaně opřela o rámě své mužské podpory.

V kuřáckém salónku důstojníci zápasili spolu na desce šachové, tři vídenšti Židé hráli v karty. Na palubě za můstkem kapitánovým světák s ohrnutými kalhotami prudkým útokem hnal na ctnosti kokotty. Zdálo se, že ani tolik prudkosti nebylo třeba; vždyť lahodnými úsměvy už napřed vzdávala se všech svých i nejlepších předsevzetí.

Unaven celodenní cestou šel jsem spat.

Chladňounké ráno. Lehké mlhy zastíraly daleké šířky západu, na východě skalnaté panorama dalmatského pobřeží defilovalo ve své kamenné jednotvárnosti. Smutný dojem činí ty pusté, suchem vyprahlé břehy šedého kamení chudičké Dalmacie pod vzdorovitými čely příkrých skal hrozivě do výše se ježícího Velebitu. Zvolna

se hladí moře nabývajíc stále nových barev, k italským břehům na západě stahují se mlhy, východ od nich už zčistilo nádherně nad vršky Velebitu se vznešší slunce. Opět pliskavice táhnou za lodí a v laškovné hře převalují vypasená svá šedá těla ve vlnách lodí zbrázděných vod. Zvolna trousí se rozespalí pasažeři na palubu zívajíce po špatně spané noci. Osvětlení hor se mění, strže Velebitu zde bělají se jak sněhem, tu zas šednou v zasmušilé stíny. A moře v ožehu ranního slunce hraje třpytem a barvami nejkrásnějšími. Projíždíme spletí ostrovů a kanalů, množí se bílé vesničky, už blíží se i Zader. Kolem malých Scoglií spěchá loď a míjí Sestrunji. Vstříc bílá čára zaderského pobřeží, nad níž Velebit hned zardívá se ohněm Alp a zas stíny mátožnými šedne jak divá, shrbocená obluda předpotopních bájí. Míjíme Ugljan, Argonaut rychlým tempem spěchá v zaderskou úžinu. Z širé hladiny zaderských vod rybářské plachetnice k břehům nesou noční svůj úlovek. Hrdě do dálky zírá Castell St. Michel na Monte Grande jak zchudlý, zbídačelý conte ze skvělých kdysi benátských dob.

Obecenstva na palubě přibývá, v tlumu cestujících dávno už připraven stojí tatínek s maminkou.

„No, už nic nebolí?“

„Už nic, už je dobře,“ vesele s milým úsměvem české paňmaminky zahovořila dobračka. „Ale to je strašná nemoc, ta mořská!“ a tak se zachvěla pomyšlením na prožité utrpení.

„A jak — spali jste?“

„Starej si trochu zdříml na židli, ale já oka nezamhouřila... Kde pak! To bylo ňákýho kymácení! A pořád jsem měla strach, že to přijde zas.“

Zahleděli jsme se k dalekému ještě břehu zaderskému.

„Bude-li ale čekat, ten náš hoch!“ jako ve snu pronesla maminka.

„Psali jste mu?“

„Jak pak nepsali?! Psali. Musel náš list už dostat.“

„A nač hraje?“

„Doma hrál na housle. A pěkně hrál. Moc krásně hrál ‚Kde domov můj‘ a ‚Tam v dáli nad Lužnicí‘. Kolikrát do pláče mně bylo, když jsem ho tak někdy v černé hodince poslouchávala. Taky na flautu se učil. Když se dostal k vojenské hudbě, hrál na cornet a teď snad má violu.“

Čím víc blížíme se Zadru, tím živější pohnutí jeví se v tváři maminčině. Už zřetelně vidět přístaviště, rozeznávám už i portu St. Marino.

„Podívej se, starej — tam vojáček jakejsi jde po náspu,“ vyhrklo najednou radostně z maminky.

Hledím, hledím, ale vojáčka nevidím. Také tatínek ho nevidí. Ale maminka že ano. Jak pak by maminka neviděla, když je to přece maminka! Jistě je to vojáček — ani ne voják, ale vojáček.

„Bože, snad by to nebyl on?“ stín pochybnosti přeletěl mysl maminčinu, celým svým maminčiným srdcem však přece jen tuší. Když je to od břehu ještě daleko!

Ale zas už jsme blíž. Oba upřeně pozorují jakous postavu pohybující se po nábřeží směrem k přístavišti.

„A je od muziky!“ vylítlo zas rozechvěné mamince z hrdla a oblé paže tak nějak se pohnuly, jako by rozpřáhnout se chtěly, aby v objetí sevřely tam toho vojáčka.

Zase hledím a dívám se, dívám. Vojáčka už vidím, ale že by od muziky byl, nikterak zjistit nemohu. Tatínek také myslí, že se maminka mýlí. Kde pak, tak brzy ráno! A vojáků je v Zadru — Bože, tam prý je vojska!

„No, je od muziky! Když ti povídám, že je!“ tvrdí bystré oko maminčino.

Zaskočil jsem do své kabiny pro kukátko.

Opravdu! Šavlička a ne bajonet.

„Jen je-li to on a není-li to jiný,“ ještě zas trochu pochybuje tatínek. „Jsou prý tam ale tři ty muziky.“

„A je to on! Je!“ skoro vykřikla maminka chvějícím se hlasem.

Vojáček se obrací po lodi, zastavuje se, hledí, hledí, vzdálenost očima měří a zas spěchá k přístavišti dál.

„Má jakejsi jinej krok — — nezdá se mně“ — zas jako urputný Tomáš pochybuje tatínek, ale hlas i jemu se zachvívá vnitřním pohnutím srdce.

Toužebně po vojáčkovi hledí maminka, zraků s vojáčka neodvrací tatínek. Co je jim teď krásné panorama Zadru, bílé jeho pobřeží, zelený jeho ráj! Nevidí ničeho, jen tam tu pohybující se postavu svého milého synka. Snad je to přece on!

Nabídl jsem jim své kukátko.

Bože, jaká radost! Honem! A třesoucí se ruka s kukátkem chvatně nadnáší se k očím.

„A je, je to on!“ radostně vykřikla maminka a slzy radosti jak hráchy vylítly jí z očí. „Opravdu, je to on!“

„Ukaž!“ kukátko zas tatínek bere a zavlhlýma očima hledí k přístavišti.

„No je, je — už je to on!“

Šátky letí z kapes, oba jimi prudce zamávali ve vzduchu a nové slzy radosti s tváří stírá maminka, zvlhlé oči osušuje i tatínek.

Vojáček nechápe, v tom klubku lidí na palubě nepoznává svého táty, nevidí své mámy.

„Snad by to přece jen nebyl on? Ale — dyť — přece jen —"

Poradil jsem jim, aby se ze směsi lidí na palubě osamotnili, že snad je dřív zpozoruje a od ostatních lidí rozezná. Ale kam osamotnit? Paluba cestujících plna. Ah, nahoru, o poschodí výš, tam lidí málo.

A maminka už byla nahoře. Taková kulatá, taková těžká — — a jak mrštně vyšvihla objemné své tělo po schůdkách nahoru! Jako nějaká lehkonohá akrobatka z cirku. A tatínek sice poněkud vážněji za ní, ale také bral místo jednoho schodky dva i tři.

Zas šátky vzduchem se třepají jak praporečky. A hle — vojáček už, už je poznává, opravdu poznává, do fronty se staví a salutuje. Bílý kapesník z poctivého českého plátna zuřivě mává vzduchem nad hlavou rodičky a oči slzí, pláčou a ty slzy mateřského štěstí a radosti zrovna potůčkem letí z očí vnitřním pohnutím podrážděných.

„Bože, člověk se přemáhá, přemáhá — a nic naplat!" omlouvá se změklý tatínek. Také jemu slzy po tvářích dolů k bradě letí.

Maminka div dolů neskočí přes zábradlí paluby. Tak moci přeskočit, přelítnout ten pruh vody dělící je dosud od pobřeží!

„Když ona ta loď sotva leze! To to trvá, než zakotví! To je ňákýho ochomejtání! Kdy pak už přece přistane?!"

Bokem k Rivě stáčí se loď.

A vojáček stojí, usmívá se, usmívá šťastným úsměvem tiché rozkoše konečného shledání dítěte s krví rodnou, očima už hovoří s maminkou a hluboké pohnutí v tlukoucím svém srdci prozrazuje rozpačitými pohyby pravice i levice. Uhlazuje bluzu, povytahuje krátké rukávy, oprašuje s prsou pírko, či prach, či vlas — utahuje pás šavličky a zdá se, že s veškerou pevnou vůlí své mladé, dětské dosud duše hledí duševní svoje pohnutí udržet v mezích.

Pěkný, urostlý, červenolící hoch.

Konečně lanem přitahují loď k břehu — už kladou i můstek.

Maminka s tatínkem jsou mezi prvními, kdož se na můstek derou.

„Počkat!"

Přístavní kapitán vstupuje na můstek a přejímá od lodního důstojníka úřední papíry.

„Ještě zas něco!" nevrle zavrčel tatínek.

Zas výběrčí jízdních lístků tarasí úzký průchod.

A synek už jen na dosah skoku maminku očima zrovna hltá, maminka vznícených zraků se synka ni na okamžik nespouští a v těch letících vteřinách pozoruje jej celého až do nejskrytějších tahů ruměných jeho lící.

Jako ztrnulý stojí synek, rty jemně sebou poškubávají a ani nevidí, že už tatínek ocitl se po jeho boku a vidí, vidí jen tu svou maminku a nic než tu maminku.

Objetí. Hlasité, upřímné hubičky. Maminka radostí pláče, tatínek pohnutím slzí a teď — už ani mladý hrdina nemůže odolat a bohaté slzy radosti z očí vytryskly i jemu.

A už jdou. Už si ho vedou toho svého hocha, po kterém tolik se natoužili, navzpomínali, o kterého tolik se nastarali a už si vede on je — svého tatínka po levé a po pravé zas maminku svou drahou. Konečně se shledali! Co se na ně natěšil! Načekal!

Ale tatínek — Bože, nebyl by tatínkem — už se vadí. Otcovská autorita hledí vrchu nabýt nad měkkostí tatínkovského srdce.

„A po druhé, když ti píšu, tak přece odpověz!“

„Psal jsem, ale psaní jsem nějak ztratil.“

„Tak! Jak pak to dáváš na své věci pozor?! Psaní ztratíš! Tuhle jsem ti poslal těch deset korun — a taky nebylo psaní od tebe k dočkání.“

Synek mlčí a cítí velkou tíhu své hříšné nedbalosti.

Maminka si pospíšila shladit tatínkovy výčitky.

„Zejtra půjdeme tam, kde budeš hrát. Budete-li pak někde hrát? Je neděle.“

Už si v představách sestrojila celý program: — — Stinná zahrada, vojenský orchestr a v něm synek — její synek s violou pod bradou.

„A jak pak kapelník? Má tě rád?“

„A nejsou moc přísní?“ tatínek už zas starostlivě změklým hlasem se vyptává.

„A hladu nemíváš?“ opáčila zas pečlivá maminka.

Zahnuli stranou do ulice k vyhlédnutému hotelu.

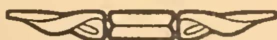
Stál jsem před nádherným dómem, malební Morlakové se svými oslíky přecházeli kolem, Piazza delle Erbe plna byla lidí — nic, nic ze všeho jsem očima neviděl, neboť duše plna ještě byla toho krásného, šťastného shledání českého synka s jeho maminkou a tatínkem.

A na druhý den — — opravdu skromně seděli stranou v stinné zahradě přeplněné zaderským obecenstvem s očima stále a neod-

vratně upřenýma k podiu, kde orchestr hrál a v jeho středu jejich synek, jejich Frantík.

A Frantík hrál, hrál, ale nemálo not asi padlo toho dne pod jeho pult. Jak pak ne, když oči tam stranou u stolku viděly pořád jen a jen maminku! Z valčíku, z ouvertury, veselé polky, quodlibettu i řízného pochodu — vždy a z každého řádku not hledělo slovo maminka a z každé věty hrané skladby zase znělo a stále se ozývalo slovo — maminka.

Ta zlatá, milá, sladká maminka!

KAREL PITTICH:

PŘED ODJEZDEM.

Sbalena mám všechna zavazadla
k poslední snad ze všech mojich cest.
Hlava plná plánů mžikem zchladla.
Tupě, mlčky čekám na odjezd.

Srdce bolí, jak by puknout chtělo,
vzepřel se v něm porobený cit.
Oč by se mi snáze odjíždělo,
kdybych měl teď s kým se rozloučit . . .

SNAD JEŠTĚ.

Už nikdy nepovím, co kdysi chtěl jsem říci?
Bezměrným úžasem jsem navždy oněměl?
A snad jen oči mé, horečně doutnající
teď mohou prozradit, co vyslovit bych chtěl.

Sevřená ústa má jsou pro tento svět němá
a jako zavřená sedmerou pečetí.
Co dřív mě jímalo, dnes pro mne kouzla nemá
a jako obláček jen hlavou přeletí.

Však chmurné myšlenky se v hlavě nasedaly,
jak ptáci v těsné kleci vězněni.
Je marno plašit je, aby se rozlétaly.
Svírá a tísní je mé těžké mlčení.

Nutím se uvěřit, že přec jen možno není,
abych tak bez hlesu až do smrti žil sám.
Snad ještě čeká mě radostné překvapení.
Zas řeči nabudu. Zazpívám, zajásám . . .

SLUCHOVÝ PŘELUD.

Stíny větví ostře vržené
rýsují se na umrzlé zemi.
Ticho mrtvé, ticho kamenné.
Co to zašumělo haluzemi?

Volá někdo?

Měsíc svítí, noc je mrazivá.
Jak mi zákon káže, tak tu stojím.
Co se to tu pořád ozývá?
Nelze věřit ani smyslům svojím.

Kdosi kvílí.

Chvíle ticha. Vzrušen naslouchám.
Zas to úpí zhluboka a temně.
Jsme tu: stromy, měsíc, hvězdy a já sám,
a pak matka všeho tvorstva, země.

Kdo to sténá?

K. HOCH:

Z POČÁTKŮ NĚMECKÉHO NACIONALISMU.

I.

1. listopadu 1870, po Wörthu, Sedanu a Metách, praví Grillparzer Adolfu Foglarovi: „Nejsem Němec, nýbrž Rakušan, ano Dolnorakušan, a především Víděňák." Takto sledoval největší básník rakouských Němců velké události, připravující triumf a sjednocení Německa, zatím co hrabě Andrassy jenom poukazuje na nebezpečí hrozící pro ten případ od Ruska, dovedl zabrániti zakročení Rakouska ve prospěch Francie. A týž Grillparzer vedle četných jiných protestů proti národnímu citu, vedle pověstného epigramu o cestě novější kultury, vedoucí „od humanity národnosti k bestialitě", r. 1849 šel tak daleko, že v článku proti Palackému prohlásil nacionalismus za „bláznovství, vymyšlené na německých kathedrách, na kterých učení blázni ducha rozumného národa stupňovali až k šílenství a zločinu" a tím nakazili i Čechy. Tak vede Grillparzer po celý život brzy spíše partikularistickou,

brzy opět humanitní polemiku proti nacionalismu, budě tak otázku: odkud vycházejí síly takového významu, že dovedou intelligenci tak mocnou pro vždy udržeti v příkrém rozporu proti vůdčí ideji doby, ve které žila? A jaké jest prostředí, jak myslí a cítí národní kmen, jehož dechem při tom tento básník chce žíti? Nechtěje sdíleti národnosti s jinými, nemá jí vůbec, bere za vděk toliko vlastí a vůlí, která ji ovládá, či snaží se vytvořiti si národnost vlastní?

Celá staletí rakouské a německé historie dávají odpověď. Hluboký úpadek celého německého národa po reformaci, odloučení Rakouska a Německa, které i v duchovním životě do polovice 18. století je úplné, následky protireformace v Rakousku, boje mezi ním a Pruskem, různé cíle světové i německé politiky obou velmocí, velký rozdíl mezi nimi v podmínkách kulturního, především literárního života, zvláštní povaha Rakouska jakožto nenárodního státu s jeho složitými vnitřními problemy a nakonec zase mocné údery historických událostí, rozlučujících r. 1866 a 1871 oba státy, ale tím zase končících jejich soupeřství — nepřehledná skoro řada činitelů, trvalých i přechodných, viditelných i téměř skrytých, nových kombinací i povahových růzností s hlubokými kořeny — to vše se spojuje, aby národní cítění Němců v Rakousku učinilo něčím zvláštním, na jedné straně dojista chudším a slabším, nežli v Německu, ale na druhé zase jaksi zajímavějším, i kdyby to bylo jen pro nedostatky, nedůslednosti a omyly. Není pochyby: Německo má velkou národní vůli, sahající po základech dnešního světa — rakouští Němci těžce zápasí o společný program pro vnitřní politiku. Ale Francie a Anglie mají svou jednotu a vůli mnohem déle, mají k tomu tu velkou přednost, která slove tradicí, a přece zájem, kterým jejich národnost a národní cítění k sobě láká poznání, je mnohem slabší než pozornost, kterou stále ještě k sobě poutá nacionalismus německý. Je to proto, že oba oni národové se sjednotili už dávno, rostli rovně vzhůru a dali světu daleko více pohledět do své duše, nežli dosud v Německu. Avšak podobná distance vrací se opět, se všemi příslušnými změnami ovšem, mezi Němcem v říši a v Rakousku. Důsledky pro velkou politiku jsou daleko menší, ale dva účastníci zachovají tu vždycky zvláštní pozornost: ti, kdo rádi sledují onu zvláštní barvu, kterou historie nanáší na povahu národa, a potom nejbližší sousedé, pro něž i otázky téměř lokální mohou se státi základními. Z obou důvodů stejně nás zajímá vývoj národního vědomí Němců v Rakousku.

*

II.

Je možno vypravovati o dějinách německého národního vědomí a nedbati při tom až do roku 1848 rakouských Němců. Jde-li nám toliko o duchovní a tvůrčí stránku otázky, ne o politické vlivy a o činitele, kteří pouze následují za vůdčími podněty, obejdeme se s dílem německých dvorů, šlechticů, spisovatelů z měšťanstva, duchovních a universit, a nic nezanedbáme, nebudeme-li při tom dbáti většího nebo menšího souhlasu či nesouhlasu, jenž doznívá ze stejných orgánů v Rakousku. Avšak obrátíme-li pozornost především sem, nelze naopak studovati vývoj národního ducha u rakouských Němců, aniž bychom při tom krok za krokem nesledovali Německo v celku. Císařská důstojnost je trvale spojena s Rakouskem, ale vláda nad duchy jde cestami jinými: duchovní Německo jest republikou, v níž vláda a předáctví střídá se v rukou jednotlivých mimorakouských měst a jejích universit, na které ostatně rakouský Němec až do osvícenství ani nesmí.

Nicméně národní duch v Rakousku i Německu nalézá se po westfálském míru ve stejném úpadku. Poušť, kterou způsobila protireformace, je v Rakousku ještě daleko horší, ale Němci mají zde alespoň jednoho panovníka, který jim i pod svými různými tituly představuje jednu vlast, kdežto ostatní Němci mají vlastí celé tucty. Když se z kulturní a hospodářské bídy zase dopracují jistého patriotismu, poznají, že jsou nacionalismu tím vzdálenější, čím je v nich tento patriotismus silnější. Duch, který chce přesáhnouti hranice nesčetných německých territorií, shledá, že směřuje k fantomu. Osvěta a blahobyt navrátí zase měšťanstvu i šlechtě jisté počátky ducha solidarity a politického zájmu, ale tento přirozený předpoklad národního ducha bude zcela zaujat záležitostmi vlastního territoria. Nové morální síly dlouho budou nejenom slabé a roztříštěné, nýbrž i bez užitku pro společné zájmy národa, poněvadž tyto naleznou representovány odumřelými útvary, s nimiž zájem vlastního territoria je v ustavičném konfliktu. Dlouho bude takto národnost pouhým slovem, i když bude již tohoto slova více užíváno než v době nejhoršího úpadku.

Celá říše čítala v 18. století asi 2300 měst, 3000 městeček, 100.000 vsí a 30—40.000 rytířských statků. Třicet milionů obyvatelstva, jež takto sídlelo, rozpadalo se na téměř 300 suverenních territorií. To byly německé vlasti, nejrůznější velikosti; některé velmi malé, neboť před napoleonskými válkami bylo zde vedle 51 svobodných říšských měst bez dalšího území 80 suverenních

territorií o 12 a ještě méně mílích^2, z nich opět tucet o 8—12, třicet o 2—8, dalších třicet o 1—2, 10 dokonce toliko o 1—1/4 míle^2. Nejmenší, jmenovitě duchovní, projevovala ovšem smysl pro vyšší politický zájem, ve skutečnosti svou bezpečnost, tím, že se dávala pod ochranu větších sousedů, poměr, jenž spočíval hlavně v placení jisté dávky. Znázornění tohoto středověku na mapě působí největší obtíže, poněvadž jednotlivé državy se navzájem prostupovaly a tvořily enklavy. Roztříštěnost nebyla arci všude stejně veliká, menší na severu a východu, větší na západě a jihu, ve Frankách a Švábsku. Švábský kraj, jenž i v pozdějším Bundu byl rozdělen toliko mezi tři suverény, tehdy jich měl neméně než 97, z čehož bylo 31 říšských měst, z části zcela nepatrných; nicméně na veřejných budovách maličkého města Nördlingen stálo „senatus populusque Nordlingensis", a městský písař v Bopfingen, které čítalo 1600 obyvatelu, nazýval se stejně kancléřem, jako v Norimberku nebo Augšpurku. Lze si představiti ohromné nevýhody, jež z tohoto systému vyplývaly pro výměnu statků, dopravu, zákonodárství a správu, dokonce pak už pro vývoj společného národního ducha. Ostatně ke 300 territorií, které náležely do organisace desíti říšských krajů a jichž majitelé jako skutečně říšští stavové požívali plné suverenity, dosažené westfalským mírem, nutno přičísti i ta, která nebyla tak úplně suverenní, nicméně však tvořila téměř stejně uzavřená tělesa, rovněž nepřístupná vlivu všeho národního státního života: třicet panství, požívajících říšské bezprostřednosti, 5 svobodných říšských vsí a 1400—1500 říšských rytířství, která všecka tvořila dohromady zase tři kraje a měla většinu suverenních práv, jmenovitě to, které pyšně ohlašovala všude šibenice, i vybírání cel. Historie shrnuje toto panstvo pod známým jménem panovníků dvanácterkového formátu.

Chaos politických zvyklostí tvořil k tomu protějšek. Jako si říše nedovedla získati pevnou a uznanou hranici co do vnějšího rozsahu, protože některá neněmecká territoria se jí skoro docela vymykala, tak to nedovedla, ba ani se o to nesnažila, pokud šlo o vnitřní účinnost její moci a výsostných práv. Všude nechávala všecko v nejistotě, udržovala sice co do formy staré právní nároky, i když jejich podstata dávno zmizela, naproti tomu zase však stále nechávala vznikati novým výjimkám ze své suverenity, i kde posud nebyla popírána. Nejméně složitým zjevem je tu vlastně císařská důstojnost pro nepatrný rozsah svých práv. Pompa korunovace voleného císaře byla pravým opakem jeho moci, která se vztahovala na pouhé udělování šlechtictví a jistou pravomoc v pro-

půjčování prebend a byla opřena ročním příjmem pouhých 8000 tolarů, na všecky strany však obmezena přísahami na práva jednotlivých zeměpánů, kteří rozchvátili všecko ostatní. Dosáhnuvše v míru westfálském suverenity, zmocnili se všech práv, jež v každém spořádaném státě náležejí nejvyšší politické moci, a císař, přisahaje, že jich nikdy nebude žádati zpět, ba ani na ně dohlížeti, neměl naprosto možnosti prosaditi ani jednotnou úpravu důležitých hospodářských záležitostí, neboť nic nemohlo se tu státi bez jednomyslného souhlasu všech kurfirstů a všech stavů při tom interessovaných. Nejhorší však bylo, že nejen staly se Francie a Švédsko strážci míru westfálského, vměšujíce se do vnitřních záležitostí říše, nýbrž němečtí kurfirsti dosáhli i práva uzavírati nejenom mezi sebou, nýbrž i s cizinou spolky, právo obmezené sice formálním závazkem, že tyto alliance nesmějí čeliti proti císaři a říši ani všeobecnému zemskému míru, ale ve skutečnosti vykonávané s největší bezohledností a na největší škodu říše a společného národního ducha. Bylo velkým eufemismem, říkalo-li se, že v míru westfálském „zakročily cizí mocnosti pro svobodu (Libertät) německých stavů", a ještě větším, nazýval-li Friedrich II. v officiálních pamětních spisech říši „osvícenou republikou knížat s volenou hlavou v čele"; ve skutečnosti bylo zvykem těchto knížat přijímati z ciziny subsidie za to, že hlasovali v říšském sněmu v zájmu cizích dvorů nebo pro případ války slibovali jim předem ozbrojenou pomoc. Francie a Anglie pracuji tak skoro pořád, a od Richelieua až po Ludvíka XIV. zaplaceno tak z Francie do Německa 300 mil. franků, v l. 1750—1772 pak 137 mil., z čehož na Rakousko připadlo 82. Je pravda, že i v náboženských bojích 16. a 17. století spojovala se protestantská knížata německá s cizími mocnostmi proti katolickým stavům i císaři, a že tento zase proti nim užíval Španělů. Avšak tehdy dálo se to i jinde, jmenovitě pod titulem ochrany víry; Německo učinilo to však státoprávní zásadou v době, kdy jiní národové dávno tomu učinili přítrž. Arci i císařové vnášeli do říše zvláštní zájmy svého rodu a prováděli politiku jednak partikularistickou, jednak svými neněmeckými državami vtahovali říši do evropských konfliktů. Avšak i v tom byl přece jakýsi zájem říše, o němž nelze mluviti při jiném smutném zjevu, jímž se proviňovali němečtí panovníci. Je to známý obchod s poddanými, prodávanými do vojenských služeb ciziny po 100 až 150 tolarech za hlavu. Při všech sympathiích Německa pro odboj Severní Ameriky proti Anglii bylo této na př. z Brunšvíku v oné době prodáno 5723 mužů a z Hessen-Casselu 16.992 (3·45 a 4·55% oby-

vatelstva), celkem 29.166, z čehož se nevrátilo 11.853 mužů, zajisté na zvláštní potěšení oněch panovníků, poněvadž za padlé a zmrzačelé dostávali ještě další zvláštní odškodné. Při ohromné moci a naprosté libovůli, kterou prováděli tehdejší panovníci, jmenovitě do poloviny 18. století, jest o základních podmínkách kultury a národního ducha řečeno nesmírně mnoho, opakujeme-li soud, který hr. Manteuffel, zkušený muž, který dlouho žil na německých dvorech a zastával nejvyšší státní hodnosti, pronáší v listu Christianu Wolffovi z r. 1738: „Německo, praví hrabě, hemží se panovníky, z nichž tři čtvrtiny sotva mají zdravý rozum a jsou hanbou a bičem společnosti; ať jsou jejich země sebe menší, domýšlejí se přece, že lidstvo je stvořeno pro ně, aby sloužilo za předmět jejich bláhovostem. Považují svůj často velmi pochybný původ za středisko vší zásluhy a snahu vzdělávati svého ducha nebo srdce mají za zbytečnou a nedůstojnou. Vidíme-li jejich činy, domnívali bychom se, že tu jsou jen k tomu, aby své bližní proměňovali v zvířata tím, že zvráceností svých názorů a činů ničí všecky zásady, bez nichž člověk není hoden slouti rozumnou bytostí.“

Čím slabší byly společné ústřední instituce, čím bezvýznamnější jednání říšského sněmu, čím vleklejší úřadování říšského soudu, čím více všecky společné záležitosti říše vázly a upadaly, tím mocnějšími stávali se jednotliví panovníci. Bez překážky mohli své země navzájem proti sobě uzavírati cly a zákazy vývozu i dovozu i ničiti takto vzájemné styky svých sousedů, které musily jíti přes jejich území, bez překážky mohli své suverenity používati k tomu, aby zhoršovali měnu a zaplavovali Německo bezcennými mincemi — císař přísahal sice na kapitulace, které ho zavazovaly, aby tomu bránil, ale ve skutečnosti nemohl bez svolení stavů anebo alespoň kurfirstů učiniti proti tomu nic, a všichni tito činitelé měli sami největší zájem, aby tyto zlořády zůstaly. Aby pak důstojnost císařská byla podvrácena i z vnitřku, aby jí vedle skutečné moci byl vzat i všechen ideový nimbus, jeden z málo jednotících prvků tehdejší říše, odňaly císaři kapitulace krok za krokem i staré právo býti utlačeným poddaným ochráncem proti libovuli vrchností. Císař sliboval sice v kapitulacích, že bude poddané ochraňovati, ale také, že je bude míti k povinné poslušnosti k zeměpánům a sliboval dále, že nedovolí vykonávati jistých práv zemských stavů, pokud byla nepohodlná panovníkům, jako na př. shromáždění o své újmě, nýbrž předem od soudu je odmítne, jakož vůbec nebude na soudě trpěti odpor poddaných proti vrchnosti, pokračuje těmito závazky v postupném odcizení císařské důstojnosti i vůči obecnému

lidu, ve kterém z dřívějška zbývaly přece jakési nejasné představy o císaři jakožto společném ochránci utištěných v celé říši.

Všecka tato obmezení — rozhodování o válce a míru, spolky s cizinou, říšské zákonodárství, bernictví, vojenství, politika celní a obchodní byly vesměs společnou záležitostí císaře a říše — směřovala napořád ne k prospěchu větší nezávislosti říše vůči císaři, nýbrž jedině ku prospěchu a svobodě jednotlivých panovníků. O říši při tom neběželo. Její nejdůležitější záležitosti, jakmile neprospívaly rozhodujícím stavům, vlekly se beznadějně po celá léta a přečasto zapadaly do různých komisí říšského sněmu na vždycky. Říšský sněm nebyl representací zájmů říše jako celku, nýbrž representací zájmů každého z jednotlivců, kteří ho tvořili. Hlasy se tu ovšem nepočítaly, nýbrž vážily, takže kurfirsti, tvořící zvláštní, od r. 1692 devítičlenné kollegium, zlomili požadavek souhlasu všech tří kurií pro každé usnesení a způsobili, že rozhodovalo votum kurie kurfirstů a kurie knížat, kterou rovněž ovládli, kdežto kurie svobodných měst se oběma druhým, jestliže spolu souhlasily, zpravidla podřizovala. Jakmile se však jednalo o nějakou záležitost náboženskou, objevil se ihned nový, nejdůležitější činitel tehdejšího úpadku, náboženský rozkol Německa: celý sněm rozestoupil se ve dvě úplně samostatné, rovnoprávné skupiny, corpus Evangelicorum a corpus Catholicorum, a každá z nich měla právo naprostého veta proti jakémukoliv usnesení, jež by se dotýkalo jejich náboženských zájmů. Při naprostém smíšení politiky a náboženství bylo arci málo záležitostí, jež by se těchto zájmů nedotýkaly — nová to a přímo nepřekonatelná překážka společné činnosti i společného ducha, související ovšem s hlubokým náboženským rozkolem, jenž dělil tehdejší společnost. S činností klesal i význam; knížata přestala již v 17. století osobně na sněm choditi, a na konci století následujícího, kterým se úpadek této korporace vleče dál a dál, bývalo tam již sotva pětadvacet osob. Veřejnost sama dávno pozbyla o tuto zvětralou instituci jakéhokoliv zájmu; politický interes ji rozbil na desítky territorií, kterým bez jakéhokoliv obmezení vládnou jejich panovníci.

III.

Nicméně jest a vždycky bylo pole, na němž vůle a zvůle jednotlivců nikdy neměla rozhodujícího rázu. Vedle skutečnosti a jejích hybných sil vždycky kráčela politická úvaha, jež svůj souhlas i protest čerpala z důvodů hlubších a širších a korrigovala poměry zřetelem k vyšším společným zájmům. Podle toho, kolik dopřávala

doba sluchu hnutí ducha, je to pouhá jiskra anebo počátek ohně, z něhož vyjde budoucnost, vždycky však je tento ohlas v duších nezbytný pro charakteristiku doby. Političtí spisovatelé, nechť jsou neodvislí anebo slouží, tím co hlásají i tím, čím to odůvodňují, vždy prozrazují, kam se klonila přízeň jejich současníků. Jestliže však doba je v úpadku, ale oni stojí na straně jeho hlavních činitelů a dávají tak jejich politice ideovou sankci a generaci na venek jednotu, pak je to jenom novým svědectvím, jak hluboko se poměry vžily a jak těžko bude dopracovati se z nich k nápravě.

Tak je tomu skoro napořád po třicetileté válce. Říše se rozpadala nejenom politicky, nýbrž i duchovně. Ještě roku 1626, uprostřed boje s císařem, nevzdává se vlastenecký protestant Calixt myšlenky na nutnost jednotícího svazku pro celý národ a vřele mluví k universitním posluchačům o „důstojnosti a lesku císařského majestátu". Ale to zapadá. Nešťastný průběh války, sobectví panujících rodů a zelotismus Ferdinanda III. rozpoutaly partikularismus nejenom v politice, nýbrž i státovědě. Již roku 1640 Hippolitus a Lapide, vlastně Filip Chemnitz, Švéd a fanatický nepřítel Habsburků, hlásá (De ratione status in imperio), že sílu a autoritu říše nutno hledati ne u císaře, jenž musí býti vypuzen z Německa, nýbrž u říšských stavů, a po něm následuje řada jiných, mezi nimi přední učenci národa, kteří říkají totéž. Především Samuel Puffendorf (1632—1694), politický spisovatel, historik a šiřitel nových přirozenoprávních nauk a názorů, jenž r. 1667 (pode jménem Mozambamo, De statu imperii Germanici) vlastně žádá, co provedly teprve převraty r. 1866 a 1870, t. j. pevný spolek německých států s obmezením císařské moci a po vymření Habsburků snad i vyloučení Rakouska z říše, při tom zrušení duchovních a menších bezvýznamných a slabých teritorií, vedle toho pak i zrušení klášterů a vypuzení jesuitů. Puffendorf je přesvědčen, že rozklad říše bude pokračovati, až z ní učiní pouhou konfederaci, liší se však od Chemnitze tím, že nechce tento vývoj násilím urychlovati, obávaje se při tom nebezpečí zvenčí. Za Puffendorfem jdou zástupem jiní, kteří neslouží jenom vědě. Hallský jurista Gundling praví o tomto „řemesle vyrabitelů suverenity": V Německu je sice mnoho sporno, ale všecko jde proti císaři; můžeš si tedy představiti, proč všichni ‚z milosti boží' nechávají státovědě učiti od těchto profesorů: ti mohou věci dáti jistou okrasu, protože nic jiného nedělají než přemýšlejí, co by svým pánům udrželi a říši zase uchvátili. F. K. Moser pak praví, že na většině universit tito profesoři nemají nadarmo titul dvorních radů. Nemusili se ostatně příliš namáhati.

Do poloviny 18. století nezná skoro německá státověda jiných problémů, a na straně partikularistů stál s nimi i duch vskutku evropský, schopný čerpati poučení z poměrů cizích a na dlouhou dobu poslední německý učenec, jenž vskutku se snažil ve velkém národním měřítku zasáhnouti v praktický život, v politické a sociální poměry své doby — bludný Leibniz.

U G. W. Leibnize (1646—1716), filosofa, dvořana a politika, poměr císaře a knížat často prochází jak ohněm lásky k německému národu, tak světlem velkého ducha. Po celý život Leibniz ve svých traktátech, pamětních spisech a letácích radí na obě strany, spojuje, smiřuje, ukazuje na společné zájmy, varuje před společným nebezpečím, dovolává se lásky k vlasti — ale nepřestává se při tom kloniti na stranu partikularistů. Veškeren jazykový a politický patriotismus, který hlásá, nezahladí faktu, že i tam, kde Leibniz nejvíce koncedoval ve prospěch říše a císaře, zůstával stále na cestě nemožného kompromisu, jak to už naznačuje pseudonym „Caesarinus Fursteneriu s(!)", pod kterým r. 1677 psal o tomto předmětu. V letech sedmdesátých, kdy hlavně vydával své patriotické spisy, podal sice mnoho návrhů o jednotné úpravě společných záležitostí říšských, jmenovitě obchodu a cel, uvažoval o právu říše brániti nebezpečným válkám jednotlivých panovníků s cizinou, což je ve vlastním jejich zájmu, a psal s jistým nadšením o císařském majestátu a velikosti říše, ale všecky tyto věci mají příliš silnou převahu v jeho názorech o významu a právu jednotlivých panovníků. Leibnizovi se německý partikularismus líbí z příčiny, pro kterou se po něm bude líbiti ještě mnohým, totiž pro mnohost dvorů, která je v Německu, poskytujíc tak mnohem více lidem možnost uplatniti se, než by to bylo možno při centralisaci, líbí se mu, poněvadž nevidí z poměrů jiného východiska, líbí se mu však konečně i proto, jelikož u dvorů těchto partikularistů sloužil. Jak daleko ale v tom při všem svém vlastenectví šel, jak málo politického patriotismu bylo také v tomto muži, jenž znal i velký politický svět, o tom — přičteme-li část jeho nezcela pevnému charakteru — dosti praví všecky ty koncese, které poskytoval patriotismu německých knížat při obraně jejich postavení proti císaři. O jeho skutečném názoru na jednotu národa svědčí radost, kterou projevuje nad vzrůstem moci jednotlivých panovníků po r. 1648, tak značném, že i usnesení říšského sněmu lze proti nim provésti jen mečem, „jako proti nepřátelům, ne poddaným říše", jeho různé výroky o Ludvíku XIV., vznešeném spojenci jeho hannoverského pána, ale jmenovitě příležitostné vyzvání anglickému a francouz-

skému králi, aby „se ujali důstojnosti a svobody německých knížat, aby tato nebyla nucena oddati se raději docela Habsburkům, než by se dala odstrkovati cizinou".

Nelze se diviti, že ani Leibniz nedostal se tak daleko, aby alespoň teoreticky rozťal zlo. Sociální atmosféra, na kterou byl odkázán, nebyla hlavní překážkou. Reformě stály v cestě nejvíce poměry samy, a to nejen fatalismem, který budily, nýbrž i zmatkem, kterým plnily nečetné inteligence, uvažující přes to ještě o společenských problémech. Spory panovníků a stavů mezi sebou a v říši otupily všecky ostatní rozpory a bránily zásadním úvahám o politických otázkách. V Anglii a jinde obrátila se filosofická spekulace záhy k posledním základům všeho státního života, k velkým jednoduchým protivám lidu a vlády, svobody a despotismu, kdežto v Německu vyčerpávala se studiem spletitých a umělých poměrů říše a stavů a jen zřídka mohla proniknouti hlouběji, ke kritice práv a zájmů lidu. Skutečnost a duch, který ji vnímá a pozoruje, působí takto na sebe navzájem, neposkytujíce sobě podnětu k nápravě. Za takových okolností i velké kouzlo, které vždycky chová mocnější národní život svobodnější ciziny, působí leda na úzký kruh vědců, přejde v knihy, ne však v mysli, zůstane bez jakéhokoliv bezprostředního praktického vlivu. Také Puffendorf a Thomasius sledují úvahy o přirozeném právu, odvozují společnost ze smlouvy, uznávají, že jednotlivec má právo odporu proti zřejmému bezpráví vrchnosti a pomáhají rozšiřovati spisy, vycházející ve svobodném Holandsku proti despotismu Jakuba II. v Anglii, avšak místo aby se tyto nauky staly, jako tomu bylo u Hobbesa a Locka, programem politických stran a východiskem reálních snah, bylo jejich jedinou odezvou naprosté odsouzení se strany vládnoucích juristů a theologů, kteří je nazývali učením „bezbožným". Ostatní čtenáři mlčeli a budou ještě mlčeti dlouho. Politická literatura i myšlenka dlouho zůstanou v Německu bez ohlasu, i tehdy, když se národ s velkým zájmem oddá literatuře krásné. Spisovatelé a publicisté budou tento nedostatek popudu z domácí půdy dosti prozrazovati skromností svých programů a mírným rozmachem svého vzletu, avšak obecenstvo, k němuž se obracejí, zůstane ještě daleko za nimi. Zvyk poslouchati a čekati na pokyn shůry je tak hluboce zakořeněn, že i stav úplné demokracie, kdyby si ho mohli představiti jako možný, byl by pro většinu myslitelný jenom ve formě milostivého daru panovníků anebo vrchnostenského nařízení. Spisovatelé sami to cítili. „Každý národ," praví F. K. Moser (Von dem deutschen Nationalgeist, 1765), „má svoji velkou vzpruhu: v Ně-

mecku je to poslušnost, v Anglii svoboda, v Holandsku obchod, ve Francii čest krále." A Bülow v. Zerbst, který mu rok na to oponuje, v tom úplně s ním souhlasí, že „sotva povstane genius, jehož rozkazy mohly by naši poslušnost unaviti". Tak i oblíbený dvorský básník Pietsch z r. 1740: „Král je spokojen — země se raduje." „Je třeba velkých změn, aby se celý ráz myšlení změnil," dodává F. K. Moser ke své charakteristice německého národa. Taková jest přirozená půda, ze které mají vznikati nové politické ideje národa, taková je resonance, na kterou mohou na své cestě počítati.

Jako ustálila vítězstvím partikularismu třicetiletá válka rozvrat a úpadek říše, tak způsobila i poklesnutí politického ducha. Rozbila národ na dvě části, na panovníky a poddané, také tyto skupiny však uvnitř nadobro rozvrátila, ponechavši jejich zlomkům jako nejsilnější společnou vlastnost a morální pojítko nejhrubší egoismus. Hrůzy dlouhé války, zkáza, kterou zanechala, nouze a zotročení vytvořily společenskou atmosféru nejhoršího úpadku, který znají německé dějiny. Spisovatelé, reformátoři a politikové i jejich obecenstvo těžce tu zápasí o počátky společné vůle. Hořké satiry beletristů i později činnost Thomasiova a Wolffova budou jenom podávati svědectví o poměrech, ze kterých vyrůstají, jakmile však půjde o důsledky, narazí každá snaha přivoditi změnu mimo pole náboženské a církevní, v oboru politických a sociálních vztahů a zvyků, na nejtěžší a nejrozmanitější překážky.

Především otupila mysli hrůza. Motivy, které jindy mírní občanské války a uvádějí do nich aspoň moment obětavosti a hrdinství, ustoupily v třicetileté válce do pozadí a klesly na pouhou záminku. Bylo to nepřetržité zuření najatých vojáků, kteří tvořili tehdejší armády, nečiníce rozdílu mezi zemí pánovou a protivníkovou, dlouholetá orgie surovců, kteří za vlastní útrapy nacházeli jedinou náhradu v nejhorším trýznění bezbranného obyvatelstva, v braní a ničení jeho majetku. Tři desítiletí seškrábala takto na nesčetných místech nános civilisace a nechala ohromné většině obyvatelstva málo více než duši hladových, plachých a při tom ukrutných zvířat, zápasících mezi sebou o potravu a bezpečnost. Hmotná bída se rovnala duchovní. Na venkově zmizely desítky vsí a ve městech ze set domů zbývala pouhá spáleniště. Měřítkem bídy je nejenom zkáza sama, nýbrž i její trvání: o spoustu opuštěných domů se nestará nikdo, rozsáhlá pole zůstávají ladem. Hlad, nepřirozená výživa a mor, jejich následek, dokonávají dílo soldatesky. Kdo zbyl, tomu starost o nejprimitivnější podmínky vlastní existence neponechávala příležitosti dbáti též o jiné. Otupělost a surovost

rozrušily i nejintimnější svazky a měly největší podíl na novém duchu národa, tak rozdílném od onoho rozmachu, jenž provázel reformátory. Solidarita zájmů byla zničena, egoismus rozpoután všemi směry, sebedůvěra a jakákoliv občanská odvaha zmizela. A tento stav zůstal, i když se konečně vrátil mír: jako se Němec shýbal před cizími pány stejného i jiného vyznání, kteří pustošili jeho zemi, tak počal shýbati se i před domácími; jako oněm lichotil, aby ho ušetřili břemene nebo osobního příkoří, tak lichotil i svým, aby se domohl přízně anebo výhody; jako pod tlakem nouze a v hodině nebezpečí každý myslil toliko na sebe, tak i v míru zůstal na dlouho duch egoismu, lhostejnosti vůči celku a zbabělosti v občanském životě předním rysem německého charakteru. Všecko vědomě i nevědomě národní hyne v tomto ovzduší, vědomí práva mizí, libovůle zastřená a častěji vůbec nezastřená vstupuje na jeho místo. Měšťané ztratili svoje vojenské organisace, svoje veřejné lidové slavnosti, svoje zpěvácké spolky. Zvykové národní právo pozbylo života, a poměry, vyžadující rychlé organisace, zasadily mu poslední ránu, poněvadž bylo opravdu nutno, aby státní moc zjednala všude brzy pořádek. To se stalo východiskem policejní a správní činnosti státu, která záhy ovládla každý krok obyvatelstva. Tak pozbývají města svých starých práv, duch odvislosti, ba otrocké podlézavosti roste pořád dále, nižší třídy pokořují se vyšším, občanstvo panovníkům a šlechtě, občanská zásluha ztrácí cenu a rozhodujícím měřítkem společnosti stává se původ a titul.

Než i to se mohlo změniti. Pozvolna mohl vyrůsti nový blahobyt, mohly vystoupiti nové generace, neotravené neřestí, nezlomené hrůzou, a mohly si přinésti nového společného ducha. Snad by se to i bylo stalo, snad by pokrok hospodářský, kulturní i politický nebyl býval tak zdržen, kdyby katastrofa nebyla zastihla toliko Německo. Avšak zatím co zde začínali znova, Francie žila největší epochu své literatury. V druhé polovici války tvořil Corneille, r. 1637 vyšel Descartův Discours, 1655 Le Rochefoucauldovy Maximy, 1656 Pascalovy Listy; druhá polovina století náleží Molièrovi, Racinovi a Boileauovi, Bossuetovi, Fénelonovi a Le Bruyèrovi; od dvacátých let 18. století zdvihá se pak ve Francii nový politický svět z díla Montesquieuova, Voltairova, později Diderotova. Francie jest ve skvělé periodě svého rozmachu, určuje ideje, vkus, esthetiku, modu, pravdu — všecko, co tolik schází zpustlému Německu. Zde nemají prozatím chuti čekat, až domácí zdivočilé pole dá novou žeň: kdo chce umět žít, kdo chce něčím být

nebo aspoň se zdát, vypůjčuje si oběma rukama z Francie a poslouchá jejích pokynů.

Cizina vnikala nesčetnými cestami. Třicítiletou válkou přibylo styků německých dvorů se zahraničnými; šlechta i učenci byli do ciziny puzeni rostoucí surovostí domácích mravů i úpadkem školství, aby poznali cizí vzdělanost i pokročilé poměry; šlechta se za války stýkala s důstojníky a měšťané i sedláci s vojáky ze všech konců světa, a tak až do rodiny a domácnosti vnikal cizí mrav, jazyk a vzdělanost a podvracel vážnost a lásku k národní kultuře. Přijímáno však napořád všecko, zdravé i nezdravé, a v tomto styku s daleko vyvinutějšími národy, především stále francouzským, avšak i holandským, anglickým a italským, mizela ustavičně národní neodvislost a individualita. Nebyla to výměna kulturních statků; Německo stávalo se, podle satirika Logaua, „lokajem nosícím francouzskou livrej". Cizí moda zatlačovala domácí, cizí řeč nahražovala, anebo ještě hůře, prostupovala a kazila vlastní, číníc tak z němčiny na dlouhou dobu hantýrku, plnou francouzských původních i překroucených slov. Napodobení ciziny stalo se samo modou. Všecko německé ve vkusu bylo „neuhlazené, starofrancké, pedantické". Kdo mohl, vyhledával styky s cizinou přímo a osobně, ostatní spokojovali se napodobením. Spolky se zahraničními státy, diplomatická poslání a válčení v cizině přivedly již dosti osob za hranice, mnohem více však jich podnikalo nyní soukromé cesty do Holandska, Italie, Anglie, ale především, a to již od 2. pol. 16. století, do Francie. Německá vzdělanost a mrav měly z toho druhdy prospěch. Když však nastala úplná převaha ciziny, byly to napořád jen vlivy špatné: Odtud si panovníci přinášeli ideje a choutky absolutismu, šlechta odlučování od ostatního národa a volnost mravů, vlastně opovržení občanskou morálkou, v němž spatřuje současně modu i své zvláštní privilegium, všichni dohromady pak rozvrat společenské kultury, ve kterém závodí s nimi měšťané, kteří zůstali doma, ale po cizině se ve všem dosažitelném opičili rovněž. Na všecko nezdravé, na libovůli panovníků, na divoký, nezřízený přepych šlechty, na pýchu a odlučování stavů, na pachtění za modou u měšťanů, ba i sedláků dávala se tak nejen pečet vlastního egoismu, nýbrž i cizí, vyspělejší kultury. Zemští stavové byli většinou potlačeni, zchudlá šlechta hrnula se z pustého a nudného venkova do residence ke dvorům a napodobila jejich svévoli, luxus a vyssávání poddaných, kterým nádavkem poskytovala ještě špatný příklad frivolnosti a mravní zkázy, u všech stavů pak zavládl nový pojem „reputace", kterému obětují všecko,

panovníci vlast, mír a blaho poddaných, šlechta svou neodvislost a měšťanstvo čest a mrav, rozmohl se boj o tituly a privilegia, postavení u dvorů, uznání vědeckých a theologických zásluh za každou cenu, boj bohatého měšťáka o tituly a diplomy, boj chuďasů aspoň o trochu lesklé mody a representace — to je životní snažení a styl ohromné části německého národa na rozhraní 17. a 18. století.

JAN VRBA:

TICHÝ DOMOV.

Zabořen v křesle u okna rád sedám v podvečer,
když měsíc stříbří krajinu a zvoní hudba sfér.
Po stráních bloudí ozvěna, a stromy nehnuty
v dvou řadách vroubí silnici jak světlé přeludy,
zdálky se chřástal ozývá ze spleti hustých trav,
šum zvuků zvolna doznívá. a silněj' hučí splav...
Hodiny věže vzdálené pak dlouze udeří
a umlknou, by zazněly znovu,
když nevolán a nevábeň mi vstoupí do dveří
sen teskný o domovu.

Tehdy již ptáci v hnízdech spí, zní pouze vody sten,
a barvitý dřív kraj do tenkých mlh je zapředen.
Hory v dne žáru vzdálené jdou tichým krokem blíž —
jsou chudá pole pod nimi, a u nich nízká chýš,
ta na střeše má kameny a komín zčernalý,
z nějž za jitra se k obloze dým bílý vyvalí...
A hory, jakby chtěly se do očí vemnouti
jdou stále blíž a nesou v snění tiš
pláč děcka, tlukot kolébky, písničku známou ti...
Jdou hory stále blíž a blíž —
ó, srdce, pověz, netesknÍš?

Sen muže zvoní do ticha ve volném oddechu,
jak spěšné kroky o návratu lesem po mechu,
když práce skončena, a den se rudě zešeří,
a s kovárny zvon zavolá, že čas je k večeři...
Klid svatý pak se nad krajem i jizbou rozhostí,
a žena mlčky udiví své lásky štědrostí...
Je teplo v síni, v srdci též, a venku vzrůstá chlad,
je podivného světla plná chýš,
a v lese tma, jak by tam někdo černá sukna klad'...
A hory jdou, jdou blíž a blíž —
ó, srdce, pověz, netesknÍš?

Tu sladkost země prvotní, již dávno ztracená,
zazdá se, srdci na chvíli jakoby byla vrácena,
a život jakýs minulý, jenž znovu nevzešel,
jakoby kolem skrání táh' a zrál na marný stesk a žel.
A člověk je pak oblakem, jenž vylét' nahoru
a letí, větrem unášen, nad jícny cizích obzorů...
Je mu tam teskno, bázlivo, je studená mu výš;
je urván, neví proč a neví nač —
a letí, letí poháněn zas k jiným horám blíž,
zří stejný kraj a stejnou chýš...
Ó, srdce moje, nezaplač!

A náhle prudce zatouží celý svět přeletět,
by padl, na dešť proměněn, do rodné půdy zpět,
a vtěliv celý život svůj v záhadný jinotaj,
slzami omyl každý svah a svlažil celý kraj
a po přeháňce úrodné, až luhem zavlá klid,
uviděl, šťasten, nad lesy svou duhu zazářit —
a slunce v modru plující, mlh opar nade vším,
u lesa nízkou přikrčenou chýš
a kameny a komín zčernalý a nad ním bílý dým...
Jdou hory potichu, jdou stále blíž a blíž —
ó, srdce, zda se navrátíš?

Zabořen v křesle u okna tak snívám podvečer,
když měsíc stříbří krajinu a zvoní hudba sfér.
Po stráních bloudí ozvěna, a stromy netknuty
v dvou řadách vroubí silnici, jak světlé přeludy,
v dálce se chřástal ozývá ze spletí hustých trav,
šum zvuků zvolna doznívá a silněj' hučí splav...
Hodiny věže vzdálené pak zdlouha udeří
a umlknou, by zazněly znovu,
až v duši mé se modře zešeří
snem teskným o domovu.

KAREL SEZIMA:

NOVÉ ROMÁNY.

Ve svém románě „Vlna za vlnou se valí“ (Spisů sv. XXV. nákl. J. R. Vilímka) F. X Svoboda nesáhl po prvé po skutečné události z pražského života, kdysi buď obecně známé nebo přetřásané aspoň v společenských kruzích, jež pilně vedou kroniku velkoměstského zákulisí. Tentokrát přímo z denních sensací kriminálních vylovil případ zevně záhadný, o kterém svého času novinářsky mnoho bylo diskutováno i prostoduše psychologisováno.

Též Svoboda vytrvale pátravým pohledem, s obvyklou rovnovážnou zvídavostí a bez pochybovačné roztržitosti se snažil proniknout pod povrch aféry; vysledovat nejskrytější pohnutky zločinu, odhalit je až do jejich vlasového psychického kořání. A dodati nadto příběhu i hlubší filosofické důsažnosti.

Z nejcharakterističtějších starších prací autorových víme, kterak na individuum pohlíží jako na jedničku široce zapiatou a podřízenou celku, nesenou jím skorem bezvolně. Každý lidský projev je mu proto výslednicí široko rozložených příčin a vlivů, jimiž tisíceré vztahy se napínají a kříží mezi jedincem a hromadností. Dovodil jsem rovněž na těchto místech, kterak právě takový názor znamenitě uschopňoval Svobodu traktovat rozlehlé rustikální historie rodové, širokým a hustým štětcem malovat pudového, primitivního člověka v živelném styku s přírodou a nejednou živě zpodobit i mimovolné odpadlíky od domova, kterak usychali v cizí půdě a ozdravěli teprve v prostředí aspoň příbuzném onomu, jemuž se odcizili. Svým zásadním determinismem zcela dobře vystačil i na drobnější malby upadajících a rozkládajících se rodinných organismů, do nichž nějakým individuem, hnilobou již zachváceným, vnesen byl zárodek mravní plísně a úpadku.

Také jednotlivosti přítomného pražského románu jsou o sobě velmi přesvědčivé. Nedostudovaný gymnasista, který opíjí se pošetilou představou, že je vyššího původu a rád se kochá illusorní nadějí, že kdosi jiný přijde povznést ho nenadále nad jeho nepatrnost a tíseň, při prvním setkání se švadlenkou, vydává se dívce za kandidáta profesury. Obklopiv se v jejích očích vybásněnou mučednickou gloriolou a získav tak její lásky i sám do hezkého, přičinlivého děvčete se zamilovav, vezme si je. Ale nedovede se přiznat ke své původní neprozřetelné lži a odtud nastává mu štvavý běh ulicí. Lež a pravda ho bičují tisícerými metlami a on vrhaje se od lepšího předsevzetí k hrubším a hrubším prohřeškům, upadá v zoufalé situace, z nichž se hledí zachraňovat podvody, krádežemi a nakonec vraždou i sebevraždou, prve než uskutečnil kolikrát na plano pojatý úmysl, vyzpovídat se ženě z prvotního klamu.

Autor demonstroval na svém hrdinovi přímo školní případ choroby vůle. Jeho člověk třtina přitahován a odvíván je nejpodružnějšími poměry; okolnosti si ho podávají jako vlna vlně podává trosku. Vždy je něčím nadnesen a zas hlouběji sražen: hned vzpomínkou, hned letmým dojmem, hned nahodilým setkáním. Vlastně u Svobody není nahodilosti. Důsledně věren své osudové theorii, všude hledí odkrývat spojitost fakt, zdánlivě nejodlehlejších, všude

postihuje utajené drobné příčiny netušeně závažných důsledků; ve všem dění zevnějším i duševním spatřuje variace na oblíbené své thema, kterak síly nepatrné na pohled kupí se a sbírají k dalekosáhlým účinům. Zejména z mladých představ a dávných vznětů hrdinových dovedl vytěžiti celý kapitál momentů svrchovaně působivých. Vůbec všecky podrobnosti románového procesu založeny jsou konkretně, motivovány průkazně a s krajní pravděpodobností; každý krok příští napověděn je dřívějším, dán minulostí bezprostřední nebo vzdálenější.

Nezašel však autor příliš daleko v této psychologicky detektivní methodě? Spřádá-li s pavoučí trpělivostí každé oko sítě, v niž zamotává svého hrdinu, a rozložil-li s tak pozorným důvtipem všechen jemný systém příčinné souvislosti, zapomněl, zdá se, že úmyslnost příliš zřejmá rozlaďuje a že nevalně přispívá k přesvědčivosti these. Takového nebezpečí celkem nebylo za reprodukce primitivnějších poměrů venkovských, kde střízlivému kombinačnímu umu Svobodovu poměrně záhy bylo stanout na pomezí postižitelného: před živly, vzpírajícími se již každé analyse, a velikou prasilou boží. Již v samé venkovské přírodě nezbadatelně záhadné kouty ho poučily o prosté nepojatelnosti celé její šíře také za nejdůvěrnějšího přilnutí k domácí půdě a daly mu uhádnout obdoby v krajích duševních, o něž často pak zavadil ve svých nejlepších kusech povídkových. Ale v románě „Vlna za vlnou se valí" ocitl se prostřed složitějšího i fragmentárnějšího života velkoměstského bez neomezeně souzvučící přírodní resonance a bez organicky prosté poesie krajinné.

Zde, uprostřed zmatené polyfonie hluků, úderů a ryků, jejíž vystižení žádalo jak sluchu subtilněji rozlišujícího, tak i bohatěji odstupňované vlohy reprodukční, úzkostlivá, mikroskopicky podrobná Svobodova methoda vyšetřovací, jeho až k pedantičnosti vypočítavý důvtip konstruktivní isoluje reka prostřed složitého moderního žití: vyvolává sice dojem dobře klapajícího mechanismu, odmocňuje však a ruší ilusi. Mystická vůle, jež řídí divadlo osudů lidských, přestává tu býti tajemnou Prozřetelností; nitky, které trhají ústřední loutkou tragikomedie, sbíhají se příliš zřetelně v ruce, co chvíli neopatrně se prozrazující, a celá hra nabývá strojenosti poněkud ochotnické.

Demonstrační experiment o bezmoci lidské vůle ve vlnách prostupujících se vnějších vlivů dopracovává se málem opačného efektu. Neboť selhal-li výpočet autorův, zviklána-li vaše víra v živelnou nutnost a neúchylný sled sil tak korektně a na povel pracujících,

přirozeně již přímo proti spisovatelovým intencím budete nakloněni, vlastní agens onoho neblahého dění, všeho pomalého řícení se stupně k stupni vkládati do centra samého rozehnaného lidského stroje: supponovat vůli tam, kde je nejhorlivěji popírána v autorově plánu. Ona sama, třeba sebe oslabenější, roztěkanější a hazardnější, se tu zdá nadbíhat všem svodům a pokušením, ráda se dává znásilňovat překážkami, shledává si omluvy, záminky a vytáčky, oddaluje upřímnost a odhodlanou zpověď, aniž si tají zákmity radosti nad podařenými klamy a povedenou přetvářkou. — Lze ji potom jen tak zhola zbavovat odpovědnosti, nevidět v ní vlastní strůjkyni rekova neštěstí, kladivo, jež kuje osobní jeho osud?

Shovívavý soucit, s nímž Svoboda svého hrdinu na nejednom místě výslovně omlouvá, není proto bez jistého stínu mravní indiferentnosti. Neboť jeho Jiří Kvíčala má stejně daleko k oběma svým velikým vzorům: k odříkavé noblesse Oblomova, který změřiv svou volní mdlobu na energii přítelově, resignoval na sobecké štěstí, v němž by byla trpěla bytost jím milovaná — stejně jako k morální pružině zločinu Raskolnikova, jehož ryzí pohnutkou prvotní bylo prospět obecnosti. Je tím citelnější ona ethická nerozhodnost, že v něm Svoboda snad bezděky, ale neobyčejně příléhavě uhodil na zjev, v naší české domácnosti málem tak typický jako oba vzpomenuté případy typičnosti ruské. Na sám kořen všeho, co je v nás parvenue: mučednické posérství, chlubivá živavost a frázovitost, vychytralá snaha hrát úlohu, s niž nejsme, nabývat výhod, jichž nezasloužíme, a postavení, jehož jsme nedorostli. Na neseriosnost a nepoctivost prostředků k moci a potutelnou radost z vydařeného taškářství; nepřímo ovšem i na druhý pól tohoto nezodpovědného macchiavelismu sobeckosti: na bezohledné kariernictví a hltavý arrivismus ve všech oborech veřejného života.

Bez Svobodovy hbité duševní kasuistiky a ovšem naprosto i bez vnějšího aplombu filosofické problémovosti traktuje svá deterministická themata Anna Maria Tilschová. Již drobnější její povídkové práce zalidňoval melancholický národ bytostí bez energického svérázu, bez velkých vášní a činů, bez závratných vírů a hloubek duševních; barokních a zapomenutých figurek ze středního měšťanského ovzduší, nijak nevynikajících nad běžný normál lidiček, které život omílá jako voda břehy a jež stykem s jinými jsou otírány jako kolující drobná mince. Nenajdete v oněch prósách žádné přímé kritiky a vysloveného autorčina názoru

*

o osudech a životních bězích těchto krotkých tvorů, žádných pevných konstrukcí ideových ani duševslovných rozborů, neřku-li sebe slabšího stínu pointovanosti a tendenční barvy. Vše ponecháno šedé řeči fakt, prostých, denních a ničím nevybočujících z mezí nejprůměrnějších zkušeností obecných.

V jejím románě „F a n n y“ (nákl. F. Topičovým) těžisko zájmu svažuje se k tichému, v celém svém mládí jako zakřiklému děvčeti, které obětuje se záchraně rodiny, když k ní samé osud zachoval se otčímsky. Hrdinka se málem ztrácí v houfu příbuzenských postav, které hnětou její osud, samy utvářejíce její trpnou roli v rozkládající se venkovské idyle. Celý usýchající a vyžívající se rodokmen s vedlejšími familiérními historiemi vypisuje se s kronikářskou koordinovaností a neodlišeností, až vlastní hrdinčin obraz co chvíli mizí v rámci tak širokém.

Ale účel je jasný: vše má navodit a udržovat dojem bezvolnosti, vše ozřejmit lhostejnost, která obklopuje trpící rozum a k mukám procitlé srdce. Osud rozložil se v drobné všední příhody, jejichž monotonně kanoucí krůpěj vyhloubila by i kámen. Mladý strom neláme se, ale ohýbá mdlým vytrvalým vanutím, až se mu již nelze napřímit. A úzký, jednotvárný život v tišině nedá setkati se člověku s velkým štěstím ani katastrofou; dá jen doušek tepla a zážeh paprsku, aby jej zředil a zkalil za chvíli, jakmile se stal duši potřebou.

Psychologický řez, jak vidno, je tu nejpodélnější, v nejširší ploše vedený. Je to zdánlivě neúčastné kladení skvrny ke skvrně, chladný lom světla a rozptýlené zrcadlení oblak v prchajícím toku životním; střídání domáckých interieurů a rodinných intimit, povlovný spád drobných kusých faktů, malých prosaických umrtvujících trampot a bojácně nesmělých radostí. Tento o b j e k t i v n í i m p r e s s i o n i s m svou suchostí a nevzrušenou střízlivostí vidění nemá daleko k realistické genrovitosti, povznáší jej však nad ni, že není cílem sobě samému. Neomezuje se na reprodukci určitého výseku prostředí, nýbrž tíhne k útvaru symboličtějšímu, příznačnějšímu: nenápadným odstiňováním a nenásilným vrstvením detailu, zdánlivě bezvýznamného a nahodilého, snaží se odlišit síť vyšší zákonnosti a typičnosti, orientovat o světovém a životním názoru autorčině.

A. M. Tilschová velmi jemně ovládá tento románový a povídkový typ, jehož nejlepši ukázky a obdoby znamenány jsou ve světové literatuře jmény A. P. Čechova, H. Banga, Tomáše Manna a j. Nenuceně a ne bez apartnosti psychologické dovede svésti do svých kapitolek obsáhlou směs předmětů, osob a vztahů; její

stránky se hýbou kmitavými úryvky dialogů, hrají drobnou mosaikou postřehů přesných a detailně sytých, nepřímo a jako mimochodem, za to tím bezpečněji charakterisujících figury i prostředí a ve své odstíněné šedi dobře zachycujících melancholii věcí i elegický soumrak smutných krajů duševních: dusivou tíhu všednosti, bolest nevšímavosti a beznadějné sesouvání ilusí, odumírání ratolestí a vysychání mízy rodové.

Vše ve „Fanny“ ukazuje na mimořádný talent umělecky reprodukční. Všimněte si, jak autorka nehledaně připravila rozechvění za příjezdu marnotratného strýce Alberta, jak přirozeně zachytila napětí, plné zlé předtuchy, nežli sám trosečník bezradně a jakoby zlostně propukne v otevřené přiznání, že je na mizině. Nebo srovnejte scénu štědrovečerní, jejíž kouzlo důvěrné, bezprostřední a nestrojené do dna lze vychutnávat i literárnímu labužníku.

Jednoho však se autorce až dosud téměř zhola nedostává: smyslu pro pevnější epickou linii a dramatickou gradaci. Má naproti tomu ovšem dosti autokritiky, aby se vzdalovala malby velkých vášní a širokých člověckých zájmů, za kteréž by tyto komposiční nedostatky vystoupily neodpustitelně. A. M. Tilschová dobrala se již v české próse svého osobitého tónu, nehlučného, poněkud zastřeného, ale diskretního a jímavého i tou odříkavou skromností, která dobře zná meze svých prostředků. Nezatouží však časem přece zesílit tento tón, vystupňovat jej k energičtější výraznosti? Míní ve svém díle navždy míjet vyšší polohy lidského citu a myšlenky, uhýbat mohutnějším koncepcím a hlubším zdrojům inspiračním? — Ostatně již i ve „Fanny“ jako v každé vážně pojaté literární skladbě najdete dva tři vrcholné psychické stavy, chvíle a výjevy, významnější a osudově rozhodnější, které si důtklivě žádaly být vyzvednuty nad úroveň ostatní slaběji zcharakterisované směsi. Tam za stejně improvisovaného a rozbíhavého přednesu autorčina trapně se již pociťuje nedostatek plastičtější a aktivnější formace, odstupu a zhuštěnosti. Míním Fanino trpké procitnutí z omylu v tajné lásce k studentu Filipovi po prvním bledém rozpuku panenství, její zklamání na plese a konečně opravdové vzplanutí pro dvacetiletého bratrance Richarda v jejích osmadvaceti letech, po kterém již definitivně resignuje, rozhodnuta zůstat starou pannou.

Skutečnost sebe lépe a sebe přesněji viděnou nelze venkoncem jen trpně napodobit, nemá-li umělecké dílo být čímsi nekonečně menším, než je rozvíjející se a tvořivá příroda: jejím mrtvým pableskem a mdlou odmocninou.

Neobyčejně silnými dojmy útočí na čtenáře román Ivana Olbrachta „Žalář nejtemnější“ („Žatvy“, sv. 1. nákl. F. Borového). Zejména v konečných partiích nejednou mu přímo odnímá dech. Ale je netoliko čtenářsky působivý; má i řadu momentů, schopných vzbudit nejryzejší vzněty básnické a pracuje většinou vybranými prostředky uměleckými.

Celá skladba originelně je organisována jako thematické propracování „citátu skuhralova“, prosebné sentence žebravého mrzáka o slepotě jako nejtmavším žaláři, do jakého vrhá osud živoucího tvora. Tento příznačný motiv vrací se znovu vybavován, rozvíjen a účinně stupňován k mocnému dramatickému dvihu. Neboť i reka románu, komisaře Macha, stihne slepota fysická, ale ta mu ještě nikterak není nejtmavší tmou; do její jednotvárnosti padají aspoň krásné akkordy, záchvěvy slunečního tepla, záblesky vzpomínek. Jsou i kobky nekonečně temnější. Nesrovnatelně těžší muka připravuje aspoň jemu manželská žárlivost, olověně dusné vězení, kde se hrdina krvavě zraňuje o hrany vlastních fikcí, muče a rozdíraje se myšlenkou ženiny nevěry, tím tragičtější, že existuje jen v jeho srdci. A že nedovede vylomit dveře svého žaláře, naopak sám uvnitř zastrkuje závory a umíněně ucpává každou skulinu, jíž by mohl k němu vniknout sebe tenčí paprsek duševní úlevy, pociťuje nakonec jako nejhlubší tmu lásku samu. Oproštění od ní stane se mu nutností, nemá li temnotě propadnout vším zbytkem rozumu.

Tím účinněji vyzní tento hořký pessimism erotický, že je zkontrastován s dvojí rozdílnou zkušeností životní, vyjádřenou oběma obsáhlejšími episodami knihy: příběhem tetičky Emmy a vypravováním mladého rekova důvěrníka, studenta Krále. Jednou je to motiv asketické resignace a zároveň houževnatého lpění na životě, po druhé poetický námět nevinné, bezem provoněné studentské lásky, kterou nahlodaly již velmi podstatné pochybnosti, ale jež se přes to mocí brání hořkým závěrům Machovým.

Mnoho zájmu svedeno jest na specielní psychofysické studium nevidomého a vystižení duševních stavů žárlivcových. Pocity, s nimiž osleplý vnímá hudbu nebo okouší chuti a vůně slunce, jako by ochutnával dobrého vína, stejně jako záštiplné číhání žárlivého na zradu ženinu, jeho žlučovitá potřeba z každého podezřelého pohybu a šepotu v domácnosti stůj co stůj si tvořit soka, násilné jeho vyvolávání zrady a vášnivá touha neštěstí, řada vidin, rytých jako rozžhaveným železem do tmy — vše vystiženo a zachyceno konkretně, hmotně, s podivuhodnou detailní sytostí, nelogickou bezprostředností a syrovou životností, bez vyvanulých

abstrakcí citových a myšlenkových. Intuitivním tónem přednesu autorova znenáhla uzavíráni jste v temnotu, v níž jako by hořel jediný úzký okruh světla, vržený halucinovaným kahancem mozku monomanova; ovzduší celé práce houstne takto ponenáhlu jako v dusné jeskyni až do zkapalnění a blyskotá roztříštěnými odrazy jedinečného nitra, sráží se v parnaté tvary přeludové, že posléz ani nepozorujete, kterak konečný výbuch žárlivosti, vedoucí k manželské rozluce, kotví už čiře jen v zabořilé fikci hrdinově.

Jenže tento temný psychický kolorit poněkud draze je placen nejedním nepříznivým důsledkem, odhalujícím zároveň stinný rub každého postupu příliš monografického. V samém rozvoji práce s tak řídkým komposičním smyslem ustrojené tato specialisace zavinila několik vnitřních trhlin, prohloubených ještě neblahým nápadem nadpisů v čele jednotlivých kapitolek; oněch kuriosních podtitulů, které páchnou téměř sensacemi biografu a zbytečně třepí čilý spád vyprávění. Táž výlučnost hlediska zavinila i disproporce v povahopisech, takže choť rekova, stvoření tak úžasně mučené neustálým bezdůvodným manželovým podezíráním, charakterisována je skorem slaběji, než sama služka Andula, prostodušná průvodkyně trudných vycházek slepcových. V autorově versi seschla se paní Machová na tradiční schéma příkladné obětavosti a neuvěřitelné trpělivosti, které po všechnu dobu ani hnutím ženské hrdosti nevzepře se rafinovaným útokům tyranovým.

Exklusivnost, s níž se romanopisec postavil na stanovisko jediné figury, vtiskla však nepříjemné stopy též v zevní stylovou stránku práce. Zde již svedla autora přímo k potlačení vlastní personality, která slibem tak závazným mluvila z nejkypřejších stran jeho knižního debutu, „Zlých samotářů“. Nedovedu si aspoň vysvětlit nápadně nižší úrovně „Žaláře“ v tomto směru, než že autor viděl, chtěl vidět právě tak, jak nazíral jeho rek. A představil-li jej málo sympaticky jako korektního byrokrata, fanatika střízlivosti a positivních fakt, jež si jeho komisař dovede i vyfantasovat, kde se mu jich právě nedostává, pokládal patrně za nutné, vidět možno-li stejně suše, ploše a nebásnicky jako on. Místy akkomodoval se tak přiléhavě jeho průměrné sensibilitě, že ovocem tohoto dobře míněného přizpůsobení není než trapný nepoměr mezi psychologií realistní a obrazivou: výraz přestává pak už být jadrně hutný a konkretní, ale strhován jakoby duchem tíže, pozbývá i nezbytné elevace, zasychaje v realistickou šeď přímo šimáčkovskou. Oč svěžeji vypadlo v knize vypravování studenta Krále, které i autora na chvíli vyprostilo z monografického zakletí!

Nedorozumění vězí tu tedy ve falešném pojetí epické objektivnosti, která právě, zvláštní ironií osudu, s některých stran byla velebena na přítomném románě. Vidno z předchozího, že tato kritika zcela upřímně si mate nejvyšší cnost výpravného umění s protiuměleckou a protibásnickou negací umělecké osobnosti. Že si pochvaluje, postavil-li se autor zcela do stínu jedné figury a pak pro absurdní fantóm důslednosti zřekl se jasného tvůrčího pohledu na vztahy všech jednajících osob; když pro úzkou svobodu jednostrannosti vzdal se volné disposice všemi částmi díla a svého vyššího hodnocení obrazeného světa jak básnickým soudem, tak zejména uměleckým výrazem. Avšak moderní román, který od starého idealistického heroa sestoupil k typickému člověku všedního dne, hledá náhrady a nachází vyrovnání právě v tom, že ho nezpodobuje male a ploše, nýbrž povznáší jej nad jeho úroveň, traktuje ho i v próse stylem stejně vysokým, básnickým a obrazným, jakým staré heroické epos opěvalo své bohatýry. Stylu tomu nicméně netřeba být ledově necitlivým a ztrnutým. Naopak vystihne tím dokonaleji složitý dnešek a bohatou členitost kulturních poměrů novodobých, čím pružnější bude jeho přizpůsobivost. Čím bude poddajnější, čím citlivější pro odstín a náladu, čím schopnější modulací a přechodů; čím nenásilněji dovede střídat tón intuitivní s chladnou distancí, čím bude odlišenější, jemněji odstupňovaný v prostředcích a pohnutější v reliefu. Vše to arci bez ujmy vnitřní eurytmie a skladnosti, dané jediným organisačním středem, zákonem jednotící osobnosti, jež má být neviditelna, ale všudypřítomna v díle uměleckém. Jen její uvědomělý a účelný kult zajišťuje neotřesnou rovnováhu nad divadlem jevovým, pevné a obzíravé hledisko na život a svět, bezpečné individuelní hodnocení hmotného i psychického materiálu, světlo, přehlednost a řád — slovem vyšší stanoviště epické. Nechť tedy figury mluví a jednají každá po své letoře a charakteru: poslední slovo budiž vyhrazeno básníku, který jim dal žíti, tvůrci, jehož Slovo bylo na počátku.

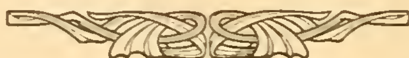
Ideovou svou koncepcí „Žalář nejtemnější", práce autora jistě nejtalentovanějšího ze všech, kdož v posledních letech u nás v próse debutovali a vymáhajícího proto nejpřísnějších kriterií, značí pozoruhodný pokus o překonání erotismu. Zatím ovšem pokus spíše negativní, neboť celé drama žárlivosti, jež je na něm založeno, není než subjektivní fikce, schema, jednostranně rozvíjené v zetmělé klausuře výjimečného mozku hrdinova. Láska sama pojata jako ničivá moc animálního pudu, který řve jako povrchně civilisované zvíře, ztrativší cestu k osamělému doupěti a toužící v ústraní se

vylízat z ran, jež samo si zasadilo. Hrdina není než zase „zlý samotář“ svého druhu, protispolečenský tvor, neschopný ani intimního života ve dvou — ano, právě takového života nejméně. Nevyléčitelný vyděděnec lásky oslazuje si ovšem hořký úděl aforismy o překonání omylu, o záchraně k novému životu, o revoltě mužné svobody proti žaláři a poutům smyslnosti. Nakonec od konkretního nejbližšího utíká se k neurčitému bližnímu a ztrácí se v altruistních vztazích k poloabstraktní hromadě: stane prý se užitečným kraji organisační hospodářskou prací, odbornictvím v otázkách venkovské samosprávy nebo čímsi podobným. V celku není to však, nežli nová variace na théma: pohoršuje-li tě oko tvé —. Odumření pro lásku pohlavní, útěk od ní jako od otráveného pramene. A proto uhnutí vlastnímu problému, odsunutí, ne positivní jeho řešení, jež by musilo ukázati, jak zjemnit milostnou sklonnost a vášeň, jak ji povznést nad ničivý egoism a jak ji samu učinit kladnou složkou pro vzestup jedincův i společnosti; zpodobit, kterak smyslnou slabost povýšit na sílu a kterak prvek rozkladný rozvinout v blahodárný živel kulturotvorný.

*

Co říci po třech svrchu diskutovaných vážných románových skladbách o Q. M. Vyskočilově filmovém románě „V opojení slávy a rozkoše“ (nákl. J. Kotíkovým na Smíchově)? O sladkovodní historii pro nejmodřejší čtenářské punčochy, v níž domácí cirkusový artista, angažován v Dánsku jako herec pro kinematograf, po různých více méně romantických allotriích, zejména po lechtivé liaisoně s krásnou, svůdnou, koketní atd. dobrodružkou — šlechtičnou, rozumí se — nakonec se vrací do vlasti, na dráhu solidnosti a v náruč své krásné, oddané, věrné atd. choti; nebohá beztoho pro jeho nevěru byla by už už skončila sebevraždou, nebýt tiché, nesmělé, obětavé atd. sympatie paňáci Beppa . . . Setkáte se tu s nejvymrskanějšími fabulačními triky nezmarných literárních nadproducentů, s nejomletějšími detaily z cirkusového života beze stopy původnějšího postřehu (je třeba věru mnoha smutné odvahy, aby s takovou kořistí přišel někdo i dnes v naší literatuře, které na př. Olbracht svým „Žakem“ dal práci plnou nejoriginelnějších podrobností a poznatků, z téhož prostředí vyvážených), s barvotiskovým líčením přírody, s falešně nasazeným pathosem a nesnesitelně tremolující nedospěleckou sentimentalitou, pseudoidealistickými floskulemi a děravým moralisováním, až příliš průhledně přistírajícími drobnější i zrnitější pikanterie — se vším, bez čeho si

už ani nepředstavíte autora, mimovolného parodistu romantismu. V normálních dobách bylo by proto lze o jeho nové knize stručně užít citátu z Huysmanse: je opravdu „s hlediska koncepce tak hloupá a psaná tak hnusným jazykem, že se tím stává téměř personelní, téměř vzácnou". Ale dnes, kdy knižní produkce pro stoupající drahotu materiálu uvázla téměř docela, kdy i práce nejlepších autorů odsouzeny jsou trpělivě vyčkávat dob příznivějších, nelze nepřibít fakta, přímo ponižujícího, že u nás také v těchto poměrech smí vycházet zboží, jež i jindy vydávat je s hříchem proti nejprimitivnějšímu literárnímu vkusu, ano proti prostým hmotným statkům národním.

VIKTOR DYK:

HŘBITOV PÈRE-LACHAISE.

I.

Otec Goriot je mrtev; dcery jeho, jeho láska, jeho radost, posléze jej ubily. Čekal je marně do poslední chvíle umíraje; přes to však poslední jeho vzdech byl vzdechem radosti. Jeho chabé ruce našly v agonii hlavy dvou studentů ze smutné pense paní Vacquerové, která chová pod svou střechou vše: naděje, touhy, ubohost a zločin. A otec Goriot, umíraje, uvěřil v přítomnost svých nepřítomných dcer. Mladší z obou studentů, již klečeli u lože skonávajícího, jmenuje se Eugène de Rastignac; bude to on, který vyprovodí sám s garçonem pense Christophem otce Goriota na jeho poslední cestě na hřbitov Père-Lachaise. Bude to ubohý pohřeb; ani paní de Nucingen ani hraběnka de Restaud se ho nezúčastní. Platí jej dva chudí studenti, Bianchon, posluchač mediciny, a Rastignac, posluchač práv; paní de Nucingen je churava a hraběnka de Restaud prožívá manželskou krisi. V kostele Saint-Étienne du Mont pronese Christophe, vzpomínaje zpropitného, kterého občas získal, stručnou posmrtnou řeč:

„Ano, pane Eugène; byl to hodný a poctivý člověk, který nikdy nenadělal hluku, nikomu neškodil a neučinil nikdy nic zlého."

Z kostela ubírá se pohřeb na hřbitov. Obřady jsou krátké; je to pohřeb chudých. Když dva hrobníci naházeli něco hrud na rakev, zdvihne se jeden z nich a obrátí se na Rastignaca, žádaje zpropitného. Eugène nenajde v kapse ani sou; je nucen vypůjčiti si dvacet

sous od sluhy. Už před katastrofou byly reflexe Rastignacovy smutné a skličující; viděl v krátké době za lesklým pozlátkem příliš mnoho bídy a ohavnosti. Společnost připadala mu blátem, do kterého se ponoří člověk po krk, vstoupí-li tam. A ještě před smrtí otce Goriota říkal si Rastignac: Pášou se zde ubohé zločiny; Vautrin je větší! — Nyní je zachvácen strašným smutkem. Nastává noc, soumrakem vzduch vlhne. Rastignac hledí na nezasypanou jámu a pohřbívá v ní poslední slze mladého muže; slze, vynucené svatým dojetím čistého srdce. Poslední slze: příští Rastignac nebude už plakati a nebude už čistého srdce. Půjde na dîner k paní de Nucingen, jejímž bude milencem a s jejíž dcerou se ožení; zbohatne pomocí pana de Nucingen; stane se ministrem, takovým, jakým jej uvidíme v „Député d'Arcis“: žák Rastignac dává tam lekce učiteli Vautrinovi.

Takovým bude Rastignac; ale zatím stojí tu němě u hrobu a dívá se do mraků; Christophe, vida jej tak, uzná za vhodné nechati ho o samotě. Osaměv, kráčí Rastignac k vrcholu hřbitova Père-Lachaise. Pod ním leží v soumraku Paříž; Paříž, kterou ovládnouti dráždilo Vautrina jako Rastignaca. Je už večer; po obou březích Seiny proskakují už světla. Rastignac vrhá na tento úl pohled, kterým už předem ssaje jeho med a formuluje své často citované, často opakované vyzvání Paříže:

„Maintenant à nous deux.“

II.

Proč tak živě připomněl jsem si tuto scénu z „Otce Goriota“, čta v Hugově knize „Choses vues“ po čase znovu několik stráneček o smrti Balzacově? Při prvé lektuře nebylo toho dojmu. Četl jsem řádky Hugovy se zájmem, ale nikoli bez kritiky. Každá velikost autorova vykupuje se určitými nedostatky; je to zákon o líci a rubu. Zde některé řádky Hugovy ukazovaly příliš rub. Uvedu takový:

„Vrátiv se domů — byla to neděle —“ píše Hugo, „našel jsem tam větší společnost, která mne očekávala, mezi ni Rizu-Beye, vyslance tureckého, Navarretu, básníka španělského, a hraběte Arrivabene, psance italského. Řekl jsem jim: „Pánové, Evropa ztrácí velikého muže —“

Byl tu příliš Riza-Bey, Navarrete, Arrivabene; byl tu příliš Hugo sám s typickým svým gestem. A tak jsem prošel vzpominku Hugovu bez hlubšího dojmu. Po letech vzal jsem opět do

rukou knihu Hugovu. Dnešní doba je vhodná k takovéto revisi. A ježto před tím četl jsem po sobě řadu prací Balzacových znova, utkvěl jsem na několika Hugových stránečkách. A tu mne mezi lekturou zaujalo slůvko „Père-Lachaise“.

Eugène de Rastignac mohl kdekoli pronést své vyzvání; mohl se vracet z pohřbu na skvělé boulevardy, mohl kromě smrti otce Goriota nalézti kterýkoli důvod k přesvědčení, že společnost je bídná, podlá a přece žádoucí. Ale tvůrce otce Goriota, tvůrce Rastignacův volil tento hřbitov. Byl pohřben tam, kam postavil reka. Nikoli z ubohé kaple kostela Saint-Étienne-du-Mont, nýbrž ze Saint-Philippe-du-Roule. Nikoli tak uboze a tiše. Dostalo se mu lesku obřadu, pompy, řečí. Posléze však je to Père-Lachaise. A ne pouze hřbitov vůbec: i v místě je narážka. Pohřební průvod Balzacův kráčí přímo na vrchol hřbitova, někam v místa, odkud v románě, psaném šestnáct let před smrtí Balzacovou, jedenadvacetiletý student z provincie hleděl na Paříž, na místa, odkud adresoval mladý Rastignac, vraceje se od hrobu otce Goriota k stolu paní de Nucingen, své vyzvání.

III.

Je to srpnová středa roku 1850. Je to 21. srpen. Pohřeb jde Paříží a přechází boulevardy. Muž, který kromě tolika románů utvořil podivný a krutý román Cizinky, — není právě v tomto románu celý Balzac? — je mrtev. Ministr vnitra, Baroche, zúčastní se pohřbu; za obřadu prohodí před rakví Balzacovou „Byl to vynikající muž“. Victor Hugo nemůže ustoupiti: Byl to genij, prohlásí. Prší trochu, když smuteční průvod vychází z kostela. Dochází na hřbitov. Chýlí se k večeru. Tělo Balzacovo uloží v sousedství hrobu Nodierova a Delavigne. Kněz se modlí; pak mluví Hugo. Je to proslov delší než pohrobní řeč garçona Christopha z „Otce Goriota“; přes to však přijde stejně chvíle, kdy četný zástup opustí hřbitov, jako opustil otce Goriota Rastignac.

„Nyní se utkáme my.“

Nyni leží; mrtvý, ale stále ještě hrozící. Tvůrce Rastignacův. Svědek a ličitel velikých převratů. Bylo to s tolika rozpory: veliký konservativec a veliký revolucionář, veliký tvůrce a veliký ctižádostivec s duchem genia a vkusem parvenu. Muž gesta z Père-Lachaise.

Nyní leží; pod ním na obou březích Seiny, je Paříž, které se toužil zmocniti a které se bude zmocňovati ještě. Paříž, scenerie

jeho dramatu životního. Paříž, pro kterou se ztravoval v horečce tvůrčí, Paříž, pro niž nacházel tak trpká slova soudu a tak vroucí slova podivu. A ne pouze Paříž. Celá společnost, která se revolucionuje před jeho očima, před jeho očima udržovatele. Signalisuje převrat; uvádí na scénu vítěznou buržoasii, miluje však poražené. Imponuje mu vše, čeho nemá: aristokracie původu, miliony, moc. Také on je Rastignacem; také on chtěl by míti vše to nebo aspoň zdánlivě mít. Dílo jeho života je k tomu všemu prostředkem. Míti nebo také zdánlivě mít: v tom vítězí parvenu v bizarním tomto duchu. Sem moc, lesk, vliv, miliony!

„Nyní je řada na nás!"

A utkává se. Celkem marně. Všechna jeho hluboká slova a výstrahy jsou přeslechnuty dobou. Má úspěchy, ne však takové, jaké snil jedenadvacetiletý Rastignac a jaké snil, možno to tvrditi, jedenadvacetiletý Balzac. Jsou to surrogáty úspěchu. Chvílemi to cítí. Chvílemi cítí to krutě. Nemá záchvaty melancholie, také arrivista Rastignac, ministr Rastignac?

Leží tu. Mrtvý, ale stále ještě vyzývající. Neboť přese všechno přijde jeho doba. Mnoho uchvátí tam dole na obou březích Seiny vír doby; mnohé zmizí, zajde, zanikne. Chiméry, za nimiž se honila marná ctižádost, vyblednou, ztratí se. Zůstane dílo. Cizinko, odejdi od tohoto hrobu: byla jsi vždycky cizinkou.

Ustalo v dešti. Na okamžik vysvitne slunce; pouze však, aby zašlo. Victor Hugo domluvil. Na čerstvý hrob hřbitova Père-Lachaise padají hrudy. Zasypávají organismus zdolaný čtvrtstoletím tvůrčí horečky. Ale až všichni odejdou, zbude tu tento mrtvý, stále ještě hrozící, aby čekal a dočkal se budoucnosti.

 FEUILLETON.

KAREL ŠARLIH.

V minulém čísle zmínili jsme se o úmrtí autora „Tvrdošíjných illusionistů" a „Erotických dobrodružství Nikity Ochalčuka"; zmínili jsme se o neúplnosti obrazu, který podávají o činnosti zesnulého jmenované knihy. Skutečnost dotvrdila naše mínění. V bulletinu „Nár. divadla" čtli jsme o Šarlihově aktovce, přijaté k provozování: a kromě netištěné knihy prós, o které jsme se zmiňovali („Úšklebky sexu" nazval autor čtrnáct tam shrnutých prós), leží před námi rukopisné dílo autorovo, psané formou dialogů „Lenhard a ženy". Připojíme-li k tomu románek, který nedávno vycházel v „Květech", shledá-

váme, že skutečně vhodno pronésti teprve po publikaci celého díla Šarlihova o něm definitivní soud. Rozhodně však znalost každé nové práce Šarlihovy zvětšuje melancholie nad časným odchodem tak nadaného mladého prosaika . . .

Podávati čtenářstvu „Lumíra“ obraz „Úšklebků sexu“ je dosti zbytečno. Z čtrnácti v knize obsažených prós celá řada byla během let otištěna v „Lumíru“: tak „Heliodor“, „Pouť paní Marici“, „Lazar, věrný manžel“ a „Poslední dílo Emmericha Kolára“. Čtyři práce a z nejcharakterističtějších. Knihu doplňují prósy „Zvědavá“ a „Jaro“, otištěné v „Moderní Revui“, „Jurica“, otištěný v „Českém Světě“ a „Chanteusa“, otištěná v „Zlaté Praze“. Zbývá řada neotištěných, pokud mi známo, prací: „Zmrzačený don Juan“, „Msta“, „V deštivý večer“, „Výstraha zkušené ženy“, „Pastell“ a „Shledání“. Nejsou stejné hodnoty: „Výstraha zkušené ženy“, dejme tomu, ukazuje zřejmě meze talentu Šarlihova a koncisní forma Šarlihova vypravování přechází v ní v anekdotu. Jsou tu však jiné, jako „Shledání“, jež jsou typické pro Šarliha. „Tvrdošíjný illusionismus“, jak zněla formule prvé knihy Šarlihovy, jež je celkem také devisou jeho smutných milenců a milenek, je zde hnán do paradoxa v postavě a příběhu nadporučíka, který v lhostejné, nevlídné nevěstce stíhá přešlý a uniklý sen. V „Pastellu“ jsou slova příznačná pro ráz Šarlihovské erotiky: „Byl“ (tak praví se tam o rytmistru Leontiči) „z oněch nešťastníků, kterým se stává bolest stále obnovovaná a připomínaná nutností a povinností. Ztrativ svoje štěstí, naučil se v žalostnou náhradu milovati svůj bol a hýčkal ho, hýčkal tu, která bol vyvolala.“

Jasněji a plastičtěji tato Sarlihovská erotika je formulována v „Lenhardu a ženách“. Těchto deset dialogických scén nechce být dramatem. Úzkostlivě vyhýbá se autor všemu, co by vedlo k divadelní konvenci. Deset scén a v každé dialog dvou lidí. Ale není-li dílo Šarlihovo dramatické, je v něm vskutku cosi tragického. V Lenhardovi a v Edith postavil Šarlih na scénu dvě ze svých nejživotnějších. Neběží už tu o dobrý nápad, vtipný paradox, bravurní vypravování. Možno některé z dialogů Šarlihových, posuzují-li se samy o sobě, považovati za denní historky, ne příliš originální. Celému dílu nelze upříti smyslu kompósičního a lyrického timbru, který se chvěje tiše ale znatelně pod brutalitami některých míst. Lenhard, smutný milenec, který opouští, aniž by dovedl opustit; Lenhard, který mučí tu, kterou miluje, ale více sebe; Lenhard s něhou srdce a brutalitou pudu, Lenhard, který chce, aby sen jeho lásky dal mu ukojení a přece zůstával snem; Lenhard, který se scény na scénu vleče svou bolest, svou ránu, svou touhu, aniž by se jí dovedl zříci; Lenhard, který trpí zradou vlastní, zradou Edithinou a chápe posléze, že ani on ani Edith nemohli nezrazovati; tento Lenhard je autorovi příliš blízký, aby v některých stránkách díla nemluvil jeho ústy. Ani Edith nepřechází těmito dialogy jako neživý stín: bolest autorova dala jí příliš krve. Ale také v episodách tohoto hořkého dramatu duše autor má pevnou, obratnou ruku. Fatalistický, tíživý smutek jde těmito scénami požitku a rozkoše. Fatalistický, poněvadž ani Lenhard nemůže, nedovede být jiným, než je, ani Edith jinou být nemůže a nedovede, ani všecky ostatní, jež se tu mihnou a zajdou, našedše po chvíli opojení bolest, zklamání; a stojí-li tu v závěrečné scéně Lenhard a Edith oloupeni, ubiti, zrazeni — zase tu není nikoho, koho by mohli viniti. A tak se rozcházejí smutně, sklesle, ale bez nenávisti, Lenhard zvědavý ještě a

hrabající v starém popelu, Edith, po okamžiku vyčítající bolesti, že Lenhard příliš pozdě odhodlal se ji chápati a jí rozuměti, tupě oddaná a sklánějící hlavu před těžkým osudem.

V loňském článku o Šarlihových „Erotických dobrodružstvích“ napsal p. Sezima: „— — autor důsledně se staví do stínu svých hrdin. Přijímá jejich životní hledisko, materialistický hedonism s rubem fatalistické desilluse, bez rozednívajících se nadějnějších perspektiv. Ani v jejich osudech ani vlastním přímým soudem se nepokouší tento názor hodnotit. Bylo by nicméně škoda, kdyby Šarlih, maje k tomu dosti prostředků, nechtěl se stát epikem širšího stylu.“

V „Lenhardu a ženách“ pokusil se Šarlih o dílo větší koncepce. I po této stránce znamená dílo pro zesnulého autora přechod. Mluví-li citovaný referent v dalších svých řádcích o negativním životním nazírání Šarlihově, nelze pochybovati, že o „Lenhardu a ženách“ neplatí už plně tato slova. Zdá se mi, že právě v této knize překonával autor negaci. Připadá mi jako rozloučením s prvou fásí životního díla: autor rekapituluje tu ještě, shrnuje tu svůj smutek, svou bolest, své viny, své tresty. Ale zdá se již státi nad tím vším. Jeho hořkost nezmizela ještě; ale chápe již a objektivisuje se do té míry, že umělec v díle neustupuje bolu člověka.

Dnes bylo by marno mluvit o možnostech, jež osud zmařil. Bylo by marno kombinovati, jaké by byly další cesty vývoje zesnulého. Naším úkolem bylo poukázati na to, že i to, co zde zbylo, není žní chudou. Pokud eventuelně bude rozmnožena ještě řada prací Šarlihových, těžko říci. Rukopis delší prósy, psaný za války v Přemyšlu, byl tam bohužel zničen. Znamenal už novou fási? Byl by přinesl nové rysy, nové tóny? I o tom marno uvažovat. Buď jak buď, knihami v pozůstalosti Šarlihově zůstalými nerozloučí se autor nedůstojně s českým čtenářem. Autoru „Lenharda a žen“ zachová literatura naše dobrou paměť! V. Dyk

LITERATURA.

Petr Křička: ŠÍPKOVÝ KEŘ. Básně. V Praze, nákl. Fr. Borového, 1916. Stran 79. Umělecká úprava Zdeňka Kratochvila.

V rytmicky mohutné a lyricky vroucí skladbě „Šípek“, po níž dostala první kniha Petra Křičky jméno, našel mladý poeta hluboký a krásný symbol pro básnickou i lidskou svou bytost: uprostřed polí mezi dědinou a lesem, vkořeněn pevně do skalnaté půdy, vystavuje trnité své větve odhodlaně nárazům drsných větrů a přívalu dešťů i vánic, vyrůstá šípkový keř, v červnu roven venkovské družici a v zimě poskytuje bludnému ptactvu a hladové zvěři trpkým svým plodem nasycení. Byl dítěti ukazatelem cesty ze školy domů, byl důvěrníkem hocha, jenž se mu v slzách vyzpovídal z blouznivých nadějí a z opojení budoucnosti, jest mladému dozrávajícímu muži znamením domova a věrné lásky k němu. Chudý a prostý keřík, jehož si sotva povšimnou hrdí a strojení chodci, kteří skládají v umné a překvapující kytice podivné květiny chráněných zahrad a exotické rostlinstvo dusných skleníků, ale nad nímž dovede se dlouze zamysliti poctivé české srdce, není nikdy krásnější, než když opře se do jeho růžové mladosti studený vichr, a když šípek postýlá vzdušnými svými kvítky kamenitou půdu vůkol. Před staletími zastavil u takového keře

Přemysl oráč své spřežení, a zatím co krájel polední chléb a sýr, zasypal šípek měkkými svými lístky okvětními lýčenou jeho mošnu, odloženou na zemi. Zamračen a zamyšlen kráčel později mimo nahou spleť trnových větví za zimního podvečera Petr Chelčický a usmál se moudře, když uviděl, pozvednuv oči od země, jak do studené běli šlehají rudé plaménky tvrdých bobulek, ukrývajících dle milostivého úradku božího semena nového života. A zase přešly věky, a šípkový keř vzkvétal a sládl vůní na českém úhoru; toužebný pohled Mikuláše Alše vpíjel se do jeho letního plesného květu, odkud místo včel vzlétala hejna národních písní, a dobrý malíř litoval, že navždy odložil štětec a přece se pokusil v statečné hrdosti umělcově postihnouti tužkou mladou barvu a českou vůni kvetoucího keře. Petr Křička básnickými hodnotami i lidskou opravdovostí svého debutu ukázal se hodným, aby mluvil o žalech a plesech svého junáckého srdce, užívaje tohoto významného podobenství: jeho sbírka posvěcena jest nejlepší tradicí a zrodila se z vroucí plnosti lyrického cítění.

Z nejsilnějších prvků Křičkova „Šípkového keře" jest prudký a stálý vztah poetův k domovu. Nejen rozmarná báseň stojící na druhém místě knihy, jež teple voní smyslovou rozkoší studentského spánku, ale většina skladeb mohla by se jmenovati „psaní zavěšené na kliku matčiny ložnice"; i tam, kde se lyrik přímo neobrací k drahým pokrevencům a k vlažným zdem rodného domu, cítíme, jak jej stále provází vědomí kmenové a rodinné souvislosti, prosycené vděčnosti a závaznosti mravní. Čtěme vedle sebe tři význačné kusy prvního a druhého cyklu „Křižák", „Soudruh" a „Časný podzim" a budeme až překvapeni, jak básnické zhodnocování citů a dojmů jest u Křičky nábožným splynutím s krví a s duchem rodu; mrtvý bratr, zemřelý otec, ze všeho života nejživotnější matka spolutvoří vnitřní pravdu života srdečného poety. Někde cit synovského oddání matce mění se přímo v mystickou lásku k zemi, která vydala a přijme zas svého syna:

„A moje chvíle až přijde, já k tobě
vrátím se rád
a ještě uhodnu spící
v šumění javorů starých —
tvůj nad synem zdušený vzdech
a v tichém kanutí listů —
pláč smířený, ulevující . . ."

I ve třetím oddílu knihy, kde v popředí vstupuje erotika, zachovává si Petr Křička tento silný poměr k rodině; tragická gracie melancholické útěchy mateří v bitvě u Medyně Glogowské mluví za celé kopy básní. Domovem Křičkovým jest venkov, drsná a chudá česká ves, nad níž se však klene nebe patriarchální: polní práce konají se v odvěkém sledu, utrpení a znoj snášejí se s odevzdáním do vůle boží, lesy hledí věrně na součinnost přírody a lidí. Nelze nevzpomenouti při básních jako jsou „Ondráč", „Šípek", „Loučení" na nejlepší kusy meditačně přírodní lyriky F. X. Svobodovy, kde rovněž sedlák dle zákona dědů a v jednotě s vegetací uskutečňuje odvěkou krásu ústrojného pokračování: ale Křička zdá se méně hmotným a více náboženským, a proto, kdybychom se při básníku, tak ryze českém nechtěli vyhnouti obdobám z poesie cizí, přirovnali bychom jeho idylicky patriarchální tón k Fr. Jammesovi.

Leč hledíc k prapodstatě, Petr Křička není idylik; nevypráví, nýbrž sám žije, nemaluje, nýbrž zpívá. V tom jest právě největší význam jeho prvotin, že hned od začátku jest si zcela jist tím, co jest skutečný nerv životné lyriky; ani dekorace, ani retorika, ani obrazová virtuosnost, nýbrž

jediné a výhradně vaz a rytmus vnitřního napětí. Petr Křička vstoupil do literatury jako jemný překladatel vzácného básníka ruského Valerije Brjusova, jenž sám prodělal osvobodivý rozvoj od umělé strůje symbolů k pravdivosti lyrického citu a tím poučil i svého tlumočníka. Též Křička nejprve (v „Krystalu", „Foinixovi") klesal pod lesklou zbrojí umné symbolisace, ano i jinotaje, ale dnes ji odhazuje; není to pouze dohad, slyšíme-li z posledních jeho básní osvěžující vliv ruského poety, před nímž i Brjusov se téměř ztrácí, M. J. Lermontova? Petr Křička se výrazově teprve hledá; někdy soustřeďuje své veršové schopnosti k nápovědné, hutné, zkratkové brachylogii stručných uzavřených slok, jindy však pokouší se o jakousi symfonickou skladbu rozvedenou do šíře a opouštějící běžnou úpravu strofickou, ano sem tam i pravidelnou rytmiku. V prvním způsobě má osobitější tón a spád, ale leckdy dochází nejasnosti, tak působí „Ballada-monolog" a ten onen odstavec „Větru a vln" dojmem nedomyšleného náčrtu. Petr Křička uvádí povděčně mistry, jimž se cítí básnicky zavázán, Antonína Sovu a Karla Tomana; ale jeho kniha, jmenovitě báseň „Soudruh", nebyla by vznikla ani bez vlivu Theerova. —

Ač zná Petr Křička sladkou rozkoš nerušeného bytí, opojení šťastné lásky a nevázaný výboj radostného junáctví, nachází přece zvláště silnou inspiraci v palčivých citech vlastní bolesti i v soustrázni s utrpením cizím; jeho keř má tvrdé, narudlé trny, lehounce zbrocené krví a zdá se býti z druhu oněch šípků, které vyrostly ze slzí na Růžovém paloučku. Hned vstupní báseň knihy, „Obláček", jihne v mladistvém roztoužení, dojata tichou písní smutku, kterou věčně ve svých hloubkách zpívá země, a tři uměle kroužené kusy „Krystal", „Foinix", „Anděl" svírají filosofii smutku a soustrasti do nezcela vybroušených hlatí symbolu. Avšak celou životní zkušeností stává se to vše teprve v závěrečném cyklu sbírky, nadepsaném „Vítr a vlny," jímž se Petr Křička staví časově včelo našich lyriků, kteří vynesli své srdce a svou poesii z krvavého a ohnivého křtu přítomné války. Jeho verše zhušťující lyrický obsah do intensivních nápovědí, nepřisvědčují naprosto těm, kdož míní, že básníci najdou v současných válečných převratech zcela nový citový svět, nadobro odlišný od toho, v němž žili a z něhož tvořili dříve: Křička v bitevních zkouškách a v jejich dozvucích zvroucněl a prohloubil se, avšak city, tuchy a jistoty, které nyní se s dramatickou téměř naléhavostí vybavují, jsou rozvitím toho, co lidsky i básnicky prožíval již od počátku svého tvoření.

Báseň „Medynia Glogowska" (byla jako mnohé jiné básně Křičkovy po prvé otištěna v „Lumíru") zůstane však vždy památna, nejen dokumentárně, ale i ryze poeticky. Dovedla si zachovati nervní bezprostřednost prudkého dojmového nárazu, jenž živelnou svou silou rozkolísá lidskou bytost a vymrští na povrch její prvky nejopravdovější, leč neulpěla na tomto lyrickém impressionismu; máť zvláštní syntetické kouzlo posvěceného okamžiku, v kterém účtujeme scelým životem — a zde podtrhuje Petr Křička právě ony motivy, jež jsou pro jeho básnění zvláště charakteristické:

„A vlna těžká, strašný příboj lásky
zalévá srdce mé
k těm, kteří trpí. Srdce zmučeného
křeč tupá jihne v něm
i úzkost, úzkost nad národu mého
přehořkým kalichem" —

čteme tam vedle výkřiku něžné oddanosti k matce a vedle tichého pozdravu milence.

Erotika Křičkova, seřazená do posledního cyklu knihy, má v nejšťastnějších kusech „L. W.“, „Jmelí“, „Úmysl a skutek“, „Modlitba“ stříbrnou jasnost a čistotu náhle vytrysknuvších jarních vod, které derou se z hloubek a touží do výši: jest cudná a vášnivá, naivní a výbojná, nábožná a junácká; cosi alšovsky ryzího svítí ty lyrické linie:

‚Tak strašno je, divně a radostno tak.
Co činiti mohu?
Budu tě milovat, milovat
a důvěřovati Bohu.‘

Ani erotika ta nevyhnula se očišťujícímu křtu bolesti; zrodilať se namnoze ze stálého dialogu, jejž vede srdce žádající si věčnosti s osudem vyhrožujícím náhlostí odchodu — a srdce, třebaže nebo snad právě protože ví, jak každým okamžením přibližuje se „o n e n b ř e h“, miluje tím horoucněji a pokorněji. Toť dramatický živel erotických básní „Vítr a vlny“, „Podzimní motiv“, „S onoho břehu“, do nichž tiše padá mlha tuch záhrobních; jmenovitě posléze jmenované číslo naplněno jest tímto podivným oparem, v kterém sládnou dary mladé země a zároveň chvěje se blízkost zmaru — — —

Než smutky a žaly, jež zaduly do kvetoucích větví Křičkova šípkového keře, jsou toliko ony zkoušky jarních chladných nocí, po nichž se květy rozvíjejí dvojnásob bohatě; ani resignace ani předčasná moudrost stáří nejsou básníkovi dnes nebezpečenstvím. Není pochyby, jak odpoví k otázce, položené v básni závěrečné „Ó srdce, na prospěch sobě i všem, dál r a d o s t n ě t r p ě t i chceš?“ Vítáme Petra Křičku srdečně mezi naše lyriky. A. N.

J a n N e r u d a: PODOBIZNY A KARIKATURY I. Sebraných spisů Jana Nerudy díl XXXIII. Nákl. Fr. Topiče v Praze 1915. Str. 384.

Od r. 1873 porůznu a pak od prosince 1877 pravidelně přinášely Vilímkovy „Humoristické listy“ v záhlaví podobizny osobností, ke kterým se právě poutal časový zájem veřejnosti; Jan Neruda psával k nim slovesný doprovod, tu kratší, tu delší, zpravidla lehkým rozmarným perem a obyčejně s příležitostnými zřeteli. Teksty ty sestaveny v chronologickém sledu, vyplňují dva hrubé svazky, které do tisku připravil ještě zesnulý Karel Rožek; díl první, zahrnující léta 1873—1882, nám právě předkládá nakladatelství Topičovo. Vítaný tento doplněk Nerudových spisů uceluje spíše obraz novináře než literáta: jest to chvatná a často velmi povrchní služba denní, konaná z nutnosti zevní a nikoliv z vniterní potřeby; pisatel, za jehož zády již již s nataženou rukou stojí posel z tiskárny, nemá ani času ani možnosti předmět proniknouti a proto ledabylým vtipem klouže po povrchu; leckdy rozepisuje se Neruda o oborech, o nichž nemá ani hlubších vědomostí, ani důkladnějších informací. Ani bystrý polyhistor, jakým se Neruda prokazoval ve svých feuilletonech a cestopisech, nemohl býti s látku tak všestrannou a pestrou. Přinášelyť „Humoristické listy“ podobizny básníků i učenců, herců a zpěvaček, výtvarníků a hudebníků, cestovatelů a vynálezců, vůdců samosprávy a národohospodářských praktiků, poslanců z české delegace i politiků z pravice na říšské radě nám příznivých; vedle starých buditelů zjevovaly se tu nové divadelní hvězdy právě vyšedší, vedle mužů základního významu zjevy pouze časově zajímavé — a o všech musil Neruda pohovořiti stručně a vtipně, i když neměl k nim poměru vnitřního. Nelze tedy těchto příležitostných „podobizen a karikatur“ klásti na roveň skvělým neb pronikavým jeho karakteristikám, dnes

zařazeným do Quisova vydání kritických spisů, jimiž Neruda zobrazil řadu literátů, herců a výtvarníků: tyto psal umělecký kritik, ony žurnalista. Ale přece neodejde čtenář ani od tohoto Nerudova svazku naprázdno. Někdy Neruda, je-li v rozmarné náladě, dovede v několika odstavcích rozšlehnouti sršivý ohňostroj vtipu a žertu, tak na př. v dvojí podobizně Františka Kolára, Josefa Lva, Bohuslava Kroupy, Jana Prokopce a sebe samého; jindy, píše-li o osobnosti, k níž citově lne, prosycuje své výrazné řádky zvláštním srdečným teplem, na př. mluvě o Vojtu Náprstkovi, Karlu Sladkovském, Karlu Jonášovi, J. V. Sládkovi, Václavu Kratochvílovi, Karlu Havlíčkovi; mnohé stati vyhroceny jsou nabroušenými nápady politickými, na př. článek o J. F. Červeném, B. Dudíkovi, N. P. Ignatěvu, Fr. Schuselkovi. V celku řadí se tyto Nerudovy příležitostné drobnosti přečetným projevům z vlastenecky buditelského období jeho zralé činnosti novinářské i literární, kdy všecky paprsky bohatého ducha, vznětlivého srdce i výbojného vtipu setkávaly se jako v ohnisku v myšlence národního prospěchu, a kdy posuzoval každou individualitu dle toho, jak přispěla k společnému dílu českého společenského, politického neb uměleckého povznesení; velmi často prohlubuje Neruda právě zde český program národní myšlenkou slovanské vzájemnosti. A to knihu národního žurnalisty mění v dílo národního pedagoga. A. N.

K JUBILEU CERVÁNTESOVU. Je-li Shakespeare našemu básnictví a divadlu již půldruhého století tvůrčí inspirací a neunavným vůdcem k velikosti a k síle, zůstal Miguel de Cervántes Saavedra pro českou literaturu prozatím pouhou episodou, rytířskou a poněkud dobrodružnou, jak se sluší a patří na statečného „mrzáka od Lepanta". V době první slávy Cervántesovy valil se do Čech proud španělské kultury, který však naprosto nezasáhl domácího písemnictví, ale na temných vlnách této mystické řeky, jež měla zaplaviti zemi kacířskou a jež nesla díla sv. Terézy a Baltazara Graciána, nevznášela se ani „Galatea" ani „Numancia", tím méně „Novely" neb dokonce „Důmyslný rytíř Don Quijote". Zdá se, že význam velikého Kastilce odhalili také naší literatuře němečtí romantikové, kteří od Tiecka a bratří Schleglův až po Heina zahrnovali „Dona Quijota" obdivem, a to stejně pro epickou šíři, dějovou vynalézavost, bohatství karakteristiky jako pro hloubku ironie položené do duševního vývoje rytíře smutné postavy a do protikladu reka a jeho tučně prosaického zbrojnoše. Od romantických dob tato dvojice jest tragikomickým symbolem věčného dualismu v lidském životě, a Don Quijote sám počíná samostatný život, neodvislý od románové osnovy, podobně jako Don Juan, jako Faust, jsa ztělesněním idealismu, jehož pohrdání skutečnosti a zároveň pokořování její neurvalou silou kolísá mezi groteskou a velkoleposti. Stvořitele tohoto typu postavili romantikové němečtí do řady tvůrců světové literatury, a Heine dokonce přiřkl Cervántesovi jako největšímu románopisci světa místo vedle největšího lyrika Goetha a největšího dramatika Shakespeara.

Není divu, že také čeští žáci, hledajíce pro svou překladatelsko-propagační praksi základní díla písemnictví světového, obrátili se k tomuto klasikovi, doporoučenému tak výmluvně. Učinil to již v 30. letech zajímavě mnohostranný buditel, lékař a politik, první venkovský novinář český a průkopník samosprávy, vydavatel

„krasořečníků" a tlumočník románů Herlošových, Josef Bojislav Pichl, vedle V. B. Nebeského a J. R. Čejky první překladatel ze španělštiny u nás. Již r. 1838 vydal dva svazky Cervántesových novel, které bohužel přijaty byly jako pouhé čtení zábavné, neboť česká výpravná prósa byla tehdy tak primitivní, že ani nejvzdělanější její pěstitelé nedovedli pochopiti, že se tu uvádí klasický vzor novelistického umění. Ani Pichlův překlad „Dona Quijota", pořízený r. 1864, k němuž 2. díl vyšel r. 1866 prací K. Stefanovou, nepůsobil literárně a stal se památným spíše výtvarně, neboť dva velcí, dosud nedocenění umělci, Quido Manes a Karel Purkyně, řešili tu velmi rázovitě problém, který zajímalá sama H. Daumiera, jak postavu zdánlivě předurčenou pro genre zmoci kresbou monumentální.

Nový vjezd do naší poesie slaví Cervántes v období Vrchlického, jež emancipujíc se nadobro od německých předloh a hledisk, chce uvésti Čechy v bezprostřední styk s písemnictvím románským a anglickým. Jako osobnost zajímal Cervántes Vrchlického již záhy, ale v obou sonetech, psaných na jeho počest v „Dojmech a rozmarech" a v „Breviři moderního člověka", nacházíme onu patetickou sentimentálnost, s níž Vrchlický až únavně pojímal všecky genije „don Quijoty ideálu", kteří bojují s nechápavým davem; lze říci, že mizí tu barvitá a prudká jedinečnost hidalga, který „s nohou již ve třmeni" vesele vzdoruje osudu. Vrchlický pro Cervántesa dozrál teprve koncem devadesátých let, v době to soustavných španělských studií, jimž děkujeme za překlad Calderona: tehdy na universitě i veřejně přednášíval často a s vervou o „Donu Quijotu", a bylo patrno, jak životem ošlehaný a poučený muž pochopil dvojklanný Cervántesův humor spojený s mravní silou, jak přišel na chuť jeho prostotě a klidu, jak se zamiloval do homerské pohody tohoto arcirománu. Pověděl to vše v překrásné předmluvě Pikhartova překladu „Don Quijota", jež vedle stejně klasického úvodu k Hugovým „Bídníkům" patří k největším kritickým činům Vrchlického vůbec: nelze prostě zapomenout literárně pronikavých a při tom přímo mudřeckých slov jeho o rozdílu vtipné hlavy a básnického genia, neb o tragické spravedlnosti života, která nutí nás, abychom vytáhli do boje proti něčemu, co nás pak samotné udolá. Vrchlického úvod zahajoval velký podnik překladatelský, jenž patří k nejzáslužnějším činům Ottovy „Světové knihovny"; Antonín Pikhart, který dotud těkal po španělské literatuře, vybíraje často díla podřadná a pouze zábavná, postavil se od r. 1899 do služeb Cervántesova genia a přeložil všecky význačné kusy jeho prósy: r. 1899 vyšel celý „Don Quijote", r. 1903 tři svazky novel, takže nyní máme až na historické drama „Numancia" v naší literatuře vše, co z Cervántesa patří poesii světové. Ale jako r. 1838 byly i r. 1903 povídky Cervántesovy přijaty u nás vděčněji čtenáři než literáty; když vedly se spory a diskuse o podstatu novely, nevzal nikdo z účastníků na potaz tato malá mistrovská díla, jež doslovně i přeneseně slují „novelas exemplares". Nelze však pochybovati o možnosti, že Cervántes ještě někdy inspiračně zasáhne i do rozvoje naší prósy, a to ne pouze jako novelista: prokázal tuto rytířskou službu cizím literaturám častokráte.

Jeho největší postava neztrácí arciť ani u nás doposud ničeho ze své symbolické působivosti a všelidské síly: zamysleme se nad tragikou romantiky, nad smutkem ilusionismu, nad sebevražedností důsledného idea-

lismu a vytane nám hned hubená figura na ubohé herce a s velkým kopím, provázená nezbytným břicháčem sytého a jalového mudráctví! Stačí v této souvislosti připomenouti jenom dramatickou báseň Viktora Dyka, jež stala se podnětem dalších ne-li činů, tedy dojista čestných pokusů v umění knižním, režisérském a hudebním, a uvědomíme si hned, proč Cervántesa nelze pokládati za pouhého cizince v Čechách, a proč ani Alcalá de Henares, rodiště Cervántesovo, ani Argamasilla, kolébka Quijotova, nejsou pro nás španělskou vesnicí. A. N.

DIVADLO.

Shakespearův cyklus, o jehož významu literárním, kulturním i divadelním bylo zde minule promluveno, vyvrcholil v posledním dubnovém týdnu čtyřmi velikými tragediemi: Hamlet (23. IV.) Král Lear (25. IV.) Macbeth (28. IV.) a Othello (30. IV.), a byl dne 4. května zakončen nově scénovanou Zimní pohádkou. Všechny tyto práce pocházejí z periody mužné zralosti básníkovy. Není tu již oné hravé lehkosti mládí, jež dovedla vykouzliti čarovné a rozmarné scény veseloher. Těžký stín životní zkušenosti jakoby ležel na velkých tragediích, jež obírají se nejchmurnějšími záhadami lidské povahy a lidského bytí, odhalujíce bez milosti celé propasti bídy, neřesti a neštěstí. Neblahý otrok nerozhodnosti Hamlet, ubohá oběť zaslepenosti otcovské, král Lear, ponurý zločinec krvežíznivé ctižádosti Macbeth, a dětinsky naivní, hrdinný a ušlechtilý vrah Othello s celou nepřehlednou družinou šlechetných i podlých postav přešli tu znovu scénou, aby znovu budili úžas a ohromení nadlidskými rozměry svých vášní, svých zločinů, své bolesti a svého utrpení. Eduard Vojan nesl je na svých nestárnoucích plecích se silou a mohutností, s uměleckou ekonomií prostředků a hloubkou psychologické a filosofické intuice, která jej staví tak vysoko nad průměr herecké rutiny. Jediný Lear vymyká se poněkud z oblasti jeho prostředků, za to však ostatní výkony znamenají vrcholy současného hereckého umění českého. Není hanbou, ztráceti se trochu ve stínu takových výkonů, a je tím větší zásluhou, dovésti i vedle nich upoutat a chytit, jak se to podařilo na př. p. Hurtovi (šašek v Králi Learovi, Jago) (p. Želenskému (starý Gloster), pp. Deylovi, Vávrovi, Schlaghammerovi. Z dam byla tu na prvním místě opět paní Dostalová (Goneril, Lady Macbeth, Ofelie) a sl. Suchánková (Cordelie, Desdemona).

Zimní pohádka má pro nás Čechy zvláštní půvab tím, že Shakespeare, sveden geografickou neznalostí své předlohy, Greenovy povídky Pandosto, položil naše království na břeh mořský. Snad se to stalo vědomě, neboť celá „Zimní pohádka" je plna suverénního pohrdání k zákonům pravděpodobnosti a nečiní nijakého pokusu o zachování historické či lokální barvy. Poslední dílo básníkovo nechce právě být ničím jiným než pohádkou, volnou hrou fantasie, ač ne již oné hravé fantasie, jež bavila ve Snu noci svatojanské důsledky Puckova šibalství. Básník rozvinuje fabuli, vystupňuje konflikt na samu mez tragičnosti, aby pak zavedl nás v pastýřskou idyllu a skončil pathetickou scénou smíření. Leontes jest vzteklý žárlivec, horší než Othello, neboť nemá omluvy, že by podléhal suggesci Jagově; naopak

je varován všemi přáteli a dvořany. Rytířský Othello je sice schopen zločinu z vášně, ale nedal by utratiti nevinné děcko a nesnažil by se zrádně otráviti přítele. Ale Shakespeare neměl v úmyslu tvořiti novou, černější folii k Mauru benátskému. Sicilský Leontes, potrestaný božstvem, podstupuje dlouhé a upřímné pokání. A zatím dorůstá v české pastýřské chaloupce krásná Perdita, a básník, když nám byl po zlobě dvora ukázal dobrotu, vlídnost a veselost prostých lidí, žijících v důvěrném styku s přírodou, když nás pobavil taškářstvím Autolykovým, vede Perditu i Florizela na Sicilii, vysvětlí původ Perditin, odpouští kajícímu Leontovi a probouzí patnáct let mrtvou Hermionu. Shovívavým úsměvem, odpuštěním a požehnáním končí pohádka, která začala děsivým přízvukem zločinu. Zimní pohádka, ač není jednolitým, bezvadným útvarem básnickým, obsahuje přece jen tolik krásných míst, má v sobě tolik ducha, poesie a citu, že možno jí s rozkoší naslouchati.

Nová úprava Kvapilova je založena na zajímavé myšlence: jednotlivé scény jsou komponovány jako obrazy, zasazené do skutečného naivního, zlaceného rámu o čtyřech lištách. Nelze popříti, že podařilo se režiséru vytvořiti několik dioramatických obrazů neobyčejně krásně zladěných v barvě i osvětlení i seskupení figur. Tak hned první scéna, pak scéna soudní, scéna pastýřská a scéna závěrečná byly luštěny architektonicky i malebně s velikým vkusem. Bohužel rámcem zúžený prostor scény vadil silně volnosti gesta herců a spodní lišta rámu kryla divákům v přízemí herce téměř po kolena. Veliká scéna, kdy Pavlína přináší králi děcko, byla z technických důvodů položena před závěs, který znemožnil akci téměř úplně. Ostatně výjev ten už svou důležitostí zasloužil by samostatné dekorace, třeba sebe jednodušší. Originální byl nápad, obléci české pány a pastýře tradičním slovanským krojem s huňkami a pletenci vlasů na skráních. Z hereckých výkonů dlužno jmenovati důstojnou a ušlechtile citěnou i deklamovanou Hermionu pí. Dostálové, prostou, a srdečnou Pavlínu pí Hübnerové, s akcenty nelíčeného rozhořčení, milou Perditu pí Vrchlické, pathetického Leonta p. Nového, rázovitého Polixena p. Hurtova a šlechetného Camilla p. Želenského, sličného kralevice p. Tesařova a humoristické figurky pp. Wiesnera (Autolykus) a Čepely (pasák). Některá místa podložil hudebním doprovodem Jaroslav Křička.

Shakespearův cyklus setkal se s neobyčejnou, až překvapující účastí obecenstva. Není pochyby, že cyklem se Národní Divadlo nevyrovnalo definitivně se Shakespearem a že zbývá tu ještě řada vděčných a lákavých problémů, jednak ve zdokonalení nastudovaných her, tak v dalším rozšíření shakespearovského repertoaru. Jaroslav Kvapil, jenž věnoval Shakespearovi snad nejlepší úsilí mužných let, jistě se nezastaví ve své snaze dáti nám dílo geniovo co nejúplněji a v reprodukci co nejdokonalejší.

Vedle časopiseckých ohlasů přinesl jubilejní měsíc několik samostatných publikací, jež dlužno aspoň registrovati. Dr. Ot. Fischer vydal nákl. J. Kočího pozoruhodný překlad Macbetha. Ve Světové knihovně vyšla nákl. J. Otty knížka Myšlenky ze Shakespeara, v níž K. Engelmüller seřadil dle všeobecných hesel nejkrásnější filosofické citáty z díla básníkova. Jos. Pelcl shrnul stručně výsledky dosavadního badání shakespearovského v brošurce Co víme o Shakespearovi a zároveň vydal znovu samostatně známou studii Tainovu: William Shakespeare.

H. Jelínek.

UMĚNÍ VÝTVARNÉ.

Stanislav Sucharda †

Svou předčasnou a nečekanou smrtí je Stanislav Sucharda, professor akademie a jeden z nejpopulárnějších sochařů českých, vyrván z plného pracovního rozpětí. Teprve před nedávnem bylo mu přáno postaviti své největší sochařské dílo, pomník Palackého v Praze, — pomník, o kterém svého času bylo hojně diskutováno, zda vyhovuje pojetím a podobou svému určení. Řekl bych, *že* zbytečně diskutováno; neboť monumentální památníky nezpodobují jen toho, komu jsou postaveny, nýbrž i dobu, která je postavila; a právě svou dobu představoval Sucharda výrazně a rozvitě. — Byl žákem Myslbekovým a zároveň hlavním (vedle Šalouna a jiných) představitelem jakési reakce proti plastickému klassicismu Myslbekovské generace. Toto tradiční období moderní české plastiky mělo své veliké ctnosti a vedle nich ledacos, s čím se impulsivnější duch moderní nemohl srovnati. Byla tu ukázněná erudice, ideálnost draperií a postoje, statuární, klidné pojetí těla, jasná a střízlivá komposice, zušlechtěný realism v portrétu, konvenční a průhledné alegorie a v celku hutný, epický klid, nebo snad — v příměru, který se u veřejné plastiky vnucuje — zdrželivé ethos veřejného řečníka, jehož emfase je ovládána věcností a dokonalou vytříbeností. Proti tomu Sucharda je člověk jiné generace; od prvopočátku lyričtější, měkčí a vzrušenější, stupňuje stále silněji neklasické momenty sochařství: realism, dekorativnost a pathos. Jeho plastiky chtějí mnoho říci; proto mluví rozpoutaněji, naléhavěji, skoro divadelně; tělo se stává nositelem vzrušeného gesta, jež dramaticky symbolisuje nějaký citový nebo myšlenkový vzlet; při tom ovšem tělo ztrácí svou plastickou a formální samostačitelnost. Jednoduchá allegorie už nestačí pro složitý myšlenkový výraz, jenž je zamýšlen; proto monument nese celé dramatické, symbolické scény, tím méně komposičně ovládnuté, čím vzrušenější. Draperie nepřiléhá k tělu, nýbrž ke gestu; roucho je letící retorický pohyb, plasticky beztvará, ale divadelně zúčastněná plena. Tělo je zanedbáno jako statuární individuum; proto sebe naturalističtější modelace nenaplní je životem a nevytrhne je ze stínové existence živého obrazu. Heslem zdá se stupňování výrazu za každou cenu.

Nicméně, ačkoliv tyto znaky mají povšechně mnoho dobového, jsou u Suchardy z největší části podmíněny osobním temperamentem. Už jeho první Myslbekovské plastiky vykazují měkkou modelaci, která se později stává vždy malířštější, nekoncisnější a črtavější; jeho linie jsou vlavé a neurčité; čistě sochařská jistota, která koncipuje jakoby přímo v kameni nebo kovu, se u něho sotva postihne. Odtud lze pochopiti i vagnost jeho komposice i rozplývavé kupení anatomických detailů v jeho modelování; konečně i jeho větší schopnost pro relief než pro plnou plastiku. Ale právě tato bezprostřední temperamentnost jeho práce ukazuje až příliš jasně, jaký životní oheň a vzlet přinášel Sucharda do svého umění. Bylo nutností vývoje, aby Myslbekova doba byla překročena směrem, jejž razil Sucharda; na tom, že Myslbek byl daleko více a ryzeji sochař než ti, kdo přišli po něm, se vývoj zastaviti nemohl. Ale zrovna tak dnes mladší

česká plastika nutně reaguje proti nedostatkům díla Suchardova; ale že nikdo v ní dosud nepředstihl umělecký zápal tohoto málo harmonického, ale vášnivého a intensivního díla, budiž připomenuto ke cti zesnulého umělce.

PRAHA 1750—1850 (Památky literární, umělecké a občanské). Umělecká část této výstavy přirozeně nabádá k sledování vývoje umění v Praze (neboť nelze ještě říci: českého umění) v rozhraní jednoho století, od čistě barokních mistrů Palka, Maulbertsche a Grunda až po rodinu Manesů, tedy až k počátkům moderního, intimního malířství českého. Není pochyby, že právě v těchto časových hranicích udál se veliký převrat veškerého umění; vskutku mezi lety 1750 a 1850 jest hledati data, od kterých bezprostředně pokračuje naše vlastní, moderní, z hruba řečeno: občanská kultura. Ten převrat se objevuje i v akademickém umění, pokud zde je zastoupeno; ukazuje se v střízlivé, suché, málo vzletné a málo náročné malbě kolem 1800, která nebyla zrovna zkypřena následujícím idealismem Nazarenských, a teprve u Manesů se prohřává novým ziskem občanského života: intimní citovostí. Tedy ten převrat tu je cititelný krok za krokem, — ale ne jako jadrný vstup nového umění; je to dosti vyprahlá tvorba, omezená a pokojná: nové občanské ideály, hluboké vzruchy nové kulturní periody dály se ovšem jinde než u nás.

Jenom sporadicky vyjadřuje se tu nová doba bezohledněji. Byla to doba t. zv. empiru; doba, která se u nás myslí obyčejně jako maloměšťácky intimní, jako Biedermeyer-Styl; při čemž se zapomíná, že umělecký ideál Perciera, Fontainea, Schinkela, navrhovatelů napoleonského nábytku atd., byl cokoliv spíše než idyllicky omezený. A tak i na této výstavě se uprostřed empirových vykládaných komod s plochami barokně prohýbanými, uprostřed vyšívaných paraventů, sloupkových hodin a celého měšťanského blahobytu náhle ukáže „primátorský stůl“ ve své nahé, skoro paradoxní monumentalitě, krásný a smělý kus nábytku, jakési memento empiru. Tak se pod hladkými a upřímnými portréty třeba Kadlíkovými objeví miniatury nebo malé podobizny podivně zmučených, vskutku intensivních, skoro mystických tváří tak naléhavě podaných, že si lze (přese vše) připomenout k zajímavému srovnání hlavy gotiků. Zde aspoň nepochybně vpadá do umění něco nového, lidovější duch j i n a k pozorující, umlčený ve velikých epochách renaissance a baroku. A právě tyto některé miniatury, lépe než akademické umění, ukazují druhý zisk nové epochy: příchod nového, dosud primitivního cítění, tak jako „primátorský stůl“ ukazuje příchod nové erudice.

Podobných nahodile sebraných nálezů je na této výstavě rozseto. Jsou to třeba reklamní litografie cirku (Miss Price na koni, a jiné), tituly knih, listiny, ryté pohledy na Prahu, listy časem jímavě naivní, časem prononcovaně moderní; v nich bylo by možno sledovati skrytý a hluboký vývoj umění; na nich bylo by možno dokumentovati visuelní chudobu naší moderní grafiky; ale nejlépe je všimnouti si jich, pokud se opět nerozptýlí, a vyčísti z nich, že minulost, na kterou tak rádi navazujeme, obsahovala v uměleckém ohledu mnohotnější napětí a živější prvky novodobého života, než ji se svého vzdělaneckého a trochu sentimentálního stanoviska přisuzujeme. K. Čapek.

„Lumír“ vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se pro Prahu: na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Rukopisů nevracíme.

Za redakci zodpovědný Viktor Dyk. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto.
Tiskem „Unie“ v Praze.

Číslo toto vydáno dne 19. května 1916.

R. XLIV. LUMÍR ČÍSLO 7.

F. M. BARTOŠ:

PAMĚTI M. JERONYMA PRAŽSKÉHO.

V předčasné zralosti a vážnosti dospívala druhá Husova generace náboženského našeho hnutí opravného. Žila v nepřetržité téměř občanské válce, viděla bitvy mezi vojsky královskými i jednot panských, mezi voji arcibiskupskými i biskupskými, viděla dvojí zajetí královo vlastním bratrancem i bratrem i jeho potupné sesazení s otcova trůnu království římského, prožila hrůzu i hanbu obležení samotné Prahy Míšňany. Pocitem studu zatrpkly jejich duše, tíhou odpovědnosti zpřísněly jejich rysy. Nevymkl se tomu ani ten, jenž bídě a malosti domova unikal celá léta pobytem v cizině, nejsvětštější a nejpovrchnější s počátku asi druh M. Jana, jenž si však později z celé generace zvolil úkol nejvyšší a nejtěžší: být straně politikem.

Jeronymovi Pražskému nebylo možná ještě ani 20 let, když počátkem r. 1399 opustil, sotva dosáhl prvního gradu, universitu rodného města a odešel pokračovat ve studiích do Oxfordu — snad s některým z poselství českého dvoru k anglickému (neblahý osud Richarda III., manžela české princezny Anny, právě se truchlivě naplňoval), snad na studijní stipendium bývalého oxfordského mistra, kanovníka Vojtěcha z Ježova. Byl zcela chud, universita sama neživila, na kněžství nechtěl a ještě méně byl ochoten zahrabat se někde na venkovské škole — jediná to dráha, která mu jinak kynula; všecka místa výnosná, všechny dráhy snazší zabrali Němci. Záhy se však vrací, bez doktorátu, ale s kořistí, která se mu nejspíše jevila daleko cennější, s revolučními spisy Viklefovými, které vědu pražských jeho učitelů německých přiváděly ad absurdum, štípaly na padrť. Jeho postavení na domácí universitě tím arci nezískalo, situace politická horšila se každým dnem. Než došlo k výbuchu nepřátelství mezi obojím táborem na universitě, k otevřené válce, jež z důvodů politických v této chvíli pro Čechy byla zcela beznadějná, Jeronym zase je v cizině a tehdy na celá dlouhá léta. Vrací se teprve za poměrů značně změněných, v hodnosti velmi čestné: jako trojnásobný mistr, pařížský, heidelberský a kolínský (1407).

Všecku tuto dobu, ztrávenou většinou za hranicemi, žije Jeronym životem vynikajícího, znamenitého scholára, jehož svět, ostatně svrchovaně bohatý, končí se však hned za katedrou, estétský život intelektualisty. Rozený řečník a vášnivý debatér, muž velmi vzdělaný i krásný, vybíjí všecky skvělé energie ve vítězných, v čas potřeby i opatrných disputacích universitních o nejzavilejších i nejabstraktnějších otázkách scholastické filosofie, v učených hádáních, v nichž převaha je mu zabezpečena zbožňovaným učitelem Viklefem.

Sklon i úctu k velkolepému systému obdivuhodného obnovitele platonsko-augustinského idealismu přinášel si již do Anglie s pražské university, na níž právě asi vypukly tuhé boje mezi filosofickým realismem a nominalismem, mezi českými stoupenci anglického myslitele a německými jeho odpůrci. V Praze i potom v cizině, v debatách s nominalisty pařížskými i říšskými tak úspěšných, že musí, všude vítěz, opouštěti universitu za universitou, přesvědčil se o nezdolné síle a naprosté superioritě Viklefově proti směrům vládnoucím, takže se vrací slepým přímo žákem Viklefovy filosofie, zcela zasněným v úchvatné perspektivy ještě dnes závrať vzbuzující soustavy, která větším právem než scotism zaslouží čestný název spinozismu před Spinozou, po prvé davši člověku pocítiti posvátnou, zbožnou hrůzu z velebné zákonnosti života i světa, z oslňující jeho nádhery a slávy. Sotva však vkročil zase na půdu své vlasti, bezstarostná jeho bezzájmovost ke všemu, co nebylo drahou jeho filosofií, mizí a za občasně ještě propukajícími výbuchy prudkého temperamentu nemožno nepozorovati přísné zvážnění veškeré Jeronymovy osobnosti.

Přicházel v chvíle těžké, odpovědné, rozhodující...

Jako ve všech zemích pozdějšího středověku i v Čechách ti, jimž jsou drahé nejvyšší ideály doby, reforma totiž církve, která vše proniká, vše vychovává, vše oživuje, bojují na dvě fronty: proti státu a proti papeži, proti dvoru a proti kurii. Kdežto totiž dříve stolice papežská stojí v čele všech, kdož usilují o novou, vyšší mravnost, století XIV. značí pro Řím okamžik morální katastrofy: vysílen jsa nadlidským ovšem skoro zápasem proti světu a státu, kapituluje před ním, za zdání uznání vnějšího vzdává se mravní své světovlády, za pojištění svých stoupajících příjmů, ostatně dosti problematické, zaprodává nyní ty, kdož v něm dříve měli učitele i ochránce, obětuje své spojence i svěřence. Naše hnutí opravné, které nyní představuje českou církev — vše ostatní je církevními

penězi placené státní úřednictvo — vydáno jsouc kurií na pospas dvoru, může takto říci o sobě totéž, co tak plastickým obrazem praví kronikář o církvi francouzské, přirovnávaje ji k ovečce: kurie ubohou stříhá, stát ji dře z kůže.

Velikým Antikristem, jenž na skonání věků dovršuje hrůzy i bědy světa, vtělením zla i ďábla jeví se proto velikému otci naší reformace, Miličovi z Kroměříže, sám zbožný císař Karel IV. Milič zahlédá totiž ve chvíli úzkosti a osvícení v sinavém osvětlení blesku nedozírné, příšerné konce zkázonosného konkordátu mezi kurií i státem, jenž jako rakovina nezadržitelně rozrušuje ústrojí církevní hnilobnou otravou zkažených dvořanů, chráněných železnou rukou dvorského terroru. Za malého nástupce velikého císaře všechna ta hrůza se naplnila, zvláště když ochránce Miličova dědictví a jeho žákův i přátel, arcibiskup Jan z Jenštejna, odváživ se vzepřít, pyká za svůj tragicky veliký i marný pokus sesazením a vyhnanstvím...

Ve znamení zoufalé beznadějnosti stálo dílo Miličovy školy, když je počátkem století přejímalo druhé pokolení opravného našeho hnutí, generace Husova. I na jejich počátcích, tak zpřísněných krisí národní, leží těžké stíny černého bezútěšného pessimismu a apokalyptismu Matěje z Janova, sám střízlivý Hus žije tehda u víře v nadcházející konec světa. Než je to právě mocný otřes jejich vědomí národního, co jim nedovolilo hledat zapomenutí a úlevy v opiu mystiky, nýbrž je zburcovalo k dílu a práci. Přechod v zlé poměry ulehčuje jim ostatně šťastný obrat v situaci církevně-politické, dočasný smír mezi církví a státem, který zahajuje nastoupení dvorského arcibiskupa Zbyňka z Hazmburka, zároveň upřímného stoupence církevní opravy a Husova přítele.

Jiné starosti zatím zaujaly mladé tyto lidi, pokud všecky jejich síly nepohlcuje radostná i úspěšná práce na kazatelně v šťastné víře ve vítězství za součinnosti samého státu, v naději, že co se nepodařilo jejich předchůdcům bojem proti státu, dokáží oni získáním dvora pro věc reformy a proti kurii. Na tomtéž osudném rozcestí ocitá se náboženské naše hnutí cestou jinou...

Léta se vlekoucí zápasy českých mistrů proti výsadám německých kolegů, prudce oživlé v onom roce hanby, kdy jejich krajané šest neděl leželi před Prahou (1401), přiostřují se každým dnem stále rostoucím přilnutím Čechů k filosofii Viklefově. Pojišťovala jim snadnou převahu duchovní nad soupeři, neméně snadno jsou však jimi zatlačováni k těm závěrům anglického mistra, které je velmi lehko vrhaly v trapnou situaci poskvrnění kacířstvím.

Jeť Viklef nejen svrchovaně hluboký filosof, nýbrž zároveň i ničivý historik a kritik církevního vývoje. Hotovým zjevením byly jeho přesné, nezvratné důkazy o pozdním původě celé řady církevních obřadův i dogmat, jeho nové, revoluční pojetí církve jako zjevu historicky zcela podmíněného, jeho představa papeže jako Antikrista, jeho svůdné rady vrátit církvi prvotní prostotu a chudobu pomocí státu, vždy ochotného arci rozdělit si bohaté duchovní zboží...

Zápas o tyto převratné myšlenky Viklefovy na universitě vstupoval v kritickou fási odvoláním německých mistrů k samotné stolici papežské, když se Jeronym vrací z ciziny.

+

K velikým úkolům nové své dráhy přináší si z ciziny mnoho cenných vlastností i zkušeností. Věda, která politikovi bývá požehnanou průpravou, dala mu jasnost zraku i přesnost v odhadování svých i cizích sil, naučila houževnatosti v řešení problému, v sledování konečného cíle, i pohyblivosti v měnění cest a prostředků, naučila nedat se mýlit snadnými úspěchy, růst z nezdarův i porážek. Pobytem v cizině — nejvíce nepochybně léty pařížskými, (1404—6), kde bezděky byl divákem velkolepého zápasu Sorbonny s aviňonským papežem i obou hlavních táborů dvorských, strany orleánské i burgundské — poznal lidi a styky. Jako celý muž vrací se domů.

Nemá osobního kouzla Husova. Když po smrti obou přátel pražská universita rozesílala do širého světa obranný list slavné paměti svých mistrů, pro osobnost M. Jana nalezla slova vzácné lásky i krásného obdivu. Byl muž nevýslovný, praví se zde tklivě, zářné zrcadlo svatosti, muž pokorný, třpytivý paprsek veliké lásky k bližnímu: pohrdaje bohatstvím až v bídu se přiváděl rozdáváním chudým, s radostí skláněl se k lůžkům chuďasů, slzami obměkčoval k pokání tvrdá srdce, nevýslovnou sladkostí mírnil a konejšil duchy divoké. Veškeré neřesti všech stavů vyhlazoval dokonale žárem veliké své lásky, v apoštolských kráčeje šlépějích s veškerým úsilím obnovoval v kněžstvu i lidu mravy prvotní církve, statečností slova i moudrostí překonával všecky lidi, ve všech prováděl dílo ryzí lásky a neporušitelné pravdy a zkrátka tak přehojnými úspěchy zahrnut byl zvláštní milostí boží, že se nám ve všem stal mistrem života, jemuž není rovna... O Jeronymovi chválí universitní kolegové pouze jeho výmluvnost, hluboké badání ve všech světských vědách, slavné jméno, přejasnou pověst, chvalnou

a vznešenou učenost, chvályhodný život a povahu, vytrvalé úsilí o šíření evangelické pravdy a zahlazení špatné pověsti království českého, statečnost v boji proti mravní zkáze a nebázlivý skon.

I když je velmi pravděpodobno, že universitní projev pochází z péra Jakoubka ze Stříbra, jehož křesťanství v prudkém nacionalismu Jeronymově vidělo nemalé nebezpečenství a jehož jemné svědomí nemohlo souhlasit s bezohlednými často prostředky a vysokými nezřídka obětmi, přes něž robustní svědomí politikovo kráčelo bez zachvění, netřeba zastírati, že neklidný, těkavý život, že nepřetržitý téměř zápas v prvních řadách nikdy nedopřál Jeronymu dospěti té duševní spanilosti a čistoty srdce, jaké jeho přítel dorostl v klidných letech studijního a kazatelského ústraní — přece ne tak trvale, aby jí nestrhala a nezpustošila krutost boje, ve který i Husa později uvrhl život. Jeronymova životní dráha brala se těmito příkrými cestami daleko dříve a vtiskla jiné, drsnější rysy jeho povaze. Jeho živlem je čin a boj, celý jeho zjev připomíná rytíře, statečného a věrného, jak praví v obdivné úctě jeho žák, rytíře svaté pře spravedlnosti...

*

Sotva se rozhlédl po situaci, vyložil Jeronym přátelům, jak lehkovážným by bylo spoléhat v boji proti Němcům a kurii výlučně jen na ochranu arcibiskupovu. Má určité úřední meze, jež jim možná bude nutno překročiti. Je nezbytno mít i jiné, spolehlivější spojence. Získal je snadno. Nepoměr mezi českým a německým živlem v městské radě hlavy království začínal přímo křičet. I vymohl tak lehko s přáteli u dvora, že v lednu 1408 naprosté převahy mezi staroměstskými konšely nabyli Čechové a vláda v hlavním městě dostala se tak úplně v ruce většiny obyvatelstva. Byl to, jak ukázala budoucnost, zisk ceny nikterak nepatrné, třeba v první chvíli jen asi přiostřil zápas hlavní, spor na universitě.

V létě podařilo se odpůrcům vymoci na kurii osobní obeslání předních vůdců české strany, M. Stanislava ze Znojma a Štěpána z Pálče, na podzim, po marných pokusech arcibiskupových i králových, uspokojiti papeže jinak, bylo se jim vydati k odpovídání do Italie. Byla to krutá porážka Čechů, ještě nebezpečnější hrozila jim zakolísáním arcibiskupa Zbyňka, jenž jako dlouholetý ochránce českých mistrů ocitl se nyní v postavení nesmírně trapném. Tu pojednou čirá takřka náhoda ukončila celý římský proces na prospěch Čechů.

Dvoru pražskému, kleslému léta již s bývalé slávy v naprostou mezinárodní bezvýznamnost, naskytla se tehdy neočekávaně příležitost zahráti naposled velkou roli, zaskvět se ještě jednou v jasu a lesku zesnulého císaře Karla. Do Prahy zase přijelo francouzské a brabantské poselství, ano i papežský legát kardinál Landulf, aby se jménem svých vlád a spojeného kolegia kardinálského obojí obedience roztrženého křesťanství, jež právě za odstraněním třicet let již trvajícího dvojpapežství vypsalo obecný sněm církevní do Pisy, ucházelo o obeslání koncilu poselstvem českým. Celým světem zapomenutý, zdětinělý král Václav, jenž se sotva byl právě zotavil ze záchvatu mrtvice, která mu vnutila nosítka a za deset let učiní konec ztroskotanému jeho životu, slavil poslední zářivé své chvíle, když skvělým hostům západním ukazoval nádhernou otcovu síň předků a poselstvy oslňován byl lichotnými řečmi o získání koruny císařské, velikém, nikdy nesplněném snu malého svého života. Nejmocnější král evropský a nejvyšší zástupcové církve slibovali mu uznati jej zase římským králem proti vzdorokráli Ruprechtovi Falckému, kterým byl sesazen, opravdu směl nyní pomýšleti konečně na římskou jízdu za korunou císařskou...

O všech bodech smlouvy dosaženo bylo již dohody, svatební průvod královy neteře princezny Elišky, která se na utvrzení branného spolku mezi Prahou a Paříží vdávala za brabantského vévodu do Brusselu, chystal se již na dalekou cestu s poselstvy, když tu náhle zástupcové pražské university, povolaní králem do Kutné Hory, vyjímaje mistry české, prohlásili, že setrvávají při papeži kterému kardinálové a Francie vypověděla poslušnost a v Pise chystala sesazení. Týž den — byl to památný 18. leden 1409 — zbavil královský dekret německé mistry umělé převahy na universitě a Čechům, že šli se dvorem, pojistil ve všech úřadech i obročích většinu tříčtvrtinovou.

O královský akt, který mohli předvídat pouze zasvěcení — inscenoval-li však kdo veliký den, vlákav Němce v léčku, byl to Jeronym — bylo však svésti teprve tuhý, úporný boj. Němci, vidouce, že jde o jejich bytí a nebytí, rychle obrátili: odřekli se Řehoře XII., zvolili poselství na koncil do Pisy, a ke králi vyslali deputaci s prosbou, by se tedy směli ustavit jako samostatná universita vedle university české a dosavadní ústav rozděliti. Aby své žádosti dodali důrazu, vykonali mezi sebou přísahu, že se jinak z Prahy vystěhují. Nebyla to hrozba planá. Vévoda míšeňský, nejnebezpečnější a nejhouževnatější z nepřátel krále Václava v říši, pozval je asi hned, jakmile zvěděl o událostech v Praze, k sobě, nabídl jim pohostinství v Lipště.

Rázem nastal obrat. S králem, hříčkou nálad a záchvatů, opakuje se případ 18. ledna. Na Husa a Jeronyma, kteří jménem Čechů přišli prosit o ponechání štědré výsady, osopil se nyní Václav jako na původce rozbrojů, ba dokonce pohrozil jim hranicí, dokáží-li se německé žaloby na jejich viklefské kacířství, pro něž on i celé království jest ostouzeno. Bylo zle. Jednu chvíli tak zle, že se Češi nabízejí přestat na dvou pouze hlasech, nezůstane-li jen Němcům více, v nejhorším spokojují se dokonce pouhým držením úřadu rektorského neb aspoň děkanstvím filosofické fakulty...

Nevíme, čím se stalo, že dekret kutnohorský na konec přece zůstal v platnosti. Nejspíše se Čechům podařilo usvědčiti či očerniti odpůrce ze styků s Míšní, vylíčiti je králi jako zemězrádce. V létě aspoň náhle mistři němečtí zbaveni jsou profesur a odcházejí skutečně, jak hrozili, na nově založenou universitu lipskou, spolu s nimi na tisíc žáků, polovička to asi všech scholárů pražských. Lví podíl na vítězství mají Jeronymovy cesty s Husem za králem na Žebrák, jeho dobré známosti na dvoře i v městské radě pražské. Je široko daleko rozkřičen jako destructor studii Pragensis, zkázy pražské university hlavní původce...

+

Než proces římský vyhrán byl takto Čechy jen zdánlivě. Němečtí žalobci odešli z Prahy, poslušnosti k papeži římskému zbavil je král. Na novou kurii, k papeži, vyšlému z koncilu pisského, vznesen však týž proces o Viklefa odvoláním několika studentů proti arcibiskupovu rozkazu, aby mu knihy Viklefovy vydány byly na přezkoumání. Místo německých mistrů zaujal tak sám dřívější ochránce strany opravné, arcibiskup Zbyněk.

Nezvíme asi nikdy konečné, nejhlubší příčiny osudné této události, která náboženské naše hnutí strhla posléze, ponenáhlu, ale neodvratně, na dráhu vzpoury proti církvi vůbec. Arcibiskup, žalují Češi, přidal se k Němcům a vydal nás na pospas trestům kurie. Hus a jeho přátelé, odůvodňuje své kroky Zbyněk, porušili dosavadní dohodu, vzepřeli se proti papeži, jali se hájit Viklefa i v názorech kacířských a na svého dlouholetého ochránce poštvali slepé násilí dvora. Prameny, jak nás došly v ubohém stavu, nepřipouštějí přesné odpovědi, historie nedovede dnes posoudit oprávněnost těchto žalob. Dovoluje nám však věřiti, u obou mužů věřiti v pohnutky zcela ryzí: arcibiskup, rytířsky věrný, setrval při papeži a hájil ho oddaně, i když jej všichni opustili, a ustoupil teprve přesile a násilí; Hus s přáteli, bráně uctívaného svého učitele,

hájil pouze toho, co se zatím vlivem Viklefovým stalo jeho přesvědčením vlastním. Tak smíme chápat osudný rozchod jako konflikt vyšší, osudové nutnosti...

Velmi záhy vzrostl spor pěti studentů s universitním kancléřem v nedozírný zápas mezi celou stranou reformy i reakce, posléz u velkou občanskou válku mezi státem, jenž se ztotožnil s Husovými stoupenci, a církví i kurií, která se ujala Zbyňka. Revoluční hesla viklefské theorie i politiky dozrála k uskutečnění: nejostřejší názory proticírkevní rozvinuty, papež prohlášen velikým Antikristem, prováděni církevních trestův arcibiskupových i papežových znemožněno, statky církevní zloupeny a zabrány. Jeronym — je to patrno i z žalostných trosek jeho životopisu, jak nám zachovány v aktech procesu vídeňského i kostnického — neschází na místech nejodpovědnějších: o velkonocích r. 1410 zastihujeme jej v Budíně na dvoře krále Zikmunda, kdež si mužným projevem pro Viklefa přivodil vyšetřování i zatčení, v srpnu, zatím co jeho přátelé doma hájí v slavných disputacích právě spálených knih Viklefových, přichází na universitu vídeňskou, která právě odvetou ostře napadla nejzranitelnější theorii anglického filosofa, nauku eucharistickou. I zde jest zatčen, sotva se objeví, a zaveden proti němu nejvýše nebezpečný proces, takže tentokráte sotva by byl asi vyvázl zakročením pražského dvora. Pomohl si tedy sám — útěkem. Jeť zápas krutý, na život a na smrt. Stát brutální rukou zlomil posléz odpor arcibiskupův a nutil jej dokonce, by vše zapřel a v Římě Husovi vymohl absoluci. Na útěku z Čech pokořený Zbyněk zemřel (1411)...

Válka s kurií zůstala tak nedobojována přes pomoc dvora. Ve chvíli, kdy ji za skvělých vyhlídek Husovi nepřátelé obnovili, stojí strana jeho nejen proti Římu, nýbrž i proti vlastnímu králi...

*

Bylo to jakoby výstrahou před svody laciného vítězství, jakoby varováním před katastrofálními kompromisy s poměry, jež nutno zvrátit, před státem, jejž nutno dobýt a zrevolucionovat, před zbabělým smlouváním s tragickým zákonem velikého životního určení, jakoby připomněním a burcováním tradicí Miličových...

Počátkem r. 1412 dostal pražský dvůr z Říma výhodnou nabídku tučné provise za svolení, aby na válku proti nezdolanému dosud vzdoropapeži hlásány byly v Čechách a prodávány křížové odpustky. Výnosný obchod jak obyčejně s radostí byl přijat, kurie

dosáhla dokonce doporučení odpustků králi polskému, a okázalé kramaření započalo.

Pro Husa a jeho přátele byla to chvíle rozhodnutí nejvýš těžkého a bolestných rozchodů, ještě asi bolestnějších než před třemi lety. Nesměli mlčet, přitakat pohoršlivému svatokupectví značilo pro ně zradu na všem, pro co se celý život bili. Postaví-li se proti odpustkům, vykládali právem mistři starší, především Stanislav ze Znojma, k němuž, jak později vzpomíná Hus, všichni vzhlíželi jako k otci, pozbudou nejen ochrany dvora, s níž stál i padal jejich proces s Římem, kterému budou nyní vydáni na milost i nemilost, nýbrž uvalí na celou stranu i krutý hněv umíněného a vášnivého krále, jenž — nejspíše za dobře volený dar — vzal celou odpustkovou záležitost za věc vlastní cti.

Všecky tyto obavy se vrchovatě naplnily, když Hus s Jeronymem, třeba opuštěni většinou druhů, nedavše se přes to zastrašiti a více než lidí poslouchajíce Boha, zahájili proti odpustkům na universitě boj. Když po Husově disputaci 17. června došlo na hlasování, jen skvělá, podmaňující výmluvnost Jeronymova strhla za sebou již již kolísající shromáždění, že se nezaleklo výstrah mistrů-theologův ani hrozeb dvora. Když však demonstrující tři mladíci po rozkaze královĕ skutečně popraveni přes nesmírný shluk lidu pražského, sám Hus uznal za nutné uchýliti se z Prahy pod ochranu venkovských přátel. Vrátil se do Betléma teprve po měsíci v mocném jejich průvodě, když král oblomen byl zatím neohroženým, odvážným zasažením přítele Jeronyma. Když nejjasnější král český, žalují na něho v Kostnici, dal průchod spravedlnosti proti Husovi a jiným Viklefovcům, Jeronym, přišed ke králi v žebráckém oděvu na oslu, bosý a vousatý, pokrytecky dělaje se tak žákem Kristovým, řečí svou strhl mnoho přítomných na stranu Viklefovců a kacíře i buřiče, králem již odsouzené, pokrytectvím svým zachránil od trestu smrti . . .

Víc ovšem nezmohla ni diplomacie Jeronymova. Nikdy se již nevrátila mocná přízeň uraženého krále, nikdy již nehne ni prstem pro první oba syny království, netečně a bezcitně nechá jít Husa i Jeronyma na jistou smrt do Kostnice a zde zahynout. Dva měsíce po přechodném tomto obratu opouští Hus, na něhož se nyní shrnul celý příval římských klateb, Prahu, aby se sem nevrátil než občas na zapřenou, odchází štvaným psancem . . .

✠

Dvou plných let popřáno bylo ještě oběma přátelům, aby se připravili na konečný, rozhodný zápas s Římem, jenž nakonec sveden byl v Kostnici. Nemohli se nepřipravovat, nemohli se, leč ve chvílích beznadějnosti a vyčerpání, oddávati svůdnému sebeklamu, že je před církví ochrání mocní přátelé, jako ubránili Viklefa. Nemohli si zatajovat, že rozchodem se dvorem postavení jejich zcela se změnilo, nemohli nevidět čilé agitace nepřátel doma i v cizině, jejich pevnou naději v budoucí koncil. Zatím tedy, co Hus, probrav se z malicherné polemiky proti bývalým přátelům, Pálčovi a Staníkovi, a uvědomuje si, že všechny mosty jsou strhány, propaguje slovem i pérem na venkově Viklefův program svobodné, na Římu nezávislé národní církve, Jeronym, diplomat strany, vydává se do ciziny za spojenci, odchází do Polska a do Anglie.

Používaje asi pozvání, které došlo všech západních universit i dvorů, by se jejich zástupci přišli podívat na velké dílo křesťanství a kultury, jehož se právě po poraženém Řádu německých rytířů v pohanské Žmudi, kořisti to „velké vojny“ — jsme nazítří slavné bitvy grunvaldské, vybojované i rytíři českými jako Žižkou a radostně pozdravené po celých Čechách, zvláště Husem — ujímala vítězná říše litevsko-polská, přichází Jeronym s jara r. 1413 do Krakova a na skvělý, pohostinstvím slynoucí dvůr litevského velkoknížete Vitolda. Šel nejen k panovníkům, sotva o tom možno pochybovat, šel také za bludičkou, že naváže styky s církví řeckou. Viklef psal o ní s hlubokou sympatií a úctou, její odtržení se od Říma mocně sílilo Jeronymovy přátele jako zvláště Jakoubka. Jeronym učil se řecky, na Litvě, ve Vilně, Vitěbsku, ano až i ve vzdálené republice pskovské, jak se naň žaluje, stýkal se přátelsky s pravoslavnými a v Řecích, promítaje tak v minulost nejspíše svůj protiněmecký odpor proti římské říši německého národa, viděl předky a příbuzné Slovanů. Otázka spojení církve západní i řecké zaměstnávala ostatně živě všecky významné církevní politiky; císař byzantský, nebezpečně ohrožený tureckým rozpětím na Balkáně, udržoval zájem o ni opětovnými poselstvy ke všem dvorům západním. Při jejím projednávání, jak ukazovala Pisa, na budoucím koncilu reformní strana česká, bděle a znale jednajíc, nemohla nezískat pro své cíle samostatné národní církve, ústupky, slibované na útraty papežského centralismu i jednoty v obřadech, nemohly být slušně odpírány ani Čechům. Buď jak buď, v dějinách husitství litevská cesta Jeronymova má význam památný: je sotva čirou náhodou, že sotva se vrátil do Prahy, přátelé jeho v čele s Jakoubkem rozmnožují program strany o dva kusy nedozírného do-

sahu, o požadavek přijímání pod obojí a znárodnění bohoslužby, je sotva náhodou, že provedení tohoto programu nestalo se bez účastenství Jeronymova, nestalo se bez vědomí, že to jsou obřady církve řecké. Třeba jejich vlastní uskutečnění je dílem jiných mužů, především Jakoubkovým, i doby teprve pozdější, zůstává nesporným, že teprve to dalo našemu náboženskému hnutí živelnou sílu, získalo mu davy, že teprve kalich a česká mše utvořily ze strany církev.

Přímo odtud, jak se zdá, Jeronym odebral se do Anglie. Není vyloučeno, že tak učinil ve službách velkoknížete Vitolda, jemuž nemohlo být lhostejným, zda v chystané nové válce nový král anglický Jindřich V. půjde ve své protipolské politice ve šlépějích otce, který ještě jako princ z Derby bojoval na reysách německých rytířů, či se dá získat pozorným blahopřáním k nastoupení. Nebyla by to první diplomatická cesta Jeronymova, doporučovala jej znalost poměrův i upřímná oddanost věci polské. Chápali bychom pak snáze, proč Jeronym z konfliktu s církevními kruhy anglickými vyvázl pouze přímluvnými listy pražské university, kterým se před lety vysmáli mistři vídeňští, proč ho nezasáhla hierarchie, která právě od zbožného krále obdržela hlavu viklefského náčelníka lorda Cobhama, téhož lorda, jehož povzbudivé listy králi Václavovi a Husovým dvorským ochráncům byly celé straně takovou vzpruhou i chloubou a jehož pomocí, nabízenou již před lety, Jeronym chtěl se asi ujistit . . .

Jako na jaře 1413 z Krakova, odkudž před církevním soudem unikl jedině účinnou podporou na polském dvoře sloužících českých rytířů, i z Oxfordu vracel se nyní do vlasti stěží vyváznuv. Všude jej předešli obratní odpůrci. Doma nalezl obsílku, aby se odpovídal koncilu, který se scházel v Kostnici.

*

Když roku 1411 německý úředník papežského dvora, koupený advokáty Husových nepřátel, navrhoval vyhladit celou stranu křížovou výpravou, bylo to naivní a směšné. Minula stěží tři léta a kruciáta všeho křesťanstva proti kacířským Čechám stávala se hrozivou skutečností; r. 1414 je hotovou, pevně ujednanou událostí. Co ji oddálilo, je pouze vydání vůdců, Husa i Jeronyma, církevním soudům i trestu.

Vnitřní logikou, neodvratnou nutností, třeba snad uspíšenou vinami vůdčích mužů, náboženské naše hnutí ocitlo se tak daleko, že v křesťanském světě nebylo proň místa. Chtělo-li žít, musilo si

je vybojovat. Po letech vyjednávání a kolísání, příprav a zbrojení nadcházela nezadržitelně chvíle války. Dokázat to i těm, kdož mezi Husity stále ještě byli by rádi věřili v možnost smíru, ta úloha připadla oběma přátelům, jejich násilné smrti . . .

Když král i dvůr zbaběle obětoval Husa, nemohl dlouho váhat ani Jeronym. Dávno minuly doby, kdy směl ironicky obsílku k zahraničnímu soudu oplácet pozváním na dvůr svého krále. Dnes nesměl se vymykati čestné povinnosti zahraničního diplomata strany, aby se vydal na světové forum, i když je předem zabrali a ovládli úhlavní jeho nepřátelé z celého světa, z Paříže, Vídně, Kolína, Heidelberka, Oxfordu, Lipska i — Prahy, i když šel tak vstříc jisté smrti. Z jara r. 1415 přes Husovy výstrahy přijel, nedostav ochranného listu, na zapřenou do Kostnice, shledav však, že zde uvězněnému příteli, jemuž byl slíbil, louče se s ním, přijet, nemůže pomoci pranic, spokojil se tím, že si od přítomných známých rytířů českých i polských opatřil osvědčení, že se marně namáhal dosáhnouti glejtu. Bylo by bývalo naivní vyzývavostí vydávat se bez záruk v ruce koncilu, který, jak ukázal případ Husův, vůči kacíři neuznával závazků sebe formelnějších, velitelským příkazem chvíle bylo, když je to již nutno, hledět prodat život, jak jen možno, nejdráže . . . Neopatrný výbuch rozhořčení na koncil a mocné potřeby agitační na hranicích, kde se klamně považoval již bezpečným, přivedl jej zpět do Kostnice, v potupných okovech.

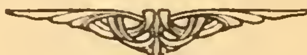
A tehdy smrt, o níž tolikráte mluvil s přáteli, které tolikráte čelil v cizině i doma, z rukou vlastního krále, stanula před ním v podobě příšerné. Nebyl sice mučen, jak žádáno a naléháno, ale jak vypravuje písař Husových průvodců Petr z Mladoňovic, za nohy jej okovavše vsadili Jeronyma do vysoké klády, takže země nemohl dosáhnouti, ale hlavou vise dolů na tom ponebí ležel drahně dní o chlebě a vodě, až mu nohy začaly hníti. V žaláři na Schnetzthoru, později teprve zmírněném, úplně odloučen od celého světa, neposilován návštěvami nebo listy přátel, jako byl Hus, prožil bez sedmi dní celý rok.

A přece to nebyla všecka ta hrůza opuštění i utrpení a strach před smrtí, jak si později trpce vyčítal, prohlašuje to za největší hřích svého života, co jej přimělo, že povolil úsilnému přemlouvání ušlechtilých soudců, zvláště kardinála Aillia a Zabarelly, a projevil ochotu přistoupit na velmi mírnou formuli odvolací. Zříkal se jí odsouzených Husových názorů, které ostatně — můžeme mu naprosto věřit — pobývaje většinu života na cestách a nezajímaje se nikdy vážně o theologii, teprve zde u vězení poznával, přes to

však oddaně vyznával i zde upřímný svůj obdiv pro mravní velikost a ryzost sladké, jak krásně praví, povahy přítelovy. Než jemu bylo daleko tíže než Husovi chápat hluboký smysl vlastní smrti: že je nutná, aby se jí nebáli a byli jí ušetřeni ti, kdož půjdou za ním a vítěznou korouhev zatknou na ztečené hradby. Mistr Jan, uštvaný i pasivní, přijímal smrt pokorně i radostně z dobrotivých rukou nebeského otce, politikovi Jeronymovi, jehož celý život byl s tohoto světa a z jehož úst jako bychom již slyšeli, že doba, kdy mužové pro vlast a pravdu umírali, je ta tam, že dnes nastává úkol daleko obtížnější, pro národ i myšlenku žít a pracovat, pro něho končilo vše tímto životem pozemským, končilo vše, čím žil, život i svět, tam, kde přestávala možnost prospívat kypícími, bohatými silami plného mužného věku milovaným krajanům. Pro Husa odvolat bylo zbabělou sebevraždou, Jeronymovi odvolání, které by byl jistě zase prohlásil za neplatné a vynucené, jako kdysi sliby, dané soudcům vídeňským, jemu vracelo život tisícerých nových možností rytířsky sloužit dále drahým ideálům životním, v tom především veliké a odpovědné možnosti této kritické chvíle, zadržet rozklad hnutí, jemuž právě Husovým skonem odňat byl vůdce, sražena byla hlava.

Za radostných oslav zpráv o prvních popravách i hromadných odpadech mezi Husovými stoupenci odvolával. Mohl klidně vše zvrátit, když předčasné jásání jeho věznitelův i soudců umlčely náhle opovědné listy husitské Jednoty koncilu, první mohutná manifestace strany, že její mobilisace — třeba proti samému králi — je u konce a že nikdo již nebude vydán církvi — ohromující odpověď na všecky hrozby křížovou výpravou . . . Kdo znali poměry v Čechách, jejich úctu k přesvědčení a právu, i kdyby to bylo právo ďáblovo, jak zde vyrostla z náboženského badání i hádání, vysokou kulturu spravedlnosti, hluboký a jemný cit pro tuto nejvzácnější ctnost národní, cit, jejž i mezi těmi, kdož neznali Husa a nerozuměli jeho při, v hloubi duše vzrušil a vzbouřil jeho proces, po názoru církevním zcela, ano až nebezpečně korektní — ti mohli v podpisech českých pánů a rytířů, pro Husovu a již i Jeronymovu smrt vypovídajících koncilu poslušnost i válku, čísti jména tvůrců husitského státu, ne již Antikristova, nýbrž státu božího, jež české království nejen vytrhne z hanby a ponížení doby Václavovy, nýbrž hrůznou slávou naplní celé křesťanstvo. Pouhé vkročení na jeho půdu zmate ohromná vojska panickým postrachem, jeho kacířské zástupce příští sněm církevní přijímati bude s obdivem i pověrečnou hrůzou, v poctách královských . . .

Když 30. května 1416 M. Jeronym Pražský, slavnou řečí, kterou věčné paměti zachoval obdivný list vlašského humanisty Poggia, vrátiv se zase k učení drahého přítele, i kdyby jen proto, že byl člověkem svatého života, jako nenapravitelný kacíř vstupoval na tomtéž místě jako Hus na hranici, činil tak statečně a pevně. Bylo mu jasno, jak nejen jeho život, nýbrž i smrt je platnou, požehnanou službou národu a pravdě, je velká, krásná smrt zákonné nutnosti...

VIKTOR DYK:

MEZI ČETBOU — — —

Nejsem od Těšína.
Jsem z Čech.
Před třiceti roky hoch si hrával u vrb břehů Labe.
Leccos se zapomíná
v zlých dnech.
Ale duch-li rozletěl se jinam,
nezapomínám.
Těšit mohu, ne však chválit slabé.

Pod zámkem mělnickým rozhled
v kraj širý.
Před šestadvaceti lety povodeň daleko široko rozlila se.
Tenkrát moh'
hleděť hoch
v jedinou hladinu, v moře bezehlasé;
nezbavilo víry.

Pšenice nalévala se na Polabí,
řípa v řadách se zazelenala, zavoněl jetel.
Bujela země.
Smutek byl ve mně.

Poznání jediné vzrůstalo tenkrát, dorůstalo:
že není dobře pochválit, co se stalo;
říkati „Reku!“ tomu, kdo je slabý.
Nad zločince že škodí baby.
Tehdy večer bylo ve tmě málo světel.

Nemám gesta proroka ni věštce.
Barvy nerozhýří se opojně a plesně.
U nás myslilo se jasně a přesně,
třeba pomalu časem a těžce.
Neříkám také, že jsem viny prost.
Těžko jsem rostl, kde jsem rosť
a tam kde šel jsem, šel jsem těžce.

Líbivých slov
nedovedl jsem říci.
Mrtvé jsem provázel na hřbitov,
neuměl pronášet proslovy, zvučně dost znící.
Přítel slov prostých
cítil jsem vůči sobě samému ostych.
Poznání jediné vzrůstalo ve mně, dorůstalo,
že není dobře chválit prostě, co se stalo,
říkati všemu „Eh, co! Vše to nutno!“
Bylo mi často smutno.

Není milý ten, kdo přísně radí.
Pohorší šprým.
Vím:
nemají mne rádi.
Ať.
Sám sobě říkám: neumdlívej.
Sám sobě říkám: v zítřek se dívej,
co dobré, posil, co zlé je, zvrať.
Jsou dny, kdy osud třeba skály drolí.
Nedovolávej ty se kohokoli.
Sám jsi vyšel a sám dále jdeš.
I to je možno, sám že zůstaneš.
Přes doby vřavu a hlomoz,
přes čas, jenž půdu země krví zrosil
kde možno posílit, posil,
kde možno pomoci, pomoz.

Jenom líbivých řečí
neočekávejte ode mne.
Jenom ne lichotky příjemné,
když je nebezpečí.
Jenom ne rozplývavou lásku,
jenom ne hladká a prázdná slova
bez závazku.

Po trní nutno jít časem, není všude hebký mech.
Bolí mne cizí jako vlastní vina.
V zlých dnech
často se, přečasto zapomíná.
Na víru včerejší, naději včerejší,
na chvíle radosti, stenů.
Být hoře bylo nám jako chléb vezdejší;
nezapomenu.

Po klekání jde soumrak; stíny náhle zhmotní.
Strašidla nabudou hlasu.
Proč by se bál ten, kdo osamotní?
Polámala bouře příliš mnoho klasů.
Vlní se klasy zbylé.
Zavoněl jetel.
Poslední stavení je za mnou. Zhmotněly stíny. Daleko jsme od vesnice.
Smutno mi bylo v životě i díle,
že bylo málo světel.

Světla více!

KAREL ČAPEK:

LÍDA.

Bylo ráno a Boura ještě spal, když k němu přišel mladý Martinec a řekl: „Lidka se nám ztratila." Byl nesmírně bled a vzrušen; těžce vypravil ze sebe cosi jako že on a matka spoléhají na jeho přátelství a potřebují jeho rady. Lída odešla včera odpoledne, prý na návštěvy, a dosud se nevrátila.

Boura mlčel; rád by byl řekl nějakou útěchu, ale nevěděl co. Vynořila se mu mladá dívka, jak ji posledně viděl: seděla na pohovce, stočena v sebe, tichá a spanilá; upřeně pohlížela na toho, kdo mluvil, ale poslouchala nepozorně; neodcházela, a přece jaksi chtěla zůstati stranou a mimo oči všech. Zdála se podivná a stísněná.

I.

Poslední dobu byla Lída opravdu podivná. Její hlas i pohyby zdály se sevřeny smutkem, byla jím omotána a nemohla se volně hnouti; avšak nějak se toho zbavila a jenom mluvila a dívala se jakoby z naprosté a neosobní prázdnoty; ale i to přešlo a zůstaly jen neurčité stopy roztržitosti. Toho dne obědvala s chutí, vesele hovořila a uvažovala o svých příštích šatech. Pak ji napadlo jíti k pří-

telkyním. Odešla v dobrém rozmaru a bez neklidu. Nic nenasvědčovalo tomu, co se mělo státi.

Teprve večer, když se nevracela, počaly hodiny čekání a úzkosti. Při každém úderu domovních vrat zatajili dech; vyskočila nová naděje, stávala se určitější a trýznivější, vyrostla v rozčilení, napínala se mučivě po několik dalších vteřin, a praskla: nikdo nepřišel. Se zvýšeným nepokojem čekali na další zarachocení vrat; každým hluchým úhozem letící okamžik stanul, strašně se dloužil, trápil se chvíli a opět se smrštil jako péro. Konečně o desáté hodině dům ztichl. Nyní rozestřel se propastný, beznadějný a bezhraničný čas; čekání stalo se bolestí, jež neuplývá, nýbrž stojí a roste na všechny strany zároveň. Jen údery hodin byly jako zacukání ve zjitřené ráně.

Nepokoj vtiskl je do okna. Několik chodců je vždy dole na vlhkém dně ulice. Každá žena je trochu jako Lída; každý spěchá nebo loudá se, jako by přinášel poselství. Někdo se zastaví dole, a tu zavěsí se na něj bezdeché, ohromné očekávání; ale už zase jde, a čekání padne zpět do prsou jako masivní tíha. Najednou přijíždí drožka; její hrubý rachot zní jako horlivé, překotné vysvětlování předem; už chtějí běžet dolů se schodů, ale drožka hrčí dále, tak dlouho, jako by ulice neměla konce. Pomalu chodci řídnou; každým vzdalujícím se krokem rozvléká se pustý žal dále a dále, už jen z dálky zaléhají kroky, tiché tikání beznaděje. Ulice je prázdná; na pravo a na levo rozevírá se nekonečná dráha opuštěnosti. Čekání zmrtvělo. Vše slilo se v beztvarou látku úzkosti.

Byla tu od prvopočátku: zprvu pružná, fluidní, povolující nebo napiatá; ponenáhlu znehybněla, stala se tíhou a hmotným tlakem, jako nesmírné svěravé břímě v prsou. Ale byla to zdánlivá nehybnost ohromného vejce, jež se soustředí a připravuje k životu. Rostlo to, jako roste vřed; stále šíře se rozpíná tupý, hnětoucí tlak, zdá se bez hranic, ale náhle se stahuje do středu v jediný bod pronikavé bolesti. Tak se stáhla veškerá úzkost v jediné tušení, že se Lídě stalo něco strašného. Ukrutný úděs rozryl noc čekajících; Pravnitrná, beztvará úzkost vydrala se ven a stala se fantomem hrůzy; tušení stalo se přízrakem a nabylo polo zevní existence. „Uzřel jsem žluté domovní dveře,“ zapsal si později Martinec, „maličko skropené tak jako krví; věděl jsem, že za nimi v průjezdě leží mrtvá Lída, protože to b y l o v i d ě t i; byla to úžasná, bezcitná, lidsky obludná fysiognomie dveří, která mne plnila hrůzou a utrpením. (Od oné noci pozoruji, že k a ž d é dveře mají nějaký výraz.) Obrazu těch dveří jsem se nezbavil nejzoufalejším úsilím.

Ale najednou *žluté* dveře zhasly a viděl jsem sběh lidí, ambulanci a tramwaye do nekonečna stojící, surovou, ohromnou a rozměrnou chvíli pouličního neštěstí. Byly ještě jiné obrazy, ale všechny byly stejně nutkavé, jako by z venčí vnucené a reální; a posud nemohu pochopit, odkud se vzalo tolik holé, cizí a zevní skutečnosti v obrazech, jež stvořila pouhá úzkost."

Stále hlouběji vrůstala úzkost ve skutečnost. Paní v hysterickém spěchu házela na sebe šaty; chtěla hledat Lídu, tlouci u všech známých a běžeti kamkoliv — Mladý Martinec ji zadržel: kdyby se Lídě stalo nějaké neštěstí u přátel, ti by nám už vzkázali; a sám se rozběhl na policii. Schodiště se pod ním rozzelo jak černá studně; stupeň po stupni padal do beznaděje, každým krokem stávalo se vše tíže a neúprosněji brutálním zevním faktem. Mrtvolně pusté defilé ulic prosakovalo temným vlhkem: celá událost nabývala kruté skutečnosti, realisovala se a vzrůstala, jako by do ní vnikalo vždy více syrové a těžké hmoty. Koridory policejního ředitelství jsou i ve dne smutné; nyní jejich studený, opuštěný žal stal se reální součástí vidiny neštěstí a žlutá, krajně nevlídná kancelář umístila se v ní jako cizí mučivý fakt; neštěstí nabylo cizího zvuku bezúčastným hlasem úředníka — „Nic nebylo hlášeno; jak se jmenuje vaše sestra?" — Martinec odcházel se sevřeným srdcem; věc se ustavičně stávala surovější a rozlehlejší; spícím městem se řítí drožka ke komisařstvím, k ochranné stanici, od špitálu k špitálu; všude čekání, pusto, trýznivé ticho, konečně kroky na chodbě a hrubý ospalý hlas — Nikam nebyla toho dne dopravena mrtvá nebo raněná dívka; ale všechno faktické a zevní, nemilosrdné a cizí, s čím se setkal na své štvavé cestě, splynulo s přeludy neštěstí v nezměrný a složitý svět bídy.

Pomalu vlekl se domů; ale již ve dveřích setkal se s tázavýma očima matčinýma a pochopil, že nyní se zhroutila naděje obou. Bleskem porozuměl, že vše od začátku se dělo jen proto, aby si zakryli strašnou úzkost tušení, že se na Lídě stal zločin. Jako by se náhle obnažila ohavná rána, — je to chladná, jasná hrůza, skoro střízlivá a krajně pronikavá: tak si najednou uvědomili své nejtajnější tušení, že na Lídě bylo spácháno násilí, že byla zavlečena a brutálně zhanobena, že někde bez pomoci leží ukrutně popleněna nebo mrtva; byl to okamžik svrchované krise, jenž nemohl trvati, a přece nikdy nezmizel; i když dávno zašla úzkost, nepřestala tato chvíle vrhati svůj stín jako věčné memento bolesti.

*

V hodině krise padla paní Martincová na kolena a modlila se z knížek hlasitě a chvatně.

„Ježíši, blesku světla věčného, smiluj se nad námi! Ježíši, králi slávy, smiluj se nad námi! Ježíši nejpodivnější, smiluj se nad námi! Ježíši, Otče budoucího věku, smiluj se nad námi! Ježíši, anděle veliké rady, smiluj se nad námi! Ježíši, tichý a pokorný srdcem, smiluj se nad námi! Ježíši, Bože pokoje, smiluj se nad námi! Pro tajemství Tvého svatého vtělení, vysvoboď nás, Ježíši! Pro Tvou smrtelnou úzkost a umučení Tvé, vysvoboď nás, Ježíši!“

Monotonně a mechanicky padají slova modliteb jako krůpěje nebo vteřiny; je to volání, jež se neustále, až k opití vrací, jako by počítalo hloubku žalu; je to výkřik bolesti, jenž každým opakováním vplývá do bezmezné a podivně fádní stejnosti utkvělého smutku. Každým „Ježíši“, každým návratem utkvívá žal tišeji a ztrnuleji; výkřik za výkřikem buduje kolem sebe nesmírné osamocení a prázdnotu; všechny rozlohy chvíle rostou, tak jako roste hloubka rytmickým vrtáním studnařů. Veškerá přítomnost se vyprázdnila a vyvanula, daleko ustoupila a vzdálila se mučivá blízkost věcí; a jako bezhraničným prázdným prostorem, řítí se ztrnulým vědomím bez myšlenky ustavičné „Ježíši, smiluj se nad námi“.

Každé slovo modliteb je tajemné a ubíhá do nekonečna; nenaříká ani nežaluje, nepojme a nevysloví bolest člověka, ale ubíhá do nekonečna a unáší s sebou lidskou trýzeň. Čím stala jsi se, bolesti, opředená tím obzorem bez konce? Co ještě jsi, přítomná chvíle, na všech stranách se otevírající do věčnosti? A ty, sevřené srdce, co je širošírší než smilování a vysvobození?

„Bože slitovníče, jehožto oči na mé ouzkosti hledí a mé vzdychání čítají, který jsi ke mně tak často milostivým se prokázal, k Tobě volám dnes z hlubokosti duše své. Slyš tedy hlas můj a volání mé k Tobě přijď, neb v rukou Tvých jest osud můj.“

Ponenáhlu, skoro neznatelně se prázdnota naplňuje. Je to, jako by se z modliteb řinulo něco beztvarého a hojného. Každé slovo rozevírá se do neurčité hloubky; je to plynulý, nevýslovný obsah, který je rozpíná za hranice smyslu, do neurčita a neskutečna. V každé pomlčce modliteb řítí se blízkost věcí znovu na duši, a tu je potřeba zdvojeného úsilí a zvýšené naléhavosti křiku. Opět rozestupují se věci a nabývají mrtvosti; bez konce roní se z nevyčerpatelné mnohosti a plnosti slov podivná atmosféra, jež oblévá věci jako hlubina. Jsou to trýznivé a strašné věci; je to vše, co připomíná Lídu a její neštěstí. Ale to vše je nehybné, umrtvené

zalité nesmírné hlubinou; jsou to jen tělíska uložená v průhledné skleněné kouli, v nepohnuté tiché atmosféře, jež je vězní, v němé hlubině odevzdání.

Po předlouhé hodině modlení se paní Martincová zvedla, jako by procitla. Vše kolem ní se proměnilo; prach a popel, jenž skládá skutečnost, tiše se ssedl v nový pořádek; až do poslední mrtvé věci vše vzalo na se novou, utkvělou tvář, trpělivé „staniž se", výraz odevzdaného pokoje.

*

Zatím mladý Martinec přechází po své světnici až do svítání. Čím dále se realisuje událost s Lídou, tím tajemnější se stává. To, co ho trápí, už nejsou dohady, nýbrž otázky. Ohavný zločin, který se na Lidě stal, není pouhý přízrak; je to problém, jenž roste každou otázkou i odpovědí. Neboť nic strašného není vyloučeno v naprostém temnu události.

Bože, co činiti! Svěřit věc policii? Ale úřady zavedou výslechy, především s Lídinými známými; její bědné neštěstí se roznese a rozšlape, a vrátí-li se pak Lída, bude jí, jako by přišla s pranýře; ulpí na ní něco kriminálního a hanebného jako věčná známka. Raději vše zatajiti: — ale zatím přiběhnou Lídiny přítelkyně a budou se ptát, co s ní je; stůně-li, že ji jdou navštívit; stůně-li nakažlivě, přijdou tety a za celý svět si nedají vyrvati právo bdít u lože svého nejmilejšího dítěte jako vždy. Nelze předstírati, že odjela, neboť nenapíše nikomu ani nejmenšího pozdravu. Budou cítiti něco ve skrytu palčivého; budou větřiti atmosféru lži a utajování. Snad se Lída vrátí: ale najde zrušen přívětivý svět, ve kterém žila; kapka po kapce budou vtékati surovosti do jejích dnů; tisíceré věci budou se dotýkati rány, kterou si přinese, neboť dívčí život je drobně a jemně tkán a vystaven nesčetným drobným mukám.

Bože, co činiti! Ano, vyhledat ji živou nebo mrtvou; zachránit živou před hanbou a utrpením; zachránit mrtvou před brutální sensací novin; za každou cenu zachránit Lídu! Den svítá šedivě a chladně; toho dne musí býti Lída nalezena, ale Martinec váhá s kloboukem na hlavě a nevychází —

Kde je Lída? Co se s ní vlastně stalo a jak ji hledat? Měl už jistý plán a podrobný dohad; ale nyní to vše odpadá jaksi samo sebou — Spěšně se rýsuje nová alternativa jednání; tajemství Lídina zmizení rozvíjí se v nový děj, v nové mučivé podrobnosti; a opět se vynoří nová myšlenka a neočekávaný dohad. Neúnavně

probíhá Martinec řadu za řadou, nervosně a skokem vrhá se na každou novou možnost, rozvine ji a zase ji opouští. Bože, co činiti!

Trpělivě, jako ubohý pavouk, tká rozum vždy nové alternativy Pomalu, úzkostlivě, jako z malých kaménků staví se nová hypothesa. Úzkostlivě se vleče nové tenounké vlákno možnosti. Vždy častěji se myšlení zastavuje a strašně se namáhá s místa; jedno slovo se vrací polohlasně, bezpočtukráte, ale není již na širém světě slova, které by se k němu navázalo. Mladý Martinec stojí se svraštěným čelem a pachtí se zachytit jakousi unikající představu. Nic nezbývá než ohromná únava. Všechny dohady se rozptýlily v nic.

Smyšlené možnosti opadaly jako odumřelé slupky; všechno dílo rozumu se oddělilo a odpadlo, vše zřetelné a myslitelné se svléklo jako marný zevní obal; a nyní zbylo jen pravnitrně, zjitřeně, bez pomoci nahé jadérko slepé vůle. Byla to už jen prahnoucí žízeň zasaditi se o Lídu cele a bez rozvahy; bylo to bezvýhradné rozhodnutí; byla to konečně jistota.

„Půjdu hledat Lídu," řekl matce.

„Jdi", šeptala, „a Bůh povede tvé kroky."

II.

Tedy v první nejistotě hledání obrátil se Martinec k Bourovi o radu. Snažil se říci vše, co věděl; ale nebylo ničeho, co by jakkoliv osvětlilo tajemství Lídina zmizení. Boura se namáhal s fakty tak dlouho, až už nebylo pochyby, že z nich nic neplyne. Každý možný krok vedl slepě do neznáma. Byla tu jen holá nutnost a holá nemožnost jednati. Boura váhal; nutkavě se mu zjevovala schoulená Lídina postava jako utkvělý obraz —

„Já myslím," začal, „že Lída s někým utekla; vy to nerad slyšíte, ale nemohu na nic jiného přijít. Hleďte, rád bych našel úspěšné řešení. Neznám Lídy tak dalece, abych mohl říci, co je pravděpodobné nebo možné vzhledem k její povaze. Vy jste její bratr; snad ji znáte lépe a můžete s plnou jistotou říci: neutekla, protože toho není schopna."

„To nemohu říci," pravil Martinec stísněně, „nevím vůbec, co je možné; mohu jen říci, že naprosto nebylo důvodu, aby utekla."

„Nehledáme důvodů: ty náležejí jen jí. Každá Lída může nás překvapit a udělat něco, co by o d n í nikdo nečekal. Neznáme jejích pohnutek. Do duše ji nevnikneme.

„Martinče, s důvody nelze počítat, je jich možno množství bez konce; ale skutků je daleko méně a proto jejich logika je jednodušší. Je nekonečný počet motivů, kterých se můžeme u Lídy domýšlet, ale skutků, které mohla udělat nebo které se s ní mohly stát, je výběr omezený. Jednáním vlastně končí každá neomezenost. Činy nejsou už tak osobní jako pohnutky k nim; je v nich uniformnost, opakování a pravidelnost, která nezávisí na našich pohnutkách a která se vůbec vymyká našemu přání a motivování. Skutky jsou fatální.

„Raskolnikov měl neobyčejné pohnutky k svému zločinu; jeho plán byl promyšlen do podrobna a naprosto původně; ale provedení samo dopadlo na konec jaksi tuctově, nápadně stejně jako sta sprostých loupežných vražd před ním a po něm. Ale nejpodivnější je, že se to tak stalo vlastně jen náhodou.

„Dejme tomu, každá sebevražda je zcela osobně motivována: ale obyčejně podobné sebevraždy následují po sobě; obyčejně služky sáhnou k jedu a ne k provazu na prádlo; není to nutné, ale je to pravidlo obyčejnosti. Bezvědomě sledujeme při svých skutcích směr nejčastějšího opakování, a snad i skutečnost sama jde tím směrem. Čím je něco obyčejnější, tím snáze se to stane. Některé fakty se obyčejně objevují sdruženy, ne z nějaké nutné příčinnosti, nýbrž jaksi náhodně, ze zvyku a bezděky — Zkrátka nezávisí to na nás. Je to čirá konkomitance. Můžeme tedy předpokládat, že i v případu Lídině hraje obyčejnost svou roli."

„Lídin případ není obyčejný," namítal Martinec.

„Je třeba docela neobyčejný," řekl Boura; „ale existuje paradoxie neobyčejných případu: že se vracejí. Opakují se neštěstí, sebevraždy, zločiny i rekordy. Hráči na roulettě přímo počítá s paradoxií náhod, s opakováním vzácných případů. Zkrátka ani neobvyklé případy nevylučují fatální stejnost a opakování. I Lídino neštěstí má své nedávné nápadné analogie.

„Vy chcete nalézt Lídu: chcete řešit tajemství, jehož podmínky vám unikají. Všechny dohady jsou možné; čím méně víme, tím více jich je možno. Zbývá tedy jen jediné: najíti mezi všemi myslitelnými možnostmi tu nejpravděpodobnější a nejspíše možnou; a to je ta, která je poměrně obyčejná, všední, známá a snadná. Všechno obyčejné je pravděpodobné, ne proto, že by to bylo lépe motivováno, nýbrž proto, že se to děje nejčastěji. Úsudek pravděpodobnosti musí pracovat s obyčejností případů, s mimovolným opakováním skutků; musí počítat s tím, že při sebe osobnějších a neznámých podmínkách vycházejí pravidelné výsledky fatálně

neosobní, stejné a tedy předvídatelné; jeho úkolem není nalézti faktum, nýbrž prokázati fatum, jež platí slepě a pravidelně.

„Neznáme fakt Lídina případu a namáháme se vymyslet aspoň jeho pravděpodobný děj; ale dejte pozor, tím pokoušíme fatum. To a to shledáme pravděpodobným; i budeme spoléhat, že osud si opravdu podrobil Lídiny skutky a vedl ji, bezvědomou, svým směrem.

„Myslím si jako vy, že tu jde o záležitost, — která — se týká Lídy jako ženy. Je to nanejvýš pravděpodobné, protože Lída je hezká. Otázka je, jde-li tu o násilí nebo ne. Vy si ovšem myslíte — — Ale násilí není tak snadné, jak si snad představujete. Lída nemohla být jednoduše přepadena. Hleďte, kdybyste si chtěl vymýšlet, co všechno se mohlo stát, nebyli bychom nikdy hotovi. Zavléci a znásilniti velikou dívku zde ve městě by bylo možno jen za mimořádných vnějších okolností; a neobyčejné okolnosti jsou věcí fantasie, ale ne pravděpodobnosti.

„Bohužel vás nemohu přesvědčovat subtilními důvody; nemám jich. Je-li vyloučena sebevražda a neštěstí, jde buď o násilí nebo o útěk. Ale násilí se děje nejčastěji za jiných poměrů, na venkově, v jiných vrstvách — Zkrátka nepamatuji se vůbec, že by se něco takového kdy stalo v našich okolnostech; proti tomu jsou desítky a sta útěků: tedy Lída je daleko spíše vystavena útěku než znásilnění, protože útěk je poměrně všední."

„Je Lída všední?" řekl Martinec tiše.

„Není; tím hůře pro ni, stalo-li se to. Obyčejně nechávají milenci útěkem za sebou nějakou překážku. Jelikož nikdo Lídě nebránil v jejích stycích, tedy něco jí bránilo, něco neřešitelného, morálního, co musela násilím překročit. Byl tu asi někdo, koho nikdo z vás nezná. Překážka byla patrně na jeho straně. Můžete si tu myslit cokoliv romantického; ale obyčejný případ je spíše cynický. Čistá láska má příliš velikou schopnost utrpení, než aby hned sáhla po takovém řešení. Ve většině případů je děvče obětí, je nevolně zapleteno ve vášeň; v tom ohledu se věci pravidelně dějí tak, jako by rozhodoval ten nejhrubší motiv. Vy jste mlád; najdete-li toho člověka, považoval byste snad za svou povinnost — za věc cti — — Jednoduše nemusíte s ním jednat jako se sobě rovným," dodal Boura s náhlou účastí.

Mladý Martinec vstal. „Jste hotov?"

„Ještě ne. Je tu jeden nápadný fakt: že Lída odešla z domova klidně a že před odchodem s chutí jedla. Chuť k jídlu je snad jediné, čeho nelze předstírat; patrně tedy neměla ani tušení, že se

již nevrátí. Nejspíše měla mít jen schůzku s tím neznámým; ale co se potom během odpoledne s ní stalo a v jakém stavu se ocitla, to nemůžeme pochopit: považujte to za pobloužení, — ale to je jenom jméno pro pohnutky svrchovaně neznámé. Muselo se s ní stát něco náhlého; kdyby se byla ještě vrátila domů, myslím, že by již nedovedla utéci; je to vůbec strašně záhadné. Martinče, snad ji najdete; ale neptejte se jí, nenuťte ji k vyznáním, nepokořujte jí."

„Kde bych ji našel?" řekl Martinec netrpělivě.

„Je kdekoliv mimo Prahu. Jsou desetitisíce míst, kde může být, a jsou možny nesčetné okolnosti, které mohly míti vliv na volbu cíle; ale my o nich nevíme. Kdyby Lída jednala s plnou rozvahou a tedy brala v počet okolnosti nám neznámé, pak bychom nemohli uhodnouti, kde je; ale v případě, že volila cíl na slepo, v pobloužení, náhodou, můžeme se o to pokusit. To je paradox náhody.

„Kdyby někdo sázel v roulettě podle nějakého nám neznámého plánu, nemohli bychom předem uhodnout jeho partii; ale hraje-li náhodně, nazdařbůh, můžeme s jakousi pravděpodobností říci, na která čísla mimovolně vsadí: na svůj věk, na cifry, které má rád, na určité datum atd. Stejně je tomu v loterii a v každém hazardu; i u Lídy můžete uhodnout, kam utekla, ale jen jednala-li slepě a bezsmyslně, jako v horečce.

„Lidé by nesázeli do loterie, kdyby pro ně jistá čísla neměla zvláštního, neobyčejného přízvuku. Místo, které by Lída hazardně zvolila, muselo by pro ni mít takový přízvuk. Každý člověk má sympatii k jistým místům, třeba proto, že tam v mládí byl, nebo proto, že tam ještě nikdy nebyl, nebo že se mu líbí jejich jméno, — na tom nezáleží; vždy ta místa mají pro něho větší chance než ostatní svět. Snad byste si vzpomněl, že Lída mluvívala ráda o některých místech, že měla nějaký sen, že někam chtěla kdysi jeti; nebo jí určité místo prostě utkvělo v hlavě. Lída ráda říkala své fantasie; vzpomeňte si — — hlavně na nahodilá slova. Právě teď jste se na něco rozpomenul."

Martinec mlčel, pokryt potem slabosti.

„Tedy Lída pravděpodobně s někým utekla," končil Boura monotonně; „nejspíše byl to člověk, se kterým styk byl pro ni z kteréhokoliv důvodu nepřípustný. Podle všeho to Lída udělala v náhlém záchvatu, bludně a chvatně, a je jakási čáka, že si za útočiště zvolila místo, které ji už dříve nějak zajímalo. To je nejjednodušší dohad pravděpodobnosti; je nespolehlivý, protože nepočítá s tisíci neznámými činiteli; neříká, co se stalo, nýbrž co se

nejspíše mohlo stát. Musím předpokládat, že jsem neřekl nic neobyčejného, jelikož chance roste s obyčejností. Tím vším nemohu přesvědčit ani vás ani sebe. Ale i kdybych uhodl fakt, — to, co Lída při tom vnitřně zažila, zůstává stejně nepochopitelné."

Mlčení hnalo Bouru do úzkých; stavěl jsem na písku, myslil si, na písku mnohých případů. Můj bože, je Lída opravdu yxtý případ mezi mnohými? Není něčím jediným a krásným? Není divem života? A mám-li pravdu, co jsou jí platny, co jsou vůbec platny její „neznámé pohnutky", její utrpení a rozhodování? Jí náležejí jen pohnutky a odpykání; „případ" sám se však neděje po jejím, nýbrž po svém, — — tak jako by její motivy byly pro něj jen příležitostí —

Boura se zarazil: Všechno, co jsem říkal, bylo hrozně bezcitné a bez srdce; musel jsem zanedbat v Lídě člověka i ženu, jen abych provedl svůj nejistý kalkul. Ponížil jsem ji, abych ji vypočítal.

Veliká lítost a úzkost zalila Bouru. Jak to přijde, myslil si, že právě „obyčejnost" mých dohadů mne tak trápí? Bože, celý náš život je uložen v obyčejnostech, ale my o nich nevíme, a jen proto s nimi můžeme žít a jednat. Ale najednou to nejobyčejnější nás překvapí a vyděsí, když si je uvědomíme, a zdá se nám monstruosní; najednou se setkáme s něčím neosobním ve svých vlastních činech; najednou shledáme, že naše vůle je jenom zdání a předtucha skutků, které na nás nezávisí. V každém našem skutku zůstává něco nahodilého; ale náhoda je otevřená cesta, kterou do našeho života vniká fatum. Fatum není železná nutnost; je to železná náhoda. A to nejvšednější a nejobyčejnější je jen strašná, nezlomná náhoda.

Martinec krčil rameny: „Nevím co dělat. Nemohu tak jednat. Nemohu se zbavit hrůzy."

„Ani já se nemohu zbavit hrůzy," řekl Boura tiše.

„Budu po Lídě pátrat," mluvil Martinec, „ale jinak — Zdá se mi, že je třeba vnitrnější cesty. Nevím, nemáte-li nakonec pravdu; ale netýká se to Lídy — Snad přece tam pojedu. Ale zatím půjdu na slepo, kamkoliv; snad najdu stopu na dláždění a poznám Lídinu šlépěj mezi tisíci. Budu spoléhat na zvláštní náhodu. Snad se stane něco neobyčejného, nepravděpodobného, co mi pomůže. Snad máte pravdu; ale nevíte, co to je hledat z lásky."

Martinec váhal; čekal, co Boura ještě řekne, prahnul po tom, aby byl konečně přesvědčen; ale Boura mlčel.

„Tedy řekněte," vykřikl Martinec, „jste-li si jist —"

„Jsem si méně jist než vy," pravil Boura.

Martinec odešel; děkoval a slíbil, že přijde odpoledne; ale nepřišel, a večer došlo od něho psaní.

„Vaše dohady se potvrzují," psal Martinec, „ale vlastně jen náhodou. Běhal jsem po městě bez cíle; skutečně hledal jsem na zemi a po všech koutech, — vím, že to bylo šílené, ale nevěděl jsem si rady. Konečně jsem se setkal s jistým známým, a ten mi sám od sebe (všimněte si, že i to je zvláštní) vypravoval, že včera odpoledne potkal Lídu a doprovázel ji až k domovním vratům její švadleny, kam prý měla přijít na zkoušku. Ale já vím, že Lída k švadleně nešla, protože u ní byla už ráno. Patrně se chtěla jen zbavit svého průvodce, aby se sešla s jiným. Opravdu něco přede všemi skrývala. — Musím Vám sdělit něco nanejvýš podivného: najednou jsem shledal, že už dlouho stojím v ulici u nádraží; nevěděl jsem vůbec, co tam chci, a jen proto jsem si tam začal prohlížet vývěsní tabuli jízdního řádu. Místo, které mi u vás napadlo, tam bylo z a t r ž e n o n e h t e m; ale docela stejně bylo podškrtnuto ještě jiné místo, které mi dříve nepřišlo na mysl, ale o kterém Lída určitě mluvívala. Bylo to, jako by tam Lída hledala vlak. Není to jistota; ale je to tak neobyčejná shoda, že tam pojedu.

„Ještě něco: Najdu-li ji, platí Vaše pravděpodobnost nebo má neobyčejná náhoda? Matka by řekla, že je to řízení boží. Nevím. Té chvíle odjíždím."

Celý následující den ztrávil Boura ve zvláštním napětí. K večeru dostal telegram a otevřel jej skoro v horečce. Bylo tam jen: „Byl marně na obou místech. Martinec."

Tu pocítil Boura nesmírnou, hlubokou úlevu. Smál se a pobíhal, jako by se mu dostalo neočekávané výhry. Tedy není to tak, volal na sebe, není to tak! Lída to tak neudělala! Pojala jej nekonalá něžnost a soucit k Lídě; na rtech chvěly se mu tisíce polovědomých slov, které by byl řekl jí nebo o ní.

Toho večera Boura nevyhnutelně potřeboval vidět lidi, bez počtu lidí v ulicích a kavárnách. Zmocnila se ho potřeba protáhnouti ten den co nejvíce, přes noc a do zítřka, a nepustit ho za nic na světě. Zdálo se mu na výsost poetické, že Lída utekla; byl v jakési ekstasi; radoval se bez míry a ani si neuvědomil, že je sám a tich po celou noc. Cítil, že chvíle je příliš důležitá, než aby ji popustil; nesl v sobě něco širého a bál se jen rozdrobit to v myšlení. Jsem vysvobozen, cítil; ale bože, dej, aby mé vykoupení zůstalo milostí! ať neprocitnu! ať trvám! Snad Lída spí, myslil si sladce, ztracena ve světě jako veverka v lese; a já nevím o jejích krocích víc než o jejích snech. Ale je dobře, že sní; že žije nevyzpytatelně a ne-

dohledně a bloudí-li, že aspoň bloudí po svém a na neznámých místech. Ať je kdekoliv! je jenom dobře, že není na místě znamenaném osudem; je daleká a vábná a stojí na prahu nesčetných kroků: tak ji teď nalézám. Bože, mýlil jsem se; neštěstí, zločin nebo fatum, — každý, kdo chce trefit, míří do černého, do nejčernějšího černého; ale to nejčernější mne klamalo; to nejčernější a hluboce černé, to nejhlubší se nestalo.

Celá ta noc byla oddech po veliké tíze; ale již druhého dne klesal na Bouru nový tlak. Což se toho už nezbavím? Proč mi nejde Lídino neštěstí z hlavy? Proč se vlastně tolik starám o osud? Odkud to na mne přišlo jako manie? Znovu vynořila se mu mladá dívka, jak ji posledně viděl. Seděla na pohovce stočena v sebe, sevřená v pohybech, tichá a polonepřítomná; a náhle se silně otřásla. Bylo to, jako by byla schoulena v ohromné dlani, jež se pomalu svírá. Ten neodbytný obraz stiskl mu srdce.

Konečně došel nový dopis od Martince: „Drahý pane, tak bych potřeboval s Vámi mluvit, že Vám aspoň musím psát. Lída je nahoře v pokoji a nespí, pláče, je beze smyslů. Jsem stále ještě na druhém místě, kam jsem z Prahy jel. Nenašel jsem jich tu, ale nemohl jsem okamžitě odjeti; a zatím co jsem čekal na spojení, přijeli ti, které jsem hledal. Ztrávili dvě noci v Karlových Varech, než jeli dále sem, do německé samoty. To je jediná okolnost, které jste nepředvídal. Dotyčný člověk již zmizel; poznal jsem jej málo, ale s hrůzou vzpomínám na svůj hovor s ním. Lída mlčí nebo běduje v pláči, a mně je jí palčivě líto. V tom stavu jí nemohu odvézti zpět. Stěží jsem ji přinutil, aby se mnou napsala pohlednice známým do Prahy ‚ze společného výletu' bratra a sestry. Je v ní přímo žízeň skandalisovat se až do zničení, zahodit se, — nerozumím tomu, ale spoléhám na příští dny, že procitne. — Sem chtěla jet ovšem ona; pobyt v K. V. prosadil on teprve cestou; byla to bezohledná neopatrnost. Nemohu Vám vylíčit, jaké scény jsem zažil; bylo mi jako na prahu pekla nebo šílenství. — Lídě jsem řekl, že jsem ji našel neobyčejnou náhodou, kterou už znáte; vím, že to je klam, ale nemohu jí říci, že jste ji nalezl Vy. Naopak počítám na Vás, že nás ihned po návratu navštívíte a budete první, na kom Lída shledá, že nikdo nemá nejmenšího tušení. — Záleží mi na tom, aby se brzo uklidnila."

Boura upustil dopis. Ano, pro Lídin klid. Ubohá věc Lída!

FRANCIS JAMMES:

STARÁ VES.

ANDRÉ GIDOVI.

Vesnice stará byla samá růže.
A já jsem velkým žárem prošel
a já jsem do chladu velkého došel
po starých cestách, na nichž listí usne.

Tak šel jsem podél sešlé, dlouhé zdi;
byl park to, veliké kde stromy byly,
a já jsem cítil vůni zašlosti
ve velkých stromech, v růžích bílých.

Nikdo as nepřebýval tu . .
Park velký koutkem byl as čtenářů.
A nyní, jak po deště přívalu
ebenovníky svitily se v úpalu.

Ah! Bezpochyby z jiných časů děti
si v stínu parku hrály o překot.
Z dalekých krajů zvyk byl přivážeti
rostliny, jichž byl nebezpečný plod.

K záhonům vedli děti rodiče
a vykládali: po téhle se stoná . .
je jedovatá . . přišla z Indie . .
a tamhle té říkají belladonna.

A tenhle ten strom, ještě dodávali,
z Japonska přivez' strýc váš, nyní kmet.
On přinesl jej malý, zcela malý,
list jenom co se vejde za nehet.

A říkávali: pamatujem' se,
jak vracel se z indické cesty svoji.
Na koni přijel návsím vesnice
zahalen v plášť a v plné zbroji.

Byl letní večer. A roj děvčat celý
v park uháněl, kde velké stromy byly
ořechy černé, keře růží bílých.
A smíchy v černém habrovi tu zněly.

A děti běžely, křičíce: Je tu strýc!
V svém velkém širáku on sestupoval
s velkého koně, plášť velký odhazoval.
A matka štkala: Synu . . . bohu dík!

On vypravoval: bouře velká byla.
O vodu pitnou nedostatek byl.
A matka čelo jeho políbila
a řekla: Jen když zdráv ses navrátil!

Ale kde as je rodina ta nyní?
Zda žila kdy? Zda žila v tomto domě?
Nic není už než lesknoucí se listí
na divném, jak by otráveném stromě.

A všemu chce se v žáru velkém spát.
V ořechů černých stínu velký chlad.
Nikdo už nepřebývá tu.
Ebenovníky se svítí v úpalu.

Přel. Viktor Dyk.

SLYŠ V SADU . . .

Slyš, v sadu, kde pastrňák voní,
hejl zpívá si na broskvoni.

Zpěv jeho jak čistá voda je,
kde vzduch se koupá a zachvěje.

Až k smrti je smutno srdce mé,
ač jedna už byla, a jiné jsou do něho zblázněné.

Ta první umřela, ta druhá umřela,
— a nevím sám, kde ještě některá.

Však ještě jedna mne miluje,
jež jako luna sladká je . . .

Dnes odpůldne k ní půjdu hned.
Městem se budeme procházet . . .

Zda bude to města čtvrt bílá,
kde zahrada samá a bohatá villa?

Zamčená vrata růže a vavříny tají.
Jakby cos věděla, vypadají.

Ah! kdybych tak jednou bohat byl,
zde s Amarylliou bych žil.

Říkám jí Amaryllia. Že to hloupá věc?
Ne, není to hloupé. Jsem básník přec.

Snad nemyslíš, že je to snadné
být básníkem, když třicítka táhne?

Desetifrank je celé mé jmění,
a dva sous k tomu. Příjemné to není.

Však já z toho soudím, že Amaryllia
mě ráda, a jen pro mne ráda má.

Je opravdu hezká, Amaryllia,
a zrovna tak bystrá, jako já.

Jen padesát franků, a můžem' šťastni být
Však máme srdce; všechno nelze mít.

Možná, že kdyby ji Rotbschild řek':
— Pojď se mnou ... Dala by odpověď:

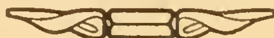
— Ne, šatečky svoje nedám vám,
protože jiného ráda mám....

A jestli snad Rothschild se pozeptá:
A kdo je ten ... ten ... ten váš ... poeta?

Ona by řekla mu: Francis Jammes.
Však nejsmutnější při tom, žel,

že Rothschild by asi nevěděl,
kdo vlastně je básník ten.

Přel. Hanuš Jelinek.

TYLDA MEINECKOVÁ:

DEN SVÁTEČNÍ.

Učinil to skutečně?

Odvážil se pozvati ji k sobě, do své dílny, k sobě, do tohoto malého, šedého domu, do této místnosti, jejíž okno vedlo sice do jasného prostranství, jejíž stěny však byly holé a chladně prázdné, jejíž kouty připomínaly uzounkou, černou uličku, z níž se vcházelo do průjezdu?

Jak jen o to mohl žádat? Proč nepomyslil na neútulnost svého okolí, na jeho ubohost? Zapomněl zcela na studená kamna, na prach pod skříní a stojany, na kusy hlíny a sádry, poházené na podlaze, na otlučené zdi, na ubohou pohovku, odřenou a sešlou, zapomněl, že vlastně po měsíce nevytvořil zhola nic, že z nouze pomáhal kamarádům, jen aby neumřel hlady a aby se jakž takž ošatil?

Ale toho všeho jako by najednou nebylo; jen jedno zbylo ze všech dojmů a myšlenek a starostí: ona přijde.

A po téměř probdělé noci připomíná si každé slovo, každý pohyb předešlého večera.

Dlouhou procházku s ní starými, zešeřenými náměstími, podél usínajících zahrad. Její měkký hlas, roztoužené, zářící, lesknoucí se oči, které mu dodaly odvahy ke všem těm pošetilým, bláznovským řečem, na které nyní vzpomínal téměř se studem: co si asi o něm pomyslila!

Ano, co si pomyslila, když ji prosil o návštěvu?

A pojednou se vše zdá tak prostě krásné, tak přirozené: i to, že prosil, i to, že svolila.

Znají se již dlouho, velmi dlouho vlastně. A včera, když bloudili večerem, řekl jí přec, co si myslí, jak si vše představuje. Řekl jí, že její víra v jeho práci ho povzbudí: jen proto nic nesvedl po celou tu dobu, protože ona prchala a mizela, proto, že jen ji hledal všude a ve všem. Ano — bez ní —!

Ona bude jeho geniem, jeho slávou.

Je mu milo a teplo při těchto myšlenkách. Síla se budí a roste, víra v budoucí dny se rodí a rozkvétá. Touha po vážné, utěšující práci se ozývá a zářivá splnění snů, velká, úchvatná díla dávno snad již před lety započatá a tvořená představivostí, noří se pojednou uskutečněná a nádherná před jeho zrakem a rozšlehávají ji.

A nad vším se klene jako vířivě, opojně barevná duha její slib:

Zítra, o páté. — —

Zpola zimní, zpola jarní den se rozsvítil. Lehký poprašek sněhu roztál na slunci. Jen v stinných, temných koutech, kam paprsky nevnikly, přikrčily se drobty zešedlých, špinavých vloček, hnaných větrem a smísených s prachem ulic dříve, než se tančivě donesly sem, aby tu klesly a odpočinuly v nehostinném šeru.

Oknem napadlo zlata do pokojíku. Přikrylo vlahým úsměvem podstavec, šplhalo výše na dívčí hlavu s rozpuklými, poddávajícími se rty, sklouzlo na nedokončené čelo a vlasy. Rozsypalo se na podlahu, na poházené kusy hlíny, seschlé a ztuhlé, a zabloudilo až do rohu na děravou pohovku. Přineslo jas a veselost kam zaskočilo.

Díval se na hru světla, na skotačivé skvrny a připomínal si neustále: Zítra, o páté.

Zítra — o páté — to je dnes!

Vyskočil. Dnes!

Ale tak? Zde?

A jal se horečně pobíhat místností. Sebral hlínu se země a zanesl ji v kout, ustavil židle kolem stolu. Vše dělal rychle, nesrovnalými, trhavými pohyby, nerozmýšleje, co právě dělá.

Radost a těšení kamsi ustoupily, zastřely se, zmizely. Jen jasně přesná představa zbyla, představa, připomínající určitě nutnost právě konané práce, dodávajíc jí nesmírné jakési důležitosti: vždyť připravoval vše k jejímu uvítání!

Po druhé či po třetí přestavil židle (v rychlosti a chvatu vůbec mu nepřipadlo, že to je právě nejméně potřebné), a stále nebyl nějak spokojen. Konečně se obrátil na druhý konec: započaté práce postavil ke zdi, za kamny vytáhl zubožený smeták a horlivě zametl podlahu, vyčistil kouty. Zvířil prach tak, že musil otevřít okno a že, když se pak díval na světlé pruhy paprsků, viděl tančit v záři miliony tělísek.

Rozveselen jasem pokoje, kde vše se nějak radovalo a smálo, rozehřát teplým pocitem slibné předtuchy, bavil se marným jejich vírem a s chutí pokračoval v práci: kdesi v koutě vyhrabal pestrý šátek, kterým zakryl ubohost pohovky; i starý, zapomenutý ubrus nalezl, i šálky objevil, které stály skrovně zastrčené vzadu ve skříni. Připravil vše a těšil se z toho.

Doběhl i dolů, donesl třísky a zatopil zbytkem uhlí. V kamnech zapraskalo, slunce svítilo stále stejně živě a pokojík se zdál nejútulnějším z pokojíků.

Rty nedokončené dívčí hlavy jako by se smály s okolními předměty. Ta veselost bezprostředně přešla v jeho nitro. Rozpustile si poskočil a zapískal. A jak se ta dívčí hlavička na něho dívala, pohladil její nahozené, hrbolaté vlasy a čelo a důvěrně jí řekl:

„Dodělám tě, panenko, dodělám. Hned zítra začneme. Ovšem zítra — neboť dnes — Což je dovoleno a možno pracovat v den sváteční?“

Hle — cosi tu chybí — napadlo ho po chvíli. Zajisté — vyzdobí dílnu také květinami. Kde však je opatřit?

Přemýšlí usilovně. Po chvíli spasná myšlenka ho žene z domu k příteli: je mu dlužen tři koruny již čtrnáct dní!

„Hochu! — ne, tohle mi musíš půjčit! Jen na dnes, slyšíš, ale musíš mi to půjčit!“

Zapomíná, že přišel pro tři koruny, a řítí se k zástěně.

„To se bude úžasně hodit! Beztoho je pokrývka na mé posteli nesmírně ubohá!“

Představuje si, jak pěkně se mu podaří zastřít i tento nedostatek nádherného svého obydlí. A téměř ve dveřích, táhna zástěnu namáhavě ven, připomíná, jakoby mimochodem:

„A jsi mi dlužen tři koruny, můj drahý.“

„Kdybych je měl, nemusil bys připomínat — —“

Nechápe ihned dosahu odpovědi a vesele si odnáší vypůjčené, nedbaje slov přítelových, která za ním padají s výše.

„Nebruč, brachu, nebruč —“

Teprve doma, když vše přehlédne posledním zkoumavým pohledem, vzpomene na květiny. A zároveň si připomene, že je asi již poledne, a že bylo záhodno, posilnit se. Sejde dolů do kavárny k slečně Kristy, která z milosrdenství píše jeho dluh do svého umaštěného sešitku a spokojí se občasným kázáním, připomínajíc, že již tolik a tolik je dlužen.

A co pije hustou kávu, láme si hlavu, kde by dostal toužené květiny.

Slečna Kristy nad ním stojí, zapisujíc, počítajíc.

„Pánečku — tolik! tolik!“

„Zaplatím, příští týden — zaplatím!“

„Příští, ano; který příští?“

„Slečno Kristy, drahá slečno Kristy — mám nápad!“

„Nu?“

Zní to nedůvěřivě a přece zvědavě.

„Víte — budete mi sedět, příští týden. A já vám udělám rozkošnou hlavičku —“

Ona rozevře své polocvrklé rty, usměje se, že se líce složí ve sta vrásek a současně, nevědomky, mimoděčně upravuje své rozcuchané, prošedlé vlasy. On, jen aby ji utišil, mluví jí a chválí ji, věda, že k tomu, co slibuje, nikdy nedojde.

Ale to vše dělá polovědomě, velmi rychle dopíjí kávu a dojídá housky a stále při tom si říká: kde jen seženu květiny?

Kristy, zestárlá v tomto ovzduší, zná své hochy a nevěří mu. Ale lichotí jí jeho plané poklony a škrtne poslední řádek ve svém zápisníku. Z jakési vděčnosti snad, rozcitlivělá připomenutím vlastní prchlé mladosti, šťastná, že skutečné mládí se jí nevyhýbá.

Jeho zatím žene pomyšlení na květy dál. Kolem rohů fičí, v koutech se točí vír a slunce svítí na všechno, jako by hladilo a dráždilo zároveň.

„Kam tak letíte?“

Překvapeně, skoro polekaně zvedá hlavu: malá květinářka přivírá tabuli výkladce. Pravda — ve svém honu zapomněl, za čím se pachtí!

„Bože, vy, vy —“

Zakoktá cosi, neví ani sám co. Dívá se do svěží tváře, modrých, trochu unylých očí, vidí zlaté vlasy kolem něžného obličeje.

„Co hledám, za čím utíkám? Podívíte se! Květin je mi třeba. Krásných, krásných květin! Rozumíte! Takových jakoby svátečních. Máte-li takové?“

„To chcete — pro — ni?“

Drobná ústa pozašeptnou, oči zesmutní a potemní a líce jí zahoří. Je mu jí líto, této malé květinářky, kterou vodíval v létě na výlety do okolí a která mu zůstala vděčná za všechny nejnepatrnější pozornosti:

„Pro ni! Co pro ni! A co vlastně pořád máte?“

Usmívá se a hladí její drobnou u kotníků popraskanou ručku. A jak se ta ledová ručka chvěje v jeho, má pojednou nesmírnou sílu zapírat:

„Potřebuji pro svou starou tetu — víte, pro tu, co jsme tenkrát potkali v tom bukovém lesíku.“

Mluví nazdařbůh. Ale ona si vskutku vzpomíná, že jednou, v neděli odpoledne (jak krásné a blažívé bylo to odpoledne!), potkali nějakou jeho známou. Snad to byla ta jeho teta. A rozradostněná, že si vzpomíná na takové maličkosti, on, o němž myslila, že již dávno zapomněl, rozesměje se šťastně.

„Pěkně v bukovém lesíku! Vždyť tam byly samé břízky!“

A snáší z pokladů krámu, co asi by se hodilo.

„Tak, to si vezměte.“

„Ano, vezměte, to se řekne. A účet?“

„Ach, účet! K smíchu!“

„Přece —“

„Dávám vám je. Nu — snad mi neodepřete?“

Uchopí ručky malé květinářky, zčervenalé a rozpukané samým máčením ve studené vodě, tiskne je, hřeje, aby se netřásly, a líbá je, upřímně líbá jednu po druhé, cítí rozpraskané kotníčky, zhrublou jejich kůži a líbá tím vroucněji: jako by prosil za odpuštění svého podvodu. A ona přivírá víčka, nesmírně blažená jeho něžností, a tiskne chabě jeho prsty.

Zvonek zahrčí, nový kupec objeví se na prahu.

„Vyrovnáno, pane, děkuji.“

Říká to trochu zpívajíc, klesajíc podivně hlasem při posledním slově. Tak opakuje tato neb podobná slova téhož významu padesátkrát denně, bez přemýšlení, ze zvyku, téměř nevědomky. Zabalí vybrané květiny, přistrčí je na konec pultu a dávajíc je šťastnýma lesknoucíma se očima, táže se druhého bezmyšlenkovitě:

„Račte si přát?“

Než pohasne plaché, třepotavé světlo jejích jasných, jakoby průhledných zraků, zavírají se za ním dveře jejího království. V náručí květy, odnáší si v duši stud za své jednání a jakýsi podivný smutek, lítost takovou pro okamžiky dávno zašlé. A co si přiznává soucit, kterým obestírá prostou její postavu, vidí v duchu již zas ji, krásnou a nádhernou, která mu včera slíbila svou návštěvu.

Doma rozestaví květiny, přiloží ještě, sebere smítka a třísky u kamen, zapálí si cigaretu a usedne na pohovku.

Paprsky sluneční pobledly, ale přes to je ještě zlatové jasno v pokojíku. Obláčky dýmu se lehce zvedají, vlnitě stočené, ke stropu. Zvenčí, zavřeným oknem, pronikají údery věžních hodin.

Pět.

Sedí ztrnule, napřímený, téměř se nehýbaje. Jeho sluch je nesmírně napiat. Slyší lehké praskání proutěné židle, sypající se uhlíky v kamnech, slyší jakési šumění vzduchu v místnosti, kroky lidí pod okny, slyší svištění holých akátových větví, vznikající jejich třením při mírném zavátí větru. Dole zapísknou dveře a jednotvárné vrzání dřevěných schodů doniká k uším. —

Ona!

Napřímí se ještě více a poslouchá ještě pozorněji. Vrzání se blíží, sílí, ozývá se těsně za jeho dveřmi — nyní — nyní —

Stupně zakvílí ještě jednou, dvakrát silně, pak pozvolna ochabuje jejich ston.

Kroky se vzdalují do vyššího poschodí.

Napětí se uvolní rázem: hlava mu poklesne a usedne poněkud pohodlněji.

Poslední proužek kouře doplul zatím do výše, cigareta vyhasla.

Odkudsi z dáli, snad z vedlejšího bytu, snad z přízemí, a tlumené širokými zdmi starého domu, nesou se zvuky klavíru. Známý, polosmutný, jakoby posměšně zoufalý nápěv. Ale nepoznává, která píseň to je. Nemá kdy na to myslit — čeká.

Čeká.

*

Praskání schodů ozve se ještě několikrát. Blíží se, vzdaluje. Vždy stejným rytmem, stejnou silou. Po chvíli ví už určitě, za kolikátým zavrznutím dosáhne zvuk největší síly. Piano, rozplakané a roztoužené, umlká.

Čeká.

Projde pokojem a zastaví se u okna. Náměstíčko se růžově barví, bledým západem. Stíny, měkké a neurčitě neodvážné, zlehka se kladou na průčelí domů. Sleduje jejich prohlubování a jejich proměny, baví se jimi, úmyslně k nim poutaje myšlenky a napínaje pozornost. Jen aby nemusil myslit na cosi jiného. A při tom, jako by si stále opakoval: přijde; teď přijde.

Již ani vrzání z chodby neslyší. Otevírá obezřetně dveře a vyhlíží. V domě je šero, klid. Ani piano se již neozývá, i ozvěna jeho lkavé písničky umřela.

Vrací se zas k oknu. Stíny zhutněly; nejsou již cudně bojácné, naopak, zmocňují se všeho. Alejí procházejí milenci. Zvolna, těsně stulení. On trochu větší, ona menší, o něho opřená; v šeru rozeznává, že se drží za ruce. Zlobí se na ně nějak, ač jich nezná a neví, proč se hněvá. Ale cosi ho uráží. A přece se dívá za nimi, vidí jejich objetí, zdá se mu, že cítí jejich políbení. Odvrací se od okna a prochází místností.

Vzpomene pojednou, že kamna nejsou zavřena. Rychle se shýbá a přibouchne vrátka. Dojde pak ke stolu a přerovná nádobí na něm rozestavené. Přestaví květiny, uvolní kytici v prasklé váze. Usedá znova. Ruce se mu chvějí.

V přízemí se zase ozve klavír. Ještě bolněji, naříkavěji. A zlomený, bezbarvý ženský hlas zpívá:

Hóro, hóro vysoká si;
má panenko vzdálenáa si —

Všechno se mu zdá malicherně nešťastné.

Kdo to asi zpívá, pomyslí a představuje si, kdo z obyvatelů domu by to mohl být.

— vzdáalená si záa horáamáa —

Hlas se zvedá výš a výše a pojednou falešně se sveze o celý tón.

Rozesměje se, nějak neupřímně a neklidně se rozchodí pokojem.

„Lóry!“

Ostrý zavolání dolehne zdola a zpěv i hra rázem utichnou. Jen tlumené přibouchnutí desky se chví po stěně.

Jde zas k oknu. Stíny již zcela zčernaly a zhoustly. Není již světlých míst. Večer se přetváří v noc. Na rohu náměstí, zrovna proti němu, bliká narudle žluté světýlko babky, prodávající kaštany. Bože, napadne ho, ještě je zde? Ještě neodešla? Vždyť už nikdo nepřijde kupovat.

S netrpělivostí se dívá, kdy už lampička zmizí, kdy se babka vypraví k odchodu. Když se nehýbá, rozčiluje se bezúčelně, bubnuje prsty na tabulku skla. A zase odchází ke dveřím a zase se vrací. Světýlko se spokojeně třepotá; chvílemi jako by se posmívalo. Jak pokoj temní, jak v něm pohasíná poslední tušení záře, zdá se, jako by plamének vyhupl v jednom koutě, pak v druhém, pak kdesi pod stolem. A teď už se neposmívá: šklebí se, směje na celé kolo.

Zavírá oči, aby ten protivný, zlý bod ho nepronásledoval.

Představuje si modré oči malé květinářky, zářící, vděčné, vzpomíná Kristy, jejich udivených pohledů a úst, mizejících v síti vrásek. A pojednou ona se před ním objeví: urostlá, štíhlá, krásná, s bílým čelem a modravě černými vlasy pod maličkým, moderním kloboučkem.

Tu se mu zazdá pokojík prázdný, opuštěný, chladný; tu si jasně, nemilosrdně dozná: nepřišla.

Piano se zase rozkvílí. Po chvíli se přidruží k jeho lkání naříkavé, táhlé, zprvu tiché, pak hlasitější a rozeznatelnější:

— není v svěětě potěšěeníí
pro mě víc už k nalezéeníí — —

Květiny ve vázách vadnou. Ve tmě vidí, jak uboze sklánějí hlavičky. Oheň v kamnech dávno již pohasl, a šálky na stole se nějak rozplývají v šeru.

Proč, pro koho to vše připravil?

Je mu líto této pošetilé námahy, je mu líto radosti, která ji tak usnadnila a zpříjemnila. Cítí velkou marnost všeho, cítí opuštění.

Zamihne se dobrá, ustaraná tvář Kristina, zamihnou se zrudlé, rozpraskané ručky malé květinářky. A ve tmě jako by lákala rozpuklá ústa kamenné hlavy dívčí. —

Hlas v přízemí opakuje ještě unyleji, táhleji:

— není v svěětě potěšěeníí — —

Je mu tak podivně —

BOHUMIL POLAN:

CESTA Z LOVASBERÉNY.

Svět patří Baalovi. Však Světla čistá dlaň
dnes mého srdce něžně zmocnila se zcela.
Do nebes nad námi se vinorodá stráň
oblačnem třešní svých jak skřivan rozepěla.

Krok míjí rozmarně řad sklípků ve stráni,
kde voní bečky vín a vyčkávají lisy,
by ze tmy pustily rej štvavých nutkání,
jenž dnes by mohl mít her dětských sladké rysy.

Pak houští dubová; jilm, jasan, zlatý klen
jdou s cestou přes vršek a v jejich šeru tklivém
je výzva: o tělech a láskách tichých žen
snít v srdcích šťastlivých a zpaničtělých divem.

Pro smysly žíznivé se hojně prostřely
trav tučné zeleně, květ v modři, rudi, žluti,
a výše, stálc výš hlas oblak veselý
po dálkách z opálu zrak jasný toužit nutí.

Dnes vše je úplné! Mír návsi svažité
nám příkrov nedělní nad němou duší spíná,
i vilnost kořisti z krás hnědé ženy té,
jež v krčmě zetmělé nám spěchá nalít vína.

Svět patří Baalovi. Však Světla čistá dlaň
stůl věci prostírá a srdce moje hostí,
a jen snem člověctví svou Baalu platím daň,
dnes šťastný stolovník a přítel skutečnosti.

J. OTTO †

Po stránce literární znamenala léta sedmdesátá minulého století období šťastné a úrodné. Objevila se v nich řada individualit, jež po desítiletí dominovaly v písemnictví našem. Duševní ruch stal se mnohotvárnějším, čilejším, intensivnějším. V generaci tehdejší žila snaha, přiblížiti naši literaturu tempu světovému. Tato snaha, jevící se ať v horečné činnosti původní, ať v soustavné a programové činnosti překladatelské přivodila mnohé dočasné zmatky a omyly, ale také mnoho dobrého, neodvanutého bouřemi příštích dob.

Generace „Lumírovců" z let sedmdesátých měla jako nakladatele muže, který měl cosi z její snahy a z jejího

ducha. Také J. Otto znamená v nakladatelských našich poměrech o krok dále rozpětím a soustavností své snahy. Nebyl nedostatek úctyhodných a vážných podniků nakladatelských i před ním; vytrvalosti a systematičnosti Ottovy však nedostihly, ať vinou svou, ať bez viny. J. Otto, vrstevník generace činné, energické a nadané, spolupracoval s ní šťastně. Měl bystrý smysl pro potřeby našeho knihkupeckého trhu a pro možnosti, které podával. Měl odvahu pouštěti se i na půdu, dosud neprobádanou, zkoušel podniky, jejichž úspěšnost v dohledné době nijak zřejma nebyla. Kromě této nakladatelské iniciativy měl i uvědomělý odpor k soutěži nekalými prostředky; zachovával v své nakladatelské činnosti úroveň literární, nesnižuje se k braku a sprostotě. Nekopíroval také slepě cizí předlohy, vzory světových nakladatelských firem jiných národů; bral vždy zřetel k individuálním potřebám českým.

Čtyřicetiletá jeho plodná činnost nakladatelská nebyla řadou jednotlivých činů, vzájemně nesouvisejících, nýbrž řetězem vzájemně spiatým a pevným, ať se jakkoli jmenovaly jeho články. Přirozeným vývojem nakladatelství, jež zahájilo svou činnost výbojně a průkopnicky, nabývalo průběhem mnohých let rázu v dobrém slova smyslu konservativního. Ale ač v posledních dobách těžiště nakladatelství bylo v řadě sebraných spisů, jež vydávalo, ač opíralo se o autority uznané a oceňované, ač podávalo českému čtenáři v prvé řadě individuality už hotové, neuzavíralo se přece nikdy mladým snahám a novým směrům, jak svědčí mnohé z knih, vydaných i za poslední fáse činnosti J. Ottovy, jak svědčí zvláště ročníky „Lumíra“ v posledních letech.

Sympatie veřejnosti a všech orgánů povolaných odměňovaly ještě za živa ušlechtilou činnost zesnulého. Mezi nakladatelstvími českými dobylo si nakladatelství J. Ottovo čestného svého místa stejně jako J. Otto sám. Ani věk, ani choroba nedovedly dlouho zdolati nezdolnou jeho pracovní energii. Přes závazky, jež s sebou přinášely četné jeho funkce, zůstával do poslední chvíle duší svého nakladatelství. Jeho život, život cílevědomé, energické práce, byl vyplněn dílem harmonicky uzavřeným. Smrt, která přišla, nedotkla se práce už vykonané.

V. D.

FEUILLETON.

K ČTYŘICÁTÉMU VÝROČÍ ÚMRTÍ FRANTIŠKA PALACKÉHO.

Čtyřicet let, kterých dnem 26. května t. r. uplynulo od skonu autora „Dějin národu českého“, nezměnilo nic na citech, které v naší veřejnosti vyvolal odchod Palackého. Odborná věda ukázala a ukáže, v čem nutno zkorrigovati jednotlivosti jeho díla historického; odborná věda stejně ukázala a ukáže, v čem selhaly určité jeho předpoklady politické v jednotlivých fásích; ale podstata jeho díla, jež vystoupila z mezí odbornosti k významu národnímu, aniž by se v čemkoli vymykalo kázni vědecké, zůstala ryzí a nedotčena vývojem doby a vědy. Ba právě teprve větší dobovou vzdáleností, po mnoha pozdějších zkušenostech, dovedeme dnes správně posouditi celý význam ojedinělého díla Palackého, teprve nyní vidíme, jak šťastná byla náhoda, která odvrátila mladého Palackého od prvotních jeho cílů a tužeb a získala jej činnosti historické.

Charakteristickým rysem dob našeho probuzení byla jakás universálnost, která ukládána tehdejším duchům. Skoro se nesetkáváme se zjevy,

kde by specielní obor kohokoli vyčerpával činnost jedincovu. Snad to mohlo vésti a snad také vedlo k roztříštění v určitých případech; a snad to bylo umožněno pouze dobou tehdejší, která spíše mohla zmoci a ovládnouti, co dnes zmoci a ovládnouti lidská energie nestačila. Ale dávalo to činnosti pracovníků tehdejších vřelý, úctyhodný, suggestivní tón. Ušlechtilý duch mluví z projevů velikých oněch duchů: jejich věda, jejich badání není jen funkcí rozumovou, i v přesně odborném snažení je velká expanse citová, mravní opravdovost a skalopevná víra v poslání národní a v jeho osvětné úkoly. Typ učence ve smyslu mezinárodním, typ učence s jeho přednostmi i vadami vlastně tehdy u předních našich lidí neexistoval.

František Palacký stává se historikem poměrně pozdě, po dlouhém tápání a nejistotě mládí; a stav se historikem, nebyl jen a jen historikem. Uvážíme-li, že působil jako organisátor, jako politik, podivíme se síle ducha, které za stisňujících podmínek — posuďme období, kdy vycházely „Dějiny" česky! — dovedla přes zdánlivé rozptylování, přes rozmanité a těžké úkoly stvořiti dílo tak monumentální, jednotné, dnes ještě živé. Tento svůj účin děkuje dílo ne pouze vědecké hodnotě, byť byla značná a úctyhodná; děkuje ho také duchu, který proniká každou jeho řádkou, děkuje ho osobnosti Palackého. V čem byl půvab osobnosti Palackého, při své tuhosti a nepoddajnosti milé, při svém mravním rigorismu láskyplné, mnoho žádajících od jiných, poněvadž mnoho žádala od sebe, není, tuším, nutno vykládati. Zjevno jest, že probírajíce se jeho dílem nikde se nepozastavíme ani nad zjevnými omyly s pohoršením; taková byla síla jeho přesvědčení a víry, že cítíme, kritisujíce, úctu i k těmto omylům. Zdá se mi, že nelze větší chvály říci o muži. Zvykem Palackého bylo ostatně doznávati své omyly; činí tak k sklonu svého života v svém doslovu k Radhošti. Omyly tyto vyváženy jsou daleko přednostmi Palackého jako vědce i jako osobnosti veřejné. Mýlit se je přirozeno u doby, která neměla ani tradic, ani souvislosti, ani propracování jednotlivých doktrin jasné a přesné. Ale platilo-li dílo Palackého, platila-li osobnost Palackého daň této dobovosti, není méně pravda, že svou podstatou stojí daleko nad svou dobou, hledíc důvěřivě, s přísnou, ale neochabující láskou do budoucna. V tom byla síla tohoto historika, že historické studium, úsilné vnoření se do ducha dob přešlých nečinilo jej slepým k přítomnosti a neuzavíralo mu výhled v budoucnost. V tom byla genialita tohoto konservativce, že ani nepřehlížel dobových převratů, jež se děly před jeho očima, ani událostí, jež logickým svým chodem musila přinésti doba příští. Byl duch příliš bystrý, aby nedovedl oceniti moc; byl duch příliš ethický, aby nedal před ní přednost právu. Historická jeho filosofie nedovedla připustit možnost trvalého triumfu zla v dějinách lidstva. A tak vyznívá poselství Palackého svému lidu akkordem stejné přesvědčení víry, stejně zbožné důvěry, jako vyznělo více než před dvěma věky poslání Komenského. Není to pouze českobratrská tradice rodiny Palackého: je to raçová blízkost dvou velikých duchů. Toto poselství možno čísti jako je četli naši otcové, jako je četli předchozí generace; nepřestalo být časovým v jediném slově. Nemožno nám čísti bez pohnutí ani dnes závěrečných slov „Doslovu k Radhošti":

„Poslední mé slovo jest srdečné a vroucí přání, aby národovci moji milí v Čechách i na Moravě, v jakémkoli postavení se octnou, nikdy nepřestávali býti věrni sobě, pravdě a spravedlnosti!"

V. D.

LITERATURA.

Jan Vrba, RADOSTNÉ ZASLÍBENÍ. Josef Hora, BÁSNĚ. Bibliotéky Fondu Julia Zeyera čís. 11 a 12. V Praze 1914 a 1915. Str. 59 a 81.

Lyrické sbírky Vrbova a Horova neprošly bez prospěchu kulturou českého básnického slova, jež se nerozlučně pojí ke jménu Sovovu a Březinovu. Oba mladí poetové mají zřejmou zálibu pro široce rozvlněný, až hymnický verš, jehož bující nádhera zakrývá pestrými květy často chudičkou architekturu myšlenkovou a jindy popisným svým verbalismem snaží se nahraditi vlastní lyrický zdroj, který zůstal i s darem ryzí písně jak Vrbovi tak Horovi odepřen. Oba básníci usilují pojmouti do svých hlasných, ale poněkud beztvárných slok mohutnou šíři jevového života, jak útočí na srdce i na smysly mladých roztoužených a žíznivých bytostí, ale ani tomuto ani onomu nedaří se doposud učleniti toto bohatství, zvládnouti je melodií, vměstnati je do pevného kadlubu vlastní osobnosti. A tak nacházíme prozatím i v „Radostném zaslíbení“ i v „Básních“ kypivou hojnost teplých postřehů, obrazového opojení, syté nálady, ale takměř nikde oné vnitřní nutnosti, která vede lyrika k vlastní krystalisaci.

V prvních básních své sbírky jest Jan Vrba dychtivě přissát k osamělé lesní přírodě, kterou někdy vyvolává s cvičenou určitostí impressionistického pozorovatele a jindy činí důvěrnicí svých zádumčivých rozhovorů, — nejeden krajinný rys postihnut jest se svěží původností a vysloven pevným, přiléhavým slovem. Pak šťastná erotika přináší vpád slunce a důvěry do tohoto stinného světa samotářova; rytmus nabývá vzdutého a plesného hlaholu; pokorný malíř zelených zátiší ustupuje nedočkavému hymnikovi, který se koupá v záři, v jásotu, ve zlatě; často zazní také symbolická nota, v níž jest Vrba nejméně šťasten. Bylo by litovati, kdyby Vrba opětně nepřekonal opojené fáse dionysského verbalismu, kde slovo a verš jako rozdivočelí koně se mu vymykají nadobro z otěží, čehož dokladem jsou zvláště tři „Hymny zpívané v parném letním dnu“, které zařadil do závěru své sbírky. Nejlepší, co posud podal, jest, tuším, rovněž hymnická skladba, „Chvalozpěv k oslavě nejvyššího zázraku“, na níž vedle citového a smyslového opojení mládím a láskou spolupracovala též schopnost zachytiti barevný vděk kvetoucího světa, vypozorovaného zblízka, teplým slovem básnickým.

Básnická oblast Josefa Hory jest značně širší než Vrbův lyrický kraj. Jeho temperament nadán jest smyslností, schopnou útoku; jeho cit se pře tvrdě a mužně s duchem světa; jeho citlivost dává se stejně ráda jitřiti moderními skutečnostmi velkoměstského ruchu jako přírodními výjevy zrajících polí a sytých luk. Hora se nestotožňuje s pravidelnou zákon-

nosti přírody ani nesestupuje bez námitky do pravidelných vln života, nýbrž brání se jim někdy ironií a jindy trpkou odmítavostí; pod jevy hned hledá vzdorovitě hlubší smysl, hned skepticky neřešitelnou hádanku. Zde jsou utajeny jakési dramatické prvky Horovy lyriky, činící ji již nyní zajímavou. Nejedna báseň jeho znamená více než pouhý slib: tak objektivní kusy sevřeného a plastického výrazu „Jitřní rozhovor", „Žně", „Letní ekloga", „Balada o staviteli" a „Nedělní odpůldne", tak naléhavé rozhovory s osudem, s vesmírem, s Bohem a s vlastním posláním „Ruko bílá", „Puklé zrcadlo", „Země" a „Polibku sladký všech věcí" — ale co chybí těmto básním, majícím lyrické a místy i myšlenkové posvěcení, toť jednota osobnosti. Než i takto jsou Horovy „Básně" legitimací, která pro budoucnost čestně zavazuje. A. N.

Servác Heller: Z MINULÉ DOBY našeho života národního, kulturního a politického. Upomínky a zápisky. „Českého čtenáře" kniha 30. (VIII., 1—2). V Praze, 1916. Stran 148.

Literární a redakční vzpomínky Serváce Hellera z 60. a 70. let předešlého století získaly si čtenářskou přízeň i živý zájem mezi kulturními a slovesnými dějepisci naší nedávné minulosti již v době, kdy vycházely v časopisech; právem staveny byly po bok stejně svěžím a rozmarným pamětem Quisovým a Štolbovým, které vyvolávaly takřka totéž období českého duševního života. Servác Heller dovede s teplou srdečností a názorným štětcem šťastného podobizňáře namalovati osobnosti, s nimiž se stýkal v zlaté době svého mládí; nepouštěje se nikdy ani do rozboru, ani do oceňování literárně kritického, zabývá se výhradně lidskou rázovitostí a povahovým kouzlem dávných svých přátel a tímto způsobem píše osobně důvěrný doprovod ke karakteristikám spisovatelů a novinářů, kteří dávali ráz našemu veřejnému životu v heroické době ústavní i literární obrody. V přítomném svazečku Hellerových vzpomínek seskupují se postavy v trojím prostředí: v starobylém studentském konviktě v Klementinu, v místnostech „Národních listů" a v redakci „Lumíra"; stranou stojí slavný český král houslí na Rusi Ferd. Laub, obklopený hudebním ovzduším moskevským. Jest to celá obrazárna podobizen, jíž nás S. Heller provádí: vážný a pádný „rytíř v těžkém brnění" Karel Sladkovský po boku dobráckého a něžného občtavce Josefa Baráka, jenž v životě nebyl naprosto radikálem; věčně ironický a břitký a při tom samozřejmě autoritativní Jan Neruda vedle bodrého a poněkud sousedského a pro žurnalismus naprosto nevhodného Hálka; hrubozrný a ryzí učenec pronikavých očí Josef Thomayer proti „usměvavému a nesmělému, ale už jaksi zvětralému a valně zkušenému mužíku vážného vzezření" Juliu Zeyerovi, který popíral platnost fysikálních zákonů a věřil v zasahování vyšších bytostí do přírodních dějů; jemný elegán bebce ironisující a vtipem pohrávající Jaroslav Goll v sousedství nedůtklivého upiatce ochlazujícího pohledu Emanuela Bozděcha; přede všemi však Hellerův nejdůvěrnější druh Svatopluk Čech, o němž dozvídáme se souvislou řadu jednotlivostí ze studijních dob i z let prvního tvoření, a jehož lidskou povahu Heller kreslí dopodrobna v krásné shodě s jeho básnickým karakterem a k opravdové mravní radosti každého čtenáře, který dovede si vážiti povahové ryzosti. Důvěrné studium díla a osobnosti Svatopluka Čecha přesvědčuje, že celé ethos Čechova karakteru daleko správněji postihla přátelská láska Hellerova (a souhlasně i oddaný

obdiv Sládkův), než známá vzpomínka J. S. Macharova — Svatopluk Čech nebyl naprosto „orel z marcipánu“, nad nímž J. S. Machar pokrčil útrpně rameny. — Některé vzpomínky Hellerovy zasloužily by si však revise; vloudilyť se do nich leckteré nesprávnosti; tak na př. co Heller na str. 145 tvrdí o Zeyerovi, že prý po r. 1876 „zmizela jemu samému i Sv. Čechovi všeliká možnost působiti nějak přímo nebo nepřímo na rozvoj Zeyerova velkého talentu“, neshoduje se ani s vydanou korespondencí mezi Čechem a Zeyerem, ani s faktem, že v „Květech“ redigovaných Čechem a Hellerem, otiskl Zeyer řadu svých mistrovských děl. A. N.

Arnošt Procházka, ROZHOVORY S KNIHAMI, S OBRAZY I S LIDMI. V Praze 1916, nákl. Fr. Borového 1916. Str. 214.

Sedmý svazek posudků a studií Arnošta Procházky neliší se podstatně od předchozích souborů spisovatelových: i v něm pojí se k mužným ctnostem kritického karakteru mnohý rozlaďující nedostatek umělecké chápavosti a slovesného výrazu. Tvrdošíjná neústupnost Arnošta Procházky, s níž bezohledně sleduje, zdůvodňuje a do široka vykládá vnitřní svou pravdu, vzbuzuje úctu; jeho těžkopádné rozhorlení temení vždy z přesvědčivé opravdovosti, která chvílemi nabývá až přízvuku mravokárného; za jeho útoky, jež užívají vtipu často hrubozrnného a výsměchu málo půvabného, stojí neúchylná věrnost uměleckým zásadám, které Procházka shrnuje formulí „individualistního umění na tradičním základě.“ Právě ony stati, v nichž úsudky jeho vyznívají nadobro odmítavě, zvláště pokud míří proti běžným názorům vzdělaných průměrníků, mají pečet statečných a rozhodujících kritických činů: příkrý soud o Jenneweinových kreslířských skladbách, zdrcující rozbor pomníku Palackého od Suchardy, řízně útočná kritika Krejčího „Července“, posměšné rozhorlení nad Nansenovou „Marií“ honosí se již dnes nárokem na úsudky trvale platné. Tu poznáváme přednosti Procházkovy kritické metody. Nespokojuje se nikdy pouhým dojmem neb parafrasí, nýbrž provádí podrobný a důkladný rozbor, jenž vyšetřuje bedlivě také slohovou a jazykovou povahu díla. Zato naprosto jest Procházkovi odepřena schopnost nakresliti podobiznu rozebíraného spisovatele, jakož vůbec jeho kritika jest spíše analytická než karakterisační — dvě zdařilé úvahy o umělcích domácích, vyznívající netoliko kladem, nýbrž přímo chválou, o Schwaigrovi a o Dykově Donu Quijotu, jsou proto názornými doklady. Ještě jeden kritický dar chybí Arnoštu Procházkovi úplně, míníme umění zařaditi jednotlivý zjev do dějinné souvislosti a oceniti jej dle míry jeho literárně kulturní důležitosti. Proto časovosti znepokojují jej příliš, ať kladně či záporně; proto dovede se široce rozepsati o leckteré plané zvláštnůstce, která jmenovitě pro český život nemá vůbec významu, na př. o románech Péladanových neb pamfletech Bloyových; také jeho rozčileným úvahám o kubismu nedostává se náležité perspektivnosti. Nelze dosti litovati, že Arnošt Procházka nepodrobil svých úvah přísnějšímu výběru, že z nich nevymýtil kusů bezvýznamných a přímo zastaralých a že nesestavil svého svazku dle jakékoliv jednotící zásady. Drobnější články, zahrnuté do oddílu „Glosy“, měly, až na úvahu o Suchardovi, odpadnouti vůbec; cyklické úvahy o nové režii byly by nesporně získaly vypuštěním některých divadelnických posudků; průvodní slova ke Koblihovým leptům o kouzlu Prahy mají cenu pouze příležitostnou; a též stu-

die jinak zdařilé volají po zkracující červené tužce, na př. hned v první úvaze o Nansenovi budí odstavec o vesměrné všepohlavnosti svou chlapeckou a vyčichlou nehorázností dnes nanejvýše úsměv.

S knihou Arnošta Procházky nelze se rozloučiti bez poznámky o její stránce jazykové. Arnošt Procházka jest brusič zvláštního rázu. S chvályhodnou přísností pronásleduje u českých spisovatelů fraseologické a větoslovné germanismy: až fanaticky dbá přesnosti v pádoslovných vazbách; jest mluvnickým puritánem v otázce českého slovosledu. Ale při tom má nepochopitelnou zálibu pro nekonečná, nepřehledná obvěti, přeplněná vložkami a vsuvkami, obtížená spoustou vztažných vět, nesrozumitelná při prvním čtení: marně hledáme tu jasnosti, úměrnosti, zvláště pak melodie slovní. Stránky jeho se hemží cizími slovy, jež by bylo snadno nahraditi výrazy českými, ryzími a zvučnými, a to nejen tam, kde jde o t. zv. terminy technické. Nechápu vůbec, jak může milovník správné mateřštiny psáti o „nekonsistentnosti“, o „kataklysmech bouří“, o „pseudonáladovosti“, o „passionelních dobrodružstvích“, o „uměleckých divagacích“, o „životě kvientessencovaném“ atd. Sebe přísnější mluvnice a sebe důkladnější brus neučiní z nás mistry českého slohu, je-li náš slovník smetištěm, kam se skládají odpadky a zbytky cizojazyčné četby. A. N.

DIVADLO.

Konec divadelní sezony přinesl nám, jako by chtěl napraviti, co zameškáno, hned tři pozoruhodné původní novinky: Svépomocné herecké sdružení „Nová činohra“ sehrálo dne 11. května v Intimním divadle na Smíchově tříaktové drama „Přes tři vrchy“, jež jeho autor, F. X. Svoboda, před několika lety vytiskl v Šaldově „Novině“. Národní divadlo odmítlo tehdy tuto práci, která má všechny příznačné vlastnosti talentu svého tvůrce: románovou rozvleklost, jistou naivnost, ale zároveň jeho jemnost a hloubku psychologického postřehu. Smíchovské provedení ukázalo, že je to vážné, opravdové dílo, plné dusné vnitřní tragiky vzájemně se křižících vin a osudů, plné hluboce dramatického vzruchu a napětí, jež nevychází z vnější fabule, ale z psychologického poměru jednajících osob. Při obratné dramaturgické úpravě a taktních škrtech dojista práce, schopná scénického života. Jde o problém duchovního oproštění mladé ženy, vychované v naivní důvěřivosti a neznalosti lidí, již zaslepená láska matčina k zhýralému bonvivantu Robertu Dvořákovi zašantročila v manželství se zpustlým jeho synem Hynkem. Rok po svatbě počíná Hana Dvořáková chápati lež, již byla obklopena, a ani samovražda Robertova, která má být synovi výstrahou a vykoupením, ani pozdní lítost a vyznání Hynkovo nedovede už zvrátit Hanu na cestě za osvobozením. Nechce vykupovati svým štěstím cizích hříchů a hrdě a pevně, podepřena poctivou náklonností Jaroslava Vavřiny, odchází, aby přes tři vrchy bolesti a zklamání došla k novému štěstí. Těžké úsilí Hanino, aby se dopátrala pravdy, otřes její čisté duše, když poznala, jakou lží byla obklopena, i její konečné odhodlání jít za vlastním štěstím, to je vlastním jádrem kusu, dopodrobna propracovaným rukou jemného psychologa. Vzájemné poměry ostatních jednajících osob, z nichž každý se mohl státi ústředním problémem dramatu, zůstaly jen napověděny, pokud jich bylo

třeba k porozumění osudu Hanina. Vysoko nad průměr představení vyzdvižena byla postava Hanina zásluhou J. Kreisové, která prožila vnitřní boj hrdinčin s neobyčejnou intensitou citu a s velikou jemností psychologické kresby.

Je-li Svobodovo drama zatíženo jakousi ibsenovskou tesknotou a chmurností životního názoru, je Hilbertova tříaktová hra Jejich štěstí (po prvé v Nár. divadle 18. května za režie G. Schmoranze) horkou písní vítězné lásky, jež jde přes překážky a přes cizí bolest za svým splněním. Věra Lánská je na rozdíl od Hany Dvořákové obklopena atmosférou něhy a lásky. Její muž, profesor psychiatrie, přináší jí všechnu vřelou oddanost svých čtyřiceti let, a jeho nejmladší bratr, gymnasista Péťa, vzhlíží k Věře s vroucím obdivem svého jinošského srdce. Ale Věřino srdce touží po veliké, omamné, strhující vášni, a když jednoho dne přijede náhle na dovolenou druhý bratr mužův, námořní důstojník Vladimír, Věra, která osmahlého, ztepilého muže v hloubi duše milovala od prvního setkání, nedovede déle skrývati svoji vášeň. I Vladimír je stržen v nebezpečný vír. Zastaví se sice včas, ujede, ale po roce setkává se v Dalmacii s Věrou opět a tentokrát už nedovede se přemoci, sevře Věru v objetí a odhodlává se odvézti si ji do ciziny. Výbuch bolesti bratrovy, který byl svědkem milostné scény, zviklá však jeho rozhodnutí a Věra, ocitnuvši se náhle osamocena, vrhá se s hotelové terasy do moře. Ale Péťa, který byl dosud pasivním svědkem tragického souboje obou bratří o ženu, již sám také miluje, vyrve ji z vln. Třetí dějství, převážně lyrické, věnováno je doslovu: Věra se odhodlala ustoupiti s jeviště, aby nestála mezi bratry. Dojata loučí se s Péťou, který pro ni nasadil život, a její choť, pochopiv nemožnost dalšího soužití, velkodušně svoluje k rozvodu, aby umožnil Věřino štěstí s Vladimírem. — Po více než dvaceti letech vrací se Jaroslav Hilbert touto hrou k onomu tónu svěží improvisace, který kdysi tak šťastně uhodil ve svých prvních prosách „Lili a jiné povídky". Jejich štěstí má ráz improvisace svou poněkud sumární, přímočarou psychologií; není tu stopy po úporném hledání a úsilí, jež bylo patrno v další tvorbě Hilbertově, a jež v Psancích šlo až do nesrozumitelnosti. Autor Falkenštejna zde rozhodně vychází vstříc vkusu průměrného divadelního publika — důkazem toho je hlavně druhý akt, stavbou i scenerií — ale dovedl při tom zůstat básníkem. Hluboký a čistý lyrismus vanoucí celým dílem, jemná poetičnost postavy Věřiny a delikátnost třetího aktu vyvažují některé ústupky, jež autor učinil divadelnímu účinku. Nešlo mu o tragedii bratrské lásky, ztroskotavší o lásku ženy: spokojil se naznačením tohoto problému. Soustředil své úsilí na ústřední ženskou postavu, v níž, jako ohnisku, lámou a rozkládají se paprsky náklonnosti všech tří bratří, a napsal tak půvabnou a poetickou hru neklamného divadelního účinku, která nemá sice přísné umělecké vážnosti Falkenštejna, ale má pěnivou lehkost a opojný kolorit vášně. — O vřelé přijetí novinky zasloužili se zejména pružný a temperamentní důstojník p. Steimarův a Věra paní Sedláčkové, krásná zejména v něžných tónech zasněného stesku ve třetím dějství.

Třetí českou novinkou minulého měsíce byla hra Jos. Císlera Ředitel panství, provedená na Nár. divadle za Hurtovy režie po prvé 31. května. Vážný, svědomitý a bystrý pozorovatel současného života, který projevil již svojí aktovkou Soucit pěk-

ný smysl pro realistickou kresbu, líčí tu v pěti solidně založených aktech rozkladný proces v lůně šlechtické rodiny, která je odsouzena k zániku svou neschopností k práci a nezhojitelným lpěním na rodové povýšenosti. Jediná bytost z celé rodiny je schopna nového života, života práce a povinnosti, komtesa Iza, dívka, která studovala a která byla by odhodlána raději vlastní prací vydělávati si chléb, než by se provdala za omezeného šlechtice. Proti tomuto nápadníku, proti otci Izinu a jejím bratřím postavil autor ředitele a později majitele jejich panství, Jermáře, jako typ demokratického self-made-mana, ušlechtilého a pracovitého muže, jemuž jde i o morální a kulturní povznesení kraje, který bývalé panstvo v dojemné shodě se židovským vinopalníkem soustavně demoralisovalo. V konfliktu s feudálním předsudkem Jermář vítězí a Iza, po některém váhání, stává se konečně jeho chotí. — Vážné myšlenkové jádro, seriosnost životního názoru pojí se ve hře Císlerově s pevnou rozvážností stavby i trefnou kresbou figur a pokroková a ušlechtile výchovná, ale nevtíravá tendence zaručují ji čestné místo v naší dramatické produkci vedle her Jeřábkových a Šubertových, neboť modernímu literárnímu proudění zůstal autor cizí. Je to patrno jak v stavbě, tak v jakési suchosti dialogu a zvláště v sentimentální scéně s dítětem, jež přivodí konečné rozhodnutí hrdinčino. Hra byla dobře provedena a docílila živého úspěchu.

Kromě těchto dvou novinek Nár. divadlo z části nově vypravilo Jiráskovu L u c e r n u, která překročila již sedmdesátou reprisu. Hluboký alegorický význam poetické pohádkové hry, vyvážené z nejryzejšího podkladu národních tradic, působil v dnešních dnech novým kouzlem. Přispěla k tomu, vedle klasické Kláskové pí. Hübnerové a výborných vodníků pp. Čepely a Hurta, zejména půvabná kněžna pí. Sedláčkové. V úloze Haničky pak vystřídaly se se zdarem pí. Vrchlická a sl. L. Odstrčilová.

Městské divadlo vinohradské provedlo dne 24. května Ibsenova P e e r G y n t a v překladu Karla Kučery se známou hudbou Griegovou a v režii Dra K. H. Hilara. Dramatická báseň, v níž mladý Ibsen vypořádával se ze svého italského exilu s palčivými otázkami národními, má přes svůj lokální kolorit a spoustu časových polemických postav a narážek silný všeobecně ideový podklad a tak mohutný proud poesie, že přerůstá své původní určení a nalézá podnes i mimo Norsko živý ohlas. V básni je mnoho míst, bez komentáře srozumitelných jen básníkovým krajanům. Už ten pohádkový živel nestvůrných Troldů, scéna s Velikým Křivým potřebují výkladu, rovněž jako satirická scéna v kahýrském blázinci, v níž vystupují karikatury filologů i ministrů. Ale i kdyby nebylo krvavých výtek Švédům pro zradu dánské věci za války dánsko-německé r. 1864, i kdyby nebylo protestně polemického smyslu celého díla, jež je útokem na Björnsonovský romantismus a obžalobou národního sklonu k nečinné a samolibé fantastičnosti, všeobecné lidské jádro P e e r G y n t a je dosti bohaté, aby dovedlo upoutati svou filosofickou hloubkou. Vesnický hoch z norských hvozdů, lenoch a povaleč, který dovede celé dny protoulat v horách, aby potom vypravoval o zázračných a divokých jízdách na bílém sobu, pohádky, jimž sám věří, rváč, který zbije kováře, před samou svatbou svede a do hor unese selskou dívku Ingrid, aby ji potom opustil a zahnal při vzpomínce na tichou, mírnou Solveig, divoch, který se miluje se salašnicemi v horách, ten divoch netroufá si přiblížiti

se k Solveig, když přišla do hor za ním. Nechce poskvrniti její bělost, říká sám sobě — ale snad si netroufá začít nový život po jejím boku, snad uhýbá před zodpovědností a svědomím. Peer opouští plavovlasou Solveig se slibem, že se vráti. Po letech setkáme se s ním na marockém pobřeží. Je z něho bohatý rejdař, všemocný kapitalista. Peer, jenž kdysi snil o tom „být císařem", přiblížil se k svému cíli. Bezohledný individualismus a egoismus moderní doby zřídka byl zkarikován tak ostře jako v řadě fantastických scén čtvrtého aktu. Tvrdé, bezcitné sobectví Peerovo pak stupňuje se až k vraždě, když zestárlý Peer vrací se domů, loď ztroskotá a on, aby zachránil holý život, srazí do hlubiny mladého kuchtíka. Sudy zlata, jež si vezl, výsledek celého života práce, chytrosti a nepoctivosti, leží na dně mořském a jediný, kdo Peera na rodné půdě uvítá, je smrt-knoflíkolijec, která se mu v nejrůznějších podobách zjevuje a dává mu jen krátkou lhůtu, aby poznal hořký omyl svého života. Peer Gynt jej pozná a pochopí, když na prahu chatrče beze slova výčitky uvítá jej, bělovlasého starce slepá stařenka Solveig. Ne tam, kde honil se za zlatem a přeludem moci, ne na cizích mořích a březích: zde, vysoko v rodných horách, v dřevěné chatě, ozdobené sobími parohy, zde bylo ono císařství, o němž jako hoch snival.

Není pochyby, že ten, kdo chce plně prožíti a promysliti bohatou myšlenkovou náplň díla, musí sáhnouti k úplnému tekstu Ibsenovu, příliš rozsáhlému, aby mohl být za večer na jevišti promluven bez dramaturgické úpravy. Ve snaze, zachovati z něho pokud možno nejvíce, zašel režisér trochu daleko: premiéra trvala téměř šest hodin. Bylo nutno pro reprisy obětovati celé dvě scény z původních dvaadvaceti, aby délka představení byla normální. Smělý pokus Dra Hilara se potkal s plným úspěchem. Berlínské dekorace dle návrhů Svenda Gade působily velmi suggestivně svou perspektivní hloubkou a režisér vkomponoval do nich řadu působivých scén. Obrovskou titulní roli zahrál p. Vydra s vervou a pružností; s porozuměním a procítěním, s náležitým odstíněním fysického a psychického vývoje Peerova od neurvalého výrostka až k zlomenému starci-filosofu. Z ostatních buďtež aspoň jmenováni pp. Zakopal, Pražský, Třebovský a Jiřikovský a dámy Ptáková (Aase), Štěpničková (Solveig), Bolešková (Ingrid) a Machová (Anitra). Režisér i interpreti zasluhují za zajímavý večer plného uznání.

H. Jelínek.

HUDBA.

Poslední operní premiéra Národního divadla, „Její pastorkyně" brněnského skladatele Leoše Janáčka, byla radostným překvapením. Po všem, co bylo známo o zásadách, dle nichž tato opera byla před šestnácti lety komponována, ba i po zběžném prohlédnutí klavírního výtahu bylo totiž těžko uhodnouti, že tato hudba bude působiti tak hlubokým dojmem a že přinese svému autoru tak výjimečný úspěch. Janáček, dnes snad nejlepší znalec moravské lidové hudby, založil svůj hudebně dramatický styl na využitkování tak zvaných nápěvků, to jest drobných melodických a rhytmických motivků, v něž lze notově fixovati neurčitý melodický spád přirozené mluvy. Dlouhým studiem získal si celé spousty tohoto materiálu a odtud pak čerpal, užívaje často své zkušenosti též samostatně

ke tvoření nových nápěvků. Své theorie, jež by v krajních důsledcích musila vésti k neuměleckému naturalismu, užívá však Janáček v „Její pastorkyni" velmi šťastně, dávaje si nápěvky sice napovídati originelní a výrazné melodické obraty, nevzdávaje se však proto nikterak jiných způsobů zhudebňování; nejoblíbenější a nejpoutavější z nich je rozvinutí širšího formového celku z motivku, získaného nápěvkem důležitého slova. Kromě toho dlužno uvážiti, že realistické drama Gabriely Preissové, jež s některými škrty sloužilo doslovně za podklad, je lidovou, přirozenou dikcí i moravským prostředím zvlášť vhodným librettem pro Janáčkův způsob zpracování. Jiný zvrácený theoretický názor Janáčkův, zavrhování orchestrální polyfonie, zdál se neméně ohrožovati životnost jeho díla; dlužno však doznati, že výsledný dojem dal autorovi za pravdu i tentokráte. Jeho orchestr vytrvává skutečně po celou operu v čiré homofonii, neužívá dokonce ani příznačných motivů, nýbrž spokojuje se opakováním či skromným rozváděním některého, na scéně právě se ozvavšího nápěvku, jest však přece velmi účinným podporovatelem nálady a pomocníkem v charakteristice postav i situací, pouhou mocí svých harmonií, rhytmů, barev a klesáním či stoupáním své dynamické linie. Nepostrádáme jeho větší samostatnosti. Jest to možno bez újmy dramatické účinnosti proto, že melodická invence Janáčkova ve zpěvu je vskutku vynikající, takže melos scény zaručuje stále hudebnímu projevu dostatečnou hutnost; stejně důležitým činitelem v tomto směru je pak též Janáčkova neobyčejná dramatická schopnost, s níž se dovede vžíti do nitra svých osob, s níž dovede vystihnouti všeobecné prostředí i jednotlivou situaci a jež mu dovoluje dodati celé opeře pravý spád, jaký konflikty tak primérních, v energii nezkrocených a citově bohatých lidí míti musí. Ve vývoji moderní opery zaujímá Janáček místo dosti nezvyklé; je svými prostředky dramatického výrazu i svou divadelní technikou úplným protichůdcem těch, kdo vyšli z principů Wagnerových. Mutatis multis mutandis blíží se asi stanovisku dnešních Francouzů; individualitou lidskou, uměleckou i raçovou příbuznější je mu Musorgský. Přimísením folklorismu, rozenou originalitou a zvláštním vývojem, většinou odloučeným od hudebního ruchu větších středisk, dostává však Janáčkův profil rysy, pro něž je těžko hledati analogii. Není také třeba zvláštních rubrik. Stačí můžeme-li „Její pastorkyni" zařaditi pro její scénickou životnost a dramatickou pravdivost do rubriky jediné, totiž mezi nejlepší naše nové opery. Kovařovic ujal se díla, jež před provedením vyžadovalo drobných, ale četných úprav, s velikým nadšením a reprodukoval je spolu se solisty, z nichž zejména pí. Horvátová, sl. Ungrová a p. Schütz vynikli, dokonale.

Dr. V. Štěpán.

„Lumír" vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se pro Prahu: na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra" buďtež adresovány: Časopis „Lumír", Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Rukopisů nevracíme.

Za redakci zodpovědný Viktor Dyk. — Majetník, vydavatel a nakladatel J. Otto. Tiskem „Unie" v Praze.

Číslo toto vydáno dne 16. června 1916.

HUGO BÖTTINGER PINX

J. Otto

R. XLIV. LUMÍR ČÍSLO 8.

FR. ŽÁKAVEC:

ZA KARLEM MYSLBEKEM.

Karel Myslbek skonal v Krakově v srpnu r. 1915. Byl malíř a středoškolský učitel. V onom b y l je všecka bolest i důvod a omluva tohoto článku.

Poznal jsem ho na filosofické fakultě při přednáškách romanistických, kdy seděl v lavici starších. Jeho zavalitá postava a svůj obličej rázem upozornily.

Bylo jej vídati též na přednáškách odpoledních Emila Fridy. Tu sedával s Václavem Čermákem a Milošem Jiránkem. Jiránek, malíř, chodil na fakultu, pln zvídavosti člověka toužícího po všestranném kulturním obohacení, a o Myslbekovi, filologovi, se říkalo, že chodí do školy malířské, ale že jeho otec, sochař J. V. Myslbek, nesmí o tom věděti, poněvadž prý neústupně žádá, aby syn šel snazší drahou, než je trudná cesta umění.

Vrchlický byl nám mladým tehdy sporný. Duchaplný čtenář sestavil si své „Tři doby Jaroslava Vrchlického“ z vlastních mistrových veršů. Tak hlásal básník svou dobu slávy: „Již řečí bohů mluvím sedm roků!“ — Konstatoval pak obrat: „Zevšedněl jsem, bože, davu; bouquet mého slova zmizel . . .“ — Ale chlásil i své docenění posmrtné: „Až vy, ústa, oněmíte, špendlíčkem vás budou hrabat!“ — Vskutku, naše středoškolská léta byla Vrchlickým okouzlena, ale pak podléhali jsme ostré reakci v kritikách Moderny. Stály však tu již i projevy odmítající toto tažení: feuilleton Hilbertův, báseň Dykova, výtvarná glosa při portrétu Švabinského. Právě epigoni „moravských“ a Moderny byli zase Vrchlickému bližší. Při přednáškách na fakultě prostě nikdo se neubránil kouzlu básníkovy osobnosti, když skoro zapadl za katedru, jen modré oči mu svítily a se smyslných rtů nesl se teplý, melodický proud zvučných slov. To Vrchlický, ne vědecky rozkládal, ale umělecky evokoval dávného básníka v temperamentním „profilu“ a hlavně ukázkami. Z posluchačů Jiránek, vzpomínaje svého druha z přednášek „Vencla“, napsal: „Uctívali jsme dlouho a věrně Vrchlického a rozčilovali jsme se oba, kdykoli přišel ně-

kdo na Mistra (Mistr s velkým M byl u nás výlučně Vrchlický) s požadavky morálky, filosofie nebo jen prosté logiky ... Vrchlický otevřel naší generaci románské literatury; v osmnácti letech měli jsme všichni zcela slušný obraz o francouzské poesii od Vignyho a Musseta po Verlaina a Régniera". (In Memoriam, v knize: Dojmy a potulky.) Tehdy „Vencl" pracoval seminárku o francouzském Parnasu, k níž pročítal Vrchlického bibliotéku, Myslbekovi se říkalo, nevím proč, Baudelaire, s českou výslovností, a Jiránek, známý s Mistrem i rodinně, překládal a uveřejňoval Mussetovy proverby. Nebyly bez vlivu na ně ovšem ani dobový symbolismus a dekadence z okruhu „Moderní revue", ale oni vliv ten většinou zakrývali vtipem a parodií. Koloval mezi nimi na př. výtisk „Prostibola duše", jejž orámovali ironickými akvarely. — Myslím pak, že stáli dost stranou vlastního studentského davového kvasu, kde šlo více o politiku a socialismus nežli o umění.

Dnes všichni tři jsou mrtví.

První odešel „Vencl".

Vzpomínajícímu Jiránkovi tento „štíhlý hoch, světle šedých očí a řídkých plavých vlasů na lebce, která připomínala tenkou skořápku z vejce", ztělesňoval, a sice „pouze on", nejlepší z jejich mládí. Jistě mínil živé rozhovory, potulky a všecek živě vyvěrající temperament mladých let.

Vskutku, temperament „Venclův" byl zrovna vířivý. Nelze si ho dobře vzpomenouti klidného. Žil, jakoby neměl v sobě těžiště, sypal vtipy, citáty, vědomosti, ale jedno stíralo druhé. Při tom zůstával týž dobrý hoch, vskutku „beze všeho egoismu", ač rád se skrýval za jakés neškodné a milé gaminství, velmi proměnné a vynalézavé. Ironik a parodista byl rozený, ale to ironisoval hlavně sebe sama. Ba, v jádru snad byl rozervân. Nicméně jednou s Jiránkem shodli se nad mramorovým stolkem v kavárně, že „nesmrtelnost je přece tak jako tak nemůže minout".

Stal se profesorem a šel na venek. A ku podivu, jeho temperament dost se vybíjel školou: umění učiti mnohohlavou třídu živým jazykům, do kterého jej zasvětil dokonalý mistr metody Jindřich Vodák, jej vskutku zajímalo a zajalo. Jeho hybnost nacházela odliv ještě ve výletech a cestách. O feriích rozletěl se světem a hodně daleko. Měl kdysi rád exotiku Leconta de Lisle, pak si vše kol sebe oživil podle Knih džunglí, i nebylo známého, aby se mu neproměnil v některého z mnohých reků Kiplingovy zvířecí epopeje. A on, „kulhavý Šírchán", jak, dobrák, vzal na sebe

jméno v džungli nejpotupnější, on, ironik a skeptik, dokonce započal „jarní hovor“ a chystal se ohřívat v „kožíšku“, který se mu stával vždy dražším.

Tehdy přišel k Jiránkovi a ten vyrozuměl, „že našel teď vnitřní štěstí, že konečně „našel svou basi“, jak zněla jedna jeho fráse, pro něho tak strašně obsažná.

Ale v zápětí ohromila nás zpráva, že překotnou rukou kdes v rokli u Prahy vpálil si do prsou hned čtyři rány.

Druhý šel Miloš Jiránek, naplniv svůj krátký život, jak dobře známo, daleko bohatěji než nešťastný „Vencl“. I on byl nepokojný, ale dovedl se pokaždé soustředit k práci, jež skončila dílem. Vlastní obor, malování, mu nestačil. Studoval odborně všechno umění staré i nové, referoval, psal monografie anebo překládal cizí knihy o umění, redigoval Volné Směry, spolkařil jistě významně v „Manesu“, pořádal výstavy cizího umění, jimiž tento spolek se tolik zasloužil o naši uměleckou výchovu. A ovšem maloval.

Myslím, že ani on neměl vlastního těžiště. Hledal se vlastně neustále, původní jeho tvoření je dost neklidné a hledačské a tak Jiránek příkladně představuje rozhlédavé a zkoušející češství oné doby. Po výtce inteligentní, chápal všecko, Rodina a Gauguina, Muncha a van Gogha, a zase staří mistři mluvili k němu řečí bezpečnou a výstražnou, ano byl tu i hlas domácí tradice, za jehož slabým zprvu voláním šel hledat vždy hlouběji. Bral je po sobě, zkoumavě i s láskou, ty starší české malíře, Mánesy, Alše a Schwaigra, Navrátila a Čermáka a dovozoval jich úrodný význam i pro českou malbu budoucí. Ba, pátral i směrem východním. To byly jeho časté zájezdy na Slovensko.

I líčí výmluvně ve své výborné přednášce o českém malířství v cyklu „Slavie“ „opojnou ctižádost“ generace, k níž náležel, „spolupracovati na dnešním evropském umění, přinésti mu podíl svojí rasy“. Věděl, že jeho generace sama nestačila „na tuto ohromnou úlohu, dáti národu umění“, ale končil s důvěrou: „České umění bude!“

Pracoval k tomu svým dílem sám a nastupoval řadu cest, ač nedospěl k některé rozhodné a konečné. I vzpomeneme opravdového úsilí o rozřešení obtížných výtvarných problémů na naturalistickém obraze „Sprch v tělocvičně“, vzpomeneme plein-airů, do nichž se jeho generace pustila s takovou chutí, poněvadž tak radikálně ji vyváděly z tísnivé školy a ztemnělého atelieru, později rafinované „Čtenářky“, jež svědčila o vlivech zase jiných, dále

cyklu Jánošíkova, těch „Zbojníků", k nimž opakoval a množil přípravné skizzy různými technikami, nezapomínaje v nich poučení, jež mu dodal Západ, k nimž však chtěl nalézti domácí kmenový, dominující a shrnující akord, vzpomeneme posléze stylu děl posledních, jako oproštěných, nahých, kdy se zajímal o rodící se nové umění syntetické a výrazné, jež mínilo pracovati zrovna vědeckou metodou. Maloval tedy naturalisticky, rafinovaně, prostě, velkoměstsky i snad po slovácku, ale „nedobojoval svůj zápas o umělce". R. 1909 výstavou u Topiče prý mínil zakončiti svůj dosavadní vývoj a chystal se k přerodu.

Zatím již také naskytla se mu „životní base" a dům v Jelením příkopu skrýval jeho vnitřní štěstí.

V závěru vzpomínky na mrtvého kamaráda však napsal: „Od té doby často, když jsem se dal strhnout okolím, životem, prací, a podlehl na chvíli zase té blažené ilusi, že co žiji, co pracuji, co cítím, jest opravdu hodno žít, kmitne se mi před zrakem ta pustá rokle zbraslavská a v ní mrtvola mého štíhlého hocha, do prsou čtyry díry."

I na něho číhal hrob. Ochuravěl, novinami prošla zpráva o tragedii ohrožených malířových očí, krásná jeho inteligence se ocitla v rozvratu a 2. listop. 1911 zemřel.

A nyní tedy třetí, Karel Myslbek.

Byl profesorem reálky v Písku a pak v Žižkově. Povolání své bral opravdově. Vylíčili mi jej, jak ovládaje dokonale z paměti celý cizojazyčný text vyčerpával jej v obměnách a otázkách a orchestroval třídu, aniž směla umdlévati, k neustálé spolupráci. Kdo ví, co to jest, držeti po několik hodin v rukou nitky k tolika rozdílným mozkům, pochopí, že po té práci mohl toužiti po odpočinku.

Za takových chvil procházky, jíž se osvěžoval, mohli jsme se dobře s ním pobaviti. Mělť humor, jímž vděčně slynul po sborovnách. Jestliže „Vencl" vtipy své chrlil, byl-li Jiránek temperamentní, Karel Myslbek v pomalé chůzi, sám menší a zavalitý, svůj vtip jen zvolna cedil z úst. Uměl tak božsky shovívavě zparodovat křehkosti a všednosti profesorského řemesla!

A komicky naznačoval bezradnost, v jaké by se ocitl on, nepraktický profesor, kdyby „přišel s chleba".

Mohl tedy každý mysleti, že jen tímto povoláním žil.

Neprozrazoval, že je malířem.

Stalo se později, že přece musel zavést do atelieru. A po té návštěvě přiklonil se na procházce již blíže, ztlumil hlas, mluvil rychleji, vzrušeněji a ten hlas se mu chvěl.

Šloť o tajemství jeho duše, o jeho život vlastní a vnitřní. Tu již se nevcházelo do sboroven a tříd, kde jako na malém jevišti střídá se všechna křehkost a někdy i směšnost života, nýbrž v jakýs zešeřený chrám, kde šlo o věčné hodnoty a kde v nepřístupném ještě tabernakulu skryt byl sám smysl života, smysl, jenž dává pomíjivému jednotlivci, je-li toho hoden, nejvyšší milost, onen osobitý styl, jímž se zakreslí do dějin, aby tak přetrval svou tělesnou smrt.

Jiránek se hledal, věčný učeník, na jiných, Myslbek-umělec se jen vždy více dobýval k tomu, co již v něm musilo být od počátku, snad veliké dědictví, jehož byl šťastným i zas bolestným nositelem.

I on byl pln sžíravé autokritiky, již trpěl, ale zase cítil, že nemůže jinak robiti, než jak káže jeho vnitřní styl, ba, jsem si jist, v jádru vždy si byl aspoň podvědomě bezpečen, že koná správně. Osvědčovalo se to v dobách posledních, kdy všechno umění ocitlo se chaotickém rozvratu a varu, kdy vše, co staletí sneslo a upravilo, zas se rozložilo na hrubé prvky, ze kterých pak horečný, často velmi opravdový mozek a jindy zas jen ruka chtivá sensace a odlišnosti skládaly ty matoucí a někdy potrhlé celky.

I malíři velmi sousedští byli rozvikláni. Natož Jiránek, který dobře cítil, že staré se vyžilo. Také Myslbek byl zmaten a jakoby hledal potvrzení své nedůvěry. Dohodli jsme se ovšem rychle, že ne každá novinka je umělecké dílo a že je bezpečná záruka ve starých mistrech, jichž nelze sestoliti. Vždyť skutečná silná umělecká osobnost bez bázně projíti může varem doby.

A tak, místo aby si po školní práci odpočinul a se rozptyloval, stoupal denně do svého podstřešního atelieru k práci, jež více žádala a více vysilovala, ale zase více odměňovala, než všední práce školní. Šel svádět boje na bojištích, kde vítězství se draze vykupuje, na plátnech, jež před ním se piala a na něž měl přenésti pro vnitřní uspokojení sen své ctižádosti, ideální obraz, jenž tanul v umělecké obraznosti.

Ale on zdál se atlet práce; ta nevysoká, sporá a zavalitá jeho postava sugerovala představu tuhého pracovníka. Bylo i cos mnišského v tom, jak pro práci uměleckou vzdával se výhod velkoměstského života, obraceje peníz na značné výdaje figuralisty, jehož rozměrná plátna, obsahu truchlého, nevábila kupců.

Práce jeho byla pak komplikována tím, že pěstoval malířství, ač svým založením, jak soudím, byl vlastně sochař. V rodinách dědívá se vloha a nemusí to býti vždy jen tou okolností, že syn záhy býval přibírán v otcovské dílně k zaučení a výpomoci.

Byl pln plánův uměleckých. Zdali také pomýšlel na to, vyhledati si onu „životní basi", o níž jsme mluvili při jeho přátelích, nevím. Sice vždy po té stránce svým obvyklým humorem sebe komicky skrz na skrz zironisoval, ale zaváděl k tomu thematu na promenádě, kde přece jen oko jeho zahlédlo tolik krásných tváří, řeč svou příliš často, abys nevytušil, že nese staromládenectví jen těžce a snad provisorně.

Tu byl mobilisován a šel pohledět do očí přišeře Války.

Chci teď připamatovat jeho dílo. Činím tak jako neodborník, ale nemohu se nezajímati o tento umělecký odkaz českého člověka.

Promluvím o tom díle nejprve po stránce technické.

První kusy jistě souvisely s oběma malířskými školami, jež Myslbek navštěvoval, s Pirnerovou a Hynaisovou, a šlo tedy při nich o úkoly především malířské, barevné. Zároveň k nám vnikal úsilněji svítivý plein-air, který z impresionismu francouzského působil všude nejrozhodněji. U nás byla tuším některá plátna Schusserova na výstavách rudolfinských signálem, dnes pak důsledně drží se této metody ještě Joža Úprka. I v hovorech s přáteli šlo Myslbekovi o problémy barevné a to, co čtli o kouzelnících štětce, na př. Whistlerovi nebo Besnardovi, dráždilo jejich zvědavost a touhu do ciziny.

Myslbek podnikl vskutku cestu do Francie a odtud do Španělska. Dojmy byly zajisté silně barevné. Escurialské býčí zápasy, jím malované, mají neúprosný azur jižního nebe s pestrou stuhou rozevlaného obecenstva, ale je tu i cos těžkého, hmotného, ti ssedlí Španělčíci a tvrdá hmota býka. Myslbek však zacházel i do galerií a tu nalézal i studoval jinou výtvarnou řeč, Velasquezovu. Z moderních si všímal Zuloagy, jehož plátna mohl ostatně i v Praze nejednou blíže prozkoumati. Starý Velasquez i moderní Zuloaga ukazovali dále na výtvarnou váhu lidské postavy, na její monumentalitu a samoúčelnost. Snad i španělský lid po stránce plastické se mu vemlouval, jako Emile Bernard si z Italie vezl velkorysé obrazy Neapolců, „rasy primitivní a nádherně plastické". Připomnělo tedy Španělsko Myslbekovi asi jeho figuralistický sklon a snad kontrastem i trochu odlišnost domova.

Myslbek bude především figuralistou, což je umění po výtce těžké a žádá, vedle mnohého trudu, i dlouhého zrání v čase.

Jsou ovšem v jeho díle některé kusy jakoby výhradně malířské. Tak světlá podobizna sestry v jasně modrých šatech u dveří do sadu zalitého sluncem. Ale tato dívka na rozdíl od obvyklých plein-airových figur lehce do světlého prostředí zapředených jest hmotnější a do jasné záplavy přilito je něco smutku a něco drsnosti.

Myslbek vždy více je plastikem. Přiznával, co úsilí stojí postavit „panáka" a stěžoval si, že ani výtvarníci nechápou práce a umění, jež jsou nastřádány v malbě poctivé figury. Vskutku, nesnadná malba figur byla v době impresionistické rychlomalby skoro odstavena. Myslím pak, že umělecký význam Myslbekův z velké části bude tkvěti právě v jeho figuralismu.

Neboť „panák", jak on jej chápal, se musí pracně vybudovat, zrovna konstruovat.

Počalo se kresbami. Myslbekovy kresby jsou zcela osobité. Svou soubornou výstavu u Topiče z r. 1908 nadepsal významně „Výstavou k r e s e b a obrazů". Tvář jest na kresbách vymodelována přímo se zájmem sochaře, vyzvedajícího sval, šlachu, energickou žílu. Tužka důkladně vymodelovala i paže a šat výstupky a jamkami. Vzpomeneme Rodinova výměru sochařství jako umění hrbolů a děr. Fysiognomie jsou zryté a zbrázděné. Nos je vždy mocný a silně vystupuje, brada a rty se ostře zařezávají, ruka je vymodelována, jakoby urputný nůž ji vybíral ze dřeva. Těla jsou jako vyschlé staré stromy. Ba, zdá se, že jsou to překresy dřevořezeb. Dovedu si představiti jako krajní vrchol tohoto zvláštního způsobu kreslení akt mrtvého starce, vše ztvrdlá žíla, propadlá kůže a vystouplá kostra.

Co však je nejpříznačnější pro základní rys sochařský při Myslbekovi jest, že osobu, již se chystá vymalovati, kreslí znova a znova, a to s různých stran, jakoby ji chtěl míti prostudovánu trojrozměrně. Postoj studuje rovněž tak, s nápadným sklonem ke klidu, jenž může býti též sochařský. Sice figury ty bývají životem a povoláním zkřiveny jako zohýbané větve, ale jinak stojí často až toporně, ruce negestikulují a se nevtírají.

Když si byl figuru jak se patří osvojil, upravuje ji do plochy obrazu a i tomu konečnému uspořádání předchází dlouhá práce skizzová. K obrazu „Vesnického komedianta" o třech figurách existuje přes tucet přípravných kreseb, kde opětovně přestavováno, až konečně osoba sedí. Myslbek cílí k tomu, aby jeho dílo bylo takřka nehnutě zmontováno.

Do prostoru pláten umisťují se jeho masivní postavy tak, že někdy zrovna se do něho vejdou. Stane se, že ten prostor jim ani nestačí a že témě hlavy je při samém kraji obrazu. Figury jsou vlastním cílem umělcovy tvorby a proto zabírají v plátně ty veliké plochy. Plní prostor právě sošnicky.

Je to čistě myslbekovské, originální, ten boj trojrozměrné hmoty s dvojrozměrným plátnem. Neobjeví se jeho figura jako čistě malířská spleť barev, světel a stínů lehce zapředená do celkového barevného obrazového koberce. Barva snadno dodá ilusi nehmotnosti, jak vidíme na př. u Chéreta, jehož vzdušné postavy jsou vlastně jen tance barevných světel kmitně na obraz přikouzlené; a zase nenalezneme u Myslbeka dekorativního, dost laciného aranžování, spíše obrysového nežli plastického, do opakovaných, zjednodušených a naivních postojů à la Ferdinand Hodler, ve škole švýcarské. Spíš vzpomeneme u některých kusů na Zuloagu a jeho poněkud tvrdé zapuštění osob do skupiny a kraje.

Snad silou vůle vyvinul se pak tento plastik, jenž jím nesměl býti, v malíře, jenž dovedl ze svých hmotných figur vytvořiti i kusy dobré malby, jichž cenění jistě bude s léty růst.

Poměr je u různých kusů různý. Některé jsou hlavně a dobře malířské (Černý Pierrot, Stará paní); v jiných plošný zrak a trojrozměrná dlaň zbyly nesloučeny jako dva protikladné principy (tak Úraz s hmotnými figurami a pestrou plakátovou pozadní kulisou, jíž však autor odstranil v replice leptové); máme však i vzácné kusy, kde malířské a plastické se smířilo v útvar, řekl bych, jedinečný. V nich celá a výrazná figura stojí tak dokonale v atmosféře téměř střízlivé, nahé, ptýlící se mezi holými zdmi, v kalném dušičkovém dni, smutnou běli a odstíněnou šedí. To jsou ty kusy, tak prosté a přece tak silné, jež nepotřebovaly romantického efektu z protivy tmy a žáru, a při nichž, ač jinak jde o zcela jiné umění, vzpomeneme si snad i na lekce z Velasqueza.

Jinak, ač skála malířova je úmyslně asketická, nebojí se umělec podati věrně zajímavého lokálního tónu a vyhledal časem i úkoly koloristicky rafinované, ač zase neznám od něho zatiší, jež je vždy především luštěním záhad a zábavek štětce. Obrazy starší upomenou na Zuloagu tříslovou pletí osob, anebo vybraným kontrastem na př. růžové s černým.*

* Myslbekův posmrtný oddíl na letošní výstavě Manesa názorně poučoval o tomto sporu vychovaného malíře s rozeným plastikem a o jeho vyrovnávání. Stanuv před plátnem, nemohl Myslbek nemysleti na úkol především malířský, i shledával dokonce rekvisity zvyšující barevnou účin-

Bylo nutno studovati i krajinu, byť jen jako prostředí, do něhož zapadají postavy, vždy veliké. Vznikaly však záhy, na př. v Písku, i krajiny samostatné. Ale vlastní úsilí o krajinu samu o sobě je až z poslední doby. Je příznačné, že tento zvláštní krajinář šel, nikoli do bujných květnatých luk, veselých hájů a svobodných hor, nýbrž hned za Prahu, do pustých pískovcových končin za Strahovem, kde slovo příroda zdá se ironií a zvedá se jen jakás kostra země, vše skála a písečný přesyp. Zase plastik vedl malíře a zas šlo o to, konstruovat, zase vzniká řada pečlivých, úporných kreseb záhybů, svalů a šlach obnaženého terénu. Autor věděl, že toto pojímání je své a nemusí se líbit. Opět říkal, že nevytuší každý, co práce stojí posadit do kresby a obrazu takový terén, při němž nelze užiti úskoků brilantní techniky skvělého improvisátora. I chystal se svou krajinomalbu stále prohlubovat a kladl velikou váhu na tyto své práce. Já pak krajinomalbu Myslbekovu zvlášť vysoko bych cenil, zvlášť svéráznou ji shledával.

Poslední dobou pracoval úsilněji o leptech, a jsou znamenité.

Promluvím nyní o obsahu jeho díla, z něhož se poznává ne již výtvarník, nýbrž člověk.

Ze styků všedních znali jste „Charla“ jako výtečného humoristu. Ale ten humorista byl — nejcitlivější duše. Šli jsme spolu po večerní rušné hlavní ulici, když tu proti nám potácel se opilec, budící úsměvy a veselé poznámky. Připadalo mi to též nevinně komické, ale zarazil jsem se, vida neklid svého společníka, jenž mne nervosně tahal za rukáv a rychle, rychle od výjevu odtahoval do postranní uličky, ač jsme jindy nezabočovali. On toho výjevu nesnesl.

A jindy za pažením v starém klenutém obchodě s vínem, kam někdy před večeří zacházíval, mohl jsi letmo nahlédnouti do jeho zápisníku, jenž mu byl náčrtníkem, a kde defilovaly všeliké bytosti ubohé a opovržené, jimž povrchní duše se i posmívá.

nost, tu pestrý přehoz, jindy barvitý koberec. Posléz však stopil všecko do takového temna, že z obrazu vyniká jen plastická figura, ale barevný detail mizí. Pamatuji se, že sháněl pro jednu svou „kostymní studii“ benátské zrcadlo. První popud byl tedy malířský: zrcadlo, na jehož plochách by efektní malíř zapálil samá světla a duhové třpyty! Skutečný obraz však ukazuje nad bezútěšně smutnou hlavou staré paní v kalném pozadí spodní roh zrcadla, jež také zesmutnělo, oslepio a zmrtvělo. Znamenitý obraz „Nemocného“ jest tušim z nejlepších dokladů, jak srovnal Myslbek malířský úkol s pudem plastickým: vedl tu štětec v záhybech anatomie i šatů širokým tahem jakoby modelujícího palce a asketický kolorit je zde sama poslední barevná nezbytnost, aby šlo ještě o pravoplatný obraz.

On se jim nesmál, vycházel jim vstříc a je zpodoboval. V kresbách a obrazích objevovali se pak starci, neduživci a chudí, v nemocnici, umrlčí komoře, v siré předměstské krajině, neveselé postavy v truchlivém prostředí, Themata tedy zoufalá. Musely býti k nim nějaké vnitřní vztahy a příbuzenské rysy.

Na dně jeho duše slehaly se vskutku černé vlny melancholie. Veliké boly, zdá se, tajně znepokojovaly a časem bouřily jeho nitro. Ovšem je nemožno sledovati člověka do těchto intimních hlubin a tajů.

Jen jednou šlo o thema, jež by mohlo fantasii rozvířit do rozkošných snů, plných barev a poesie. Vyslov jméno „Pierrot“ a hned vzpomeneš buď na francouzské rokoko s italskými herci před besídkami kouzelných parků, nebo na fantasticky rozsvětlené moderní jeviště, kde tančí Nižinský a Karsávina. Zvedne se před tebou jarý a krásný Watteauův Gilles z Louvru, bílý šatem, růžový obličejem, šťastný chytrým přísvitem očí, jenž zdá se říkat, že život je růžový a bílý jako on, že je půvabnou hrou, v níž on je bezstarostným hercem, a že bezstarostni a veseli máme býti vlastně všichni.

Karel Myslbek koncipuje také Pierrota, ale černého. Vyhledal si podivnou nelíbivou tvář, mnohonásobně ji nakreslil a posléz namaloval obraz, pokud vím, ve dvou replikách. Na něm vychyluje z modrozelené šedi pozadí Černý Pierrot, jinak jakoby unikavě stojící, zsinalou tvář s kalnýma očima, s nosem vtíravě dlouhým. Je celý černý, s bílým utahaným okružím, v kabátci a spodkách do plesnivé modři hrajících, tmavý širák v hrubé ruce. Tento Pierrot je schválně tváře nehezké a zestaralé. Je trochu symbolem. Nelze si mysliti, když Myslbek jej koncipoval, že se staral jen o výtvarné problémy a nechtěl i zbaviti svou duši nějaké můry. Don Quijote shrnuje všecky pošetilé a nenapravitelné dobyvatele chimér. Sancho Pansa zavírá v sobě všechnu přežvykující spokojenost davu. Co napovídá Černý Pierrot o svém tvůrci? Je nevzhledný a je trpný. Má sic povážlivě dlouhý nos Cyrana z Bergeracu, ale nemá jeho útočné švády a chuti do života. Stojí nevtíravě, opotřebovaný aktér, tolikrát zbitý životem, teď již zotročený, ztichlý a chystá se plaše, s oddychem úlevy po svém najatém zblázněni zmizeti do svého kouta, přesunouti se jako mizivý stín do říše ticha a houstnoucí šedi. Nevolník života, námezdný herec, nikoli samovolný života strůjce.

Tedy romantická protiva snu a skutečnosti. V každém z nás dřímá vidina, mnohdy velmi naléhavá, vidina sebe sama, ale krás-

nějšího, ó mnohem krásnějšího, než je ubohá skutečnost, zdatného, bohatýrského, k slávě a moci dospívajícího a pak vše kol sebe podle svého šlechetného srdce pořádajícího. A nad to, nestárnoucího! Než, bože, vskutku jsme slabí, činy naše všední, místo svobodných rozloh a neměřené síly stojíš tu jako drobný, nevždy vzhledný človíček, jejž ještě zaklínili do určitého sociálního postavení, olepili vinětou a přinutili pokorně sloužit a zestarat.

Tedy symbol životní hry a člověka v ní hrajícího vskutku chmurný, opravdu černý.

A kdo je bližší takovému vyděděnci z moci, slávy a krásy, ne-li starci, neduživci a chudí, ti opovržení herci na odstrčených jevištích. Umělec pocítí k nim hlubokou sympatii a půjde za nimi.

Nepoměr vysněné hry a mrazivé skutečnosti, vedle zájmu výtvarného, povede jej ještě ke dvěma kusům: „Vesnickému cirku“ a „Venkovskému komediantu“. Z této druhé malby vyvěrá mocný proud těžké melancholie, an zádumčivý komediant prohlíží, sedě před svým cirkem, opotřebovaný kus garderoby při dvou ustaraných ženách, jež stanuly ke všednímu rozhovoru.

Maluje „Starou paní“, v úboru vyšlém z mody, jakous pensistku života, odstavenou od divoké hry jeho mladých sil. Má rád staré kostymy, jež z lidí dělají marionety a do jednoho z nich zahalí i svou mladou sestru na obraze, jenž je krásný malířský kus.

Na jiném plátně zříš slepce se stařenou, nemoc a stáří k sobě přikované. Pak vidíš v chorobinci smutné nemocniční lože s chorým starcem, jemuž u nohou usedl jeho druh, pochýliv hlavu s myšlenkami sotva veselými. V umrlčí komoře nahých zdí zahlédáš tmavý roh rakve s pozůstalými a přiživnou modlicí stařenou.

A malíř mohl v budoucnu svůj repertoár ještě rozmnožit. Vzpomeneš dvoru trestnice, hrozných koridorů blázince, těch zátok mrtvých vod, kam společnost hází to, co nemůže se s ní srovnat v kroku . . . Bídy shánět nemusil, nabízela se mu všude.

I maloval „Vystěhovalce“, na uzlech smutně přemítající, zobrazoval výjevy dělnické, tak onen „Úraz“, kde úskokem osudu sražen leží na zemi mrtvý proletář, kreslil udřené a zestárlé dělnice.

A ty všechny tváře a postavy jsou vlastně nelákavé, nehezké. Tváře jsou drsné, lopotou zhrublé nebo otročením ztupené. Postavy mají těžký postoj tahouna dřinou pokrouceného.

*

Tedy stáří, nemoc, chudoba, ošklivost. Nejsou to themata nová. Sice Olymp a héroové, krasavice a luxusní věci, slunce a plody v umění mají vrch, ale jednotlivci před bídou očí nezakryli. Tak Murillo namaloval své otrhané kluky, ale ti jsou při špíně a vších dravě veselí, také Riberův žebravý výrostek s koňskou nohou chechtá se zbojnickou maskou své tváře, dnes Zuloaga staví žebráky a mrzáky těsně vedle seňorů a seňorit, všechny stejně hrdé v sebevědomé póse grandů. Brangwynovi jsou pro pestrotu cárů orientální žebráci záminkou k barevnému efektu. U nás byl Schwaiger. U něho již je melancholie dost, ale dovede své figurky pojmout i humoristicky. Někdy se jimi chechtá společnosti a někdy je podává i v potouchlé, potměšilé póse, jak jim ji vnukla úskočnost, zbraň slabých.

Myslbek zůstává v tomto světě bídy mravní a hmotné originalním.

Kdo jej inspiroval? Vzpomeneš z Baudelaira v jeho „Zlém kvítí" oddílu „Obrázků pařížských". Také tohoto básníka znepokojili slepci z ulic a koutů, také on vypátrá v proudu skvělých úborů stařeny staromodní, „Evy osmdesátileté", cupkající a „tak podobné loutkám". Ba, u něho sám „temný Paříž mna si oči chápe se z rána zase svých nástrojů, robotící stařec…". Leč Pařížan své nálady morbidně rafinuje a jeho srdce z tváří psanců života „zmnohonásobněno pije rozkošnicky všecky jejich neřesti" a za nimi za všemi vidí perversně tančící smrt. Ne tak Myslbek. Spíš se ti vynoří na mysl autor „Kvítí hřbitovního" s tím kalným dušičkovým ovzduším pro výjevy ze sociální bídy, s verši někdy drsnými, Janko Neruda, syn malostranské hokynářky. Trpký, domácí, nerudovský tón je myslím i u Myslbeka. I jemu byla Praha, ta tichá a opuštěná, ta malostranská, inspirátorkou. Některý obraz je jako zveličená „figurka" z Jana Nerudy. Jeť „stará Praha" i v osobách a nalezneme je v koutech starých čtvrtí a v útulcích starců. Vím pak, že Myslbek víc a více se blížil k Staropražanům. Chystal se na př. zrekonstruovati si ze starých podobizen v starém kostymu portrét Purkyňův.

Snad jej vedli trochu i starší mistři, snad ani cesta do Španěl nebyla bez vlivu, ale hlavně jej inspirovalo vlastní srdce.

A tu jsme u rozdílu, jak traktuje on své vyděděnce a jak jiní. Jsouť malíři a kresliči moderních psanců života, naladění socialisticky až anarchisticky, kteří proti bídě protestují a svými kresbami zrovna řeží a pálí, metajíce prudké, hořké a hněvivé výčitky společnosti, jež tu bídu tvoří a dopouští. Tak někdy Daumier,

Gavarni, Steinlen, Naudin, Kollwitzová ... Ještě jiní o chudobě vtíravě řeční a deklamují, plačtivě a málo umělecky.

Jinak Myslbek. U něho hněv, že bída existuje a že ji dopouštějí, byl-li jaký, strávil se v soustrastné duši za cenu bolu, a na plátně objevil se výsledek očištěný, prostý rmutu sensace a pokřiku. Zde není ruchu, divokých gest, není tváří zkřivených potměšilostí, výbuchem hněvu, šílením. Tento chuďas nezahlučí, nezaprotestuje. Má šat chudobný, ale ne roztrhaný. Nevydělává necudným vystavováním bídy. Nenamalováno neduživého místa. Zde se nepřehání, a jen mlčí. Je tu ticho a resignace. Ale je to výtvarnicky mohutně plastické a lidsky vskutku veliké.

V takovém „Chorobinci“, kde i barva je ukázněna, není pak romantismu, není naturalismu, ale sám nejlepší realismus, prostá pravda životní, podaná v ušlechtilém a velkém slohu.

Neboť umělec ve špíně a nudě života svých nebožáků neutápí. Naopak, pozvedá je z ní. Nad zájem psychologický, jenž vyčítá z tváří dlouhý řetěz strastí, vede Myslbeka dále a hlouběji jeho silné a čisté cítění. Když studuje tak neústupně, tak vytrvale ty tiché tváře a nemotorné postoje svých modelů, jako by se jim klaněl a vzdával plný obdiv dojatého lidského srdce jich martyriu. Jako by četl prostou nelíčenou mši náboženství čisté lidské lásky.

Bylť syn Kristův. Uprostřed jeho díla, neviděn, tyčí se Ukřižovaný, tolik lidský právě svým strádáním. Jako zas řečtí bohové byli tak lidští právě svou radostností a hybností. „Ve způsobu Myslbekova malování je něco zbožného“, postřehl William Ritter a dodal: „Cítíme se v kostele před těmito světskými díly, zkrášlenými takovou úctou i k umění i k lidskému utrpení.“ (L'Art et les Artistes.)

Proto také toto dílo, složené z tváří ošklivých, postav životem zkřivených, kostymů obnošených, dílo na první pohled odpuzující, je dílo krásné. Ta krása není na povrchu, je uvnitř, za to však je trvalá a před pozorovatelem roste. „Z díla Myslbekova, co jednou bylo spatřeno, jíž se nezapomene“ (W. Ritter, tamtéž). Vzpomeňte tvorby mnohého moderního charmeura, duchaplného strůjce efektů, jak mnohý jeho kus, jenž na první pohled tolik vás chytil, při vzpomínání se vám úplně propadl do tmy zapomnění.

Pozorovatel pozorný a důkladný však najde skrytou krásu tohoto díla, krásu Slepce, krásu Vystěhovalců, krásu Staré paní. A shodneme se asi v tom, že ta krása jest v míře, v té cudnosti pravého umělce. Nic tu není siláckého a vše je silné. „Sujety proletářské, umění aristokratické.“ (Ritter, ib.)

Myslbek, epik tiché bídy a trpné opuštěnosti, viděl monumentálně. To, pak jeho oddaný, vroucí kult ubohých a odstrčených, dále znamenité umění plastické i dovednost malířská předurčovaly jej, aby zdobil svými výtvory moderní naše budovy. Jako kdys zavěšovali do kostelů obrazy mučeníků víry, aby povznášely duši k božství, tak zasluhují mučeníci života, aby i jim zavěšovány byly oltářní obrazy na stěnách vážných budov, kde soustřeďuje se život veřejný, obracejíce svědomí divákovo k lidství.

Ale tomuto dílu přiřčen byl předčasný konec.

Povolán na bojiště, Karel Myslbek byl vojín neohrožený. Viděli jej při výpadu posádky, jak, záložní důstojník, bez bázně procházel deštěm střel. Ale tenkráte nebyla mu určena smrt. Dostavila se později a jinak.

Veliké dílo umělecké tím, že z mohutností duše a schopností ruky bylo převedeno ve svět hmotný, stává se veřejným, doznává povšimnutí, slávy anebo odsudku. I dílem takového Stéphana Mallarmé, tak nepřístupným a narcisovským, táhne se představa přátelského čtenáře nebo aspoň čtenářky, a Rossetimu nedá, aby nevykopal svých básní, jež byl vložil do rakve jich mrtvé inspirátorky. Ba, vlastní důvod k tvoření je touha dobyvatelská, touha působit.

I tážeme se, jaký byl vliv a úspěch díla Myslbekova. Sám skromný, nevtíral se. Ba, zprvu podpisoval své výtvory jménem Františka Vovsa, kde samo předražené lidové v jakoby mělo jej ponechávati ztracena v širokém anonymním davu. Přesto své kusy vystavoval, uspořádal soubornou výstavu u Topiče r. 1908 a v Kutné Hoře r. 1910, a po uznání svých snah, jak vím, opravdu toužil a zklamání jej tížilo.

Ale na výstavách spolkových, plných veselých barev a světáckých themat, jeho obrazy, smutné i barevně, vypadaly cize, bez příbuzenství. Obsahem kupců nelákaly: jak zavěsit v salonu obraz bídy, jenž není ani pitoreskní? I vracela se plátna do atelieru.

Na kritiku si již tak stěžovati nemusil, nemohlať neviděti opravdovosti jeho snahy a velikosti jeho umění. Leč větší ohlas nežli doma měl v cizině. Chci tu ukázati na práci Williama Rittera, jenž již jednou samostatným článkem v časopise L'Art et les Artistes cizinu na Myslbeka upozornil a zrovna před válkou r. 1914 znovu tak učinil v bohaté italské umělecké revue Emporium, vydávané v Bergamu (sv. 39, č. 230, únor 1914). Článek o Myslbekovi je tu na prvním místě a doprovozen jest dvaceti

obrazy, z nichž dva vypraveny jako přílohy. Švýcarský tento kritik, jehož první poznání Prahy spadá právě do začátků Myslbekových, ocitl se pro své názory sice později v rozporu s uměleckými kruhy v Čechách, avšak nelze mu tuším upírati, že při svém odporu k „evropanství“ v českém umění dobře vytušil, že rozhoduje vše kořenné a samorostlé. Kritik, který bezpodmínečně ocenil Alše, tak těžko přístupného cizincům, zaslouží, aby jeho hlasu bylo povšimnuto. Proto podávám jeho italský článek v obsáhlejším výtahu.

Ritterovi Myslbek jest především příkladný umělec, jehož život mohl by býti vzorem v každé zemi všem jinochům, kteří míní jíti strmými cestami umění. Zdálo by se, že není žádnou zásluhou, když syn geniálního sochaře se stává znamenitým umělcem, leč právě opak je pravdou! V žárlivém kultu pro přísné a těžké umění tento otec odporoval co nejpříkřeji uměleckému povolání synovu. Neučinil nikdy kroku, aby mu získal přízně nebo záštity, a jinoch bude nucen státi se středoškolským učitelem na venkově a posléz v nejchudším pražském předměstí. Máme však důvod věřit, že tento podivuhodný otec vždy jasně viděl v duši synově, an mu ukládal kázeň tak drsnou.

Bylo by pak nutno rozlišiti při tomto zvláštním a osamoceném malíři podíl přímé geniální dědičnosti, vliv velikého starého černého a krutého města, kde žije, a úděl, jejž vzal ze své paličaté národnosti, přísné a tvrdé, v níž všechen husitský vzdor trvá ve formách dosti překvapujících, avšak dosud zřetelně znatelných.

Jistou měrou připomíná K. Myslbek malíře španělského. Cestoval v té zemi, zná její jazyk a čte s oblibou španělské klasiky. Bez Španěl nebyl by ani jeden jeho obraz takový, jak jest.

Malý, mlčeliv a soustředěn jako jeho otec, promluví jen, byl-li tázán. Ale pak poznáte, že četl vše, že vše zná, ale že toho nestaví na odiv. Není zvykem malířů našich dob, aby znali takové věci. Ale zase jinde žádný malíř nemusí vésti třídu středoškolskou a titul profesora Myslbek nemá právě v oboru, kde by jej především měl míti. Umění stalo se mu námahou, odříkáním, spotřebou nadlidské energie, leč i náboženstvím, o kterém se nesmlouvá. Zjednav si hmotnou neodvislost, volí cestu svobodně a nečiní ústupků.

Některé jeho kresby obstojí mezi nejlepšími z našich dnů, ba třeba jíti pro srovnání do musei k starým mistrům.

Povaha meditativní a samotářská, která se vzdává úspěchu a blahobytu, milostných dobrodružství a sňatku, nebude bráti umění s jeho stránky radostné, vnější a požitkářské. On, jenž

sotva ironicky se usměje pošetilosti lidí, otevře ústa, jen aby co nejstručněji vyřkl krátkou pravdu, a prostřed brutálnosti a vulgárnosti, jež tak snadno lze si v Praze osvojiti, vždy projeví dvornost bez úzkosti a hrdost bez drzosti. Jako hoch v dobách, kdy jiní jdou po hrách, zvykl již heroismu. Vášnivě pak zabrán do všeho nesnadného a přísného, šel přímo k tomu, co v životě i umění se mu zdálo nejvíc vyděděno: k chudobě a bolesti. A touž hrůzu, kterou chová k elegantnímu a nápadnému, chová i k socialistickým deklamacím. Jeho thema není proletář, nýbrž lidská bída, ona bída monumentální, vážná a ušlechtilá, která nahradila v ubožácích individuálnost. Z bytostí opotřebovaných jako měďáky, z tváří bez určitého věku jako průčelí starých domů snaží se urputně vyvésti něco tak prostého a velikého, jako jsou mythičtí bohatýři jeho otce. A nalézá v nich vskutku cos vznešeného: jich mlčelivou trpnost. Nejsou měkké, nýbrž trpné, oddaně podstupujíce záhadné pokuty. Ale nechce na ně upozorňovat ze šarlatánství! Zcela prostě je vyzvedává, nalézá v nich veliké thema a kdo by jeho kusy srovnával s londýnskou bídou, jak ji vypráví Gustave Doré, musel by změřit všecku vzdálenost, jež jde od řeckého dramatu k bulvární plačtivé sensační hře. Dosud malíři žebráků nalézali v světě bídy zajímavou pikareskní anekdotu anebo dojemnou historku, malebnou nahost s pestrostí cárů, nanejvýš znamenitou dekoraci po benátském způsobu nebo zátiší k rozvinutí barevné virtuosity, On se od nich odlučuje na ráz. Nevypráví povídky, nestrojí ohňostroje barev, nedráždí exotikou, nekáže revolučně, nepohoršuje nečasovostí, nevnadí idylou. Nechce vyprávěti o Čechách a přesto vypráví o nich více, než sám by věřil. Malování je mu vnitřním náboženstvím, o němž prostě nemluví. Jako jest samotářem, tak je malířem těchto bytostí; chápe je způsobem jedinečným na světě, jako je sám jediný svého druhu. Syn geniálního člověka, byl jím, jako jiný je sirotkem. Cítě se sláb a vyděděn vedle toho, jenž snil jen o velikosti a tvořil krásu, pomyslil na věci, na něž šťastné děti nepomýšlejí. A velikost a krása, ráj to pro něho zavřený, byly jím přece nalezeny tam, kde nikdo by jich nebyl hledal a kde neměl soupeřův, kde však nalézal vše sobě tak blízké.

Po Španělích a Ribotovi bylo těžko najíti pro tyto látky novou výtvarnou řeč. Že si ji dovedl stvořiti, k tomu napomáhala Praha, město v světě jediné. Bojovné obyvatelstvo s pravého břehu a mátohy lidí s břehu levého jsou dvě protivné tvářnosti české otázky proletářské. Po Malé straně živoří celý svět starých sluhů,

vlekoucích se za troskami šlechty, jež sama je antikvována a ztrnulá v obstarožných kostýmech. Odtud jsou ony přísné práce, jež Myslbek jmenuje kostymními studiemi, ta Stará paní, jež vzbudí vzpomínku na některou osůbku z Nerudy, velkého českého spisovatele, jenž líp než kdo jiný uměl malovati starý malosvět malostranský, nebo portrét malířovy sestry v starém úboru, jehož četné volány z ní činí strohou, pravidelnou a strmou jiřinu.

K tomu staroba, duševní otupení, špitál a smrt. Většině lidí je to záminka k divadelnímu podráždění nervů děsem a sensací. Myslbek omezí divadelnost na minimum a podá sotva co nutno, aby se vědělo, že jde o výjev smuteční nebo vystěhovalce. Pytel a hůl vyprávějí o odchodu do nového světa, kovová lampička a úhel rakve o odchodu na svět onen. Jediné významné v obraze, stránka epická a grandiosní, je vytvořena skupinou naříkajících osob, nad sebou samými shroucených.

Na levém břehu jsou chudí méně trpní, za to číhá na ně zkáza jiným způsobem („Úraz").

To vše je podáno beze snahy o efekt, beze všeho, co se podobá systemu a theorii. Není tedy paralelismu, opakování linií a postojů, jak činí Švýcaři Hodler a Jeanneret. On nepotřebuje zušlechťovati obrysů svých starců. Je větším! Pokouší se o vykupitelský zázrak, ukázat nám, že bytosti otevřeně ošklivé jsou krásné, že z nich lze vyvésti krásu plastickou a samostatnou bez pomoci romantického temnosvitu, jenž bídu poetisuje. Vzpomínáš na dítě z pohádky, jež jediné vidělo a hlasitě volalo, že král je v košili.

Bylo mnoho dojemného v prvních krocích „Myslbečka", jak se mu říkalo na rozdíl od otce. Nadchnul se svým tichým a jako zasněným způsobem látkami přímo nemožnými. Pracoval v noci za podmínek, jež by jiného odradily, o obrazu ženy v modrém šatě robící v tmavé kuchyňce při bídné svíčce. Na obraz „Venkovského cirku", po němž dnes zbývá jen lept a jehož zbytky, hodné musea, sebral jeden jeho spolužák, pamatuje se Ritter po dvaceti letech, jako by jej měl před očima. Také po jiném obraze zbývá lept. Je to „Lože v Národním divadle", kdy úsilí jinochovo zacházelo až ke komickému: student na universitě i malířské škole dovedl spořiti časem i penězi, že měl svou loži, skutečnou a celou prvořadou divadelní loži, kam posadil modelku, jíž musel opatřiti kostým a klobouk, a pak ji za odpoledních středečních a sobotních představení v pozadí maloval.

Později našel si své starce a neduživce, svého otupeného Pierota, jemuž se stal ne poetou, nýbrž neúprosným i příbuzným malířem. Úspěch jest mu lhostejný. Je dnes víc než kdy samotář, opakuje hluboký a tvrdý karakter otcův, a kdyby dnes dobrá víla mu dala všechen úspěch a svobodu, snad by si v tom zářivém poledni připadal jako malý překvapený a plachý netopýr.

Jeho dílo je z těch málo, kde není přímětku a jen čistá malba, aniž sebe méně při tom se ztratí na lidském významu obrazu. Jest opakem uměleckého nihilismu a diletantismu. Není to symbolismus a není to realismus, nýbrž něco svého, jako je svůj umělcův život, z něhož dílo to vzešlo. První podává bídu střízlivou a velikou, bez krokodýlích slz, a to dílo nechce se líbiti ani přesvědčovati, a chce jen býti.

Pro něho třeba hledati obdobu, nikoli mezi květinami, motýly, perlami, rosou a vlnou, nýbrž v žule Čech, nejtvrdší na světě. Tu hluboko v drsné půdě vlasti, v hlubinách dolů příbramských zjeví se náhle v temnotách krůpěj krve zhutněná v granát, mléčný svit opálu, zarudlá modř labradoritu. Tak krystalují srdce, kterým život nedovolil rozkvést . . .

Cizí kritik, jak vidno, staví našeho mrtvého přítele velmi vysoko. Hlas jeho je nám ze záruk, že cenění umělcova odkazu poroste.

MARTIN RÁZUS:

OHLAS SA, BOŽE!

Dost bolo trestu, ak si trestať mienil,
dosť sľz, ak hriechy sveta smyť sa musia,
dosť krvi, ak ňou vykúpi sa duša:
po zemi ju kýs' závrat rozplamenil.

Len ston, ach — zúfalý ston na míle míl,
kde ticho, tam to dusia, v sebe dusia,
a k zbožným prosbám hory nepohnú sa.
Smiech! jakživ sa tak satan nezarehnil!

Tvár uzrel som dnes, ako z chmáry liatu —
a oči, o, tie oči! a rty — o, rty siné!
vraj, iba darmo čo sa naveríme!!

A to bol otec, ktorý želel ztrátu . . .
Ja? stal som nemo! — Či sa staráš o nás?
Ó, znič nás, Bože, ale sa nám ohlas!!

ZDENKA HÁSKOVA:

BABIČKA.

Nebyla to žádná z mých vlastních babiček. Těch jsem nepoznala, jen oba dědečky.

Dědeček se strany maminčiny byl pravý dědeček. Hubený, sehnutý, usměvavý, s dětskýma, modrýma očima. Schovával pro nás děti v komoře sušené hrušky, křížaly a lískové oříšky, jichž bylo plno v jeho lesíku na stráni nad Sázavou, habrovém, dubovém a lískovém. Komora a dědečkův les byly pro mne čímsi tajemným. Komora proto, že z ní i v létě studeně válo a že jsem do ní nikdy nevkročila, les proto, že tam rostly divukrásné hraničky lískových oříšků — vejlupků. Jak dovedně je uměl dědeček vyslídit v hustém listoví, v němž se pro nás dřípaté, zelené jejich obaly úplně ztrácely! Nevycházela jsem z údivu, když co chvíli vztahoval ruku k hraničce, které jsem před tím neviděla, ač jsem do nemožna otvírala oči, upírajíc je na totéž místo. Prozradil mi, kde se nejraději usazují: vespod na koncích větví. Ani to mi nebylo nic platno, a dědeček nebyl pro mne v háji dědečkem, ale podivnou jakousi bytostí, částí tajuplného lesa, s nímž splýval, pronikaje lískovým houštím tak obratně a hbitě, že se zdálo, že větve mu samy ustupují a oříšky samy se sklánějí k jeho ruce.

Doma sedával na lavici své malé světničky — vejmínku, skromně a krotce, a hlavní slovo měla babička, růžová a bílá, a nakynutá, vždy čisťounká, v nabrané, široké sukni, v živůtku bez rukávů, sdrhnuté košili, s modrými a bílými skleněnými korálky na ztlustlém krku. Nám dětem se dosti líbila, neboť s námi mluvila, jako by medu ukrajoval, a v neděli nám nosila z kostela větrové, ružové a bílé pokroutky. Teprve mnohem, mnohem později jsem se dověděla, že tato babička nebyla žádná babička, ale poblouznění dědečkových sedmdesáti let, že sice neměl před dětmi odvahy vzíti si ji, ale že s ní žil a že ho obrala o všechno, vylákavši ho posléze do vzdálené své vesnice. Tam s ním její synové tak špatně nakládali, že přišel domů plačky, ale nevydržel dlouho v osamělém vejmínku: zastesklo se mu, a umřel u své babičky, nevím kdy a jak, a nikdy jsem se na to nezeptala.

O své babičce vlastní, ženě dědečkově a maminčině matce, vím málo, neboť jsem se z jakési plachosti a podivného ostychu nikdy nevyptávala na osudy zemřelých, krví mně blízkých. Vím jen, že byla přísná a šetrná (a vzpomenu-li na dědečka, rozumím, že takovou musila býti, a zamlklá, snad proto, že nebyla zdráva. Celé hospodářství vedla ona. Vychovala pět dcer a dva syny, synové zlehkomyslněli ve světě, zato dcery vedla tím přísněji, a čtyři ještě provdala. Jen nejmladší, Marjánku, maminku moji, zanechala neprovdánu, když umřela. Někdy mihne se mi obrázek této babičky a s ní zároveň mojí maminky, jediný, který si maminka často vyvolávala, a vztah obou, těžce zamlklý a milující otřese mi srdcem. Dlouho postonávala babička, nestěžovala si, neležela, pracovala, hynula nepozorovatelně, sama k sobě přísnější ještě, než k jiným. Ale v neděli, když šla ve svátečních, hedvábných šatech z kostela, vyhlížela ji moje maminka za plotem úzké zahrádky statečku, jehož starobylé, pěkné průčelí bylo ozdobeno dvěma kalichy, dívala se, jak pomalu přichází pod starými lipami a kaštany nahoru ke zvoničce, dívala se, dívala, a nesmírná úzkost svírala její šestnáctileté srdce: proč je maminka tak divně nažloutlá? A navždycky již, nadosmrti utkvěla v jejím srdci úzkost těchto okamžiků, kdy vyhlížela z kostela svou maminku, tak divně nažloutlou.

Dědeček se strany tatínkovy, ach, ach! Pánbůh mu dej království nebeské, je-li to jen poněkud možno. Byl ukrutný sobec a nesmál se nikdy, a smál-li se, ještě hůře. Na štěstí nebýval často doma. Měl malé hospodářství, ale co je malé hospodářství v horách? Trochu řídkého žita a ještě řidšího ovsa, brambory a červené zelí.

Více se neurodí v tvrdém podnebí na tvrdé horské půdě, otvírající se místy v lomy prahorní břidlice. Za to domek. Dosud tam, bohudíky, stojí, zády opřen o nízký břeh, v zelených vonících horských lukách, bíle a hnědě pruhovaný, s prohnutou, svižnou břidlicovou střechou. Do okének pavláčky přes zelené louky dívají se tiše z dálky Krkonoše. Z tohoto domku odjížděl dědeček do světa, měl jednoho koně a vůz a prodával v kraji látky, hedvábné šátky, zlaté a stříbrné zboží. Vydělal mnoho a žil si ve světě kavalírsky; doma byly brambory s tvarohem, bylo podmáslí, kyselo a sejkory — lívance ze syrových brambor —, a hovězí maso jedl v neděli jen on sám.

První babička, ta, s kterou se za mlada scházíval — a Bůh ví, jak jsem se to dověděla — za našimi poli na zelených lukách, od nichž na všecky strany jsou dálky a rokle, lesy a hluboká údolí a žulové skály Jizerských hor, podobné zříceninám, byla učitelova, z vesničky za těmito lukami na svahu břidlicové skály. Vesnička nemá ani návsi a chalupy mají okna jen na straně do údolí, protože se na druhé opírají nízkou střechou o skálu. Odtud byla moje babička. Tři děti měla, tatínka mého nejmladšího, a pak umřela. Vídám ji tam na vonících horských lukách mladou, dobrou, vášnivou. Nedovedla vedle dědečka zlomiti své povahy, a tak umřela.

Tak to říkávala moje druhá babička, ta nevlastní, předobrá, přepokorná: člověk musí zlomit svou povahu, chce-li býti živ.

Kdyby mi to byl jiný řekl, byla bych se nepochybně smála, ale babiččina bytost, pokorná tak, že tato pokora byla silou, nutil mne, již mladou, zamysliti se.

Babička byla tak malá a nepatrná, že všední den, kdy jste ji nalezli jen při nejtěžší a nejhrubší práci, sotva byste si byli všimli jemných tahů jejího obličeje a její jemné pleti. Její malinké ruce byly neohebné a tvrdé, a pohladily-li, bylo to pohlazení drsné. A přece, jak jsme ty ruce všichni milovali! Malé prsty byly tuhé jako věci neživé, a celá ruka vespod tak plna podivných značek a čar, že žalno bylo pohledět, jak krutě a tvrdě vpisovala tam črty své práce.

Práce byla pro babičku všude: ve chlévě i v kůlně, ve stodole i na poli, na louce i u plotny. Dcery babiččiny, nevlastní mladé mé tety a někdy i mladší strýc (starší jezdíval s dědečkem), sekali korále. Bylo to zaměstnání pro ty, kteří neodjížděli s hor do kraje obchodovat, nebo do Ruska hrát. V domě byly tři „cojky“, dře-

věnné podstavce, na kterých otáčel se nohou pískovcový kotouč. O jeho ostrou hranu odřezávaly se, syčíce, od skleněné tyče drobné korálky, a odpadávaly do žlábku pod kolem; tak to syčelo ze všech pruhovaných horských chalup od rána do večera. Byla to práce na pohled lehounká a hravá, ale ve skutečnosti ne tak snadná, a skelný prach, odletující od korálů, zahubil leckteré plíce.

Když všichni pracovali, bývalo mi v dětství v dědečkově chalupě chmurno a smutno, ale později nalezla se i pro mne práce: nosila jsem ve dvou konvích vodu ze studánky v lukách (práce pro dcery královské, připomíná Goethe a má pravdu, neboť tak je krásná), obracela jsem seno na louce a jetel na poli, řezala pod kolnou směsku se slamou, nosila žencům jíst. Po práci, k večeru bylo veselo. Přicházely mladé dívky, vypravovaly čistou, zpěvavou horskou mluvou drobné příhody, procházely se v řadách po silnici a zpívaly. Občas se chystaly kroje na sokolské zábavy, bylo rušno a veselo dlouho před tím a dlouho potom. V neděli chodilo se do kostela, dívky vždy dvě, nastrojené, s pentlemi v copech a v hedvábných, lesklých šátcích na hlavách.

A tu také babička vyňala z truhly své sváteční šaty. Bílý, tibetový šátek s bledě fialovým květovaným krajem a bílými třásněmi splýval jí s hlavy a zahaloval ji jako kněžku do půli těla, bělostně objímaje sváteční, tichý její obličej. S velkými modlitbami v tvrdých rukou ubírala se kamenitým, kostrbatým úvozem ke kostelu, od kterého, stejně jako od hřbitova, dělilo nás jen velké pole, od kostela a hřbitovní zdi k nám se svažující.

Měla jsem ráda ten kostel. Zvlášť o pouti, na svatého Bartoloměje, bývalo tu plno a mše tak slavná, že až zrak a sluch přecházel. Když intrády třeskně a břeskně zavířily, když housle zazpívaly pod klenbou kostela, jak bylo vznešeně a slavně!

S hor sjeli se kněží. Hádalo se už dlouho před tím, který asi bude mít kázaní, z daleka-li přijede, či z blízka (čím z větší dálky, tím lépe), mladý-li jest, či starý. Byl-li mladý, sotva po primici, jak něžně rozsvítilo se po celém kostele, jak dovedl promluvit k srdcím matek, vzpomínaje rodičky Boží (a své), jak přesvědčil muže, tak jsa mlád, a tak moudrý již! Přišel jiný, zhnusený světem a jeho hříchy, hřímal, až se to od klenby na všechny strany rozráželo a plnilo kostel dutými, nesrozumitelnými ohlasy, vymítal ďábla z lidských srdcí, otvíral peklo mocí svých slov. Kostel se zasmušil, otevřeným oknem nezalétl, jako jindy, pták, slunce ztratilo jas, srdce lidu stála zmatena v přívalu tvrdých slov. Teprve

hudba a zpěv povznesly zase stísněná srdce, a pohled na zlatou nádheru kněží, stojících řadou před oltářem, ruce zvolna zdvíhajících, vznešeně přecházejících a usedajících zapudil černé myšlenky.

Po mši zmizeli jsme my mladí hned v pestrém ruchu lidí, přišlých zdaleka na naši pout. Babička šla ještě na hřbitov, navštívit své mrtvé, potom se vracela přímo domů, uspokojena a tichá, převlékla se do čistých všedních šatů a pracovala.

Pouťové taneční zábavy! Jak jsem je milovala! Chodily jsme s nejmladší tetou. Nebyl-li dědeček doma, bylo to jednoduché. Byl-li však doma, oči si můžeš vyplakati, nikam a dost!

Starší tety poslouchávaly, nikam nešly, ale my — Dědeček rozkázal, my poslechly, na zábavu nemyslily. Dědeček šel spat. Babička mu posloužila, uložila ho, a my zatím potají do kůlny nanesly vody, zrcátko, hřeben. V komoře, pěkně ve studenu, čekaly už od odpoledne dvě kytičky ze stolistých růží, z karafiátů a božího dřevce, ty musily být, a nebylo-li jich toho roku v zahrádce, ze hřbitova, z našeho hrobu, stejně pěkně voněly. Babička přinesla z komory tiše, tichounce šaty, my se oblékly, zlíbaly jsme ji radostí, a růže, karafiáty a boží dřevec za pasem spěchaly jsme kamenitým úvozem vzhůru na náměstí, kde šikmo od kostela točily se již od odpoledne v osvětlených oknech hostince při hudbě páry. Tančili vesničtí hoši, tančili učitelé, tančili studenti, tančili kněží, přišlí z daleka. Pod nízkým stropem bylo horko a dusno, ale veselo a radostno jako nikdy nebylo a nikdy již nebude.

Byla noc, vyprovodili nás úvozem, v noci ještě kamenitějším a neschůdnějším, a potom tiše, tichounce plížily jsme se na lavičku pod domem a šeptajíce si a smějíce se tiše, tichounce jsme se zouvaly, napolo odstrojovaly. Jaký sluch měla babička té letní pouťové noci! Či ani nespala, aby nás nepřeslechla, zatím co my vesele tančily a na ni ani nevzpomněly? Už otvírala dveře, zdvihnuvši tiše závoru, a my tiše, tichounce, bosy vklouzly, a políbivše ji a cosi směšného jí ještě pošeptavše, tápaly opatrně po slabě praskajících, žebříkovitých schodech na komoru.

Nevždycky bylo mi tak veselo. Čas, na který jsem zapomínala, žijíc tento život průzračný a čistý jako horský pramen, nedal na sebe zapomenouti. Prázdniny míjely jako voda, a já si s leknutím posléze vždy uvědomovala, že bezpečí a klid jsou ty tam, ty tam že za nedlouho budou hory, které mne chránily, střežily, milovaly. Ztichla jsem a vyhledávala babičku. U ní bylo nejsnáze. Sedla si se mnou na lavici, dívala se mi do očí, brala mou ruku do svých tvrdých.

A mysli̇c na studie, které mne nechránily před bolestí, říkávala:

— Ženská je otrok, ať je to tak, nebo tak.

Byla bych se usmála, ale bylo mi smutno a nenamítala jsem ničeho, neboť její hlas, se vším smířený, všeho se odřeknuvši, nade vším zvítězivši, ať říkal cokoli, mne uklidňoval. A vlastně — měla trochu pravdy babička (ne pro věčné, ale pro dnešní časy), neboť nejen mládí, bojující v trpkém vzdoru, s polykanými slzami vysilující boj o své místo ve světě: ženské mládí trpělo to ve mně, méně chráněné společností, méně chráněné vlastním srdcem, a přece vůlí osudu vydané na pospas všemu, co život má nejtvrdšího a nejbezohlednějšího.

Zatím co jsem s hrůzou myslila na odchod, šetřila babička, aby mi mohla dát potají na cestu zlatník nebo dva. Nedoprovázela mne. Já vyprovodila ji, naposledy ještě, na pole. Šly jsme císařskou silnicí, bílou horskou silnicí, lemovanou červenými jeřáby k svaté Trojici, kapličce na rozcestí, kde se dělila cesta k našim polím.

— Pojď, pomodlíme se!

Klekly jsme vedle sebe na kamenném travou obrostlém schodě kapličky a modlily se, babička k Bohu, já k horám, k zeleným lukám, k černým lesům. Babička pohybovala tiše rtoma, své tvrdé ruce sepaty, já, ruce taktéž sepaty, rty sevřeny, hleděla němě do zelených luk: co bude, co bude zítra? — —

I to pominulo.

Pominulo mnohé.

Dědeček zemřel, chalupu převzala jedna z dcer, ale nebydlila v ní, pronajala ji cizím lidem.

Babička žila nyní u dcery, mohla míti klid bez práce, bez starostí. Ale běda! Ona scházela. Žila — nežila. Její pohled stával se napiatým a přísným. Mluvila zmateně, chtěla domů. Utíkala, vrátili ji. Chtěla do kostela, přivedli ji zpět. Chtěla pracovat. Polila koberce vodou a drhla. Vzali jí vše. Sedala u okna, vídala všechny své děti a vnuky, živé i mrtvé, dlouhou řadu jejich — svých bolestí a muk, tesknila nade všemi.

Tak umřela.

Tak umřela, když vzali jí všechno, co podpíralo zlomenou její povahu, když vzali jí práci a starost, děti a domek, kostel a blízký hřbitov, v němž jedině, a ne dříve, doufala odpočinout.

VÁCLAV ŠTĚPÁN:

PRAŽSKÁ HUDEBNÍ SAISONA 1915-16.

Druhé hudební období za války mělo ještě ve větší míře nežli loňské svoji zvláštní barvu, odlišující je od let dřívějších. Příčiny toho jsou subjektivní i objektivní. Vnímavost obecenstva se zvýšila, zejména vůči takovým plodům naší hudební literatury, v nichž způsob cítění i tvářnost projevu souhlasí s naším znovu rozkvetlým nacionalismem. Blížíme se s novou láskou ke Smetanovi, poněvadž v něm můžeme uložiti svoje bolesti a hlavně poněvadž z něho můžeme čerpati svoje naděje. Hledáme příbuzné tóny také v dnešním umění a vybíráme si z něho taková díla, jichž tep zní stejně s naším srdcem. Také ve všeobecnějším smyslu lze pozorovati očistný vliv krisí, jež více či méně prožívají všichni jednotlivci, jichž souhrn tvoří publikum. Zdá se, jakoby se u hudebního obecenstva zvýšil pud k umělecké pravdě, hlavně ovšem k vážné, až i tragické pravdě; jakoby se úspěch častěji klonil k těžce přístupné niternosti, nežli k obratné povrchnosti. Také v mnohosti posluchačstva a jeho píli v návštěvě, tak odchylné od dřívější přesycenosti, je viděti vliv doby. Hudba jako narkotikum nebo (více, než bychom kdy dříve byli směli věřiti) jako cesta k obohacení vnitřního života ovládla davy, a ony jí za to vrací svoji vděčnost nadšeněji a bezprostředněji, nežli ještě nedávno. Také umělci a umělecké instituce nezustaly stranou tohoto proudění. Nalézají v sobě oživenou resonanci pro českost v hudbě a nejlepší z nich pracují, ať reprodukčně ať produktivně, takovým směrem, jak jim velí jejich nově zformovaná vnitřní nutnost a pocit dluhu vůči všem, kdož od nich právem čekají dobrou, třeba krátkou útěchu nebo dokonce vítězství nad dobou. Komposiční činnost, vyžadující většího klidu a definitivnějšího vyrovnání s problémy dneška, se při tom snad poněkud snížila co do počtu novinek. Za to v reprodukci byli jsme svědky přehlídky všech domácích sil, známých i dosud méně známých, často při řešení úkolů takové závažnosti, že by se k nim naši umělci za mírových poměrů snad ani po letech nebyli dostali. Souvisí to s tím, že nás musili opustiti virtuosové cizí, kteří počínali Prahu již zaplavovati málem jako světové hudební bursy, a kteří okkupovali pro sebe nejenom největší část zájmu, nýbrž také nejobtížnější a nejčestnější práce. Pokrok dorostu, jevící se jak počtem nových členů, tak rychlým stoupáním vyspělosti u starších, je nápadný zejména

na poli klaviristickém. Z vnějších znaků, jež válečné období vtiskuje hudební práci, dlužno jmenovati hlavně obtíže, s nimiž musí zápasiti početnější ensembly, zpěvácké spolky, orchestry, divadla; některé, na příklad učitelská pěvecká sdružení, musely zastaviti činnost, jiné alespoň omeziti. Nicméně zotavila se většina dosti brzy z nejhorších ran, a tak si na chudobu stěžovati nelze. Jen repertoir byl jednostranný co do národnosti autorů a v uvádění novinek, zejména v divadlech, střídmý.

Národní divadlo vyvážilo své zvolněné pracovní tempo významem oněch málo událostí, jež jeho opera měla. O „Její pastorkyni", přijímané stále všemi vrstvami s ojedinělou láskou a radostí, psal jsem tu předešle. Podzimním protějškem co do historické důležitosti premiéry byl jí Novákův „Zvíkovský rarášek". Nutnost dramatického výrazu vyvíjela se u Nováka v posledních dílech stále zřetelněji, takže prvý krok na divadelní půdu ani jeho plný zdar nepřekvapil. Neočekávaným bylo jen, že si Novák za prvé libretto zvolil scénickou anekdotu Stroupežnického, sice obratně sestavenou, avšak málo významnou a nepodloženou takovým citovým životem, který skytá živnou sílu hudbě. Vskutku některé vady textu, občasná nevkusnost humoru a nehudební dikce se uplatňují záporně také ve výsledním dojmu, jímž působí Novákova opera. Avšak hlavní obavy se nesplnily; Novák naladil své zhudebnění na tón bodré, spíš měšťácké nežli rytířské veselosti a dovedl svojí hudbě vdechnouti dosti tepla, aby nám přiblížil svůj text; ulomil ostří našim námitkám, takže co se nám v činohře jevilo jako nedostačující, na příklad celá ústřední zápletka s „krejzlem", objeví se nyní jako milá, zcela přijatelná naivnost. Vynikající dramatická schopnost Novákova ukazuje se tu několikerým způsobem. Kromě zmíněné důsledně zachovávané jednotné základní barvy, jež zesiluje dojem celistvosti a jež má dosti rozpětí ve svých odstínech, aby přece nikde nepůsobila jednotvárně, jeví se jeho dramatičnost stejně též na druhém pólu operních nezbytností: v ostře rozlišené a výstižné charakteristice jednotlivých postav. Zejména Markéta a Petr jsou životně pojati. Dalším kladným znakem díla je přehledné rozčlenění, provedené dle různých známek tentokráte spíše instinktem nežli předem určující vůlí. avšak přece dosti zřejmé, abychom se dle něho mohli orientovati v proudu hudby. Ani různých čistě divadelních, praktických dovedností Novákovu dílu neschází. Na příklad správně vystižené tempo dialogů a dramatické využitkování interpunkce, takže ani po této stránce, téměř vždy vadné u prvého scénického pokusu,

nebylo třeba u Nováka ničeho měniti. Výraz prostého veselí, nerušeného ani výšinami klassického humoru ani překážkami ironie je nový ve vnitřním vývoji Novákově. Ve shodě s ním zjednodušuje se také hudební řeč v poměru k poslednímu období, avšak tak, že zjednodušení neznamená ochuzení. Zejména rhytmická invence je stále v práci, jak je u komické opery živého jevištního pohybu samozřejmo. Ježto suchá dikce byla nepřátelská plnějšímu rozvinutí melodie na jevišti, odškodňuje se Novák tím více v orchestru, jakmile mu citově rozkvetlejší místo k tomu dá příležitost. Třetím komposičním prvkem, hojně využitkovaným, je kolorit. Proti tomu polyfonie musela pro snazší srozumitelnost slova ustoupiti poměrně do pozadí — relativita, jež u Nováka vždy ještě znamená něco zcela jiného, nežli homofonní průhlednost. Na skvělém provedení, při němž mohla se stejně uplatniti Kovařovicova ciselérská schopnost jako jeho smysl pro architekturu díla, bylo znáti, s jakou oddaností se všichni účinkující věnovali své práci. — Novák užil pro svůj vstup mezi hudební dramatiky originelní postranní cesty; její cíl není v těch výších, kde ho snad mnozí po „Bouři“ a „Panovi“ očekávali, také obzor se zúžil. Ale Novák dovedl na své nové cestě odkrýti mnoho krás a přemohl všechny její utajené překážky tak, že nevidíme ani jich stopy. V tom je naše radost z jeho prvé opery a příčina naší nedočkavosti na další.

Kromě těchto dvou nejvýš významných premiér zažili jsme letos v divadle málo jiných, jež by se jim mohly postaviti po bok. Z původních vůbec žádnou. Zichovu „Malířskému nápadu“, jenž byl několik let po svém uvedení na scénu Národního divadla hrán nyní na Vinohradech, dlužno přiznati alespoň vážné aspirace a správnou představu o formě a úkolu hudebně dramatického díla. Je však málo platno, existuje-li toto vše jen v podobě dobré vůle, není-li dosti tvůrčí síly, aby slovo bylo učiněno tělem. Zichova hudební invence je chabá a v tom je kořen zla. Nedovede najíti myšlenku, jež by vyjádřila názorně osobnost a okamžitý náladový stav, a odtud plyne nedramatičnost jeho hudby. Nemá dosti životů v sobě, aby dovedl svým osobám vdechnouti různé duše, nemá patrně ani dosti širého vnitřního života vlastního, aby dovedl upoutati svojí zpovědí, jakou je konec konců každá upřímná hudba. Jeho myšlenky jsou suché, konstruované, bez nutnosti psané. — Weinbergerova pantomima „Evelinin únos“ hřeší jiným, nebezpečnějším způsobem. Je psána ke scénickému návrhu Fr. Langera, hříčce, jejíž cíl je asi vyřčen

slovy: překvapovati a drážditi. Hudebník přejal tuto snahu a sloužil jí jak nejlépe mohl. Tím vzniklo dílo snad effektní ve špatném smyslu slova, obratné a úspěšné, avšak při tom prázdné, chladné, pouhá hudební výzdoba. Ve spojení s jinou letošní novinkou z Weinbergerova péra, třemi kusy pro orkestr, v nichž si podávají ruku dělané gaminské schválnosti, vnější archaisování a sentimentalita, je toto vystoupení mladého a nesporně značně talentovaného žáka Novákova nepříjemným zklamáním po vyšších slibech děl, známých od dřívějška. Nutno doufati, že dočasným. Také česká operetta měla letos svoji událost: Nedbalovo „Vinobraní". Je česká jen rodem svého autora; svým vkusem (cum grano salis) však míří jinam, zejména ve třetím jednání, kde nedůstojně hoví odporným zálibám těch, kdo milují šablonu dnešní vídeňské operetty.

Z cizích divadelních novinek daleko nejzávažnější bylo provedení Wagnerovy „Valkýry". Svojí monumentální dramatickou koncepcí, tragičností děje, velikostí postav, pravdivostí svého lyrismu i čistotou heroického odříkání patří k nejlepším Wagnerovým dílům. Nad „Rýnským zlatem" stojí životností svých lidských citů, je nám bližší pro sympathie, jež budí Siegmund i Brünnhilda. Jednotnosti posledního díla „Prstenu" však nedosahuje. Jsou v ní dlouhé výklady, zajímavé pro vývoj Wagnerova myšlení, avšak umělecky nepřetavené, místa, jež zůstala na úrovni chudých recitativů „Rýnského zlata"; hlavně prvá část druhého aktu z nich nevybředne. Ovšem že již druhá jeho polovina, tvořená hlavně scénou mezi Valkýrou a Siegmundem, nesená hudbou, plnou majestátního tušení smrti, stačí setříti méně příznivý dojem. A gradace prvého aktu, založená na stupňování erotiky nebo její protějšek, sestup třetího jednání, ještě dynamičtěji myšlený ve své linii od zuřivého hněvu až k tesknému rozloučení, to jsou místa, vůči nimž je možný jedině obdiv. A přece, byť by se to zdálo sebe kacířštějším, je nutno to říci: vane nám z celého „Prstenu" vstříc jistá cizota. Podmaní nás, ale nezíská. Nevím, mnoho-li dočasného je na tom, ale zdá se, že svět Nibelungů je našemu cítění tak vzdálen, že se k němu vždycky budeme blížiti spíš se svrchovanou úctou nežli s vřelostí. Ostatní operní novinky stačí zaznamenati. Byly to Montemezziho „Láska tří králů" o hudbě přetížené falešnou snahou po modernosti, nevýrazné a ploché, Halévy-úv „Blesk", posud stejně rozkošný a pro nás zajímavý jistými příbuznostmi se Smetanovými „Dvěma vdovami", konečně Offenbachova dobrá operetta „Madame Favart".

V koncertní síni nebylo letos událostí tak výjimečných, jako v divadle, avšak proto přece přešla podiem leckterá původní novinka vzácné hodnoty. Novák i Suk dali provozovati svá starší posud rukopisná díla, jež původně nezařadili mezi svá opusová čísla a jimž teprve nyní dovolují přístup před veřejnost, kdy již mohou u posluchačstva předpokládati znalost svého vývoje. Novákův klavírní koncert, jejž dobře hrála sl. Prášková, ukazuje z doby svého vzniku (1894—95) nazpět i ku předu. Silně patrné vlivy Lisztovy, Griegovy a Čajkovského naznačují ještě nedostatečně rozvinutou samostatnost výrazu, stadium uměleckých příprav. Naopak smělý formální experiment jednovětosti, třeba ještě neprovedený s plným zdarem, ukazuje již na Nováka jako příštího milovníka a suverénního vládce komposičně technických obtíží. Ryzost obsahu není v koncertě všude táž; kdežto vřelý zpěv pomalé věty, veselá svěžest hlavní části ze závěrečného dílu a vůbec všechna místa zdrželivějšího rázu nedovolí pochybovati o své přímosti, vybočí gradace a vrcholy občas do bombastu. V celku je však koncert dílo tak dobře života schopné, že je nepochopitelno, proč se k němu autor dosud choval tak macešsky. Stejně je tomu s klavírním kvintettem Sukovým. Zde je to především marnotratná melodika díla a jeho bohatý a přece vzdušný zvuk, co nás poutá. Suk počítá s krajním technickým napjetím každého nástroje a dociluje za to také úměrného účinku, jenž však nemá ničeho společného s pouhou koncertnantností. Skladatelovo mládí projevuje se tu bujnými rozběhy k superlativu každého vyjadřovaného citu, avšak celý citový okruh se s instinktivní opatrností drží svých přirozených hranic, takže nikde nemáte pocit nejistých, uměle podstavených základů, nikde nevidíte skladatele na chůdách, jako tak často u mladých autorů. V blízkosti tohoto nebezpečí se ocitá na příklad jednovětý smyčcový kvartet K. B. Jiráka. Ze své základní nálady vzdorného smutku vyzvedne občas prvou složku s takovým vzmachem, že mimoděk vzbudí nedůvěru. Autor ji dovede zase zažehnati přesvědčující řečí své další hudby, v níž je sympathický jak mužný tón, tak hutný obsah. Zdravá polyfonie, logická stavba a melodická výraznost jsou formální přednosti překvapující novinky, k níž ostatně nadějným úvodem byl již Jirákův písňový cyklus „Meditace“ (na slova Hebbelova), zpívaný poprvé Karlem Buriánem. Opožděnou premiérou starší práce bylo též provedení Křičkova smyčcového kvarteta v Komorním spolku. Jedna ze základních vlastností Křičkovy umělecké povahy, lehkost, s jakou

zachází s veselím i smutkem, projevuje se tu občas způsobem, za nímž je již těžko tušiti vážné jádro. Umístíme-li si dílo na jeho správné místo ve vývoji skladatelově, vysvitnou jeho plynulá faktura a roztomilý zvuk ve velmi příznivém světle; co do výrazu jsou ovšem dnešní Křičkovy cíle, dosažené i hledané, značně výš. Z nových jmen objevil se letos Jan Novák, vyšlý ještě ze starší školy. Jeho houslový koncert je dílo eklektické až do reminiscencí, rozvláčné, mělké a nezajímavé. Vděčné vypravení sólového partu a průměrná obratnost komposiční nemohly zachrániti, co nedostatek původnosti a hlavně citová plochost pokazily.

Mezi autory, kteří letos vystoupili s písňovými novinkami, dominoval Ladislav Vycpálek. Jeho již dříve vydaný cyklus „Světla v temnotách" (na básně Sovovy) patří vůbec k nejvzácnějším plodům české písňové lyriky. Vycpálek musí hluboko sestoupiti, nežli dojde ke svým pramenům; do krajů, v nichž tvoří, nedoléhá žádné drobné a milé vzrušení všedního dne, nezalétne sem jediná z barevných střepin, s jakými se těšíváme. Vycpálkovi je jeho hudba chrámem, v němž se smí mluviti jen nejlepší slova; ne jen svatá (ač jich bývá nejvíce), ale vždy taková, jež jsou podepřena silou naprosté nezbytnosti, jež opravdu musí být vyřčena. Umění Vycpálkovo není z jiného světa — je z našeho. Ale nemá ničeho s jeho povrchu, je cele prosyceno jeho nitrem, nepřístupným pro mnohé. Proto může jeho hudba býti cizí při prvém seznání — tím více k ní přilne, kdo ji poznal blíž a komu otevřela brány k novým končinám. Jeho umění, jež nemá tepla intimity, se může zdáti chladné, a přece myslím, že jediné správné by bylo říci, že pracuje vždy rozžhaveným kovem — tolik citu sálá z každého jeho díla. V jeho tónech nezvoní drobná mince jasného a příjemného zvuku, v niž většina, i mezi umělci, mění svá vnitřní bohatství; tepe v nich mocnými a dušenými údery krev, v jejímž proudu se bez ustání valí celý život. Nebo v nich také zní kosa smrti. Vycpálek nezná života tak, jak se jeví druhým: zná za to jeho konec, jeho pokračování, nebo nejvíce — jeho podstatu. — Do této povšechné charakteristiky zapadají rovněž harmonisace moravských ballad, poslední jeho písňový cyklus, jenž byl letos Emilem Burianem v písňovém spolku poprvé zpíván. Na témž večeru měla svoji premiéru též moje druhá řada úprav českých lidových písní. Dvě písně Jaroslava Jeremiáše na básně Březinovy (s průvodem orchestru) zmocňují se svých textů sice spíše po stránce dekorativní a dostávají se tím do rozporu s jich vlastní povahou, avšak při tom

dovedou suggestivně vystihnouti náladu a tak zastrou zdarem v jednom směru křivě volený cíl. Hudební výraz sám o sobě je velmi dobrý zejména v prvé písni; je úplně zralý ve věcech techniky, překvapující ve zvuku a přirozený v nápadu i v jeho rozvoji.

Z cizí literatury bylo k nám letos v české koncertní síni uvedeno jen zcela málo nového. Zejména Filharmonie volila svůj program vesměs z věcí v Praze již hraných. Její koncerty nepostrádaly proto zajímavosti, neboť často slyšeli jsme tu reprisy skladeb cenných, dlouho neprovozovaných. Skutečnou novinkou byl snad jen Schillingsův houslový koncert, vážný, tragicky ponurý v smutku, těžkopádný ve veselí, přeplněného zvuku, ale v celku přece z nejlepších, skutečnou hudbou nejbohatších a nejupřímněji vzrušených Schillingsových děl. Hrál ho výborně mladičký brněnský houslista J. Holub. Ot. Ostrčil provedl s Českou Filharm. a s pí. Nekarovou a p. Wuršrem jako sólisty Mahlerovu „Píseň o zemi“, symfonicky pojatý cyklus šesti dlouhých písní, poslední dílo Mahlerovo. Také jako celek jeho dílo nejlepší. Není tu obvyklé mahlerovské pósy, jeho protivné ironie, jež v symfoniích vždy se musí ukázati a jež tam kazí dojem čistých míst. V „Písni o zemi“ zůstává Mahler vždy přirozeným, a je-li smělým, tedy přímo, z nutnosti, ne oklikou, pro grimassu. Krásné, prostě naivní i prostě hluboké básně čínské lyriky (v překladech H. Bethga) rozvádí Mahler v složité obrazy, stejně přesvědčující ať jde o opojení na hranici bolesti, o hravost mládí, stesk podzimu či o smrt. Poslední, daleko nejdelší píseň je v náladě nejoriginelnější; tajemné tušení, jímž je prosycena, jí dodává podivného kouzla. O jedné skladbě, jež nebyla úplnou novinkou, se přece musím zmíniti: o Novákově symfonické básni „Toman a lesní panna“, jež byla hrána po osmileté přestávce; tištěna posud není a působila tedy jako dílo takřka neznámé. Je vyvrcholením období subjektivismu, v němž Novák soustředil svůj umělecký výraz na vykořistění sebe, poněvadž ani nemohl jinak, poněvadž se mu všechen citový život jevil jen v těch variantách, jež mu podávalo jeho lidské nitro; období, jež následovalo, je určeno opačným postupem: subjektivita přestává býti cílem a stává se východiskem. „Toman“, ne symfonická báseň, kreslící daný děj, nýbrž hymna o vítězství a zkáze vášně, inspirovaný dle slov autorových spíše Felicienem Ropsem nežli Čelakovským, je svým směrem i svými prostředky z nejsmělejších děl Novákových. Jak harmonie tak polyfonie dosahují tu vrcholu své složitosti, takže dílo, jež není ještě instrumentováno

s virtuositou dnešního Novákova stadia, skytá při provedení mimořádných obtíží; letošní, pod drem Zemánkem, nedosáhlo při vší svědomitosti oné plastičnosti, jež jest pro porozumění nezbytna.

Rovněž nejvýznamnějších událostí v hudební reprodukci je nutno se dotknouti, má-li přehled býti úplný. Vystoupení Arthura Nikische bylo pro mnohé zjevením, co vlastně znamená osobnost dirigentská, jaká je výkonná moc vůdce orchestru, jak hluboko do detailu díla sahá jeho zodpovědnost. Nikisch s neznámým souborem dovede přednášeti tak svobodně v agogice, jako sólista; má vliv na výraz, frasování, sílu i barvu každé myšlenky, a při tom koncepci celku tak rozmyšlenou a tak přesvědčujícím způsobem pojatou, že není divu, přičte-li se všechna zásluha jemu a zbude-li na orchestr jen úděl živého nástroje; ovšem jest také potřebí svrchovaného umění, aby se donutilo k podrobení tolik jedinců. Karel Hoffman hrál jako sólista Brahmsův koncert a Sukovu Fantasii. Je rovněž z těch, jichž vystoupení je svátkem; jednak proto, že je z nejdokonalejších virtuosů a umělců nejbezpečnějšího a nejplodnějšího instinktu, stejně jako svrchované hudební intelligence. Hlavně však proto, že z jeho hry je cítiti, jak je i jemu svátkem přednesení díla, jež miluje, jehož organismu rozumí do poslední podrobnosti a jež dovede ve své duši přetvořiti. Při Beethovenově cyklu mohli jsme se znovu podivovati, jaké výše může hudební reprodukce dosáhnouti, spojí-li se čtyři různé individuality a při tom stejní umělci, jako je Hoffman. Poměr Českého kvarteta k Beethovenovi, jedinečný způsob, jakým se zmocnili jeho komorní hudby, při tom prosycený originalitou, jakou může dáti jen hluboko tkvící a široce rozvitá národní příslušnost, patří mezi nejvyšší tvůrčí projevy českého umění.

Mnohé z událostí, jež jsem tu vyjmenoval, znamenaly pro nás obohacení a zažili jsme je s radostí. Ale umělec, při němž jsme si nejvíce uvědomovali své bohatství, k němuž jsme se v pravém slova smyslu utíkali, k němuž si všichni chodili pro radost víry i naděje, nebyl nikdo z žijících. Byl jím Smetana. Nikdy neopustil v naší lásce prvého místa, kterého si pevně dobyl ještě nežli odešel; a přece cítíme, že dnešní doby značí výjimku v poměru k němu: potřebujeme ho dnes více, než kdy dříve. Čím to, že v „Mé vlasti" či v „Libuši" je dnes pro nás „všechna krása světa"? Blízkost námětů, český charakter hudby, vřelý i mužný cit, všechno tu tvoří svou část příčiny. Ale nejdůležitější je, že tu mluví čistá velikost, že Smetana se tu vymkl ze všeho malého, co ho lidsky

tísnilo a těšilo, že dovedl zalíti celý cyklus ovzduším, v němž každý cit vzrůstá do oblak. Pro to a pro dech naší půdy, jímž je ona atmosféra prosycena, můžeme se dnes a vždy se budeme moci modliti „Blaníkem" své credo. Dnes, kdy všichni chceme věřiti, vidíme s vděčností, že slova modlitby byla již napsána, a celé evangelium s ní. Odtud pak vzniká hloubka onoho vzrušení, jež prožíváme při Smetanově hudbě, odtud ony jásavé slavnosti, jakými byl letos nejenom květnový cyklus v Národním divadle, nejenom jubilejní představení „Prodané nevěsty", ale vůbec každé provedení některého ze stěžejných Smetanových děl.

PAVEL RAB:

KDYŽ TAKHLE V BŘEZNU MĚSÍCI . . .

Když takhle v březnu měsíci
ti touha přijde rozkvésti,
chtít budeš vložit do ženy
kus pratouhy své po štěstí,

bratříčku, poslyš radu mou —
moudrosti staré věř! —
vlož do uzlíčku touhu svou,
jarním ji vodám svěř!

Jarní ji vody odnesou
daleko do moře,
a zapomeneš, bratříčku,
na touhy, na hoře. —

Až jednou v máji měsíci
tvá touha přijde zpět,
pod jarní pršky způsobou
ji vrátí širý svět

a očištěna, zbělena
ti duši zaplaví,
své staré lásky vzpomeneš
u večer májový.

V. DYK:

ROZHOVORU DRUHÁ ČÁST.

ARNOŠTU PROCHÁZKOVI.

Seděli jsme spolu kteréhosi dusného červencového večera — večera, po němž přišla bouřlivá noc, hromy a blesky, romantický aparát. Vzpomněl jste si mezi hovorem na to, že jsem se zmínil kdysi polovážně, polonevážně o tom, jak vaše „Rozhovory s knihami, obrazy i lidmi" jsou vlastně pouhopouhým zlomkem, pokud rozhovor vedete pouze a bez námitek vy. A ježto — ať vážně, ať nevážně — přál jste si, abych se ujal slova, neváhám užíti vašeho vyzvání. A snad je dobře, že jsem napsal hned: přispěje to klidu debatty. Ne, že bych dříve neměl dobré vůle zachovat tento klid: ale první dojem zpravidla přestřelí nebo nedostřelí.

Hovor náš bude hovorem mezi spisovatelem a kritikem. Přehodíme poněkud role: já, spisovatel, zahraji si na kritika, vy, kritik, buďte na okamžik spisovatelem. V „Lumíru" psal o „Rozhovorech s knihami, s obrazy a lidmi" Arne Novák. Přes to však mé řádky nebudou snad úplně zbytečny.

Chci-li říci prvý svůj dojem, prvou svou myšlenku: jste mužem soudů předem hotových a rychle hotových. A dojem pozdější: je příliš mnoho lyriky ve vaší kritice. Rozezpíváte se hymnicky nebo pronášíte pathetická anathemata. Vždy by však bylo dobré, kdybyste ještě chvíli, ještě docela malou chvíli pozoroval, uvažoval, myslil. Malý doklad: uzdá se vám zakřiknouti věštecké hlasy, které ujišťují, že všechno dosavadní umění se přežilo, že je veta po všech uměleckých úsilích včerejšku a dnešku; že musí býti jiné umění, které vzejde po děsech bojišť. Není to jedině o r a c u l u m, je to přímo rozkaz.

Rozkaz proti rozkazu: rozvíjíte v článku „O umění a válce" thesi, že u m ě n í j e f o r m a. Každá definice kulhá. A je-li směšno o r a c u l u m, vámi odmítané, necítíte právě dnes, že definice vaše je chudá a nebezpečná? Umělec může s vámi souhlasiti, řeknete-li, že p o d m í n k o u a p ř e d p o k l a d e m umění je forma. Formulka „umění je forma" je hrozně jednostranná a nebezpečná. Nebezpečná, jako všechny nepřesné formule. Kdybyste poněkud promýšlel zvláště doklady vámi uváděné, přesvědčil byste se, že dokazují něco jiného, než chcete. Duch gothiky prý vyvanul: ale forma umělecky dokonale projádřená přetrvala staletí. Politická náruživost a náboženské výpady „Božské komedie" jsou dnes lhostejné a mrtvé, a žije-li přes to jako arcidílo lidského umu, žije

výlučně svou formou. Mluví k nám dosud mythologické sujety, sceny z evangelia, výjevy pašijové — a tážete se: hovoří k nám řečí svého náboženského obsahu, svou předmětností, anekdotou? Nebo nás rozněcuje a unáší jejich forma, způsob jak a nikoli co. Nezdá se vám, že jste i zde poněkud špatně formuloval? Je kouzlo gothiky jen a jen v dokonalé formě? Je zajisté v dokonalé formě; kromě toho však!

Je to sen dávno mrtvých generací, který k nám mluví, jich duchovní rozmach, citové jejich vzpětí; vábí nás ne pouze dovedností umělcovou, ale tím co nám říká o době, z které vzešel, o duši zašlých věku. A „Božská komedie" ! Vystihuje vaše formulka opravdu její význam pro dnešek? Přes to, že látku „zhnětly a zutvářely ruce geniovy v znamenitý a nepoklesající tvar", nepopřete, že určité partie platily daň času, zvětraly, staly se nestravitelnými: platí tedy přece jen kromě jak co? A sujety mythologické, scény z evangelia, výjevy pašijové — čím že působí na nás? Citovou vroucností, nepadělanou naivitou, silou živelní víry, silou poctivého bludu. Zase jak a co zároveň! A nezdá se vám, že ani „Pavel a Virginie" nežije a neokouzluje jen čarem svého stilu (není zde trocha lyrismu, kritiku?), své vyhráněné formy — nýbrž také tím, že v svých stránkách dává výraz cítění a naladění určité doby, že nám předvádí vkus a ideál vzdálené kulturní periody? A to je ono co, jehož nemůže a nesmí umělec nemít: nestačí forma, nutno, aby dával hutně a plasticky výraz své době a své race, aby jeho dílo nebyla pouhá osobní improvisace, ale článek vývojového řetězu. Ideální umělecké dílo spojuje obsah s formou, tak že vzájem nerozlučitelně a nedělitelně splývají; tak že vynutí dojem, že toto splynutí bylo zákonno a nutno. Vidíte protivy tam, kde není protiv, shledáváte rozpory, kde není rozporů. Nebezpečí je v nedorozumění, které mohou přivodit špatné formule: je pravda, že blud u silného muže býti pouze dočasný a slabých v umění není škoda — ale k poznání bludu třeba vždy času a je vždycky čas? Právě vy máte jako doklad osudnosti takových zmatků příklad svého zesnulého druha.

„Netřeba se strachovat", píšete jinak sám. Kdybyste se nestrachoval příliš tam, kde není třeba strachu. „Viděli jsme v posledních dobách autora „Kouzelníka" a „Marností" cele zaujatého prací pro dnešek — spisovatele — politika, jenž se vyčerpával v chumlu zájmův a svárů plynoucí chvíle. Nevytýkám toho, respektuje každou volnost — ale což věru není možno umělecky se povznášeti nad vír a rmut dne — což není ani kdy, ani chuti či síly? Nechci věřiti." Budiž mi prominuto, odpovídám-li na otázku:

byla to přece otázka, byť řečnická. Odpovídám, poněvadž nic tak jasně neukazuje zmatek u nás, jako vaše řádky, nic nedokumentuje úhrnnost a rychlost vašich úsudků kritických. „Viděli jsme v posledních dobách autora „Kouzelníka“ a „Marností“ cele zaujatého prací pro dnešek.“ Datum, které čteme pod vaší „Tragoedií idealistního ilusionismu“, je 1913. Nevím, co značí „poslední doby“; pravda však je, že v letech 1911—1914 byl jsem intensivně činný politicky i jako redaktor. Říkáte tomu, druhu dávných let, „vyčerpávání se v chumlu zájmův a svárů plynoucí chvíle“. Dovolte mi, abych důrazně proti vašim slovům protestoval: neodpovídají skutečnosti. Dosti smutno, bylo-li vám jen a jen „chumlem zájmův a svárů plynoucí chvíle“ to, co bylo politickým obsahem oněch let. Ale blud váš není pouze bludem vaším a velmi mnoho lidí u nás opovrhovalo prostě tím, co si nedali práci poznat. Ale kdybych ze zkušeností let nebyl přesvědčen, že zlé vůle u vás nebylo, musil bych pocítit řádky „ale což není věru možno umělecky se povznášet nad vír a rmut dne — což není ani kdy, ani chuti či síly?“ jako zlomyslné škádlení nedůstojné vážných dob.

Na jaře 1911 vyšel můj „Giuseppe Moro“. Je to kniha, kde naprosto nelze mluvit o chumlu zájmů a svárů plynoucí chvíle. Kritika soudobá ji přešla téměř mlčením. Budiž. Klíč k této knize je v jejím závěrečném čísle. A dovolte mi už, abych obtěžoval citátem. Pochopíte snad proč:

„Duch je silný, třeba tělo choro.
Zahynu-li, nezahynu zrádce.
S bohem, bratři, půjdu cestou ptát se:
Dojde v Janov bledý poutník Moro?

Klášter mizí, za vrchy se schová.
Odejdu a nepohlédnu na zad.
Starců, mužů, dětí chci se tázat:
Kudy, bratři, cesta do Janova?

Hory splynou s mráčkem, který plová.
Do úpadu půjdu, nezareptám.
Stařen, žen i dívek já se zeptám:
Kudy, sestro, cesta do Janova?

Nepochopí nikdo mého slova,
budou smát se muži, ženy, děti.
Raní kámen, který z řad jich letí.
Schýlím hlavu, dál jda do Janova.

Mdlý až padnu, pozdvihnu se znova,
slovo svoje půjdu domů říci:
Mrtví všichni lodi námořníci.
Počet za ně dát jdu do Janova.

S bohem, bratři. Nemá pro vás cenu
neumělé písmo cizí řečí.
Po staletích přec snad oči něčí
rozluští ten obsah pergamenu.

Duch je silný, třeba tělo choro.
Já tu zbyl, zlým pomíjený časem
se svým slabým, chvějícím se hlasem.
Unese svůj úkol poutník Moro?

Nehodlám zde vůbec hájiti umělecké hodnoty „Giuseppe Mora", přiznávám vám právo jakkoli posuzovati také citovaný závěr (Představme si, že je takový dusný večer, po kterém bouřlivé noci přicházejí, se vším romantickým aparátem — a jak v něm je marné a zbytečné slovo chvály či hany!). Ale zdá se mi, že nelze, vycházíme-li od této básně, mluvit tak paušálně o spisovateli — politiku, jenž se vyčerpával v chumlu zájmův a svárů plynoucí doby. Nikdy nebylo ve mně více oddanosti uměleckému úkolu, nikdy méně chuti svářiti se. Anebo byl „poslední dobou" vaší rok 1912? Ale toho roku dopisoval jsem „Krysaře" a pamatuji-li se dobře, našel jste v knize něco jiného nežli chumel zájmův a sváry plynoucí doby. A není vůbec slůvko „svár" trochu široký pytel kritikův, do něhož možno hoditi zlé i dobré, čestné a bezectné, ušlechtilé a bídné? Vše, čím se žilo, o co se zápasilo, není než zájem a svár plynoucí doby. Jste si tak jist, že jste oddělil zrní od plev? A není to spíše pohodlné nežli kritické, užívat tak odmítavého gesta?

Proč vám to říkám? Především, h o v o ř í m e spolu; proč bychom nehovořili upřímně a jasně? Nepopíratelně je mnoho těch, které svede přesvědčivý tón vašich řádků. Jak možno, aby křivdil kdo v něčem, chválí-li jako vy chválíte „Quijota"? Je myslitelna větší záruka objektivity? Čtenáři nechtívají ani tolik. Znalost značné většiny jsou nahromaděné předsudky. Na sto lidí, majících hotové posouzení díla, je jediný, který si dal práci sám důkladně poznati.

Ale hlavní důvod, pro který jsem se rozepsal, je tento: z vašich slov mluví nechuť k veřejné činnosti umělcově. A je to ta-

ková hřích pro umělce, žíti politicky, působit politicky? Znamená býti umělcem zavříti oči před celou oblastí moderního života, nestarati se o problémy, každého individua vážně se dotýkající a spokojit se odmítavými, pohrdavými poznámkami ze svého „skvělého osamocení"? Je dílo umělecké teprve tehdy bohatší, ochudí-li se život?

Není pro umělce zbytečného poznání, soudím já; jíti davem je nejbezpečnější prostředek najít sebe. Pouze slabost ztrácí se ve „víru a rmutu dne". A je tak třeba litovat slabosti? Pro silného ducha není významnější zkoušky.

Žíti ve skleníkovém ovzduší, báti se závanu a bouře, chrániti sebe a své dílo před možností útoku — toť nejvhodnější prostředek zakrněti duševně a umělecky. Je to nemocnice a ne život. Energie to ukojiti nemůže. Nutno to říci nahlas: nepoznal jsem v žádné kastě tolik jednotlivců, soudících s prostoduchostí a naivitou o problémech neliterárních snad, ale všelidských, jako u spisovatelů. Neznají než své métier a posléze než sebe. V uhýbání nemůže být síla: pouze bojem roste. Také v umění. Den, kterým, jak se zdá, opovrhujete, není nic tak bezvýznamného a neplodného pro umělce, je-li dobře žit. Co svádí váš soud, chápu: toť úkaz ne neobyčejný jinde, ne neznámý u nás, že spisovatel, který vyčerpal svůj malounký literární fond, měl-li jaký vůbec, ve vhodné chvíli odhodlává se přesedlat. Spisovatel stává se politikem; co to značí v případě takovém? Kariéra vyměnila se za kariéru. Nelze již dále, hledá se jiná cesta. Ale neznamená to, že cosi věčného změnilo se v zájmy dne: spisovatel takový byl vždycky denní, byl vždycky jepice a nepřestal prostě takovým být. Mění poněkud dekorace, sahá po nové fraseologii: toť vše. Činnost veřejná, zájem veřejný nezavinil ještě ničí ztroskotání: ztroskotalo se dávno před tím.

Namítnete, tuším: není to zájem, který jsem káral. Nebezpečí vidím v aktivitě. Zájem ano, pozornost ano. Zájem i pozornost mám sám. — Máte-li však zájem, máte-li pozornost, dostaví se chvíle, kdy je prostě fysickou nemožností mlčeti: Mlčení zahanbovalo by nás před sebou samým. Nutno přejít k aktivitě a přejdete-li k ní, je už pak otázka vývoje, jak intensivní se stane. Pro mne aspoň byl a je nepochopitelný zájem, v kterém není závazku. Tím spíše, že aktivita umělcova není ještě zbytečností u nás, kde podmínky dosud jsou horší a těžší, nežli u velikých a šťastnějších národů. I kdyby znamenalo býti politicky na svém místě obětovati se literárně, přetěžko bylo by neobětovati se. Ale takový konflikt,

theoreticky i prakticky nikoli mimo dosah možnosti, přece jen je výjimečný a vzácný. Z pravidla možno říci, že není třeba obětí takových.

Rozumějte mi, prosím: zvláště já chci respektovati každou volnost. Jsou individuality, vskutku pozoru a cti hodné, kterým prostě je nemožností, vmísiti se v to, co obrazně nazýváte vírem a rmutem dne a co bychom suše nazvali životem politickým. Ale běží-li vskutku o duchy vzácné, nereklamují toto samotářství jako přednost — předně tak jako by bylo směšno ode mne, chtít reklamovat působnost politickou, ať dobrou či špatnou, jako uměleckou kladnou položku. Někomu nutno projíti něčím, co stačí jinému pozorovati z dálky: způsob poznání je lhostejný, rozhoduje jen cena poznaného!

Míváte — a právě „Rozhovory" svědčí o tom — živý zájem pro přítomnost. Mnohé z toho, čím se zabýváte vůbec a čím se zabýváte v knize přítomné, není tvořeno a psáno v sub specie aeternitatis. A přece může být i takové dílo podnětem k dobrému a cennému slovu: byť jenom donutilo k ráznému odbytí. Riskujete v této důvěře mnohdy, že věnujete čas zbytečnosti, střílíte časem dělem na vrabce. Teprve zítřek rozhodne, byla-li ta či ona naše práce nutna; pracovati nutno však již dnes.

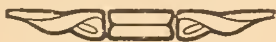
Bázeň je dobrá pro pana Vokurku nebo pana Vomočila. Jejich instinkt je správný. Půjdou na pravo a ztroskotají. Půjdou na levo a ztroskotají též. Nemohou neztroskotati.

Ale čistý umělecký sen nezasáhne banalita skutečnosti. Opravdová umělecká individualita neutone ve víru a rmutu dne. Zbytečno, příliš zbytečno se báti.

Nemluví k vám autor — ješita. Chválil jste „Zmoudření" — mohl bych býti spokojen. Nebo mohl bych polemisovati s referátem o „Velkém Mágu", který nechválil: materiálu bylo by dost. Nečiním toho ani onoho; nenamítám nic proti soudům, namítám jen proti předsudkům. Přiznávám bez mučení každému právo nerozuměti a nechápati: práva tvrditi věci očividně nesprávné, objektivně nesprávné, přisouditi nemohu nikomu. I v literatuře je přemnoho „víru a rmutu dne": snad ne méně nežli v politice. Ale toť fakt, který dávno už nerozčilí a nedráždí. Literatura, toť abstraktum. Nebudeme s ním hovořit.

Ale jsou tu také jednotlivci, tuze konkretní jednotlivci. Svářit se s nimi nechceme: na to už příliš dlouho se potloukáme literaturou.

S těmi možno hovořit. A když hovořit, tedy hovořme přímo a jasně!

L. P. VLADYKA:

CIZÍ MĚSTO.

Teplá země dýchá a voní.
Zvony se vzbudily před soumrakem,
měkce a sladce zvoní,
měkce a sladce.
V koruně pták promluvil s ptákem,
zazpíval krátce.

Poutník neznámý,
neznámým městem jsem chodil,
oči jako dvě zvědavé děti vodil.
Vystoupil jsem ke hradu,
nad kvetoucí zahradu,
těšil se dálkami,
zdravil ve čtyři strany.

U řeky dole
v radostném kole
hrály si děti pod kaštany.

Poutník neznámý,
zvábený, zmámený dálkami,
neznámým městem jsem chodil,
oči jako dvě zvědavé děti vodil.

S večerem přišla chvíle, sladká a tichá.
Volně a lehce se dýchá,
klidný jsem jako prázdné stromořadí.
Ruka ruku hladí.
Za branou cvrček se posmívá:
Dříve než kohout dvakráte zazpívá,
třikráte zapomeneš.

SVĚTLA.

Nad vodou světla a světla pod vodou.
Kdo pozdě vyšli, dnes již nedojdou,
přespí někde v prázdné noci
bez teplého slova a bez pomoci.

Kdyby tak byla světlá jizba a v ní klid,
bílý ubrus na bílém stole,
milé tváře v usměvavém kole.
Kdyby tak bylo možno někde důvěrně hovořit.

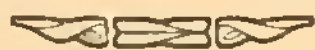
LIST.

Chtěl bych, aby můj list ti vypadl z rukou,
o zemi jasně zazvonil.
[Malýma rukama děti v cymbály tlukou.]

Posílám ti svou mladou radost,
nenasycené polibky,
prudká objetí a vášnivou žádost,

svůj každý dech a každou myšlenku.
[O malá kolena děti cymbály tlukou.]
Ze skrytého praménku

radost čistými perlami vyvěrá,
volně, lehce stoupá k obloze.
Počkám na tebe z večera.

JOSEF PELÍŠEK:

V TŘÍŠTI CHVIL...

CIZINEC.

V slunný únorový den položili ho k nám dvěma, jichž bolest mluvila týmž jazykem. Ale jeho jméno znělo jako tři údery na neznámý strunný nástroj, když se nám představil. — Mont-Bertrand! Roger Mont-Bertrand!

Zlomený, jaksi dětsky tenký hlas náležel nejkrásnějšímu devatenáctiletému hochovi, jakého jsme kdy viděli. Klassicky čistý byl profil, rýsující se na kalně zelené nemocniční stěně, bohaté černé vlasy vlnily se nad bílým čelem. Než z úzkých rtů nepřestával unikati život tenkým pramének krve — —

Byly zavřeny jeho oči, neboť je počal již boleti každý jas světla. Večer zakryli jsme šátkem žárovku v tu stranu k nim. Pocítily úlevu a otevřely se. Dětsky tenký, zlomený hlas snažil se děkovat těžkými zvuky naší řeči.

Chtěli jsme cosi namítnout. — Rogere Mont-Bertrande, chtěli jsme se ptát, — proč nikdo, zcela nikdo nepláče nad vašimi devatenácti lety? — —

Ale on zatím byl již usnul olověným, mdlobě podobným spánkem. Teprve ráno ozval se opět stín hlasu: Chtěl vědět, není-li snad hodná milosrdná sestra, a nečekaje na odpověď vyslovoval sám přesvědčení, že velmi, velmi hodná. — — Přisvědčte, řekněte,

pro boha, že ano! prosil tón jeho otázky. A my jsme kývali hlavou a přisvědčovali, neboť jsme rozuměli, že to jsou konec konců přece jen měkké ženské ruce, které nazvedují jeho vyhublé tělo a ustýlají mu k věčnému snu. Snad je mohl považovati dokonce za ruce své matky, zavřel-li oči?

Rogere Mont-Bertrande, proč nikdo, zcela nikdo neplakal nad vašimi devatenácti lety!

— —

Po čase potkávám jeho přítele — krajana. — Mrtev! odpovídá mi. — Ano, déle než měsíc už mrtev.

Ale já ještě stojím, jako bych nechtěl pochopiti. Zemřel den po mém odchodu, vypočítávám si bezděky, a dívám se bůh ví proč na ruku, již mi slabě stiskl horkými prsty, usmívaje se při tom hořce mým útěchám.

Jeho jméno znělo jako tři údery na neznámý strunný nástroj. — Mont-Bertrand! — Proč dnes bolí moje vzpomínky jeho zvuk?

POHLED.

Vše záleží na pohledu. Jen jednou viděl jsem tak jasně zářit den. Mohl jsem spustit nohy na podlahu a vstát, aniž mne kdo varovně okřikl. Směl jsem dokonce vyjít do zahrady. A šel jsem, potáceje se lehce a čemusi se usmívaje.

Byl teprve únor, leč neviděl jsem nikdy dříve tak jasně zářit den! Předčasným teplem nalité pupence kývaly mi vstříc s keřů, vrabčák poskakoval na stezce přede mnou a vítal neobratné moje kroky, z okna chirurgického oddělení sledoval mne udiveně a závistně pan D., kdosi, jemuž jsem záviděl ještě před nedávnem — —

Jen jednou viděl jsem tak jasné zářit den: Smál jsem se hlasitě, když jsem míjel čtvrtý pavilon, v němž jsem prožil nejhorší svůj měsíc, v kterém jsem vlastně umíral, jak mi později řekli lékaři. — Ne, nikoli, neznali jste mne! křičela chlapecky vychloubavá radost v mém nitru. — Nikoli, nechci ještě umřít, trvám na tom! Vážím si také i hladu a zimy svého života, přijde-li na to! Zatajuji dech při letu jarních mračen v hluboké modři oblohy! Jsem beznadějně zamilován do všech starých stromů, do všech starých stromů s kmeny obrostlými břečťanem! Ale snad bych usedavě plakal i pro holou, oprýskanou zeď tam té zahrady, kdybych zítra a nikdy příště už neměl jít podél ní! Jistě bych plakal.

Jen jednou viděl jsem tak jasně zářit den a chápal plně zázrak všech věcí daných člověku, vlastního jeho těla, každého jeho pohybu, věčně obíhající, věčně starostlivé jeho krve! Jak je mi možno neuvěřiti v někoho všemocného nad námi, pohybují-li se opět mrtvé ještě nedávno údy, jsou-li poslušny znovu i nejmenších pokynů vůle? — —

Jen jednou viděl jsem tak jasně zářit den.

BOHUMIL POLAN:

JARO VE VYHNANSTVÍ.

K věčnosti teče krve temná řeka,
s cest božích vítr zdvíhá duší prach,
a srdce moje na tvé slovo čeká
jak slepý na dar v hladu mrákotách.

V tmu nicoty, jež dusí chorou zemi
se hvězdy boří v zmatku žalostném,
však u tebe a s tebou jasno je mi,
že trvá svět, že nesním jen, že jsem!

Můj pokoj, město, cizí kraj mne vězní
v klec neskutečna úzkou jako hrob,
a nejsem nic, když do mých smyslů nezní
zpěv bytí tvého v plytkou závrať dob.

Dny marně svítí, darmo sad se bělá
a lidství blouzní v křečích krvavých,
svět živ jest jen na dosah tvého těla
a jeho moudrost v teple vznětů mých.

RICHARD BROJ:

VE STARÝCH LESÍCH.

Ve starých lesích taje sníh,
vpíjí se v chladnou, žíznivou zemi . . .
Čas zpívá v sosnách znavených
  a tremoluje haluzemi.

Nadějí chví se zelený mech,
sněhem se dera. Na kmenech stromů
mystický jeho svítí dech
  a měkce šeptá píseň k tomu.

Nádhera slunce zapadá
za lesy. Smutků violných tajem
v korunách stromů uvadá — —
  Jen tiše! Slyšíš? — Bůh jde krajem . . .!

 FEUILLETON.

OBLAKA A KRYSTALY.

Z tak mnohých věcí, které si zaslouží pocty umění, oblaka byla dosud nejméně opěvána. Nejspíše ještě malíř věnoval jim svoji lásku, méně básník a nejméně hudebník, ač-li nechcete viděti na příklad v celém díle Richarda Wagnera zdramatisování oněch divuplných bohatých dějstev, odehrávajících se tak často bez povšimnutí nad našimi hlavami, na klenbě nebes. Ze všech krásných věcí, jimiž se těší srdce člověka obzírajícího díla přírody, mají oblaka tvary nejneurčitější a nejproměnlivější. A to právě jest jejich největší půvab. Formy neproměnlivé, definitivní mohou být krásné i vznešené, ale je v nich zároveň cosi mrtvého, něco, co nám připomíná okovy, v jejichž zajetí usíná tvárná síla ducha. Díváte se na hlatě nádherných krystalů barevných i průhledně čistých a máte dojem, že v nich spí zakleto čarovné tajemství krásy, ale nebylo nadarmo vysloveno slovo „zakleto“, neboť vycíťujete zároveň, že by musilo být nad těmito skvosty vysloveno nějaké mocné zaklínací slovo, že by se jich musila dotknouti magická hůlka nějakého velkého a svatého čaroděje, aby tato spící, v neproměnlivé formy vtěsnaná krása obživla a vylila se z nich co rajská hudba nebo jako pásmo oslňujících dějstev, jež by zastínily všechny noci Šeherezady. Jinak je s oblaky. I tato nechají zaplanout svá rozervaná pohoří rudým zlatem zapadajícího slunce, odstiňujíce bohatě purpur svůj do těžkých karmínů, ba do snivosti tmavého fialova a nechávajíce — jakoby pro větší nádheru barevné slávy — prohlížeti skulinami svými jezírka tu zeleného tu zlatožlutého podkladu nebes, avšak co je na nich nejkrásnějšího a nejpůvabnějšího, je přece jenom to, že se stále a nepostřehnutelně mění tak jako lidskou duši volně plynoucí myšlenky a city. A proto, ačkoliv miluji oblakové báje obklopující skon slunce, miluji více šedá a bílá oblaka táhnoucí tiše za klidných letních odpůldní nad širou krajinou. Zdaliž to není jako hra duchů, vidíme-li za slunečného dne běžeti přes vlnící se obilná pole prostrané stíny větrem unášených mraků? Jako tajemné bytosti letící z neznáma do neznáma berou se v dál vzdušní ti poutníci, vrhající přeletavé stíny v rozestírající se kraj. Aneb ony mraky, vzdušné hrady v tichém moři dalekého prostoru! Za nimi zdvihá se sen z vašeho srdce toužící rozplynouti se pomalu ve svatém modru tak jako ony ...

Kam pluješ, tichý mraku? A co jsi? Chvíli měl jsem tě za pohádkové pohoří plné zlatých jezírek, pak jsi se mi zdál vojskem mythických postav táhnoucích do boje za jakýmisi nadlidskými cíli, pak jsi se změnil v draka zahalujícího svými netopýřími křídly půl azuru a chrlícího ze své rozšklebené tlamy bledé zlato do rybníků zarostlých rákosím a náhle řídneš a rozplýváš se v závoj obestírající modrými mlhami luznou tvář země! Ano luznou tvář země, neboť jest právě jaro, barvy zahrávají veselým plápolem vstříc mému zraku, nálada vesny rozechvívá mé nitro a činí je vnímavým pro dumavou krásu věčně se měnících mraků. Avšak právě jako ta oblaka jest i měnivá povaha časů a jako minou ta lehce zkadeřená rouna mrakových beránků, tak mine i vesna. Jednoho dne zafičí mrazivý vítr a já budu sedět v úzké komnatě odloučen od půvabů přírody a vzpomínat na okamžiky jara, na dny prchlé lásky a na

oblaka, jež kdysi táhla nad vlnícími se poli klasů. Pohlédnu oknem: ale zrak můj nepronikne jím v krajinu ven, neboť ty, ó bludný mraku, zmrazen přísností zimy srazil jsi se v prales lesknoucí se křišťálově na skleněné tabuli mého okna.

Nemluvil jsem dříve nadarmo o krystalech a o kouzelníku, který by mocným svým zaklínáním oživil ztuhlou jich krásu a nechal ji vylíti se v oslňující dějstva, ba mohl bych spíše říci, že jsem tak nemluvil bez trestu, neboť kouzelník se opravdu dostavil, avšak učinil věc opačnou, neroztavil tuhé krystaly v proměnlivý sen, nýbrž způsobil, že sen ztuhnul v křišťál. A tak hledím nyní v houštinu ledových vějířů palmových, kapradin a divuplných květů a venku na nebi vzcházející luna proměňuje ledový les na mém okně v stříbrný zázrak. Střízlivá věcnost kolem mne mizí a já kráčím háji, kráčím pod baldachýny sesnovanými z listů podobných pštrosím perům, dlouhými alejemi ohromných přesliček rozbíhajících se v chocholy stříbrných vláken a polem velikých klasů, v jichž ledových vousech se rozkládá nyní světlo měsíce v duhové prisma. Tu a tam po cestě trčí ze země osamělý krystal a září, září, jako by byl naplněn svítivým fluidem rozšiřujícím na vše strany nyvost a sen. A tam hle! v neurčitém přísvitu svítícího stříbra pod úkrytem ravenalových listů stojí zjev ženy, polo sylfida, polo undina rozpřahující vstříc svoji náruč bludnému poutníku, kráčejícímu nejistě světem ledové báje. (Hle, oblaka ani v této své ledové obměně nemohou zapříti ženský svůj karakter.) „Klesneš-li v její objetí,“ praví ti jakýsi tajemný hlas ve tvém nitru, „vejde báj v tebe, splyneš s ní v jedno a ten tam bude pro vždy všední svět malicherného dění.“ — „Ano a ten tam bude též pro vždy svět slunce svítícího tak libezně z jara, kdy zpívají kosi, kdy touha lásky táhne lidským srdcem a oblaka táhnou nad rozkvetlými korunami jabloní a třešní,“ praví jiný hlas a já vytrhnuv se ze svého snění zřím okno temné, neboť luna zmizela v chmurách.

Ó mraku sražený v ledových fasetách na skle mého okna, ty rozplyneš se opět v původní svoji páru, až se tě dotknou paprsky jarního slunce, ale snad jednou, až budu kráčeti za bezhvězdné letní noci labyrintem divokého skalnatého údolí a zmaten nebudu vědět, kterým směrem bráti se dále, tu ty svým náhlým bleskem posvítíš mi na moji cestu.

Bohuslav Knoesl.

LITERATURA.

PĚTADVACÁTÉ VÝROČÍ smrti Nerudovy je dosti dlouhou dobovou distancí, aby nás odcizilo bezvýznamnému, z doby vzniklému a jen a jen době psanému dílu. Ale smrt Nerudova nepřipadá nám tak dávná: tento mrtvý je jakoby mrtvý z včerejška. Ne pouze z mechanických důvodů; ne pouze proto, že vynucují sobě kritickou pozornošt dosud publikace, podávající c e l e k díla, z něhož Neruda sám mínil uspořádati pouze výbor (nedávno teprve referováno v sloupcích „L.“ o prvním svazku Nerudových P o d o b i z e n a k a r i k a t u r). Ale hlubší, podstatnější důvod je, že jádro díla Nerudova je nám dosud blízké, nezastaralé, svěží.

Postava Nerudova má v naší literatuře něco zvláštního, mimořádného. Shrneme-li činnost jeho, jak je mnohotvárná! Máme co činiti s intimním lyrikem, byl-li kdo intimním lyrikem u nás; ale tento intimní lyrik je zá-

roveň vtipným, působivým feuilletonistou. Z vtipného feuilletonisty, třeba-li, stane se autor brožurek čistě agitačních. Sotva jste však vzali na vědomí metamorfosu, sotva jste počali uvažovat o škodách, které vzcházejí z této tendenčnosti a z řemesla žurnalistického, vyčerpávajíce posléze — setkáte se se zjevem naprosto podivuhodným: právě ve fási závěrečné, která by dle všech vašich předpokladů musila býti obdobím vyčerpanosti, únavy, úpadku — právě v tomto období dozrává umělec v podivuhodné, neobyčejné této bytosti. Jaká síla, jaký život byl v tom, jenž odešel dne 22. srpna 1891 z našich řad! Zmnohonásobil svou bytost a neztratil ji při tom; vzdával se drobné minci a zůstával do posledu bohat. A ochaboval-li rozmar a vtip feuilletonisty, bylo tak jen proto, aby silněji a tragičtěji mluvil k nám básník.

Tento veliký, jimavý zjev dává příštím generacím zapominat, v čem dílo Nerudovo platilo daň doby: dává nám přehlížeti jakousi jednostrannost jeho literárního vzdělání, přiblíživši jej poněkud více než by bylo možno dnes duchu, jejž potíral a nenáviděl. Před tímto osvoboditelem mizí mnoho, co v něm samém, co v jeho díle a práci bylo neosvobozeno. Klad jeho díla převyšuje zápor: kaz některých stránek nemůže porušiti nynější, nejmohutnější jeho část. Dobu naši charakterisuje intensivnější přilnutí k domácímu, srdečnější a důvěrnější vztah k tomu, co je dobrého, krásného a silného v naší minulosti, přítomnosti a z čeho čerpáme důvěru ve svou budoucnost. Nadchází tedy čtvrtstoletí výročí skonu Nerudova v době, obzvláště vhodné a způsobilé čísti, chápati, milovati. A ony stránky, z nichž mluví láska a víra nedůvěřivého kdysi, citově uzavřeného lermontovského „Hrdiny naší doby“, budou opět po desítiletích buditi a sílití lásku a víru. Na kterési z nich napsal muž, předčasně zestárlý, podlomený chorobou a prací, nezapomenutelný výkřik chvějící se a přece důvěřivé lásky, jež by ráda sdílela všechen bol, sdílela všechnu strast, všechnu bídu a všechnu radost těch, kteří přijdou po něm, kteří budou žíti, pracovat a trpět tam, kde žil, pracoval a trpěl autor „Zpěvů pátečních“: „Chtěl bych být s vámi do skonání světa!“

Je s námi dnes. A bude s příštími zítra. Viktor Dyk.

1916. Sborník: ČEŠTÍ SPISOVATELÉ VDOVÁM A SIROTKŮM NAŠICH VOJÍNŮ. Redigoval a vydal Dr. V. Jiřina. Rozsáhlý almanach, vydaný Dr. Jiřinou a dávno již české veřejnosti ohlašovaný, je nyní v ruce čtenářstva. Domníval-li se kdo, že almanach bude úplným obrazem soudobé naší literatury, mohl být v prvém okamžiku zklamán: v almanachu chybí řada vážných jmen a jsou mezi nimi jména, která jistě budila očekávání. Snad nebylo ani v projektech vydavatele, vydat takový almanach, který by se stal příliš rozsáhlým; snad také neúčast mnohých není zaviněna jím. I přes vytčené mezery je obsah publikace, soustřeďující hlavně přispěvatelstvo „Květů“ a z velké části také „Lumíra“, dost bohatý. Pro řadu přispěvatelů Jiřinova almanachu byla tu ojedinělá příležitost dáti výraz tomu, co cítí, co myslí, co tvoří v této době. Přicházejí a říkají nám to. Pro řadu autorů, zde zastoupených, je příznačný výběr příspěvků pro tento almanach. Je tu řada čísel, nad nimiž možno se zamyslit a která, buď proto že čtenáře zaujala a zvábila, anebo že jej vydráždila k odporu a námitkám, nevymizí tak brzo z paměti. Už pro tuto dokumentárnost zasluhuje kniha trvalejší pozornosti. Zdá se, že se jí v kruzích čtenářstva dostalo. V. D.

Isqui, NÁLADY A REFLEXE; Týž, ZE ŽIVOTA THANATOVA. Obé v Praze 1915 nákl. vlastním. Str. 53+46. Viktor Vodský, K VĚČNU. V Praze 1915 nákl. vlastním. Str. 54.

Veršové umění, jež v případech tvořících podstatu poesie jest vnitřní nutností, stává se v rukách vzdělaných diletantů hrou a rutinou: zatím co se hrnou sčetlému ochotníku do mysli celé proudy běžných obrazů, metafor a narážek, skládá lehké a pružné pero obratné verše se slušnou pohotovostí rýmů, a tato uhlazená, lesklá mosaika pohrává barvami, jež původce sám ochotně pokládá za skutečné umění. U nás nastalo takové období snadné kombinace pomyslové, obrazové a veršové dovršením básnického formalismu Jaroslavem Vrchlickým; ba mistr sám, za opakujících se dob karantény poetické, spokojoval se podobnými sestavami, které mu ze zvyku nahrazovaly činnost tvůrčí. Opožděně následují jej v tom oba posud neznámí auktoři tří drobných veršovaných sešitků, jichž názvy jsme nadepsali těmto řádkům; oba mají pěknou paměť, zručnou techniku, slušnou pohotovost obrazů a epitet; anonym Isqui neumí se ubrániti leckterým nehoráznostem, pseudonym V. Vodský píše zhusta verše, které mají jen smysl slovný, nikoliv však myšlenkový. Isqui představuje se zároveň jako lyrik i jako skladatel kusů výpravných; reflexe střídá se u něho s dosti střízlivou krajinářskou náladou a zálibně rozvedený motiv bájeslovný s chvilkovým nápadem. Skoro vždy Isqui píše verše pro pointu, tu vtipnější tu triviálnější, a možno-li činiti z mladistvých těch básniček, které spisovatel sám označuje jako žeň let již minulých, nějaké závěry, byl by to soud o bystrém pozorovateli a štiplavém komentátoru života, jehož místo jest všude spíše než v poesii. — Až na dvě skladby prologu napsal V. Vodský své verše vesměs ve formě znělkové a paběrkoval tak po polích, odkud J. Vrchlický sklidil mnohonásobnou, nevždy plnozrnou úrodu „Sonetů samotáře". Mnohoslovný kult spasné lásky, krásy, přírody, umění, ale i činu řadí se tu ke konvenčním krajinkám mírné pohody. Vše jest tu ušlechtilé, korektní, samozřejmé, vše urovnané, nažehlené, obnošené: nikde ani jiskry originálnosti v prožití a ve výrazu. Znělkaření, v němž si V. Vodský libuje, jest právě tak neškodné jako řezba lupenkou — ale stejně zbytečné. A. N.

Fr. Khol: MĚSTO MINULOSTI (BENÁTKY). Studie. „Město minulosti" není chladnou, příležitostnou a nahodilou kompilací turisty, psanou pro turisty. Vztah Kholův k slunnému jihu je srdečnější a data ne nového: několikrát již novellista bezděčně přenášel svou fabuli na půdu italskou. A vábilo-li Khola ode dávna kouzlem vnitřního spříznění a uměleckého pochopení dílo starých italských mistrů novelly, zajímal jej již před tím zjev, jehož se dotýká a o němž přemýšlí v knížečce přítomné: erotik Casanova. Nemáme zde tudíž co činiti se stránkami nahodilého rozmaru, ale s projevem hlubších, významných a charakteristických sympatií. Zve-li sám autor „Město minulosti" studií, nutno tomu rozuměti v smyslu volném: jádro knížky zajisté lze tak označit, ale kromě tohoto jádra jsou tu stránky dojmů čistě lyrických, je tu sen, bloudící minulostí a přítomností bez omezení, bez hranic. Autor píše o tom „Benátky, které jsem tu popsal, jsou Benátky mé. Láska jarních dní, touha: mládí a radost bezstarostných chvil". Tento subjektivní ráz „Města minulosti" není na závadu dílku, naopak učinil je svěžejším, intimnějším, srdečnějším.

Čtyřicet sedm stránek „Města minulosti", jak uvádí autor v úvodní po-

známce, jsou jakýsi fragment ze stati o dějinách, umění a životě italském, které hodlá později spojeny v celek knižně vydati. „Benátky“ jsou slibnou ukázkou chystaného celku. V. D.

Prokop Miroslav Haškovec: V DVOJÍM ZRCADLE. Literární stať. Zrcadly titulu jsou literatury francouzská a česká. V zrcadle první části dostává se nám obrazu látek českých, objevujících se ve francouzské literatuře. Haškovec probírá zajímavě a poutavě „Tragické příběhy“ vypravované oblíbeným autorem francouzské renesance 16. století, Belleforestem, pokud mají látku převzatou z českých dějin nebo pověsti. Českého čtenáře zaujme, jak a v jakém duchu vypravuje Francouz pověst o dívčí válce, historii smrti sv. Václava a milostné dobrodružství Břetislavovo, čtenáři tohoto listu ostatně dobře známé. Stať další, „Hus v literatuře francouzské“, podává důkladný a zajímavý přehled změn, jež prodělalo veřejné mínění o Husovi ve Francii od hlasů současníků až po dobu nedávnou. Druhý díl knihy zve se: „Duch literatury francouzské v písemnictví českém“. V tomto oddílu promlouvá autor o Rabelaisovi a Havlíčkovi, o Molièrovské komedii a V. K. Klicperovi, o Rousseauismu a J. E. Vocelovi. Jak zřejmo, máme co činit spíš s řadou monografických prací než s celistvým a vyčerpávajícím dílem. Ale úmyslem autorovým nebylo ani thema naznačené vyčerpati. Kniha, třeba nese odborný vědecký ráz, vzbudí svou látkou i svou literární úrovní jistě zájem také neodbornický. Zvláštní dobový kolorit těmto literárněhistorickým statím dodávají obsáhlé citáty ze soudobých veršovaných kronik, zdařile a šťastně autorem přeložené. Přítomná kniha nebude jistě z posledních literárněhistorických a srovnávacích článků Haškovcových a je pravděpodobně průpravou k dílu většího rozsahu, které by dalo jednotlivým studiím rámec celistvý, podávajíc obraz vzájemných literárních vztahů obou národů. V. D.

ZPRÁVY.

Dr. Arne Novák vydal knihu studií a podobizen „Zvony domova“. Úvodní studie pozoruhodné knihy, o které budeme referovati, je „Čtvero poselství Jana Amose Komenského“, dobře známé čtenářům „Lumíra“. Křičkův „Šípkový keř“ dočkal se v krátké době druhého vydání. Bratři Čapkové vydali pod titulem „Zářivé hlubiny“ prósy z let 1910—1912. „Lumír“ přinesl z nich vstupní, „Červenou povídku“, nejrozsáhlejší „Lásky hry osudnou“ a závěrečnú „Zářivé hlubiny“. Richard Weiner dotiskuje knihu prós. Otakar Theer dokončil „Faëthona“, jehož prvý akt „Lumír“ svého času přinesl, a zadal toto dílo „Národnímu divadlu“. Knižně vyjde báseň na podzim. Chystá se anthologie z moderní poesie francouzské, počínaje Baudelairem. V redakční radě chystané anthologie jsou pp. K. Čapek, Dr. P. M. Haškovec, Dr. H. Jelínek, Arnošt Procházka a Viktor Dyk. V. D.

„Lumír“ vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se pro Prahu: na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Rukopisů nevracíme.

Za redakci zodpovědný Viktor Dyk. — Majetník, vydavatel a nakladatel nakladelství J. Otty. Tiskem „Unie“ v Praze.

Číslo toto vydáno dne 21. července 1916.

R. XLIV. LUMÍR ČÍSLO 9.

PETR KŘIČKA

SMRT CHLAPCE LUČIŠTNÍKA.

I.

Hoši, kdybych na housle uměl hrát,
vzal bych je do náručí,
a co mne tíží, co nedá mi spát,
co bolí a mučí

tak, okolo krku je třímaje,
zahrál bych na ně,
a každý z vás, v zem se dívaje,
by poslouchal zadumaně,

ztichl by ptáček, vzdychl by sad,
tiše by zaštkaly květy,
a ještě by žalně se zachvěly snad
daleké, stříbrné světy,

a ona, proč nevědouc, chvílí tou
snad by se zamyslila,
snad po čems by steskla si pojednou,
jak lístek slába by byla..

II.

V dnech těžké úzkosti, v dnech ponížení
na slovo lásky, slovo povzbuzení
jak čekal jsem?

Když umdlévá, když klesá, jedno slovo
posílit může srdce člověkovo,
vše zachránit.

Jak čekal jsem! Posléze v ohni pýchy
stud, bolest v úsměv laskavý a tichý
jsem přetavil.

Sám žiji. Ještě, skloněn k zemi,
teď nezřenými shladím krůpějemi
sled kroků tvých.

F. BOŘEK-DOHALSKÝ:

BÍLÝ DANĚK.

Šla střevíčkem vysokým
po srdci mém ... *Ot. Theer.*

I.

Myslivna stála na malém prostoru, jenž odděluje silnici, vedoucí z vesnice F. do pohraničního městyse V., od lesního svahu, jehož prudký sklon činí výstup na vrchol Jílu nepohodlným. A její okna, nad nimiž vytesán znak starého, nedávno vymřelého hraběcího rodu, propouštějí výhled na vrcholek R., k jehož boku tlačí se několik chaloupek nemajících jména, leda v úředních listinách. Rozhledu z myslivny nebylo; aspoň ne rozhledu volného, rozběhlého do šíře prostoru. Jen les stál kolem a listí jeho v pohybu nahražovalo zvuk lidských hlasů. A bylo třeba, aby cosi jej nahražovalo. Celý kout jako by nesouvisel s ostatním světem. Ten byl tam kdesi, za listnatými vrcholy, dole v údolí, kam stáčela se silnice, po níž čas od času přijel těžký nákladní vůz, šinoucí se jakoby proti vůli do těch zapomenutých končin. To byla konečně známka života z jiného světa. Jinak ticho a němo. Ani zvěře zde nebylo, jež by pohybem dodala nehybnosti vzruchu. Pouze občas za nedělních hodin odpoledních, v nedaleké lesní kapličce sv. Bernardu zasvěcené, rozšuměly se lidské hlasy v šepotavých slovech modlitby, odříkávané suchými rty upracovaných venkovanek. Neboť horská půda vydávala nerada a po tuhém boji své chudé poklady. Jako by se mstila zmenšenou plodností svoji těm, kteří ji nutili rodit a dávat. Byl to vzdor svobodného tvora, majícího v paměti svou bývalou volnost, vzdor zjařmeného a přemoženého, nemohoucího odolat a toužícího přec uplatnit své vlastní bývalé chtění. Než přišla lidská ruka se železnou kázní a ocelovou vůlí sem do těch končin, nebylo nutno znát vzdoru a nebylo nutno znát zloby ... A když přišli, před lety, dávnými lety, přišli jako vetřelci, kteří zmocňovali se nedotknutelné dosud půdy, zryli ji svými pluhy a zbrázdili cestami a silnicí, jež umrtvila živé tělo bujné zeleně a zdusila každý její výdech tíhou a ostrostí svého kamení a štěrku. Tak padl první závoj šedivého prachu na zelené plochy a první zlozvuk skřípavých kol do harmonického ticha lesních samot. Ranní rosa nebyla více pouze osvěžujícím dechem, dýchaným tisícerými stébly a květy .... Stala se nutností a prostředkem k dosažení někdejší čistotné svěžesti a sama zkalena přísadou prachu, těžce sjížděla po paprscích dužinatých trav do ujařmené půdy. A tehdy,

kdy ozvaly se první nárazy seker a první lesní obři zasténali pod objetím provazů, zařezávajících se do kor jich těl, kdy po prvé zaduněla půda dopadem korun a lámaných větví, kdy v husté spleti bukových a javorových kmenů počaly prosvítat úzké, pravidelné mezery systematicky vytvářených průseků, tehdy bylo dílo zhouby dokonáno a musela přijít nedovratně chvíle, kdy dostavil se vládce, zákonný, moc mající, viditelný všem, s přídavkem svých potřeb a nutností osobních. Myslivna stavěla se pro něj, pro jeho lidi, pro jeho psy ... A po něm přišli jiní ..... Tak vyrostlo několik těch domků bezejmenných, chovajících ve svých z uloupeného majetku lesního zrobených prostorách člověka-vládce .... Tvrdá jeho noha postavila se pevně a neodolatelně, tvrdá jeho ruka nutila a rozkazovala. I vodu, nejsvobodnější živel, spoutal do svých studní, do svých improvisovaných koryt a žlabů, řídě její běh a krotě její zvůli železným pravidlem svého chtění. Nebylo už bezcílného a nezodpovědného bujení, nebylo laškovného a lehkého běhu času. Pravidlo zavládlo, zavedené člověkem. A ani neovládnutelné živly nedovedly změnit jeho krutost. Člověk je předcházel, mařil jich průlom do svého díla, napravoval a odstraňoval následky jich nezadržitelné pomsty. Byl prostě nepřemožitelný a nebylo možno ho pokořit .... To bylo vše před lety. Člověk vládce přicházel jeden po druhém, aby ujímal se panství nad lesem a kdysi svobodnou půdou. Střídali se lidé, měnil se systém a způsob vlády, ona sama však zůstávala vždy patrná a neodstranitelná. A nikdy nebyla tak tvrdou jako tehdy, kdy přišel a ujal se jejích otěží lesní Jarolím. Přišel odkudsi z Haliče, rodem Čech, kam před lety byl dosazen na místo lesnického příručího. Vysoký, s hustým černým vousem, černých očí, snědý, jakoby jižním sluncem sežehlý, zosobnění síly a sebevědomí přijel jednoho jara a ujal se uprázdněné myslivny. Hřmotný hlas jeho rozezvučel se její prostorou a zaletěl otevřeným oknem do lesního ticha. A hned počal opravovat a reformovat. Nestrpěl kolem sebe stáří. Sám v prvních mužných letech, kypící bujností a nezkrotností, odstranil vše, co bylo v odporu s těmito jeho vlastnostmi. Starý hajný, jakýsi odkaz minulých let, spíše mrtvý kousek inventáře, odešel první. Musil odejít, nemoha srovnat své pomalé stařectví s drásavou nutností pohybu Jarolímovou. A ještě dva příslušníci, stará hospodyně a starý pes — byli odstraněni. Šli spolu, radostně, bojácní a ulekaní, nechávajíce za sebou všechna léta zde ztrávená, vyděšeni Jarolímem, jeho kypícím naturelem, nenávistní, s touhou zapomenout a nevzpomínat .... Obklopil se mládím.

*

I v lese začal řádit. Hned první dny po svém příchodu prolezl každý kout svého území. Až k Zlaté jámě — bývalému dolu Stříbrné hory — hranicím svého rayonu došel, odtud seběhl k úpatí Jílu a po neschůdném kamenitém jeho svahu vystoupil k jeho vrcholu, dravým, útočným pohybem dobyvatele. A jeho černé, pronikavé oči zmocňovaly se budoucích obětí. Neušel mu žádný starý kmen, zkřivený nárazy větrů a rozšlehaný bičováním dešťů. Dotýkal se jich těl silnýma svýma rukama, plnýma života a uchvatitelských choutek. Ohledával je jako lékař nemocného a stejně je odsuzoval k smrti. Musil překonat silný odpor vrchního lesmistra, který zde v myslivně se narodil a měl rád svědky svých prvních dnů. Jeho odpor ho dráždil a probouzel houževnatý vzdor. Nepolevil ve svém úsilí, ve svém dokazování o naprosté nutnosti nové kultury. A tak znovu zazněly rány seker, praskoty lámaných větví a steny, bičované jimi půdy. A silnice smála se skřípavým smíchem drsného štěrku, když první klády sváženy byly do údolí. Neboť silnice, část těla celého ujařmeného lesa, zapomněla již dávno na svůj původ a ztotožnila se s uchvacovateli, sloužíc jim oddaně a vytrvale . . . Práce se protáhly do počátku léta. Toho dne, kdy poslední kmen dožil pod ranami dřevorubců, byl na výsost spokojen a přesvědčen, že vykonal dobré dílo. S vrcholu Jílu obhlížel prořidlé řady buků a javorů, drtě svými kroky dužinaté listy kapradin, nevšímaje si ostrých hran kamenů, po jichž povrchu sjížděly jeho nohy při prudké chůzi. Cítil silnou radost a uspokojení. Rozuměl svému panování a chápal nepřátelství, které mu přinášela vstříc každá píď půdy, po níž denně kráčel. Bylo mu s ní denně prudce bojovat, aby bylo lze vítězit. Nevěřil v mrtvou necitelnost neživých předmětů. Vytušoval všechen odpor k sobě a k lidem svého druhu .... Musil přemáhat, pokořovat, jímat v pouta a vládnout. Chtěl tvořit nový život, jím formovaný, spravovaný a ovládatelný. Dal zákon a bděl nad jeho zachováváním. Bezpodmínečně a krutě ..... Ti, co byli před ním, během let ztotožňovali se s okolím a nepozorovaně zapomínali na účel své přítomnosti. Jako by se byli dali znenáhla okouzlit přemoženým odpůrcem, jehož na konec sotva hlídali, stavše se z vládců pouhými ochránci a pasivními zabraňovateli jeho rozmarů. Změkli a zlhostejněli.... Stál s obnaženou hlavou na sluncem ohřívaném balvanu, usmívaje se do budoucna příchodu lásky k tomuto svému království. Neboť věřil, že nastane chvíle, kdy bude mít ten zastrčený kout země rád. Ale teprve tehdy, až učiní z něho, co z něho učinit chce, až ho bude moci nazvat svým, vzešlým z jeho práce a úsilí ! . . Od Stříbrné hory

až sem k Jílu a dolů k myslivně bude dýchat les jeho životní energií a každá píď půdy bude pozdravována životodárnou iniciativou jeho vůle.

Pohlížel sebevědomě a hrdě před sebe, směrem k úpatí hory, pod jejímž vrcholem, nedaleko místa, kde stál, zůstal ušetřen prastarý, větrem zlomený a blesky rozrytý kmen lípy — stařenky. Jediná svého druhu mezi javory a buky uhájila si svoje místo, ušetřena při posledním kácení, nepovšimnutá a nepotřebná. Zdála se být symbolem starého systému a starých dob, určená k tomu, aby přežila sama sebe a svoje prostředí.

Sestupoval pomalým krokem k ní; několik kroků před ní stanul, poněkud udiven, vida mladou ženu sedící na polní židli a opírající hlavu o vrásčité tělo stromu.

Zdá se, že viděla ho přicházet.

Dívala se aspoň směrem k němu a nepohnula se ani, když smekl klobouk k pozdravu. Teprve když přistoupil ještě několik kroků blíže, vztyčila proti němu odmítavě ruku.

„Nechoďte ke mně, nechci tomu . . .“

Slova zněla víc vzdorovitě než velitelsky.

Zablesklo mu v očích a zasmál se veselým smíchem. Neodpověděl a dvěma kroky přešel oddělující je prostoru.

Usedl těsně u jejích nohou a pohlížel vzhůru k ní zveselenýma očima.

Povstala zatím a přimkla se těsně ke kmeni lípy. Chvíli mlčeli oba.

Pak ona, popuzena a zřejmě vydrážděna jeho veselým sebevědomím, promluvila první.

„Jste příliš smělý, pane . . .“

„Jsem doma, paní . . .“

„Mohu přec žádat, abyste se nepřibližoval, nechci-li . . .“

„Mohu se však přiblížiti přes to, chci-li . . .“

„Odejdu . . .“ řekla krátce a obrátila se k vrcholu Jílu.

Rázem stál vedle ní.

„Pomohu vám, cesta je neschůdná.“

A nežli se nadála, držel ji v náručí a nesl ji na svých rukou prudce po nerovném svahu, zajíkaje se radostným smíchem. Když si uvědomila, co se stalo, seděla na samém vrcholu kopce uprostřed sytě zelených travin a kapradí . . . Pohlížel na ni směle . . .

Ale tentokráte neusedl, stál před ní, očekávaje první její slovo.

Byla zardělá. Vzdor se probudil znovu.

„Myslíte, že jste mne pokořil?“

„Nemyslím to . . .“

„Proč jste to tedy učinil?“

„Abyste se nemusela namáhati sama.“

Rozhlédla se pátravě kolem sebe.

„A moje sedátko?“

Popatřil k místu, kde dříve seděla.

„Skutečně . . .“ A přinášel je po chvíli s pokornou tváří přemoženého . . .

Povstala pomalu a usedla na sedátko. Rozhlížela se kolem, aby nemusila pohledět do jeho očí, obracejících se vzhůru k ní. Usedl u jejích nohou drtě v prstech úlomky větví, zbytků to poraženého a odvezeného kmene.

Bylo to druhé setkání . . . První událo se začátkem léta a bylo bouřlivější. Tehdy byla Jindra u strýce lesníka na Stříbrných Horách asi dva dny. Přijela z Prahy na letní pobyt a setkala se s Jarolímem při vesnické zábavě v zahradě venkovského hostince. A tam udála se příhoda, jež je seznámila a o níž počala po chvíli hovořit.

„Víte, že jste mne popudil . . .“

„Nechtěl jsem vás popudit . . .“

„Není to pravé slovo . . .“ Chvíli jako by váhala a pak dodala ostře a hněvivě:

„Znechutil jste se mi na ráz. Jste mi protivný.“

To byl přímý úder a otevřené doznání. Nebylo možno ničeho namítat. A namítal přec:

„Jednal jsem správně . . .“

Trhla sebou, jako by chtěla vyskočit. Nedopřál jí času.

„Ano, jednal jsem správně. Řeknete, nebo snad jste již řekla, že jsem hrubcem. Snad . . . Ale on, ten druhý byl větší hrubec. Neboť já byl hrubý k muži a on k ženě — k vám. Co jsem vlastně udělal? Viděl jsem, že vás obtěžuje svou nestoudností, které jste se nedovedla bránit a bránil jsem vás, ježto jsem vás bránit chtěl . . .“

„Bil jste ho . . .“ řekla šeptem.

„Nikoli . . . Pouze jsem udeřil, když jsem viděl, že chce udeřit on.“

Viděla celý výjev před sebou.

Stála opodál všech, stranou v zahradě, a před ní jakýsi muž, jehož neznala a jenž patrně v opilosti snažil se zachytit její ruce do svých. Byla zmatena a zároveň zaujata komickou situací, do níž ji přivedlo vzdálení se na několik kroků od ostatních. Ten dobrý muž jí jistě neznal a při prvním zvolání by byl utekl, zmizel . . .

Nebylo v něm výbojnosti. Byl pouze rozjařený. A nevěděl, že je „slečna". Teprve příchod Jarolímův a jeho prudké gesto vzbudilo v něm touhu uplatnit sebe a vznítilo v něm žárlivý vzdor muže... Pak následovala ošklivá scéna, od níž utekla vyděšena a z níž zahlédla pouze, kterak Jarolímova ruka dopadla prudce a těžce na tvář druhého...

Když Jarolím klidně a sebevědomě přisedl k společnému stolu, zatékala rozpačitým pohledem po jeho silné ruce a zachvěla se pocitem odporu.

To bylo setkání, o němž se hovořilo.

Navázala na jeho poslední slova.

„Byl by ustal, kdybych byla zavolala..." A hned dodávala v touze ranit přítomného obranou nepřítomného.

„Ostatně neubližoval mně a nechtěl mně ublížit..."

Jarolím se pozdvihl a v jeho černých očích zamíhaly se ostré jazýčky plaménků.

A pak vyrazil prudce a žárlivě.

„Mně ale ubližoval..."

Poděsila se, neboť pozorovala, že vzpomínka kombinovaná s jejími odmítavými slovy ho vydražďovala. Ale nemohla rozumět.

„Vám?" řekla proto ani ne tak tázavě jako zamyšleně. Zdá se, že neměl chuti vysvětlovat.

„Nerozumíte, nerozumíte..." opakoval dvakrát uklidněným hlasem a povstal. Jal se ji obcházet dlouhými kroky a pojednou počal hovořit poněkud rychle a překotně.

„Rozumím vám, dobře vám rozumím. Chápu váš odpor ke mně. Není to rána, kterou jsem dal, poněvadž jsem ji musil dát. Je to něco jiného..."

Odmlčel se na chvíli a pak náhle a prudce vyrazil:

„Řekněte jen upřímně... Mluvilo se vám o mně..."

Nedovedla přisvědčit a také nedovedla odporovat.

„A jak se mluvilo..."

Zasmál se skoro nepěkně a v jeho smíchu prošlehla drsná radost nad tím, že opovrhuje nenávistnými slovy, jichž zvuk tušil a dovedl neslyšet.

„‚Přišel barbar ze severu...' Viďte, že tak mluvili? Desetiletí se zde žilo, bez chtění a bez iniciativního popudu. Nikdo nic nesměl, protože všechno chtění bylo hříchem. Bylo hříchem porazit strom, poněvadž byl starý a úctyhodný, bylo hříchem odstranit člověka, poněvadž byl starý a úctyhodný, třeba by neměl jiných

vlastností než staroby a úctyhodnosti . . . Všechno bylo hříchem, poněvadž byl zde všude mrtvý klid a stojatá voda."

Přerušila ho prudkým pohybem.

Pak pohlédnuvši do jeho planoucích očí, řekla tiše, ale pevně: „Nevím o ničem jiném než o tom, že zde bylo krásně a šťastně."

Zase se zasmál tak nepěkně a pohrdlivě.

„Jako bych slyšel vašeho strýce . . . Krásně a šťastně!" Sentimentalita a nedůtklivost života běžícího jednou kolejí . . . Co jsem udělal vlastně? Udeřil jsem pěstí tam, kam nikdo přede mnou nechtěl udeřit, poněvadž se bál ohlasu úderu. Sáhl jsem na něco, co bylo prý všem svatým. Pravím: prý . . . Bylo to svatým proto, že nebylo chuti a síly k práci . . . Odstranil jsem lidi slabé, abych jimi nezeslábl, odstranil jsem stáří, aby nepřekáželo mládí, aby nedusilo a nezakrňovalo mízu pučícího, silného života. Pobouřil jsem proti sobě . . . A čím vlastně?"

Zamlčel se na chvíli.

„Udeřil jsem do tváře . . ." pokračoval. „Udeřil jsem stejně onoho muže a před tím celou generaci mužů. A udeřil jsem v obou případech, protože jsem pokládal za nutné udeřit. Ve vašem případě jsem bil někoho, jenž snad chtěl něco, co jsem nemohl snésti proto, že se to týkalo vás, ve druhém, že jsem chtěl něco sám, co nechtěl nikdo přede mnou a co nechtěla ani neživá hmota, které se vlastně veškeré mé chtění týká . . ."

Ohlédl se kolem sebe a přibližuje se k ní, zašeptal skoro:

„Řekl jsem, neživá hmota . . . Nevěřím tomu, co jsem řekl. Není ničeho neživého ve světě. Vše, co je stvořeno, má svůj vlastní život a pohyb, neboť není tvůrčí síly bez života. Les, který jsem kácel, prameny vod, jež jsem hnal určitým směrem, mají stejný pocit a zákon života, jako krev lidského těla. Není neživota v životě. Všechno má svůj účel, svou vůli, své cítění, svou lásku a nenávist. Vím to, že jsem nenáviděn vším tím, čemu panuji . . ."

Nepromluvila za celou dobu jeho vzrušených slov; teď však pojednou pozdvihla hlavu.

„A nebojíte se?"

Zasmál se, skoro nejistě.

„Čeho, prosím vás?"

„Msty poražených . . ."

Zdálo se jí, že zamžikal prudce očima a vyšinul ramena do výše, jako by chránil hlavu a tváře před nenadálým postranním úderem. Pak se vrátil k svým vývodům.

„O čem vlastně to hovoříme. Je to jednoduché. Přišel jsem se svou vzpourou a se svým mládím mezi staré pány, kteří mají rádi pokoj. To je vše. Teď mne trochu nenávidí a až uvidí, že to nepomáhá — zvyknou.“

A zase bylo delší dobu ticho; chystala se zřejmě k odchodu. Zdálo se mu, že musí něco říci, aby uslyšel od ní laskavého slova.

„A co vy, slečno?“ ptal se konečně.

„Nebude času na zvykání a nebude důvodu, abych zvykala.“

To bylo tvrdé. Sevřel rty a polohlasně řekl:

„Škoda . . .“

Pak se již nemluvilo.

Smekl klobouk na pozdrav a pohlcoval v dlouhých krocích vzdálenost, dělící myslivnu od vrcholu hory. Pohlížela za ním, jak rychle scházel po nerovném, kamenitém svahu. Statný a silný, jistý každým pohybem, ztrácel se na úpatí v lesním podrostu.

Mimovolně šlehla jí hlavou myšlenka, nezatouží-li někdy po prudkém stisku rukou a po tvrdém zvuku jeho slov.

Čekala a nedočkala se odpovědi . . .

Bylo velké ticho v jejím nitru . . .

2.

Léto bylo na vrcholu.

Dole v údolí obnažovala zprahlá půda jízvy svého rozpukaného povrchu a každá rýha byla otevřenými rty žíznícími po měkkém dotyku vláhy a obrodné síle deště. Zeleň se ztrácela pod šedým povlakem a ochořelá stébla dužinatých trav žloutla. Atmosféra byla plna jemných vláken zvířeného prachu, který se táhl jako závoj s polí a silnic až k počátku lesa, usazuje se na prvních kmenech stromů a ulehaje na vyschlou prsť posetou jehličím. Teprve mezi stromy, v úzkých uličkách i širších průsecích, teplá vlna vzduchová prosycená vůní pryskyřice a nassátá mízou lesa, nabývala vlhké přilnavosti. Křehká suchost její struktury ustoupila vláčné měkkosti pružného těla.

Celý svah Jílu zatopen byl touto přítulně měkkou plenou, ovíjející jeho boky. Vstřebovala v sebe veškerou vůni, jíž ji sytily, vinouc se mezi kmeny stromů, prohýbaná občasnými pomalými závany větru, který — blízko vrcholu hory — prosmykal se plíživě mezi nakupenými balvany a klouzal po jich vyleštěném povrchu. Celý les schoulen byl sám v sebe, tísněn tím měkkým, povolným objetím. A mlčel v bezděčném zajetí . . . .

Stáli proti sobě na dřevěném můstku, překlenujícím koryto prázdné bystřiny, tvořící jakousi přirozenou hranici mezi úpatím Jílu a Stříbrné Hory: Byla rozehřáta paprsky slunce, bujná teplem a živá uprostřed malátného klidu. Hovořili.

V očích mu proskakovaly jiskérky, před nimiž skláněla své dlouhé řasy, jako by se bála, že mohou v jejích vzplanout a rozhořet se.

Odmlčel se a zahovořil pak rychle a nedočkavě:

„Stále jsem odpuzujícím barbarem ze severu?"

„Stále..."

„A což..."

Jako by váhal. Viděl před sebou cosi hlubokého... Snad propast, do níž nutno skočit... Skočil tedy.

„.... nelze milovat barbara?"

Pomalu se odvrátila a přešla můstek. Šel za ní, vyčkávaje. Věděla, že musí odpovědět. A chtěla také odpovědět. Obrátila se k němu a přímo, nebojácně, zabořila své pohledy do jeho sálajících zraků.

„Nevím, lze-li milovat... Ale možno po něm toužit..."

Co to řekla? Odvracejíc se chystala úplně odmítavou odpověď. A teď vlastně odpověděla kladně. Rozuměl jí tak. Vyrazil tlumený, jásavý výkřik a teď teprve rozhořel se celý v jediném, celou ji objímajícím plameni. Horký dech jeho zavanul jí do tváře a zabolelo ji v prudkém jeho objetí.

Vzpamatovala se. Vyvinula se mu dřív, než ji mohl políbit. Zase stáli proti sobě.

Pojednou se mu zdálo, že je nekonečně daleko od něho, a nelze ji zachytit a zadržet. Jako by nestála těsně před ním a jako by nebylo bývalo uplynulo sotva několik vteřin od chvíle, kdy ji držel v pažích. A také její hlas zněl mu nějak vzdáleně, jako by mluvila kdesi za stěnou. Mluvila však skutečně, živě a usměvavě, snažíc se vyjádřit se jasně.

„Řekla jsem cosi, co jsem říci nechtěla..."

Když chtěl odporovat, vztáhla k němu ruku....

„Neodvolávám však... Neříkám, že není pravdou, co jsem řekla. Aspoň to bylo pravdou včera nebo před okamžikem; dokonce nejsem si jista, není-li to pravdou i teď. Vím však určitě, že to přestane být pravdou, třeba jen proto, aby se za čas znovu probudilo k chvilkovému životu."

Její hlas nezněl již z dálky. Z bezprostřední blízkosti vnímal její mazlivá, měkká, usmívající se slova. A bylo mu nekonečně

stydno. Hanbil se nesmírně za to, co slyšel a viděl sebe tak hrůzně poníženým těmi slovy, diktovanými romarem chvilkových nálad. Chtěl jí říci cosi hrubého, nepěkného.

Jeho rty se skrojily v úsměšek a po jeho čele přeběhly dvě příčné vrásky vzrůstajícího hněvu. Mluvila však dál, zaujata příliš sama sebou:

„Ssaji do sebe veškeré teplo a veškeru z něho se rodící sílu, již dýchá zářivý den, a vydechuji ji zase do světa, přijavši z ní vše, co rozněcuje a vzbuzuje touhy. Rozhořuji se zároveň s lesem a se vší tou půdou, na které jsem vyrostla, s níž jsem se kdysi ztotožňovala a jež se mi nikdy nestane tak cizí, abych s ní přestala cítit a abych jí přestala rozumět. Dnes z rána jsem ležela v trávě v zahradě myslivny a myslila jsem, že pozbývám smyslů kolikrát již procítěnou radostí. Jako by každé stéblo trávy vztahovalo po mně neviditelné ruce a přivíjelo mne k zemi — živoucímu, milovanému tělu... Zabořila jsem obličej do vůně trav a rozpiala ramena, hledíc obsáhnout a zmocnit se co největšího prostoru té země, která — vím to určitě — miluje mne jako já ji. Pak jsem se rozběhla sem a bylo mi nevýslovně radostně z každého keře, stromu i zapomenutého pohozeného kamene. A bylo mi radostně i z vás."

Pojednou se přerušila, rozesmála se a řekla úplně jiným tonem, jakoby se probouzela:

„Probůh, netvařte se tak vážně k tomu, co povídám. Zdá se mi, že mluvím hlouposti."

A náhle se prudce obrátila, chtíc tak zakrýt žhavou vlnu ruměnce, který ji sežehl čelo, tváře a zarděl se na obnažené šiji. Byl však dosud popleten studem a pobouřen přehnavším se zábleskem hněvu.

„Víte, co jste řekla....?" tázal se zachmuřeně.

Chvíli přemýšlela. Pak uvědomujíc si dosah svých slov pokrčila rameny.

„Vím. Uráží vás to?"

Tolik chladu a naprosté lhostejnosti vanulo z jejích slov, že stačilo i na schlazení jeho pobouření.

A zase šli mlčky vedle sebe. Vzhůru po svahu, k vrcholu hory. Po chvíli však začal mluvit on, těžce se odhodlávaje, vzrušeně a jaksi hrubě, drtě slova v zubech a zatínaje prsty do dlaní, jako by svíral a drtil unikající mu představu.

„V Haliči jsem se setkal s ženou, podobnou vám. Kdybych nevěděl určitě, že je mrtva a že jste jí neznala, myslil bych, že ji imitujete..."

✣

Opět pokrčila rameny.

„Co chcete vlastně ode mne?“ řekla pak pomalu. A pokračovala:

„Řeknete si: chci, aby mne milovala. Proč? Protože jste zvyklý realisovat svá předsevzetí, domníváte se, že pouhé chtění stačí. Neříkám, že není možno je uskutečnit. Včera snad jsem myslila, že to není možno. Dnes to nemyslím. Zítra snad se budu divit tomu, že jsem mohla dnes souhlasit s vaším chtěním. Řekla jsem vám to a vy se urážíte. Proč? Lze přece mluvit upřímně. Jste jiný než všichni ostatní — Ale to přec není důvodem vašeho vítězství? Jsem snad jiná než ostatní. To však stejně není důvodem mojí porážky. Podnikl jste jakýsi výboj, který se zdařil. Musí se zdařit a dokonce trvale zdařit? Co chcete ode mne? Nebojím se vás, ani vaši síly.“

„Mluvíte nesmyslná slova,“ vybuchl.

Zasmála se.

„Ne, vystihuji a osvětluji situaci.“

„Jste šílená . .“

„Jsem upřímná . .“

Zasmál se řezavě.

„Nejste ani šílená ani upřímná. Jste sentimentálně dětinská. Není možno milovat barbara . . . Toužit po něm snad, ale to také nelze, poněvadž nutno ho pokořit. Jak jste to tehdy řekla při našem druhém setkání: bylo zde krásně a šťastně . . . A jak jste to řekla před chvílí? Bylo mi nevýslovně radostně z každého keře, stromu i zapomenutého kamene . . . . A ještě jste řekla tehdy: Nebojíte se msty poražených? — — — Tedy vy chcete mstít?“

Byla překvapena pochodem jeho myšlenek.

„Na to jsem nemyslila. Vaše podezřívání je nesprávné.“

Znělo to prostě a opravdově. Po chvíli dodala:

„Kdyby to byla pravda, nebylo by nic směšnějšího . . .“

Nalezl konečně veškeru sílu svého nitra.

„Promiňte, nudil-li jsem vás. Není třeba více o tom mluvit.“

Přikývla v souhlase a vystupovala k vrcholu . . . Svah stával se neschůdným kameny hustě na sebe nakupenými.

Řady stromů se rozestupovaly a uvolněné paprsky sluneční rozžhavovaly zemi hlazenou měkkými poryvy větru, jenž prolamoval těžkou clonu vzduchu, vůní nasyceného.

Před samým vrcholem stanula.

„Znáte historii o bílém daňku . .?“

Přisvědčil.

„Budete ji vyprávět, ano?“

Dosáhla nejvyššího bodu. Z těžkého stínu stromů jako by vyrazil jasný den. Nebylo stromů, nebylo přehrady mezi zemí a sluncem. Vlny žáru a záře dopadaly přímo do husté spleti trav, převalovaly se, hnány větrem jako kotouče tepla přes jich těla a tísnily se mezi kmeny svahu, znásobujíce hutnost vlny vtlačené do omezenosti prostoru. A proudily celým svahem až dolů, k jeho okraji, odkud provalily se ven do polí a luk, jako veliký, žhavý výdech omámeného lesa. — Nahoře však bylo volno.

Usadila se na nejvyšší balvan.

„Počnete?"

Zachytil zvuk slova a maně je v duchu opakoval.

Bylo mu skoro do smíchu.

„Situace je tedy taková," řekl po chvíli. „Udeřil jsem pěstí do zdejších životů a vy jste udeřila do mého. Nevím, která rána byla větší. A nevím, které z obou ohlas bude delší. Na tom konečně nezáleží. Dosud jsem byl zvyklý žít. Vy, zdá se, chcete si hrát na život. Dobrá. Budu si hrát tedy s vámi."

Nebylo možno nepozorovat ironii jeho slov. Byl by se snad smál radostí, že se vymyká jejímu kouzlu. Domníval se tak aspoň.

Byl si jist, že našel svou sílu a že bude na konec triumfovat posměchem. Věděl dobře, že jednalo se o cosi jiného. Ale teď zachraňoval sebe a hleděl ustupovat se ctí.

„Není třeba více o tom mluvit!" opakovala jeho nedávná slova.

Usedl k jejím nohám...

Byla to povídka vyprávěná všemi myslivci kraje, kus minulého života, zakletého dosud v prázdných lesích zdejších, ohlas zašlé slávy. To tehdy celý Jíl i s přilehlými lesy dosud nevykácenými byl oborou, ze které na podzim vypouštěli se „kusy" určené k zábavě a smrti. Jíl byl komorou celého rozsáhlého panství. Zde se chovali nejvzácnější exempláře. Tak se sem dostal také bílý daněk dítě severu, mající založit pokračování rodu pod jiným nebem a jiným sluncem. Přivezli ho zdiveného dlouhou cestou, nedůvěřivého k novému okolí, s tvářností vítěze, nevědoucího, v čem bude jeho vítězství. První kroky jeho byly pomalé, plaché, jeho jemná chřípí ssála vzduch s opatrnou obezřelostí cizince, tušícího nebezpečí za každým keřem a v každém šelestu neznámých mu listů. Zmocňoval se pomalu nového svého domova, sám, vyhýbaje se ostatním, vetřelec nežádaný, nezvyklý a nemilovaný. Byl silný silnější a krásnější ostatních... Za měsíčních nocí vycházel na paseky a řičel touhu svého stesku do bílých vláken měsíčního světla, tepaje půdu svou silnou, vzdornou nohou nedobrovolného

vězně. Vše mu bylo velikým volným okovem, jenž sic nesvíral a nedrásal do krve, ale omezoval, poutal a bral dříve neomezenou svobodu jednání. A tóny jeho volání přecházely z ryčného, výbojného, vzdorného zabarvení, v tichou resignaci zvykání. Poznal nový domov v prvních týdnech svého teskného bloudění. Poznav, přivlastnil si ho. Celý oheň a veškerá ukrytá síla rozeplála se v něm. V bílé, hadovitě pružné křivce probíhalo jeho tělo šero lesa, svítil jím v temnu houštin, tvoře ostré zářezy do zešeřelých stínů. Pil ze všech lesních pramenů, ssál všechny lesní vůně, poznal všechna zákoutí i změřil délku všech mýtin a pasek.

A stále byl sám.

Byl hrdý, divoce nepřístupný, zběsilý ve své živosti a prudké dobývačnosti nového domova. Zprvu nenáviděný a opovržený u starousedlíků vzbuzoval ponenáhlu jich obavy, pod jichž vyhýbavým povrchem bujela nenávist dál, překonávaná jen občasnými záchvěvy čistě lidské zvědavosti. Tušili v něm krále a vládce, neboť nepoznali v něm touhy se ztotožnit, báli se v něm vůle panovat, ježto viděli jej míjet svůj kruh a viděli nevšímavé opovržení, jež věnoval všemu, co bylo jich štěstím a životem.

Proto byl stále sám. Až jednoho dne...

To bylo v podzimu a celou oborou prochvívalo nejasné tušení něčeho, co se blíží neúprosně a jistě, co zvrátí dosavadní klidný běh života a uvede do pohybu, vířivého pohybu, každý atom jeho krve. S posečených polí vpadaly hvízdavými údery zášlehy ostrých větrů a s luk válely se vodou nasycené povlaky mlh, obalující těla kmenů a zachytávající se v každém trsu a na každém lupenu. Zasténaly kmeny při nárazech korun větrem prohýbaných a zasténala země pod nedobrovolným tlakem vrostlých v ní kořenů. A jednou z rána zabělaly se jízvy kmenů ostrou obrubou, zrozenou pod prvním, nesmělým výdechem zimy, v němž utuhly krůpěje mlžných slz a v němž pohasl zlatý a rudý požár listů.

Pak přišlo zase slunce, ne víc výbojné, štědré a sžehující, ale laskavé a hladící, jaksi bezmocně slabé, usmívající se malátným úsměvem dobra, nemohoucího vyprázdnit komory svých pokladů. A jeho zemdlené paprsky zahrály na kovových ozdobách koňských postrojů a lámaly se v kamenech spon, svírajících péra loveckých klobouků. A do čistého, nosného vzduchu zaryly se zvuky loveckých trubek jásavě a čistě, přerušovány disonujícím štěkotem nedočkavých psů, větřících v oboře, svou kořist.

Nejasné tušení obory nabývalo pevných obrysů a vyplulo nad povrch v krvavém přízraku blízké jistoty...

Bílý daněk šel za svým vítězstvím.

Jako bílá stuha letěl nad hnědým povrchem podzimní půdy, vleka za sebou celou kavalkádu lidského chtění a upoutávaje k sobě vášní rozšířené zorničky. Celý ten hlahol a zběsilý chvat, který ho pronásledoval, byl mu radostnou hudbou. Jeho tělo zesteronásobnilo výkonné své schopnosti. Věděl, že každým skokem zasazuje ránu oboře, která zajásá smíchem zbabělců a slabochů nad jeho porážkou. Nemohl býti poražen. V širokém oblouku proběhl otevřenou mu dráhu, jsa ostře vybíhajícím hrotem a konečným bodem ženoucí se za ním vlny. Ta však zmocňovala se ho pomalu přes veškeré jeho vítězné unikání, přemáhajíc lidským svým důmyslem veškerou křepkost a nepostižitelnost jeho pohybů. Rozpjala po něm svá chapadla a zalévala ho horkem dechu, který zavanul k němu ze všech chřípí směrem k němu natažených. Svírala ho do kruhu, znemožňujíc volnost jeho rozběhu, nutíc ho jít tam, kam zdánlivě nenásilně určovala mu směřovat... Bílý daněk vítězil, aby podlehl. Jeho energie nebyla vyčerpána a jeho instinkt cítil hmotně náladu obory; viděl před sebou mnohonásobně párů očí, které byly upřeny do daleké roviny, kde rozhodovalo se o něm a o jeho panství nad ní. Nekonečný vzdor zvedl se v něm a nekonečně prudká síla zastavila jeho běh. Jako sněhová vločka zavířil otáčeje se kolem vlastní osy a vrhaje se přímo do vlny skoro jej již zaplavující. Celá smečka převalila se kolem jeho boků... Dva, tři členy její odhodil prudkým pohybem své královské hlavy. Sám pak stržen vlastním rozmachem klesl na přední kolena... Těsně nad hlavou mihla se kopyta koně, vyhýbajícího se ležícímu tělu ve skoku, hlahol hlasů a ječivý zvuk trubek proběhl vlnou, jež se zakymácela a uvedena byla ve zmatek... Několik článků její narazilo na sebe ve spěchu, s jakým soustřeďovalo se vše k místu, kde nastával obrat situace... A ze zmateného chumlu zvuků a těl vyšlehl pojednou bílý pruh štíhlého královského těla, vynořuje se zpod břicha koní a vyrůstaje ze země, vydupán jich kopyty... Vlna zvrátila svůj dosavadní směr... Kdesi před ní v dálce mizel bílý bod v prudkém letu vystřeleného šípu, nechávaje za sebou zmatek a neukojená chtění...

A té noci zmocnil se obory bílý daněk, a vešel do života jejích obyvatelů pevným krokem dobyvatele, majícího za sebou svůj výboj a před sebou vládu síly...

Jarolím přerušil povídku, která byla povídkou celého kraje. Pohlédl vzhůru k ní... Měla rozhořelé tváře a v očích jí světélkovalo... Seděla nehybně, neposlouchajíc zdánlivě jeho příběh,

obrácena tváří přímo k slunci. Vpíjela jeho paprsky a sálala žhavým teplem...

Pohlížela směrem k němu a usmála se nepřítomným úsměvem... Její rty se rozevřely a jako by chtěla zvukem hladit, prohodila polohlasně:

„Daněčku bílý — vítězi!«

Celé jeho nitro vzkypělo pojednou prudkou nenávistí k ní, která mu rozsvítila plameny v očích. Strojenost jejích slov ho naplnila odporem a šílená touha jím lomcovala říci jí hrubé, urážející slovo provázené jedovatým úsměškem náhlého vystřízlivění. Vstal a přistoupil těsně k ní. Sklouzla s kamene, na němž seděla a zahleděla se mu neohroženě do očí.

„Chcete také mne udeřit?“

Vlna hněvu se zlomila a veškeren její žár zasálal mu do obličeje. A tolik touhy po ní pojednou zaplavilo mu hruď, že až zabolela. Skoro se zapotácel koktaje její jméno. Stála chvíli němě a pak pojednou vztáhla k němu obě ruce v prudkém přivlastňujícím si pohybu, jako by se bála, že v příštím okamžiku bylo by příliš pozdě...

V lese bylo ticho a prázdno...

3.

Byl to zvláštní pocit, s kterým Jarolím pohlížel za Jindrou opouštějící jeho myslivnu. Nebylo lze jí rozumět. Byl si plně toho vědom, že není jím přemožená, chápal svoje denní porážky a chápal stejně nemožnost zmocnit se jí tak, jak ona se zmocnila jeho. Celá jeho bytost upiala se k ní a byla spoutávána těsněji a těsněji pouty, které zařezávaly se hluboko a svíraly pevně. V jeho vášni bylo stejně nenávisti jako lásky... A ještě jiný pocit vyrůstal mu v duši. Pocit trapný, vhánějící mu červeň do tváří a polévající ho nepříjemným horkem. Nerad a se sebezapřením uvědomoval si stud před sebou samým... Za svoji ubohost se styděl, za svoji mužskou slabost se styděl, za zhroucení své kdysi víryplné síly, kterou doufal tvořit a jež nestačila ani k obraně. — A tam odcházela na svých pevných nohou, vztyčená, s hlavou vzpřímenou, oblitá kovovým leskem svých černých kadeří, pevná a pružná, zoufale klidná, nevzrušená, s propastnou záhadou svých tmavých zraků, ve které rozsvěcoval světla jen jiskřivý smích, jenž mohl být radostí i posměchem.

Ach, k zoufání to bylo.

A přec v rukách ji měl, v rukách ji držel...

Jeho rty pily s její dlaní dlouhými doušky svěžest celé její bytosti, která přitahovala ho k sobě čistou krásou půvabného veselí a radostného vzrůstu. Zmocňovala se ho v stálém unikání, plná pohybu, nepostižitelná, vzdalující se každým přiblížením, rozplývající se v rukách, cizí v nejužším objetí, neproniknutelná v nejupřímnějších chvílích.

Ach, k zoufání to bylo...

Nerozuměla jeho velké vášni, neoceňovala ji. Dával příliš mnoho a nebyla schopna plnost jeho daru přijat, měřit a docenit. Nepotřebovala to, co nabízel. Výlučnost, s kterou se jí podával a kterou také pro sebe vyžadoval, byla jí nepochopitelným a nevyslovitelným požadavkem. Neznala prostě podobného citu. Dobýval ji stejně jako půdu mu svěřenou a nemohl ji svládnout, stejně jako nikdy nesvládne živly, rušící jeho práci a nutící ho vždy znovu pokračovat ve svém dobývačném díle. Půda mu však neunikne, má ji na dosah ruky, je němá a trpná, musí poddávat se jeho výbuchům a jeho vášnivým výbojům. Není to živé tělo, mluvící hlasnou řečí podmaňující síly... Aspoň k němu ne... Zde byl vládcem on.

„Chcete také mne udeřit?..“

Chci, chci!

Tisíckrát chtěl a nikdy neudeřil. Nemohl a nebude nikdy moci. Každý úder změní se v pohlazení, každé prudké gesto a rozkazující výkřik zlomí se a zanikne v koktavých slovech touhy a pokoření. Neboť řeč její bytosti láme každý hrot a otupuje každou ostrost. Není v ní žádné síly, je v ní pouze rozmarná nálada, hebká pružnost, vymykající se každému uchopení, nedotknutelná ve svém bytostním egoismu, nedostižitelném každému vztažení rukou. Proměnlivá v každé vteřině a nezměnitelná v celém svém bytí... taková byla...

Ach, k zoufání to bylo...

Nebyla bytostí z masa a krve. Byla to představa oděná v šaty člověka, jakási chiméra, zapadlá v jeho život, fixní idea, fantom... Nedávala život... Štěstí snad ano... Chvilkové, vyčerpávající, ubíjející štěstí... Sladké a neukojující, bez uspokojení a tichého zadostiučinění...

A teď tam stoupala vzhůru... Za chvíli obejde horu a v polovici svahu zabočí na cestu k domovu. Ještě několik kroků a unikne jeho zrakům tak, jako unikne jednoho dne jeho vášni a jeho lásce.

Věděl, že se tak stane... Čekal ten okamžik každého dne, čekal každou hodinu na slovo, naznačující rozluku. A bál se té chvíle. Byl si jist, že nebude možno bránit se. Bude musit jako chlapec

svěsit hlavu a mlčet, zatínat nehty do dlaní a tisknout čelisti k sobě, aby udusil bolest, která bude chtít vyrazit ve výkřiku z hrdla. Snad dokonce v očích mu zaškube a — té hanby — hlavu bude musit odvrátit, aby neviděla zápas se slzami... A marné to bude. Neskryje se před ní...

Ví již teď o všem, co jím zmítá, tuší jeho strach a úzkost...

Povede svou ránu jistě a klidně, znenadání. Vyšlehne z ní blesk a zasáhne přesně... Spoustu, již způsobí neuvidí... Zůstaví za sebou spáleniště.

Hledej ruce, jež by odstranily trosky a položily nové základy?

Jsou takové ruce, jež by mohly stavět tam, kde její pustošily? —

Dny přicházely a odcházely...

I ona odcházela s každým uplynulým dnem; sama vzdalovala a přibližovala chvíli rozchodu. Jeho despotismus nabýval moci nad láskou. Něco, co pokládal za svůj majetek, nebylo jeho majetkem... Bude to jistě smutek, velký smutek. Bude ale také veliký hněv, snad věčný, snad okamžitá nenávist, která dovedla by vraždit, aby se vylila v jediném zdrcujícím úderu a rozplynula se pak v mátožném pocitu prázdnoty smyslů...

„Budu si tedy hrát s vámi..."

Nuže ano, hráli si... Ona si hrála.

Dávala vše a neslibovala ničeho.

Jak to bylo všechno nelidské a nesmyslné.

Ztrácel hlavu a běsnil často, nemoha najít pravého postoje vůči budoucnosti...

Pak přicházely okamžiky naprostě klidné vyrovnanosti a lhostejnosti k tomu, co přijde.

Věděl to a nebál se toho. Nikdy se nebál ničeho, co znal a čemu se mohl podívati přímo do tváře.

„Teď tě držím," řekl jí jednou. „Pevně tě držím... Jsi zde poněvadž jsem tomu chtěl a poněvadž tomu chci..."

Neodporovala mu. Pouze se usmívala neurčitě a hladila mu rukou vlasy. Její doteky zeslabovaly... Také to věděl a přece ochotně přijímal její laskání, tázaje se v duchu vždycky, není-li jedním z posledních... Pak zapřádal ji do dlouhých hovorů, snaže se uhodnout pravou podstatu jejího nitra a skutečnou náladu... Nebylo možno ji prohlédnout, ač byla jasná a přímá, jako žádná z žen, s kterými se v životě setkal...

A léto pomalu dozrávalo.

Buky a javory na vrcholu Jílu zahořely barvou svého listí, které pomalu počalo poletovat vzduchem jako pestré, potrhané cáry

bývalé nádhery. A stále častěji harašil spadlý list svým uschlým tělem na povrchu sluncem vyhlazených a pomalu vychládajících kamenů. Jitra nebyla již tak zářivě žhavá a večery dotýkaly se pleti chladným dotekem stařeckých prstů. Les stával se zamlklým, v sebe uzavřeným, nepřátelským. Jindra nesedávala již na nejvyšším balvanu vrcholu. Chytala tam v rychlých pohybech řídké a málo vydatné paprsky sluneční, přivírajíc oči a nechávajíc klouzati je po obličeji, šíji i pažích. Stával za ní a usmíval se její touze po teple a slunci..!

„Loučím se s létem... Chytám poslední jeho výdechy...“

Tehdy neodolal... Otázal se přímo:..

„Pouze s létem...?

Porozuměla...

„Snad také s radostí!“

Myslil, že chápe...

„Byla skutečně nějaká radost?“

Pohleděla na něho zářivýma očima a opřela se celým tělem o jeho rámě.

„Byla radost letních dnů a horkých večerů... Není již letních dnů a večery ochlazují záchvěvy krve... Není radosti..“

Neodpovídal... Vzal její ruku do své a líbal ji do dlaně žíznivými rty... Pak pojednou nevěda proč, bez uvědomění si spojitosti své vůle s vyslovenou otázkou, prohodil:

„Kdy odjedete..?“

Řekl to úplně lhostejně a pustil její ruku... A v nitru počal vyrůstat hněv, prudká vlna hněvu proti této ženě, která v nejbližší chvíli vyrve se jeho moci pouhým trhnutím rtů a zraní ho smrtelně jediným, bezvýznamným slovem.

„Nevím dosud...“

„Lžete,“ řekl brutálně.

Pokrčila rameny.

„Nelhu nikdy... Víte to dobře... Není mi potřebí lhát.“

Ovšem, že to věděl. Zastyděl se a stud odplavil vlnu hněvu...

„Odpusťte...!“ řekl jasně.

Kývla němě hlavou a v očích jí pohasl prudký zášleh plamene, jenž po jeho útoku se rozžehl. Pak zavěsila se důvěrně do jeho ramene...

„Vím, na co myslíš... Nemyslila jsem na to nikdy.. Po celou dobu ne... Ale věděla jsem, že tys nedopustil, aby zanikla myšlenka našeho rozloučení... Nebylo nic jistějšího nad ně od prvního slova, které jsme spolu promluvili... Ale nač myslit na něco,

co jistě přijde, dřív než stane se to skutkem... Nemyslila jsem nikdy na možnost lásky k Tobě... A přece jsem ji pojednou pocítila.. Vzdala jsem se jí v chvíli, kdy mne zachvátila... A vzdávám se jí stále... Vždy znovu a znovu... Nedobyl jsi mne... Přišla jsem sama k Tobě ve chvíli, kdy jsi jistě nemyslil na možnost získati mne... Odejdu... Snad zítra, snad později... Odejdu, poněvadž musím odejít... A nevrátím se... Sem snad ano... Ale k Tobě ne... Nelze dvakrát prožívat totéž a nelze se vracet k prožitému bez nebezpečí, že narazíš na trhlinu, jež v době rozluky povstala a poznáš rušící, znehodnocující změnu. A nebudu snad ani zvlášť žhavě vzpomínat na naše dny... Nežiji v minulosti... Chutnám a dovedu prožívat přítomnost... Minulost sebe krásnější nemá pro mne půvabu, poněvadž je to něco, co bylo... Mám radost a požitek pouze z něčeho, co mám... Co jsem měla, je mi cizí... Nedovedu být šťastna na dálku... Nedovedu milovat vzdálena... Nevím, je-li srozumitelno, co pravím, vím však, že je to pravda a že bych lhala, mluvíc jinak..."

Konečně to tedy slyšel.

Cítil dobře, že mluví pravdu... A přece to bylo tak nesmyslně nemožné. Drásala její slova, zraňovala svým klidem, svou prostou, jednoduchou, chladně upřímnou krutostí... Nepřipravovala se jistě na to, co mu teď řekla, jako se nepřipravovala tehdy na chvíli vzdání se... Pochopil, že dovedla by jít za nějakou dobu mimo něj cize a lhostejně, neuvědomujíc si rozvratu, který v něm způsobila, stejně jako on chodil denně lhostejně a chladně lesem, který zpustošil a oklestil... Nesnesla vlády nad sebou, ať jevila se v jakéholi formě... Nebouřila se a nerevoltovala... Nepřijímala pouze žádného jha.. To bylo vše jasné a zřejmé...

Proto také odpověděl:

„Rozumím... Nevím jen, dovedu-li odpustit..."

Pohlédla naň překvapena tvrdým výrazem jeho tváře.

„Není třeba odpouštět," řekla pak pomalu... „Odpouštět lze jen viníkům..."

A zase měla pravdu... Zhroutil se pod tímto poznatkem, rozhodil bezradně rukama a vybuchl.

Musilo to přijít, musil dostavit se okamžik, kdy ztratil vládu nad sebou, kdy musil mluvit, aby se nezadusil vztekem, hanbou i smutkem zároveň... Přišlo to jako jarní příval, který kypí a šumí strhávaje s sebou vše, co se staví do cesty, a jenž v sykotu a dravém letu svých vod se vybíjí a vyčerpává...

Co mluvil? Nikdy si nemohl uvědomit dobře slova, která mu drásala fysickou bolestí hrdlo a jež o překot chrlil do její nehybné a skoro udivené tváře. Věděl jen, že to byla slova krutá a zoufalá zároveň, plná výčitek, obviňování i slova díků i blahořečení. Rvala se v nich pýcha uraženého mužství s touhou rozníceného milence, stud nad pokořením vlastním se snahou rozdrtit její chladnou stavbu a přivést ji k sobě zpátky ovládnutou a přemoženou...

A pak pojednou bylo velké ticho v něm...

Stál mlčky proti ní a držel její ruce ve svých...

„Kdy odjedete?" ptal se znovu.

A hned dodával, nečekaje její odpovědi:

„Jeďte brzy, ano?"

„Řekla jsem již, že nevím..."

Chystal se k odchodu. Pustil její dlaně.

„Neuvidím vás již!" řekl určitě.

Vztáhla k němu ruku.

„S bohem..."

A znělo to klidně v úsměvu jejích rtů.

Sotva se dotkl prstů k němu vztažených. Odvrátila se a pomalu sestoupila po svahu hory.

Pohlížel za ní, až zmizela v nejbližším zákrutu lesní stezky.

Pak rozhlédl se široce rozevřenýma očima kolem sebe a v jediném pohledu obemknul a přivlastnil si vše, co mohl spatřit. Cítil nenávist a odpor, který se proti němu zdvíhal z každého keře a z každého listu ujařmeného lesa. A pojednou napadl ho konec vyprávění o bílém daňku — vítězi, jenž jedné noci nalezen byl ubitý, s nesčetnými ranami nepřátelských parohů na svém bílém, zářivém těle... „Pomsta poražených..." prolétlo mu myslí...

Vzdorným pohybem zdvihl své husté obočí a tvrdým úsměvem výzvy pozdravil vše to, co zdálo se naň číhat z nepřátelského okolí... A jak se hrdě vztyčil, pocítil pojednou ostrou bolest v hrudi, cosi jako sevření dvou měkkých dlaní, zastavujících lichotným tlakem tlukot srdce a proudění svobodné krve. V bezmocné zlobě, věda, že se nikdy nezbaví tohoto zeslabujícího, zmalátňujícího vlivu, zasykl sevřenými rty nenávistně, nutě se do bezmocné hrubosti...

„Ach, mstí se bestie..."

A postava jeho nebyla již hrdě vzpřímena, když ztrácel se v mladém podrostu táhnoucím se k jeho myslivně.

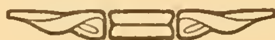
JAN OPOLSKÝ:

PŘEROD.

Ten tajný přechod ze jsoucnosti ve sny,
zvrat tíhy hmotné ve stav beztělesný,
jenž nemá jména,
jak světlo v přísvit zeslabené clonou,
v němž tvary v chvějné labilnosti tonou,
mha přeblažená.

Jak hudba vláčná k mystickému tanci,
však vjímaná co dech jen resonanci,
nic van, než zvuky,
jak chůze slepých ve bludišti spirál,
jichž průzor by se nikdy neotvíral,
kyv mrtvé ruky.

Stav tento mdlobný nésti středem žíti,
chtít v hypnose své hlavy položiti,
dech nemít pro ret,
a patřit na svět klamnou hloubkou moře,
nic neznat, lásku, šílenství ni hoře,
jak anachoret.

V. BURIAN:

PRVNÍ LÁSKA BOHUSLAVY RAJSKÉ.

(Příspěvek životopisný.)

V letech obrozenských společenský život pražský byl vlastně rodinný. I vlastenecký ruch tehdejší soustřeďoval se v takových rodinných společnostech k vzájemným rozhovorům, poradám i zábavám. Čelní hosté z jiných zemí slovanských byli do nich uváděni a hoštěni, a každému, kdo poznal ony české besedy, dlouho utkvělo v paměti jejich důvěrné kouzlo, jak se o tom jasně přesvědčujeme, probírajíce se zašlými korespondencemi té doby.

Význačnými takovými středisky vlasteneckého života pražského v letech 40tých minulého století byly rodiny dra Josefa Friče a dra Václava Staňka. I u nich shromažďoval se domácí výkvět národa a přijímáni byli věhlasní hosté cizí.

Když o prázdninách r. 1841 zavítal do Prahy větší počet slovenských studentů, aby jednak oplatili návštěvu dru Fričovi a Bohuslavě Rajské za jejich zájezd na Slovensko, jednak, aby tu pokračovali ve studiích — nalezli v rodinách Staňkově a Fričově

vzácné příznivce a přátele. Mezi nimi byl také Samoslav Bohdan Hroboň (1820—1894), tehdy již slibný talent básnický.

Úhledný, svěží a poeticky založený student Hroboň zalíbil se pro svůj „zdravý úsudek a stálost přesvědčení“ jmenovaným rodinám, zvláště pak sestře pí Staňkové a pí Fričové, Antonii — jinak Bohuslavě Rajské, kteréhož jména, jak známo, užívala v dívčím spolku, jenž byl částí Amerlingova Budče. Ze vzájemných rozhovorů zanícených idealistů, překypujících citem, podnikajících dlouhé procházky po idylické tehdejší Praze, vyvolávajících před svým duševním zrakem zašlou její slávu a snících o velikých činech vlasteneckých, vyvinul se něžný, tklivý poměr milostný, projevující se na venek stupňovanou přátelskou oddaností.

Po půl roce blahého pobytu v Praze odebral se Hroboň na další studie do Halle, odkud psal Bohuslavě — své duši souhlasné — vřelé dopisy, plné vroucích vzpomínek na svůj pobyt v Praze a na rodné Slovensko, jemuž chce všechny své síly obětovati. Jakého asi obsahu byly listy Bohuslaviny jemu, nelze přesně zjistiti, ale z narážek jejích v zápiscích a z uveřejňovaného tuto dopisu dra Staňka Hroboňovi vysvítá, že milostné vzrušení, které v ní vznítil Samoslav, bylo opravdové a jako teplá vláha zúrodnilo její duši, toužící dosud cele se obětovati uhnětenému lidu českému a české vlasti. Láskou svou k milenci stupňovala v duchu své doby i lásku k vlasti, realisující se v započatém již díle dívčí výchovy v Budči. Roznícena a sílena jsouc nyní vznešenou svou láskou, tím horlivěji počínala si v Budči, až samo srdce Amerlingovo tím bylo jato a rozradováno.

Tak uplynul rok 1842 a přiblížil se rok 1843, rok to těžkých sporů v nitru Bohuslavině. Samoslav psal z Halle stále vřelejší dopisy a verše, prodchnuté láskou k těžce zkoušenému Slovensku, kamž nyní již promítal šťastné jednou soužití své s Bohuslavou. Prostřed léta asi, vraceje se z Halle do své domoviny, zastavil se v Praze. Vyznal se, ovšem dosti nejasně, Bohuslavě ze své lásky, žádaje po ní slibu zasnoubení. Bohuslava milujíc pocítila zajisté štěstí, ale zasažena jím byvši náhle jako bleskem, nemohla mu ihned dáti závazné odpovědi, kdyžtě její duše byla zmatena náhlým jeho přílivem, nejasnými plány Samoslavovými stran jeho budoucího působení na Slovensku a úzkostí, plynoucí z nemožnosti dokonat započaté dílo. Samoslav pak odjel na Slovensko „v domnění přebolestném“, že Bohuslava proň ztracena.

V tom prudkém vlnobití citu a myšlenek svěřila se Bohuslava se svým štěstím a obavami svému učiteli a příteli K. S. Amer-

lingovi, jehož vznešenými humanitními plány a návrhy na reformu dívčího vzdělání byla již od r. 1839 cele zaujata. Posilována a povzbuzována jeho ohnivými slovy a příkladem, stala se duší dívčího spolku, sestoupivšího se za účelem vychování dívek na uvědomělé české matky a hospodyně, od čehož si právem bylo mnoho slibováno. Pokračujíc v započatém díle, složila také r. 1843 zkoušky, k stavu učitelskému potřebné, a jala se po prázdninách téhož roku vyučovati soukromě mladé dívky. Úcta a důvěra její k Amerlingovi byla neomezená; jemu se tedy svěřila, hledajíc u něho i rady.

Leč neočekávané vyznání Amerlingovo a jeho vývody ji ještě více zmátly. Vyznal se jí sám z lásky, že dávno již na ni myslil, že ještě jen čekal, až se pevněji jeho poměry utváří, ale takto přinucen, že ji prosí, aby se jemu zasvětila, když tak jediné bude moci dokončiti své započaté dílo dívčí výchovy a splniti svou povinnost k vlasti, již opustiti — bylo by hříchem největším. A málo šetrně se dotýkal cti a lásky Hroboňovy, již nazýval pouhým básněním, Hroboně pak fantastou, jemuž měl za zlé, že se také připojil k odštěpencům slovenským. Rovněž málo šetrně mluvil o překážkách v lásce její k Hroboňovi, poukazuje na rozdílnost jejich stáří (Hroboň byl o tři roky mladší), náboženství a snah.

Bohuslava bránila Hroboňovu lásku, pevně jsouc přesvědčena o její pravdivosti, a výčitkám Amerlingovým, že by opustila vlast a zklamala naději v ni kladenou, čelila nově nabytým přesvědčením, že neopustí Čechy, dokud nedokončí svého díla. Doufalať, že do dvou do tří let na pevné základy postaví svůj ústav, který pak bude moci svěřiti rukám stejně povolaným.

Avšak Amerling nepřestával domlouvati a zrazovati, bije stále na vlastenecký cit Bohuslavin. Hroboň pak nedával po celý ten čas vůbec nic o sobě věděti, neboť, jak se z níže uvedeného dopisu dovídáme, psaní jeho ze 14. listopadu o celý měsíc se zpozdilo. A tak láska Bohuslavina octla se v nejtěžší krisi. Po dobu téměř dvou roků věřila v lásku Hroboňovu a ve jménu jejím nerozpakovala se již ani, opustiti jednou vlast a úkol svůj v ní, jen aby po jeho boku pracovala na Slovensku pro dobro „celku“ — a nyní by měla býti zklamána? Či snad pravdivé byly pochyby Amerlingovy, nerozuměla snad dobře Hroboňovi? Byla jeho láska přece jen pouhým básnickým snem, jehož ztělesnění mylně v ní hledal? Není tu opravdu vážně bráti překážky, jež jí Amerling naznačil: nepoměr stáří, různost náboženství? ...

Není tedy láska její pobloužněním, může vůbec kdy skončiti sňatkem?

Bohuslava byla bezradna, a kolísajíc, jala se uvažovati, má-li snad přijmouti nabízenou ruku muže, který jí tolik duševního dobrodiní prokázal, který dal první popud k jejímu vlasteneckému dílu a jenž sliboval další vydatnou pomoc. Není to vůbec její povinností k vlasti, které se odcizovala, poslouchajíc svého bláhového srdce?.. Těžký asi byl to boj v duši tak citlivé, v níž víra s pochybami, láska s povinností se přely!

Na Štědrý den pak posléze rozhodnuto. Amerling vyzval ji na hrob její matky, a tu Bohuslava, rozcitlivěna posledními událostmi a romantikou scenerie, cítíc se opuštěna, zklamána — přijala nabízenou jí ruku a zasnoubila se s Amerlingem, jak se ze Staňkova dopisu dovídáme, v domnění, že toho po ní žádá láska k vlasti.

Tento krok Bohuslavin nutno dvojnásob šetrně posuzovati. Hroboň, zřeknuv se bohosloví, sám nevěděl, co počne, a valně se o to ani nestaral, blouzně nejasně o svém poslání na Slovensku. Pak nutno se zahleděti do myšlenkového a citového ovzduší tehdejší doby, jejímiž nemocmi byla i duše Bohuslavina chora. Prostoduchá, přecitlivělá, vážně vše beroucí Bohuslava, názory a sny hegeliánsky smýšlejících svých přátel a nedostižných vzorů opojena a k velikým vlasteneckým činům roznícena — až pedantsky důsledně (jako její vzory!) vycházela stále z jednoho bodu — lásky k vlasti — a odtud dále konstruovala. A tak v duchu těch vznešených myšlenek, jimž žila celou svou prostoduše věřící bytostí, a k nimž tím náruživěji se vrátila, cítíc se zklamána Hroboňem — dovedla obětovati i své štěstí, svou lásku, jen aby dále se mohla věnovati svému ústavu. Doufala totiž, že provdajíc se za Amerlinga, tím spíše přivede svůj ústav k rozkvětu, vlasti na prospěch, sobě pak k slávě.

Staňkovi a Fričovi byli nemile překvapeni nerozvážným činem Bohuslaviným, neboť ji varovali, aby nic Amerlingovi neslibovala a aby na schůzku na hřbitov nechodila. Zvláště paní Staňková byla proti Amerlingovi, jenž stále více a více se zapletal do nemilých afér. Leč Bohuslava nedala se zvrátiti ve svém přesvědčení, že je povinna tak jednati, neboť prostoduše uvěřila, že Amerling ji miluje. Zatím přišel neblahou náhodou opožděný dopis Hroboňův, vzpomínající posledních dnů v Praze a zářící jiskerkou naděje, vznícenou posledním lístkem Bohuslaviným. A za ním přikvapil hned druhý, důvěrně promlouvající k jejímu srdci, plný

víry v budoucnost, a s ním nové verše, prosycené touhou po vzdálené milé a plné blahé naděje v příští jara ... A ty asi hlavně způsobily, že Bohuslava povolila domluvám svých příbuzných a odložila sňatek s Amerlingem na dobu pozdější. Čaromocí slov Hroboňových znovu ožival zlomený květ její lásky; život zase jal se vítěziti nad theorií, láska nad úctou a vděčností. A tak starý boj, který zdál se býti dobojován, vzplanul znovu. Bohuslava dosud obávala se zrušiti daného slibu, ale jako krok k tomu jest považovati odklad sňatku a zrušení slova, spojiti svůj ústav s Amerlingovým Budčem. Hroboňovi pak napsala dopis, v němž se mu netajila svou náklonností k němu, a vylíčila mu bol, který zachvátil její nitro, když nic nepsal, takže uvěřila slovům a slibům Amerlingovým a rozhodla se na hrobě své matky, „věnovati svůj život Budči“.

Staňkovi, kteří byli rádi změně, kterou v Bohuslavě způsobily dopisy Hroboňovy, cítili, že bude třeba vysvětlení Hroboňovi, který se chystal z jara do Prahy. A tak dr. Staněk napsal mu obšírný dopis, jejž tuto uveřejňuji a který jasně vysvětluje mnohou nejasnost v zápiscích a korespondenci B. Rajské.* Dopis ten dochován je mezi několika listy S. B. Hroboně, uloženými v oddělení korespondencí a literárních pozůstalostí v bibliotéce Musea král. Českého. Je bez data a oslovení, ale stránkování nasvědčuje, že jest úplný. Byl patrně přiložen k nějaké zásilce. Z Hroboňova pak dopisu ze dne 28. března 1844, který zřejmě jest odpovědí na tento dopis Staňkův a jejž také tuto uveřejňuji, vysvítá, že jest z 13. března 1844.

Dopis ten zní:

— —

Z Vašich prvních listů se mi zdálo, že nejen před světem, ale i před rodičemi hájíte lásku k Bohuslavě; a sice rodičům proto, že by pro rozdíl nábož. odporovali. Mimo tyto těžkosti se mi zdálo, že Vašim touhám budou na překážku Vaše rozdílné záměry, totiž že ona na Prahu, Vy na Slovensko působiti chcete atd.

Mezitím se ale staly divné věci, a já sem zapoměl na všechny tyto překážky.

Že Vás B. milovala a zajisté dosaváde miluje, není pochybnosti. Neboť nebyl lhavý její první list.

Na první Váš horoucí dopis Vám hned své neklamné srdce podávala (a věřte, že to nebýval nikdy její způsob!). Po odpovědi té chtěla své štěstí tím zvětšiti, že se svému nejvíce ctěnému učiteli

* Ženská bibliothéka. Z let probuzení. První kniha. Praha 1872.

a Vašemu příteli Slávojovi* svěřila a jej požádala, aby Vás pod svou ochranu, až sem přijedete, přijal. Ale div! místo toho, on jí dělal předházky, proč by svou vlasť opouštěti chtěla, že by to byl tedy velký hřích, že on dávno na ni myslel a jen ještě že čekal, až se některé okolnosti změní, aby ji pak za svou nevěstu prohlásil. Tehdy že ji nyní prosí, touto nenadálou změnou přinucen, aby hned se jemu zasvětila, aby na Vás nemyslila, že tu tak mnoho překážek, jako Vaše mládí, náboženství, vlast a pak neurčité vyjevení Vaší lásky, jižto on pouhým básněním nazýval, a vůbec Vašeho mínění a j.

Na to ona statně mu odporovala, rázné odpíravé lísty mu psala, tak že to vyjednávání po 14 dní trvalo. Na neštěstí Váš list, jejž ona tak toužebně očekávala, více nežli 4 neděle se opozdil. Této nehody Sl. použil. Ona se počala domnívati, že snad opravdu Vaše mínění to nebylo a že Vám snad nerozuměla. Tak se stalo, že z úcty, jakou po mnoha let k svému učiteli chovala, jeho domlouvání povolila a jeho býti slíbila. Poněvadž má manželka hned z počátku vášnivě Slávoji odporovala, zbudila i v ní opačnou vášeň, a ač všechni její přátelé ji od toho sňatku zrazovali, ona slepě se domnívala, že za duševní dobrodiní, ježto on jí prokazoval, takto se odměniti povina jest, zvláště ale, že to nevyhnutelně žádá povinnost k vlasti, jak on jí výborně dokázati uměl. Rozumným vyjednáváním sme posléze dobyli proti vůli Sl. lhůtu celého roku, pevně doufajíce v jeho nestálost, v stálé větší zapletání jeho v nemilé ošklivé poměry a v jiné okolnosti.

Ze všeho pozoruji, chci-li Vám mé vnitřnosti odkrýti, že to více úcta a přátelství k Slávojovi, nežli láska. Však z její listu vidíte, že kladla ona nejvyšší svou blahost na zavedení a zdaření svého ústavu a na prospěch, jaký tím vlasti získá; a ke všemu tomu on jí velice nápomocen byl. Vím, že by láska nad tím vším zvítězila. Mimo to mám důvody pevné, že jí Sl. též nemiluje, ale jen že potřebuje takovou choť, jako ona jest, a tu nenajde v celé Praze; tehdy se sám a alespoň ji přemluvil, že ji miluje a že bez ní žíti nemůže. Což tato prostomyslná duše, stejné s ním záměry majíc, slepě věří, alespoň z počátku uvěřila; neboť se mi zdá, že nyní našim domluvám pokojného sluchu podává, čehož buď důkazem, že sňatek, jejž on na květen si neústupně žádal (a k čemu ona již polovičně povolila), nyní na celý rok odročila a v tom odročení sama velikou útěchu nalézá, ač se ještě vynucený slib rušiti ostýchá.

* Pozn. vyd. Rozuměj: K. S. Amerlingovi.

*

Z obsahu tohoto listu si sám příčinu mého dlouhého mlčení vyjasníte... Dílem mnoho prací a dílem sem byl jako na vahách, co dělati mám. Mlčeti a věc osudu zanechati anebo upřímně mluviti. První zvítěžilo v listu mém, jenžto ještě na cestě se nachází; nyní ale tak přátelé, příbuzní a jiné okolnosti mluviti tak naléhali, že sem druhé volil. My sme si všickni Vás přáli do přátelství poznavše Váš zdravý rozum i úsudek i stálost i chladné jednání. Že pro něj nejsme, není Vám třeba povídati, neboť ste poznal můj poměr k němu, a ten se spíše zhoršil nežli zlepšil.

Buďsi Sl. šlechetný muž a vlastenec, dobrým manželem nemůže býti, neboť hlavní věc mu schází, že nezná věcnost a nemá ani za máku praktičnosti; a stálost? — ó, té jest v manželství veliká hromada zapotřebí!

Nechci Vás snad k tomu míti, abyste se Sl. zápasil, ale snažně Vás prosím, abyste k nám brzo na jaře zavítal nejen Vaše záměry uskutečniti, ale i pro naše přátelství i pro spásu této šlechetné duše.

Mnoho mi do tohoto listu pošeptala má milovaná choť, jenžto Vám, jakož i Fričová, svou vroucnou úctu vzkazuje. Frič Vás srdečně líbá, jakož i Váš

upřímný přítel

V. Staněk.

Hroboň odpověděl dopisem+ ze dne 28. března:

V Sjelnici d. 28./3. 1844.

Šlechetný a drahý příteli můj!

Jen bolest hluboká a nerozhodlanost má je toho příčinou, že jsem Vám na Váš srdečný dopis od 13. 3. hned neodpověděl. A bohužel! i zlá uspořádanost pošty v našem kraji nám překáží v rychlých dopisech; neboť jen jedenkrát v týdnu, totiž v neděli, roznášejí se listy do vesnic od hlavní cesty vzdálenějších a nejvíc dvakrát v týdnu pošta naše listy odesílá. Odpovědi na předostatní listy Vaše budou již, jak doufám v rukou Vašich. Z nich ste dostatečně vyrozuměli, v jakovém zármutku jest nyní pohříženo nešťastné Slovensko a v jaké bolesti nejnešťastnějši syn jeho Samoslav. Váš dopis, šlechetný příteli můj! rozžal sice opět jiskřičku náděje v duši mé, ale velmi sem se skormoutil nad tím, že s mužem takovým, kterého bych tak rád si vážil, od něhožto sem tolik pomoci a útěchy k budoucímu těžkému svému povolání očekával,

+ Dopis tento uložen jest rovněž v bibliotéce Musea král. Českého.

v tak nepříjemný potah mne osud postavil. Kdybych byl Němcem, snadný bych znal způsob uraženou čest mé nejvnitřnější osobnosti napraviti; ale jsa Slovanem uspokojím se tím, že se jej zeptám, jakým právem směl on o mém srdci, o mé cti a věrnosti pochybovati a jich se nectně dotknouti; uspokojím se tím, že mu dám cítiti, že jednal neslovansky, (poznámka po straně vysvětluje dále) neslovansky i z ohledu toho, že za hřích pokládal Češce posvětiti se bratrům, kteří svůj kmen jen v celém národu vidějí a celému Slovanstvu nejupřimněji posvěcují. Co jsou Krkonoše a Tatry proti Slávě?! — Ta šlechetná duše převzala celou vinu jeho na sebe a z jejího dopisu vysvítalo, jako by on nevěda o slibu mně daném Jí byl o srdce Její, které prý mu před tím již přálo, vroucně požádal. Ona tak dojemně nalíčila strasti jeho první zklamané lásky, takovou dávnou k němu náklonnost, že sem, ač s nevýslovnou a nikdy nezhojitelnou bolestí, hotov byl k jeho i k její spáse na věky se odřeknouti ráje lásky mé věčné, jediné. Jest-li tomu ale tak, jako Vy šlechetný příteli můj! píšete, tuť nevyslovně bolestiti musím nad ní, že tak nectným spůsobem byla vyrvána ze srdce toho, které Jí tisíc životů, ba i lásku svou v stavě jest žertvovati. Buďtež tedy ubezpečen, že přítel Váš Samoslav posud jest hotový a odhodlaný pro spásu Bohuslavy své věčné všecko učiniti, cokoliv ona si vyvolí — buď jí se odřeknouti, buď jí náležeti věčně. Jeli to její přesvědčení, že jediné se Sl. může býti blažená — mé blahoslovy budou ji i tam sprovázeti, budou sprovázeti i toho, který na věky zrušil mír duše mé. — Škoda! přeškoda! že ještě nemohu letěti do Vašeho náručí, abych Vám osobně rozpletl aneb rozsekal uzly osudu mého. Prozatím jen o to Vás prosím, abyste šetřil zdraví a citlivost anjela duše mé. Samoslav na každý způsob, ač mu to velmi těžce padne, bude hledět v první polovici května k Vám se dostaviti a Vám a Vaší Vysocectěné Paní i všem jiným přátelům, kteří tak šlechetně soucítili s nešťastným, ústně a nejvroucněji se poděkovati za přízeň nezaslouženou. Povězte všem vřelou moji úctu a pozdravení! Bůh Vás žehnej s drahým domem Vaším.

Váš vroucí

Samoslav.

Budete-li mi hned po obdržení listu tohoto psáti, což by mi velmi vítané bylo, ještě mne dopis Váš jistě doma zastihne. Mohli byste i do Břetislavy na Štúra psáti.

S Bohem!

Zatím co dála se tato výměna dopisů mezi Staňkem a Hroboněm, Bohuslava obdržela Hroboňovu odpověď na svou zpověď.* Nelíčený žal a utrpení jeho, neklnoucí, křesťansky odpouštějící, hluboce dojaly nejvýš vzrušenou duši Bohuslavinu, která vždy dovedla trpěti s trpícími; zželelo se jí trpkého osudu muže milovaného, do něhož ho uvrhla svým pochybeným krokem. Místo v jejích zápiscích ze dne 19. března, kdy obdržela dopis Hroboňův, je mohutným, bolněslastným výkřikem nad znovunalezením štěstí ztraceného! Duše její, prošedši celým peklem pochyb, bludů a utrpení, vyšla z nich očištěna a dokořán se otevřela světlé zátopě veliké lásky Hroboňovy.

Hroboň však dlouho nepřicházel; cestoval kdesi po Slovensku, zatím co Bohuslava až usýchala touhou po něm. Dlouhé a marné čekání unavovalo a ochladilo ji konečně v jejích očekáváních. Teprve koncem května Hroboň přijel. Shledání jejich bylo sice upřímné, ale dlouhé odloučení a celá řada nedorozumění, urovnaných sice písemně, ústně však dosud nedopověděných, činily jejich setkání zaraženým, chladným. Hroboň použil hned první příležitosti a vyznal se jí, že je mu dosud tím, čím byla dříve: láskou jedinou, štěstím věčným. Mluvil však nejasně o společné práci na Slovensku, blouznil, jako dříve, o svém poslání v domovině, jíž toužil cele se obětovati, a nedovedl jí dáti uspokojivé odpovědi, co míní počíti; horoval pro odluku slovenskou a hanlivě mluvil o Češích, kteří, vidouce v Štúrově odluce zbytečné drobení, odsuzovali ji, a připouštěl, že by jí mohlo býti její náboženství závadou na Slovensku . . . A tak osobní styk zchladil její nadšení, jež v ní rozohnily jeho dopisy a verše. Naděje v něj kladené ukázaly se v mnohém klamnými. Srdce její byla by upřímně těšila čistá jeho láska, ale rozum její znepokojovala jeho nejasná budoucnost. A tu znovu začalo v ní vítěziti dávné její odhodlání — obětovati se vlasti, svému ústavu.

Zatím přijel do Prahy v dubnu ovdovělý básník a profesor vratislavské university F. L. Čelakovský a šetrně zvídal u Staňků, mohl-li by požádati Bohuslavu o ruku. Staňkovi, poznavše nyní blíže Hroboně, nechovali k němu již té důvěry, co dříve, a odsuzovali stejně jeho blouznivé nadšení a nepraktický smysl, jako dříve závratné plány Amerlingovy. Řekli otevřeně Čelakovskému, co Bohuslava přestála, a radili Bohuslavě k sňatku s ním. Ten pak vyznav se jí prosil ji, by si věc rozvážila, a dal jí čas

* Hroboň neměl tehdy ještě asi v ruce dopisu Staňka, který patrně bez vědomí Bohuslavina vysvětloval, co se zatím událo.

na rozmyšlenou. Bohuslava octla se v ještě bezradnějším boji. Vážný, důstojný klid Čelakovského a jeho upřímné vyznání, že ona jediné mu může býti dobrou ženou a jeho dítkám trpělivou matkou, působily konejšivě na rozbouřené její nitro, ale tím krutší bol sevřel její hruď, když osamotnivši vzpomněla si, že by měla znovu raniti srdce, v němž po druhé vznítila jiskerku naděje. V tom těžkém stavu přispěla jí, jak známo, svou upřímnou radou Božena Němcová. Přišedši 8. srpna k Staňkovům na návštěvu, zastihla Bohuslavu v slzách. Ta se jí svěřila, před jakým rozhodnutím stojí, kdyžtě Čelakovský, vrátiv se ze Strakonic, obnovil svou žádost. Němcová, „těšíc a litujíc“ jí, odešla a večer poslala jí psaní, „jeden z nejkrásnějších listů, jaké kdy byly napsány k útěše zkormoucené duše.“* Napsala jí, jest-li její vášeň k Bohdanovi opravdovou láskou, pro kterou člověk na vše, co se v cestu klade, zapomene, pak že jsou její slova marná; ale ctí-li v Bohdanovi pouze mučedníka slovanského národa, chce-li se jen obětovat pro vlast, tu ať uchýlí se k straně druhé, kde více působit může. Pod dojmem toho dopisu, který Bohuslava, uvažujíc a rozhodujíc se, po celou noc na 9. srpen znovu a znovu pročítala, rozhodla se pro Čelakovského v domnění, že stejně, ne-li více, prospěje tím vlasti, jako kdyby se obětovala svému ústavu.

L. P. VLADYKA:

PREČO.

Bezradně stál Holina u posledního domku Okigyós před pusztou, dojem zde byl, proč by sobě zapíral. Líné, těžké ticho leželo na pusztě, voda zdála se olovem a tráva a sítí krátce přesekanými dráty. Na hladce vydutém obzoru ležela nízká, oranžová stuha, šedé nebe odpuzovalo, nikde strom, nikde keř.

Věděl, že dnes večer nikdo mu neporadí; přece vytrvale čekal a hleděl, jak puszta prohýbá se dolů a bělejší kaluže vystupují.

— Gróf nás hostí — řekl kamarád, kterého vystřídal — gróf dává čistý byt, jídlo i víno dá.

Nebylo třeba mnoho přemýšleti, gróf je kavalír, dno každého dne tajilo jen tyto tři věci, které bylo někdy těžko nalézti. Dnes tedy je jinak. A proto Holina bezradně stál a nevědomky přijímal do žil línou krev zablácené maďarské vesnice.

* V. Tille, Božena Němcová, str. 44. Zlatoroh V.—VII. svazek.

Puszta hnědla a černala a močály matně se leskly jako nedbale vyleštěné plechy.

Děti zdravily, ohlédl se. Jak těžko je pozvednouti ruku. Řek, několik slov, která měla býti odpovědí. Únavná byla cesta do bytu, cestičky vedoucí blátem vystlány byly kukuřicí, ale beze světla často a snadno sešel.

Večeřel pomalu a vážně a zapíjel vínem. Vyšel opět ven.

Vpravo svítilo několik luceren, kolébaly se do kroku. Holinovi zachtělo se pohovořit si s někým, rozešel se za světýlky. Když jedno se oddělilo a dalo se více vpravo, šel i on vpravo. Brzy rozeznával na zemi čtyři černé pruhy, žebra lucerny a ve světlém kruhu vysoké boty, které šly zvolna a zřejmě namáhavě, ale ze žlutého kruhu nevycházely. Nebál se osloviti česky, v okolí města žilo hojně Slováků.

Světlý kruh se zastavil a lucerna pozdvihla se k jeho obličeji, posvítila mu do očí a pak zase houpavě se rozešla. Nezůstal na místě. Zahlédl krátké sukně, jen pod kolena sahající a ještě oslněn, bezmyšlenkovitě a beze slova šel za lucernou. Když opět došel, vzal ji z malé, tvrdé ruky a pozvedl nad hlavu. Spatřil černý šátek, do obličeje stažený, teplý, květovaný šátek složený přes ramena a vysoko podkasané sukně.

Vrátil lucernu a ptal se, proč neodpovídá a utíká mu.

— Doprovodím, i lucernu ponesu, lépe půjde se oběma, špatná je cesta pro jednoho.

Neodpovídala, ani se nesmála, jak se zde smějí, když nerozumí a neodporují, nevěděl, zda mu porozuměla a neodvažoval se vzíti znovu lucernu. Přecházeli cestu po nasypané kukuřici. Vzala ho za ruku, aby ho převedla. I pak dále šli spolu ruku v ruce, jeť maďarská vesnice na podzim jediné bláto. Několikráte pozvedla lucernu, jako by se rozhlížela, ale otáčela se vždy a Holina tušil, že si ho prohlíží. Bylo mu stydno, připadalo mu, že někdo si ho kupuje a váhá. Když opět stanula, vzal jí lucernu a strhl jí šátek s hlavy.

— Maryško, ty's hezká.

— Že Maryška?

Smál se náhodě, jmenoval zde každou Slovačku Maryškou. Nenasytně hleděl na její měkký, slovenský obličej, světlé vlasy, hladce přičesané. Jako chlapec dotekl se pátravě prstem její tváře, jak by nechtěl věřiti krásné růžové barvě, která i při světle lucerny překvapovala. Pak pohladil ji plnou dlaní. Zmatena krátkými pohledy dívala se na něho.

Holinovi bylo lehko a veselo, cítil již svoji převahu. Důvěřivě a samolibě přijímal její rozpaky. Počkal, když uvazovala si šátek a vzal ji opět za ruku, lucernu nesl sám.

Toulali se vesnicí a blátem, zašli až ke krčmě a obrátili se podél malých, holých akátů, často se zastavili. Ani nepozorovali, že přišli za vesnici, kde Holina stál večer.

Mírný hluk vesnice zůstal vzadu, hlasy, štěkot psů, klapot dveří, do cesty navalilo se líné a těžké ticho puszty. Neřekli si a oba se zastavili, bylo mdlo na rtech. Nevěděli jistě, zda hovoří, ale dobře věděli, že jsou spolu. Maryška netrpělivě tiskla mu ruku. Drobné světlo kmitlo se daleko vpravo, asi tam, kde ve dne stála zvonice. Velké zvony bez srdcí rozhoupaly se nad pusztou, těžké a vláčné vlny stále přicházely a stále odcházely. Počalo drobně pršeti, studené jehly bodaly do rukou a chladily.

Postavil lucernu na zemi, uchopil Maryšku za ruce a hladil je a dýchal na ně. Pak zvrátil jí hlavu nazad a tiše hryzl ji na krku a na tvářích, až zaplakala.

— Maryško, věříš, že jsem zde, u tebe?

— Věřím, bolí.

— Kdybych stál několik kroků dále a nedotýkal se tebe. Byla bys se mnou?

— Byla.

— I kdybych stál až na druhé straně puszty, ani ve dne konce nedohlédneš, byla bys u mne?

— Byla.

— K nikomu nemáme tak blízko, jako k sobě. A k nikomu dál. Věříš, Maryško?

— Prečo?

Smála se tichounce, jak by zvonily tenké jehly deště.

✠

— Ráno chodí po noci, ne noc před ránem. Rozumíš, Maryško?

Nerozuměla a on sám dobře nerozuměl. Oblékala se spěšně a nemluvila, jen pohnula hlavou. Zavedl ji k oknu. Naproti za bílou zdí a doškovou střechou stodoly vystupovalo nebe jako svisle zavěšené modravě růžové plátno. Ticho odtékalo a vypařovalo se. Vesnice se probouzela, jak by někdo ve slámě se probouzel.

Přiklonil hlavu k její. Zachvěla se.

— To nic, to okno je malé, ale i tak dobře.

Hladil jí vlasy a ramena.

— Máš muže?

Přikývla hlavou.

— Je voják, píše ti?

— Každý druhý den.

— Ty jemu hodně píšeš?

Lehounce kývala hlavou.

— I děti máš?

— Chlapečka, Páliho.

Obloha šedivěla, hleděli oba bezradně z okna. Lepkavé a líné ticho, které v noci zalilo ubohou, špinavou vesnici, přestalo býti tmelem.

— I ty máš ženu, chlapečka také?

Neodpovídal a stále díval se z okna. Rozuměla a jako by se bránila a chtěla ho předejíti, pravila postrašeně.

— Odpustíš jí, kdyby ona doma, jako já?

Přecházel po pokoji a nevěděl ani, kdy odešla.

TRISTAN CORBIÈRE:

UBOHÝ HOCH.

Divoka šelma.

On s pyšným hvizdem svým, s písničkou umíněnou
byl malý přede mnou; na hledání se dal
a nenašel; rekovým hlupstvím uraženou
jsem byla: nepoznal to, že mne miloval.

Přes srdce vzbouřené já misky metala jsem.
On na to díval se ... Což mu to škodilo?
Jak vzpurným nástrojem je ke hře básník časem!
Já naň si zahrála. To vskutku bavilo.

Je mrtev? Ach! Šprýmovný hoch to jinak byl.
Snad vážně přespříliš svou roli založil,
nic neřek' — aspoň to! — Neb zemřel. Čím to chřad'?

Dal v poesii snad se rozpustiti?
Mřel smrtí chic, na phtisi nebo pití?
Mřel na nic posléze ...

Či umřel na mne snad?

JAROSLAV PASOVSKY:

ZLATO.

Bizarni povídka.

Nelze usnout! ...

Hodiny neúnavně tikají v hlubokém tichu, okno se rýsuje nezřetelně tmou, vonná noc je vůkol, od moře jde šum.

Slyšela bíti jedenáct, slyšela půlnoc a uslyší jistě i prvou hodinu.

Přítelkyně na druhém loži hôtelového pokoje již dávno klidně oddychuje. A Jiřina Zachová se zmítá, shrnuje pokrývky, překládá hlavu, než nadarmo všecko.

Nelze usnout!

Myšlenky dorážejí. Odžene je jako smečku vlků, ale hned se zase vracejí, krutější, divočejší. Některou chvíli Jiřina již usedá na lůžku a vztahuje úzkostně ruce ve směru, odkud slyší oddychovati Emmu. Ta šťastná spí a neví, jak ona zde trpí. Chce zavolat, probudit ji — — Ale tu si uvědomuje, že nemá, co by jí vlastně řekla. Nikomu, nikomu přec nemůže otevříti své nitro v tento okamžik! ...

Zůstává tedy samotna s myšlenkami. Avšak jest třeba trochu je ovládnouti, uspořádat, přehlédnout. Nic se vlastně nepřihodilo, vezmeme-li to rozumně — říká si. Nějaký hlas ji chce usvědčovat, že se sama přelhává, Jiřina se však pevně drží své poslední myšlenky, která převládla, a uklidňuje se poněkud.

Jak to vlastně bylo — —?

Návrh jest zcela určitý: Sto tisíc za jedinou noc s ním.

Fuj! Je bídná, že mu nedala políček, když to vyslovil. A on, Wharton, je podlý člověk, který s chladnou nestoudností dovede říci: „Já mám bohatství — ty krásné tělo. Měňme!"

Ale nikoliv. To jen ona si vše tak zjednodušila v mysli. Wharton neužil vůbec takových slov. Je přec tak jemný, tak uhlazený, třeba že chmurně záhadný. Neučinil ani určité přímé nabídky, jež by se opírala o zpupné vědomí všemocnosti peněz. Oh, jistě je bohat, velice bohat, než chová se skromně, nestaví toho na odiv, je tak prostý ve všem projevu.

Neznají se ostatně od včerejška.

Jiřina se přenáší k počátkům této historie. Vyhledává v duchu prvé nitky, které se pak znenáhla spředly v zlatou smyčku, již teď cítí na svém krku ...

Dvě nepatrné učitelky dlouho znepokojovala a vzrušovala veliká touha: Viděti moře! Na svých procházkách podvečer o něm

hovořívaly, obě dojaty, jak o krásném milenci, do snů jim hřmívalo i šumně promlouvalo nikdy nespatřené.

Dlouho a trpělivě střádaly — až přišly prázdniny, kdy jejich touha došla splnění. Horečné přípravy, sladký neklid brzkého odjezdu — pak poslední polibky milých hochů ... a vlak je nesl k Terstu.

Ubozí hoši! Zůstali jste! Proč nejedete s námi? Tam dole se miluje ještě krásněji nežli v této chladné zemi. Žel, hoši nemohou, a tak budeme jenom vzpomínat, mnoho, všude vzpomínat, a potom, až se zase shledáme, nepoznáte nás ani, jak budem' asi zcela proměněny! ...

Odjížděly statečně. Ale přišly nové, nesmírné dojmy, jež opojily a docela zmámily jejich lačné duše. A moře, konečně dosažené, se jim po prvé ukázalo jako Jahvé na Sinaji: hrozné, rozběsněné božstvo, bouřící a kouřící, nepřístupné. Byly ohromeny jeho úžasností — —

A tehdy Jiřina poznala pana Edwarda Whartona. U table d'hôte se ocitl po jejím boku. Hovořil francouzsky i německy, avšak seznav, že Jiřina je z Čech, překvapil ji, promluviv její mateřštinou, ovládanou ku podivu dosti plynně. Vyšlo na jevo, že má příbuzné v Čechách, a že i sám pobýval před lety nějakou dobu v Praze.

Pak se vídali častěji. Provázel někdy obě družky na společných procházkách. Znal umění i život, a měl tajemství jímati duše. Vyprávěl jim úžasná dobrodružství z cizích zemí, zasvěcoval je do tajů zednářských lóží, uváděl do mysterií starých kultur, vykouzloval před jejich zraky život velikých měst západu i východu, naplňoval je údivem, řeše snadno a jasně filosofické problémy zdánlivě obtížné neb i nerozluštitelné.

Tušily, že je nesmírně bohat. Nesvědčil o tom ani jeho život, ani jeho způsoby, ale cosi v celém jeho zjevu to nezvratně projevovalo.

Shledaly náhle, že je vlastně téměř stále s nimi. Zalekly se. Emma pojala obavu, že ostatní společnost si toho brzy všimne a že se o tom bude hovořit. Ačkoli všichni vzhlíželi k Whartonovi s úctou a s jakýmsi podivem, přece, zdálo se, v skrytu ho nenáviděli. Snad že byl příliš chmurný ve svých chvílích, a chladný ke všem ostatním?

Pan Wharton záhy vytušil, jak se podobalo, obavy Emminy, a neobjevil se několik dní — —

Kteréhosi podvečera nato se Jiřina vracela sama po břehu s procházky. Tu znenadání stanul proti ní. Polekala se ho, než přece jí bylo milé, — aniž si to přiznala — že se s ním setkává.

„Myslila jsem, že jste snad odcestoval," děla.

„Jak vidíte, ještě nikoliv," odvětil. „Nejste však daleko pravdy: Odjíždím pozítří."

S jejích rtů splynulo bezděčné „Ah — —"

„Překvapuje vás to?"

Neodpovídala. Hleděla na něho zrakem, v němž se usmívala nedůvěra, třásl strach i krčila lítost.

„Odjedete . . . odjedete," zašeptala pak.

„Želíte toho?" zeptal se.

Mlčela, pohlížejíc na moře.

„Vzpomenete někdy?"

Obrátila k němu oči, ale neřekla ničeho.

A tu Wharton děl náhle:

„Přál bych si odnésti v dálku více nežli váš obraz, Jiřino. Chtěl bych také znamenat více ve vašem životě. Miluji vás."

Byla nesmírně překvapena, zmatena, a též plna něčeho krásného.

„Zbývá mi ještě zítřek," pokračoval za chvíli. „Zítřek — a dvě noci."

„Ne!" vzkřikla Jiřina, jata hrůzou.

A on řekl:

„Mám bohatství, mám moc, mám vše. Všecko mohu, všecko ovládnu, chci-li. Mohu rozsévat zlato štědrými dlaněmi, mohu působit štěstí — sebe sama však učinit šťastným nedovedu. Duši koupím, tělo koupím, ale štěstí ne — —! To dlužno dostat, jako žebrák dostává almužnu. A přec jak vděčně bych za ně dal cokoliv — — Sto tisíc i za pouhou vteřinu blaha! . . ."

Byl bled. — A ona neodpovídala, chvějíc se.

„Přijdete?" pravil pak. A jako by jí vkládal sám odpověď do srdce, opakoval vzrušen: „Přijdete! Ano, přijdete!"

„Mlčte! Mlčte!" zavzlykala.

Dala se náhle do běhu a prchala.

Slyšela za sebou ještě jeho hlas:

„Čekám! . . . Čekám! . . . Dnes — nebo zítra! . . ."

— —

Tak to bylo — —

A teď leží a nespí. Hodiny míjejí. Emma na druhém lůžku již dávno klidně oddychuje, a Jiřina se rve s dorážejícími myšlenkami.

Zamítla návrh. Nešla. Pro dnes tedy zvítězila. Bylo to dosti snadné vítězství. A on snad čeká . . .

Ale pak se vrátilo pokušení.

Zlato! Zlato! Všude kolem sebe je viděla, pokoj byl náhle pln jeho třpytu. Její hoch, Jan, stál před ní v tom magickém lesku. Létla mu radostně myšlenkou vstříc. Přitulila se k němu a šeptala mu: „Jeníku, vidíš, odolala jsem! Zůstala jsem ti věrna! Ty budeš první, budeš jediný!“ A on ji celuje a říká: „Miluji tě, Jiřko, miluji tě tím více! A hleď, už brzo budeme svoji.“

Ach ano. Již brzo . . . Budou šťastni? Říkají si to. Říkali si tak vždy. V opojení neviděli ničeho než své budoucí štěstí: náležet si. Ale ve chvílích rozvahy spatřovali záludné nástrahy, kterými život rozčarovává. A tu nesli trpce, že jsou chudi. Jak bude potřebí žít skromně a počítat, stále počítat! Nestane-li se to jednou osudným kamenem, o nějž se rozbije láska? . . .

A teď — —

Jiřina vytřešťuje oči do tmy. Zdá se jí pojednou, že její osud jde právě tudy. Jsou prý takové chvíle. Někdo jí nepozná, jiný ji dovede chopit, třetí ji nechá projíti.

Což jestliže to je pokyn osudu: Přijmi, chceš-li!

Skvělá budoucnost se jí zjevuje. Vidí se po boku Janově. Není již nedostatku, není starostí. Ale je štěstí? . . .

Leká se. Uvažuje. Ah, uvažovat o možnostech, toť již prvý krok ke zradě přesvědčení. Není už absolutně nezviklatelné, o čem se začne uvažovat. Přistihuje se — ale zlatá pavučina ji dále opřádá . . .

Budoucnost — — Mnoho krásných dnů — — za jedinou noc, na niž by se snad zapomnělo. Snad! Zapomnělo by se skutečně?

Wharton je jí vlastně lhostejný. Zapomněla by tedy v krátku.

Ne, přece jí cosi znamená. Kdyby byl tak zcela lhostejný, nemohla by se vůbec zabývati touto myšlenkou.

A ta doléhá. Jiřina zápasí. Urputně. S posledním vzepětím se jí opírá, odráží ji a přemáhá — na chvíli. Vyčerpána bojem cítí, kterak zvolna podléhá.

Cokoliv již! Cokoliv! Jen klid už! Spát! Spát!

Zarývá divoce hlavu do podušek a pláče — —

Posléze cítí, že usíná. Silná ruka ji tiskne. Umdlévá. Vše se rozplývá . . .

Vtom před ní stojí Wharton. Jde si pro odpověď.

„Ano! Ano!“ křičí Jiřina. „Jen teď mne už nechej!“

Emma se patrně probouzí jejími výkřiky. Jiřina však již spí —

✣

Procitla pozdě. Hlava jí třeští — ale je ku podivu klidná. Prosí přítelkyně za omluvu. Potřebuje trochu samoty. A odchází sama na procházku. —

Po návratu jí v hôtelu cosi odevzdávají. Přijímá zneklidněna a běží do pokoje.

Je samotna. Emma se vzdálila.

Otvírá veliký dopis — —

Peníze! Strašně peněz!! Od něho!!!

Nespočte jich ani — —

Ostatně nelze vůbec klidně počítat — —

Ale je jich nesmírně — —

Ano, jak řekl. Snad i více — —

Jako by již znal její včerejší rozhodnutí.

Bože, tolik peněz! — —

Kdyby to zvěděla Emma!

— —

Nic pro ni neexistovalo než opojení zlatem. A když nastal večer, vplížila se odhodlaně do Whartonova domu. Před jeho dveřmi se přece zachvěla. Než, nebylo lze váhat — i vešla.

Stanula mu tváří v tvář.

„Zde jsem,“

Políbil jí ruce a vedl ji k stolu, kde planula lampa pod rudým stínidlem.

„Chcete se mnou vypít trochu vína?“ řekl.

Plné číše již stály před nimi. Připili.

„Jsem šťasten, jsem šťasten tohoto večera. A nejen dnes — i včera jsem už byl. Od noční chvíle, kdy jste ve svém nitru řekla ‚Ano‘.“

Zamrazilo ji, aniž věděla proč.

A Wharton pravil:

„Vaši vůli měl jsem již od toho okamžení. Vždyť řekneš-li, ‚Chci‘ — již se stalo. Jakmile duše se zmocníme, tělo jde, poslušno, za ní. Odhodlala ses dáti mně štěstí — hle, jsem šťasten! Dala's mi je, své štěstí jsi mně dala! . . . Nežádám víc. Jste volna — vraťte se k tomu, který na vás čeká! Nedotčena! A bohata!“

Nechápala. A on pokračoval, sám jakby opojen.

„Chcete ještě? Chcete ještě? Dám — dám znovu. Vezměte! Zde! Vezměte!“

V jejích rukou se ocitlo nové mámivé zlato. Hlava se jí zatočila . . .

A pojednou se vidí na útěku. Tiskne zlato k prsům a prchá. A za ní ještě zní chechtot:

„Dala's mi štěstí, své vlastní štěstí jsi mně dala! — —“

*

Po roce.

Nepatrná kdysi učitelka Jiřina je provdána. Jan jest opojen. A neznají nedostatku, jak na to myslívali. Bohatý strýc, na něhož dříve nikdo z rodiny nevzpomněl, učinil Jiřinu ještě před svatbou universální dědičkou...

Tak to řekla Janovi. A on věřil. —

Dlouho jej nechávala v tom klamu. Než kdysi Jan přišel a děl znenadání:

„Kdo to byl pan Wharton?“

Ztrnula. Kdo mu pověděl — — Snad Emma — —

Řekla po pravdě, že se s ním seznámily u moře.

„O tom jsi mně dosud ničeho nevyprávěla — —“

Rozhovořila se o něm. Jan klidně poslouchal, a Jiřina shledala, že nic neví. Snad se náhodou o Whartonovi dověděl, a ptal se jen ze zájmu. Líčila tedy obšírně seznámení, společné procházky jich tří, rozmluvy s podivuhodným cizincem, naznačujíc přes tu chvíli, že na tu celou věc kladla tak málo váhy, že jí vůbec neuznala za hodnu zmínky — —

Jan netušil ničeho, ale Jiřina té noci nespala. Wharton jako by náhle byl přijel a teď dlel u nich. Tedy on, Jan, o něm ví také... A cizinec, na něhož se usilovně snažila zcela zapomenout, se vracel a hlásil...

Nastaly pro ni těžké, bolestné dny. Což zví-li Jan více?..: Ale jak by mohl?... Než přece — —

Pojala odvážnou myšlenku: Nebylo by lépe, kdyby mu sama vyjevila všechno?... Snad by porozuměl, pochopil — — Ale ne. Ta věc je zcela nepřístupna střízlivé myšlence. Ona sama toho všeho nechápe... Obohatil ji! Nezištně ji obohatil, záhadný marnotratník! Mluvil cosi o štěstí, jež prý mu dala. Neporozuměla těm slovům.

Ale on, Jan, neuvěří. Nikdo neuvěří! A přec její svědomí je klidné. Přišla čista do lože Janova. Ano — — avšak co to říkal Wharton tehdy?... „Řekneš-li ‚Chci‘ — stalo se již. Jakmile duše se zmocníme, tělo jde, poslušno, za ní!...“ Bože, nerovnalo-liž se její rozhodnutí plné zpronevěře, třeba že odešla od něho nedotčena? Byla přece tenkráte hotova ke všemu; jen on to byl, který ji zadržel, v nepochopitelném rozmaru.

Zradila, zradila Jana skutečně! Byla Whartonova v tajuplném oddání té noci, kdy bděla na lůžku v hôtelu, bojujíc, a posléze řekla „Ano“ . . . Proneseš-li „Chci“, již se stalo — —

Cítila, že není hodna Janovy lásky. Byla přesvědčena o své mystické nevěře. Wharton přicházel do jejích snů. A jeho zlato, jeho zlato ji pálilo. Horečka jí zmítala bez ustání.

Janovi neušla proměna celé její bytosti, a kteréhosi večera ji zajal otázkou. Tu Jiřina před jeho žasnoucími zraky otevřela cele své zmučené nitro. Zasvětila ho v nepochopitelný příběh, zapřisahala se, že nic nezatajila, prosila Jana o víru a odpuštění.

Nevěřil. Nemohl věřit. Byl příliš rozumový, aby přijal myšlenku o šlechetnosti Whartonově. Zhroucen vinil Jiřinu ze lži, z hrozného klamu, v nějž ho zapředla. Ztrácel víru ve vše, když víra v její čistotu jej opustila.

A přece byla čista. Marně však se snažila přesvědčit o tom Jana. Vysmál se jejím slzám, vymkl se jejím pažím, které jako by usilovaly v něm, Janovi, zadržeti štěstí, jež se vzdalovalo. Srazil ji, zanechal zdrcenou, a odešel.

A přece byla nedotčena, jak on na to pohlížel, lidsky. Sama se ovšem vinila z nevěry, jak ona to pojímala, metafysicky . . .

Dni se vlekly v domě jakby zakřiknutém. A dva stíny se jím potácely — —

Procházejíc nádherou komnat, Jiřina pociťovala nesmírnou tíhu na hrudi. Bylo jí, jako by veškero její zlato se na ni řítilo, hrozíc ji zadusit. A štěstí — kam se podělo? Lítost ji naplnila. Tu v její sluch zazněla z dáli slova strašné jasnosti:

„Dalas's mi štěstí! Své vlastní štěstí jsi mně dala — —“

— —

Kterés noci náhle procitla. Usedla v lůžku, vyděšena. Na stole hořela lampa s rudým stínidlem (vzpomněla na Whartona), Jan stál opodál.

„Co činíš?“ zašeptla.

Bez odpovědi přistoupil k její posteli. Díval se na ni ponuře zpytavým zrakem.

„Co chceš — —“ opakovala chvějně.

„Tvé zlato ti vrátit, nevěstko!“ zařval.

Uviděla pojednou v jeho rukou pánev, z níž sálal žár roztaveného kovu. Vzkřikla, chtěla vyskočit, Jan však ji levicí srazil; pak nedbaje, že mu nehty drásá ruku, rozevřel jí násilně ústa, a přiblížil pánev.

„Jsem čista — — jsem čista," vyrazila ještě v hrůze.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Jiřina Zachová otevřela oči. Avšak nechápala zprvu ničeho.

Doktor Švarc obrácen k její matce řekl tiše:

„Čtyřicet stupňů. Horečka. Je to vážné — ale snad přece — —"

Tu se Jiřině zdálo, že Jan stojí nedaleko. Vyslovila šeptem jeho jméno.

Byl zde skutečně. Zaradoval se, že ho poznala, a přiblížil se rychle k jejímu lůžku.

„Kde je všechno mé zlato?..." děla bázlivě.

„Blouzní," pomyslil si Jan.

„Jaké zlato, moje duše?" řekl pak nahlas.

Všecka se rázem rozjasnila.

„Tedy ho není? Opravdu není?... Jsem pořád zcela chuda?"

Nerozuměl radostnému přízvuku, s nímž vydechla ta slova. Bylo mu jí líto.

„Nač, chudinka, myslí i v nemoci," řekl si v duchu. Odpověděl jí však toliko polibkem.

„Ale budeme přece šťastni..." šeptla.

Usmála se na něho a pokusila se jej obejmouti.

FEUILLETON.

„DIVIL JSEM SE — —"

Denní literární produkce válečná, toť něco, co není vždy zábavno čísti, ale co někdy čtete přece. A čtete-li, zamyslíte se také časem. Kapitolou sám o sobě je válečný humor: zajímavo bude kdysi v dobách klidu a rozvahy podrobiti soustavné kritice projevy soudobé, zajímavo bude srovnávati, jak zabarven byl válečný humor u jednotlivých zúčastněných národů. Snad nebude vždy veselo zabývat se vším tím, co chtívalo být v těžkých časech veselým. Ale dnes nechci se zmiňovat o humoru: dojem, který chci vylíčit, není naprosto humoristického rázu. Nebo přeci? I to je posléze možno: snad mi pouze chybí pochopení pro humor jistého druhu. Ale můžeme míti pouze takové dojmy, jakých jsme schopni: pravdivosti této věty nepopře snad ani autor, jemuž jsem tak pramálo porozuměl.

Svůj dojem odnesl jsem si od pana Oskara Wöhrle. Neznám pana Oskara Wöhrle. Četl jsem v denním listě jeho tři skizzy. „Za východní frontou" byly nadepsány. Četl jsem a nerozuměl. Porozumí lépe můj čtenář?

A takový je obsah prostřední z drobnůstek: na návsi je studna. Je to je-

diná v širém okolí, která dává dobrou vodu a lidé sem pro ni chodí z daleka. Ale dříve než počne se čerpat voda, nutno otočit kohoutek, jinak voda neteče.

Každého večera, když se už rozptýlil dav dívek, přichází k studni stará žena s černým, otlučeným džbánem. Postaví jej na kraj studně a chopí se třesoucíma rukama kliky. Ventily vržou, voda nepřichází. Stařena učiní pausu, aby nabrala dechu. A pumpuje znova. Voda ještě nepřichází. Tím je vinen pouze zavřený kohoutek, nic jiného. Posléze vzdá se stařena boje, vezme prázdný džbán a vleče se domů, zde se spokojí dešťovou vodou a spílá nepřátelům, kteří začarovali studnu.

„Pozoruji stařenu po mnohý den," píše pan Oskar Wöhrle. A vždycky, kdykoli jsem se díval, jak svýma tenkýma, třesoucíma rukama chápe zrezavělé držadlo, divil jsem se, proč jsem nešel k ní a neřekl jí: „Ženská, mějte přece k čertu jednou rozum a otočte kohoutek."

Až potud pan Oskar Wöhrle. Divil se. Vždycky se divil po mnohý den. Divil jsem se též. V denní literární produkci válečné najdeme mnoho efektnějších čísel a jak snad uzdá se čtenáři zajímavějších. A bůh ví, proč v mé paměti mezi tolikerou spoustou a krví utkvívá tato stařenka s černým, otlučeným džbánem, která každého večera přichází vzbudit podiv nepochybně kulturního diváka, který velmi dobře zná, jaký je účel kohoutku, ví, co je ventil, ví patrně vůbec mnoho věcí technických a užitečných a neví, nezná a nechápe jedinou a snad vskutku bezvýznamnou maličkost: že by stačilo jemu vztáhnout ruku a otočiti před stařenou kohoutek, aby poznala, že studně není začarována, aby pochopila, proč námaha jejích starých, suchých, třesoucích se rukou každého večera byla marná. Bylo by to, po skromném soudu pisatele těchto řádků, mnohem prostší a mnohem rozumnější, nežli apostrofovat stařenu s černým, otlučeným džbánem, zatím co sbírá dech, slovy jinak ovšem okolnostmi pochopitelnými: „Ženská, mějte přece k čertu jednou rozum." Především není jisto, rozuměla-li by stařena řeči a slovům pana Oskara Wöhrla: a pak — představím-li si, že stařenka by mohla jim porozumět, představím-li si, že její stařecké oči byly dosti vidoucí, aby mohly si povšimnouti každodenního pozorovatele a posuzovatele, představím-li si, že by měla možnost, aby Oskar Wöhrle pochopil její řeč, představím-li si tuto řadu nepravděpodobných možností, docházím k nejméně pravděpodobné, ale přece snad možné. Stařenka mohla by odpověděti otázkou: „Muži, máte přece jednou cit?" V. D.

 LITERATURA.

Emanuel Chalupný, JOSEF VÁCLAV SLÁDEK A LUMÍROVSKÁ DOBA ČESKÉ LITERATURY. S dřevoryty Fr. Bílka. Str. 142.

Na dně všech knih Eman. Chalupného zpívá vysokým a ostrým hlasem pramen polemický; vzniklyť valnou většinou ze soustavného úsilí vyvrátiti bludné soudy odpůrců a obhájiti proti nim nedoceněné neb i podceňované zjevy našeho duchovního života. Také k podrobnému studiu osobnosti a poesie Sládkovy došel tradicionalistický a apologetický kritik jihočeský prudkým a správným nesouhlasem s názory pronášenými úhrnně od J. S. Machara a jeho stoupenců a zahloubal se do díla Sládkova tak, že podal o něm velmi rozsáhlou a obsažnou mono-

grafii rázu analytického, jež se doplňuje se Strejčkovými oběma knihami životopisně dokumentárními. Byla však dokončena dříve než Strejčkovy práce vyšly, i nemohla jich bohužel takřka užíti; proto v biografické a knihopisné části opakuje věci, které podal Strejček úplněji a přesněji, a také jinde nedostává se jí onoho slovesně dějepisného prokreslení, jehož by byla asi dospěla, kdyby byla vytěžila průpravné studie podrobného miniaturisty. Chalupný jest prototypem kritika racionalisty, ba doktrináře, jenž se dobírá poznání důkazem a rozborem, jenž rozvrhuje látku přehledně, ale schematicky, jenž nenechává nic naznačeno a napověděno; jest až s podivem, kterak touto suchou a střízlivou cestou dovedl proniknouti k podstatě lyrika tak subtilního, jakým jest právě J. V. Sládek.

Rozčlenění knihy Chalupného zakládá se na mechanicky převzaté, ale při tom jen povrchně pochopené osnově Hennequinově, z níž si však Chalupný osvojil pouze část analytickou a jejíhož sociologického podkladu nepostihl, takže celek působí studeným a suchopárným dojmem naukové práce školské. Po životopisném a bibliografickém přehledu následuje trojdílná část literárně historická, kde karakterisuje se Sládek organisátor a redaktor, překladatel a básník původní, tento rozborem sbírky za sbírkou v postupu časovém, ale v bystrém rozhraničení na tři období, z nichž druhé objímá Sládkovy básnické pokusy o objektivaci (dětskou, selskou neb ohlasovou) a poslední zahrnuje jeho poesii stařeckou, knihou „V zimním slunci“ počínajíc. Jádrem díla Chalupného jest však čtverá analysa, ideologická, estetická, psychologická a sociologická; jak přehlednosti tak jednotě knihy bylo by bývalo prospělo, kdyby byl Chalupný spojil v jedno výklad o světovém názoru Sládkově a rozbor jeho vnitřního života; v obou těchto kapitolách kritik netoliko napsal řadu duchaplných a správných pozorování, nýbrž pokusil se se zdarem o pronikavé rozluštění ústředního problému Sládkovy básnické osobnosti. Závěrečné úvahy o Sládkově významu vypadly chudičce, a revise úsudků o něm není než nepříjemným paběrkováním namnoze polemické příchuti: literárně historický bystrozrak, nezbytný k této kapitolce z dějin české kritiky, není právě výsadou Eman. Chalupného.

Zvláštní cena knihy Chalupného, jejíž části nejsou stejné ceny, spočívá v psychologickém objasnění básníkova vývoje, tvořícím červenou nit analytické části a pronikajícím již v literárně historickém oddílu. Chalupný dovozuje přesvědčivě, kterak Sládek usiloval o překonání bolesti a o vykoupení z ní; jak prošed resignací a spasitelnou láskou, hledal i za mužných let tuto záchranu v objektivaci, v útěku ze sebe sama do dětství, do selského stavovství, do celku národního, ale jak posléze přece bolest nabyla vrchu, a on nevykoupen zapředl se do myšlenky o smrti. Chalupný vidí — v upřílišené své zálibě pro analogii i pro vývojovou anticipaci, která často nevhodně srovnává Sládka též se Sovou a Bezručem — druhý příklad podobného vykupitelského tvoření psychologického a básnického v Březinovi a rozvádí vysoce zajímavou, třebaže nezcela přesvědčující paralelu mezi oběma poety. Chalupný postihl krásně, že bolestnost jest převládající notou v lyrice Sládkově, promyslil jeho poměr ke smrti a k Bohu (ač zde by rozhodnější zdůraznění stále mohutnějícího theismu u Sládka bylo na místě), povšiml si

jak Sládek trpí hasnutím vzpomínky i na bytosti nejbližší a nejdražší, a pokusil se o duchaplný výklad toho nadměrnou citlivostí zakletou do úzkého kruhu bezprostředního prožitku — a přece, jak jsme daleko od vyčerpávající interpretace vnitřního světa Sládkova! Celé založení Eman. Chalupného nese s sebou, že rozumovému kritikovi zůstává odepřeno pochopiti všecku erotiku a všecek humor. Nedozvídáme se z jeho knihy ani o dvojím druhu milostného vznětu u Sládka, jenž tak liší poměr k Marii od lásky k Emilii, ani o trvalém ohlasu ztráty první milenky a ženy ještě v pozdní poesii; sotva jest zmíněn Sládkův jiskrný, zdravý humor, jenž snad ještě větší měrou než úsilí objektivační přispěl ke vzniku podbrdských ohlasů. Novinkou v dosavadní kritické tvorbě Chalupného jest láskyplná, podrobná a podnitivá interpretace některých básní, zvláště „Vlasti" (jest otištěna též na konci knihy, pohříchu nikoliv v původním znění z r. 1868), „Kantora", „Karlu Sladkovskému" a „Tří jezdců"; jsou to malé kousky kabinetní.

Nejméně se Chalupnému podařily partie literárně dějepisné, jimž chybí odbornější průprava. Kdežto často dovede kritik, včetlý důkladně do poesie přítomné, odhaliti Sládkovy vztahy k básnickým nástupcům, postihuje zřídka správně a zákonně jeho poměru k předchůdcům. V rozboru veršové a jazykové formy ukázal případně na vliv Burnsův a celé dikce anglické, ale sotva naznačil, jak výrazově vychází Sládek od Nerudy; dobře vyložil rozdíl mezi Sládkovou politickou lyrikou a „Zpěvy pátečními" i „Tristiemi", ale nepovšimnul si, jak mocně tu působil třetí oddíl „Knih veršů" a „Sonety svatováclavské" V. Šolce; v oddílu o znělkách, v němž se Chalupný přidržuje formalistického bludu školy lumírovské, že se pro znělku hodí kterýkoliv námět, byl by přesný zřetel chronologický (též k prvotinám sonetů u Vrchlického) leccos postavil do jiného světla; ohlasy Sládkovy byly by si zasloužily srovnání s ohlasy Čelakovského. Leckde nahrazuje Em. Chalupný skutečný výklad prázdnou nomenklaturou; lze si učiniti sebe menší představu o duchu knihy „Světlou stopou", vymezuje-li se „vlivem lyriky Aldrichovy, Longfellowovy, Keatsovy, Shelleyovy, Rossettiovy, Swinburnovy a Tennysonovy?"

Nejbolestněji pociťujeme tuto literárně historickou nedokonalost knihy Chalupného v prvních dvou oddílech třetí kapitoly, kde se mluví o Sládkově redaktorství a překladatelství. Odstavce o lumírovské škole a jejích bojích jsou zmatené a namnoze nesprávné, ač Chalupný, jasněji než Strejček, postřehl rozdíl Sládka a jeho spolubojovníků; výměr „renaissančního básníka" jest nadobro nemožný, dualismus všestrannosti a kritického třídění, jímž Chalupný vyjadřuje rozdíl mezi lumírovci a pokolením 90. let, neproniká k jádru; úmysl potlačiti význam neblahého boje lumírovců proti kritice jest zvrácený, jako vůbec zde zašel Chalupný v apologetické horlivosti příliš daleko a nebyl práv tomu, co v protilumírovské reakci chovalo prvky dalšího vývoje. Za zběžnou pokládám také kapitolu o Sládkově činnosti překladatelské, ač na první pohled působí dojmem jakési učené důkladnosti. Překladatelství Sládkovo má své fáze, jež Chalupnému unikly. Vedle Byrona byl to Moore, jenž jej poutal v době předamerické — dva básníci, u nichž retoričnost a klasicisující šablona nikdy nebyla překonána. Ale ani Amerika nepřinesla úplného obratu; Chalupný ne-

vytkl ani slovem, že Sládek-překladatel se nikdy nesblížil s básníky, kteří, odchylujíce se od evropské tradice, ztělesňují svérázného ducha amerického, s Whittierem a s Whitmanem a že hlavní své tlumočnické umění věnoval uhlazenému eklektikovi Longfellowu; teprve nad verši Burnsovými, Coleridgovými a Christ. Rossettiové zjevila se mu vlastní podstata anglické poesie. Četné stránky monografie, jež jsou věnovány Sládkovu přebásnění Shakespeara, jsou spíše apologií a oslavou než skutečnou kritikou. Jinak byl by Chalupný vytkl určitěji poměr překladatelských zásad Sládkových k převodům Matice české, jichž teorii bystře podal Jakub Malý v Musejníku z 1854, a jejichž principy Sládek v podstatných kusech přijímá; byl by se v souvislosti s tím rozepsal o míře Sládkovy lokalisace a o zčešťování poměrů anglických; byl by rozlišil v překladech sloh tragický a báchorkově rozmarný; byl by důkladněji rozebral divadelnost Sládkových překladů a posléze nebyl by si prominul řešení otázky, zda Sládkovo tlumočnické umění se postupně zdokonalovalo. V nynější formě působí stať přes zdánlivé bohatství dokumentace přece bezbarvě.

U srovnání se staršími svými knihami vyzrál Chalupný jako stilista značně; naléhavé jeho výmluvnosti přidala oddaná láska k osobnosti Sládkově a vroucí znalost jeho poesie barev a lesku. Na doklad zvláště zdařilých slohových kusů, hutných obsahově a působivých ve výrazu, uvádím alespoň trefné aperçu o převratu duševním i básnickém mezi „Básněmi" a „Jiskrami na moři" (str. 66), výměr lyrismu Sládkova v závěru rozboru estetického (str. 113) a Chalupného oblíbenou pasáž o krajinně kmenové příslušnosti básníkově, jejž řadí na rozhraní typu středočeského a jihočeského (str. 130—132), kde ovšem ruší neprokázané a paradoxní tvrzení o „misantropii" Sládkově. Leckde pozorná korektura a pilník stilistův byly by odstranily trapná nedopatření neb slohové nehoráznosti. Boyesen není básník anglický, a Tégnera, jehož Frithiofsaga nikterak se nedá srovnávati s Hiawatou, uváděl k nám poprvé Doucha a nikoliv Sládek. Řekne-li se, že Sládkova kniha „Ze života" jest nejlepší lyrický svazek „Poetických besed", plyne z toho absurdní soud, že ji kritik staví nad „Prosté motivy", což by bylo podobnou pošetilostí, jako tvrdí-li v toporné stylisaci, že Neruda v „Písních kosmických" „samozřejmý bezprostřední cit, jako je láska mateřská, o d ů v o d ň u j e nejistou, dalekou, pracně zbudovanou astronomickou hypothesou". Domnění, že Sládek „tam, kde tvořil nejvnitrněji a kde čerpal jediné ze sebe, c h r l í v a l verše bez ohledu na všecky vzory světové a pravidla estetická" (str. 114), zakládá se na témže romantickém bludu, z něhož temení názor Chalupného, že básníkovy opravy v prvotních zněních básní jsou nepřípustny, a že „bezprostřednosti prací prvotních po letech ani tvůrce nemůže se dotknouti beztrestně" (tamže). Maličkým dokladem, kterak pouhá neobratnost slohová zavádí k dvojsmyslu, stůj věta ze životopisu „brzy našel za první choť náhradu v obětavém srdci choti druhé, Marie, matky jeho dcery Heleny". Leč to jsou v celku podřízené věci, jež lze snadno prominouti; krajním nevkusem jest žalobná, ba lkavá předmluva spisovatelova, jejíž trampotné bolestínství přímo uráží v knize o básníku, který s takovým hrdinstvím snášel muka nesnesitelná (míním arciť něco zcela jiného, než okolnost, že řadu prvních knih vydal vlastním nákladem).

Budiž dovoleno ještě slovo o úpravě knihy! Dílu Chalupného dostalo se krásného, ba monumentálního zevního roucha: v slohovou jednotu se pojí representační formát, pěkný papír, dokonalé typy, jichž klid ruší jen nadbytek petitových poznámek a nesčíslná proložená slova v tekstu i v citátech. Více si však zakládá Em. Chalupný na dřevorytech, jež vložil Fr. Bílek do knihy, a jež až na podobiznu básníkovu v čele a na několik vinět, jsou částmi cyklu „Tvůrce a jeho sestra Bolest". Nechci posuzovati dřevorytů samých, z nichž leckterý, zvláště kresba úvodní a pak list „Ve chvíli tvůrčí", mají mohutné gesto nevšední síly, ale jsem přesvědčen, že patetika a visionářství Fr. Bílka naprosto se nehodí do knihy o Sládkovi, který výrazově přece stál na pólu opačném. A pak — Frant. Bílek nemá nejmenšího pochopení pro výtvarně řemeslný karakter knihy: jeho každá kresba má jiný formát a jiné měřítko, a jmenovitě figurální plastika s runovitými nápisy na deskách s materiálem napodobujícím hlínu jest přímo hříchem proti duchu účelnosti, bez něhož se knižní kultura neobejde. A. N.

PORTUGALSKÉ LISTY. DOPISY MARIANNY ALCOFORADO. Přeložil Hanuš Jelínek. V úpravě a s illustracemi T. F. Šimona. Str. 42.

V šesti letech vycházejí „Portugalské listy" po druhé po česku, a po obakráte objevuje se pečlivý a láskyplný překlad H. Jelínkův doprovozený instruktivním a hutným doslovem literárně dějepisným, v bibliofilské úpravě. Vydání první, na němž výtvarně spolupracoval Fr. Kysela, bylo v pestrém a poněkud hlučném svém exotismu z prvních tápavých pokusů o umělecký šat české knihy a trpělo nemálo dětskými chorobami podobných poněkud zmatených experimentů. Nyní, uprostřed své episody španělské, kterou známe z poslední výstavy „Manesa", vzal T. F. Šimon do svých diskretních rukou vzácnou tu památku velkého XVII. století na Pyrenejském poloostrově a od vazby a předsádky až po volbu typů sladil knihu v jednolitý celek. Není tu místa oceňovati odborně patero figurálních obrazů, provedených po způsobě dřevorytovém, jež jsou postaveny v čelo jednotlivých listů, ani lept před titulem, na němž projevila jehla Šimonova svůj proslulý dar zachycovati prchavé a mdlobné sny historických krajin, ale tolik buď přece řečeno: v úpravě Šimonově jsou listy Marianny Alcoforadové skutečně projevem duše, která při veškeré vášnivosti nepřestává býti ni na okamžik šlechtičnou, prošedší mravní kázní kláštera. A v tomto tajemství, které jemnoduchý grafik tak bystře postihl, spočívá právě jedinečné kouzlo celého díla.

Jest třeba znovu velebiti básnický a psychologický význam těchto slavných dopisů? Hrubě by jim křivdil, kdož by na ně pohlížel především literárně historicky, jen jako na průpravu psychologického románu moderního, jen jako na osvobozující čin, který odhodil přítěž společenské konvence a slohové dekoračnosti, jen jako na jeden ze základů analytické metody obrácené k vlastnímu nitru. „Portugalské listy" dojista jsou tímto vším, ale jejich vývojovou hodnotu daleko přesahuje jejich věčně platný význam lidský: dokud hluboký a vášnivý cit, tryskající ze sama dna lidské osobnosti, bude oceňován jakožto prazdroj poesie, dokud osudová erotika bude tvořiti prapodstatu dějstev románových, dokud umělecká ctižádost bude směřovati především k proniknutí ženiny duše v její nejvlastnější tragice — dotud budou se pokolení vraceti k této maličké knížce, v níž

na několika stránkách lká a burácí celé moře nejbolestnějšího člověčenství. A proto překlad „Portugalských listů“ má důležité poslání i v literatuře české, odkud o nich osvícenou duší ženinou proneseno bylo slovo „V běžné terminologii nazýváme podobné knihy prostě ženskými; nebylo by správněji jmenovati je čistě lidskými?“ A. N.

 DIVADLO.

Rozdíl saison je letos méně znatelnější než jindy: v širším slova smyslu nepřestává letos zimní a nepočíná letní saisona. Přes to „Národní divadlo“ přizpůsobilo se zvyklostem normálním, uvedši jako poslední novinku před divadelními prázdninami německou veselohru „Naučný slovník“ (Presber a Stein). Obvyklá veseloherní zápletka (děs, který vznikne před odhalením neexistujících pamětí) zpracována typickým německým způsobem.

Obě pražská divadla prohodila si jaksi role: kdežto „Naučný slovník“ svým rázem hodil se spíše do repertoiru divadla vinohradského, uvedlo Městské divadlo na scénu hru, jež svým rázem a významem spíše by patřila na divadlo Národní. Je to Mussetův poetický „Le chandelier“ (Slon). Hra Mussetova, ač pramálo dbá požadavků scény, má vděčný dramatický motiv a citovou sílu, která zachraňuje kus i tam, kde připadá nám technicky zastaralým a slabým. Divadlo vinohradské postavila i pokud se tkne režie i pokud se tkne výkonů hereckých, před úkol nad jiné těžký. Vše v tomto dílku je lehce nadechnuto: přílišný realismus provedení je na úkor jemnému předivu Mussetovy hry. Ač v celku nutno respektovat výkony, které podány po obou stránkách vytčených — zmínky zaslouží zvláště Fortunio p. Tumův —, nebylo přece ve všem dbáno stylovosti, při předvedení kusů tohoto rázu žádoucí. Nejrušivěji působila úprava konce kusu: připustíme-li, že nechápavému diváku bylo nutno podškrtnouti řešení kusu a zbytečnost statečného kapitána Clavaroche na scéně odchodem kapitánovým — text básníkův končí křehkou a subtilní pointou! — nechápeme, proč tento odchod upraven při premiéře tak klackovitě a hrubě. Pochybuji, že touto úpravou získal kus na divadelní účinnosti. Připustí-li se theoreticky možnost doplňků textu básníkova z důvodů dramatických, nesmí tyto doplňky nikdy býti proti duchu autorů: lze jen domysliti, nikoliv přimysliti. Francouzského romantického básníka nelze upravovat v stylu běžné frašky. Bylo by vhodno, aby reprisy, třeba hledící k jasnější srozumitelnosti závěrečné scény, více se přiblížily textu hry. Považuji jako překladatel za svou povinnost upozorniti, že tato úprava samozřejmě není úpravou mou.

V. D.

„Lumír“ vychází 15. každého měsíce mimo srpen a předplácí se pro Prahu: na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo náměstí 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Rukopisů nevracíme.

Za redakci zodpovědný Viktor Dyk. — Majetník, vydavatel a nakladatel nakladatelství J. Otty. Tiskem „Unie“ v Praze.

Číslo toto vydáno dne 21. července 1916.

R. XLIV. LUMÍR ČÍSLO 10.

STANISLAV K. NEUMANN:

MEZI DRAČI A KAVALOU.

Bajonet v koši mám, bluzu na sedle,
řetěz od soumara visí mi za řemen,
v pobřežní krajině, žárem zešedlé,
s oběma rukama volnýma, v košili jen
jdu, celý chůze.

Vůbec jsme všichni jen chůze dunící,
spuštěný mechanism, aspoň na pohled,
já, tragtierführer, oba konici,
špalír nám dělá celý svět,
jsme pěkná chůze.

Na pravo, docela blízko brouká moře,
zeleně tmavé lemování, bělavě zkropené;
nevím, zda šťasten jsem či mám-li hoře
nevím, zda údy svěží mám anebo znavené,
jsem pouhá chůze.

Včera jsme viděli hroby podle silnice
po jednom, po dvou, po třech, po pěti,
za námi leží koráby, z moře trčíce —
vše jedno: ještě jsem vůle vzepětí
a pěkná chůze.

1. VIII. 1916.

HELENA MALÍŘOVÁ:

SOUHLAS.

I.

Studeně a přísně dívaly se se stěny podoby Beethovena a Mozarta na Věrku, když se svým otcem čekala na příchod ředitele ústavu. Celý pokoj byl studený a přísný; zdi šedé, strop začouzený, podlaha bez koberců, okna bez záclon. Mezi okny stůl, podle zdí klavíry, v koutě stará kachlová kamna. Nikde květiny, ani jiné ozdoby; jen ty dva staré šedivé obrazy: Beethoven a Mozart. A tak studené! Tak přísné!

Pan Kavan sedí u stolu a čeká; i Věrka, jeho dceruška, čeká trpělivě, ale srdce jí tluče rozechvěním. Nový učitel, který ji bude připravovati k budoucímu jejímu povolání, k učitelství hudby, je prý velmi přísný; Věrka se tak bojí přísných lidí!

Vešel. Jak se otevřely dveře, zahlédla Věrka i v druhém pokoji klavíry, šedé zdi, přísnost a neútulnost.

Otec povstal, představil se a přednesl prosbu, aby pan ředitel přijal jeho dceru do vyučování. Pět let chodila k jedné slečně, ta se teď provdala; byl jim doporučen ústav páně Kalousův.

Věrka pohlédla na ředitele. Byl to nevysoký, zavalitý muž, s velikou, holou hlavou, žlutošedými kníry a studenýma, modrýma očima v zamračené, červené tváři. Připomněla si slečnu, která ji dříve učila. Ach, jak milá a laskavá ta slečna byla! Jak ji měla ráda! Ach, proč jen se vdala. — Nový učitel vypadá tak nevlídně. Věrce je teskno a úzko. Ale ví, že je vše marno, a že se svému osudu neubrání. Ani zde, ani jinde.

Na vyzvání ředitelovo usedla ke klavíru. Představovala si cestou, že bude vyzvána, aby zahrála, co sama bude chtít. A že zahraje Griegův Pochod skřítků, který si nadřela; anebo, bude-li mít příliš velkou trému, něco lehčího. Ale na pultě objevil se sešit, a bylo jí poručeno, aby zahrála první sonatu Mozartovu, tu lehoučkou C-dur.

Co pak s tím? Tu se nedá nic zvláštního ukázat. Žádný cit, žádná fantasie.

Hrála. Prsty však byly jako ochromené, a sonata nebyla přece jen tak lehká, jak se jí zdálo. Ostatně dávno jí nehrála, dávno ji zapomněla. Snad při adagiu se trochu rozehraje...

Ale kde pak adagio! Sotva přehrála několik taktů, už se ozval studený hlas:

„Dost."

Soud byl krátký. A břitký. Úhoz zcela pochybený, držení ruky zhola nesprávné, nutno začít od prvopočátku. Prstová cvičení z prvního sešitu školy Prokšovy. Nic jiného. Všechny jiné noty zavřít a ani se na ně nepodívat. Za měsíc uvidíme.

Věrka ani neví, jak se dostala z toho hrozného domu na světlo boží, na vzduch.

Slyší jako ve snách otcův mírný a shovívavý hlas:

„No tak. Tak od začátku. Všecko bylo pochybeno. Jakáž pomoc. Trpělivost..."

A Věrčina bytost se vzpírá, bouří, brání:

Ne! To není možno! Znova začínat... trpělivost? Jaká krutá slova! Ona má tak na spěch. Je jí už osmnáct let a chce se jí utíkat,

přeskakovat! A ten děsný staroch! A ta jeho ukrutná metoda! Prstová cvičení! Krok za krokem ... znovu od začátku, co už dávno přetrpěla a na co ani vzpomínat se nechce!

Tak to v duši Věrčině bouří, ale na venek nic nevidět. Jde drobné, chudokrevné děvčátko v krátké sukénce, cape vedle tatínka a ani nemuká. Kdo by řekl, že v tom drobečku skrývá se budoucí geniální skladatelka, virtuoska, zpěvačka?

Ale ten prokletý osud!

Duch se bouří, ale proti osudu marno všechno vzpírání.

Bude jako vždy: Věrka skloní hlavu, složí ruce, podrobí se. Podrobí zlořečenému osudu — kletbě kmotřině.

Věrčin osud — to je zvláštní věc, a třeba znáti celý ten příběh o její zlé a lakomé kmotře.

Věrka se narodila jako plno jiných dětí se rodí — z rodičů velmi řádných a nikoli chudých. Otec, úředník, vyženil domek v předměstí, a Věra byla jejich jediné dítě. Drobroučká, ale zdravá přišla na svět. Za kmotru požádali otcovu starou tetu. Byli by ji urazili, kdyby ji nebyli požádali. Tak to bylo u nich v rodině již zavedeno. Teta přišla, dítě na křtu podržela, pak přisedla k slavnostnímu obědu, najedla se, napila, ale dárku pro dítě nepřinesla.

Malá Věrka nedostala od své kmotry pranic, ale pranic do vínku. Ani ty laciné náušničky, ty kroužečky s drobnými knoflíčky, jaké dostávají nejchudší děti od svých kmotřiček — ani těch se nedostalo Věrce do vínku.

Plakala maminka.

„Moje ubohé děťátko! Budeš nešťastno v životě. Každý tě odstrčí, a chudoba bude tvým údělem. Nedostalo jsi nic do vínku! To je zlé znamení...“

Maminka hořce plakala.

Věrce je dnes osmnáct let. Chudoby, aniž jiného strádání dosud nepoznala. Ale také ne štěstí a nižádného úspěchu a zdaru.

Ve škole nikdy nebyla premiantkou. Vždycky něco se stavělo na překážku; nadaná byla, jedniček se jí chtělo, byla ctižádostiva, ale vždycky cosi zkazilo její nejlepší úmysly, a nejslavnější sliby, které sobě i rodičům a učitelům dávala, bez její vůle a bez její viny byly kýmsi rušeny.

Osudem, kým pak jiným. Ta kmotra, která byla tak lakoma, že jí ani nic do vínku nedala, ta vyřkla nad jejím životem kletbu: budiž nepodařeno všecko, čeho se chopíš. Kam se vrtneš, všude objeví se překážka. Neskončíš pranic, co začneš. Každý pokus o úspěch, štěstí, slávu — se ti zhatí.

*

Raději nic nechtěj, o nic neusiluj, po ničem netuž — tak ti bude snáze.

Ruce v klín. Hlavu dolů.

Věra chtěla studovat! Dali ji do gymnasia. V některých předmětech, jako vždy, vynikala, ale v jiných propadla. Ztratila odvahu a prohlásila, že bude raději učitelkou hudby. Aby se uživila a neumřela hlady, až tu bude jednou sama.

A její otec ve všem jí dělal po vůli. Zvláštní člověk. Stále doma kázal, že jsou chudi, že život je těžký a že každý člověk musí pracovat, ale aby Věrku k něčemu měl, to ne. A maminka taky ne. Věrka, takový slaboch, ke všemu i kletbou zlé kmotry stižený, aby sama na budoucnost myslila! Místo co ji měli oni, starší, silnější, vésti a určovati jí, čeho se chopit, jakou práci si najít, aby jednou se jí mohla živit! Ne. Oni ji nechali tápat a hledat.

Na učitelství vzpomněla si jen ze zoufalství. Zabývala se tajně skládáním písní a snila o tom, že bude slavnou zpěvačkou nebo virtuoskou.

Ale což — zmaří-li osud její plány, jakož pravděpodobno — čím se bude živit? Otec se o to nestará, a matka jen sama se dře a naříká na drahotu životních potřeb a na revma.

Věrka tedy poprosila otce svým nesmělým hláskem, aby ji dal do hudebního ústavu, kde by mohla dokončiti své studie a vycvičiti se na klavírní učitelku.

Myslila si při tom:

„Život mám beztoho už zkažený. Nejsem hezká, nikdo se do mne nezamiluje, v takové štěstí ani nesmím doufat; tak co? Resignace . . .“

V nejtajnější hloubce srdce doufala však v slávu uměleckou, která jí nahradí štěstí lásky a teplo rodinné, až jednou tu ostane sama a sama.

Otec ji zavedl do známého ústavu Kalousova na Vinohradech. Zavedl ji tam, a ona tam zůstala, ač se jí to s počátku zdálo holou nemožností.

II

Majitel hudební školy Josef Kalous, padesátník, byl po dvacet let učitelem v slavném tehdy ústavě Prokšově, a dnes už bezmála deset let řídí vlastní školu ve svém domě.

Je neženat, a ani nikdy na ženění nepomýšlel; nebylo času, nebylo nutnosti. Domácnost obstarávala mu vzorně jeho maminka, podnes ještě statná stařenka, se služkou Marjánkou, která je v domě

už pětatřicet let a patří do rodiny. Žena-hospodyně a paní by zde tedy spíše překážela. Žena-milenka, družka? těch pojmů Josef Kalous nezná.

Něha, vášeň, úcta, nadšení — takových citů pro ženu nikdy schopen nebyl, protože jen hudba dovedla je v něm zapálit.

Kalousův ústav byl celý šedivý a zestaralý. Dům stál v jedné z nejstarších ulic vinohradských, na rozhraní Prahy, měl pološeré chodby, malinký koutek-dvoreček, koutek-zahrádku, vlhkou, bez slunce, s jediným záhonkem, kde se tetelilo trochu zchřadlé zeleně, a měl školní místnosti také bez slunce, i bez květin, bez záclon, bez obrazů. Všude jen piana a pianina; staré klavíry, stařečkové protáhlí, přímí potomci spinetů, a pianina s měkkými hlásky a žlutými klávesami.

Vyučování trvalo od rána do večera. Učili: pan ředitel — tak se říkalo Kalousovi — pan učitel a dvě slečny učitelky. Mužští učitelé se stále v ústavě měnili. byli to obyčejně mladí konservatoristi, kteří si pro dobu studií přivydělávali vyučováním; obě učitelky však držely se svých míst po léta.

Žilo se v starém domě spořádaně, šetrně a tiše; tiše přes to, že piana a pianina celý boží den hlučela a drnčela škálami a etudami, sonatami a prvními pokusy o úhoz: c, c, c do nekonečna.

Tiché, zbožné a veselé duše tu dožívaly zbytky svého zralého věku i zbytky života: stařenka matka, syn starý mládenec, babka služka. A dvě stárnoucí slečny učitelky, které také již k domu patřily. Nepatřili sem jen holobrádci učitelé, ale ti beztoho jen přilétali a honem zas odlétali jako ti vrabci proletáři, kteří usedali na drolící se římsy starého domu nebo do smutné jeho zahrádky, ale sotva sezobli nějaký drobeček, už zase zvedli křídla k odletu.

Den po dni plynul v šetrném hospodaření, v škálách a sonatách, a drobní i větší školáci a školačky, venku plní života a neposednosti, tady utichali a sklíčeně usedali před hrozné, vyceněné klaviatury, kladli na ně ručičky, první prst pravé ruky na *h*, první prst ruky levé na *f*, a tak dále, a přetrpívali si tu jakési hodiny časných trestů za smrtelné hříchy svých malých dušiček.

„Jak to držíte ruku," zněly neúnavné hlasy učitelů, „ruka má být volná, prsty zdvíhat! Úhoz! Počítat! Pozor na předznamenání! Co pak máme v předznamenání? Fis, cis... no?"

Z jaké hloubky vycházely oddechy žáků po skončené hodině! jak radostně vybíhali malí i velcí z třídy na chodbu, nedočkaví vzduchu a slunka venku!

Stará paní Kalousová neobjevovala se nikdy ve škole; ale často ji zahlédli žáci na chodbě, ve dveřích naproti vchodu do školy; tam byla kuchyně a byt ředitelův. Stařenka, jak uslyšela, že se děti hrnou, pootvírala dveře, postála v nich, okuláry posunula s čela na oči, zakývala hlavičkou v černém kapižonu, a usmívala se bezzubou hubičkou, zapadlou, ztracenou mezi bradou a nosem.

„To jsou hodné dětičky," šišlala vesele a láskyplně, „jen pomalounku, polehounku, ať nehapáte na schodech! Pá, pá, drobečkové, krys kot!"

Vůně kávy vanula ze dveří od stařenky, a bledý svit spokojenosti a dobráctví obléval její obtloustlou, mírně nahrbenou postavičku.

III.

Do toho starosvětského domu zavedl tedy osud Věrku, osmnáctiletou holčinu plnou touhy po životě, po lásce a po slávě; zde uvízla, v studených pokojích, u klavíru, pod dozorem nelítostného starce; všechen odboj byl tu zakřiknut, všechny touhy zmrazeny.

Přicházela dopoledne o desáté hodině. Tehdy ještě bývalo ve škole málo žáků. Učil ji sám ředitel, neboť s žáky, kteří jinde byli zkaženi chybnou methodou, byla větší práce, a tu si bral na starost on sám.

Přicházela třikrát týdně, týdny míjely, a vida: i tomu zlému osudu člověk pomalu zvykne, ví-li, že není naprosto vyhnutí.

Ředitel ústavu Josef Kalous byl tvrdý, ale i nadšený učitel. Neznal slevování a ústupků. Pro něho byla každá nota hodnotou. Neprokázati každé té hodnotě pozornost jí náležející — bylo cosi neslýchaného. To se prostě nesmělo.

Věrka, neposeda, těkavá, netrpělivá a bez povahy, slýchala tu překvapující zvěsti. Právě svou jasnou prostotou a holou samozřejmostí překvapující. Ano, ovšem, ruku nutno držet docela klidně, aby prsty samy, odpoutány od ní, která je těžká a neschopná, byly zcela volny, pružny, silny, — aby byly poslušnými, hbitými n á s t r o j i h u d e b n í m i, ničím více, ničím méně.

Paličky kláves, jež ťukají o struny, potřebují druhých paliček, životodárných, jež by je, dřevěné, mrtvé, v pohyb uváděly. To jsou lidské prsty. A ty prsty nutno cvičit jako Sokoly. Tu je třeba kázně, trpělivosti; železné kázně a nepovolné trpělivosti. Ty prsty jsou právě tak dřevěné a tuhé, jako paličky v klavíru, i musíme je křísit, pružit, vylamovat z kloubů, odpoutávat a zbavovat jejich

ztrnulosti, až kůže všecka povolí a zvláční, až jejich špičky přestanou býti nicotnými masitými špičkami, ale ztvrdnou v paličky prudce dopadající a zjemní v nejněžnější smyčec houslový, aby hladily hebkostí dechu...

Věrka sedí u klavíru, cvičí prstová cvičení, jež se zdají na pohled hračkou — — a žasne. Prv-ní, dru-há, tře-tí, čtvr-tá... počítá s přesností hodin. Jediný tón opakuje stokrát, nutí ruku do klidu a velí prstům, aby se odlamovaly, aby se zdvíhaly střelou a dopadaly kladívkem. Zvolna, zvolna se jí to daří. Ano, daří! Jaký zázrak! Nechtěla tomu věřit, podrobovala se jen osudu, když poprvé zasedala k cvičení, a přece i její tuhé, dřevěné, mrtvé prsty se uvolňují, oživují... oživují životem příslušného nástroje! Ztratily svá jména; palec není palcem, je „první". Ukazovák „druhý". Prostředník „třetí". Prstenik „čtvrtý". Malík „pátý." Příroda je obdařila nestejnými silami. První prst — je rumpál. Ten by do všeho tloukl a myslí si, že jeho hrubá síla je všechno. Čtvrtý zas je učiněný mrzák a nemotora; pátý, chce-li uhodit, položí se pohodlně na bok. Ale to nejde, moji zlatí hoši! Vy všichni jste — řadoví vojáci. Vy všichni musíte — pochodem po-chod! stejně útočni, kde třeba útoku, a stejně lehounci, abyste dovedli vyloudit tón podobný šelestu křídel andělských...

Protože vyrůstáte ze hřbetu ruky každý jinak, protože jste každý jinak rostlý, právě proto musíte si zvyknout také každý jinému způsobu úhozu, za to účin musí být stejný. Tak je to, braši!

A braši — se podvolují. A vzniká úhoz, krásný, sytý, hladký, měkký úhoz, pružný a pevný úhoz. Prsty, Sokolíci, vzlétají, dopadají; a kladívka v pianu, poslušna kladívek-prstů, narážejí o struny, a struny vypravují dále, co jim bylo zvěstováno — — a tak ozývá se — ó dive! ó štěstí! — hudba.

Od cvičení, od škál a etud pokračuje učitel s žačkou k sonatám.

Divy, divy. Každá nota je úžasem a divem. A noty se řadí, kupí, splétají, rozplétají. Každé jednotlivé věnuje se uctivá pozornost, toť zákon. Jsou to kameny, skladba je stavba.

A hudba prýští a blyští, hučí a zvučí, duní, zvoní, vlní se, šelí... zmírá...

Poslušné prsty tu bijí, tu laskají, tu sypají drobounké, smavé korálky šestnáctinek, tu zas buší zvony oktáv a bubny tremola, varhany akkordů, šuměním harfovým.

Ruka — neví o ničem. Ruka je tu jen proto, aby prsty měly odkud vyrůstat a od čeho se odpoutávat. Ruce visí podle těla. Všechny divy jsou v prstech, v pouhých špičkách jejich, úžasně

zcitlivělých. Znají už všechny zákony doteků, ohybů, zdvihů i kladů. Jsou již na cestě — na počátku dlouhé, trnité cesty k výšinám umění.

Dojdou-li?

Dojde Věrka, kletbou zlé kmotry prokletá — k nějaké výši, k nějakému cíli?

Nemyslí teď na kmotru. Všecka je v moci přísného starce učitele, a cvičí a cvičí.

Poslouchá nábožně výklady učitelovy, pokorně se chvěje před výbuchy jeho hněvu a nespokojenosti, a je šťastna, přešťastna, zabručí-li učitel někdy neochotně: „No, dobře."

Takové mrzuté, neochotné „no dobře" je už nejvyšší uznání. Toho se dostává zřídka a málo komu.

Říkají mu proto bručoun, dědek, protiva. Nadávají mu, ale poslouchají ho. Rádi, neradi, se zdarem, s nezdarem, — ale poslouchají. I ti nejméně nadaní aspoň se snaží.

Veliká Vajgnerová je nejlepší žačkou v ústavě. Má znamenité ruce, mužské a vycepované osmi roky jeho školy. Na výročních produkcích mívá vrcholné číslo programu. Klavír se prohýbá pod jejím úhozem, klavír zpívá, hlazen jejími prsty. Je jí sotva sedmnáct, ale je to holka hromotluk, kostnatá, snědá, s širokými tvářemi, tlustým nosem a velikými ústy, široká v pase, plochá v prsou; spíše chlapec výrostek, než děvče. Má vzdorné čelo, urputný, zamračený pohled.

Kalous na ni křičí ještě vztekleji než na druhé, ale za to, když už něco nacvičí, bývá s ní tak spokojen, že jí i na rameno poklepá. Ovšem, že se při tom neusměje, ale mračí. I ona se mračí, ale nese hlavu jako královna.

Z malých žáků z prvního oddělení je tu zázračné dítě Karloušek Viktorinů, hošík drobný, bledý a trpělivý jako beránek. Jeho prstíčky jsou však podivuhodně vyvinuty, jeho píle neúmorna, jeho přesnost a chápavost neobyčejna. Tohoto žáčka má Kalous nejraději: od toho čeká konečné vítězství; úspěch svých dvacetiletých snah; to bude jednou umělec, který proslaví i svého mistra. Jen o jeho zdraví se mistr chvěje. Prosívá tedy svou starou maminku, aby hošíka k sobě po hodině vábila, aby mu podstrkovala něco k snědku, buchty, maso, víno, zkrátka co sama myslí, že slabému dítěti může být prospěšno. On sám by mu neuměl dát, protože s dětmi neumí zacházet. Děti, nejsou-li to jeho žáci, jsou mu cizí; teprve u klavíru stávají se pro něho lidskými bytostmi.

Běda však dítěti, které není dost pilné a neposlouchá jako stroj. Tu se pak ozývá z třídy láteření, křik, dupání, praskání židlí, jak pan ředitel běsní a zoufá nad neúspěchy. A přece nikdy neztrácí naděje a nechce se mu uvěřit, že by žák konečně nepochopil, co jemu je tak samozřejmo.

IV.

Věrka ani neví, jak uplynuly ty dva roky, co chodila do ústavu Kalousova na Vinohradech. Nebylo mnoho jasu ani pestrosti v těch dvou letech. Učení a učení, doma churavý otec a ustaraná maminka. Otec je už v pensi, příjmy jsou menší, otcova nemoc stojí mnoho peněz, ubohá maminka počítá a šetří a ničeho si nedopřeje, jen pořád vzdychá a celé večery spravuje punčochy a přešívá šaty. Jak teskné jsou ty večery! Jak zdlouhavá a trnitá je cesta k lepší budoucnosti...

Jedinou zábavou Věrčinou — po zklamání v tanečních hodinách, kde se jen nudila s hloupými kluky — je divadlo. Opera. Věrka vášnivě ráda chodí do divadla, poslouchá opery a hltá očima okouzlující zjevy zpěváků a zpěvaček...

Chtěla kdysi také jíti k divadlu. Ale otec o tom ani slyšet nechtěl. A dnes už je pozdě.

Pan Kavan zemřel; dvacetiletá Věrka osiřela. Maminka prodala domek v předměstí, a odstěhovaly se do malého, skromného bytu o pokoji s kuchyní.

Budoucnost, ejhle. Tu byla. Věrce nezbývalo, než vystoupit z ústavu, rozloučit se se všemi plány a nadějemi — a ohlížet se po nějakých hodinách. Sama se již učiti nemohla, nebylo peněz. Dala si tedy inserát do novin: Hře na klavír vyučuje za levný honorář...

Když plakala, že musí opustit ústav a že z ní nic nebude, těšila ji matka:

„Však se můžeš sama cvičit. Když můžeš jiným dávat hodiny, proč bys nemohla pokračovat sama?"

Ano, maminka měla pravdu, a Věrka s chutí pustila se do cvičení. Ale protože neměla nad sebou karabáč, ochabla brzo v píli.

Na nabídku v novinách nikdo se nepřihlásil. Vyhledala si tedy sama tři inseráty, a šla na udané adressy.

První místo na Novém městě, druhé na Smíchově, třetí na Vinohradech. Všecko dost daleko od žižkovské končiny, kde Věrka s matkou bydlila. Ale to jí nevadilo. Počítala už v duchu, kolik si vydělá. Řekněme, že to budou vždy jen dvě hodiny týdně, tedy

šest hodin; měsíčně čtyryadvacet hodin. Hodina po koruně — to máme dvanáct zlatých měsíčně. Pro začátek slavné. Později, až bude také trochu známá, jistě se toho shledá víc. A kdyby dvacet, třicet zlatých měsíčně si vydělala, s maminčinou pensičkou mohly by pěkně žít a na kapitálek ani nesáhnout. Ten by si schovaly až na stará kolena, až nebudou moci pracovat.

Tak počítala a snila Věrka cestou ze Žižkova do Prahy. Byl zářivý podzimní den, v ulicích živo, skotačící děti, nastrojené dámy, veselí studenti... Věrka šla ve svých vybledlých letních šatech a utahaném kloboučku, bledá, mdlá. Trpěla chudokrevností; stále ji bolel žaludek a tlouklo srdce. Stoupala-li do vrchu nebo po schodech, tak se jí srdce rozbuchalo, že je slyšela až v uších šumět a dechu nemohla ani popadnout. A to se jen vlekla krok za krokem...

Nehezká, churavá, chudá, snila o báječném štěstí dvaceti zlatých měsíčně — za vyučování mnoha hodin denně. Slzy jí stály v očích, slzy lítosti nad vlastním osudem a nad holou nemožností obrany.

Zazvonila u bílých dveří na pavlači starobylého, ale veselého, hlučného domu. Dveře neochotně se otevřely. Objevila se tlustá panička v nedbale zapiatém županu.

„Co chcete?“

„Prosím, já přicházím...“ nemohla ještě dobře mluvit, neboť se příliš udýchala stoupáním do druhého poschodí. Vykoktala zmateně a nesouvisle, proč přichází. Cítila, jak je nemotorná a ubohá.

„Už jsme vlastně učitelku přijali,“ odpovídala panička, přidržujíc si župan u krku, „bylo jich tady strašná síla — asi padesát — ale možná, že... Kolik pak žádáte měsíčně?“

Věrka se pomátla. Měsíčně — jak to?

„Máme dvě dcerušky, tak každá dvě hodiny týdně. Kolik byste žádala, slečinko?“

Věrka mívala vždycky dvojku z počtů; nyní se to mstilo. Nemohla spočítat ani hodiny, ani koruny. Konečně ze sebe vypravila, že žádá za hodinu jednu korunu.

Paní hbitě přepočítala to na měsíční obnos a zaokrouhlila jej na sedm zlatých. Všecko se to odbývalo mezi dveřmi. A paní potom řekla, že si to ještě rozmyslí a zavřela dveře s ledabylým pozdravem.

Věrka odcházela jako vyhnaný žebrák.

Na druhém místě na Smíchově — (dlouho to nemohla najít) — ji odbyli hned skulinou ve dveřích, že už učitele přijali.

Pozbývala sil. Má jít ještě na Vinohrady?

Tak jako prve věřila, že místo dostane, ba že dostane místa tři, tak teď nevěřila ani v to poslední. Ale přece šla, aby si nemčla co vyčítat.

Na Vinohradech, až nahoře u vodárny, vstoupila do nového, čistého domu. Na tabuli za sklem byla jména nájemníků. Vynašla si jméno z novin; bylo to v druhém poschodí.

Přišla služka vonící dřevěným uhlím a rozpálená žehlením.

„Milostpaní není doma, přijdou za chvíli."

Věrka se chtěla optat, jest-li už mají učitelku či ne, aby nechodila marně. Ale nedostalo se jí odvahy před mrzutou tváří služčinou.

V tom se otevřely dveře v tmavé předsíňce a v pruhu světla objevil se vysoký, statný a vousatý pán. Zeptal se, co je, a pak vyzval Věrku úsečně, aby vstoupila do pokoje.

Nový zmatek. Na jednání s mužským nebyla připravena. Neuměla vůbec s mužskými jednat. Ani s hlupáky v tanečních hodinách, ač jimi hluboce pohrdala, neuměla nikdy promluvit bez červenání a trapných rozpaků.

A teď se octla v cizím bytě, před neznámým, vousatým mužem, který si ji zpytavě prohlížel.

V pokoji bylo pološero, neboť na oknech byly huňaté, tmavé záclony, těžké jako koňské deky, a ještě uprostřed obou dílů visela záclona barvy nažloutlé, hustá krajkovina s velikánským vzorem. Bylo tu plno nábytku, a z rohu vybíhalo nehorázné piano až doprostřed pokoje ke stolu, obklopenému břichatými, plyšovými křesly.

Pán mluvil basem, prohlížeje si ustrašenou Věrku divnýma, šikmýma, kozlíma očima:

„Já nejsem muzikální, ale moje paní jo. Máme holčičku, učí se na druhý rok, má talent, ale nerada hraje. Tak abyste na ni byla přísna. Jaké pak jsou vaše podmínky, slečinko?"

Pojmenování „slečinko" urážélo Věrku. Ale tvářila se jak nejpokorněji dovedla. Poučena nezdarem na prvních místech, a vědouc, že konkurence je veliká, netroufala si už říci korunu za hodinu. Slevila hned na pětadvacet krejcarů.

Pán vyňal z kapsy zápisník a přelétl zrakem řadu jmen a číslic, které tam byly zapsány. Vepsal i jméno a adresu Věrčinu, poznamenal obnos, a pak řekl, že se musí ještě poradit s manželkou, protože ona je muzikální a on ne.

Odcházela-li Věrka ze Smíchova jako odmítnutý žebrák, připadala si nyní jako spráskaný pes. Matka ji těšila, jak mohla.

Že jim přece není tak zle, a že snad by přece jen mohla chodit ještě rok do ústavu Kalousova, aby si odbyla zkoušku, pak že spíše najde místo... ale Věrka už neměla sil k ničemu a už myslila na to, jít k dětem nebo paní k ruce...

Ale druhý den dostala lístek s pozváním na Vinohrady, do ulice blízko vodárny.

Tentokrát byla doma i paní i dceruška. Paní byla suchá, omrzelá, staromódně učesaná a v staromódn'ch hedvábných šatech. Dceruška jí byla podobna, asi dvanáctiletá, vytáhlá, ale s kozlíma, bledýma očima po otci.

Znovu otázka, kolik žádá; zdálo se, že e paní rozmýšlí a že se jí chce smlouvat.

„My jsme vlastně už jednu přijali," mluvila kysele, „ale zdála se nám trochu do světa. Byla načesaná a měla dírkované punčochy. Takové to neberou vážně. Naše Míninka potřebuje pevnou ruku. Ona nerada cvičí. Ale má dobrou hlavu. Musí se s ní přísně, ale po dobrém. Máme jen ji. Když byla maličká, tuze nám stonala —"

Tak se stala Věrka Kavanová učitelkou klavíru. Čtla pilně inseráty a na každou poptávku posílala své skromné nabídky. Brzo učila v Praze, na Vinohradech, na Smíchově, na Žižkově. Někde za pětku měsíčně třikrát týdně, ale svátky vynahrazovala. Jinde hodinu po pětadvaceti, také po dvaceti krejcařích. U jedné tuze hodné rodiny dostávala i sklenku vína a dva mandlové koláčky, když tam přicházela dopoledne. Jinde jí nechávali každý pátek buchtu od oběda.

Žáky měla všelijaké, malé i větší, hochy i děvčata, ale všichni se učili neradi, dívali se na ni jako na mučitelku, a při tom si dělali, co chtěli. Čipernější jakž takž prospívali, většina však tloukla do kláves jako do dřeva a nepokračovala ani trochu, takže Věrce bylo z toho úzko, ale jak si pomoci, nevěděla. Konečně otupěla, neboť rodičům to bylo jedno, jen když jí nemusili mnoho platit.

Běhala s místa na místo, od rána do večera, vysedávala v salonech přecpaných nábytkem a nevkusem, v zimě netopených, takže jí i dětem zábly ruce, v jídelnách, kde se scházela celá rodina, učila často nevyspalá, a bylo-li to po obědě, sotva se na židli držela, oči se jí klížívaly, a v sluch bodaly věčně tytéž falešné tóny, a noty černaly se před očima, často musila se pamatovat, aby z polospánku neprobleptla nějaký nesmysl, neboť z not šklebily se na ni pitvorné zjevy a mluvily na ni a ona chtěla někdy odpovědít, a jen divem se vzpamatovala vždy, že nespí a nesní a

že sedí u klavíru vedle unuděného žáka, samá mdlá a unuděná k smrti.

Proč to bylo všecko tak a nejinak?

Proč byl její život tak pustý, jednotvárný, těžký a plahočivý? Bez jiskry radosti, jen v starosti o chléb vezdejší a v úzkosti o stárnoucí a chřadnoucí maminku?

Protože to byl její osud. Protože lakomá kmotra nedala jí nic do vínku a odsoudila ji k chudobě a odříkání.

V.

Toto „proč“ a „protože“ bylo někdy velmi bolestné, ale někdy jen tak bolestínské, a jindy dokonce mívalo zatrpklou příchuť pohrdavé ironie. Věrka dovedla se leckdy i sobě samé posmát, i z osudu ztropit si žert.

A v nevkusných salonech s neposlušnými žáčky bývalo někdy také veselo i teplo, že odcházela mírně blažena, rozveselena třeba hloupostí, a doma, když viděla, jak maminka pro ni jen žije a jak je jí vděčna za úsměv a za pohlazení — pociťovala často veliké, veliké štěstí.

V sousedství bydlela paní, která měla studenty na bytě. Jeden student si počal všímat bledé Věrky. Byl také nějaký chudáček churavý a nesmělý, a zamiloval se do ní, když ji jednou viděl v městské knihovně a slyšel, že si vypůjčuje Dostojevského. Dívka, která čte Dostojevského, má jistě hlubokou duši, pomyslil si. A dopisovali si, půjčoval jí knihy, nosil jí své básně, doprovázel ji do hodin.

Nepřemítala, má-li ho také ráda. Netoužila býti s ním o samotě. Bála se pomysliti na takové osamění, na objetí a polibky. Nebyl ani hezký, ani roztomilý, spíše trochu směšný, ale držela se ho, jako popínavá rostlina i zříceniny se drží, protože její stonky jsou už tak uzpůsobeny.

O velikonocích odjel student domů; odtud jí psal jen jednou; oznámil jí na mnoha stránkách a velikými slovy, že jí není hoden, aby vyrvala jeho památku ze svého šlechetného srdce a podobně. Dověděla se později, že měl doma nevěstu a ta že se dověděla o jejich nevinných schůzkách. Musil jí přísahat, že se s Věrkou rozejde. Když se vrátil do Prahy, bydlel už jinde, a Věrka nikdy už se s ním nesešla.

Nyní teprve pocítila, že ho milovala a že ztratila jediné potěšení v životě. Byly to jen úsměvy, plaché toužení, skromná, tichá radost. Ani té jí zlá kmotra nedopřála do vínku!

Věrka však i po tomto zklamání držela se studené zříceniny s vytrvalostí břečtanu věčně zeleného, a hned jala se ohlížet po radosti jiné, třeba jen tak malé, co by jako rosička svlažila její kořínky a nedala jim uschnout.

VI.

Věrce bylo dvaadvacet let, když jí matka zemřela v nemocnici po operaci. Věrka osaměla nadobro. Neměla už nikoho. Vracela se z pohřbu v průvodu vzdálených příbuzných, bezdětných manželů. Strýc, profesor pensista, byl nějaký polobratranec zesnuté paní Kavanové a Věrka ho sotva znala. Učil na venkovském gymnasiu, a teprve když letos odešel do výslužby, přestěhoval se s ženou do Prahy, po níž třicet let toužil. Byli oba zanícení hudebníci, a hudební Praha byla jim po léta nedostižným nebem. Nyní tedy byli v nebi a užívali jeho krásy a slávy.

Zželelo se jim sirotka po příbuzné, a protože byla také muzikantka, pozvali ji srdečně, aby je každé neděle navštěvovala. To je jejich den, tehdy se scházejí u nich staří přátelé, také pensisté, hraje se a zpívá; — nechtěla by Věruška svým mládím jako paprskem ozářiti jejich podzim, zahrát a zazpívat, na svůj smutek zapomenout i jiné potěšit?

Věrka bez váhání přislíbila. Tetička tak pěkně lichotivě uměla mluvit, taková byla krásná, vysoká, štíhlá, s hlavou celou bílou a pěkně učesanou; byla Němkyně, ale mluvila zcela dobře česky, jen přízvuk měla cizí, a Věrce se i ten cizí, mazlivý přízvuk a drobné chybičky u tety zalíbily, tak byla okouzlena.

Strýc byl trochu podivínský, roztržitý, dobrácký staroch, poslušně oddán své temperamentní ženě, kdysi první krasavici a lvici v městečku. Mluvil málo a samostatně rozhovořiti se dovedl jen o hudbě; jinak přizvukoval jen tetě, ve všem s ní souhlase a opakuje po ní jako stroj poslední její slova nebo také jen slabiky.

Věrka přišla hned první neděli po matčině pohřbu, neboť nepovažovala hudební tu schůzku za zábavu, ale spíše za pobožnost.

Manželé Vorovkovi bydleli na Starém městě, v domě se zasklenými pavlačemi, s úzkými, točitými, dřevěnými schody. V prvním poschodí, v ohybu schodiště, visel veliký krucifix se sinavým Kristem; pod ním vždy hořelo věčné světlo, tichounce, mírně se kmitající v lampičce z červeného skla. K Vorovkovům šlo se po dlouhé pavlači; byt měl předsíň i kuchyňku zcela tmavou, pak byl dlouhánský, úzký pokoj s alkovnou, kde za jutovými záclo-

nami ukrývaly se postele. Druhý pokoj byl pronikavě jasný, do nepravidelného čtverce stavěný; obě delší stěny se sbíhaly od stěny nejširší k nejužší, a tu vyplňoval klavír, nad ním visela olejová podobizna Vorovkova strýce kanovníka; přísná kněžská postava namalována byla na popraskaném plátně matně a ploše.

Salon měl tři nízká široká okna se škrobenými bílými záclonami a s vyhlídkou do veliké zahrady ženského kláštera.

Ze všech koutů této domácnosti, i ze všech předmětů dýchalo mírem a pokojem slunného podzimu. Zde žili manželé, nesoucí po třicet let pospolu dobré i zlé, jak život uštědřoval, jak dával i bral. Žili tu dva lidé nábožně a radostně oddaní hudbě, která je v mládí k sobě přiblížila, která později celila trhliny, smiřovala rozpory i zármutky, až konečně přelaskavým svým jasem zalila jejich zbělené hlavy a nestárnoucí srdce, — tak je zalila, že nebylo již rozporů, ani zármutků — jen idylla. Filemon a Baucis. Že neměli dětí, to kdysi trápívalo, ale dnes už také přebolelo, jasem hudby zahojeno a smířeno.

Zde tedy objevila se jedné neděle sirá Věrka. Byla tu jedinou mladou bytostí. Hostitelé i hosté byli staří páni a staré dámy; hrála se duetta, tria. Věrka si myslila: kdyby tak aspoň jediný z těch pánů byl o třicet let mladší a chtěl by, abych ho měla ráda... Ale odehnala tuto myšlenku a obrátila všechnu pozornost k sonatě, kterou právě strýc s tetou přednášeli na houslích a klavíru.

Strýc hrál vášnivě, s nezkrotným zápalem; teta, krásná, bělovlasá doprovázela ho, stejně unesena, ale ovládajíc se, tlumíc tóny, s velikým, ušlechtilým klidem.

Hráli jednu ze svých nejmilejších sonat; bylo v ní jedno místo, které je tak uchvacovalo, že teta po každé ulevila si polohlasným výkřikem:

„Schön! Schön!“

Stalo-li se však někdy přec, že teta si neulevila, ozval se od houslí přísný hlas:

„Johanna!?“

A na toto přísné, skoro vyčítavé upozornění rychle, zpěvně, sladce zaznívala odpověď tetina:

„Schön, Arnošte, schön!“

Věrka, schoulena v koutku u okna plného květin, poslouchá sonatu, poslouchá výkřiky starých lidí, a nemyslí už na to, čím jí život ublížil, ani netouží po tom, co by jí mohl dát. Nežádá, nehledá, ale věří, že i ona konečně najde odpověď na svou touhu po souhlase, protože ani ona nikdy nezůstala odpovědi dlužna.

Zdá se tak malička a chuda v koutku u okna, v smutečních svých šatech. Ale což je život, je štěstí kolem nás, vně, ve světě hmoty, umírání? Což není celý svět, všechen život, bohatství, štěstí — v nás? V našem nesobeckém srdci, které raději ustupuje, než útočí, raději je vysmíváno, než by se vysmívalo, raději dává, než bere, a vždy jen dává, aniž čeká díků, a oklamáno — věří dál?

Tvá kletba, ty lakomá kmotro, mohla Věrku odsouditi jen k chudobě na statcích pozemských. Nad jejím srdcem nikdy neměla moci.

Jak by je také mohla ožebračit, když ono pranic nechce —?

KAREL SEZIMA:

OD „ČERNÝCH MYSLIVCŮ" K NOVÝM „MILENKÁM".

Cyklickou skladbu „Černí myslivci" právě znova vydanou jako třetí díl Sebraných spisů Růženy Svobodové (nákl. České grafické společnosti „Unie") pokládám za umělecký vrchol dosavadní tvorby autorčiny. A to již jako výtvor měřený o sobě, bez vývojového vztahu k ostatnímu jejímu dílu; souzený tedy hlavně intensitou buzených vznětů, stupněm úměrnosti volených prostředků k určenému cíli i výší cíle samého.

V tom smyslu řadím „Černé myslivce" po bok nejukázněnějšímu ze starších románů spisovatelčiných „Na písčité půdě", nad který však značně vynikají šíří pojetí ideového. Stavím je nad odstíněnou dušemalebnou portrétní studii „Přetížený klas" (nově vyšlo jako 4. díl spisů), kterou zase předčí ryzejší hodnotou básnickou; i nad „Smutek života" (nově tamtéž), onu kouzelnou drobnou věc z autorčiných počátků, která arci není než bolestnou skizzou subjektivní. A ovšem je kladu nad řadu rovně svěžích a vonných impresionistických kapitol „V odlehlé dědině", jež přes významné své místo ve vývoji spisovatelčiny sensibility a při vší jemnosti i vřelosti malby zůstaly více na barevném povrchu, jako zápisník přirozeně se nevyhnuvše ani zlomkovité kusosti. Nezastiňuje mi však „Černých myslivců" ani největší dnes ukončená práce Růženy Svobodové, román „Milenky" (1. a 2. díl spisů), v němž teprve nová verse celkem vyhladila, co v pů-

vodním textu neslo příliš zřetelné stopy několika samostatných plánů novelistických.

Neboť dosud nikde jako v onom kruhu horských romancí a balad prósou Růžena Svobodová nenalezla výrazu tak rovnomocného svým záměrům uměleckým i šíře lidským. A hlavně: nikde nepřetvořila skutečnosti tak důsledně k svému vnitřnímu podobenství nikde nevyvolala iluse poetického světa, tak od kořene překomponovaného, jako tam.

Nevadí mi proto ani patrná inspirace autorčina na Lagerlöfové „Göstu Berlingovi". Nekárani kavalíři ekebští ovšem jsou nesporně blízcí příbuzní myslivců ve službách spinozovského knížete kněžského, českou novelistkou postaveného v ústředí jejího cyklu. Bylo však u nás již opakováno po známé celebritě, že čím urozenější člověk, tím více má předků; a vskutku by bylo lze jmenovat vedle Lagerlöfové ještě dobrého pul tuctu velkých a největších jmen básnických, jejichž záře rovněž křtila čela reků a heroin, jako vtělené síly živelné v zápase i hrách těkajících širým přírodním jevištěm „Černých myslivců". Nic přirozenějšího vůbec u vzdělaného moderního umělce nad takové výběrové příbuzenství, nad nímž nejméně se možno pozastavovat u básnického intelektu tak universální šíře a tak jemné pozornosti ke každé vlně a jiskře všelidského duchového proudění jako Růžena Svobodová.

Autorka „Černých myslivců" vždy lačně naslouchala nejen každé nápovědi života, nýbrž i všem otázkám světové myšlenky literární, po svém na ně odpovídajíc. A to konec konců rozhoduje: kolem jakých nových zákonných os vlastní individuality talent dává krystalovat nasycenému roztoku svých poznatků životních i svých dojmů uměleckých; kterak i to, co má vědomky i nevědomky z krve a ducha svých předků nebo současníků obdobného kulturního nebo sociálního rozvoje, přetavil v žárovišti vlastního nitra na nový jednolitý kus, zpřetvářel v dílo.

S tohoto hlediska dlužno „Černým myslivcům" přiřknouti před kaleidoskopickým románem Selmy Lagerlöfové nejprve značnou přednost komposiční. „Gösta Berling" právě jako skladba románová je toliko volným sledem prudce zabroušených kapitolek, střídáním romantických anekdot, spiatých místy dosti násilně a pomíšených s jistou zlatou nahodilostí: rozmarná hra básníka z boží milosti, posvěcujícího, čehokoliv se dotkne kouzelnýma dlaněma a spoléhajícího hlavně na výslední akord dojmový. „Černí myslivci" naproti tomu ustrojeni jsou uvědomělou prací stylisační v celek zevně sic rozčlánkovaný, ale vnitřně nepoměrně sklad-

nější. V konstelaci světů, opisujících své předurčené hvězdné dráhy, ale týmž principem gravitačním vzájemně se vyvažujících.

Jiné a neméně významné plus „Černých myslivců“ je reálně pozorovatelské jejich založení. Míním onu prvotní solidnost staviva, z něhož sklenuty světelně lehké jejich architektury: přínos tím čestnější pro umělkyni naši, čím znamenitěji si takto znesnadnila úlohu.

Každé číslo v nich vskutku hned na první ráz zaimponuje nejpečlivějším studiem líčeného prostředí; odbornou přímo znalostí honby, psích plemen a koňského chovu; důvěrným poznáním valašského kraje, lidu a jeho podřečí, z něhož ostatně s řídkým taktem přejat toliko rytmus pro několik rozhovorů, okořeněných tu a tam chutnou dialektickou nuancí... Organisovati však z materiálu tak hutného a zrnitého svět nový, odhmotněný a přeosobený, nebylo lze leč úplným proměněním jeho podstaty. Ceněni podle výtěžků tohoto činu a srovnáni po té stránce s dřívějšími pracemi Růženy Svobodové, „Černí myslivci“ narůstají v hotový zázrak umělecké transsubstanciace.

Pozorovatelská poctivost je ovšem od let cenným dědictvím nejstaršího realistického období autorčiny tvorby. Je však svrchovaně zajímavo sledovat, jakými obměnami procházela, zabarvována živými zkušenostmi citovými i smyslovými, určována vším poměrem tvůrčí osobnosti k okolí. Právě vzájemnost těch vztahů, významných i pro sám myšlenkový růst spisovatelčina díla, zasluhuje také zmínky podrobnější.

V starších pracích, jež postupem monografickým podávaly historie dívčích duší, podvedených v roztoužení a zrazených ve svých vysokých snech o životě — v románě „Ztroskotáno“, prvních „Povídkách“ i v druhé, velmi ucelené skladbě románové „Na písčité půdě“ — skutečnost byla zpodobována jako nepřátelská síla, moc-nost brutální a zároveň zákeřná. Na prahu ilusivních křišťálových síní klímala jako otravný drak, a tiché mučednice touhy nedůtklivě se chvěly před stykem s ní; nespouštěly jí nicméně s nenávistného dohledu a upřeně ji pozorovaly hořícím zrakem záští. Básnířka tento odpuzující živel nejčastěji zobrazovala jako průměrnou, nízce požívačnou a malicherně klevetivou společnost provinciální; ale pohledy na její malost a bědu rovně jako hoře srdce, dostupujícího ve své nostalgii po absolutnu až nadzemských poloh citového lyrismu, reprodukovala jako souvisle plynoucí vlny stavů duševních, slité v jediný tekutý, svítivý a odstíněný proud niterného dění hrdinčina. Zvláštní rozpoltěnost vtrhovala potom arci

do stylisace tím, že zakleté princezny snu na výši své citové noblesy — nestály vždycky. Neboť zrovna v ony pohledy na dráždivou skutečnost nejednou se mísilo něco stejně buržoasního, ano příznačně maloměstského: jako by mezi melodickými rty v bolestném sevření časem sykla ironie příliš hašteřivá. Útočné zkresleniny, nejraději vydávající posměchu vady a zrůdnosti fysiologické, v nichž spisovatelka zjitřeným zrakům desiluse dávala spatřovati okolí a společnost, psychologicky ovšem s názorností až křečovitou vystihovaly nesoulad niterné organisace s prostředím. Ale nevyvarovaly se skřípavých disonancí s oněmi ryzejšími vteřinami duše, jež v podání autorčině zpívaly pasážemi něhy tak serafické a tak absolutního kouzla hudebního.

Ostatně důsledků podobně mrazivého poměru mezi vnímajícím subjektem a pozorovanou skutečností, tiché osudovosti, snující se na nejvnitřnějším nitru takové nedůtklivé, absolutnem raněné bytosti dívčí, autorčina intuice sama se dohádala v „Přetíženém klasu". Nejchoulostivější pudy, vše nejslibnější a nejporušitelnější v ženě tak dlouho se uzamykalo před vnějškem, až každý povzlet touhy k uskutečnění hned za prvního vzmachu křídel se lámal, přetížen reflexí. Srdce sice uvědoměle prahlo po lásce, založené na duševní vzájemnosti a vespolném povznesení, ale všecka bytost zároveň se vzpírala poznání, bojíc se hořkosti z něho a již předem jí zakoušejíc. Olga z „Přetíženého klasu" marně čeká nového muže, který by nechtěl jen tělo; neboť křehkost tělesná jí působí hrůzu. Nechce se oddat, nechce žít trpným fatalismem ženy starého světa, nýbrž chtěla by si sama vytvářet svůj osud. Vymyká se takto konvenčnímu rodovému poslání ženinu, ale odstředěna, nedovede dáti formy svému individualismu, pro nějž ve své době nenachází hotového útvaru. Cítí se bytostí přechodnou, vlastní životní smysl je její temný. A jedině proto, že všem se dát neznamená o mnoho víc, nežli nedati se nikomu, hyne altruistní sebeobětí.

Životní problém Olgin zdá se mi uzavírat v sobě nejednu obdobu s překonaným uměleckým problémem samé autorky. Růžena Svobodová dopiala se v této práci vzácné psychologické hloubky i spekulativní výše; po stránce básnické a formové zůstala však knížka spíše myšlenkovým a kulturním dokumentem, nežli celkem uměleckým. Není v ní dramatického napětí a hrubě ani ne vysledovaného vnitřního procesu. Polou zpověď, polou výklad hotové a dané figury, přese všecku zajímavost věcnou zaráží i před nesem, který je tu méně svěží i méně osobitý, obrazově vyvanu-

lejší a méně lyricky vzdutý, než jsme u autorky zvykli od počátku. Živel kritiky a záporu, který v hrdince umrtvil vše žensky prapůvodní a nejsladší, jako by byl na chvíli ochuzením ohrozil též umělecký výraz spisovatelčin.

Ale již je znamenati obrodu. Jako by se netušený východ ze zakletí, z hořké čistoty nedůtklivých snů dívčích rozbřeskl jinou branou, nežli kterou střehla stohlavá saň občanského normálu. Daleko od oblasti stejně rozlaďující jako nakažlivé, ale též na hony od nejšedivější všech fades, od vnější střízlivosti malého města, úžas a rozkoš zalijí povadlé smysly. Opojení nekonečnými plochami světelnými, zapomenutí, které se ztápí v jezerních hladinách stínů; kypivé blaho z barev, vůní, zvukových chvějů, jakými se vlní jenom širý kraj.

V zapadlé vsi moravské, na dně rozšuměné zeleni stromoví, keřů a trav, pod nesmírnou hloubkou azuru se udál div, z něhož se zpovídá skizzář „V odlehlé dědině". V prudké sprše dojmové jako živou vodou skropeny, procitají umlčené instinkty, až veškera svlažená půda bytosti vydechne parnatou pohodou, a bohatší a skvělejší vidmo, rozklenuto nad zornými poli reality, promítne se odtud na niternou sítnici . . .

Tady spisovatelka se naučila pozorovat vnějšek bez trpné a do ilusí zapředené lhostejnosti. Okouší už reality přírodní s jistým ušlechtilým rozkošnictvím, aniž zase jako tolik jiných uměleckých temperamentů, založených méně dramaticky, ztrnula na pouhém labužnictví nervovém. Smyslová hra nikdy se jí nestala toliko cílem o sobě; naopak, mezi prostnými se družněji rozhovořilo i její srdce, a básnířka naučila se též lidský průměr nazírati bez nenávistného posměchu.

Čím dál znatelněji uniká teď citovým úžinám malého města. Na ně samo brzy shlíží se slunnější ironií jako na liliputánskou říši drobných bloudků; a povždy již zachová si v duši klidný a líbezný kout, kam též později se vrací jako ve svůj pokojný dům a nově nalezený dětský ráj, uctívati svaté prasíly, jež ozdravělému ženství daly procitnout k poslání kladnějšímu.

Neboť individualisovaná žena, které nebylo lze v slepém poslušenství prostě plnit staré tradiční funkce rodové, být jen trpělivou služkou mužovou nebo dávat život novým bytostem bez radostné důvěry ve vznik pokolení ušlechtilejšího, vnímá nyní novou píseň, k níž se zatím zladily všecky její zvony na dně nejvnitřnějších tůní. Pochopila, že nad heroismus utrpení vyšším hrdinstvím je odvaha k štěstí. Vyšší a cennější také pro sám ži-

vot, jemuž dodá svátečního a vášnivějšího rytmu, vnesouc do něho kvas přerodu a stanouc se ostnem obecného vzestupu kulturního i společenského.

Za takové změny inspirace Růžena Svobodová potom tvoří energičtější typy žen, kterým není příkazu neúchylnějšího, nežli jako nezodpovědné živly spěti za svým osudem a naplňovat jej. Anebo které již uvědoměle jako jasné svědomí doby ruší zmechanisované řády společnosti, vlastní nečasové ctnosti usilujíce vštěpovat svému okolí. Po svých pyšných představách se snaží vyvolati v život také rovnocenné muže jako osudové partnery.

Ale v básnířce spolu se vytvořily nové vnitřní orgány k utušení trpčí a krutější tragiky, nežli jaká tkvěla v rozporu nitra s okolím. Některé ženy její zhřešily, že nesouce v prsou velké osudy, z neporozumění nerozřešily tohoto určení; anebo že z pohodlí či zbabělosti nešly za ním, marně hledíce svou sudbu obejít a obelstít. Nakonec však, promarnivše věk bez zadostučinění, že se vyžily, po boji dvojnásob ztraceném obracejí zneužité síly proti sobě a naléhají jakoby na vlastní otrávený meč.

Takový je román „Zamotaná vlákna“, skladba, v níž na marný ženský altruism, zkontrastovaný se soběstačnou a samoúčelnou krásou ženskou, letmo již vržena záře distinguovaného ženství osamostatnělého, které kráčí světem pyšně jako ozářeným jevištěm a nepřijímá štěstí leč jen z vlastní ruky. Zde i v potomních některých pracích drobnějších ze sbírek „Pěšinkami srdce“ i „Plameny a plamínky“, ale nejšíře v první, rozbíhavé versi „Milenek“ Růžena Svobodová studuje nejrůznější formy lásky, podrobujíc je zkouškám jako zlato na prubířském kameni osudu. Zkoumá jejich nadosobní hodnotu pro život a kulturu, jejich stupeň ve škále hodnot kulturotvorných. Podniká i statečné pokusy o nové útvary renesanční.

Zná při tom podivuhodně vázat osudy a v bohatě karakterisovaných jedincích vytyčovat typy řídké odlišnosti a čistoty plemenné. Obdařeny nadosobními rolemi, hlavní postavy její se blíží symbolům. Umělkyně osvobozena již od monografického nazírání, snaží se je obklopit také realitou, podávající zpravidla jen zhuštěnou tresť pozorovacích procesů. Tříbí empirické poznatky a potlačuje ony, jež ve vztahu k předmětu projevily platnost pouze podružnou; obrazy a scény u ní nejčastěji přestávají být jen romantickými dobrodružstvími a otvírají hlubší průzory, prchavou hru jevovou promítajíce do rozměrů věčnosti. Slovem, vědomě teď sestrojuje svět nový — nejen pro povrchní fabulační zábavnost

a zajímavost, ale k obrazu a podobenství své myšlenky. Svět, jehož nepravděpodobnostem zevním dostává se ověření netoliko v reálnosti prvků, z nichž je složen, nýbrž přímo v samé jeho vnitřní logice a ideové struktuře.

A tak již těmito díly Růžena Svobodová stvořila u nás velmi vysoký a ryzí typ pro ideovou povídku a román. Žel, že v nich hned sama jeho čistotu a ryzost nejednou až nepochopitelně porušila.

Dovodil jsem již na těchto místech („Lumír“ roč. XLI.), kterak ideové koncepty časnějšího objektivního období autorčina patrně jen při početí se vtělovaly v úměrné látky tragické a že spisovatelka za dalšího komposičního postupu a látkové formace nejčastěji nenalezla dosti sebekázně, omezit se v nahodilých podrobnostech, bystře kdysi chycených do zápisníku nebo uschovaných v zásobárně paměti: že umisťovala tyto opuštěné detaily, aniž je však ústrojně vpjala do celku.

Uvedl jsem tehdy také nejobyčejnější způsoby takových kazů slohových i komposičních (přílišné prokreslení vedlejšího detailu, statický ráz dialogu, samoúčelné ornamenty, ale i barokní nevkusy; sklon k odborné terminologii duševědné nebo kritickofilosofické a nadužívání obdob z umění výtvarných; okázale znalecké údaje z oboru kulturního přepychu i jiných sfér méně kulturních) a mohu zde tedy už jen stručně resumovati. Starší dílo Růženy Svobodové, které básnickou a myšlenkovou inspirací dostoupilo výše, dosud nedosažené žádnou z českých prosatérek, dílo v úhrnných a dalekých rysech strhující k bezpodmínečnému podivu, v podrobnějším provedení zhusta rozčarovávalo. A to ne snad poklesky proti neživotné akademické či filosofické ztrnulosti ani proti puristicky středocestné úzkostlivosti stylistické; neboť o ně vůbec neběželo. Ale tím, že netransponovalo reality důsledně do poloh srovnalých velkoleposti spisovatelčiny vise, majestátu poetického a ideového jejího snu. Grandiositu obrysu příliš často rušilo nicotnostmi, bezúčelnými v plánu skladby a nezapadajícími organicky do struktury celkové.

Vycítila-li to nepodjatá kritika, nemělo jí nižádnými prostředky být bráněno, aby proti tomu nepronášela svých námitek. Přes veškeren respekt k autorce, ano pro ten respekt k ní nemělo být ani obojetným mlčením přistíráno, co se nepromíjí také spisovatelům nesrovnatelně menším. A snižovat básnířku dokonce nevčasnou benevolencí, v galantních eufemismech vyzpěvovat zrovna její slabiny za přednosti, neznamenalo, myslím, než másti cestu, kterou poctivě se probíjela k sebepoznání.

Na štěstí si Růžena Svobodová sama v čas uvědomila, co podlamovalo její dílo. Nejradostnější svědectví vydává o tom první z knih, jejichž nová edice v autorčiných sebraných spisech mi byla podnětem k této karakteristice a ke které se tedy zase vracím po předchozí odbočce.

„Černými myslivci“ umělkyně vyřkla osvobozující slovo: v nich konečně našla rovnováhu pro své nejvzácnější energie. Přiblížila-li se jí už tu a tam i v leckteré starší drobnosti — na příklad v „Povídce o mladém mnichovi“ ze sbírky „Pěšinkami srdce“, dokonale vyváženém čísle líbezného melodického půvabu výpravného a koloritu průsvitnějšího než malba na skle — první celou knihu ukázněné epické prosy představuje teprv její horský cyklus. Podrobnější jeho analysu podal jsem již v tomto listě (roč. XXXVIII.) referátem o prvním vydání „Černých myslivců“ a zrekapituluji tedy jenom její závěry.

Jednotlivá čísla o sobě jsou traktována s překvapujícím uměním vyluštiti ze všeho jen podstatné jádro a poslední tresť; uměním nikterak nezeslabujícím názornost popisu, naopak stupňujícím jej a zmnožujícím až na výsost. Avšak i celek, jejž skládají, dík šťastnému vyřešení komposiční syntésy, je řád a jednota sama.

Básnířka nalezla tajemný hudební klíč, neobyčejně šťastnou formuli polobáchorky, polotragedie, která ničeho nedusíc genrovou metodou, se všeho stírá klopotný prach všednosti. Hospodárně podává jen sporé a sevřené výtěžky nabytých dlouhých zkušeností životních. Žádné suché zatykače osob ani jejich kruté zkresleniny, žádné trudné inventáře věcí ani bezradnou tříšť libovolných nahodilostí. Nic než poslední výsledky trpělivých procesů pozorovacích, prošlé mediem osobnosti tvůrčí, zabarvené jí a přepodstatněné v ní. A s jakým vzácným uměním mlčeti tam, kde pracovati může volně čtenářův intelekt . . . Ve zkratkách a nápovědech, po tisícerých zámlkách a výpustkách.

Záměrným tímto zjednodušením linií dobrala se umělkyně nebývalé jednoty optiky i kresby a se shakespearovskou bezstarostností též nepravděpodobné učinila přijatelným. Avšak možnost poskytnutá obraznosti čtenářově, spolupracovat na odvozeném světě těchto legend, z nichž každá zavírá v pravdě celý „horský román“, přispívá nemálo i k lyrické notě a zpěvné intonaci celého povídkového kruhu, kde každý člen další zdá se být podmíněn předchozím. Po ideové stránce zvlášť účelné místo v této eurytmii zaujímá úvodní číslo „O knížeti“: jeho nejkultivovanější partie meditativní odrážejí jako hvězdné reflektory ve vesmíru světlo filo-

sofického názoru i do nejšeřejších dějů a krajin cele soustavy cyklické.

Neboť vlastní zdroje mladých zbystřených proudů podmanivé básnické sugesce ovšem vyvěrají hlouběji, než v umělecky ukázněné malbě vnějšího světa: ona je zde s nimi jenom šťastně zladěna v sebevědomé prostotě a sladkém primitivismu literárního dřevorytu.

Autorka „Černých myslivců“ dospěla k víře v základní totožnost síly a dobra, moudrosti a odvahy. Shledává, že velikost vášně úměrná je hloubce duši a poznáním tímto neseno, srdce její zamilovalo si nyní život ne po jeho denním líci, ale v šeré nejistote jeho dobrodružného a vášnivého rubu. Podle toho umění její přetváří a zmnožuje i všechen vnitřní materiál pudů, citů a idei, s nimiž pracuje. Stupňuje vše, co svět obsahuje velikého, mocného a smělého. Všecky jistoty staré jsou rozkolísány a vyvráceny, aby stvořeny byly hodnoty nové. Jedy a léky smíšeny; zlo, pojaté jako látka ke karakteru, očišťuje se ve velkém a tragickém . . . Unavený, šedý, až k jádru uschlý svět starý jako pokropen živou vodou se přepodstatňuje; noví lidé heroičtější raçy rodí se z této transsubstanciace.

A celý ten nový kosmos má i svůj příznačný rytmus a zákonný koloběh. Opisuje cyklickou dráhu všemi polosymbolickými příběhy a s typickou pravidelností vrací se opět a opět do stadia vesmírového vyrovnání osudů, k momentu širokého uklidnění a smíru. I když umlkl slavný a dravý život „černých myslivcu“, když přestaly kruté romány a nové pokolení lidí bez démonických křídel ovládlo dějiště, kterýsi z dobrodruhů k stáru podniká po kraji melancholickou revui: v pozdní podzimkové pohodě ještě jednou tesklivě jako babí leto sunou se mu pamětí dávno přervaná pásma všech půvabných horských románů a uzavírají cyklus elegickým vzpomínkovým vyzníváním všech tragických motivů, z nichž je utkána tato radostná kniha Růženy Svobodové.

Bylo-li autorce přece možno překonat „Černé myslivce“ co do výše éthického názoru a citového hodnocení, sotva asi je kdy předstihne po stránce slohové discipliny a svézákonnosti tvarové.

Její pojetí lásky arci tvorbou pozdější se vytříbilo k oblasti ještě výsostnější, odkud jako dálkou tlumená, ale stále určitější hudba zaznívá zvěst, že cit erotický i za cenu osobního štěstí nutno zbavovati egoismu. Třeba neopětován, aspoň v budoucnu ponese úroky — „komus neznámému bude lépe a šťastněji“. Ale ovšem: ne se obětovat nehodně a marně, nýbrž jedině v souzvuku se zá-

kony žití a pro jejich naplnění. Tedy erotický pesimismus, prozářený nadějí a útěchou kulturní.

To je duchový proud, kterým hnány plují ke svým ideovým metám lehké architektury několika pozdějších povídkových skladeb Růženy Svobodové, zejména nejlepší práce sbírky „Posvátné jaro". Knihu tuto zalidňují ženské typy, ztělesňující ten neb onen odstín lásky, hoře z manželství či stesku z přátelství; jenže většina jejích čísel zase trpí znehodnocujícími kazy některého ze svrchu vzpomenutých způsobů, třebaže relativně řidšími. Až na novelu „O pozorném milenci" jen tam není v nich rozporu mezi patosem tragické lásky a zmalicherňujícím detailem, kde autorka pásmem volně řazených interieurů líčíc resignované štěstí, vykoupené uhaslou nějakou a dávno vytrpěnou bolestí, postupovala — jako v idylickém „Pokojném domě" — kronikářsky, deníkově klidným zápisem a subjektivní úvahou, naň připiatou. Avšak právě v této různorodé knize Růžena Svobodová tím překvapivěji prokázala schopnost, na přísně dodrženém půdoryse budovat třeba klenbu nejvyšší světlosti, nepodemletou žádným barokním vrtochem stylisace: ve zmíněném už „Pozorném milenci". Tam bravurně zvítězila nad tolikerým nebezpečím, ukrytým v samotném motivu ženina zklamání ze života, promarněného s nevěrníkem, v němž kdysi nalezla zmužnělou podobu prvního nezlomně věrného milence — kdežto šetrný zbožňovatel sám s němým vnitřním heroismem vzdávaje se štěstí, blízkého mu již na dosah ruky, dochází nejharmoničtějšího ráje srdce.

Tady zřetelně již působila tuhá slohová i komposiční sebevýchova, které básnířka plně se podrobila po prvé v „Černých myslivcích". Arci se tu neprojevila snad pohodlným přenesením a zužitím téhož primitivního pohádkového útvaru na novou látku, nýbrž pouze opětným uvědoměním principu organisačního a jemným vyřešením komposičního klíče, daného jedinečnou povahou každého nového díla.

Ve svém horském cyklu básnířka nejblíže se octla slunci, kterým rozkvétá a žije všecka Forma. Umělkyně v ní poprvé dostoupila výše, jaké před tím dosáhla již myslitelka. Bylo lze, aby poučeným zrakem opět a opět se nevracela k tomuto vrcholu?

Bylo jí lze nevzpomínati ho zejména, postavila-li se k svému dílu kriticky, aby zúčtovala s veškerou svou dosavadní prací slovesnou?

Je na výsost příznačné, že Růžena Svobodová do souborného vydání svých spisů pojala „Černé myslivce" beze změny. Kdežto román „Milenky", kterým soubor zahájila, podrobila prve velmi

pronikavé revisi, a to, trvám, právě na principech, jež se podávají z nejukázněnější její knihy povídkové.

Dotvořit slovesné dílo rázu „Milenek“ vyžadovalo, zdá se, úsilí neméně napiatého, než komposice původní. Myšleno již v předešlé úpravě jako skladba sborová, obsáhlo řetěz postav, z nichž většina i přes jedinečné ustrojení a nejosobitější rysy povahové nesla nepopíratelné znaky typičnosti rodové. Nejprve zas ovšem věnec postav ženských, utkaných ze skutečnosti i básnické fikce, z poznání i literární konvence, a mluvících každá za celé své duševní plémě. Některé z těchto představitelek vepsaly se vám do paměti hned z dřívější podoby románu, ne-li již z novelistických studií k němu.

Je tu Malva Stradenová, rafinovaná herečka života, dárkyně krásy, zhoubné stejně těm, na něž se usměje, jako těm, od nichž se odvrátí; milostnice vysokého slohu, která s velkým divadelním gestem dovede i umírat, když procitla ze sobeckého snu o své nepomíjející mladosti. Dcera její Emma, vlastní osa a figurální vrchol románu, je vtělený zázrak země a slib budoucího harmonického štěstí. Přijavši posvěcení svého vychovatele, idealistního Kollárovce, roznáší světem písně raçy, v níž kotví radostná její víra ve své poslání. A sama plachost i družnost, pohnutý rozmar i hrdá něha, jíž svou existenci pozvedající mysli kolem jakoby hlasem svátečního zvonu, zatouží se soustředit ve velepísni srdce i kultivovaných smyslů a rovněž tvoří na svém žití jako na díle umělečkém; ale světlá hlava renesanční zvládne svůj cit a prozáří jej intelektem v hrdinné vůli nepřinášeti obětí oklamání. Její protiklad Ryčinka, „malá svlačcovitá bylinka“, jež miluje bez pýchy, oddaně jako miluje žena, která prohrává, v duchu na sebe shrnuje všecko ženské utrpení, jako by mocí chtěla svému srdci vštípit mučednická stigmata; a přece hůře než lišejník ničí síly milence, který marně násilím na sobě dobývá milosrdenství k ní, neodolatelně od ní oddalován světlým zjevem Emminým. Osud její předpověděn je již v odříkavém, potupeném manželství matky její Marie Benešovské, bezohledně ušlapané travky lidské — kdežto druhá dcera z téhož smutného lože, Aglaja, jako roztoužené poloděcko provdána za vychladlého muže, zpronevěří se mu a uhoří v zapovězené vášni spěšně a marně „jako svíce v průvanu“. A za těmito postavami, vyvolanými s podivuhodným rozpětím typisační síly, do dálky se ztrácí ještě celý tah matek, manželek a dcer, žijících, živořících nebo hynoucích milováním — každá po své vloze k lásce a podle své odvahy k štěstí.

Měla-li autorka bezpečněji určit postavení svých representantek na mramorovém schodišti Lásky, na jejích zhodnocených stupních kulturodárných od nejšeřejšího až k nejslunnějšímu, od trpného ženského poddanství duše i těla až k ověnčené apoteose oproštěného srdce, jež se dává z nejsvobodnější volby a nejsladší moudrosti — nestačilo znovu jen vyvolat vábný průvod v celém hutném toku a pomíšené šíři. Bylo jí v něm dáti typické funkci každé z heroin vystoupit s plnou skulpturální výrazností; zpodobiti každou v postojích a úkonech věčnějšího významu, než je libovolné denní gesto. A naopak ostatek figury spíše ponořiti v stín, přes celé životní fáze, nevýznamné pro celkový účin, přenášet se jen úhrnnou zkratkou — jak právě se tomu básnířka učila na zjednodušených typech v „Černých myslivcích".

Zároveň však bylo nutno také mužské partnery vzkřísit k rázovitějšímu životu, než jaký žili v textu prvotním. Tam naproti živlům ženským většinou trpěli neujasněností nebo kusostí povahopisnou, a to v míře mnohem větší, nežli se snášelo s plánem skladby, jinak záměrně posouvající do popředí ženský element. Energická karakterová řezba několika démonických silhuet z autorčina kruhu horských romancí neminula, tuším, ani tady bez vlivu: v nové úpravě „Milenek" celkem se básnířce podařilo značně zmírnit onen nepoměr.

Neotřelou ražbou vystoupil zejména profil stavitele Benešovského, trosečníka snu o širším životě, k němuž marně se probíjel s rovnou bezohledností k svým nejbližším, jako houževnatostí naproti nepřízni poměrů; i z nejhlubšího úpadku se nyní ještě napřímí a metá kletby v tvář Malvě, spoluvinnici na jeho rodinném rozvratu a na smrti jeho ženy i dvou dětí. Několika pevnějšími rysy dokresleny nebo aspoň novým osvětlením vyzvednuty fysiognomie obou hrabat Quidonů, starého, Malvina bonhomního vydržovatele, i mladšího, jejich syna, ranně blaseovaného a přece ze stesku nad špínou života rázem na smrt se odhodlávajícího požitkáře. Vedle nich už přirozeně bledne několik episodních šlechtických či důstojnických postav a loutek. Ostřeji zato vykrojen temný stín Ahasvera pósy, Zacha, zlobně vášnivé, kajnovské duše s pochybnými spády egalitářskými, které mu vnuká nechápaný Emin vzor, a občas ponoukaného pokušením zabít svého dvojence Valtra, protože prý jako jeho šerý rub nemůže ho docela napodobit a marně pracuje i na osvobození od něho.

Avšak Valter sám, hlavní mužská figura románu, i přes retuši autorčinu jenom málo nyní získal co do konkrétního založení a do

vnitřní celosti. Kolísá napořád mezi rolemi tak protilehlými, že z nich ustavičně jenom vypadá. V poměru k Emmě je to zbožňovatel až školácky prostoduchý, opravdový „ubohý Petr“; hned se jí napolo vtírá, hned se zase staví ušlechtile odříkavým nebo hrdým a v celku je trapně vláčen okolnostmi, na něž sám působí leda nevolky. Je zvlášť osudné, že básnířka v něm chtěla zpodobiti boj individualismu s altruismem — pro konečné vítězství onoho. Vůči nevěstě své Marii je brzy obětavě něžný, brzy krvavě bezohledný a tím krutější, že ze soucitu prodlužuje její muka až k zešílení oběti. Hned unyle lyrický, hned apoštolsky sufisantní (bez námitky nechává si líbat ruce nejen Marií, ale i Aglajou, vdanou ženou), má i po rozličných skotáctvích své mladosti tak málo prvků opravdově mužných, ovládnutě rozpínavých a tvůrčích, a je vůbec v autorčině podání chaosem tak málo schopným soudržnosti, že je téměř nepochopitelno, proč se intuitivně moudré srdce Emino hned od počátku sklonilo právě k němu jako k vyvolenci. Nepochopitelno a nevysvětlitelno — nikoli ovšem se stanoviska přemetné logiky ženského citu, nýbrž v daném plánu díla, budovaného s tak jasnozřivou logikou a důsledností ideovou. Snad představy spisovatelčiny o něm byly určitější a jen snaha veskrze se vyhnout přímé karakteristice nedovolila jí vyjádřit je jinak, nežli zrcadlením v názorové sféře jiných osob románu, hlavně v citových oblastech Emmině a Mariině, takže za tohoto nedosti zprostředkovaného promítání do prostředí, zcela různorodých a naprosto rozdílnou stylovou metodou vystižených, Valter lomem kontur karikován je až k nevděčné podobě rytíře smutné postavy.

Každá z ústředních figur románu svým celým odlišným vnitřním ustrojením arci vyžadovala jiného přístupu a jiných výrazových prostředků k vybavení svých vnějších osudů a svých vztahů k okolí. Skutečně také původní text „Milenek“ tkán byl velmi různou nití a probíhalo v něm vedle sebe několik osnov více méně samostatných. Bylo proto nasnadě, za nového zpracování spíše rozdružit „Milenky“ v řadu povídek či novel, z jejichž opuštěných plánů byly kdysi sečleněny. Zvolila-li přes to básnířka statečně opět cestu, za daných okolností nesrovnatelně obtížnější a nehodlajíc opakovat ani vyzkoušenou již cyklickou formu „Černých myslivců“, zachovala veliký representativní útvar románový, bylo jí pak nejen v těsnější souvislost sepnout světy různé atmosféry psychické, nýbrž také přísněji dbát oné vyšší objektivity, jež nedopouští, aby zevní jednota skladby rozrušována byla odstředivými tendencemi slohovými. Bylo třeba odstupňovat výraz roz-

manitého složení a zrnitosti, hledat přechody a prostředkovat mezi příkrostmi tónu a distance, vyrovnávat je odstínem a polotónem.

V tom směru spisovatelka zřejmě snadno přecházela od romantického patosu a divadelního gesta Malvy Stradenové k dobrodružnému tempu Emminy tanečně lehké, vzrušené i vzrušující pouti za usmířením viny matčiny a za novým štěstím. Poměrně snadno i k strženému rytmu sotva procitlé a již smrtelné náruživosti Aglajiny. Zřetelně větší potíž působilo však prostředkovati mezi takovými partiemi zvýšeného osudového vlnobití i dramatičtějšího hybu a mezi způsobem, jakým tradovány skoupé životní úděly obou Marií Benešovských. Kdežto ploužívá stezka, kterou se vleče živoření starší z nich, matky, na chvíli aspoň je ozářena tragickým odhodláním, za něhož ubohé ruce manželčiny, úpěnlivě žebrajíce u Malvy o zpronevěřilého muže, přimrzají na mřížích beztahovského parku — trudná tišina, v níž uvadá dcera Ryčinka, zvolna ubíjena milosrdenstvím Valtrovým, není už nežli jedinou sychravou šeří a vleklými úbytěmi vůle k životu. Položena vedle krajin prudce se střídající slunné i bouřlivé pohody, tato pole mlh a stínů za rovnomocného podání jistě byla by působila protikladem nad obyčej účinným. Rozpor vůbec tady netkvěl v látkové jakosti různých fabulačních složek, nýbrž jedině v přednesu a stylisační metodě, kterou do románu právě v řečených kapitolách sníženého životního tlaku i chabější rytmiky výpravné nebezpečně vnikla stará slabost autorčina: její občasný sklon k nejpodrobnější popisnosti. V nových „Milenkách" dokonce se zdá, jako by neblahá kořist zlomkovitého pozorování a odpadků drobnomalby až genrovité byla proti starší versi ještě narostla, ač-li to není jen zrakový klam, vyvolaný hospodárnějším zbytněním partií onoho opačného rázu.

Již příkré a náhlé střídání ploch takové zevrubně popisné faktury s ryze romantickou, ve velkých liniích a zhuštěných zkratkách se pohybující epikou převážné většiny skladby vnáší do románu choulostivý svár slohový. Avšak rozklad stupňován jest ještě rázem malých fakt, autorkou v nevítané štědrosti tu a tam nakupených. V historii obou Benešovských, ale namnoze i jinde, bývají to nikoli nahodilosti tragického dosahu aniž drobné vibrující rysy impresionistické, zhušťující v sobě esenci vadnutí a úpadku, vůni melancholického soumraku duševního, nýbrž příliš často věci prostě trapné. A hůře: věci kuriosní a neužitečné, detaily pro detail, kterým vedle příčinného vztahu k celku zhusta chybí také zapiatější spojitost vzájemná. Jsou ještě stránky i v nové redakci

„Milenek“, jež se rozpadají v samé kusé úlomky, v sypkou tříšť nahodilých záznamů a zápisníkových úryvků; bezradný jakýsi konglomerát skvrn, jehož výslední dojem není než rozplizlá šedivina. Připadá, jako by některé kapitoly ani nebyly prodchnuty týmž oživujícím větrem tvůrčím, který v tak mocně vzdutou vlnu ideového lyrismu zklenul celkový obrys práce; jako by ani nebyly zrály pod týmž sluncem básnického intelektu, pod nímž rozpuklo se tolik tvarového bohatství a krásy partií ostatních.

Talent Růženy Svobodové, překonav monografické stadium a odnaučiv se stavěti se úzkostně do stínu zpodobeného subjektu, stále uvědoměleji tihne k malbě širokých zájmů a velkých vášní lidských; její hledísko povznáší se k nejvyšším polohám lidského citu a myšlenky, odkud uvyká si zříti všechen život v slavně zjednodušující symbolické linii. Pro ni hledá a v hojných svých šťastných chvílích i nachází srovnalý výraz, jehož arci možno dojíti jen svrchovanou uměleckou odříkavostí a sebevládou. Povolí-li proto básnířka uprostřed skladby takového obzoru a perspektivy i jen na okamžik překonané manýře detailní drobnokresby bez ladu a účelnosti, děje se jí naráz jako dalekozrakému za četby na zkrácenou distanci. Ztroskotává pak zejména každý pokus její o objektivní metodu impresionistickou, tuto metodu uměleckých a básnických myopů, třeba že jí užila, jen aby navodila dojem bezvolnosti životního údělu anebo lhostejného chladu, obklopujícího marnou sebeobět. Neboť místo toho velmi často potom nebudí než lhostejnost a nudu samu ... Může vám být na příklad zcela jasný ponenáhlý proces dobrovolného odumírání mladší z Marií Benešovských s postupným projemňováním jejích útrap fikcí ženského mesianismu, který jí byl vštípen tolstojovským experimentováním jejího milence a mučitele; a přece způsob podání autorčina nikterak ji nepřiblíží vašemu srdci. Až na několik okamžiků svěžejší intonace lyrické činí většinou takové nároky na čtenářovu trpělivost, že za tohoto úmorného okolkování, odmocňujícího i nejkrásnější pojetí a udolávajícího sebe živější zájem, ubohé stvoření krok za krokem ztrácí nejen všechen akcent obecně lidské hodnotnosti, ale i poslední poesii zlomené křehkosti a neplodného sebezapření. Týž roztržitý a znechucující ráz přednesu zkresluje právě i obraz Valtrova poměru k Ryčince a podemílaje sám základ jeho karakterisace, zmátožňuje také jiné jeho vztahy daleko za koncept autorčin.

Nepodivíte se pak ani, že do sypké změti těchto stran tak zřídka šlehne záblesk intuitivního postřehu nebo evokativní me-

tafory, která jindy bývá básnířce tak pohotově k službám. Nic jinak, než jakoby i její poetická invence zdřímla, kde jí bylo bdíti nejpozorněji. Zato lepkavě se tady zachycují zbytky starých nevkusů slohových i věcných, jako: „Byla malá a tlustá; hlava a tělo byly jako dvě koule na krátkých nohou" (II. 177), nebo „vybouchával na Bösendorfském klavíru ... písničku ‚Piperger-kat'" (I. 199); jinde přibylo zase i nových vymožeností toho druhu, à la: „odvalil ret, veliký jako pijavka" (II. 253).

Nebylo by snad ani třeba vytýkati tyto mrzuté kazy tak důrazně, kdyby, jak řečeno, z jiných stran nebyly přímo vyhlašovány za autorčinu — přednost.

Se zadostučiněním tím ochotnějším možno proto přiznati, že v nynějších „Milenkách" na daleko převládající a ve vlastním smyslu konstruktivní součásti skladby nicméně se znamenitým úspěchem zužito zkušeností, vyvážených z cyklického chef d'oeuvru spisovatelčina.

Nelze zejména nepozorovat, co uvědomělého úsilí zrovna v těchto složkách díla vynaloženo na zahlazení rušivých stop neumělecké lásky k náhodnému poznatku a neúčelným podřadnostem, kterou marno dnes krýt kterýmkoli shovívavým heslem, a vůbec na překonání zbytků hmotné i tvarové libovůle někdejší. A nemožno nevidět, jak už tím realita, zbavena ducha tíže, valně se přizpůsobila autorčině velkorysé visi básnické.

Jinak v nových „Milenkách" nejprv na se upozorní důsledná snaha Růženy Svobodové, všecky děje přiblížiti přítomnosti a bezprostřednímu názoru čtenářovu. Vymýcena proto, jak již naznačeno, každá přímá karakteristika a zdánlivě též všecky informace předběžné i dodatečné; odbočky do minula nebo do budoucna podány veskrz mediem některé osoby, jako její vyprávění nebo aspoň vzpomínka. Jen někdy, ani snad nepozorujíc, se proti tomu autorka prohřešila, třeba pouhou letmou poznámkou, jako tam, kde předbíhajíc děje příští, předpovídá o Ryčince, ostatně poněkud příliš slibně: „netušila, jakým způsobem přejde ještě její (Emminu) cestu a jakým krvavým požárem ji ozáří" (I. 171). Někdy také překročila nejvolnější míru přirozenosti, vloživši na př. svůj prvotní objektivní referát o minulosti Malvy Stradenové téměř beze změny do úst jí samé a propustivši v něm i výroky, jakých o sobě by stěží užila žena sebe samolibější, nota bene vůči vlastní dceři ... O deformaci obrazu Valtrova za střídavého promítání jeho vnitřního obsahu v cizí milieu jsem se již zmínil. Celkem však se básnířce takto zdařilo dodati jednotlivostem ucelené iluse

názorové a sestředit i zhustit tlumy vznětů, aby se kdykoli podle potřeb plánu fabulačního zase rozvinuly v útočný šik. V nové podobě románové zejména se dostalo různým životním tokům společného temeniska a celé skladbě jednotnější základny, jakož vůbec exposice „Milenek" v dnešní versi náleží k nejšťastnějším naší románové literatury.

Z dalšího postupu výpravného již povrchním srovnáním vysvitne, kterak teď autorka všemi způsoby rafinovaného epického umění nutí látku vydati své utajené bohatší možnosti. Jak až do dna těží z nejednoho motivu, dosud jen kuse napověděného, jak obratně jej zachycuje a vyvíjí dalšími; i co nových podnětů přikomponovala a nenásilně vpiala v ústrojí celkové. Vzpomněl jsem již tragického momentu, kdy matce Ryčinčině umrzají ruce na posněžené mříži parkové: představa jejího utrpení vynořuje se před lupičkou jejího štěstí i za nejpyšnějších triumfů a děsí ji marně potlačovanou výčitkou. Upozorňuji tu ještě na výjevy nad mrtvou Aglajou, za nichž teprve v celé své hrůze se ozřejmují spousty, Malvou Stradenovou způsobené v rodině Benešovských; nebo — abych zůstal jen u téhož pásma dějového — na groteskní dostaveníčko všech někdejších milenců Malviných o jejím pohřbu a rozpaky jejich po něm, za truchlosměšné jakési tryzny za zesnulou, která stejně chladně hrála se všemi, pořadem je zrazujíc a jistě druhu netajíc komické stránky druhovy.

Jednotlivá dějství spiata nyní novými těsnějšími vztahy místními i časovými, a mezi osobami, do prvotní podoby románu více méně nahodile zabloudilými, navázány úzké svazky přátelské i příbuzenské. Šerý stín z kouta svatovítského chrámu v první versi zhustí se v úplně prokreslenou postavu podivínské stařeny Šebkové, babičky Emmy Stradenové, a její nepřístupné hoře pro syna zavdává podnět k novým proměnám poměrů mezi Emmou, Valtrem a Zachem. Tajemné šepty o původu Felixe Valtra zpola dojdou potvrzení jeho dramatickým setkáním s církevním knížetem v lese a zdůvodňují nejen jeho privilegované postavení od samého dětství, ale i rys jisté ušlechtilosti, kterým aspoň v základním autorčině pojetí je nadán proti svému epigonskému sokovi. Zvíte romaneskní podrobnosti z bludného života otce Emmina, vyvolaného teď i osobně na scénu, kam jeho zjevem zavane slaný dech moře a vůně zaoceánských zemí: nový podnět nových niterných krisí i vnějších dějů mezi figurami ústředními . . .

Kapitolu za kapitolou tak možno sledovat, kterak spisovatelka zadrhujíc z brusu nové zápletky, dané situace vyhánějíc na ostří nože

a zdůrazňujíc vůbec živly dynamické, všemi prostředky a způsoby slovesné fysiky stupňuje napětí mezi jednotlivými partnery, aby vybilo se mezi nimi živelnou nutností jako mezi opravdovými silami spornými. Všecko v ustavičném stoupání, obzírání a skladnosti, ustavičným pochodem od dějů hmotných k dějům duchovým až k syntetické koruně práce, k teskně radostnému vykoupení duší, které překonavše své démony, neklid vůle i bludy rozumu, konečně se našly ve svém jedinečném štěstí. A většinou aspoň s bdělým zřetelem k vyššímu architektonickému celku, většinou za pevným účelem konstruktivním: ve službách základního ideového pojetí.

Neboť ono vynutilo si celý ten patetičtější útvar, oktroyovavši „Milenkám" příznačný zákon formový, který bylo naplniti rekonstrukcí, kde mu zplna nedostála stavba původní. Pro ně objevilo se nezbytným znovu od samých základů zabezpečit nosnost pilířů dosavadních i přepnout je novými, ještě smělejšími oblouky; a naopak novými opěrnými sloupy podchytit klenbu, tu a tam se ssedající. Dáti vůbec celé budově mohutnější epický a dramatický svor, aby jako dokonalé podobenství myšlenky bezpečně se zvedala nad omezenost průměrného horizontu, otevírala nové obzory, nové vzduchové i perspektivné plány zabírala a nové životní úhrny objímala zjednodušujícím pohledem.

Odhodlala-li se k takové přestavbě autorka díla, které větší část popularity děkovalo, tuším, právě svým myšlenkovým kvalitám a své obrodné pedagogice, odpověděla čestným a hodnotným činem intelektu tvůrčího na nedocenitelné poznání, že vysoká oblast ideová a etická volá i po rovnocenné výši tvarové. Že nejvýsostnější inspirace nejtíže snáší odstředivé nebo zmalicherňující sklony a že umělci nestačí dobrati se sebe hlubších obecně nebo individuálně platných mravních principů, jež také nejsou konec konců než hmotou básnického díla, nýbrž že mu třeba vyrovnat se s nimi po zákonu formy, jež je nejvlastnější uměleckou etikou.

Poznání toho Růžena Svobodová nedošla bez předchozích bludův, a ani zužití jeho v nových „Milenkách", jak jsem dovodil, ještě se neobešlo bez různých antinomií a polovičatostí. Avšak křižovatka, od níž spisovatelka se dala jeho cestou, třeba s odbočkami, značena je „Černými myslivci."

Nemyslím proto, že bych přepínal, pokládaje novelový tento cyklus za dílo zvlášť cenné nikoli už jenom jako samostatný vý-

tvor literární, ale rovnou měrou i pro výjimečnou funkci jeho v autorčině zápase o zumělečtění a tvarové vysvobození svého díla. A tedy i pro význam, kterého ještě mohou „Černí myslivci“ nabyti pro všecku příští tvorbu Růženy Svobodové, ať novou či obnovenou.

KAREL PITTICH:

OPĚT DOMA.

Zemi cítím vonět, trávu, všecko kvítí,
srdce svého kus jsem hotov ukrojiti,
za to jen, že žiju, že tu vůbec jsem,
že se opět cítím býti člověkem.

Jako zmámen hledím kolem sebe, žasna.
Nevěděl jsem dosud, jak je země krásná,
housátka i kousek trávníku,
vše je hodno hymny básníků.

Otevírám zvolna vrátka do zahrady.
Jaké ticho, ticho nekonečné všady.
Nač však číhá sluch můj zbystřelý?
Tady nepraskají výstřely?

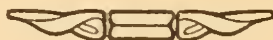
PO VĚTRNÉ SMRŠTI.

Památce † básníka Františka Taufra.

Na vysoko leží vyvrácené kmeny,
zpřelámané větvě, v pusté směsici.
Pně, jež rostly léta, k slunci rozpřaženy,
smetl v okamžiku vítr běsnící.

Tady leží mrtvě, bez pohnutí, němy,
šumné hudby korun neslyšíš už hrát,
nekývají vstříc Ti svými haluzemi,
v jejichž milém stínu chodíval jsi rád.

Stojíš nad nimi jak nad mrtvými těly,
v nitru svého srdce raněn hluboce,
pomyšlením hrozným všecek rozechvělý:
že už neponesou nikdy ovoce.

VIKTOR DYK:

PEREGRIN.

I.

Vracel se pozdě domů. Starobylé náměstí zalil měsíční svit; ale v tomto přízrakovém, zvláštním světle, které tolik vyvolávalo minulost, nepřipomínal jediný zvuk budoucí život. Nikdo nepřecházel hrbolaté dláždění náměstí. Také pod podloubím bylo ticho. A hovor služek u kašny na náměstí utichl už dávno před tím.

Bylo to staré město a pamětihodné; snad o něm byla někde zmínka v politických a kulturních dějinách. Peregrin měl je rád. Ale měl je rád za takových nocí, kdy ani jediné hrubé lidské slovo, ani jediný ohyzdný posunek, šeredný pohyb nerušil illuse. Ale poněvadž měl toto město rád, vracel se domů dvojnásob pobouřen a sklíčen. Mohlo se zdát, že bledost jeho tváři způsobil měsíc, který zalil svým svitem postavu Peregrinovu; ale bolest, která v ní byla, neměla nic společného s reflexem světla měsíčního. Byla těžká a trvalá. Poseděl dnešního večera mezi svými. Byla to jeho přízeň, byli to jeho kamarádi. Seděli tam někde za branou v hospůdce s nízkým stropem, v začazené místnosti, s nepěknými barvotisky na stěně. Sedávali tam den po dni, večer po večeru. Peregrin neobjevil se tam po celé ferie; dnes však nemohl se tomu vyhnouti. Zvali jej příliš důtklivě a vyčerpal už všechny omluvy; urazil by je, odmítaje dále. A také počalo mu býti teskno z několikanedělní samoty. Byla tu ovšem oblá, rovnoměrná tvář blondýny s mírným, konejšivým pohledem modrých, jasných, skoro však studených očí, která mu krátila dny. Ale právě posledního týdne zmizela blondýnka Peregrinova na několik dní z městečka a zanechala po sobě pocit velikého prázdna. Řekl si tudíž Peregrin, že jde mezi své a že bude snad možno zbavit se nudící tísně, melancholických myšlenek. Miluje-li, nemiluje-li? A bude žít, nebude žít? Co znamená slůvko budoucnost? A proč bijí hodiny na orloji radničním pomalu a vážně, aniž by bily věčnost?

Uvítali Peregrina srdečně. Sedávali tu spolu tak často, že znali dobře každou skrytou druhovu myšlenku, třeba nemluvíce ani. Tázajíce se druh druha, znali předem odpověď; a znali otázku, dříve než byla řečena. Hovořili spolu tolikrát, že nebylo vlastně o čem hovořit. Nový příchozí přinesl nový zájem. Byl to nepopsaný dosud list, na který každý doufal, že bude psát. Všichni

ožili; ostatně za tím vším byla dobrácká srdečnost: nebyl Peregrinus krev jejich krve?

A tak všichni se rozhovořili. Peregrin sotva že mohl se chopiti slova. Našli to, co po kolik večerů hledali marně: posluchače. Neboť slýchavali všechny své klípky, všechny své stesky, všechny své šprýmy tolikráte, že už ani nebylo nutno poslouchat. Uchem tam a uchem ven. Ale Peregrin, jak bylo zřejmo, pozorně naslouchal. Snad v přívalu slov náhle zakmitla se oblá, rovnoměrná tvář nepřítomné blondýnky, snad se na něho zahleděly mírně a konejšivě jasnemodré, skoro však studené oči: to však byl okamžik. Peregrin naslouchal dále.

A tak rozvíjeli před ním obraz města, jak ve skutečnosti je. Kreslili je s vervou a s nepochybnou přesvědčivostí; ale jaký to strašný, ubohý obraz! Mladé srdce Pelegrinovo zachvělo se hrůzou. Byli to lidé, kteří brodili se kalem, aby mohli jiné postříkat; a tito lidé milovali dokonce svůj kal. Byl tu kus hadru, jemuž se říkalo čest; byla to stoka, které se říkalo život. A byl tu jed, jemuž se říkalo láska. Dejme tomu purkmistr. Purkmistr krade při obecních objednávkách, při obecnlch prodejích. Vypisuje se konkurs — purkmistr bere. Zadává se místo — purkmistr natahuje ruce. Obec potřebuje pozemky k stavbě; ukáže se, že purkmistr koupil je právě včera. Všichni vědí, že purkmistr krade; říkaji si však, že zdejší purkmistr vždycky kradl a vždycky bude krásti. Přijde-li nový, ještě huře. Nynější purkmistr nakradl si aspoň už dost.

Politika — kapitola pro sebe. Advokát Voldřich je komediant, ješita a mluvka. Opíjí se slovy a opíjí slovy posluchače. Nevidí na krok před sebe a nenaučil se ničemu z minulých chyb. Tři tucty lidí v městě žijí pouze z toho, že od rána do noci opakují komukoli, ale tak, aby došlo to k sluchu oslavencovu: Geniální náš Dr. Voldřich! Věci, které Dr. Voldřich zastává, pohoří důsledně; pomoc jeho je mnohem nebezpečnější než jeho nepřátelství. Ale celkem má zvláštní, neobvyklou vlastnost; nekrade. A lidé mimo zmíněné tři tucty přiživníků opakují si: nu, geniální hlava není, ale nekrade aspoň. Pouze jeden frivolní člověk řekl kdysi, že zloděj, který je k čemu, je lepší než poctivec, který k ničemu není. Popularitě Voldřichově ublížit však nedovedl.

Pak tu byli také zástupci snah ušlechtilejších. Byl tu parádní básník, modla slečinek, sentimentální, píše-li, cynický, myslí-li; plodnost jeho jest úžasná. Za jediný rok napíše deset milostných románků, hltaných spanilými čtenářkami. Má svůj svět a hoví

mu. Připisuje sobě originálnost; a je na kordy s jiným vynikajícím mužem vzdělání světového, který pohlíží na něho svrchu, ale jehož původnost — ale vždyť už Goethe mluvil o originalitě velmi reservovaně; hlavní věc je, že náš muž umí všechno. Nepřekvapí jej žádný světový literární směr. Do osmi neděl se přizpůsobí. Nemá popularity erotického básníka, ale mají k němu respekt: chlapík, který něco zná! I umělci jiní jsou tu. Je tu malíř, který skutečně dovedl cosi. Ale nyní nejde to už dále; práce jej omrzela. Dívá se na město jako na vraha svého talentu: může zde něco růst, říká si večer při pitce? Ne, nemůže. A tak zavražděný pije, pije, pije. Vyhledává zvláštní hospůdky, kde by jej nerušili šosáci, kteří jej dráždí a jež insultuje. Obklopuje se mladičkými adepty umění. I pijí, pijí, pijí. Mají svou hymnu, zpívanou vždy o půlnoci:

„Jsme ta kasta,
co jen chlastá
a jiného nechce nic,“

začíná. A ovšem tím vším vinno město. Ale jsou tu také velmi střízliví mladí lidé, pozorní, bdělí, všímaví. — Je v nich málo talentu, ale mnoho energie. Vytrvalá energie nahrazuje v městečku talent. Přesvědčuje-li kdo městečko několik let o něčem, přesvědčí je posléze. V umění není nic záhadného, nezměřitelného, tajemného: umění je dobře počítati. Tohle-li pravda, má město umělce. Bylo by nesprávno myslit si, že město nemá nadějných lidí; vezměme jen lékaře Vobořila. Je to výborný člověk, posledně prováděl operaci úplně opilý a provedl ji šťastně.

A tak defilovali rodáci před zraky Peregrinovými: hlupci, darebáci, slaboši, domýšlivci, poséři, arrivisti. Část obyvatelstva zdála se být osudem předurčena aby kradla; většina k tomu, aby byla okrádána. Městu nebylo třeba víry, myšlenky, světla. Nebylo v něm nic nežli zdání; zdání života, zdání cti, zdání vzdělání, zdání talentu, zdání ducha, zdání bohatství. A tyto všechny obžaloby říkali přítomní s ohromující vervou, se strhující jistotou přesvědčených lidí. A seděli při tom skoro jakoby uspokojeni právě zjištěnými fakty. Vyvolání strašných představ úžasné korupce, dokonalé zkázy bylo jim něčím bezmála příjemným. Peregrin nechápal klidu, s kterým možno vypravovat věci tak strašné; ale ostatní, rozehřáti svými obžalobami, které nečekaly odsouzení a nebyly proto stíhány, prázdnili sklenici za sklenicí, bavili se, usmívali. Jejich smrtelné šprýmy dusily Peregrina více než štiplavý

kouř, který všude činí pobyt v místnosti špatně ventilované nesnesitelným tomu, kdo si nepřivykl na tuto atmosféru. Město připadalo Peregrinovi navždy zatraceným, není-li v něm člověka, kterého by vzbouřila tato strašná atmosféra Sodomy a Gomory, kde deset spravedlivých spokojovalo se nejapnými zlomyslnostmi při přátelské pitce a cítilo se prosto odpovědnosti za vše, co se děje a co by bylo možno změniti, kdyby deset spravedlivých bylo skutečně spravedlivo. A skutečně, naskytla-li se příležitost, přistoupilo k poučení o nepřítomných poučení o přítomných. Kdesi v koutě důvěrně pošeptal někdo Peregrinovi: „Váš soused — oh, to je podšitá liška. Před tím pozor, panečku! Zítra budou vědět na radnici každé slovo, které zde pronesete!“ Anebo „Váš soused na levo je pěkná kreatura. Desetkrát už jsme mu naznačili, kde nechal tesař díru. Ale myslíte, že je možno se ho zbavit? Vyhodíme jej dveřmi, leze oknem.“ Oh, deset spravedlivých! Existuje doma jediný? Dnes, zítra, pozítří přijde katastrofa.

Tak se vracel pozdě domů Peregrin. Osamělá oddechl si poněkud osaměv. Přiblížil se ke kašně. Umyl si v ní pečlivě ruce, jež podal před okamžikem při loučení: připadal si jako pošpiněn. Zadíval se na protější okna. Tam bydlila nepřítomná blondýnka. Bude aspoň s ní těžko se loučit? Miluje-li, nemiluje-li? A připadalo mu, jakoby z okna naklonila se do měsíčné noci, do noci úplňkové: domníval se, že poznává její oblou, pravidelnou tvář s mírným konejšivým pohledem jasnomodrých, skoro však studených očí. Vyklonila se a rozepiala bílá ramena: chce jej zadržet?

Nezadrží jej. Marně se napínají její ruce za ním, opustí Sodomu a Gomoru. Opustí bažinu s miasmy smrtelných chorob. Pouze útěk je zde spásou.

Bílá postava zmizela. Náměstí bylo pusté. Okno bylo prázdné. Pomalu, vážně bily radniční hodiny. Ale žádná nebila věčnost.

II.

„Leť, Peregrine!

Jsem město, které bylo; jsem město, které miluješ. Jsem minulost. Propouštím tě.

Jdi, Peregrine; nes můj obraz v srdci; ať tě vede dobrá hvězda.

Jsem dosud krásné; jsem dosud krásné v tvé paměti. A dokud žiješ, budu v ní žíti. Ale lidé, kteří žijí ve mně, nemají nic společného se mnou a já s nimi.

Jdi, Peregrine; anebo spíše leť. Okamžik a bude snad pozdě: bahno se přilepí na tvé nohy, aniž jsi pozoroval. A bahno tvého domova potáhne tě strašnou silou dolů. Marně se vzepřeš, nepronikne nikam tvé volání o pomoc; každým vzepřením zabořuješ se pouze dále. Kolik jsem už jich vidělo tak zapadat: vzpomeň jen, Peregrine! Měli svou touhu, svou myšlenku, svůj sen; snili o křídlech a o smělém letu někam vysoko. Bouřili se a vzpírali. Ale bahno přilepilo se na nohy a nebylo pomoci. Zbyla po nich smutná vzpomínka. Zbylo po nich slůvko.

Unikni slůvkům, Peregrine. Vznes se, uleť, dokud čas; leť přes kraje a světy. Především však otevři, Peregrine, oči. Uvidíš věci krásné.

Propouštím tě bez výčitky.

„Kde nepomohou slova ani činy,
každý se odvrátí.
Jsem vyhnancem, jejž štvalo do ciziny — —“

ale cože tě štvalo, Peregrine? Pouze tvá touha; pouze tvá touha po kráse.

Budeš šťasten, Peregrine. Tvá touha bude ukojena.

Národy rozprostrou své bohatství před tebou. Osvojíš si je, otevřeš-li své oči. Krása forem, krása idejí — to vše ti patří. Jako motýl budeš ssáti z nejkrásnějších květů světa. Ze starých dómů bude k tobě mluvit minulost, z ulice promluví k tobě přítomnost. A z rytmu vzrušeného života, z rozpětí všeobecné energie, z intensivní, neúnavné snahy všech promluví k tobě budoucnost. Nahlédneš do dílen velikých umělců; prodlíš v pracovně velikých myslitelů. Budeš účasten jejich snah, bojů, vítězství. Budež žíti životem mnohonásobným. Krásná a hluboká slova zaletí do tvého nitra jako sémě na prsť úrodnou: ujmou se, zazelenají, vzrostou, ponesou plody. Jediný pohled objeví ti tajemství dříve nepochopená; bude to klíč k dveřím zavřeným. Opustíš krásu, abys jinou našel; duch tvůj zesílí, zmohutní, zocelí v té lázni zkušeností a dojmů. Bude to volný a svobodný duch. Zrodilo jsem tebe; dovršuji své dílo: osvobozuji tě!

Leť, Peregrine: to vše tě čeká na cestě. A což vím? Snad více. Uvidíš tolik krásy, že samo to už je štěstí. Ale což nemůžeš být šťasten?

Co zanecháváš? Málo nebo nic. Památku na tichý dům; na matku, jež starostlivě vstává, aby tebe nevzbudila. Na otce, který byl řádný muž. Na kamarády, kterým jsi se odcizil. Na melan-

cholický stesk houslí za jarního večera. A na mladé děvče s jasnomodrýma, ale skoro studenýma očima. A pak mne. Ale což mne kdy do opravdy opustíš, což mohu já tebe opustit? Budeš můj, třeba na konci světa; budu tvoje, třeba nepřítomní. Žil jsi se mnou a ve mně. Budu žít s tebou a v tobě.

Dalo jsem ti, co jsem mohlo dáti. Dalo jsem ti touhu; jdi za ní. Dalo jsem ti nenasytné oči, otevři je. Dalo jsem ti ducha; ty ho nedus.

Leť, Peregrine!" — —

Takový hlas promluvil k Peregrinovi v tichu úplňkové noci; mluvil svůdně a důtklivě po celou noc. A když přišlo ráno, vyšel ze Sodomy a Gomory, aniž se ohlédl, jako žena Lotova.

III.

A vše bylo, jak mluvil hlas.

Našla se vždycky cesta: na východ, západ, na sever, na jih? Vše jedno: cesta se našla.

Peregrin uviděl věci krásné.

Národy rozprostřely svá bohatství před ním, jako prodavač na trhu své zboží. Kultury zápolily před jeho očima. Krásná a hluboká díla zalétala do jeho nitra jako símě, větrem zanesené na úrodnou prsť. Ujala se, zazelenala, kvetla, dala plody. A jediný pohled byl jako klíč k dveřím dosud zavřeným i pověděl mu tajemství života a smrti, rozkoše a bolesti. Volně a svobodně vznášel se duch Peregrinův nade vším; nad šíleným hlukem světových měst, nad velebným tichem velikých hor, nad kolotáním věcí a osudů lidských. A častokrát, kdy dravé vlny dojmů bily do něho jako nezkrotitelné moře do nepodajných skal, zkropen pěnou příboje, ošlehaný vichry, smělý, nejásavý volal do širého světa, který byl také jeho světem, neboť není hranic pro ducha:

„Živote, krásný živote!"

IV.

Vracíš se, Peregrine.

Z daleka uvidíš rodné město: jak je malounké proti světům, jež jsi opustil. A jak bývalo tvé srdce ochotno pohrdati. Oč bylo to více nežli mraveniště v lese, do něhož jsi ze zvědavosti strčil hůl?

Ale ty už nepohrdáš, Peregrine: vracíš se skromnělý. Ne ten, který dává, ten, jenž bere dar. Kráčíš zaprášenou silnicí, tou, kterou jsi odcházel. Zaprášenou silnicí s hromadami štěrku, jež bás-

níku připomínaly toliko rakve. Nyní nevidíš už rakví: to vše je život, to vše bude život.

A jako's odcházel nedočkavý, nedočkavý se vracíš. Léta přešla, ale neuvolnila zrychleného kroku. Nebyla vždycky pohodlná cesta, třeba tolik vábila. Ruce jsi zranil a srdce jsi zranil časem. Ale dosud jsi nedočkav, jak jsi byl.

Ve které chvíli hlas, který řekl „jdi!", pravil k tobě: „vrať se"?

Pamatuješ se, Peregrine, ještě? Ne. Nedovedl bys označit přesně chvíle.

Věci, jež viděl, nepřestávaly býti krásnými. A dosud mluvily hluboké a opojné hlasy. Ale snad to bylo v kterés bezesné noci, že jsi počal vzpomínat, ty, který's dosud pouze toužil. A děkoval-li's dříve po tolik krásných dnů, po tolik krásných nocí, že's mohl odejít, děkoval jsi poté, že možno se vrátit.

Vracíš se v krásný den, Peregrine. Nikdy nebyl obzor tak jasný a daleký. A věž, vztyčená tam na výšině tvojí domoviny, připadá ti krásnější než všechny dómy světa.

Dlužník Peregrin se vrací, volají zvony. Daleko široko vyzvánějí to zvony: dlužník Peregrin se vrací. Vrací se nikoli z únavy, ale z touhy. Jaký je to slavný den a jak všechno pozlatil paprsek dobrého slunce!

Na cestě potká Peregrina dítě. Vezme dítě do náruče a poceluje jeho tváře. A dítě, ku podivu, nezapláče pod drsným dotekem neznámého muže.

Na cestě potká Peregrin starce. Zadívá se do jeho očí, zardělých nedávným hořem a zjasněných pohodou této chvíle.

A stařec, ku podivu, zapláče.

A Peregrin, poutník, který vrací se ze své pouti, zastaví se před branami.

„Nikoliv nejsi nejmenší z měst," praví. „Dopustilo's, abych šel světem s otevřenýma očima, nezapíraje si nižádné krásy, nižádné velikosti, nižádného nálezu. Vracím se domů s očima otevřenýma; vidím to, co dříve jsem neviděl.

Stál jsem kdysi v měsíčním svitu, vzpomínaje na zašlé a boje se toho, co přichází. Mladé mé srdce sevřela bázeň. Dopustilo's, aby plaché to srdce zocelilo poutí. Nezapomínám na zašlé, ale nebojím se toho, co přichází. Není třeba počítat už deset spravedlivých: stačí jediný, je-li jím vskutku. A není-li, proč omlouvat svou slabost?

V domově najdeme časem cizinu; v cizině však najdeme jistě domov.

Děkuji za vše.

Děkuji za onen večer, který mne vyhnal z domova: snad bych nebyl nikdy poznal, kdyby nebylo onoho večera. Snad skutečně bych propadl blátu. Snad bych otrávil své srdce, tím, co oči doma viděly. Snad bych viděl v zdech městečka vraha své touhy; snad bych hledal, koho obžalovati a koho odsouditi pro hříchy na mně spáchané.

Děkuji za dnešní den.

Cizí vina nemůže mne osvoboditi, cizí slabost zbavit povinnosti. A já cítím sílu. Ne pro sebe už: jsem dlužník Peregrin. Ale dlužník Peregrin zaplatí svůj dluh. Stařec, který stiskl moji ruku, litovati toho nebude. Dítě, jež jsem hýčkal, řekne beze studu: tváři moji líbal Peregrin.

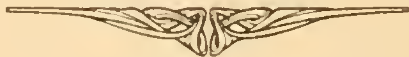
Nikoliv nejsi nejmenší z měst, město moje rodné; pouze lidé, kteří nevidí tvé velikosti, jsou malí. Ale jsou-li zatracená místa prokletí a zločinu, kde neroste květ a nerodí se myšlenka, musí z tvé půdy růsti květ a růsti myšlenka. Cítím vůni květu a prudký van myšlenky; a Peregrin přichází, aby přivoněl ke květu a žil nebo zemřel myšlenkou."

Tiše, skoro plaše doznívala slova chodcova.

Peregrinovi připadalo by, jako by měl někomu žehnati. Ale pak pojal jej stud. Co vykonal, aby měl právo starců a odcházejících, on, který se vrací? Má právo jediné: prostě a beze slova postavit se na své místo, prostě a bez gesta provésti svoji povinnost.

Vážně vstupoval starobylou branou, kterou kráčívali jeho praotcové a prabáby. Na věži bily hodiny: pomalu, důtklivě, vážně, slavnostně.

„Přece bijí věčnost!" řekl si Peregrin.

LITERATURA.

Miloš Marten. AKKORD (Mácha, Zeyer, Březina). Uměleckých snah sv. XXXI. Nákl. B. Kočího v Praze 1916. Str. 133.

V „Akkordu" neminil Miloš Marten pouze sloučiti v organický celek tři své kritické hlavní studie, psané v letech 1910-1916, nýbrž přímo vystopovati v českém básnictví romantickou tradici, již dle jeho domnění spíše instinktivně než uvědoměle založil Mácha, kterou pak Zeyerova touha přenesla v básnicky náboženské poslání, aby ji Otokar Březina dovršil před našimi zraky silou ideje a vise i jedinečnou uměleckou mocí. Tato svrchovaně zjednodušující konstrukce ochuzuje povážlivě náš básnický vývoj, vybírajíc libovolně, co hoví lidské i kritické lásce povýšeného in-

terpreta a vylučujíc stejně samolibě všecky zjevy, které se vymykají netoliko zálibě, ale i pochopení kritikovu. Provedena jest jen ve velkých všeobecných obrysech, které se neopírají ani o bezpečnou průpravu analytickou, ani o přesné zdůvodnění ideové a takto netkvíc pevně na zemi faktů, čni hrdopyšně do zředěného vzduchu soběstačných koncepcí, kde vanou a burácejí vichry suverénních a neplodných dohadů. Připustíme-li, že v bohaté třišti díla Máchova spí napověděny a naznačeny básnické i lidské problémy Zeyerovy — ovšem sotva větší měrou než jsou tam jako v kukli obsaženy prvky Nerudy a Hálka, Čecha a Vrchlického a vůbec vší moderní poesie české — nedovedeme naprosto přisvědčiti Martenovi, jestliže ukazuje, že od Zeyera vede přímá cesta k Březinovi: třebaže Březinu a Zeyera spíná příbuzenský rys náboženského idealismu, přece kosmická duma pijící z hlubokých studnic přírodního poznání a vrcholící stejnou láskou k tvorům i k člověčenstvu, ukazuje daleko spíše k filiaci Vrchlický-Březina. Vůbec Miloši Martenovi, jenž někdy jemnou drobnokresbou a jindy bystrou zkratkou dovede skvěle načrtnouti individuální podobiznu, nadobro jest odepřen dar seskupovati umělecké a kulturní zjevy v hromadné celky a dovozovati odtud historickou spojitost jejich. Jakou nahodilou změtí myšlenkového hrdinství i velikášské grimassy, tvůrčí mohutnosti i jalového umělectví jsou jména, jimiž v úvodu essaye o Březinovi mínil Marten postihnouti směr i rytmus idealistické renaissance v XIX. století! Jak zvráceně a nepřesvědčivě pokusil se v závěru téže studie nadobro odříznouti český náboženský život od germánského protestantství a připnouti naši duchovní minulost ke gotice, Chelčického ke sv. Františkovi! K tomu, aby Marten přesvědčil o správnosti svého pojetí romantické tradice v Čechách, nechybí mu jen důkazy, ale i sama schopnost genetické koncepce; jeho „Akkord“ nemá tedy hodnoty jako jednotná stavba, nýbrž pouze jako sbírka tří samostatných studií různého vzniku i různé závažnosti.

Vrcholem knihy jest nejstarší essay, známá, ba proslulá kritická podobizna Julia Zeyera. Podrobná a pečlivá analysa, rozvrstvená šťastnou a přehlednou osnovou, opírá se tu o pronikavé studium řízené důvěrnou láskou a příbuzenským vcítěním se; Marten stejně správně postihuje tu individuální postavu Zeyerovu jako jeho životní a kulturní ovzduší romantické; málokde zmýlí se jeho bezpečná ruka, hledající analogie a filiace; nelze upříti taktu a vkusu, kdekoliv kritik pod dílem pátrá po odrazu osobního osudu; skoro bez výhrady možno přijmouti jeho hodnocení jednotlivých Zeyerových knih; trvalým statkem literárního dějepisu českého zůstanou ony Martenovy pasáže, jimiž vykládá cesty spojující tři vrcholné výtvory Zeyerovy, „Jana Marii Plojhara“, „Dům u tonoucí hvězdy“ a „Troje paměti Víta Choráze“. Miloš Marten sotva kdy napsal co lepšího a sotva co lepšího bylo napsáno o Zeyerovi. Není snad třeba opakovati, co jsme řekli k ocenění této studie, když vyšla před léty knižně, věnována bývši emfatickým posláním Jiřímu Karáskovi.

Rozsáhlou stať o Zeyerovi pojal Miloš Marten do „Akkordu“ takměř beze změny; za to knižní svůj debut z r. 1903, essay „Otokar Březina“, přepracoval k nepoznání. Sotva možno říci, že k prospěchu věci. Zhuštěním a sestručněním výkladu, prohloubením partie o „Hudbě pramenů“ práce sice získala, ale to jsou jediné přednosti verse nové. Někdejší Marten, užívající co nejvydatněji všech ná-

strojů kritické analysy, rozkládající myšlení Březinovo pečlivě v ideové složky, vymezující detailně jedinečnost básnického výrazu mystikova, dobral se větší jistoty kritické než dnešní apriorista. A pak: nová studie, v přímém protikladu k mladistvému, skvělému pokusu, úmyslně zamlčuje vydatné zdroje moderního přírodovědeckého poznání, z nichž se Březinovo myšlení napájelo a jež daly jeho mystice ráz nadobro odlišný od bohosloveckých ekstatiků starších. S tvrdošíjným omylem sune Marten Březinu v sousedství katolických myslitelů, jejichž jména vyslovují s obdivem táž ústa, pro kterážto Renan není než úlisnou mělkostí a Nietzsche než horečnou malomocí — a přece Fechner, Darwin, Spencer znamenají pro Březinu daleko více než všichni de Maistrové, Helloové a Barbeyové d'Aurevilly dohromady. Zde nutno odvolati se proti Martenovi dnešnímu nejen k Březinovi samému, ale i k Martenovi z roku 1903.

Improvisace „In memoriam K. H. Máchy" stojí ze tří studií svazku nejníže. Velká a krásně znějící slova, jichž Marten užívá stále a bez míry až k přehlušení, nemohou zakrýti nejistotu kritického poznání: místo průkazné analysy dostává se čtenáři rozptýlených nápadů bez jednotné osnovy, a vlastních problémů máchovských se kritik apriorista sotva dotýká. Jak spolehnouti se na essay o Máchovi, o kterém jakožto pouhá zavržení hodná hypotesa nesprávných vykladačů odmítá se s gestem svrchovanosti krise byronská, již básník „Mnicha" a „Máje" až k sebetrýzni trpěl? Jak důvěřovati interpretu Máchovu, jenž náboženské a kosmické klady svého hrdiny dovozuje citátem, z kterého výslovné atheistické vyznání („miluji Boha, že není") předem vyškrtnul? Jak souditi o ceně studie, která neuvádí ani jediného dokladu pro smělé a nové tvrzení, že ze zlomků Máchových „nutno vyluštiti především dvojí ideový směr, který romantická poesie sledovala po celé století, dějinný sen legend věků i psychologický zájem o charakterové a sociální poznání soudobého života"? Není to různost hlediska, není to odlišný stupeň obdivu k Máchovi, co se v nás vzpírá proti těmto Martenovým stránkám; v tom ve všem jsme s ním za jedno. Ale mnoholeté a podrobné studium Máchovy osobnosti a zvláště jeho díla varuje nás, abychom za zasvěcení do nejproblematičtější bytosti naší poesie neodvážili se prohlásiti stať, která přináší nejednu elegantní stilisaci, mnohý šťastný obrat epitheta a metafory, leckterou vkusnou analogii, ale v celku přece jen slova, slova, slova . . . A. N.

Otto Parma, OSTROV. Verše. II. vyd. Str. 37. — Lomikar Kleiner, MOŘE A OBLAKA. Verše. Str. 33. Obé v knihovně „Přerodu" na Král. Vinohradech 1916.

Parmovy i Kleinerovy improvisace, zaměňující rytmickou volnost namnoze veršovou beztvárností, jsou si na pohled velmi příbuzny. Oba mladí básníci těží vytrvale a zálibně z téhož okruhu motivů a obrazů: dávají se opájeti barvami a strhovati pohybem moře, zpívají o hudbě vln a radosti plavby, inspirují se kouzlem osamělých útesů a v slunci jásajících ostrovů a touží přenésti něco z této námořské svobodné radosti do své dityrambické lyriky. Ale Lomikar Kleiner, smyslově lačný a eroticky horoucí krajinář, prožívá jižní, světelkující moře hlavně zrakově, kdežto mnohomluvný a hlučný pathetik Otto Parma zdůrazňuje ve svém hrdém a vzpurném dialogu s rozvlněným, blíže neurčeným oceánem především bezohledný výboj vůle. Lomikar Kleiner jest, při veškerém chlapecky úz-

kém a eroticky naivním sensualismu nenasytně otevřených očí a prudce se rozevírajících dlaní, básníkem: Otto Parma zůstává přes všechna titanská gesta a zvučně se nesoucí slova pouhým deklamatorem. V neplodném solipsismu staví proti složitému světu jen a jen své hluché já, nadobro zakleté do slepého kruhu bezobsažné soběstačnosti: jeho plavba nemá ani cíle ani směru, nýbrž je pouhou radostí mladé vitality; jeho lodi s plachtami o honosných heslech nenesou živného nákladu; jeho ostrov obydlen jest jen neustálým zrcadlením vlastní pohrdavé úsoby, jež nemajíc nám ničeho — kromě pohrdy — říci, odpuzuje. Lomikaru Kleinerovi, jehož kniha sice naprosto nemá obsahu intelektuálního, ale za to značnou náplň smyslovou, zdařilo se několik obrazů prudké názorovosti v jasných nelomených barvách; na př. o zelených vlnách házejících zlatými míči sluneční záře nebo o indigu oblohy, které se mísí se žlutí obzoru v zelený tón moře; tím odškodňuje čtenáře jeho hubená knížečka za nejeden nevkus, hlavně za pošetilé hromadění cizích slov, které Kleinera dovedlo na př. k této jazykové nestvůře, „preferujeme fialové hrozny glycinií jako nejdelikátnější dekoraci života“. A. N.

Karel Šelepa, POZDNÍ VINOBRANÍ. Verše. Str. 52. Nákl. „Přerodu“ na Kr. Vinohradech 1916.

Důsledný a poněkud ustrnulý parnassism zdobných až honosných veršů Šelepových, jichž útlá sbírka zrála plných sedm let, vzbuzuje tutéž zásadní námitku jako před nedávnem básnická kniha Rudolfa Medka: úponky dekorační udusily tu i onde pravý živel lyrický. Šelepovo veršové a obrazové umění, které provádí s úzkostlivou pečlivostí a se školeným vkusem, jest epigonské; minulost, kulturu a krásu vidí složitě lomícím hranolem cizích mistrů, z nichž Platen, Baudelaire a Hérédia zvláště vytrvale střehou „Pozdní vinobraní“. V smyslovém pohanství a tvarovém rozkošnictví Šelepově převládá kombinační umučené vzpomínky nad bezprostředním postřehem a nad vzrušením prožitku; jeho příroda, nehybná v kouzlu velmi vyumělkovaném, zdá se spíše výtvarnou reminiscencí než přímým dojmem: a nebylo by nesnadno vyhledati literární příbuzenstvo i pro tón Šelepovi zvláště drahý a příznačný: pro zádumčivost podzimního opozdilce a pro stesk seveřana, který touží po ohni a barvě jižních rájů. Nedovedl-li Karel Šelepa nově pojmouti a osobitě prohloubiti běžných mytologických a legendárních motivů, jakými jsou Judita a Holofernes, Herodes a Salome, skon Panův, elegie lotosu, zdařilo se mu nadati nejeden obraz vysokým reliefem a zároveň něžným vděkem. Tak mluví o měsíci „kovově chladném, pelem poprášeném jak srp, jenž požal záhon lilií“; tak slaví přepych léta, jenž „látek pompésních uchystal jak kupec vrátivší se z krajů východních“; tak vzývá slunce: „než odtud odejdeš, nech pro nás v rose důvěrné znamení, že stálo jsi tam bosé“; tak oslovuje milenku „ty zpola sídlíš v domě zářícím a zpola ve mně“. Tvarová plnost a výrazová gracie takových pasáží dokazují netoliko Šelepův básnický vkus, ale i přítomnost vzníceného citění při ciselování nejlepších z těchto šperků. V jedné, i rozsahově význačné skladbě jest však Šelepa daleko víc než pouhý brusič drahokamů a skladatel mosaik lyrických. Sluje „Jarní rozhovor“ a dramatisuje v nových, vzrušených rytmech podmanivé melodie základní vztah muže a ženy: roztoužený milenec žádá prudce a důsledně býti spálenu v plamenech ženina objetí, třebaže či protože jest od mi-

lenky varován stále novými výstrahami krutého sebepoznání, které jí na rty píše výrazná přiznání: „Jsem hoře v masce lidské, jsem úzkost duše tvé! — Ó jsem tvou rozkoší, tvou trýzní a tvou smrtí na cestě k věčnosti!“ Změři-li básník tohoto bolestně tragického dialogu své schopnosti, nebude moci se nadále spokojovati epigonským kultem slova pro slovo. A. N.

VŮDČÍ IDEY DÍLA SVETOZÁRA HURBANA VAJANSKÉHO. Věšteckou tuchou proziraje budoucí význam pro svůj lid pod Tatrami, Svetozár Hurban Vajanský, zesnulý koryfej slovenské literatury, v „Epilogu“ ke druhému vydání básnické své sbírky „Zpod jarma“ (1905) napsal o sobě slova věčné pravdy: „Nie, nezroní ma hlupca škrek a vrava, vysoko nad ním tenie orla sláva; on strhať môže so mňa všedné šaty, môj sviatočný háv bude rodu svätý.“ Básník-věštec nyní odešel a budoucnost dědí pravoplatně prorocká slova horácovského jeho „Exegi“.

Dvojí ideový princip žil a zápasil nerozlučně v Svetozáru Hurbanu Vajanském, podobně jako životní činnost jeho představuje ellipsu o dvojím ohnisku. V jednom stojí hrdý, sebevědomý umělec, nezadatelný epik a posvěcený věštec ve svátečním hávu, který vždycky bude rodu jeho svatý; ve druhém ohnisku do imposantní výše tyčí se mohutná postava neohroženého tribuna uhnětených vrstev svého lidu, postava bojovníka a politického demagoga, muže ve všedních pracovních šatech. Básník a politik, umělec a publicista, aesthet a gladiator: pouze v zorném úhlu této duality spočívá věrný obraz Svetozára Hurbana Vajanského jako jedinečného typu v moderních našich literárních dějinách. Vůdčí myšlenky a podněty, jež dávají vniknouti v taj jeho duševní dílny i duše samy, podával Hurban Vajanský v rouchu svátečním i všedním s nahou upřímností.

Ideový profil Hurbana Vajanského jako slovesného umělce trpí zdánlivě oním druhým typem bojovníka, který vstup v politickou arénu vykupoval si přes to stejně poctivou daní jako intimní procházky ve vavřínových hájích posvátného Helikonu. Dualism v jeho díle proveden jest do posledních důsledků: Vajanský bije se a kypí v hrdých verších svých básnických knih stejně jako v sloupcích novinářských článků, v základě jeho povahy samé jest věčný odboj a ustavičné vření; zdá-li se druhdy, že vyvolený básník „Tater a more“ a malíř širokého zemanského plein-airu v „Suché ratotesti“ ustupuje do pozadí před spartakovským gestem lidového tribuna, jest v tom psychologický omyl: Vajanský je právě vždy dvojník, básník i politik, básník i národovec.

Světový názor Hurbana Vajanského uzrával za jedinečných podmínek, jaké vytvořiti mohlo pouze slovenské prostředí uprostřed minulého věku. Jako v poměrech slovenských lze velmi zřídka literárnímu historikovi oddisputovati Tainovu race, milieu, faculté maîtresse, tak v případě Vajanského jest vůbec nemožno popírati mocné vlivy světa vnějšího na jeho umělecký vývin. Přísný evangelický duch typické slovenské rodiny, účelná výchova pod vedením slavného otce Jozefa Miloslava Ludevíta, souhrn domácích tradic a konečně studium v cizině (v Stendale v Německu) skládají se na recepční povahu mladého Hurbana, nadaného prudkým, zdánlivě skoro neslovenským temperamentem. Takřka doslovně doma, pod střechou hlbocké fary, stála i kolébka spisovné slovenčiny. Svetozár Hurban vyzpíval

zároveň s ní z plenek: nebylo před tím a nebude již u nás případu, aby budoucí veliký spisovatel prožíval souběžně i dětský věk své literární řeči. Hurban-otec odrážel (spolu se Štúrem a Hodžou) od roku 1846 útoky na nejmladší slovanský literární jazyk a Hurban-syn zahořel přímo synovskou, vášnivou láskou k této oběti; odtud vysvětlíme si onu houževnatost v zápasu za ni i prorocký žár, který sálá později z knihy „Tater a more“ v obraně slovenčiny před herodesovskou ukrutností a krvelačností; odtud pochopíme také bdělou žárlivost básníkovu k nejnebezpečnějšímu soku této „slovenské Popelušky“ — k češtině a všem jejím duševním oblastem. Devisa pro budoucnost byla určena záhy a nezvratně: věci slovenské veškeru lásku, odpůrcům jejím veškeru nenávist.

Hurban-syn stal se tak oním Catonem, jemuž navždy zalíbila se „victa causa“ Štúrova: v dědictví po něm uvázal se i s úplným myšlenkovým inventářem. Štúrovci, vlastně mládež prešpurská čili bretislavská s konce let třicátých minulého věku, ideově byla jednak pod bezprostředním vlivem Kollárovy slovanské ideologie, jednak pod mocným účinkem moderních slovanských a zvláště českých myšlenek. Tento hlouček mladých, vesměs dvaceti- až třicetiletých nadšenců, první ocenil pěvce „Máje“ a jeho dílo, předplácel české „Květy“, výborně tenkrát vedené, posílal do nich zprávy a literární příspěvky a pěstoval prakticky vzájemnost se všemi soukmenovci — v tom předstihli Štúrovci na čas vlastní Čechy. Vyšší studia konali členové této prešpurské družiny v Německu, stávali se tam většinou nadšenými hegelovci, ale domů vraceli se jako zoceleni národovci, posíleni a přesvědčeni Herderem, jimž imponoval domácí zjev Jána Hollého; Štúr sám v nekritickém obdivu řadí ho ve svém „Nárečí slovenskom“ k hvězdám první velikosti na nebi slovanské poesie (25). Lidovost v literatuře, platonické nadšení pro velikou práci, horování o kmenových a lidských ideálech — na druhé straně však právě tato ideová jednostrannost, naprostý nedostatek reální opory, nedostatek podrobných plánů a velmi záhy i aktivity karakterisují celou štúrovskou generaci. Hurban Vajanský zdědil po ní všechny tyto znaky. Kollárovská ideologie slovanská budí v něm radostný úžas, i jemu ještě točí se hlava nad všemocí sta milionů duší, nad budoucností jeho národa, který podle Štúrovců i jeho přesvědčení tvoří srdce této pokrevné massy; nacionalism jeho překypuje pathetickými, nezdůvodněnými slovy: „Já som pyšný, že som Slovák — coky, kto ma haní...“, jako u nás kdysi v éře rubšovského nadšení — ale skutečnost okolo něho má tvář zcela jinou. Žít v ideách, vytušených světech budoucnosti vystačilo Vajanskému po celý život. Veliké ohně idealismu Štúrova dohasínaly příliš rychle, kromě světlé památky nezanechaly po sobě v letech sedmdesátých žádného vtěleného činu; poslední plamen, v němž škola Štúrova zanikla po dvou neplodných deceniích v slovenské poesii, ozařuje vlastně ještě první básnickou sbírku Vajanského „Tatry a more“ r. 1880. I v ní jest dosud hodně chomjakovské víry v neznámou velikou budoucnost bez nejmenší reální záruky, i v ní ještě žije isolační duch, který pro slovanské literatury vřele doporučoval Pypin. Chomjakov vede nás u Vajanského k slavjanofilům, a Pypin, tehdy světoznámá auktorita v literární historii slovanské, svým úsudkem o škodlivém vlivu západoevropské kultury na samorostlou vzdělanost národů slovanských ovládá úplně básníkův

literární vkus. Vajanský staví se uvědoměle proti západu, tvoří a chce tvořit pouze z domácích, případně kmenových prvků (Puškin, Turgeněv).

Podobná zásada a praxe byla v celku také u Štúrovců. Vajanský měl doma takřka již hotovou ideovou směrnici, která odkazovala ho k ideologii Kollárově a konservativismu slavjanofinů. Pobyt v Německu měl na něho vliv hlavně zevní: Vajanský vypěstoval v sobě nedůtklivý, útočný naturel, proti svodům západní kultury byl však už bezpečně obrněn štúrovským duševním odkazem. Tak jeví se nám již r. 1880 básník „Tater a more“ jako hotová, ucelená individualita, a bezmála tak jeví se nám i šedivý muž ve všedních šatech na politickém kolbišti martinském z posledních let: pronikavého „Sturm- und Drangu“ nebo jejich obdoby nebylo ani v životě ani v díle Svetozára Hurbana. (Příště konec.)

 ZPRÁVY.

JOSEF PELCL zemřel v Praze dne 17. července t. r. ve věku padesáti pěti roků. Jméno Pelclovo v život literární uvedl jeho časopis „Rozhledy“, založený r. 1891 v Chrudimi, přenesený do Prahy a zde po řadu let vydávaný. Nejskvělejší období „Rozhledů“ bylo v době „Moderny“, kdy podařilo se Pelclovi soustředit v „Rozhledech“ skoro všecky představitele mladé generace tehdejší. Krátce však po vydání známého manifestu moderny došlo k rozporům v jejích řadách. Význam „Rozhledů“ od secese tehdy nastalé klesal. Různé, ne vždy šťastné pokusy o změnu rázu a programu nedovedly listu vrátit ztracené půdy. Kromě činnosti redaktorní byl však Pelcl činný jako vydavatel a překladatel. V posledních letech vydával „Chvilky“, v nichž uloženo mnoho vlastní jeho práce a v nichž jasně se ve výběru autorů i prací obráží výrazný profil Pelclův.

VOJTĚCH SAPÍK †. Po Danieli Mayerovi, který brzo po vypuknutí světového požáru v Barceloně skonal, ztratil Výtvarný Odbor M. Besedy druhého nadaného člena. Sochař Vojtěch Sapík padl na volyňském bojišti. Ve mladém, temperamentním Slezanu odešla osobnost, výrazná lidsky i umělecky, mladý muž plný energie, zdraví a síly, umělec, který ze stadia pokusů už přešel k vážné, uvědomělé tvorbě, sochař, jehož dosavadní vývoj opravňoval k nadějím nejlepším. Úhrnný soud o jeho díle, tak náhle přerušeném, bude možno přinésti až u příležitosti souborné výstavy jeho prací, chystané Výtvarným Odborem U. B. Tato vzpomínka platiž zatím milému, ušlechtilému člověku a oddanému spolupracovníku z Umělecké Besedy.

„Lumír“ vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se pro Prahu: na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra“ buďtež adresovány: Časopis „Lumír“, Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Rukopisů nevracíme.

Za redakci zodpovědný Viktor Dyk. — Majetník, vydavatel a nakladatel nakladelství J. Otty

Tiskem „Unie“ v Praze.

Číslo toto vydáno dne 22. září 1916.

R. XLIV. LUMÍR ČÍSLO 11.

JIŘI MAHEN: Z knihy TICHÉ SRDCE.

AL. MRŠTÍKOVI.

ŽALM 131.

Ty, Pane, znáš mne. Moje duše nikdy
se nevzpínala v pýše neplodné,
já krotký byl, i duch můj když to věděl,
že pro mne vše tvá ruka rozhodne —

svou pokoru však v oběť nepřináším
ti dneska, bože... Z tebe jsem ji vzal.
Jsem v sebe schoulen, velké věci tuším,
spíš pastýř stojím před tebou než král...

O, jako děcko připadám si dneska,
jež odstavili včera potají...
... Ty moci věčná, což tvé prsy hrozné
svou sílu daly a už nedají —?

Tu chvíli znám! Já v horách kdys ji viděl —
do světa pouští lvice lvíčata —!
Pak na kolena, na kolena všechno!
— Ty, bože slavný, vůle přesvatá —

PSANÍČKO.

Proč jsem včera sklopil čelo?
Nevěř, tvá co mysl přede!
Na vrtkavost srdce moje,
věř mi, nikdy netrpělo!

jak by bolem přešla víla,
v uši mně to zašeptala,
potom tiše vešla v tebe...
Je v tom síla roztomilá:

Proč mně dneska oči hrály,
stesk co tvými procházel se?
Nekloň hlavu, duše moje —
byl to přízvuk nebývalý —

Na touhu mé srdce slyší.
Chtěl bych mít tě jako horu —
čím jí blíž jsi, tím je dále,
a čím dál je — tím je bližší.

PIVOŇKY.

Mně jejich krása plná vždy se líbí
a jejich červeň duši omámí:
Proč též svůj ráj i ony neměly by
na hvězdě někde nad či pod námi?

Ten svět, mé srdce, lze si vykouzliti
jak vymyslet si ráj též pro lidi...
Do něho slunce vždycky s láskou svítí
a za nic v tom se světě nestydí —

Kosatců bílých táhnou tam se lesy,
lilií zlatých svítí jezera,
do moře květů ráno paprsk jde si
a z vonných hor se vrací z večera...

A v noci ticho...! Jaká tichá tůně
tu nad hvězdou se celou rozkládá!
Vše šťastno je, tu pranic nezastůně,
květ pučí, roste, vzdychne, uvadá...

Pivoňko krásná jako žena mladá,
váhavý úsměv proč však z tebe zřím? —
Ne onen svět, než tenhle prý má ráda
už proto jen, že na ni hovořím...

PÍSEŇ.

Večere, klidný večere,
kdo by tě neměl rád?
Jak děvče najednou přibíháš
s úsměvem ze zahrad,
vidím tě — z tebe vše miluji,
ač stíny ke všemu přilnuly,
vše je tak jasné: co prožijem'
stejně jak věci, jež minuly —
večere, klidný večere!

Mračna, vy vojska bez hlesu,
za čím tak letíte?
mé srdce je pro váš let hladovo,
vy o tom nevíte,
hladoví pro vás i nitro mé,
vaši hru smělou vám závidí:
moci tak dáti se unášet,
bez cíle, bez vášní, bez lidí —
mračna, vy vojska bez hlesu!

Měsíci, hvězdy pobledlé,
proč že se smějete?
Komicky člověk že vypadá
právě snad chvíle té?
Nevidím svět... Kopec ohromný,
jediný Olympční z prostoru —
proč že by pták nemoh' vyletět
nad něj až pod vás tam nahoru —
měsíci, hvězdy pobledlé?

Noci, ty noci hluboká,
bezedná, záhadná —!
Tebou se duch můj propadá
v bezsvětí, do prázdna —
tebou však duše má stoupá výš
nad témě nejvyšších v světě hor —
tam ve svém propuká šílenství
a padá k zemi jak meteor —
noci — ty noci hluboká — —!

POTOPENÝ CHRÁM.

V hlubinách moře potopen
chrám nejkrásnější odpočívá . . .
Nahoře mračna nebem letí,
vlnami bouře zmítá divá —
u něho dole je bezhlasný klid:
bílý mramor září tmami
jako blesky nad vodami,
ale ta záře je přec nějak živá,
kámen se chvěje, jak zas chtěl by žít —!

Na břehu v skalách postaven
svou stříškou čněl kdys pod nebesa,
s nadějí člověk tulí se k němu,
zvědavá zvěř ho znala z lesa —
pak jednou za noci do moře kles' . . .
V plamenech plál vesmír celý,
bozi k hrobům odcházeli,
bozi, jež marně si z kamene tesá
člověk a v malbách si zpět volá dnes!

Tragickou změnou nezmaten
v hlubinách moře nevzdych' ani —
nehybně klidný jak nahoře stál,
rozkvetl pomalu na růži ranní,
jak s něho vlny tu smývaly prach:
vzepialy se vzhůru k zemi
něžné sloupy s růžicemi,
ale ten pohyb byl skoro jen mani,
jako když děcko se natáhne v snách . . .

V hlubinách moře potopen
chrám nejkrásnější na vždy není:
jako by na povel čekal tam jen
smluvené, tajené na znamení,
k hladině vrhá svůj bělostný stín,
jak by volal Na shledanou!
Jednou bozi z hrobu vstanou,
chrám celý musí zas na světlo denní
nahoru, světa kde široký klín!

Jedenkrát — možná za sto let
tento div skutkem snad přece se stane,
z modravých vodstev v sykotu vln
ostrůvek v záři mramorů vzplane
a s nebes do chrámu sestoupí bůh —!
Zrak, ach! jeho vidět čistý,
krok, ach! jeho slyšet jistý,
van cítit věčna, jak od něho vane,
divem tím spojit svůj hled i sluch!

Jedenkrát? Možná za sto let?
Proč lidský život je tolik, žel! krátký?
Ne za sto, za dvě stě, za tisíc let
ještě bych ke chrámu dole chtěl zpátky,
zázrakem vztyčený svůj uzřít svět —!
Mezi sloupy mečoun plave...
To mé srdce nedočkavé
okamžik čeká tam závratně sladký
a jednou — musí ho, musí ho uvidět!

DVĚ MATKY.

Za tu jednu napsali to
za cypřišem do kamene:
Nenechávám vás tu, děti,
navždy nějak opuštěné,
na mé srdce vzpomínejte!
Po kratičké, věru, době —
matkou jsem vám přece byla:
přijdu, poberu vás k sobě.

Cypřiš na strom dávno vzrostl,
kámen už se rozpadává,
hořký smutek s nebe padá —
o čem sní to tvoje hlava?
Jaký hlas jen zrodil se to
v chmurách časů, v jejich zlobě?
Zní to jako harfa zlatá:
Přijdu, poberu vás k sobě...

Jaro je... Jdu slepý květy
dětsky oddán věcem vyšším —
druhá matka mluví ke mně,
je to země — já ji slyším...
Jak by ruce podaly si
dívaly se na mne obě —
okamžik — a jen se sřítím:
přijdou, poberou mne k sobě.

OTOKAR FISCHER:

KRITIKA.

Kritika je sůl země. Bez ní nedá se duševně žít, těžko tvořit, chutnat a trávit. Ze slunce však nepochází a nepovznáší k němu; není to víno, tím méně ambrosia. Slovní její význam je v tom, že rozlučuje; hlubší její smysl, aby spojovala: tvůrce s jeho obcí, dobu přítomnou s budoucností, vědu s uměním. Mezi vědou a uměním, nepatříc sem ani tam, nemá určení sama v sobě. Jako překladatelství, i ona je k tomu, aby sloužila. Kritika pro kritiku, toť forma bez obsahu a neplodnější nežli l'art pour l'art.

Nevím, pokud se toto stanovisko shoduje s míněním neurčitelné skupiny, již jsme uvykli říkati „dnešní literární generace";

myslím však, že se celkem již vyžilo ono dříve tak oblíbené přeceňování kritické činnosti, která se zahalovala nimbem a ztotožňovala s uměleckou tvorbou. Cizí vzory, u nás pak strhující temperament vůdčího kritika-umělce, razily cestu, která se mnoha následovníkům stala scestím. Dnes kritikové sami prohlubují rozdíl mezi kritikou a tvorbou; dnes na samu kritiku díváme se kriticky a bez pathosu, skepticky a s vědomím relativnosti všeho literárního usuzování. O tom, že kritik, chce-li proniknouti umělecký zjev, sám musí být do jisté míry umělcem, o tom jsme do té míry přesvědčeni, že nemáme už ani za nutno, mluviti o požadavku uměleckého vciťování se, uměleckého taktu a schopnosti reprodukční; ty věci rozumějí se samy sebou: spíše jeví se dnes potřeba, zdůrazňovati druhou stránku kritického úkolu, požadovati zvědečtení a odbornickou průpravu.

Již z toho důvodu vítám poučné dva svazečky, jimiž Arne Novák v Topičově Duchu a světu trpělivě a obzíravě popsal „Kritiku literární" v jejích methodách krasovědně dogmatické, životopisné, sociologické, literárně historické, filologické, moralistně náboženské a impressionistické. Přehledným rozvrhem látky a šťastně volenými doklady z kritické praxe podal pohodlnou příručku, která, neotvírajíc nových obzorů, shrnuje výtěžky dosavadního zkoumání. Podnětů k diskussi tu mnoho není, soustavný postup a dějinné členění slouží spíše vědeckým a didaktickým účelům než kritickým aktualitám, je to pokus o přehled co nejnestrannější, v němž nemá býti přezírána výhodná stránka nižádného směru. Jen na několika místech a i tu spíše mezi řádky naznačuje autor, programaticky, svůj ideál kritický; účast osobního zaujetí potlačuje tak důsledně, že neprohlašuje žádné methody, ani Taineovy, ani Brunetièreovy, ani Sainte-Beuveovy, za vzor nebo za metu svého snažení. My však známe z Novákova dřívějšího působení a zvl. ze sbírky essaií „Mužové a osudy" jeho kritická měřítka, dovedeme je vyčísti ze satirické polemiky proti typu tesmanovského učence a z konfesse „Čím mně jest Lessing", jíž se přiznal ke vzoru svých invektiv. Je jen otázka, pokud dřívější vyznání platí též pro jeho dnešní stanovisko. Arne Novák není z těch, kdož by ulpívali na programu; pochoval nejednu literární lásku, a podle posledních jeho knih se zdá, že svou dosavadní činnost podrobuje přehlídce.

Tomu nasvědčuje již uklidněný tón jeho spisu o kritice. Jak že, Arne Novák, kdysi pravé enfant terrible české kritiky, s takovou zálibou v mystifikacích a v duchaplnostech leckdy škodlivých, tento kdysi neúnavně temperamentní polemik se subjekti-

vismem na odiv stavěným, dovede tak ukázněně a moudře a objektivně mluvit o různých kritických genrech a neakcentovati svoje osobní záliby a antipathie? Pokládali bychom to za obět, již musil přinésti výchovnému rázu poučné sbírky, kdyby k nám zřejmě o přeměně Novákova kritického hodnocení a temperamentu nemluvily také jeho poslední essaie, současně (u Borového) vydané pod titulem „Zvony domova". Ano, tento kritik, jenž přece dřív, i rafinovaně i primitivně, prováděl umění udělat si co nejvíce nepřátel, dnes podřizuje svoje osobní hlediska vyšší ethice národního celku, chtěl by se stát mluvčím hromadného snažení, nalézá i dává útěchu v pocitech pokud možno nejpřístupnějších a nejméně apartních. Jistě, Arne Novák nezapírá svého zaujetí proti těm, kdož by chtěli zvědečtení kritiky vésti tak daleko, až by z ní vymizela individualita; nic není ho vzdálenější než bezbarvost, copařství a opatrnictví; ale slyšíme slova, jichž bychom nebyli čekali u hlasitého, až hlučného leckdy zastance kritické improvisace a bujarosti, slyšíme bolestné a závažné přiznání, že se kritik mravní snahou „vykupuje ze svého subjektivismu", zaznívá pascalovský motiv o tom, že „já" jest vždy hodno nenávisti.

Podřizuje tedy artistické chápání kritické záliby ethickému postulátu kritické povinnosti a odpovědnosti; ale snad i názor na kritickou formu se mění. Věnuje-li nejvřelejší uznání a obhajobu útvaru nejpohyblivějšímu, essaii, mluví s chladnou reservou o oné hybridní formě, kterou nazývá „kritikou impressionistickou". Třeba že v úvodě vytyčuje kritikovi úkol, aby „vědeckou výzbroj ověnčil květinami podání uměleckého", usiluje sám o mluvu fakt a pojmů, ukázňuje svůj sloh. A řeknu nepokrytě, že mně tento způsob Novákova podání zní upřímněji a mužněji než ony jeho kritiky, ve kterých smysl zatěžuje krasocitnými ozdobami. Těch květin bývá přespříliš na jeho vědecké výzbroji a nebývají z jediného luhu a nemají vždy rosu a vůni a pel. Kritika, která o básních básní, či vlastně: která básní po básních, to není ryba ani rak. Novák, jak při jeho silných uměleckých sklonech přirozeno, neušel vždy nebezpečí směšování dvou výrazových možností a shlížel s vrchu na suchou prósu kritickou, zapomínaje, že z její střízlivosti může promlouvati chudoba dobrovolná a skromnost resignace. Myslím, že Arne Novák, vyšed ze školy literárně historické a ovládaje vědecké methody, na čas příliš podlehal vlivu F. X. Šaldy: ale co v „Bojích o zítřek" mělo novost prvého ražení, to se u Nováka spojovalo s přemírou učeného názvosloví v nejednotný celek. A dodejme: co u Nováka má ráz učenecko uměleckého baroku,

nezapírajíc nikdy bohatství Novákova ducha, to se u Šaldových a Novákových epigonů zvrhá v plnoústý žargon paumělecké polovědy a v odvozený essaiismus, jenž se příčí nepapírovému a dramatickému vkusu. Novák má ovšem možnost, jak uplatniti umělecký výraz: jeho záliba pro fiktivní dopisy a dialogy, jeho schopnost parafrasujícího a parodistického vciťování, jeho básnické vnímání starých kultur a architektur, jeho kriticko-essaiistické proteovství — to jsou jakoby ventily pro ony příměsky, rušivé a neústrojné v literární kritice. Čtu-li však u něho o Havlíčkových líbánkách s Musami, uvědomuji si leda nepřilehavost rokokové metafory; a čtu-li důsledně rozvedené srovnání kritické činnosti s činem strategickým, vzpírá se ve mně cit i sluch i zrak, nedovedu nad sebe hlubšími „články a posudky prožíti náladu válečnou“, neslyším z polemik „třepetání kovového zvuku polnice“ a nechápu, jak lze kritické invektivy a apostrofy srovnávati s obnaženým palašem, kmitajícím se „v jakémsi opojení krví a rykem“.

Vypisuji tyto citáty ze „Zvonů domova“, z knihy to, v níž, vedle dozněvších už tónů, k slovu se dostává též nazírání nové, přerozené vnitřním vývojem, dobou i bolem. Titul i věnování udávají vroucí základní notu, motto je vzato ze Svatopluka Čecha, o němž Novák chystá monografii, mající as odčiniti hříchy moderní kritické generace. Na prvém místě čte se „Čtvero poselství Jana Amose Komenského“, dobře známé čtenářům tohoto listu; a je mi radostí, že mohu slova díku za krásný ten článek vepsati do týchž sloupců, kde statečný projev Novákova cítění spolu s „Medynií Glogowskou“, s „Mými Čechami“ a se slokami Viktora Dyka udával jednoznačný směr literární skupiny sdružené kolem Lumíra. Též ostatním obsahem knihy proniká stejný pocit lásky k rodné půdě, jenž leckde vede k přeceňování domácích jevů a jenž by se podle Novákovy „Kritiky“ dal karakterisovati jakožto návrat k tradicionalismu. A to je podstatný znak dnešní tvářnosti kritikovy. Je skoro pravidlem u nás, že autoři, kdysi nespravedlivě vykřikovaní jakožto milovníci všeho cizokrajného, lnou k rodné zemi láskou nejjímavější. U autora dvojích dějin našeho moderního písemnictví je taková láska samozřejmou podmínkou; byla přirozeně podporována autorkou tak hluboko kořenící v českém prostředí, jakou byla Tereza Nováková, byla však, co třeba zdůrazniti, sílena též Novákovým studiem germanistickým: ostatně, to je typická zkušenost našich germanistů, že se z cizích literárních zájezdů dvojnásob rádi vracejí domů. Ale zdůrazňování, že nutno pokračovati v linii, která z přítomnosti nazpět vede k obrození,

k buditelství a snad k reformaci, je u Nováka dnes uvědomělejší než kdy jindy; snad tu z něho promlouvá zlé svědomí kritického pokolení, snad si Novák přiznává, že naše moderní básnictví svou výlučností a umělostí opustilo přirozenou dráhu vývojovou. Volá dnes, podobně jako jeden z původců našeho kritického hnutí, že je nutno navazovati na minulost a, nevymaňuje se z obrazného svého způsobu, užívá antické alegorie o bájeslovném „sestupu do podsvětí“. Nemýlím se snad, udám-li za vzor a východisko těchto snah theorii Dostojevského o smyslu národního umění v sobě uzavřeného, kterou Novák rozbíral a uznával ve svých „Mužích a osudech“.

Lze tedy Novákovu kritickou činnost zahrnouti pod ono heslo jeho příručky, které mluví o „Kultu tradice a zřetelích národních“? Nemyslím. Některým našim kritikům sice po přečtení Novákovy „Kritiky literární“ může se díti jako u Molièrea panu Jourdainovi, když se dovídá, že po celý život mluvil prósou. Jeden, který s básnickou útočností říká svůj soud, neohlížeje se v pravo ni v levo a řídě se měřítkem „To se mi líbí — to se mi nelíbí“, uvědomí si, že píše kritiku impressionistickou; druhý, pronikavý a střízlivý, který se ptává po zapomenutých affairách i po autorovu privatissimu a měří oprávnění lyrikova smutku podle výše jeho úředního platu, bude se hlásit ke kritice životopisné; třetí, jenž době, a zvláště dnešní době, přisuzuje takový význam, že požaduje, aby autoři zapomněli na svůj vnitřní obsah a dávali si vnějšími událostmi diktovati svůj smysl, přizná se k methodě sociologa . . . Leč Arne Novák? Tradicionalismus je přece jen jednou složkou jeho kritiky; také ostatní formy, filologii počínaje, přes esthetiku a sociologii až po morálku a impressionismus, zanechaly v jeho působení znatelné stopy. Mnohostrannost mu brání vyhranit se v určitý typ. Je podivuhodně tvárný, je přístupen nejrůznějším dojmům, dovede se vmýšlet i akomodovat se; je neuvěřitelně sčetlý, jeho historicky vzdělaný bystrozrak a jeho radost z objevu uzpůsobují ho vidět záruky talentu i tam, kde necvičené oko posud přesně nerozeznává; jeho schopnost nalézti přiléhavé epitheton a jeho vzácný dar užiti nejvýmluvnějšího hesla umožňují mu skvělou charakteristiku osob i směrů, jeho kritická zručnost a parátnost, jeho hutnost, školená na Nerudovi, dává mu často i při náhodných příležitostech vystupovati s úsudkem definitivním a zralým. V šíři jeho názoru je jeho výhoda a spolu jeho nebezpečí; neboť šíře může být na úkor hloubky. Novák je nejšťastnější tam, kde zařazuje; ale zařazování samo už je činnost, vůči níž

konkretnější, snad: atomističtější badatel má své výhrady. Novák příliš lehce se odvrací od monografického zkoumání k t. zv. synthese — ba, v úvodu ke svým „Myšlenkám a spisovatelům" z toho přímo dělá ctnost — a nevyvaroval se vždy ukvapeného soudu. Sotva který obrat je pro něj tak příznačný jako: „vyčerpal až na dno problému", „do posledních vláken", „vnikl v samu dřeň", „do nejvlastnější duše" a p. Ale což je možno, aby byl problém kdy domyšlen do všech svých konců, abychom vnikli až do vlastní bytosti básníkovy a p.? V tom je právě zápas a bolest detailních badatelů: vědí, že dostati se k posledním vláknům je nemožno, nemožno stejně rozboru, který se konců nedoběře, jako intuici, která vlastní jev snadno zaměňuje za jeho přibližnou obdobu; vědí, že duševní život jest a zůstane nedobadatelný, protože žádné zkoumání nedovede zachrániti a znovu vytvořit život, jenž má v sobě vždy cosi irracionálního. Může z toho plynouti smutek agnosticismu, může z toho povstati bolestný případ učence, který na problémy nejmenší béře drobnohled nejdokonalejší, takže se posléze k otázkám autorovy filosofie nedostává pro zmatené detaily autorova pravopisu a interpunkce: ale vzniká z toho i plodná ona skepse, která, jsouc si vědoma, že vše, na co pohlíží, je problematické a že všude, oč zavadí, povstávají nové otázky, nezoufá a neskládá rukou v klín, nýbrž tvoří a spojuje, ale vždy s pocitem, že za jevem postřehnutelným skrývá se něco neznámého, že se nám pod nohama snad vytváří nová vědecká zem. Kdo ví, jak nesouměřitelné jsou každé dvě duševní veličiny; kdo ví, jak zrádná bývá spojka „a", jíž tak rádi vsouváme mezi Corneillea a Racinea třeba, či mezi Čecha a Vrchlického, neubrání se obdivu, ale neubrání se také úzkosti, vidí-li, s jakým bystrozrakem, s jakou, leckdy unáhlenou, odvahou a — přečasto — s jakým zdarem Arne Novák uvádí třídící hlediska do kritiky našeho nového a nejnovějšího písemnictví.

Čím podrobněji analysujeme, tím větší cítíme odpovědnost z podání synthetického; čím bedlivěji podnikáme práci kritickou — v tom zásadním poznání jsem, myslím, za jedno s Arnem Novákem — tím více jsme přesvědčeni o její dvojklanosti. Kritisujeme jednou tak, že se stavíme na stanovisko autorovo; z jeho ducha, z jeho smyslů si rekonstruujeme jeho svět; toť odříkavá práce „vcíťování se", jíž je nutno k správnému hodnocení a jíž dovedeme — což je obtížnější než velkopanský odsudek — i skromnější práci přiznati právo na existenci. Ale do této nevděčné a přece nezbytné methody vtrhne nám pojednou způsob protilehlého

směru kritického: toho, kdy proti autorovu názoru stavíme názor svůj, proti jeho snu sen svůj, bez ohledu na dějiny, beze zřetele k jeho osobní psychologii; pak nestojí historik vůči objektu, nýbrž individualita proti individualitě. Oba ty způsoby kriticismu mají své oprávnění; ale z toho, že nevystupují na sobě nezávisle, nýbrž většinou v komplikovaném vzájemném skřížení, vzniká nečistota kritické formy, její kentaurství, její paradox. Proto není radno tyto základní záhady a nesrovnalosti ještě komplikovat novými, proto milujme kritickou výzbroj i bez květin. Víme, že třeba být nejkonkretnější tam, kde se povznášíme k soudům obecným; víme, že solná atmosféra svobodné kritiky má býti pokud možno prosta mlh mysticismu a nabita věcností jako elektřinou vzduch.

ANNA MARIA TILSCHOVÁ:

INDICKÉ POVÍDKY.

I.

POVÍDKA O RŮŽOVÉM ŠATĚ.

Veliký Benares byl vyzdoben k noční slavnosti nazvané Kattika jako město bohů. Všude trčely korouhve, s věží proti modrému nebi plály oslnivé prapory jako bílé plameny, brány, paláce a zdi města byly okrášleny věnci z květin, pestrým ovocem i měkkými větvemi, královští sloni ověšeni zlatými sítěmi procházeli vážně ulicemi, doprovázeni svými sluhy, a ti, kdož se potkávali, na místě pozdravu říkali s lesknoucíma očima: Kattika! Kattika! To znamenalo radost, tanec, měsíc v úplňku a v jednom všecko dohromady, Kattika! A přece jedna žena dosud přes práh nevyšla a jako socha, nohy křížem, od východu slunce už tak seděla, nevrle a nehnutě.

„Proč se dnes nesměješ? Jsi nemocná?“ ptal se jí její muž, který ji velmi miloval.

„A ty se ještě ptáš? Není dnes Kattika? Chtěla bych mít růžové šaty jako saflór a visíc na tvém krku tak pod hvězdami protančit celou noc!“

„Milá, víš přece, že jsem chudý! Vyper si v řece staré šaty a oslavíme tak slavnost dohromady!“

„Ale, když já bych tolik chtěla růžové, saflorové šaty! A nedostanu-li je od tebe — nevyjdu z domu! K čemu? Potom je tolik jiných žen! Vyber si! Jinou si vyber mezi nimi a s tou oslav Kattiku!"

„Milá, proč mne trápíš? Odkud mám já chuďas sebrat pro tebe saflórové šaty?"

„Pane, jakmile muž si něco přeje, nic mu není nemožno dosáhnout! Copak není plno, až oči přecházejí, saflóru v královském pokladě? A já chci! Chci jen saflór, můj pane!"

„Milá, poklad královský se podobá rybníku, v němž přebývá stádo démonů! Jeho stráž je ozbrojena a všude kolem zdí pobíhá plno psů. Vím to, že bys chtěla mít nové šaty, ale jsem chudší nežli žebrák a ty buď spokojena tím, co máš!"

„Pane, v noci je přece tma! A co je muži nemožno, má-li jen nůž a odvahu? A já chci saflór, chci růžové šaty — můj pane!"

Žena byla krásná a jejímu muži, když ji viděl sedět nehnutě na zemi, lesklé nohy křížem, lesklé ruce složené na prsou, připadala krásnější a žádoucnější než dohromady všecky bohyně.

„Má milá, nekormuť se už!" řekl na konec. „Máš saflórové šaty mít!"

Přikvačila teplá noc s hvězdami a s velikým, rozkvetlým měsícem, ale muž mysle jen na krásné, pevné údy svojí mladé ženy, nedbal toho a vydal vlastní život v šanc. Kradl se stínem pod černými korunami stromů, dál dlouhým stínem plotu zahrady královské až k zavřenému domu, v němž sám král měl všechen saflór uschován, přehoupl se přes plot, nožem dveře vylomil, vnikl už i dovnitř, ale tu hlídači uslyšeli praskot dřeva a dali se do velikého křiku: „Zloděj! Zloděj se blíží ke královskému pokladu." Na tu noc byla stráž zdvojnásobena a všichni, bylo jich mnoho, ho obklíčili, chytli, láli mu, tloukli ho obušky a svázali silnými, lněnými provazy. Sotva se rozednilo, strážci rozezleni jeho opovážlivostí ho předvedli před krále, který pod velikým stanem v zahradě mrzutě se zvedal právě z lože:

„Jděte!" poručil král rozzloben, až mu oči zčervenaly, „naražte ho na kůl!" S posměchem jako zloději mu stráže ruce na zad svázaly, bubnovaly jdouce městem a venku za branou na kamenném poli pro odsouzence ho narazily na kůl.

Chuďas na kůlu pocítil hrozné bolesti v celých útrobách, ale přece ještě jeho pohasínající oči viděly v dálce korouhve a jásavé prapory Benaresu. Krahujci přiletli a zobáky ostrými jako špičky kopí mu oči vyklovali, ale chuďas při tom vzpomínal jen na svou

ženu. Bolí mne oči a vyhřezly mně útroby — si myslil — ale to všecko mne tak nebolí jako to, že moje krásná mladá žena, oděna v saflórové šaty, nemohla zavěšena na mém krku protančit celou slavnou noc Kattiky! Mezitím co naříkal, zemřel, ale jeho duše, že stále jen na ženu myslil a vzpomínal, se zrodila k dalšímu životu v pekle zvaném Peta.

II.

KRAL BOHŮ SAKKA.

Čtyři pravdy dokonale osvíceného Kassapy odpoutaly od světa chtíčů mnoho lidí a uvedly do města, které sluje Nirvanam, ale po letech se pokazily, vybledly, pohasly a docela se ztratily. Všichni mniši se živili dvaceti a jedním způsobem nepravého živení, obcovali s řeholnicemi a ty dostávaly i syny i dcery. Mniši zanedbávali pravidla pro mnichy, klášternice nedbaly pravidel pro klášternice, světští bratří zapomínali na pravidla pro světské bratry a světské sestry nevěděly už zbla o pravidlech pro světské sestry. Čím dále tím více lidí šlapalo desíti širokými cestami nepravosti, vraždili, kradli, smilnili, lhali, pomlouvali, vedli řeči nelaskavé a lehkomyslné, byli žádostiví majetku, nenáviděli, nevěřili a všichni zemřelí přicházeli do pekel.

Tehdy král bohů Sakka už dávno kolem sebe v nejvyšším nebi neviděl nových božských synů a proto z oblak dolů pátravě se zahleděl na díl světa Jambu. Tu viděl, že všichni zemřelí se rodili k novému životu jen v peklech, a že učení mistrovo vešlo v zapomenutí. Přemýšlel dlouho a dlouho, ale nakonec shledal, že mu přece ještě zbývá prostředek.

Hned proměnil božského syna Indrova, vozataje Mataliho ve velikého černého psa se čtyřmi ohromnými tesáky, strašlivého na pohled pro kovovou zář, která mu z těla vycházela a kolem se šířila, tak strašlivého, že ženy těhotné shlédnuvše ho, hned rodily. Psa, který byl veliký jako nejušlechtilejší hřebec, Sakka uvázal na pateronásobný řemen, ozdobil červeným věncem a konec řemenu vzal pevně do ruky. Sám oblékl dvě žlutá roucha, spodní a svrchní, vlasy si uvázal na zad, také si posadil červený věnec na hlavu, navlékl si luk, který měl tětivu korálově červenou a ve volné ruce točil honebním kopím, na jehož konci se blyštil veliký diamant. Tak v podobě myslivce sestoupil na zem vzdálen asi yojanu od města a z prsou třikrát vyrazil mocný výkřik:

„Svět se blíží ke konci! blíží se k svému konci!“

Ulekal všecky lidi v polích a v zahradách a když se přiblížil až k městským zdem, zase opakoval tentýž výkřik prudký jako skřek. Lidé vidouce strašlivého, svítivého psa s myslivcem chvátali uděšeně do města a strachem bez dechu hlásili králi, co shlédli před branou. Král poručil hlídačům rychle uzavřít brány městské, ale bůh Sakka s hrozným smíchem přeskočil zeď vysokou osmnáct sáhů a vkročil už do města. Nejen ženy, muži, děti, ale i velbloudi a všechna zvířata prchala a všichni zavírali vrata domů. Veliký černý se vrhal na každého s hrozným štěkotem a dospěl tak až před palác královský. Stráže, hlídači slonů, rádcové, pěší vojáci ve velikém zmatku vběhli do paláce, zastrčili závoru a král Usinara se všemi svými ženami vystoupil po schodech na pavlán.

Tu veliký černý položil své přední tlapy na palácovou bránu a jal se štěkat, až se celé veliké město otřásalo ve svých kamenných základech, štěkal tak, že jeho štěkot bylo slyšet i v nejspodnějším pekle Avici i v nebi nejvyšším. Výkřik krále Punaky, výkřik hadího krále Nagů a štěkot velikého černého byly tři nejstrašnější výkřiky, které kdy pronikly dílem světa Jambu. Všichni obyvatelé byli naplněni jen hrůzou a ani jediný neodvážil se promluvit na boha Sakku, v žlutých šatech myslivce.

Konečně přece král nabyl trochu odvahy a vykláněje se z okna zeptal se:

„Hola! Ty myslivče dole, proč štěká tvůj černý pes?“

„Z hladu!“

„Dobře!“ odpověděl král — „mám všeho dost a dám!“ Poručil sluhům, aby podali velikému černému všecka jídla určená pro něho a jeho dvořany, ale všecko pes pohltil, jako by to bylo sousto jediné a štěkal zas, až se chvěla země, palác se otřásal.

„Proč štěká ještě ten černý pes?“ zase se zeptal král u okna

„Z hladu!“ zase stejně krátce zněla odpověď.

Tentokrát poručil král mu podat všecku potravu připravenou pro slony a pro svůj veliký hřebčinec, když to pes zase zhltal jakoby nic, poručil mu podat všecky krmě připravené pro celé město, ale pes, jak dojedl, zase štěkal, štěkal až se třásly zdi i oblaka na nebi.

Král u okna si myslil ve veliké úzkosti: Ach, to není obyčejný pes, ale zlý a mocný démon! Zeptám se, proč přišli?

„Pověz mně, čeho si vlastně žádáš,“ s pavlánu dolů král se zeptal, „ty silný myslivče, se svým černým, strašným psem, který svítí jako nahý meč?“

„Králi Usinaro!“ hlasitě myslivec zavolal: „můj pes si od tebe nežádá žádné zvěře! Držím ho pevně, ale pustím-li ho s řemene, zničí životy vás všech!“

„Ach, pověz mně, myslivče!“ pravil král chvěje se po celém těle: „tvůj pes požírá maso všech lidí, anebo jen maso svých nepřátel?“

„Maso svých nepřátel“

„Kdo jsou?“

„Králi — to jsou všichni, kdož páší nepravosti!“

„Jmenuj je!“

„Budiž!“ pravil myslivec: „Jsou to mniši, kteří holeni a v ruce misku k žebrání, zemi obdělávají — na ty ho pustím s řemene! Řeholnice, které v hrubých šatech klášterních se oddávají svým smyslům lechtavým — na ty vyskočí můj dravý, černý pes! Mniši, kteří nemyti, neholeni, nečesáni dluhy dělají — na ty je dobrý též! Brahmáni, kteří se učili vědám a pravidlům obětním a za peníze zažehují vysoké plameny obětní — vztekle na ně vyskočí s řemene! Ti, kteří rodičům bez zdraví a bez silného mládí ani zbytků najíst se nedají — do žil na krku se zahryzne svými tesáky! Ti, kdož sešlým rodičům nadávají pošetilců, bláznů a hlupáků — ty zardousí! Ten, který pomiluje ženu svého učitele, přítelovu milenku, sestru otcovu — toho zakousne, zardousí a zadupe! Brahmán, který se štítem a s mečem v ruce na silnici kupce okrádá a bídně loupeží — na toho můj černý pes s řemene sám se utrhne! A toho, který přátelství k zisku použije jako lsti — zašlape! A všechny ty, když jen smyslů svých poslušni myslí jenom na sebe — usmrtí rád a ochotně, aby se zrodili k mukám v nejspodnějším pekle Aoici!“

Bůh Sakka domluviv popustil trochu ruku s řemenem a všichni lidé ulekáni a zmateni s křikem ve velikém strachu před smrtí se třásli, strkali, bledli i plakali. Ale myslivec se vznesl se svým velikým černým psem vysoko do vzduchu a stoje pevně oběma nohama na oblacích šířil kolem sebe žluté světlo.

„Králi Usinaro!“ pravil přísně, „pamatuj, že jsem nejvyšší bůh Sakka, a že jsem přišel, protože svět se blíží k svému konci! Všichni zemřelí teď plní pekla a nebe bohů je skoro prázdné! Teď víš ty i tvoji poddaní, co vás čeká!“

Tehdy král i lidé poddaní se zřekli neřestí, plnili všecka přikázání a náboženství bohů se udrželo ještě po několik tisíciletí v díle světa Jambu.

III.

ZLÁ ŽENA.

Ve vesnici při posvátném Gangu žil u svého syna otec starý, vetchý, neduživý a ten byl trnem v očích jeho ženě. Častokrát míchala kaši nad velikým ohništěm pro všechny a zlobila se: Proč také jemu? Mohla bych mít za to dva náramky, sezamovou šminku nebo olej voňavý! Naschvál podávala starci vodu příliš horkou nebo příliš studenou, naschvál ze zlého srdce jídlo mu přesolila, vyhledávajíc ve všem hádku a když se starý otec na ni rozkřikl, s chutí běžela před spaním žalovat muži.

„Slyšel jsi, jak mně laje? Je hrubý, nevrlý a zlý! A hádá se víc než pěšák! Také je neduživý a jistě už brzy umře! Nemohu s ním bydlet pod střechou! Třeba za několik málo dní už umře! Zaveď ho na pole mrtvých, tam vyhrab hlubokou jámu, uvrhni ho do ní a rozraž mu lebku sekyrou! Tělo zasyp hlínou a vrať se k nám!"

„Milá!" jí odpověděl muž jménem Vassitháka — „je těžký hřích zabít člověka! Jak to mám udělat vlastnímu otci?"

„Vím — dobrou lest!"

„Nu, pověz ji!"

„Hned časně z rána vyjdi na místo, kde tvůj otec odpočívá a zavolej silným hlasem, aby to všichni kolem dobře slyšeli: „Otče, ve vedlejší vesnici bydlí tvůj dlužník! Půjdu-li sám k němu, nevydá mně peněz a až ty umřeš, také mně je nevydá! Pojď, pomohu ti na vůz a vydáme se k němu!" — Zapřáhni voly, dovez ho na pole mrtvých a tam ho zahrab tak dobře, ať už víckrát nevstane! Potom hlasitě před lidmi zavolej, že jsi byl zloději okraden, omyj hlavu v svatém Gangu a zase se navrať!"

Za tmy tak rodiče spolu mluvili, ale jejich jediný syn ještě nespal. Ač mu bylo teprve sedm let, byl už velmi moudrý a rozumný, neboť to byl sám Bodhisattva a šeptal si pro sebe: „Ne, toho nedopustím! Zabít otce je veliký a krvavý hřích!"

Sotva se rozednilo, Vassitháka, jak mu to poradila žena lítice, vyvedl silné voly ze stáje a na dvoře je kovaným řemením zapřáhl do dřevěné káry.

„Hej, otče!" zavolal, „pojedeme za chládku do druhé vesnice, abychom tam tvůj dluh urovnali!"

Vassitháka pomohl na vůz starému, hubenému tělu, které se sotva vléklo o holi a ani si nepovšiml, že sedmiletý chlapec se ukryl k dědovi pod trávu; zpozoroval to až pozdě, když zastavil na prázdném, širém poli mrtvých. Nechal stranou stát káru s otcem

i se synkem a sám s lopatou a s proutěným košem se vybral na skryté místo, kde za krátko v černé hlíně vyhrabal čtyřhrannou jámu. Zatím chlapec po příčkách vysokých kol seskočil s vozu a doběhl k otci, který o lopatu opřen ještě se rozmýšlel.

„Otče!" ptalo se dítě, jako by nemělo zdání o ničem: „vyhrabáváte snad chutné, jedlé kořínky?"

„Ne, synku!"

„Proč tedy? K čemu tak docela sám stranou a skrytě na poli mrtvých velikou jámu vyhrabáváte?"

„Víš, tvůj děd je sláb a stár," Vassitháka odpověděl svému prvorozenému „a nemám žádného zalíbení už v jeho životě! Je nám všem jen na obtíž! Zahrabu ho hluboho, hluboko do země!"

Malý chlapec náhle mlčky otci vyrval lopatu a kousek opodál jal se vyhrabávat na jiném místě také jámu.

„K čemu? K čemu hrabeš ty?" udiveně se ptal Vassitháka.

„Otče — pro tebe! Až budeš starý — zase já tebe do země zahrabu!"

„Jak? To mluvíš ty — mé vlastní dítě? Věru, jsi chlapec nevděčný! nelaskavý! nemilosrdný!"

„Ne! Dělám jen po vás, co vy chcete udělat nemocnému dědovi! A je-li to tak zlé — proč to sám děláte?"

Vassitháka hluboce se zamyslil.

„Jsi moudré dítě," pravil — „a já těžce jsem se provinil! Jen tvou matkou naveden, chtěl jsem vykonat tento nelítostný čin! Synu, děkuju a vrátíme se, jak jsme sem přijeli!"

„Otče!" moudré dítě ještě radilo: „matka mne sice zrodila, ale zapuď ji — než přinese do domu ještě větší neštěstí!"

Zatím zlá žena doma si mnula ruce: „Vida, jaké štěstí a jaká volnost, odešel z domu škaredý, skuhravý krahujec a už se nevrátí!" Všecka radostna nad dědovým odchodem vymetla celou jizbu vlhkou mrvou, uchystala kaši rýžovou a nedočkavě přede dveřmi vyhlížela, brzo-li muž už přijede bez děda. Hle, v dálce na cestě proti slunci se ukázala kára s voly, ale když dojela až k vesnici, poznala litice, že veze zase všecky tři.

„Hola!" sotva jen spřežení zastavilo před dvorem, žena hlasitě se dala do láni: „ty, sketo! ty babo! a ty — mizero! přece mne zase toho starého krahujce na krk přivážíš?"

Beze slova Vassitháka vypřáhl zvířata od vozu a teprve se obrátil k ní:

„Co to mluvíš, ženo neřestná?" Zmrskal ji bičem, opratěmi, těžkým a kovaným řemením a vyhnal ji ze vrat dvora: „Jdi — ty sem už nepatříš!"

Ale, když ani za tři dni v blízkosti domku se neukázal ještě matčin stín, zase chlapec promluvil:

„Ani teď ještě matka ve svém srdci se neobrátila, ale rozhlašte mezi lidmi: Naproti v tesařské vesnici žije dcera mého strýce a ta bude opatrovat otce, syna i mne jako sama sebe, proto si ji vezmu za ženu. Natřete tělo olejem, ozdobte se věncem a vyjeďte s voly jen tak na prázdno do pole!"

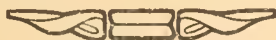
Sotva, že Vassitháka s květinovým věncem projel vesnicí, hned přiběhly sousedky k jeho ženě:

„Viděla jsi?" křičely, „právě teď jel kolem tvůj muž si pro jinou!"

Zlá žena se polekala a myslila si: teď jsem ztracena! Doběhla domů, padla synkovi k nohám, objala a pravila, tonouc v hořkých slzách:

„Dítě, nemám jiného útočiště mimo tebe! Ode dneška chci tebe, chci otce, chci děda opatrovat jako sochu velikého božstva vyzdobenou květinami, ale učiň, ať smím zas k vám pod jednu střechu!"

„Hle!" pravil chlapec otci, když se vrátil „teď je matka už jako zkrocený slon!" A od toho dne také žena ošetřovala, omývala, opatrovala celou rodinu, plníc věrně všecka přikázání Uposatha, neboť se velice bála.

JAN Z WOJKOWICZ:

BÁSNÍK A VĚČNOST.

(Epilog.)

Je život tragedie.

Ať romantik toužící Věčnost, Věčnosti nedosáhne — je tragika v nezkojení.
Ať omeziv̌ší se klasik na Věčnost resignuje — je tragika v resignaci.

Vždyť vrcholy Štěstí a Lásky, kde končí bolest a touha,
vždyť vrcholy Krásy a Moci, kde končí bolest a touha,
jen co sny-obrazy žijí
v mysli celého tvorstva —
stvořeny dosud však nejsou.

O velká tragiko pouti za ptákem ohnivákem,
za ptákem žitého štěstí!

Tragiko těch, kdož jste snili, patříce k obzoru dálek,
o krásných krajinách v dáli, o žití bohatém v městech,
o horách vysokých k nebi, o mořích nekonečných ....

Vy, kterým z vysokých budov neb stožárů vlající prapor;
v pozdravu jarního větru přes luhy zvonící zvon;
v orchestru vítězné hudbě loď odjíždějící v dáli;
vítězně hvízdající, výbojně rachotící, v mračnu mizící vlak;
nad hřebeny nejvyšších budov, nad komíny továren smělé,

nad stuhy černých jich kouřů vzletnuvší k obloze balon,
rod smutný pidimužů s výše své pozdravující;
a konečně, v letní čas noční, kdy touha prostory dýše,
tam někde v daleké dálce, tam někde v dalekých výších
zářící pokojné hvězdy:
slibovaly a lhaly, lhaly a slibovaly
krásnější, vysněný svět ....

Vy, jichž kdy v životě dotk' se, jak ruka krásná a krutá,
vzdálených osudů vítr — slavný a svobodný hlas —
by zase odhučel v dálku, vzbudiv jen žízeň a stesk!
Hlaholně znějící zvěst o slávě básníků velkých;
kol dvorní jedoucí vlaky krátce jen stavějící,
čekané tisíci hlav, zdravené tisíců bouří,
a, s tajemstvím přísné své slávy, komet jak tajemný zjev,
navždy zas mizící v dáli;
umělců věnci a květy radostně zdobená koupé,
pestrými barvami stuh se světelným písma jich zlatem
do dáli „život" a „změna" vlající, volající:
v kraj váš snad zavítavši z dalekých neznámých zemí
podivná opojná žena: voníci takovou vůní,
mluvící pohledy, slovy, jakých se nezapomíná!

Ve viděních bdělého snění, v nesouvislých snech nočních,
zákony pozemské tíhy, principy příčinnosti,
neovládaný: Svět Jiný vás okouzloval,
své před vámi rozkládal barvy, hudbu svou vyluzoval,
k sobě vás osudně vábě, pohádky vypravoval ....

Ó, jak se zklamali v žití, i ti z vás, jimž bylo dáno
daleký uvidět svět, bohatý prožíti věk!

Ničeho, ničeho z toho, co lhaly dálky a výše
pouti váš nedal vám cíl!
Týž všude bezbarvý prostor, na moři tytéž vždy vlny,
prach na věcech, na tvařích vrásky, a smutek a touha jen v očích....
Ohnivák chycený rukou — chocholouš už jenom šedý.
Týž zákon tíže hmoty, týž zákon únavy smyslů,
týž zákon zklamání duše, jež jinak vše vysnít si umí,
a tytéž nad vámi znovu, vždy výši svou klamající,
dálkou svou šálící znovu tytéž jen obzory nové,
tak jako tolikrát už a tolikrát marně dříve
opět vás dál vždy a výš clonou svou lákající ....

Ó veliká tragiko pouti za ptákem Ohnivákem,
za ptákem žitého štěstí!

Ó velká tragiko touhy spojit se tělem i duší,
tragiko přátelství, lásky!

Tragiko vaše, ó muži, po Ženě toužící žhavě,
napřed vždy věčnější štěstím její si objetí snící:

Marně jste, poznavše ženu, a byť i v tolika ženách
hledali Ženu svých snů!
Tragiko vaše, ó ženy, po Muži toužící žhavě,
napřed vždy věčnější štěstím jeho si objetí snící:
Marně jste, poznavše muže, a byť i v kolika mužích
hledaly Muže svých snů!

Zda byla to, zklamaný muži, žena, jež žila kdys dávno,
snad silná smyslná Fryna s mocnými kyčli a stehny,
s prosáklým šťavami lůnem, s hrdlem, jež v rozkoši chroptí,
žena, jež slasti se svíjí, v rozkoši křečech až kňučí?
Nebo snad Herodias, prut ohebný, perversně mlsná,
s drobnými, ostrými zoubky, kousavě líbající,
chlípící přesládlou krví na tenkých, špičatých prstech,
zároveň žhavá a chladná,
zároveň ssavá a zrádná,
záhadně krutá a sladká, rozmarná nekonečně?
Nebo snad některá svatá, milující tak srdcem,
tak vnitřně čistě a horce,
že láskou svou objala Boha?

Zda byl to, zklamaná ženo, Hanibal anebo Caesar,
či jiný hrdina mocný, o kterém dějiny mluví,
s hlasem jak polnice vřeskná, když v boji k vítězství žene,
a sugescí vůle a slávy ovládá tisíce mužů?
Či veliký vůdce lidu, politik-organisátor,
muž vůle železné, kruté, drtící osudy v rukou,
přes mrtvol hekatomby ke svému spějící cíli?
Nebo snad tvořící vědec, myšlenkou vládnoucí hmotě,
pod jehož pohledem pevným pracuje tisíce strojů
a jemuž, třebas i mruče, Kaliban netečný slouží?
Či velký umělec-genij, s čelem a zrakem jak slunce,
s pohledem, signálem k žití, jež objímá tisíce žití,
s lokty, jak hranice žhavá, s dílem, kde lidství všech typů
touží a trpí, a přes to až k božství vyrůstá vůlí?
Či dokonce snad sám Satan. On, nejvýš hrozný a smutný,
neschopný na věky lásky a proto nejvíce hrdý,
k nejvyšší negaci žití na věky odsouzený
a proto nejvíce vzpurný, nejvíce tragicky velký,
tak nejvyšší obdivu vášeň, nejvyšší soucitu lásku
v hlubinách velkého srdce, jak na vzdory, rozněcující?
Či, zklamaná Magdaleno, spíš Kristus, velký syn Boží,
tišící láskou svých zraků a čistotou moudré své vůle,
jak v přírodě vichřice bouří, tak v duši vichřice vášní;
běsy ze zmatených duší slovem svým vyhánějící,
nemocné uzdravující, od hříchu očisťující,
všem slepcům od narození zrak pro pravdu otvírající,
zchromlé a malomocné hlasem svým vzpružující,
ba samy zdánlivě mrtvé, pro život nový a lepší,
prostou a kladnou svou pravdou křísící, posvěcující;

+

žíznící po vyšší pravdě Věčností napájející,
a všude a všude
života tajemný chléb láskou svou rozmnožující?

Ó kletbo prostoru času!
Jaká to útěcha smutná, že kdys snad takoví byli
mužové, ženy, však nejsou!
Nebo snad, kdesi že žijí, neznámí, nepoznatelní
pro dálku prostorů chladných!
Snad že je oceán dělí, snad celý kosmický prostor,
tam že na kterési hvězdě po svém zde protějšku touží
v dálku šlou pohled svůj vroucí, majáku světelné rámě,
který však v prostorech širých pro zimu úžasnou mrzne,
který však nesmírnou dálkou daleko od cíle hasne!

O veliká tragiko touhy spojit se tělem i duší,
tragiko přátelství, lásky!

A největší tragiko těch, kdož chtěli jste žíznivou duší
zmocnit se věčnosti, nitra!
Kdo chtěli jste druhého bytost bez změny do sebe vzíti,
nitro své bytosti vlastní líp, po druhé vystaviti —
ó největší tragiko lidství, tragiko touhy po největší moci!

Opíjí krása květu, opíjí krása ženy,
opíjí obrazu krása, opíjí krása písně —
jak zmocnit se tvaru a barvy, jak zmocnit se vůně a zvuku,
v sebe je proměnit, zvěčnit — a při tom jich nezničit čaru?
Jak nitro bytosti druhých bez změny do sebe vzíti?
Ó tragiko milenců krásna!

Zvedá se, hýbá a žije v tvořících plamenném nitru
změť ohromná nadlidských čar, celý svět šílených postav:
Svět symbolů celého nebe s vytržením všech stupňů,
pějící soustava škál linií, tváří a těl,
postojů, posunků, gest!
Svět symbolů celého pekla s utrpením všech stupňů
křičící soustava škál linií, tváří a těl,
konvulsí, šklebů a gest!
Celý svět heroů touhy, celý svět heroů vůle,
nesoucích na bedrách svět, k Nebesům stavících věž;
titanů hrozících Nebi očima nenávistnýma
v skřípotu drcených zubů, s rukama s motouzy žil.
Životy celých měst za slavností revolucí,
s výrazy tváří a gest typů těch nejrůznějších,
jak různých povah, tak věku, v rozličných situacích.

Září a chvěje se, sní v tvořících horoucím nitru:
Směs barev nejrozličnějších, poklady nezemských třpytů,

inkarnát andělů, ďáblů, rostlin a zvířat a lidí,
světla všech oblastí ráje,
ohně všech mučíren pekla,
barvy všech pozemských krajů,
údolí, horstev i moří,
za všech dob denních i ročních,
škály všech svitů a stínů v počasech nejrozličnějších.
Třpyt v očích pozemské lásky, všech jejích druhů a stupňů,
barvy, z nichž měkce plá něha, barvy, z nichž ohněm žhne síla,
barvy, v nichž žaluje smutek, i ty, v nichž radosti pějí.

Hlaholí, pěje a hraje v tvořícich vzníceném nitru:
Slap melodií všech výší, všech druhů, všech harmonií,
stříbrné souzvuky znící oblastmi celého ráje,
vždy vyšší, vždy stříbrnější, víc štěstím se zalykající,
nejvyšší tremola houslí, nejvyšší toužení fléten,
blažené intervaly, kde extase vyrůstá v závrať,
co výraz radosti duší všech stupňů, a výšky, a druhů,
co hudba duší všech stupňů na žebříku dokonalosti;
úžasné uzkosti skřeky, bizarní basy všech děsů,
třesoucí klenbami pekla, všech jeho mučíren pustých,
hrozivá ztišení v pausách, kde mukám dochází výraz.
Báječná symfonie, za níž se tvořily světy,
zvuky všech bouří, jež zněly v pravěku na naši zemi.
Zvuk, jakým vychází slunce, píseň, jíž v sklonu se loučí,
stříbrná melodie, jíž ve výších svití k nám hvězdy.
Vysoká, žalobná píseň všech druhů pozemské lásky,
chropot všech nenávistí, tremola úzkostí všech!
Ples nadšení tvořícího, ston v nicotu padajícího,
checht strašně skřípavý toho, jenž nejvíc nenávidí,
vzlyk nejvíce milujícího!

Ó, kde jsi poddajná hlíno, stačící sochařů visím?
Kde barvy těch svitů a stínů, stačící malířů snům?
Kde jste, ó nástroje vzácné, stačící výškám a hloubkám,
stačící stupnici barev, jež v horoucím, zmučeném nitru
velikých básníků zvuku zpívá a svítí a zní?

Vše, čeho chápe se duše, by z těla stvořila duši,
životem skutečnosti prosvitající Věčnost —
vše co se chvěje v ní, hoří — hasne a odchází s ní!
Motýla bez křídel jen, parodie svých snů,
vidin svých karikatury vynáší na světlo dne;
je ruka slabá, čas krátký — a na věky nelze přec žíti! —
a kdyby i možné to bylo: Vše nelze vysloviti!
Ó veliká tragiko tvůrců!

Nejvyšší tragiko těch, kdo chtěli jste žíznivou duší
zmocnit se věčnosti, nitra!

Je život tragedie.

Ať romantik toužící Věčnost. Věčnosti nedosáhne — je tragika v nezkojení.
Ať omezivší se klasik na Věčnost resignuje — je tragika v resignaci.
Čím srdce vznešenější, tím větší láska a touha,
čím větší láska a touha — tím také bolest je větší.

Vždyť vrcholy Štěstí a Lásky, kde končí bolest a touha,
vždyť vrcholy Krásy a Moci, kde končí bolest a touha,
jen co sny-obrazy žijí.
v myslí celého tvorstva —
stvořeny dosud však nejsou.

Stvořeny dosud nejsou!

A přec jak sny-obrazy žijí v mysli celého tvorstva!

Odkud ten tajemný dar: Toužit, a Sen svůj v duchu svém splněný zříti?
Ta láska k širému moři, ten stesk po vzdálených hvězdách,
po dálkách, po výších touha, ke kráse tajemné láska,
tvořících básníků sen?
Kouzlo, jímž hudba nás jímá
a kamsi v neznámo nese,
v kraje mocnější lásky,
v Kythery čarovnou říš?
Báje, jež tvořily věky, věnem děd předával vnuku,
jak poklad v tajemné skřínce, k niž klíč přec zůstává ukryt,
z tajemné prozřetelnosti prvého zasvěceného?

Žije kdes v daleké zemi Princezna jediná, krásná,
zakletá, hlídaná drakem — s ní celá zakleta říše.
Co rytířů padlo již v boji, v kameni zakleto trvá —
jediný, poslední — vítěz, z kletby ji osvobodí,
s ní celou říši a všechny, kdož svedli boj přespříliš záhy!

V přečetných strázních, hle, bloudí po moři Odysseus,
v své duši Ithaky sen s věrnou svou Penelopou!
Ať moře nepřátelské jakkoli bouří — co na tom?
Po letech bloudění přec, moudřejší, z Ilia vítěz,
spatří svou kýženou vlast, obejme zkrásnělou choť!

A tak i jedenkrát já, trpící člověk a básník,
stěží jen buňka buňky Vesmíru, Božího těla,
žijící vteřinu stěží času, jejž prožívá Bůh —
přec toužící obejmout Vesmír v jediné synthese-tvaru,
přec toužící vytvořit Vesmír v jediné synthese-díle,
obejmout plně a pro vždy,
vytvořit nesmrtelný —
dojdu snad v poslední chvíli,
ve všech a se všemi vítěz
plného ukojení!

JAN OPOLSKY:

MIMO ŽIVOT.

Vyhlíželo to na venek jako laické pokusy o novou soustavu životní, ale byla to ve skutečnosti chabost, passivní odvracení se od života, jakož i přirozeně a uměle živená nedůvěra k sobě samému, několika domněnkami vzbuzená, hrstkou dokladů ospravedlňovaná. Byla to úzkost, úzkost, že se ocitne hrdinné kráse života tváří v tvář, zmatené zastiňování očí i úst před palčivými polibky světla a krve, které tak na všecko naléhaly. Byl to kosý a falešný postoj k souboji se zbraní plytkou, tnutí neschopnou, ulamující se o hruď veselého protivníka jako stéblo bezové dřeně. A bylo to jako vzácné víno, pějící všemi odstíny topasu, pečlivě v láhvi uzavřené, určené předem však k tomu, aby se v jeho číši neperlilo.

Stál tu jaksi stranou, vzdálen vřelého klokotu života, avšak tento nedobrovolný odstup poskytoval mu tím větší možnost přehlédnouti rozšířenýma očima celý ten chaos lidských těl, puzených erotickými vzněty, ukájených v tomto, znechucovaných v onom okamžiku, vymršťovaných a klesajících ve varu vášní sem i tam.

Mohl pak viděti řady hrdin lásky, pějících, probírajících se rozezvučelými strunami louten a mandolin, mávajících meči a slézajících za noci visuté žebříky; usmrcujících se dýkami a pijících jedy, ukryté v prstenu, posledním dobrodinci v zoufalosti. Mohl tak viděti ženy s nahými pažemi, očekávající maskované únosce, hluboko s balkonů vykloněné, jiné ležící na dně oranžemi věnčených gondolí, smějící se potichu mezi tisícerými polibky. Takové, jejichž dech těžký a vonný jako dech gejši prosycoval čalounované pokoje, přinášeje okamžik slastného všeho zapomenutí. Ale i takové, jejichž jednoduchá suknice, vlající v letním větru, poházená je struskami sena a které si volí neomaleného milence mezi krmiči ovcí. Dívky slabé a tiché, vyprošťující se sotva z pout dětského návyku, jakož i veliké ženy s přitrpklým rysem vyspělé krásy, stvořené a způsobilé k tomu, zasednouti kdykoli po levé straně uprázdněného trůnu.

Mohl viděti chlapce s lícemi jako ojíněný plod broskve, vyslovující jméno milenky hlasem neočištěným dosud z permutace, jakož i přezrálé brachy, jejichž poletující šediny zdály se býti zdouvány úhozy vnitřního žáru, který se skráněmi prolamoval. Milence čisté a cudné, představami imaginárních milenek k jedinému na věky nezapomenutelnému polibku připravené a jiné, vyžívající veškerou darovatelnou rozkoš s mnohými obměnami.

Vše to v plynulé směsici, hnané proudem, mající vzhled jednotného, chorého organismu, škubající sterými cevami a svaly, obstoupené animálními opary a vzbuzující dlouhé a opětované výkřiky a vzdechy.

Jeho nedobrovolný odstup, jeho výlučné duševní postavení propůjčovalo jeho očím citlivost vševida, pohlcující nejčistčí sníh ňadra ukrývajících krajek, tajemné blesky drahokamů, krášlících čela a ruce a zásvity a stíny vlasů rusých a černých, které se po lůžkách rozlévaly.

A musil také viděti nepochopitelné nuance úsměvů se rtoma ve sladké chvíli otevřenýma, zalévající se v polibku zevnitřním nachem jako růžové lístky. Úsměvy vítězné a dravé, prožehující temnotu ložnic a leptající hluboké runy do srdce člověka dychtícího. Úsměvy malátné a chvějné, provázené cherubínským odklonem a vyznívající takořka slyšitelně jako melodický kvil.

A musil by býti také svědkem tajených setkání, když měsíc zadechoval modravým stříbrem hory a potoky, lesy. Kdy mlčení jitřilo se ve slastná muka a srdcem lomcovaly nepřemožitelné údery jako kladiva obrovského minutníku.

A ovšem také byl svědkem mnohého nepřemýšlejícího sebeoddání a početí po smyslu mysteriosního zákona přírodního . . .

A nyní pohlížel nikoli bez trpkosti zpátky za svým životem, jenž se mu jevil jako podmračný kraj, kde žili ptáci, kteří hlasu neměli, vyrůstalo osamocené stromoví, z něhož se loubí netvořilo a šedivá voda smýkala se bez konce mezi břehy, aniž by ševelu způsobila. Nevonné, bílé květy, ukryté mezi listím, chřadnoucím očividně nedostatkem chlorofylu, zbůhdarma byly tu rozesety. Byl to kraj jeho narození, duševní jeho příslušnosti, přesmutná doména jeho lidského práva a předurčení.

Ženy, ubírající se porůznu, vyhýbaly se ze vnitřních popudů prononcované oblasti této.

Spustily závoje.

Ale jejich krása stávala se pro něho den ze dne výmluvnější.

Byly okamžiky, kdy se domníval, že se v něm zrodilo pravé a přemocné slovo, jež by je k němu přiblížilo. — Mimojdoucí ženy nikdy však slova tohoto z jeho úst neuslyšely.

A zdálo se mu v některých okamžicích, že přináší číši těžkého vína, přichystaného k jejich uhostění.

Ale ženy odpuzovalo píti omamný lektvar, proměňující zdravé pojetí života v trudné a mátožné snění.

A zdál se býti i odhodlán k tomu, nabídnouti jim prsten věčného zásnubu v kterémsi okamžení.

Ale byl to jen černý kruh onyxu vznešené mrtvole sňatý, na jehož zevnitřní straně vrytý byl epitaf o marnosti. Ženy nebyly přítelkyněmi symbolisovaného smutku a jejich ruce zářily bez této pochybné ozdoby z povzdálečí.

Přešly, zadívaly se pokradmo a s pramalým pochopením do jeho šeravého kraje, kde květy nevoněly, ptáci nevydali hlasu a voda nebila o břehy, vinouc se jako šedivý olej z prázdnoty do prázdnoty.

Rozevřel náručí, ale podobal se mladému jáhnu a ženy stranily se tím více člověka podobného knězi pro jeho nejasné vytržení.

Plakal a ženy byly na výsost zmateny po tomto nemužném osvědčení.

Zašly docela a s jejich mysli sešla prchavá příhoda jako stinný obraz . .

ANGELO CONTI:

BÁSNÍK.

Největší část těch, kdo žijí v těchto prvních letech století, nemá již představy o tom, co je básník. Myslí se dosud všeobecně, že básník je ten, kdo v dobře zvučících verších dovede obratně popsati západ, svítání, milostný výjev, vypráveti působivě dojem vyvolaný pohledem na moře, neočekávaným letem vlaštovek nebo skřivanů, nenadálým zjevením se květnaté louky a tak dále.

Když se mluví o poesii, dav nemyslí již na básně, ale vidí jedině útvary základní lyriky: milostné verše a románové prósy; a to zdá se býti vší literaturou. Proto zahálčiví a elegantní synové naší doby nežádají od básníka leč nějakou svěží slovní umělůstku, která by jim napomáhala v jejich láskách, a nějakou strofu, která by jim umožnila vyjádřiti se, když ve společnosti svých krásek nalézají se tváří v tvář přírodě. V základě jeví se básník bytostí, která je baví tím, jak si dovede pomáhati, zahrávajíc si se slovy i obraty a téměř všechen jejich obdiv spočívá v tom, že vidí, že její obvětí, ať kdekoliv jsou použita a vržena, vždy padají na všechny čtyři nohy, jako kočky Theofila Gautiera a celého světa.

Italie našich dnů myslí, že básník není a nesmí býti leč obratný šašek, který dovede dělati s verši a slokami kotrmelce, schopný uvésti ji v úžas a vesele jí ukrátiti čas vynálezy své obratnosti. Čtěte nějakou rýmovanou lyriku Giosuè Carducciho o poesii. Pochopí se okamžitě, z rytmu, že chce tkáti chválu na komedianta, na provazolezce nebo na histriona. Je to poesie, která byla velmi

mnoh obdivována a je dosud a slouží jako výmluvný důkaz toho, jaká představa básníka zjevila se v Italii prvnímu veršovému spisovateli v těchto posledních třiceti letech a jaký význam má souhlas, vyvolaný v davu naším básníkem.

V těchto nejposlednějších letech představa básníka a umělce vůbec zjevila se v nové podobě, kterou rád ponechávám označiti jednomu z těch, kdo sebe samé nazývají vyvolenci přírody: Oscarem Wildem. „Umělec, praví, je tvůrce krásných věcí. Vyvolení jsou ti, pro něž krásné věci znamenají prostě krásu. Kniha není nikdy ani mravná ani nemravná; ale je pouze dobře nebo špatně psána." To je nejnovější význam, který básník dal poesii. Ale nezdá se vám, o čtenářové, že je už na čase, abychom skončili s tímto hloupým a prázdným žvaněním? Básník není cíl, a není ten, kdo si umiňuje mluviti líbezně, vybíraje slova a obrazy, aby polichotil lenivým a elegantním vůlím a raffinovaným obyčejům. Básník je ten, kdo dovede představovati lidem to, co je nejživější a nejpravdivější, květ pravdy a tresť života. Je prostá a divoká duše, duše všech duší, v níž každý pozná sebe, v níž každý slyší mluviti to, co má nejživějšího a nejpravdivějšího v hloubi svého srdce.

Pravý básník je jediný duch, jehož slova mohou býti rozuměna všemi lidmi, probuzovač toho, co spí v našich svědomích, hlas toho, co se v nás chvěje nevyjádřeno. Je opravdu srdcem srdcí. Poslání básníkovo, ať je lyrický, epický nebo tragický, není jen obohatiti naše svědomí, ale především učiniti je jasnějším, povznešenějším a hlubším; jest dáti nám zapomenouti na smutnou, nečistou a divokou existenci a poskytnouti nám jakožto útěchu visi života. Proto jeho mluva je tak rozdílná od mluvy ostatních lidí, proto k nám mluví zpívaje, a naše duše, když mu naslouchá, poznává v něm bratra.

Jaké nové věci, hodné toho, aby byly vysloveny zpěvem, řekl třetí Italii Giosuè Carducci? Jediné tyto, neklamu-li se; totiž že křesťanství je náboženstvím otroků, které vzdálilo lidi od přírody a přivedlo je k jakémusi druhu zhrubnutí, následkem něhož negovali a pohrdali radostí bytí. A o tomto bodu je prospěšno klidně přemýšleti.

Všichni lidé více či méně vědí, že kromě obecné morálky, k jejíž obraně sociální člověk udělal zákony, je jiná morálka, o které zákoník nepraví ničeho, ale o které mluví knihy nejvznešenějších náboženství, knihy velikých filosofů a knihy velikých básníků. Každého dne máme příležitost připomenouti si nebo znovu čísti naučení, která nám dávají mudrcové lidstva a viděti, jak téměř všechny naše skutky vzdalují se od činů pravé mravnosti, které

nám jsou vypravovány a kázány jako evangelium lepšího světa. Vedle morálky, která chrání a brání vůli k žití, je tu morálka, která tuto vůli neguje: „Chce-li mne kdo následovati, musí zapříti sebe sama."

Nuže podobný čin negace, nebo, jak se všeobecně říká, sebezapírání, tvoří tresť každého v pravdě morálního činu.

Ať v kterékoliv krajině světa a v kterékoliv době dějin sestupoval lidský duch do hloubky věcí, vždy zjevila se mu tato pravda, která zůstává a zůstane vždy stejná pro všechny rasy a všechna náboženství; ve všech, ba i v mohamedánském náboženství. Je vskutku v koranu sura, která praví: „Podle jakého znamení, tázal se Prorok, se pozná konec světa? — Když lidská duše nebude již moci ničeho učiniti pro druhou duši." Indie, která dospívá ve svatých knihách k vyjádření nejhlubších pravd metafysických, dovede současně osvětliti nejvyšší a nejryzejší účel morálky. Také v bibli, po nauce mosaické, zjevuje se Bůh v Isaiášovi jako počátek negace, to jest mravnosti. Křesťanství zosobňuje utvrzení vůle v Adamovi (prvotní hřích) a negaci v Kristovi. V Řecku vidíme v Platonovi vůli zpředmětniti se v přírodě, to jest dosáhnouti prvního stupně idejí. Tento první stupeň negace dosahuje se během pozorování a esthetického tvoření, kdežto tedy účelem morálky je, jak praví křesťanství a jak praví všechna náboženství a všechny filosofie, negovati principium individuationis, jest účelem esthetického pozorování dáti nám ho zapomenouti na krátkou dobu, poskytnouti příměří úzkosti a bolesti lidské.

Pokus těch, kteří chtí odejmouti křesťanství všechnu důležitost, nenalézá ohlasu leč v podivných tvrzeních tak zv. Nietzscheovců, kteří dosud volají proti falešné filosofii hebrejských proroků a proti plačtivému křesťanství a dále prohlašují právo síly, nutnost živiti lidskou dychtivost ve všech jejích formách a zpívají chvalozpěvy na válku, ukrutenství a vraždu. Ale jiné chvalozpěvy zpívá básník, který, zatím co se raduje ze svého okamžiku zapomnění, má jasné vidění života, má totiž moc, vystoupiti od úkazu do výšin esencí a může také sdíleti druhým význam věcí, zřených v oné nadzemské sféry.

Nuže, vidí-li básník věčné pravdy, musí se mu nutně všechny jeviti v říši negace, mimo kterou není pravé mravnosti, pravého umění ani pravého náboženství.

Jaké však budou umění a poesie zítřku?

Z italštiny přeložil J. Rowalski.

TRISTAN CORBIÈRE:

HODINY.

Almužnu lupiči, jenž pleni.
Zlý pohled pohledu, jenž čihá!
Nůž, vrah-li nůž svůj na mne zdvihá!
V milosti stavu duše moje není!

Já jsem ten blázen z Pampeluny
a úsměvu se bojím luny,
svatouška v rouše smutečním.
Děs! Příkrov tedy visí nade vším?

Řehtačky slyším zvučet temně.
To zlá je hodina, jež zve mě.
V noc hluchou umíráček zní: ráz, dva.

Jak čtrnáct hodin sčet' jsem cosi...
Je každá slzou. Plakalo jsi
mé srdce! Pěj dál! Už se nesčítá!

L. P. VLADYKA:

NA POTOCE.

Skály hrubě vystupovaly a odvážně, vysoko přibližovaly se k sobě a skorem se dotýkaly. Po kamenech seskakoval potok jako vyplašený pstruh.

— Hoj, ty, holoubku, nechceš?

Kůň vzpíral se a bál se vstoupiti do potoka a broditi se vodou a kameny. Kamení skřípalo a klouzalo pod podkovami a voda vysoko vystřikovala. Mezi vodou a skalami úzká stezka, hned po pravé straně, hned na levém břehu, svázaná hladkými prkny, tenkými stromky i silnými kmeny. Jak voda přinesla a někdo podložil a připevnil kameny. Nikde stéblo trávy na březích, až nad hlavou. Vše oblé a uhlazené.

Blížila se nejobtížnější část, tmělo se, sevřený potok bil do skal. Chytal jsi již pstruhy do rukou? Nastav zde ruku a vody nenabereš, ruku ti odrazí, až ve dlani zabolí.

Kůň ržál a opatrně a polekaně přestupoval s kamene na kámen. Voda hučela a vystřikovala. Vzepial se a ihned sklouzl a padl do vody, voda ho strhla nazpět, znovu se vyšvihl na kameny a několika kroky přelezl poslední stupně.

Skály se otevíraly jako dva modravě bílé listy zelenými literami potištěné, potok hučel mírněji a kameny byly malé a krotké

jako stádo potokem proti vodě se brodících ovcí. Stezka přecházela do nasypaného kamení.

Vondrys uklidňoval chvějícího se koně a vedl ho za uzdu.

V údolí se jasnilo a vstříc přicházely již keře a výše i stromy. Vondrys vsedl na kůň a ten vystupoval zvolna a opatrně stezkou pohozenou na stráni jako úzká stuha.

Vyhnuli se dřevěným schůdkům a to již přijížděli ke Karakliji.

Vondrys zdržoval koně, aby svěží a živý vešel do vesnice.

Uslyší dusot podkov a přijde na práh. Zeptá se: Kdo jede dnes do hor? Noc již stoupá od Driny a s hor jdou jí naproti mraky plné velkých, chladných kapek. Kdo nebojí se ani noci ani vlhkého lesa, kdo jede na koni do hor?

Vondrys viděl slunné, modře usměvavé dopoledne, když šel před několika dny s hor. Před bílým domkem s modrými pásy seděl za stolem sedlák a proti němu děvče. Jak docházel, sedlák povstal a smekl a zdravil, děvče také povstalo, lehce a volně. Jak bys z ruky pustil větev plnou růžových a bílých květů, volně a lehce se zvedne a vzduchem zavoní. Děvče zdravilo jen povstáním a pohledem velkých, tmavých očí.

Na prahu stál malý hoch a když kůň stanul a Vondrys se ptal na cestu, hoch zavolal do domku. Přišlo děvče, jak Vondrys chtěl a jak se těšil.

— Kudy jde cesta na Grad?

Děvče neodpovídalo, vždyť nedávno šel tudy s hor a jistě s Gradu.

— Přes Kniževac znám, ale chci Radkovo dolem, i tam prý je možno s koněm a cesta je kratší. Podívej se, noc již nedaleko.

— Jeď až k žendarmům a pak na levo.

— Děkuji ti.

Kůň opět vystupoval strání. Vondrys obrátil se v sedle a když viděl, že děvče stojí na prahu a dívá se za ním, zavolal na ně.

— Jak se zoveš?

— Agica.

— Pyšné máš jméno. Lehkou noc, Agico.

— Šťastnou cestu, lehkou noc.

Od žendarmů sešel kůň k potoku a bral se dále proti vodě. Vondrysovi zdálo se, že stále ještě poletují kolem něho teplá a milá slova: Lehkou noc. Šeptal si, jak by jim odpovídal a lákal je k sobě: Lehkou noc, Agico. Jak pyšné máš jméno, jsi také tak pyšná? Ale milá jsi, až k úsměvu svádíš, i když není do smíchu.

Podkovy cvakaly nepravidelně a narážely. Potok zaklesnutý mezi stráně hučel a prozpěvoval si. Stezka se dělila a odcházela

na nevelkou louku, fialovou křehkými kapkami ocúnů, druhá úzká a kamenitá brala se proti vodě. Tak štěpila se několikráte a Vondrys stále držel se potoka.

Zaslechl šumění, jak by voda s výše padala a vrážela do dřeva, brzy přijížděl k malému, srbskému mlýnku. Několik metrů nad potokem na trámech, drobný, s úzkou, ale vysokou šindelovou střechou. Hřídel procházel kolmo podlahou a na dolejším jeho konci na potoce leželo kolo. Voda přibývala vysoko položeným korytem a skoro kolmo padala na kolo, jehož loukotě byly vyřezány jako lopatky. Bělavý dým vystupoval otvorem ve střeše.

Pěšina stáčela se ke mlýnku. Vondrys seskočil s koně, aby přeptal se na cestu a dal koni odpočinouti. Malé, úzké dveře byly otevřeny. Vstoupil, ale v první chvíli neviděl leč červená polena ve středu malého mlýnku. Vzadu při stěně broukal kámen. Vondrys rozeznával pytel s obilím a jiný, bělejší, s moukou. Mlýnek měl nízké stěny, ale neměl stropu, jen střechu. Trochu světla padalo horem, trochu dveřmi a červená polena přidávala. V pravo vzadu v rohu stála jednoduchá postel z prken, někdo tam seděl. Když Vondrys přistoupil, povstala proti němu štíhlá, mladá žena, vážně a hrdě.

— Dobrý den.

— Dobrý den.

— Prosím tě, okaž mi cestu na Grad, mám koně s sebou.

Vyšla a kráčela stezkou. Za olšemi a nízkými švestkami stezka se opět rozcházela. Vondrys následoval ženu, šla pružně na malých, pravidelných nohách, pevných, jak z hnědého dubu řezaných. Byla bosa. Vondrys nerozvažoval. Jak by ho něco tvrdého ze zadu do hlavy udeřilo a řeklo mu: Obejmi a dlaně ji přitiskni na prsa, strhni ji k sobě, pružnou, hladkou. Pustil uzdu.

Ale mladá žena se obrátila, s chladnýma, netečnýma očima.

— Zde vzhůru, přijdeš opět k vodě a jdi stále proti ní až k lesu. Dnes již nedojedeš.

— Od Radkova dolů znám cestu, mohu i v noci. Děkuji ti, sbohem.

— Sbohem.

Kůň vystupoval pomalu a houpavě. Dojeli k potoku, ale výše voda podryla a odnesla stezku, nebylo možno s koněm projeti, výš klenula se skála. Vondrys vrátil se a prvním malým údolím chtěl místo objeti. Údolí odvracelo se od potoka. Vrátil se znovu a rozhlédnuv se a nenašed cesty, rozmrzele sestupoval.

Nad mlýnem na kameni seděla mladá Srbka a nohy měla ve

vodě, sukně vykasány nad kolena. Zahlédla Vondryse, vstala a šla mu malým trávníkem naproti, aby si osušila nohy.

— Nemůžeš?

— Nad břízami voda vzala stezku. Necháš mne tu přespat?

V žertu se ptal a seskočil s koně.

— Přespi.

Pohladila koně a vzala ho za uzdu a odváděla ke mlýnku.

Usedl k ohni a ona na postel.

— Necháš mne zde tedy přes noc.

Neptal se, sobě přisvědčoval. Jeho přání tavilo se v horkou, nesmiřitelnou vůli, tělo bylo pobouřeno očekáváním a srdce bilo zrychleně.

Přivřela dveře a jak vracela se mimo něho, rozčesla mu rukou vlasy. Vstal, jako by se ho někdo žhavým drátem dotekl.

— Zůstaň.

A okázala mu, kde dříve seděl, prosila.

Pootevřel znovu dvířka a vdechoval vlhký vzduch.' Cítil. Mstí se hory a lesy a dlouhé týdny, tam vysoko na horách prožité, hodiny neklidného, vášnivého smutku protoulané po lesích, večery tichého, beznadějného čekání. K bolesti dozrálo.

S hor sestupovaly mraky.

— Nedaleko je noc.

— Brzy budeš spát.

Vrátil se. Seděli proti sobě a mezi nimi oheň. Přikládala nalámané větve. Žhavěly tváře a ruce a celé tělo.

Vešla Agica. Mladá žena zpozorovala jejich překvapení.

— Má sestra Agica, znáš ji?

— Nedlouho — mluvil, aby se vybavil z rozpaků — ptal jsem se jí dnes na cestu, jako tebe.

Agica dívala se na něho nedůvěřivě.

— Daleko jsi nedojel.

— Před lesem nemožno s koněm projeti.

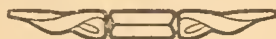
— Pojedeš přes Križevac?

— Pojedu, kůň si již odpočinul.

Agica podávala sestře kajmak a chléb, který přinesla. Když sestra od ní nebrala, postavila dřevěnou nádobu na zemi a vyšla z mlýnku.

Vondrys přitáhl řemen sedla a podal ruku mladé Srbce. Byla chladná a netečná, jako její oči.

Nedaleko okázala Agica Vondrysovi novou cestu a odcházela loukou. Jako když rozkvetlou větví pohneš, vzduchem zavoní.

KAREL SEZIMA:

Z PŮVODNÍ NOVELISTIKY.

Již první kniha prós Boženy Benešové, dvojnásob jako debut ženský, překvapila pevným objektivním chladem autorčina přednesu.

Hrdinky „Nedobytých vítězství" vesměs snily o lásce jako o zázračné moci, která je větrem uchvátí a zvedne nad poušť vlastních niter i okolí. Při tom však uvědomělé, ano s jistou sebemučivou rozkoší ustavičně se usvědčovaly z ilusornosti takového prudkého štěstí. Ochlazovaly tak i svou žízeň po něm a násilně, rozumovými důvody udolávaly každé hlubší citové rozechvění. Přes touhu vzepnouti se po vrcholných darech osudu nenašly v sobě s dostatek odbojné energie ke skutkům. Zevně docházely snad cíle: v oddavkách, žel, velmi lhostejných a resignovaných; v zadostiučinění za příkoří, kdysi utrpěné nebo i za celý otrávený věk. Vítězství taková však byla horší prohry: byla koncem, na němž nebylo lze stavět nových nadějí.

Vidno, že autorka tragičnost dneška pojala jako překonání každé opravdově chtěné životní velikosti — neschopnosti k ní; jako její negaci tragikomikou. Instinkty zaskočila reflexe; leda drobná osudná opadávání odehrávají se v tišinách.

Přechod k nové knize její tvořily povídky, určené dospívající mládeži, ale podávající výtečnou lektyru i dospělým. Mimo jiné poučovaly o přísném mravním poslání, jež si vytkla literární tvorba B. Benešové, ale jehož autorka se chápe s taktem, bezpečně ji ochraňujícím od tendenčnosti nebo didaxe příliš prorážející. Zřejmě hnětena péčí, aby mládí obstálo ve zkoušce, v níž se ilusemi platí za poznání, potírá výchovu jednostranně citovou a ironií léčí nákazu sentimentalismu.

Poslední novelistická sbírka B. Benešové „Myšky" (nákl. J. Otty) znamenitě dokresluje autorčinu podobiznu. Titul její, vzatý nejobsáhlejší z pěti jejích povídkových čísel o ironickém rozčarování mladých i zestárlých ilusí, mohl také zcela dobře zníti: Doznané prohry. Neboť základní naladění od „Nedobytých vítězství" na první pohled se nevyjasnilo; naopak, jen příkřejší notou vyznívá z truchlosměšné zkušenosti mladého ješitného pošetilce v „Povídce s dobrým koncem", jenž v duchu prostoduše se vpravoval do pósy buď šlechetného zachránce ženy, sebevědomě se řítící do úpadku, nebo spasitele děvčete bez lásky vadnoucího...

jen aby nakonec, po dvojí ledové sprše citové musil si uvědomit, že nelze tak zhola prožívat ani tragedie ani selanky. A stejně střízlivým poučením hovoří i případ hrdinčin z povídky titulní, nejrozměrnější a myšlenkově i formově nejvýraznější práce B. Benešové, kde venkovská učitelka, začátečnice, náhle vysazená z chladnoucího hnízda rodinného, chtěla by se hřáti nadšením z nového povolání a zatím stěží unikne nástrahám vesnické samoty. Naprosto však to není ironie slovní; autorka spíš shovívavě chápavým pohledem sleduje své drobné herce a dokonale obeznámena s jejich zevními poměry i s jejich tužbami a vším způsobem myšlení, zpodobuje jejich osudy ve zhuštěné zkratce nejukázněnějšího neosobního umění výpravného. Ironie její podává se tedy bezprostředně z líčených dějů a skutečností. Ale je proto tím břitčí, tím leptavější a — léčivější.

Je jistě příznačné, že právě obzor tohoto posledního čísla knihy vybírá se již z nejhustších mlh a neočekávaně se rozsvěcuje teskným, zimavě nehostinným paprskem, který je nicméně úsvitem. Dní se tam o d v a h a k ž i v o t u, od něhož ovšem nelze klamně čekat jistoty a blaženého klidu, ale jejž možno konečně snášet — naučil-li se člověk usmívat se nad ním nahořklým, vědoucím úsměvem autorčiným.

Opřena jistě o bohatou osobní zkušenost, autorka „Myšek" nikdy se nicméně nedá svésti k subjektivním odbočkám a reminiscencím, nýbrž hned od první knihy našla neotřesně objektivní výraz, ku podivu srovnalý s jejími záměry. Karakterisoval jsem jej zde již jako zatrpklou, nekolorovanou šeď, slovo sporé, slehlé, jako z pěchované hlíny utvářené, chytající však přesto v útlém svém zvrstvení i nejdiskretnější polotony a přechody psychické. Malovala-li spisovatelka v knihách předchozích soumračně zladěné niterné kraje šťastněji než partie přírodní, v „Myškách" procitá v ní grafický smysl pro interieur, ano, najdete tam i jednu, dvě pozoruhodné pasáže s ostrou a suchou jasností krajinářského leptu. — V patetických scénách její dikce někdy selže a vybočí ve strojenost citelnější, než jaká se snáší s její poloironickou zdrželivostí. Také se její výpravné vloze pro převahu mužských, konstruktivních živlů méně daří v rozměrech příliš zúžených, kde snadno upadá v jistou tvrdost a násilnost rysů nebo nepříjemně literární příkrost protikladů, ne-li přímo v schematickou nadsázku a pointovanost — jako v „Lakomém osudu" na příklad. Talent Boženy Benešové tíhne spíše k širším, dokonale rozvrženým plánům povídkovým, poskytujícím dosti prostoru psychologickému

prokreslení figury a determinaci prostředí, dosti plochy pro výplň a k vyvinutí všech sebevědomých a přísně zvládnutých jejích tvárných schopností.

Knižní prvotina bratří Čapků „Zářivé hlubiny a jiné prósy" (nákl. Fr. Borového) je sbírka na povrch velmi různorodá, ale plná zárodků a kvašení, hledání půdy a boje o sebe. Naprosto není hotovým a uzavřeným celkem. Nepodává ani obrazu o přítomném stavu svých autorů, ale nekarakterisuje ani celé jejich minulosti. Je to prostě kniha přerodu, revise přechodné práce, k níž nám dosud chybí počáteční i konečný člen vývojového řetězce. Zvláště stadium předchozí, representované množstvím drobných, zatím jen po časopisech nepřehledně roztroušených ukázek, nesnadno je nyní vystihnouti přesněji. Zřejmo však, že vývoj zajímavé spisovatelské dvojice, skorem příliš chvatný, aby bylo možno bezpečně se o něm orientovat, stále si kladl nové úkoly a že ani za cenu zdánlivého násilí a přelomu neváhal jít přes to, co se mu objevilo omylem. Nepřekvapí tudíž, že se autoři v období nejnovějším, napověděném již v přítomném knižním debutu nejedním momentem práce titulní, odpoutávají od tradice. Naskýtá se pak jen otázka, zda k tomu dospěli organicky, nepřejímajíce doktrinářsky a neosvobozeně pouze cizí podněty. Otázka, již dlužno si položit a zodpovědět souběžně s odhadem, jaké výsledky za sebou zůstavují jejich snahy dosavadní; zejména v jakém jsou poměru k cílům, k nimž se neslo jejich úsilí.

Není dosud, jak řečeno, jasnějšího přehledu o prvních krocích těchto pozoruhodných talentů za uměleckým výbojem. Mohu-li však spoléhat aspoň na dojem povšechný, konstatoval bych u oněch nesčetných drobností především naprostou převahu intelektualismu. Bývaly to drobné kousky prósy velmi rafinované a složité, s těžištěm posunutým v subtilní duchaplnost argumentace, která stejně naléhavě dovedla přesvědčovat pro jako proti. V povýšené tříbení abstraktních tesí v klad i zápor — a tak vlastně v otřásání nejpevnějších pojmů, v lomcování principy zdánlivě neochvějnými. Nejčastěji to byl skvělý dialektický šerm, za něhož sršelo jiskrami, ale nejednou stříklo i krůpějí krve; třpytná a krutá hra dýkami nebo chřestot broušenými skly, jež nejen se blýskala, ale i trhala čivy. Jindy zas jenom vrhání pružných míčů, rozmarná ekvilibristika otázkami a ideami; myšlenková důslednost, dohnaná až ke kontradikci a logičnost, dovedená k absurdnostem. Všecko se tam zdálo odraženo ve stu zrcadel, tříštěno

o tisíce facet, mnohonásob zlomeno přechodem z prostředí do prostředí, roztřeseno jako v citlivých neklidných plochách rtuťových. A samo v sobě do nekonečna zvracováno a přehodnocováno.

Byl v tom systém? Nemyslím pedantsky tuhou, katedrovou soustavnost, nýbrž vnitřní důvěrnou spojitost získaného osobního názoru a pojetí, třeba sebe negativnějšího. Nesnadno by o tom bylo usuzovat, kdyby tato počáteční faze nebyla vtiskla znatelné stopy v první knižní publikaci bratří Čapků. — Tvarově se jistě největší část oněch nejstarších ukázek vyznačovala dokonalou nezávazností i nevázaností. Nonchalantně střižené causeristické črtičky, racionalistické jakési básně v próse a žíravé analytické glosy k aktuálním zjevům, i marginalie k věčnějším problémům. Drobné, ale vtíravé kritiky sociální i umělecké nebo zase jenom samoúčelné ohňostroje a espritové rakety. Břitká, sršící sofismata, lehké bonmoty a bodavě vyzývavé aforismy. Veskrz bez objektivnější formace, jak to přinášela odtažitá hra čirého intelektu, která vůbec nechtěla se vtělit v konkretní smyslné představy, zhustit se v hmotné děje, figury a situace, slovem vytvářet vlastní básnickou skutečnost. Právě proto však přes vzácnou intelektuální rozkoš, již vám spisovatelé dávali pociťovat, neubránili jste se dojmu utraceného bohatství; dojmu čehosi šedivého, nemladého a přezralého; ano přes veškeru gracii a charm těch drobnůstek, nechybělo ani zdání chabější mohoucnosti intuitivně tvůrčí. A to tím spíše, že fascinující přednes jejich tu a tam se ozval falsetem; nedostávalo se mu právě čehosi jako plného hrudního tónu, pravé vůně duše, které nelze ani zcela napodobit ani zcela potlačit.

Do námětů i do stylisace prvních čísel „Zářivých hlubin a jiné prósy" přešlo mnoho příznačného tvorbě onoho staršího období tvorby obou bratří. Ovšem už i tyto práce vyznačuje vůle k výpravnější formě. A to vůle odvážná a prudká, s ostrou chutí experimentu: důkaz, že intelekt autorů i pod zdánlivým chladem byl žhavý a mocný, básnicky a umělecky urodný. Téma o krvavé osudnosti mužova erotického citu k ženě, nezodpovědnému a nelogicky vrtošivému tvoru, který chce být uchvacován překvapením, loutce, jejíž mechanism nicméně má cos pekelně logického, látkově spřízňuje prvé tři práce knihy — a s nimi poněkud i novoklasicky střiženou novelu „Mezi dvěma polibky". Těžké, pesimisticky hořké téma, ale autoři je berou s koketní lehkostí a rozehranou snadností, ačkoli nikterak povrchně. S obvyklou svou zálibou v psychologickém i filosofickém paradoxu dovedli je zpřevraceti po líci i rubu, až do nejútlejších subtilit. Formově se v „Červené

povídce“ po prvé, ale již s virtuosní hotovostí, pokusili o objektivní útvar novelistický: tenkráte ve smyslu novoromantickém. Vášnivý příběh, orámovaný a hustě proložený vtipnými reflexemi, tu a tam rozvedený lehce dekorativním ornamentem, vyvrcholuje barbey d'aurevillyovskou scénou duelantů, beze smyslů do sebe bijících, co zatím žena, předmět jejich společné náruživosti, nahá na pokraji pratu přihlíží zápasu, aby pak vítěze, přeživšího, ale znetvořeného k nepoznání, zaměňujíc ho s padlým sokem, mimoděk dobíjela ohnivými projevy oddanosti, jimiž mylně v něm zahrnuje onoho mrtvého — a aby ostatně nakonec se klidně vrátila ke své dívčí lásce, nebeskému Gesù z kláštera klarisek. — V galantní zahradní slavnosti „L'éventail“ a v ironické moralitě „Lásky hra osudná“, s lehkým sklonem v prvé, popisnější práci k Villiersovi de l'Isle Adam, v druhé, rozrušené dramatické klenbě, ke geniálnímu Laforguovi (nemluvím, rozumí se, o napodobení, srovnávám jen pro určení duchovního rodu), je to duchaplně vyřešená jakási shakespearovská scéna, vlastně dohovor jeviště s hledištěm, divadla se životem; obojí se doplňuje a krvavě karikuje navzájem. Citový lyrism některých pasáží, zvláště v „Lásky hře“ tryská do překvapující výše, aby hned v zápětí nemilosrdně byl zparodován. Svist šaškovských důtek plaší chimerické snění a touhy, královská lučavka sarkasmu velmi superiorního rozpouští veškeren drahý kov víry v životní smysl a účel. V pestré a třpytné mosaice střídá se verš s prósou, úryvek proverbu s kolorovaným popisem, lyrické extempore s odbornickou úvahou z moderní poetiky a narážkami málem časovými. Všecky druhy forem ochotně poskytly své prvky za dekoraci tomuto impresionismu zvláštního, intelektuálního druhu, aby maskovaly, co za ním zeje a zívá: uvědomění konečné bídy a nudy, pocit zoufalého osudového bezdna a prázdnoty. Neboť jím žehne a mrazí celý ten bujný mumraj a všecko posměšné fraškování, všecky ty blesky dvojsečných ostří a dvojklamných plamenů — zde, jako v díle bratří Čapků za prvého období. Jen ještě hlouběji a zoufaleji, protože se tady jejich pesimism vyjadřuje s názornější konkretností.

Nevím, ale připadá, že zrovna ledový hrot nicoty, jehož tak často a tak odvážně se dotkla skepse autorů na kořenné své hloubce a jenž jiné duchy vedl k touze oprostit se od rafinovanosti vnitřní, lehce, zdá se mi, vyslovené též u Čapků námětem novely „Ostrov“, nakonec se stal spodním impulsem jejich zesílené tendence k ukáznění formovému. Nejinak, než jako by veškerému mnohostrannému záporu, celé té široké nevíře v smysl

a cíl všeho a rozkolísané vratkosti těžiska až k závratné houpačce marnosti, stesklo se po metafysickém vyvážení v nějakém kladu a jistotě. Jako by autoři všechen absolutní nihilism, celou uvědomělou, ke zmaru spějící ilusivnost jevovou zaklít chtěli v čistý, zvučný, mihotavý krystal uzavřené positivní formy a pozvednout ji tak ve sféru nepomíjivého absolutna tvarového.

A tak jsme u novoklasicismu.

Autoři „Zářivých hlubin“ byli, tuším, teoretickými iniciátory jeho u nás a podali v praxi celkem nejzdařilejší ukázky jeho zužití. Čísla jejich knihy jako „Ostrov“ a „Živý plamen“ aspoň svědčí, jak invence vskutku nové dovedli vtěsnat do nejpřísnějších mezí vnějších i jak nenásilně učinili zadost základnímu schematu novoklasické novely, stupňujícímu vypravování k vrcholné situaci a náhlým zvratem niterným se snažícímu dovésti je k zmocněnému účinu. Jinak ovšem ani všecka čtyři novoklasická čísla přítomné publikace, třeba nad jiné ukázky téhož genru u nás značně vynikala grací přednesu i nespornou apartností psychologického lomu světelného, nepřesvědčují dost nevývratně, že by takové výtvory nepodsunovaly modernímu čtenáři naivitu přímo kalendářovou i že by vymáhalo příliš dobré vůle, dát se zabaviti hojnějšími ještě vzorky takové umělecké odříkavosti.

Ale buď jak buď: u Čapků dočasné přiklonění k novoklasické formuli bylo opravdu poctivým a mravným činem iniciativy, jaký sami vždy rádi akcentovali ve svých bystrých úvahách, na př. o nejnovějších směrech výtvarnických. U nich — a to nutno zdůrazniti — nebyl novoklasicism ctností z nouze, kysele decentním odvrácením od hroznů bohatší stylistiky, jako u toho onoho pozdějšího účastníka novoklasické reakce, nemajícího vlastně v čem se omezovat. Neboť kdo svedl fabulačně i stylově tak brilantní kus jako „Červenou povídku“, kdo v „Lásky hře“ a v „L'éventail“ komposicím třeba uvolněným dal takovou náplň dušeslovnou, popisnou i reflexivní, tomu již lze uvěřit, že jeho uskromnění není pouhou chytrostí i že jeho dočasná chudoba byla skutečně dobrovolnou. Tomu snadno promineme i tak riskantní pokus, jako je „Skandál a žurnalistika“, kde sebezapření a odosobení autorů šlo až k nejsušší enumeraci holých dat, prý podle novinářského referátu, bez jakéhokoli literárního přibarvení. Máť to právě cenu experimentu až k absurdnosti, po jakém tím méně se podivíme autorům, že se jim stal novoklasicism jen průchodním stadiem. Mohu zde ostatně opět navázat na jejich teoretické rozpravy o umění výtvarném, kde mimo jiné správně pochopili, že vývoj

pojmově v sobě nese i kus destrukce; že je vyšinutím z rovnováhy staré a hledáním nové, jiným směrem nežli tradičním. Také novoklasicismu však byla tradice právě směrem úsilí, nikoli východiskem. Chtěl tvořit k ní, nikoli od ní dále. Měl tudíž v sobě jako bezvýhradný návrat k starému projevu umění cosi zpětného, cosi po výtce reakčního a protivývojového: snižoval požadavky tvorby v nepoměru k složitosti dobové, mylně se dovolávaje tradice jako neměnnosti.

Byla snad i vnitřní zkušenost nějaká, jež autory vysvobodila z okoralosti formule? Napovídají to, myslím, témata prací, následujících po oněch, jež zahrnula jejich knižní prvotina. A již v ní samé aspoň ty živly, jež v poslední, titulní práci protrhly těsnou hráz formule novoklasické.

Je to poznání nezákonného ve smyslu lidském, omezeném, positivním. Vpád neznáma, čehosi, co nelze oddiskutovat sebe bystřejší dialektikou, co se stává můrou srdce, marně zaháněnou sebe skvělejší a povýšenější hrou rozumovou. Něco, od čeho se nelze oprostit ani privitivismem takového „Ostrova", jako toho nelze rozvést ani v kosmopolitickou pýchu z dojmového bohatství, nasbíraného v nejširších končinách a rozlohách světa: v pýchu, jakou se i v poslední chvíli zdouvá hruď hrdinova v takovém „Živém plameni"... Neboť zvídavost autorů upoutala povaha neštěstí, jemuž neuniká ani dílo lidské, dokonalé a správné jako sám lidský rozum, V „Zářivých hlubinách" je znepokojuje poměr mezi divem takového díla a zázrakem zkázy, jemuž nenadále podlehne. Nic se nestalo, co by se příčilo zákonu a praxi a přece nadejde katastrofa. Ale tento poměr není zákonem zániku: „Kdyby byl zákonem, dovedl by jej člověk ovládnout, ale neovládne ho..." Naopak, nezná ani bytosti, jež by toho byla příčinou; nezří, koho by nenáviděl, v kom by se rozplynula jeho hrůza. A srdce již tuší dvě řady: jednu příčinnosti a správnosti a druhou neovladatelnou, řadu nepořádku a nekázně.

Potom, v pracích novějšího data, toto srdce stane nejednou jako hladina v utkvění bez času, v okamžiku slitého ticha zevního i vnitřního — nad nejzářivějšími nebo nejztrnulejšími stavy existence. Naslouchá na př., co mluví poslední vitální záchvěvy těch, kdož plynou Acherontem. Nebo pozoruje neosobné v našich činech; přitažlivou hypnosu, s níž na sebe pohlížejí vzájemně svět mrtvých i živých. Anebo znovu a znovu se zneklidňuje monstruosností nejobyčejnějších věcí, holých fakt, k nimž se připialy bezsmyslné elementy: první kroky do nejistoty. Taková jediná šlépěj

ve sněhu uprostřed pole, beze stopy před ní i za ní na příklad. A strašná představa: mít docela určitě jeden krok oné cesty před sebou a nemoci jej dále sledovat. Tušit jen pohybový princip osobního i pověčného, ve vzájemné vázanosti a činném prostupování...

Přirozeně, že šíři a naléhavosti takových ponětí nestačil zákon aprioristické zevní formy; nebylo lze stěsnati je v antikvovaný a křehký útvar tradiční. Proto již novoklasické schéma novely „Zářivé hlubiny" opět je rozleptáno subjektivní reflexí, ovšem reflexí neobyčejně živou a důtklivou. Reflexí, za jakou stojí celé osobnosti autorů, ne už jen bravurní dialektická hra, ale strašně důvěrné a úzkostné úsilí, proniknout, prolomit se až k samému jádru záhady.

Odtud autoři „Zářivých hlubin" v poměru ke skutečnosti už vůbec směřují k větší dynamičnosti. Rozumím-li dobře, chtějí se vnitřně soustředit, aby co nejsilněji vyžili sujet; bezprostředně přilnout k látce, prostoupit ji a přímo se s ní ztotožnit. Nechtějí jen mechanicky plnit danou formu hotovou realitou, imitovat cosi obecně skutečného, nýbrž samostatně a původně tvořit, podávat nový a svéprávný organismus. Vzhledem k naznačené již povaze námětů a spirituelních konstrukcí tíhnou tedy ke kráse ne ukončené, ztrnulé a pasivní, nýbrž kotvící ve velikém vnitřním pohybu a s ním se rozvíjející, kráse zároveň intensivní i mnohorozměrné. A tak docházejí pokusmo i k nové formě, lépe k nové tendenci výrazové, obdobné v nejednom směru, tuším, posledním snahám ve výtvarnictví, před nimiž ostatně mají obecnou výhodu umění literárního, pracujícího snáze přizpůsobivými, duchovějšími prostředky smyslového dorozumění, než jakými disponují hmotnější umění plastická a grafická.

Ať již tomu jakkoli, dvou věcí možno si zvlášť cenit na „Zářivých hlubinách" i následujících po nich pokusech obou literárních blíženců. Především proměny jejich ducha od zevního a strojeného k podstatnému a bytostnému, od ironického k dynamickému, od vtipného blageurství k ryzí duchovní spekulaci a zahloubání. Odklonu od skepse ne k přímočarému dogmatu ani k tendenční prostoduchosti, nýbrž k široké zapiatosti a nepojatelnosti osudové. Čapkové nesnaží se povrchně a hladce mysterium oddiskutovat, nýbrž zahloubat se v ně, býti v ně pojatu; vyžíti je, nakolik aspoň je toho schopen ubohý lidský mozek ve svém krajním rozpětí. Někdejší sarkasti stávají se patetickými, ale patosem vnitřním, strohým a téměř drsným, který má cosi přísného proti dřívější hravosti a koketerii. Je v tom méně superiority, ale více ponoření.

Za nepotlačené činnosti rozumové má to i svůj specifický lyrism, řekl bych lyrism logiky, oné nekonečně pádnější a velkorysejší logiky, než je malicherný sofistický důvtip, jaký možno obracet a točit po libovolném náladovém větru a kterým lze oslňovat jiné i sebe v zapomenutí uvádět — pokavad na dveře nezabuší osud. Tryská z toho posléze i jímavý pramen citový, jak svědčí překvapující něha a mužný soucit, lépe útlocit časopisecké prósy „Lída" (Lumír č. 7. t. r.) — něha ne romantická, ne sentimentální, ale tkvící v samém ztotožnění s předmětem a osobním proniknutí v osud dívky, „jako schoulené v ohromné dlani, jež se pomalu svírá...".

Po druhé je možno u autorů zvlášť si vážit uvědomělého poznání, že každé dílo přes všecky zákony dogmatické — a tedy i bez ohledu na hesla a školy, -ismy všeho druhu, tradice i reakce — podléhá zákonu svému, vnitřnímu, individuálnému: že má býti pořízeno tak, aby „ztělesňovalo samo sebou maximum zákonitosti a správnosti".

Přičtěte k tomu jarou energii a neúmornou experimentátorskou odvahu lidí, kteří nepotřebují křečovitě se držet jediné vyzkoušené formy, výhodně zastírající každé tvůrčí pohodlí či neschopnost, a kteří proto s lehkým srdcem opouštějí i obtížně dobyté posice, instinktivně jdouce za vyjádřením nejintensivnějším a nejcelejším... A máte hned několik důvodů, z nichž každý o sobě, trvám, by stačil, aby nebylo lze odepříti důvěry a sympatii oběma mladým, silným a hledajícím talentům, napiatému jejich úsilí, od něhož domácí tvorbě novelistické možno se nadít vítaného zkypření a osvěžení.

LITERATURA.

VŮDČÍ IDEY DÍLA SVETOZÁRA HURBANA VAJANSKÉHO. (Dokonč.) Neboť i v literární povaze Vajanského tkví rozhodný rys konservativní, ale nemoderní básník Vajanský přes to nebyl. „Tatry a more" přinesly na Slovensku unaveném a vyčerpaném radostný pokrok, zrodily se k novému životu jako fénix z popela neživotného, papírového veršování pozdních štúrovců, zvěstovaly novou epochu, nové básnické hodnoty, a právě v čas svrchované potřeby. Konservativism jeho byl ideový, nikoli formální; Vajanský měl sice zásadní odpor k literárním proudům západním, zejména k francouzskému, ale právě v tom spočívá modernost a oprávnění jeho poesie, že formálně dovedla přizpůsobiti se v slovenském rouchu i duchu moderním vzorům cizím. Pro Hurbana Vajanského neobyčejně

příznačná jest knížka „V e r š ů“ (1890), v níž proti vůli básníkově ozvala se mohutně melodika a intonace lyrických čísel Jar. Vrchlického v umělých básnických formách.

Vrchlický a Vajanský jsou dva ideové póly, dva cizí myšlénkové světy. V čem mohl štúrovskému romantikovi a a východnímu utopistovi imponovati rozhodný západník, auktor „Twardowského“, oddaný ctitel Viktora Huga! Vajanský zahájil bezohlednou kampaň proti kultu Vrchlického, poesii jeho odsoudil jako „lascivní“, „cizí“, „nemravnou“, „hugovskou“ (ve „Slovenských Pohl'adech“ z let osmdesátých), vložil se v zápas s veškerým temperamentem a slovní argumentací, s veškerým pypinovským přesvědčivým arsenálem — ale kromě moravských Sušilovců nepřesvědčil nikoho: sám ve „Verších“ podlehl skvělé formě básnické téhož Vrchlického, to jest téhož západu, proti jehož vlivům jeho slavjanofilská víra marně stavěla pro Slovensko hranice a mezníky.

Nedostatek osobnostní volnosti, objektivity a kritičnosti zavinil v letech sedmdesátých úpadek školy Štúrovy. Stinné stránky její prozradily se záhy také u Vajanského v románové a novellistické tvorbě astigmatickým neduhem: i d e a l i s o v á n í m průměrných slovenských typů. Jeho Skladanští, Lutišci, Leile a ostatní románové postavy jsou zjevy imponující, protože básník sám chtěl vědomě jimi slovenskému obecenstvu zaimponovat: marně bychom jich však hledali na Slovensku in originali. Vajanský chtěl touto „kotlínovskou“ literaturou Slovákům ukázat: hle! i takové povahy žijí mezi námi vedle všedních, otřelých zjevů odrodilců a povah zakrnělých — ale vpravdě jsou neskutečné tyto osoby právě tak, jako neskutečné jsou na slovenských zemanských dvorcích verandové besídky a čajové five o' clocky. Vajanský ideálně v nich nadsadil bona fide, věře v plodný účinek umělecké dissimulace.

Od tohoto astigmatismu v belletrii jest ovšem již pouhý krok k vědomému zkreslování historických faktů: a Hurban Vajanský se ho odvážil. Pro účely svého ideologického systému experimentoval směle i na poli národní filosofie. Pokusy ovšem se nezdařily a sotva uspokojily samého experimentátora. Aby jeho ideový systém měl logickou páteř, Vajanský odvážil se pokusu krajně nebezpečného: úplně abstrahoval od velikého vkladu, který vložili v pokladnici kulturního života domácího největší dva Slováci: K o l l á r a Š a f a ř í k. Vajanský kreslí si r. 1897 v „Národních Novinách“ „nálady a výhl'ady“ do budoucnosti, jako pokus o znázornění současného slovenského myšlenkového obzoru se vzpomínkami na minulost — b e z Kollára a Šafaříka. Rámec novodobých dějin slovenských byl touto eliminací arci hodně kusý: Vajanský supponuje tudíž místo obou pilířů slovenského obrození bernolákovského věštce Jána H o l l é h o a datuje od něho „ako spisovatel'a i ako osoby počiatok slovenskej duchovnej renaissance“ (16. str. sep.). „Bez jeho smelého osamelého pokusu vložiť národný slovenský byt do umenia neboli by sme mali velikého prešporského pohybu“, neboť „do kruhu slovenskej mládeže prešporskej najživšie vniklo Hollého učenie o národe ako o predmete umenia“ (18). Kollárův folklor, tradice „Slávy dcery“, Šafaříkovo monumentální dílo o slovanských starožitnostech, jimiž táž prešpurská mládež žila a rostla — Vajanský prostě popírá, a v řetěz vývoje slovenského kulturního bytu dosazuje článek nový, Jána Hollého, ačkoli sám Štúr dovozuje na základě K o l l á r a a Š a f a ř í k a, že v tom duchu, v jakém psali, nemohli psáti

nežli jako synové Tater („Nárečja slovenskuo" 28). Toto qui pro quo bylo příliš umělé a násilné, aby mohlo zastříti historickou skutečnost; žádný Slovák nevystačil také na dlouho s touto nerovnou ideovou záměnou Jána Hollého za Kollára a Šafaříka: Vajanský sám vyšel původně jako Kollárovec.

Od takto modifikovaných názorů Vajanského na slovenské obrození byl ovšem opět pouhý krok, k další modifikaci: k úmyslnému popírání aneb aspoň oslabování kulturních vlivů českých na literaturu a život Slováků vůbec. Hurban Vajanský obrátil se zády k československé kulturní jednotě, přehlížel ji a pochyboval o její prospěšnosti pro Slovensko. Když Viliam Pauliny-Tóth přizval ho r 1877 do redakce martinských „Národních Novin", Hurban-otec byl dosud činně účasten kulturního života Slováků. V almanahu „Nitře" r. 1876 sešli se otec i syn, obě hurbanovské generace, a v něm naznačil Jozef Miloslav synu Svetozáru nepřímo vlastně direktivu do budoucnosti. Byla to setkaná za zvláštních okolností. Stárnoucí hlbocký myslitel a básník rozeslal právě po šesté svůj „dar dcerám a synům Slovenska, Moravy, Čech a Slezska obětovaný", almanah „Nitru" — opět českým jazykem. Hurban Vajanský je v tomto almanahu zastoupen dvěma básněmi, slovenskou a rovnoprávně i českou, již trvale pod pseudonymem Vajanský (zvoleným původně pro „Národní Noviny" od V. Paulinyho-Tótha); v roč. VII. (r. 1877) a posledním má Hurban Vajanský už oba příspěvky české. To jest detail, který zaslouží zaznamenání: Vajanský z podnětu otcova byl jednou aspoň na cestě i k formální spisovné jednotě; vrátil se s této dobré cesty z důvodů osobního nesouhlasu.

V Čechách prolamovali právě pověstná okna do Evropy — ovšem s vyhlídkou k západu. Ideová a psychologická konstrukce světového názoru Vajanského byla rozhodně protizápadní: „západ" byl mu synonymem cizoty, nemravnosti, národní újmy — v boji proti Vrchlickému vystoupily tyto podstatné součásti Vajanského ideologie velmi výrazně do popředí. V Čechách počali budovati na vlastní práci, soustavné a programové, třebas i mikroskopické; Vajanský neměl schopnosti takto drobně a tiše pracovat, potřeboval nutně dalekých perspektiv, a dogmatická víra v netušený obrat všech věcí nahražovala mu bezpečné a jisté výsledky práce soustavně podnikané. Nechuť k „odcizeným" bratřím rostla i z příčin osobních: a když dospěla na Slovensku v letech devadesátých mladší generace, která českého příkladu povšimla si plodně i pro Slovensko, krise dostupovala vrcholu, zvláště když tato generace v posledních letech zcela se odvrátila od něho a odsoudila nepřímo i jeho politicko-národní passivitu. Vajanský měl otevřený plán konservovat Slovensko až po rozhodnou dobu, kterou básnickou intuicí nepřestával vždy znovu tušit a prozírat, skalopevně přesvědčen o blízkosti světové katastrofy. Odtud politická a národní passivita Vajanského a martinské jeho družiny, která v jednostranném idealismu čekala všechno zadarmo ve svém klínu. Odtud i neskutečnost jeho románových postav i prudký, ale povrchní Vajanského temperament nedovedl se smířiti s malou a ubohou slovenskou skutečnstí. Konflikt ideový mezi mladou a starší generací byl za těchto poměrů nutný: zde má kořeny i antagonism mladého Slovenska k Martinu (Turč. Sv. Martin, sídlo Hurbanovo, ztypisoval záhy celou hurbanovskou generaci) a Martina k intellektuálním původcům tohoto „národného vierolomstva", k Čechům.

V literárním díle Vajanského české vlivy kulturní jsou ovšem složkou velmi mohutnou. Mimo Vrchlického byl to hlavně Heyduk, kterého Vajanský bezděky napodobil i v mnohých básnických nechutnostech až do přehnaného zdrobňování, dále Havlíček (forma i idea „Jaderských Listů I.“), Čech a konečně i Zeyer, ač Vajanský zříká se ho přímo ve své fantasii „Vilinu“ (: „do japonských sa nerozumiem drakov, donn španielskych a cudzoperých vtákov“!). Vzorů těchto Vajanský nenapodobil však spontánně: jako Vrchlickým kdysi, tak byl i jimi dobyt přes hrdé své vzdory. Pro Vajanského jest nesmírně příznačná tato okolnost: v letech osmdesátých byl z českých spisovatelů v intimnějším ideovém poměru jedině — s Václavem Vlčkem („Slovenské Pohl'ady“ 1883).

Z tohoto ideového aristokratismu (na Slovensku!), který neměl ani sil ani vůle k denní práci malých, ale určitých linií, vyrostlo i privilegované postavení Vajanského na Slovensku, které dlouho bylo auktoritativní. Až do posledních dob udržel si Vajanský aspoň na venek prestyž národní auktority i mezi mladší literární generací, stav se „krstným otcem“ básnických sbírek dvou mladých, různorodých talentů slovenských: Ivana Kraska a J. Gr. Orlova, jimž v úvod vepsal lístek „Na cestu“. Byla to již pouze etiketa: zejména Krasko odbočil na zcela jiný chodník, nežli po kterém brala se poesie a národní filosofie Vajanského.

Kdybychom umělecký význam Hurbana Vajanského v slovenském písemnictví měřili pouze podle k l a d u, o který jeho poesie a širší činnost rozmnožila domácí kulturní jistinu, dospěli bychom k závěru zkreslenému, jenž neodpovídá skutečné hodnotě jeho básnického zjevu. Kladných prvků v díle Hurbanově jest poměrně nemnoho: především jsou to r. 1880 „Tatry a more“, jako časový mezník v slovenské poesii, r. 1890 umělé formy „Veršů“ a relativně i umělecká stránka jeho románové a novellistické tvorby s astigmatickým neduhem. Význam Vajanského spočívá nesporně i v jeho silné, výrazné individualitě. Byl z dominujících zjevů své doby, s nimiž bylo nutno zásadně účtovat buď pro nebo proti, jež nebylo možno přejíti ideovým kompromisem. K plodnému hnutí mladého Slovenska nedal sice přímého podnětu, ale nepřímo i je uspíšil. Hurbanův útočný temperament, jeho soustava ideologická, směr jeho uměleckých zásad i národních theorií budily mocnou reakci a opětované pokusy o revisi celé epochy slovenského života od doby Štúrovy. Veliký básník, duch jemně kultivovaný a uprostřed moderní Evropy v jádru přece cizinec — za dnešních poměrů jest zajisté zjev poněkud výjimečný. A Vajanský vzpíral se vědomě ideovému jhu západní Evropy, které bylo mu totožné s novým národním jařmem. Co tvořil a konal v umění, tvořil a konal jako Slovák; bylo tragickým nepochopením a omylem jeho literárního díla, chtěl-li jím myšlenkově Slovensko po určitou dobu konservovat. Veliké životní dílo jeho, nyní definitivně uzavřené, má přece formu a ráz moderní: Hurban Vajanský byl první, kdo v plané době slovenské poesie přičinil se o nový svátek domáciho umění. A to je veliká zásluha, která jest hodna veliké pocty.

Fr. Frýdecký

Karel Pittich, DUBEN ŽIVOTA. Verše. Vydal Umělecký odbor Besedy v Prostějově. 1914. Str. 50.

První básnická sbírka Karla Pitticha, přešedší neprávem bez povšimnutí, není z těch lyrických knih, které si dobývají pochopení útokem. Naopak, její akademicky přesné, ba

+

v rytmické pravidelnosti chvilemi až monotonní verše střídmého a vlažného koloritu vezpívají se tlumeným, stříbřitým zvukem do srdce čtenářova toliko při pozorné vnímavosti a teprve po několikerém čtení. Karel Pittich, básník předjaří a podvečera, miluje plachou krásu, kouzlo vůně a dechu, nesmělou hudbu vesny a zádumčivou tuchu podzimu. Přijímaje vděčně a s přivřenýma očima dary milostné přírody, nechce jich nenasytně hltati, nýbrž jen dotýkati se jich šetrně („na květy bílého jetele lehám si tak lehce, abych lodyh nerozlomil"). Není náhodou, že si mezi stromy vyvolil za družky panenské břízy, jimž, při veškeré sordinované něze vznětů a prožitků, chce se podobati i v hluboké intensivnosti životního vzruchu, jak praví jeho sporé a nezapomenutelné verše: „Až slunce zlíbá je v svém čistém objetí, rozkoší zatrne i v zemi skrytý kořen." Leč právě tento verš mohl by zavésti na scestí. „Duben života", ač zpívá opětovně chválu kvetoucích jasmínu, rušného jarního vichru, požehnané a horké senoseče, není nikterak knihou rozkoše. Základní intonace Pittichova jest melancholická: s toužebným a dlouhým čekáním na chvíli rozkvětu a lásky střídá se strach, že život vyšumí na prázdno; vědomí promarněné odvahy a síly snoubí se v ponurém sňatku s trpkou zádumčivostí nad věčnou samotou; ničivá pochybnost podává si ruce s poznáním o ilusivnosti všeho... takto křepčí veškeré smutky nevykvašených dvaceti let v černých závojích svůj bolestný chorovod kolem básníkova srdce, a teprve závěr knihy dospívá ve zkratce příliš málo přesvědčující, k jakémusi životnímu kladu a k statečnější víře v smysl osudu. Co Karla Pitticha (kromě značné kultury slova a verše) staví vysoko nad průměr dnešních lyrických debutantů, toť stálé a mocné jeho povědomí etické: chce za každou radost platiti odříkáním, touží vyvážiti vlastní své blaho účinnou účastí o trpící své bližní, ano odhodlává se v nevšední kázni vázati své smysly „pýchou čestných pout". To by arciť nebyl sám sebou ještě zisk básnický, ale Pittich vynakládá své nejlepší umění právě na to, aby tuto ušlechtilou koncepci krásy jevové, kterou provází a vykupuje půvab mravní, uzavřel do živého a výrazného symbolu zrozeného z nejintensivnějšího postřehu, ba zasvěcení přírodního. Jmenuji pro příklad tři lyrická čísla, jež pro budoucnost básníkovu opravňují k nejlepším nadějím: „Májovou" píseň, kde uprostřed opojení květy vzpomíná vroucně těch „třikrát ubohých, kdož ještě před svitáním dnes v noci umřeli"; hluboký, přímo evangelický rozhovor s klasy v předvečer jich žatvy a elegii „Květů mrazem zničených", naplněnou tragikou hrozného předurčení, nedokvést a zmírat ...

A. N.

Kazimierz Przerwa-Tetmajer: POESIE. Přeložil Frant. Kvapil. Díl I. a II. Sborníku světové poesie sv. 122 a 124. Str. 134 a 132. V Praze 1916, nákl. J. Otty.

Soustavné úsilí Františka Kvapila, aby do naší literatury uvedl všechny vůdčí duchy bohatého a hlubokého básnictví polského, postoupilo od patriarchy Mickiewicze a od obou knížat polské romantiky Krasińského a Slowackého přes přechodní zjev ušlechtilého epigona Adama Asnyka nyní k čelnému poetovi přítomnosti, ke Kazimíru Przerwě-Tetmajerovi. V Polsku vyslovují jméno Tetmajerovo, proslulé již dvacet let, často ve spojitosti se jmény jeho vrstevníků Jana Kasprowicze a Stanislava Wyspiańského; oběma Tetmajerovým druhům dostalo se však popularnosti obecnější a lásky srdečnější, onomu pro

vroucí strunu bolestného soucítění s pracovním lidem, tomuto pro ryze národní svéráznost, slučující divokou fantastiku s jadrným realismem. Tetmajer jest naopak básník výlučný a cele zapředený do dum a snů, vášní a tuch svého složitého já, umělec inspirace spíše učené než lidové, dobře poučený a věrně oddaný žák západoevropských mistrů, jenž zcela zřídka přidržuje se tradičních pomyslů a forem staršího polského básnictví. Ještě větší měrou než oba čelní básníci předchozího pokolení, Asnyk a Konopnická, přilnul k francouzskému Parnasu: verš hned skulpturální a hned sytě a smyslně zbarvený zasvěcuje se evokacím řeckých mythů, biblických výjevů, pravěkých obrazů nedotčené přírody; rozkošnicky názorné scenerie italské a tatranské maluje zálibným štětcem milovníka plného slunce a hutných barev; v lásce poddává se cele opojnému sensualismu a kultu nahé krásy ženiny, ale probouzí se ze změkčujícího objetí rozkoše k bolestné touze po oduševnělém poznání prapodstaty světa, na jehož okraji civí nuda, nicota, zoufalství; hrdý titanism vyvrcholuje oslavou umělce, jejž tvůrčí mohutnost činí bohorovným. Jsa mistrem hutné, umné a uzavřené formy, spoléhá často na svou neobmezenou moc nad veršem a dává se proto nejednou sváděti k samoúčelnému, až hračkářskému formalismu; za to pravá píseň lehkého letu a vzdušné gracie jest mu většinou odepřena. Nelze neobdivovati se šíři a obsáhlosti Tetmajerových básnických schopností: hlubokomyslný pathetik „Michel Angela", této skutečně grandiosní velepisně uměleckého titanismu, napsal v jiskrném a křepkém slohu malé epopeje lidové několik výtečných episod Jánošíkovských, zvláště bravurní romanci „Jak tančil Jánošík s císařovnou"; virtuosní malíř bájeslovných postav a arkadických výjevů, nad nimiž sládne vzduch teplým sluncem helénským, obrátil se k biblické lapidárnosti božího hrdinství a zveršoval ne bez úspěchu židovský „Exodus"; překypující hymnik lásky zpívá též dithyramby Nirvaně. Jest tato básnická všestrannost vždycky jen předností? Není pro Tetmajera právě osudným, že i čtenáři sebe pozornějšímu namnoze uniká to, co tvoří prakrystal této básnické duše, jejíž bohaté dary se nám podávají v celých druzách? Tlumočiti básníka tak mnohostranné vlohy a světélkujícího kouzla obsahového i tvarového nebylo věru hračkou. František Kvapil, jenž v mistru propracovaného a sytě kolorovaného verše poznal ducha sourodého, předeslal své překladatelské službě důkladné a láskyplné studium, o němž velmi příznivé svědectví podává také informační stať, otištěná v II. sv. Vyzbrojen pronikavou znalostí díla Tetmajerova, mohl poříditi výběr, který nenechává nepovšimnut žádný rys tvoření poetova; někde bychom si dokonce přáli stanovisko přísnější, volící mezi dvěma třemi příbuznými kusy jen číslo nejvýraznější. Kromě obou rozsáhlých ukázek Tetmajerovy reflexní epiky seřazeny jsou básně u výboru do cyklů; jeho z milostné lyriky chystá Fr. Kvapil ještě ukázky další. Pietní anthologie, která patří k nejšťastnějším číslům „Sborníka světové poesie" z poslední doby, provedena jest věrně v tradicích překladatelské školy Jar. Vrchlického i s jejími zvláštnostmi a licencemi, s nimiž nelze se vždy shodovati (hiaty, trivialismy v rýmech, výplňková bezobsažná slova atp.). Ale tato čestná splátka české poesie na dluh moderního básnictví polského jitří otázku: kdy a za jakých podmínek pomyslí literární obec v Polsku na splátku bratrskou? A. N.

DIVADLO.

Letní sezóna v divadlech pražských nepřinesla ničeho zvláště významného a stačí nejstručnější rekapitulace. Vinohradské Městské divadlo sehrálo jednoaktovou rokokovou anekdotku o záletné princezně, žárlivé mladé paní poštmistrové a jejím příliš krásném choti, kterou slečna Růžena Jesenská zdialogisovala pod titulem Krásný pošta. Chtěla patrně vyvolati starosvětské kouzlo poštovského ovzduší za rokokové doby kolem neviňoučké milostné zápletky, ale celá věc je příliš droboučká, aby mohla na scéně zanechati hlubší dojem. Cosi příbuzného v intencích mají F. X. Svobodovy Čekanky, nově nastudované v Národním divadle za láskyplné režie Schmoranzovy. Rozmarný obrázek z patrimoniálních dob, malovaný s dobrosrdečným humorem a laskavou něhou, která dovede se vlídně skláněti nad drobnými žaly a radostmi starodávných figurek, působil ve vkusné výpravě a dobrém provedení docela osvěžujícím dojmem. Zvláště Svobodův veršovaný a rýmovaný dialog, tak nenucený a přirozený, zněl tentokráte s úst představitelů velmi plynně a hladce. — Lehoučký letní repertoir vinohradského divadla byl doplněn hrou domácího původu, fraškou: Španělský balet od Fr. Hlavatého a francouzskou veselohrou obvyklého střihu a podprůměrných kvalit: Ztracený syn od P. Webera a M. Gerbidona. — Národní divadlo vypravilo 2. září polskou tříaktovou komedii Stefana Kiedrzyńského Hra srdcí (přel. Ad. Černý). Je to pozorná drobnokresba z ovzduší zbankrotělé rodiny polské, provedená s důsledností a uvědomělým užitím realistického detailu, které nezapírá ruskou školu. Méně jasné je morální stanovisko autorovo k jednotlivým postavám. Jiřina, temperamentní dívka horké krve, odešla kdysi z domu a dobrovolně se vzdala bohatému Radvanovi. Od té doby pak klesala hloub, ale zachovala si přese vše vnitřní hrdost a čistotu. Vrátila se sice do rozvráceného otcovského domu, ale cítí, že zde nemůže dlouho zůstat. A tu, když jí kyne záchrana, když mladý, ušlechtilý muž si ji zamiluje a chce ji pojmouti za choť, přichází jeho poručník Radvan, týž, který byl prvním jejím milencem, a ve jménu morálky staví se proti sňatku Romanovu s Irenou. Irena sama vyzná snoubenci svoji vinu, a dlouho šetří Radvana: teprve, vzdavši se sama, dobrovolně, naděje na sňatek s Romanem, odhaluje mu odporné pokrytectví Radvanovo, které se kryje za moralistní deklamace. Tu teprve Roman, zprvu zaražený a zmatený, spěchá za Irenou. Komedie zůstává nerozřešena, a nevíme, na čí stranu kloní se sympatie autorovy. Ale i tak poskytla hercům příležitost k několika pěkným charakterním studiím (pí. Dostálová, p. Váňa, p. Hurt, p. Boleška) a repertoiru literárně i divadelně zajímavou novinku. — K prvnímu výročí smrti F. A. Šuberta nastudovalo divadlo tříaktové drama Žně. „Žně", původně psané pro Jindřicha Mošnu r. 1903, nedostaly se tehdy pro napiatý osobní poměr autorův ku správě na scénu N. d. a byly hrány v březnu 1904 na Smíchově. Látkou i zpracováním ukazují zřejmě na dobu svého vzniku, na dobu katastrofálních úpadků českých ústavů peněžních. Živý a široký zájem Šubertův o morální zdraví národního celku inspiroval tuto práci: líčí hořké zklamání starého továrníka Lebdušky, který je nucen těžce nastřádané a národním účelům určené jmění věno-

vati na sanaci záložny, jeho synem přivedené na pokraj úpadku. Má velmi dobrou exposici, po niž tempo ochabuje, ale za to je tu pevně kreslená postava starého idealistického lakomce, typ čistě český a původní. Pro tuto postavu bylo drama psáno a ostatní zůstaly v konvenční průměrnosti, zejména oba milenci. Drama mělo slušný úspěch a je s podivem, že bylo po jednom provozování vzato s repertoiru. Už výkon p. Zelenského v úloze Lebdušky otce zasloužil větší pozornosti. — Tříaktové drama F. V. Krejčího Povodeň (20. IX.) chtělo míti — dle komentáře Práva Lidu — symbolický význam pro dnešní dobu a pro osudy našeho národa. Je-li výklad P. L. autentický, pak nutno říci, že alegorie je značně nejasná a symbol tuze skryt. Ale to je konečně vedlejší. Závažnější jsou námitky proti vnitřní logice dramatu, jemuž jinak nelze upříti skutečné divadelní napínavosti a působivosti. V domě paní Janoušové žijí vedle staré paní dva synové. Starší, Karel, je dospělý muž, Láďa je nezralý studentík. Dvě ženy jsou tu na prázdninách: Marta, nestrávenou lekturou pomatená učitelka, a paní Berta, smyslné a chtivé, pudové stvoření bez srdce. Marta z falešného theoretisování odmítá sňatek s Karlem; zato mlsná panička svádí nezkušeného Láďu. Kromě těchto osob je tu Karlův přítel Dr. Pelc, zakyslý a nervosní člověk, který už před lety okusil lásky v náručí paní Berty a odnesl si z toho dobrodružství nenávist a opovržení k povrchní koketě. Toho večera, kdy záletnice pozve Láďu na prvé dostaveníčko do chalupy na dvoře, kde bydlí, přibrne se náhle povodeň. Zlý příval zaplaví dvůr a mladá žena, aby její dobrodružství nebylo prozrazeno, necitelně vystrčí hocha k řece a zamkne za ním. V příšerné noci, kdy ubohá stará paní zoufá nad ztrátou syna a služka Mařena hlasitě vykřikuje svou lásku k ztracenému hochu, ozve se jeho volání o pomoc. Karel neváhaje vypraví se s loďkou bratru na pomoc a přišel by včas, kdyby Marta nevčasným výbuchem citu jej nezdržela. Krov, jehož se Láďa držel, se zhroutí a srazí oba do vln. S rozbřeskem jitra přivážejí mrtvolu Karlovu, ale brzo na to vrací se zachráněný Láďa, aby vyznal matce svůj první hřích a zadeklamoval o očistném vlivu děsné noci, kdy prožil tolik silných dojmů. — Jak patrno, neschází v dramatu rušných, napínavých, až rozčilujících scén. Děsný příval svým hukotem podbarvuje psychologické pochody jednajících osob, a po stránce vnější působivosti znamená drama rozhodný krok ku předu od matné historické Půlnoci. Ale co mi vadí nejvíc v tomto dramatě, není ani tak zasahování přírodních sil, tedy vnějšího elementu, jako nedostatek přesvědčivosti ve vnitřní stavbě kusu. Autoru nepodařilo se přesvědčiti o tom, že by paní Berta musila vydati hocha na jistou smrt, a že by hledající jej Karel a Dr. Pelc neotevřeli dveře, za nimiž je Láďa skryt. A na tom přece je založen všecek další děj. Věc, která by snad prošla ve frašce nebo ve stylisované hře, nepočítající s realitou, nabývá zde, v realistickém dramatu, významu velmi závažného nedopatření, jež ohrožuje celý kus. — Jinak rád přiznávám, přes všechny námitky proti postavě Martině, že kresba povah je v celku pevná a důsledná, i když některé z figur nevidíme na českém jevišti po prvé. Divadelně tedy F. V. Krejčí získal. Pokud chtěl, ve smyslu svých theorií o působení války na literaturu, vytvořiti svým dramatem cosi umělecky typického a právě pro tuto dobu příznačného, ztroskotal. Zkušená ruka Jaroslava

Kvapila dovedla plně využíti dějové napínavosti hry: v dobré interpretaci vynikli zvláště pí Hübnerová krásnou studií mateřského žalu, pí Rydlová (Berta), p. Deyl (Láďa), p. Steimar (Karel), pí Nosková (Marta) a p. Hurt (Dr. Pelc).

Městské divadlo vinohradské provedlo 10. října starší práci autora „Mušek", „Vychovatele" a „Zimního krále", tříaktovou historickou komedii Šlechtici. P. Karel Kolman zašel pro svůj sujet do rudolfinské doby a za hrdiny komedie zvolil dva zajímavé historické zjevy při dvoře Rudolfově: markýze Bassompierra a hraběte Rosswurma. Autoru snad tanul na mysli rozpor mezi lidskou bujností renesanční morálky, jak ji ztělesňují galantní francouzský dvořan a obhroublý, divoký válečník, proti přísně mravnému ovzduší českému, kde vedle vážných tradic bratrských uplatňovala svůj vliv podezíravá zasmušilost katolického suveréna. Líčí milostné dobrodružství Bassompierrovo s dcerou karlštejnského purkrabí pana Vřesovce, dobrodružství, které měl lehkomyslný světák zaplatit ztrátou svobody, líčí bezdůvodnou zprvu žárlivost Rudolfovu na mladou krásnou Vlašku, pannu Kateřinu Stradovou. Za tuto žárlivost a za nespravedlivé odsouzení přítele Rosswurma pomstí se Bassompierre tím, že Rudolfovi s Kateřinou uprchne do ciziny. Myšlenka, volba sujetu a zvláště postava Bassompierrova nejsou jistě špatně voleny, ale celku schází švih, jasnost a určitost dramatického propracování. Zejména první jednání působí přímo únavně svojí chaotičností a teprve v dalším průběhu dosahuje komedie určité divadelní působivosti. Hra, trpící mdlou kresbou a roztříštěností, mohla získati jen důmyslnou režií a dokonalým provedením. Toho všeho se jí, až na malé výjimky a přes všechnu snahu, tentokráte nedostalo, třebaže dekorační rámec byl docela vkusný. H. Jelinek.

 ZPRÁVY.

MALÍŘ UMBERTO BOCCIONI, nejvýznačnější z italských futuristů, zahynul ve světové válce. Smrt jeho, jako smrt tolika vynikajících mladých umělců všech válčících národů, prošla při dnešní náladě světa nepovšimnuta. Pozornosti však právě dnes zasluhuje jistý detail. Boccioni, jako všichni futuristé, byl veřejně vášnivě a činně zaujat pro italský imperialism. „Chceme hlásati válku," manifestoval r. 1912, „tuto jedinou hygienu světa, militarismus a patriotismus." Ale když se to vše splnilo měrou vrchovatou, došel Boccioni poznání jiného, které zasluhuje povšimnutí i u nás, kde se tolik mluví o vlivu války, o vlivu této války na kulturu a umění. „Z této existence," napsal Boccioni několik dní před smrtí, „vyjdu s pohrdáním ke všemu, co není umění. Nic není hroznějšího než umění. Vše, co přítomně vidím, je jen hra proti jedinému správnému tahu štětce, proti harmonickému verši, proti dokonalému akkordu. Vše s tím srovnáno, je pouze věcí mechaničnа, zvyku, trpělivosti, paměti. Je jen umění."

K. Č.

„Lumír" vychází 15. každého měsíce mimo prázdniny a předplácí se pro Prahu: na půl léta K 4·80, na celý rok K 9·60. Poštou: na půl léta K 5·—, na celý rok K 10·—. — Patisk původních prací se vyhrazuje. — Dopisy administraci „Lumíra" buďtež adresovány: Časopis „Lumír", Praha, Karlovo náměstí č. 34. — Listy přijímáme jen frankované. — Rukopisů nevracíme.

Za redakci zodpovědný Viktor Dyk. — Majetník, vydavatel a nakladatel nakladatelství J. Otty

Tiskem „Unie" v Praze.

Číslo toto vydáno dne 20. října 1916.